

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ PROGRAMI

1828-1829 OSMANLI-RUS SAVAŞI ÖNCESİ ÇILDIR
EYALETİ'NİN İDARİ, SİYASİ, ASKERİ, SOSYO-EKONOMİK
VE KÜLTÜREL YAPISI
(1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Siciline Göre: 1233-1241)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan
Salih DEĞİRMENCİ
20076117

Danışman
Doç. Dr. Ömer İŞBİLİR

İstanbul 2010

Salih DEĞİRMENCI tarafından hazırlanan **1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi Çıldır Eyaleti'nin İdari, Siyasi, Askeri, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1 Numaralı Ahışa Şer'iyye Siciline Göre: 1233-1241)** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 08 / 10 / 2010

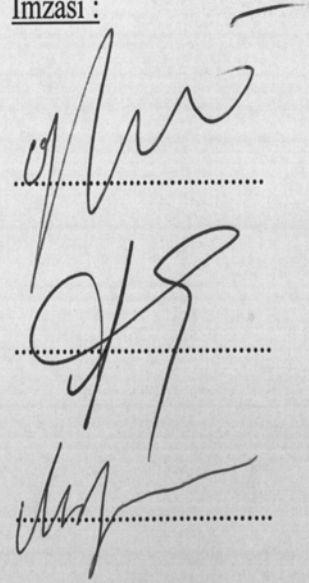
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Abdülkadir ÖZCAN

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Ömer İŞBİLİR (Danışman)

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Muzaffer DOĞAN (M.Ü.Öğr.Üy.)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	I
ÖZET	III
SUMMARY	IV
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	6
I. Şer‘iyye Sicilleri ve Önemi	6
II. Ahışa Şer‘iyye Sicilleri	7
III. 1 Numaralı Ahışa Şer‘iyye Sicilinin Önemi ve Şekil Özellikleri	7
I BÖLÜM	12
1 NUMARALI AHİSHA ŞER‘İYYE SİCİLİ’NE GÖRE ÇILDIR EYALETİ’NİN İDARİ YAPISI	12
I. Çıldır Valileri	13
A. Selim Paşa	13
B. Pehlivan İbrahim Paşa	14
C. Zaralı-zade es-Seyyid Lütfullah Paşa	15
D. Hafız Ali Paşa (Benderli)	17
E. Seyyid Ahmed Paşa	19
F. Salih Paşa	21
G. Kadir-zâde Osman Paşa	23
II. Ahışa Kaymakamları	25
III. Ahışa Mütesellimleri	27
IV. Çıldır Eyaleti’nin Sancakları ve Sancak Beyleri	29
1 NUMARALI AHİSHA ŞER‘İYYE SİCİLİ’NE GÖRE ÇILDIR EYALETİ’NİN SİYASİ YAPISI	33
I. 1 Numaralı Ahışa Şer‘iyye Sicili’ne Göre Osmanlı-İran İlişkileri	34
II. 1 Numaralı Ahışa Şer‘iyye Sicili’ne Göre Osmanlı Rus İlişkileri	39
1 NUMARALI AHİSHA ŞER‘İYYE SİCİLİ’NE GÖRE ÇILDIR EYALETİ’NİN ASKERİ YAPISI	43
I. Ocak İşleri	43
A. Delil Zümresi	43
B. Ser-Turnâyî Ahmed Ağa’nın İstanbul’a Çağrılması	44
D. Süleyman Usta’nın Kars Kalesi’ne Gönderilmesi	44
E. Mustafa Usta’nın Eyaletten İhracı	45
F. Serdengeçdi Arif Ağa’nın Katli	46
G. Hazinedâr-zâde Ahmed Bey’in Katli	46
II. Serhat Kalelerinin İstihkâmı	47
III. Asker Sevki	48
A. Eyalet Dahilinde İhtiyaç Duyulan Kazalara Asker Gönderilmesi	48
B. Başka Eyaletlere Asker İrsali	49
C. Tabya, Şaranpol ve Kale İnşası	50
D. Zahir Nakli	51
E. Cebehâne ve Mühimmat Sevki	54

F. Top Kundaklarının Tamiri	56
G. Humbaracı Neferatı'nın Talepleri	56
H. Cebeci ve Topçular Neferatı	57
I. Eyalette bulunan Tîmâr ve Zeâmet Sahiplerinin Yoklanması	58
IV. Menzil Teşkilatı	59
A. Menzil Ahkâmına Uyulmaması ve Menzillerin Maksadının Dışında Kullanılması	61
B. İltizam Usulü	62
C. Kiracıbaşılık Usulü	63
D. Göle Menzilhanesi'nin Lağvı	65
1 NUMARALI AHISHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE ÇILDIR EYALETİ'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI	67
I. Çıldır Eyaleti'nin Nüfus Yapısı	67
II. Derseadet'e Göçün Yasaklanması	69
III. İsyânlar	70
A. Rum İsyanı	70
B. Tuzcuoğlu Memiş İsyanı	73
IV. Firariler	73
A. Gedüs (Gediz) Voyvodası Nasuh oğlu Nasuh'un İdamı Emri	73
B. Şehzade Hafidi Mehmed Bey, Karahocaoğlu ve Serdar'ın Hapsedilmesi Emri	74
C. David Adlı Mürtedin Tiflis Tarafına Firarı Teşebbüsü ve İdamı	74
V. Vergiler	75
A. Tekâlîf-i Şer'îyye (Rüsûm-ı Şer'îyye) Şer'i Vergiler	75
1. Öşür	75
2. Cizye	75
B. Tekâlîf-i Fevkalâde	81
1. Tekâlîf-i Örfiye (Örf-i Sultânî)	81
a. İmdad-ı Hazariye	82
b. İmdâd-ı Seferiye	84
2. Tekâlîf-i Şakka	85
VI. Narh	86
VII. Ahışa Gümrüğü	89
VIII. Ticaret	91
IX. Mukâtaalar	93
A. Gümüşhane Köyü Madeni Mukataası	93
B. Ardanuç Mukataası	94
C. Penbe Rüsümü Mukataası	94
D. Nefs-i Tavuşger Mukataası	95
E. Kelkit Çiftliği Mukataası	96
X. Sikke Tashihi ve Tağşişi	96
1 NUMARALI AHISHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE ÇILDIR EYALETİ'NİN KÜLTÜREL YAPISI	101
I. Vakıf Eserleri	101
A. İsmail Efendi Camii	101
B. Recep Ağa Camii	101
C. Ahmediye Camii	102

II. Siyer-i Kebir İsimli Kitabın Eyalet Merkezlerine İrsali	103
SONUÇ	104
EKLER.....	110
BİBLİYOGRAFYA	114
II. BÖLÜM.....	119
A.1 NUMARALI AHISHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NİN FİHRİSTİ.....	119
B.1 NUMARALI AHISHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NİN METİN TRANSKRİPSİYONU	128
ÖZGEÇMİŞ	348

ÖNSÖZ

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, Kafkaslar'da her iki devletin karşı karşıya geldiği ilk savaş olmuştur. Osmanlı Devleti, bu savaşla Rusya'ya karşı ilk büyük yenilgisini almış, diğer cephelerde yenildiği gibi Kafkaslar'da da malup olmuştur. Gerek savaşı bitiren 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması, gerekse Yaş, Bükreş ve Edirne Antlaşmaları Kafkaslar'da Osmanlı-Rus hâkimiyeti ve nüfuz alanlarını tayin eden maddeleri içermiştir. Bu anlaşmalarla Ruslar, Kafkaslar'da hâkimiyet ve nüfuz alanını Osmanlı Devleti aleyhine genişletmiştir.

1783'te imzalan Rus-Gürcü İttifakı, Ruslar lehine ama İran ve Osmanlılar aleyhine Kafkaslar'da dengelerin bozulmasına neden olmuş, İran Şahı Ağa Muhammed Han'ın Tiflis'i tahrip etmesi üzerine Çar I. Aleksandr, 1801'de Gürcistan'ı ilhak manifestosunu ilan etmiştir. Bu manifesto, Rusya'ya bütün Orta ve Aşağı Kura'yı içine alan ve Hazar Denizi'ne kadar Doğu Transkafkasya'nın anahtarı bulunan Tiflis'i bahşetmiş, Güney Kafkaslar'da Osmanlı ve İran'a karşı hem stratejik askerî bir üs hem de ticaret potansiyeli olan bir merkeze sahip olma avantajını vermiştir.

Tiflis üzerinden Osmanlı ve İran'a karşı Kafkaslarda yayılcı politikalarını sürdüren Ruslar, Çıldır Eyaleti'ne dahil olan Ahışa, Ahılkelek, Azgur ve Çıldır Sancakları'na saldırmış, Kars ve çevresi ise İranlılarca yağmalanmıştır. Ruslar, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Anadolu'nun bağı olan Erzurum'a kadar sokulmuş, Çıldır ve Kars Eyaletleri topraklarını işgal etmişlerdir.

İran üzerine açılan Şark Seferleri'nin neticesi olarak Kafkaslar'a geçit veren bir mevkiye 1579'da kurulan Çıldır Eyaleti, hem Gürcistan'da kendisine tabi krallık ve prenslikleri himaye etmiş, hem de Kafkasya'da yaşanan Müslümanlarla iletişimin sürdürüldüğü bir vilayet olmuştur.

Çıldır Eyaleti, kuruluşundan beri “Yurtluk ve Ocaklık Statüsü” ile idare edilmesi sebebiyle eyalet uhdesine tevcih olunan mîr-i mîrân ve beylerbeyleri bazen Oltu ve bazen de Çıldır Kazaları'nda ikamet etmişler iken ilerleyen süreçte hem

Ahışha şehrinin imar edilmiş olması hem de Kafkaslar'da durumun nezaket kesbetmesi hasebiyle Ahışha'da oturur olmuşlardır.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin doğuda komşuları olan İran ve Rusya Devletleri ile Gürcistan'daki mevcut krallık ve prensliklere karşı izlemiş olduğu siyasete ışık tutmak, özellikle de bu devletlere yakınlığı sebebiyle serhat vilayetlerden biri olan Çıldır Eyaleti'nin idari, siyasi, askeri, sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda bilinmeyen yönlerini ortaya koymak amacıyla 1 Numaralı Ahışha Şer'iyeye Sicili'ni transkribe ederek belli başlı başlıklar altında değerlendirmeye çalıştık. Sicilde yer alan mevcut bilgileri desteklemek ve bazı yerleri daha da anlaşılır kılmak amacıyla da Osmanlı Arşivi dökümanlarından istifade ettik.

Eser, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş Bölümü'nde genel anlamda siciller ile 1 Numaralı Ahışha Şer'iyeye Sicili'nin mahiyeti ve önemini açıklandıktan sonra I. Bölüm'de Çıldır Eyaleti'nin idari, siyasi, askeri, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ele alınmış ve sonuç kısmı ile bitirilmiştir. II. Bölüm'de ise 1 Numaralı Ahışha Şer'iyeye Sicili'nin Fihristi ve Metin Transkripsiyonu yer almaktadır.

1 Numaralı Ahışha Şer'iyeye Sicili'nin orijinal görüntüsünün temin edilmesi aşamasında kolaylık gösteren Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Mustafa Budak Bey'e teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın tamamlanmasında maddi gayret ve manevi himmetiyle bana destek olan değerli hocam Doç. Dr. Ömer İşbilir'e ise minnettarım. Ayrıca Osmanlı Arşivi'ndeki meslektaşlarıma ve değerli ağabeylerime de teşekkürü borç bilirim.

Salih DEĞİRMENÇİ

İstanbul 2010

ÖZET

Son zamanlarda sosyal alanlarda yapılan akademik çalışmaların yerel tarihe yönelmesinin neticesi olarak mahallinde tutulan kayıtların önemi artmış, yapılan bu çalışmaların temel veri kaynağı birinci el kaynaklar olarak nitelendirdiğimiz Şer‘iyye Sicilleri oluşturmuştur.

Biz bu çalışmamızla H.1233-1241 tarihli 1 Numaralı Ahışa Şer‘iyye Sicili’nden yararlanarak, 1579’de Kafkasların güneyinde kurulmuş ve ilerleyen süreçte bir serhat vilayetine dönüşmüş olan Çıldır Eyaleti’nin, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi idari, askeri, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına, merkez ve diğer eyaletlerle olan ilişkilerine ve Osmanlı Devleti’nin Rusya ve İran’a karşı izlemiş olduğu politik tutumuna ışık tutmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Kafkaslar, Çıldır, Rusya, İran, Ahışa

SUMMARY

The importance of records in situ has recently increased as a result of orientation of academical studies in social areas to local history, and the basic data source for these studies is Judicial Records which might be described as first hand sources.

In this research, by using Akhiskha Judicial records numbered 1 and dated 1233-1241 AH, we have tried to shed light on administrative, military, socio-economic and cultural position; before the Otto-Russian war of 1828-1829; of Cildir Province which was founded in the southern part of Caucassia in 1579 and then became a frontier county and its relations with the centre and other provinces and political attitude of Ottoman Empire towards Russia and Iran.

Key Words: Caucasus, Cildir Ottoman, Russian, Iran, Akhiskha

KISALTMALAR

A.DVN	Bab-1 Âsafî Divan-1 Hümâyün Kalemi
a.g.k	Adı Geçen Kitap
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
B.	Receb
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz.	Bakınız
Ca.	Cemâziye'l-evvel
C.	Cemâziye'l-âhir
C.DH	Cevdet Dahiliye
C. MF	Cevdet Maarif
C.ML	Cevdet Maliye
H	Hicri
haz.	Hazırlayan
HH.	Hatt-1 Hümâyûn
L.	Şevvâl
M.	Muharrem
N.	Ramazân
R.	Rebîu'l-âhir
Ra.	Rebîu'l-evvel
S.	Safer
Ş.	Şa'bân
TTK	Türk Tarih Kurumu
YKY	Yapı Kredi Yayınları
Z.	Zi'l-hicce
Za.	Zi'l-ka'de

GİRİŞ

I. Şer'iyeye Sicilleri ve Önemi

Kadılarının vermiş oldukları hükümleri, merkezden kendilerine gönderilen emir ve fermanları, vazifeleri gereği tuttıkları çeşitli kayıtları ihtiva eden defterlere şer'iyeye sicilleri denmektedir.¹ Kadılar tarafından tutulan bu defterlerden Osmanlı mahkeme kayıtları veya sicilleri diye de söz etmek mümkündür.²

Şer'iyeye sicilleri, Osmanlı tarihi kaynakları arasında birinci elden kaynaklardır. Kadılarının devlet merkeziyle yaptıkları resmi yazışmaları, halkın şikâyet ve dileklerini, mahallî idarelere ait hukukî düzenlemeler olarak kabul edilen ferman ve hükümleri, en önemlisi de ait olduğu mahallin sosyal ve iktisadî hayatını yansıtan mahkeme kararlarını³ ihtiva ederler. Bu sebeple hukuk, iktisat, mimarî, askerî, sosyal ve idarî alanlarda yapılacak her türlü ilmî araştırmalarda şer'iyeye sicilleri göz ardı edilemez niteliktedirler. Ayrıca şer'iyeye sicilleri arşiv evrakını teyit eden bir mahiyette olduğu gibi zayi olmuş evrakın yerine kullanılabilen en önemli vesikalardır.⁴

Merkezdeki arşiv vesikaları, devletin merkezden taşraya bakış açısını gösterirken şer'iyeye sicilleri, taşranın merkeze olan tutumunu, toplum içerisindeki dalgalanmaları ve devletin çıkarmış olduğu kanun ve düzenlemelerin nasıl bir uygulama zemini bulduğunu yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir.⁵ Ayrıca Tımar teşkilatı ve vakıf müesseseleri için de bu defterler, belli başlı kaynaklardandır.⁶

Şer'iyeye sicillerinin, şehir tarihçileri ve mahalli araştırmacılar için ayrı bir önemi vardır. Bölgenin sosyo-ekonomik tarihi başta olmak üzere eyalet idaresini

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1984, s.109

² Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyeye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.5, İstanbul 2005, s. 187

³ Ahmed Akgündüz, *Şer'iyeye Sicilleri I*, İstanbul 1988, s.12

⁴ Mücteba İlgürel, "Şer'iyeye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S.28-29, İstanbul 1975 s. 123

⁵ Doğan Yörük, *XVI Yüzyılda Aksaray Sancağı [1500-1585]*, Konya 2005, s. XI

⁶ Mücteba İlgürel, a.g.m., s. 123

deruhte eden Beylerbeyileri, yerel hanedana mensup olup sancak beyliği, mütesellim ve kaymakamlık gibi idari hizmetlerde bulunan şahısların kişisel özelliklerine, halk ve merkezle olan diyaloglarına da teferruatıyla bu sicillerden ulaşmak mümkündür.

1 Numaralı Ahışha Şer'iyeye Sicili her bir alan için çok güzel önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Bu sicil, Çıldır Eyaleti'nin sadece Türkiye'de kalan toprak parçalarının geçmişini değil aynı zamanda şimdi Gürcistan'da kalan Ahışha, Azgur, Ahılkelek, Aspinza ve Hartus gibi şehir ve kasabaların geçmişlerine de ayna tutacak bir mahiyete sahiptir.

II. Ahışha Şer'iyeye Sicilleri

Şer'iyeye sicillerinin öneminin zamanla anlaşılması, özellikle de yerel ve mahalli araştırmacıların birinci el kaynaklar olarak bunlara yönelmesi katalog çalışmalarının başlamasına sebep olmuştur. Şer'iyeye sicillerinin toplu kataloğunu oluşturmak için Osman Ersoy, Ahmet Akgündüz, Müctebâ İlgürel, İbrahim Yılmazçelik, Yusuf Halaçoğlu, Yusuf Oğuzoğlu, Mehmet Kayıran ve Mustafa Öztürk, Rıfat Özdemir, M. Ali Demirbaş ve Jon E. Mandeville gibi akademisyenlerce bazı çalışmalar yapılmıştır.⁷

“Şeriye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru” başlığı altında akademisyenlerce yapılan bu katalog çalışmalarında birçok kereler Rus ve İran istilasına uğrayan serhat vilayetlerde tutulmuş şer'iyeye sicillerine değinilmemiş, durumları hakkında bir veri oluşturulamamıştır. Kars, Batum ve Van Eyaletleri'ne ait şer'iyeye sicillerinin akibeti şimdilik mechuldür. Keza bu durum biri hariç olmak üzere Çıldır Eyaleti'ne ait diğer siciller için de geçerlidir.

III. 1 Numaralı Ahışha Şer'iyeye Sicilinin Önemi ve Şekil Özellikleri

XIX. yüzyılda iki büyük güç arasında meydana gelen 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı ile 93 Harbi olarak anılan ve 1877-1878'de cerayan eden ikinci büyük

⁷ Gedikli, a.g.m, s.195

Osmanlı Rus Savaşı serhatte Osmanlı otoritesini alt üst etmiş, çeşitli alanlarda izale edilemez yaralar açmıştır. Özellikle Kars, Ardahan ve Batum'un 40 yıl Rus işgali altında kalması bu durumu daha da kötüleştirmiştir. Rusya'ya terk edilen bu topraklar üzerinde yeni bir yönetim tesis edilmiştir. Osmanlı mülki idaresine ait pek çok evrak ya zayi olmuş yahut ortadan kaybolmuştur. Çıldır Eyaleti'nin paşa sancağı olan Ahışa ile diğer sancak merkezlerinde tutulmuş olan mahkeme kayıtları da kaybomuştur.

M.Fahrettin KIRZIOĞLU'nun X.CIEPO SEMPOZYOMU'ndaki "Çıldır (Ahışa) Eyaleti "Müsevîleri" ve "Son Çıldır/Ahışa Kâdî Sicili Defteri'ndeki (H.1233-1241) Mühim İ'lâmlar" adlı bildirisi⁸ Ahışa'ya ait bir sicilin varlığından bizi haberdar etmiştir. M. F. KIRZIOĞLU tarafından Ankara Etnoğrafya Müzesine kazandırılan "H. 1233-1241" yıllarına ait, muhteviyatında idarî, askerî malî/iktisadî ve içtimaî alanlarla ilgili çok değerli kayıtların bulunduğu bu sicil 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı öncesi Çıldır/Ahışa Eyaleti 8-9 yıllık bir dilimine sözkonusu alanlarda ışık tutması ve bize birçok veri sağlaması sebebiyle Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanarak, ilim camiasına kazandırılmak istenmiştir.

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde MŞH. ŞSC.373 numarayla kayıtlıdır. Defter, 16x22 ebadında olup genel itibarla temizdir. Çok az bir bölümünde nemlenme gözükmektedir. Defter, 9 numaralı varakla başlamakta 97 varak numarasıyla bitmektedir. 89 nolu varak numarası ise sehven atlanmıştır. Sicil içerisinde bulunan kayıtlar sonradan numaralandırılmış, 64 nolu varakta numaralanadılmada hata yapıldığı için 97. varaka kadar kayıtlar çift numaralı olarak devam etmiştir. Bu kayıtların bazılarında kırmızı ve siyah mürekkepli kalemlerle orijinal başlık atılmışken bazıları ise başlıksız olarak kaydedilmiştir. Bazı kayıtların etrafına sicili elinde bulunduran şahıslar tarafından notlar ilave edilmiş, yazı denemeleri yapılmıştır. Bu notların sonradan yazıldığı bariz olup hiç bir ehemmiyeti haiz değildir. Aynı şekilde sicilin 97 b'sinde mevcut olan karalamalar da eskiz mahiyetindedir.

⁸ Fahrettin Kırzioğlu, "Çıldır (Ahışa) Eyaleti "Musevileri ve Son Çıldır /Ahışa Kaadî-Sicili Defteri'ndeki (H. 1233-1241) Mühim İlamlar", *CIEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi X. Sempozyumu*, Ankara 1992, s.15

Sicil, talik kırmasına yakın bir yazı çeşidiyle yazılmış, kayıtlarda kullanılan Arapça ve Farsça terkipler zaman zaman yazı dilini ağırlaştırmıştır. Bunu eyaletin İran'a yakın olmasının kültürel bir sonucu olarak değerlendirebiliriz. Bazı kayıtlarda sade bir dil ile tahrir edilmişken bazılarında tumturaklı bir tarz denenmiştir.

H.1233-1241 yılları arasındaki kayıtları barındıran bu sicil kronolojik olarak tutulmamış, genellikle aynı nitelikteki hüküm veya kayıtlar sicilin bir bölümünde tutulmaya çalışılmıştır.

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'nde yer alan kayıtların bazısında kadınların imzası bulunurken bazılarında ise imzalar yer almamaktadır. Bu imzalar Es-Seyyid İbrahim,⁹ es-Seyyid Mehmed Emin¹⁰ ve Kadı Ali'ye¹¹ aittir. Burada dikkati çeken diğer bir konu ise H. 1170,¹² ve H. 1183¹³ tarihli kayıtların altındaki imzaların es-Seyyid İbrahim'e ait olmasıdır.

Muhteviyatında 1170,¹⁴ 1183,¹⁵ 1229,¹⁶ 1230¹⁷ ve 1232¹⁸ hicri tarihli kayıtları barındıran ve birçok tarihsiz hükümün yer aldığı 1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili 232 hükümden oluşmaktadır.

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'nin başlangıç ve bitiş kısımları genel sicil özelliklerini yansıtmamaktadır. Defter direkt olarak bir ilamla başlamakta kadının isim ve şöhretiyle bitmektedir. Son kısmında ise, "Temme'l-keîâm...", "İntehe'l-keîâm..." ve "İntehe'l-vekâyi' .." gibi ifadelerle başlayan bir hatime kaydı, tarih ve mühür bulunmamaktadır.

Ahışa Şer'iyeye Sicil'inde kadınlar tarafından tanzim edilen hüccet, i'lâm, arîza ve mürâselelerin birçok örneği görüldüğü gibi merkezden gönderilip de sicile mefhumu kaydedilen veya mukayyet hükümler arasında ismi zikredilen ferman, berât ve buyruhdular da vardır. Eyalet ve vezaret rütbesiyle tayin edilen paşalara ait

⁹ Metin, s.129, s. 138

¹⁰ Metin, s. 193, s. 216, s. 259

¹¹ Metin, s. 156

¹² Metin, s. 240

¹³ Metin, s. 238, s. 239

¹⁴ Metin, s. 240

¹⁵ Metin, s. 238-9, s. 249

¹⁶ Metin, s. 320

¹⁷ Metin, s. 163

¹⁸ Metin, s. 201

buyuruldular, vüzerâ, Yeniçeri Ağası ve Kaymakam'a ait mektup suretleri ile temessük, şukka ve mahzarlar da diğer dikkat çeken belgeler arasındadır. Sicilin en önemli özelliği ise eyalet kadısının şahsi olarak bir davaya imza atmamış olmasıdır.

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'nin transkripsiyonu aşamasında bazı imla esasları ve özel işaretler kullanılarak metin daha anlaşılır bir halde verilmeye çalışılmıştır.

İmla Esasları:

- Anlam karmaşasını gidermek için zaman zaman noktalama işaretleri kullanılmıştır.

- Günümüzde kullanılan şahıs ve yer isimlerinde apostrof kullanılmamış, yer ve şahıs isimleri günümüz imla kurallarına göre yazılmıştır. (Abdurrahman, Diyarbakır gibi).

- Farklı şekilde yazılmış olan sâ'ir-sâyir, zehâ'ir-zehâyir gibi kelimeler hemzeli yazılmıştır.

- Eser muhteviyatındaki hükümler arasında yer alan ayet ve hadisler transkribe edilmemiş, Arapça metniyle korunmuş, ama meali dipnotta verilmiştir.

- Arapça aslında son harfi şeddeli kelimeler yalın halde iken tek harfle yazılmıştır.(Medd)

- Millet ve dil isimleri büyük harfle yazılmıştır.

- Özel isimlerde harf-i tarif satır başında olmadıkça küçük yazılmıştır.

- Kelime başlarında bulunan hemze ve ayın gösterilmemiş, fakat kelime ortasında ve sonunda hemze (') ile, ayın harfi ise (') ile gösterilmiştir.(vâkı', zehâ'ir)

- Kaf ve gayın ile başlayan uzun hecelerde a, ı, u üzerinde düz çizgi kullanılmıştır. (kânûn, gâ'ib gibi)

- Birden fazla kelimedden oluşan yer ve müessese isimlerinde birinci kelimenin ilk harfi büyük, diğer kelimelerin ilk harfleri ise küçük yazılmıştır. (Hazîne-i âmire, Dergâh-ı âlî, Darbhâne-i âmire)

- Metinde defterin fiziksel özelliklerinden dolayı okunamayan, tahrip olmuş kısımlar (...) şeklinde gösterilmiştir.

- Okunuşu tereddütlü kelimeler ? işareti ile gösterilmiştir.

- Metinde okunamayan yerler ...? işareti ile gösterilmiştir.

- Asıl metinde katip tarafından boş bırakılan yerler () şeklinde gösterilmiştir.

- Asıl metnin yan taraflarına numarayla çıkılmış veya üzeri çizilmiş kelime ve cümleler << >> işareti içinde gösterilmiştir.

- Cümle düşüklüğü ve anlam karmaşasını gidermek için ilave edilen harf ve kelimeler [] ile gösterilmiştir.

I BÖLÜM

1 NUMARALI AHISHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE ÇILDIR EYALETİ'NİN İDARİ YAPISI

Osmanlılar kendilerinden önceki Türk-İslam Devletlerinden tevarüs ettikleri devlet yönetim sistemini benimsemişler, ülkeyi merkez ve taşra teşkilatı olmak üzere iki kısımda örgütlemişlerdi. Taşra teşkilatı, aşağıdan yukarıya köy (karye), nahiye, kaza, sancak (liva), ve eyalet (vilayet) şeklindeydi. Osmanlı Devleti'nin idarî taksimat bakımından en büyük ünitesini eyaletler oluşturmaktaydı. Eyaletlerin başında bulunan beylerbeyi, mîr-i mîrân¹⁹ ve valiler, Osmanlı padişahının taşradaki en büyük temsilcileri olmaları hasebiyle bütün askeri ve idarî işlerden sorumlu en yetkili kişilerdi. Taşra yönetimindeki bütün idari sınıflar valiye bağlı ve sorumlu olarak görev yapmaktaydı. Ancak sadece Kadı ve Yeniçeri Ağası doğrudan valinin buyruğu altında değildiler.

Beylerbeyleri ve Valiler, huzurlarında oluşturdukları divanda askerî hususlara ait meseleleri hal ve tesviye eder, tîmâr tevcihi ve terakkîsini yürütür, bölgesindeki hırsız, haydut ve fesat takımına karşı gerekli tedbirlerleri alarak paşa sancağının güvenliğini sağlardı. Eğer serhadde ise eyaleti yağma ve düşman korkusundan emin kılmak için gerekli askeri önlemleri almakla da sorumlu tutulmuşlardı.²⁰ Merkezden gönderilen emr-i âlî-şân ve fermanlarda emredilen yerde eyalet sancaklarında bulunan askerlerle birlikte orduya iltihak etmeleri icap ediyordu.²¹ Ayrıca sancak ve vilayetlerde hazırlanması emredilen mufassal ve icmâl defterlerinin düzenlenmesine nezaret ederlerdi. Eyalet reâya ve fukarasını refah ve huzurlu bir şekilde hayatlarını idamesi için gerekli imar faaliyetlerini de yürütmekle de sorumluydular.

¹⁹ Mîr-i Mîrân kelimesi "Emîr-i Emîrân"ın elifleri hazfedilerek oluşturulmuştur. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1998, s.85)

²⁰ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı", *Osmanlı*, C.VI, Ankara 1999, s.78

²¹Halaçoğlu, *a.g.k.*, s. 85

I. Çıldır Valileri

III. Murad döneminde Lala Mustafa Paşa'nın serdarlığında açılan şark seferleri sonucunda ele geçirilen topraklar üzerinde 1579'de kurulan eyaletlerden birisi de Çıldır Eyaleti'dir. Yerel Atabeglerden olan II. Manuçehr yani Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelerek İslamiyeti kabul etmesi üzerine Çıldır Eyaleti mîr-i mîrânlık sıfatıyla kendisine tevcih edildiği tarih olan 6 Ca 987/ 1 Temmuz 1579'den²² itibaren XIX. yüzyıl başlarına kadar Atabegler tarafından yönetilmiştir. Ahışa Şer'iyye Sicili'nde mevcut kayıtlara göre; Şerif Paşa'nın ardından hakkında idam fermanı sadır olan Selim Paşa, Erzurum Eyaleti'ne ek olarak uhdesine Çıldır Eyaleti de verilen Pehlivan İbrahim Paşa, Zaralı-zâde Lütfullah Paşa, Benderli Ali Paşa, Salih Paşa, Seyyid Ahmed Paşa ve Kadir-zâde Osman Paşa vezaretle Çıldır Eyaleti'ne vali olarak tayin olunan paşalardır.

A. Selim Paşa

Kişiliği, şahsiyeti ve idare tarzı hakkında sicil muhteviyatından çok az şeyler öğrenebildiğimiz, belgelerde mir-i mîrân²³ elkabıyla da ismi yazılan Selim Paşa, Çıldır Eyaleti'nin kadîm hanedanındandır.²⁴ Selim Paşa'nın ne zaman Çıldır Eyaleti'ne vali olarak tayin edildiği bilgisine kesin olarak ulaşamazsak da “Ahılkelek sancağı kayd-ı kadîmi üzre ikiyüz yigirmi târîhinde merhûm Selim Paşa arzıyla...” ifadesinden onun 1805 tarihinde Çıldır Valiliği yaptığı bilgisine ulaşmaktayız.²⁵

Osmanlı Devleti'nin cizye-güzar reayasından olan Yunanlıların tekrar itaat altına alınmaları sebebiyle üç gün top şenliklerinin icrası,²⁶ 3 Ra. 1228/ 6 Mart 1813 tarihinde dünyaya gelen Şehzade Abdülhamid için yedi gün top ve tüfenk şenliklerinin yapılması,²⁷ Ahılkelek Kalesi'nin tamiri²⁸ ve “Ahılkelek Sancağı'nın ikiyüz yirmi tarihinde valinin arzı ve padişah beratıyla Ser-bevvâbin-i âlî'den Ahmed

²² Feridun Emecen, “Çıldır Eyaleti”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul 1993, s.300

²³ BOA, C.DH., 101-5018 (10 C. 1226)

²⁴ BOA, HH., 475-23253 (29 Z 1223)

²⁵ Metin, s. 205

²⁶ Metin, s. 129

²⁷ Metin, s. 252

²⁸ Metin, s. 320

Bey'e yurtluk ve ocaklık usulüyle tevcihi²⁹ konulu maddeler merhum Selim Paşa'nın hükümeti zamanında meydana gelen ve sicilde zikredilen olaylardandır.

B. Pehlivan İbrahim Paşa

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Rumeli'deki savaşlarda ün kazanan ve halk arasında "Baba Paşa" namıyla anılan Pehlivan İbrahim Paşa, özellikle 1221/1806'da İsmail Kalesi'nin Ruslara karşı mudafaasında büyük yararlılıklar göstermiştir. Sultan I. Abdülhamid'in son yıllarında Rusya ve Avusturya'ya karşı açılan savaşlarda Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın ordusunda gönüllü olarak hizmet etmiştir. Uzun yıllar Alo Paşa, meşhur Rumeli Ayanı İsmail Ağa ve Rusçuklu Alemdar Mustafa Paşa'nın yanında "Ağa" olarak bulunmuş olan Pehlivan İbrahim Paşa, II. Mahmud zamanında vezir olmuştur.³⁰

23 Aralık 1813 tarihinde uhdesine Sivas Eyaleti tevcih olunarak Pehlivan İbrahim Paşa,³¹ bir müddet sonra Erzurum Valiliği ve Şark Seraskerliği'ne tayin olunmuştur.³² Selim Paşa'nın Ahışa'dan firarı sebebiyle Çıldır Eyaleti'nin de uhdesine tevcihi üzerine eyalette nizam ve asayişin temini için Ahışa'ya önce yeğeni Seyyid Mehmed Reşid Bey'i sonradan da Yeğen Paşa'yı kaymakam olarak göndermiştir.³³

Çıldır Valisi Selim Paşa'nın hükümet merkezini terk etmesi, Faş Kalesi'nin düşman eline geçmesi,³⁴ Ahıkelek Kalesi'nin Rusya tarafından zaptı³⁵ ve selefi Şerif Paşa'yla olan rekabeti, ahali ve esnafın mallarını birer iftira ile gasp yoluna gitmesi, eyalet sakinlerinin başka yerlere hicret ve firarlarına sebep olması, efâl-i şenî'ayı irtikâbı³⁶ gibi sebeplere mebni idamı için önce Erzurum Valisi Ahmed Paşa vazifelendirilmiş³⁷ vefatı akabinde ise bu görev Çıldır Vilayet Valiliği de uhdesine

²⁹ Metin, s. 205

³⁰ Atilla Çetin, "Bir Rumeli Kahramanı: Pehlivan İbrahim Paşa Nâm-ı diğer "Baba Paşa", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.19, İstanbul 1988, s. 38

³¹ BOA, HH., 1260-48785

³² BOA, HH., 762-36026 İ (9 R. 1230)

³³ Metin, s. 134

³⁴ BOA, HH. 798- 36994 J (25 L 1224)

³⁵ BOA, HH., 282 - 16793 (29 Z 1226)

³⁶ BOA, HH., 494 - 24263 (29 Z 1230)

³⁷ BOA, HH, 1226-49707 (11 Z 1229)

verilen Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri Pehlivan İbrahim Paşa'ya verilmiştir.³⁸ Ferman mucebince harekete geçen Pehlivan İbrahim Paşa, Heyhat nam mevkide muhkem bir kaleye sığınan Selim Paşa'yı muhasara etmiş, ele geçirerek idam ettikten sonra Tatar Ağası Mehmed Ağa ile kesik başını Derseadet'e göndermiştir.³⁹ Selim Paşa-zade Ahmed Bey'in idamı vazifesi de yine Pehlivan İbrahim Paşa'ya verilmiştir.⁴⁰

C. Zaralı-zâde es-Seyyid Lütfullah Paşa

Rodos'ta ikâmete mecbur edilen Vezir Lütfullah Paşa⁴¹ 10 Ş. 1231/3 Eylül 1816'da Çıldır Eyaleti'ne tayin olunmuştur.⁴² Rodos'tan ayrılıp Çıldır Eyaleti'nin hükümet merkezi olan Ahışa'ya gelinceye kadar eyaletteki işlerin sekteye uğramaması, halka zulm edilmemesi ve eyaletin İslam hududunda bulunması sebebiyle başsız kalmaması için Osman Ağa mütesellim olarak tayin edilmiştir.⁴³ Şiran merhalesinden hiç vakit kaybetmeksizin uhdesine tevcih edilen mansıbına varmak için acele davrandığını bildiren Lütfullah Paşa, Vakıt Ağası'na göndermiş olduğu şukkasında; "*Vüzerâ-yı izâm karındaşlarımız hazerâtına mahsûs sarayın ve dâ'ire-i devletlerine muktezî olan konakların ta'mîr ü termîmi bâbında enderûn mehter başımızın akdemce irsâli kâ'ide-i dîrîneden olduğuna mebnî bu def'a mehter başımız Mustafa Ağa'nın bu işe me'mûr ve ta'yîn olunmağla bi-mennihî te'âlâ vürûdunda öteden berü vüzerâ-yı izâma mahsûs olan sarayın ve dâ'iremiz halkına muktezî olan konakların ta'mîre muhtâc olan yerlerini ta'mîr ü termîm olunmasına ve iktizâ eden mefrûşâtlarını dahi eslâf-ı kirâmımız hazerâtının vakt ü zemânında olageldiği üzre ferş ü bisâtına dahi teşmîr-i sâ'id-i ihtimâm ü dikkat*"⁴⁴ edilmesini istemiş, aynı maksada mebni ve aynı ifadeleri muhtevi bir şukka da eyalet kadısına göndererek bir an önce saray ve konakların hazırlanmasını talep etmiştir.⁴⁵

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'nde yer alan bazı kayıtlar bize Zaralı-zâde Es-Seyyid Lütfullah Paşa'nın kişiliği ve eyalet idaresi hakkında oldukça önemli

³⁸BOA, C.DH, 154-7661 (17 C 1230)

³⁹BOA, HH, 494-24263 . (29 Z 1230)

⁴⁰BOA, HH, 630-31168 (18 Z. 1230)

⁴¹Metin, s. 172

⁴²Metin, s. 175

⁴³Metin, s. 172

⁴⁴Metin, s. 150

⁴⁵Metin, s. 151

bilgiler vermektedir. Eyaletin uhdesine tevcih edildiği 10 Ş.1231/6 Temmuz 1816 tarihinden 19 C 1233/ 26 Nisan 1818 tarihine kadar geçen zaman zarfında eyaletin önde gelenleri vezirleri bulunan Lütfullah Paşa'yı öve öve bitirememektedirler. Temiz tıynetli, adaletli ve merhamet sahibi olarak tanınan Paşa, insafı, dindar ve fukara-perverlikle de maruf olması sebebiyle vilayet fukara ve zuafasına mürüvvetlik göstermiş, çeşitli lütuflarla onları taltifi etmiştir. Ayrıca ahaliye kol kanat gererek değişik zulümler sebebiyle kırılmış olan gönüllerini de te'lif etmiştir.⁴⁶

Eyaletin reâya ve berâyasının huzur ve refahlarını temin için gece gündüz koşturması hatta nice zamandan beri harap olmaya yüz tutmuş sancak ve köyleri de eskiden olduğu gibi imar eylemesi ilmiye ve seyfiye erbabını kendisinden memnun ve razı etmiş, padişaha karşı kendilerini müteşekkir kılmıştır.⁴⁷

Eyaletin reâya ve berâyası, Zaralı-zâde Seyyid Lütfullah Paşa'nın eyaletten ayrılışı ve Erzurum'a varışında kendileri aleyhinde olmadık iftiralar eden ve reva görülemez şikayetlerde bulunan paşaları hakkında; "*Vâlî-i sâbık Es-Seyyid Lütfullâh Paşa efendimiz*" diye başlayan mahzarlarında kendisinden şöyle yakınmaktadırlar. Hükümetleri zamanında vilayetin ahali ve fukarasına çeşitli zulümler yaptığı, *rusûm-ı âdiye*'yi beş kat artırdığı, değişik bahanelerle fukaradan talep ve tekliflerde bulunduğu, küçük meseleri büyüterek büyük miktarlarda cerîmeler tahsil ettiği, vilayet halkını bir parça ekmeğe muhtaç ettiği, aç gözlülüğü sebebiyle ibadullahın işlerini şerîat dairesinde görmeyip rüşvete meylettiği, Rusya ile yapılan anlaşma sonrasında barış ortamında ve huzur içerisinde yaşadıkları halde hudut boylarında ve meşe içlerinde yağma ve hırsızlık yapmakta olan Lezgiyan taifesinin faaliyetlerine engel olmadığı, hatta kendisi dahi esir celb ve cem' etme sevdasına düştüğü. Özellikle Paşa'nın sulh şartlarına mugayir tutum ve davranışları sebebiyle ahalinin düşmanın intikam almak için saldırması ihtimali yüzünden korkuya kapılmalarına, yerlerini terkle başka mahallere göç etmelerine ve meşe içlerine çekilmelerine neden olmuştur ⁴⁸3 B 1233/ 9 Mayıs 1818'de Çıldır Eyaleti Es-Seyyid Lütfullah Paşa'nın uhdesinden ref' ile kendisine Afyon Karahisar tevcih edilmiştir.⁴⁹ Paşa yaptıkları

⁴⁶ Metin, s. 129

⁴⁷ Metin, s. 130

⁴⁸ Metin, s. 134-5

⁴⁹ Metin, s. 147

yanına kar kalmamış gibi mansıbı canibine giderken geçtiği kazalardan Delilbaşısı ve Tüfenkçibaşına avâid ve zevâid toplatmış, kendisi dahi sancak fukaralarından beşer onar kese akçe talebinde bulunarak uğramış olduğu konaklarda üçer beşer gün ikametten sonra “*Şu kadar şey’i virmemiş kalkmam*” diyerek fukarayı zor durumda bırakmıştır. Yine Ahışa içlerinden ve kazalardan aldığı beygirleri de sahiplerine iade etmemiştir.⁵⁰

Zaralı-zâde es-Seyyid Lütfullah Paşa hakkında tanzim edilmiş olan bu iki mahzarda görüldüğü gibi paşanın kişiliği ve idare tarzı hakkında birbiriyle çelişkili bilgilere ulaşılmaktadır.

D. Hâfız Ali Paşa (Benderli)

Çıldır Eyaleti’nden Lütfullah Paşa’nın azlı⁵¹ ve hükümetten el etek çekip tayin olunduğu yeni görev mahalline gitmek için hazırlıklara girişmesi üzerine memleket işlerinin idaresi ve ahali umurun Şer-i şerif ve Kanun-ı münif’e göre tesviyesi gündeme gelmiş, herkesin gönlünü kazanmış olan Ahmed Bey mütesellim olarak tayin edilmiştir.⁵² 19 C. 1233/26 Nisan 1818’de sadır olan bir hatt-ı hümayunla “*Sâbıkâ Emîr-i Hâc ve Kapudân-ı Deryâ-i Sefîd ü Siyâh el-Hâc Hâfız Ali Paşa*”nın⁵³ uhdesine Çıldır Eyaleti tevcih olunmuştur. Paşa, kadıya göndermiş olduğu bir mektubunda; Kaymakam Ahmed Bey’in umuru ile devlete müteallik hususların görülmesi ve ahalinin emniyetin sağlanmasında ve huzurlarının temini için gerekenin yapılması konusunda memleketin ileri gelenleri ile gönül birliği ederek Mütesellim Ahmed Bey’e yardım etmelerini istemiştir.⁵⁴

Vilayete vardığı andan itibaren her hal ve hareketinde şer-i şerife riayet eden Ali Paşa, şehir ve köy ahalilerinden her birinin rütbe ve dailereleri nüfuzuna göre davranmış, bir müddetten beri eyaletin ehl-i ırz ve fukarasının müfsid takımı yüzünden kaçmış olan rahat ve huzurlarının temini için hekimâne bir üslupla hareket ederek, 48 Cemaati’nin ustası Süleyman Usta, Hazineder-zâde Ahmed Bey ve Serdengeçti Arif Ağa hakkında gerekeni yaparak serhaddi bu ehl-i fesattan

⁵⁰ Metin, s. 135

⁵¹ Metin, s. 147

⁵² Metin, s. 176

⁵³ Metin, s. 175

⁵⁴ Metin, s. 146-7

temizlemiştir. Rusya ile akdedilmiş olan sulh anlaşmasının maddelerine uymuş, Tiflis ve Açıkbaz'ta bulunan Rusya ve Gürcistan ahhalilerinin hayvanarını iade ettiği gibi yolcular ile tüccar taifesini emniyette kılmak için gerekli tedbirleri de almıştır.⁵⁵

1 Ca 1236'da Çıldır Eyaleti'nden azledilen paşanın uhdesine Çirmen Muhafızlığı tevcih edilmiştir. Bu haberin vürudu üzerine serhaddin takviye ve istihkâmına göstermiş olduğu gayret ve çabanın bir benzerini de peder-i müşfik sıfatıyla vilayet reaya ve berayasının huzur ve saadetinin temininde sarf etmesi ve rızaya muvafık hareketi sebebiyle serhad sakinleri kendisinden razı ve memnun olmuşlar, hakikat-i halin merkeze bu şekliyle bildirilmesini eyalet kadısından rica etmişlerdir.⁵⁶

Hükümeti devrinde sicil kayıtlarına göre gerçekleşen belli başlı olaylar ise şunlardır:

1- Rusya'dan kış ortasında göçüp gelen Terekemelerin Çıldır Eyaleti kazalarından Hartus, Ahılkelek, Çıldır ve Ardahan'a yerleştirilmesi.⁵⁷

2- 48 Cemaati'nin ustası Süleyman Usta'nın Kars'a nefyi, Hazinedar-zâde Ahmed Bey'in idamı,⁵⁸ Pançu-zâde Serdengeçdi Arif Ağa'nın katli hadiseleri.⁵⁹

3- Mameran Sancağı'nın sabık tasarrufları Abdurrahman ve Abdülbaki Beylerin liyakatsizlikleri sebebiyle Lütfullah Paşa tarafından ellerinden alınıp Ahmed ve biraderi Dede Bey'e verilmesine itiraz eden sabık mutasarrıfların davalarının tesviyesi.⁶⁰

4- Ocak ağalarından Mustafa Ağa'nın, Ahılkelek Sancağı'na beratla mutasarrıf olan Ahmed Bey'in İran Seferi nedeniyle başka bir mahalde olmasından istifade ile Benderli Ali Paşa'nın arzıyla Ahılkelek Sancağı'nı uhdesine tevcihi ve Ahmed Bey'in hak talebi.⁶¹

⁵⁵ Metin, s. 141-142, s. 154-6

⁵⁶ Metin, s. 198, s. 276

⁵⁷ Metin, s. 142

⁵⁸ Metin, s. 155, s. 167

⁵⁹ Metin, s. 133

⁶⁰ Metin, s.140, s. 144

⁶¹ Metin, s. 205-7

5- Serhad kalelerinin istihkamı, Ahışa, Azgur, Ahılkelek ve Hartus Kaleleri'ndeki işlemez toprakların yenileriyle değiştirilmesi.⁶²

6- Tiflis canibine firar eden David'in idamı.⁶³

8- Selim Paşa-zâde Ahmed Bey'in idamı⁶⁴

Çıldır Eyalet Valiliği'nden Çirmen Muhafızlığı'na gönderilen Hâfız Ali Paşa, 21 Nisan 1821 de Sadaret'e getirilmiştir. Sadaret makamına gelişinden beri serhadli tavırları, olur olmaz davranışları ve ne yapacağını bilmez halleri sebebiyle sadaretinin onuncu günü Saray'a davet olunarak elindeki sadaret mühürü alınarak Kıbrıs'a gönderilmiştir.⁶⁵

E. Seyyid Ahmed Paşa

Benderli Hâfız Ali Paşa'nın Çirmen Muhafızlığı'na atanması üzerine Çıldır Eyaleti, Seyyid Ahmed Paşa'ya tevcih olunmuştur.

Ahmed Paşa, eyalete vardığı günden itibaren tüm reaya ve berayaya kol kanat gererek onları himaye etmiş, ekser kaza ve nahiyeleri taşlık ve ormanlık olan üstelik de ahali fakir olan eyalet fukara ve zuafâsı ile sair seknesinin huzur ve emniyet içinde hayatlarını devam ettirmeleri ve günlük meşgaleleriyle iştigalleri için gayret sarfetmiş, ferman doğrultusunda özellikle küçük ve büyüklerin hatırlarına göre muamele ederek onların gönüllerini hoş etmiştir.⁶⁶

Ahmed Paşa'nın yerine Çıldır Valisi olarak tayin edilen Salih Paşa, ikamete memur olduğu Tokat'tan ayrılarak eyalet vezirlerinin ikametgâhı olan Ahışa'ya varıncaya kadar vilayetin idaresi ve işlerinin hal ve tesviyesi için emir ve tenbihlerini muhtevi Enderun Başçavuşları Ağası ile bir kıta mütesellimlik buyruhdusu göndermiş, münasip birinin tayin edilmesi için bu buyruhduda isim yeri boş bırakılmıştır. Fakat Ahmed Paşa'ya hitaben gönderilen tevcih emrine ilaveten sadır olan fermanda; eyaletin serhadde olması hasebiyle bir dakika vezirsiz olması

⁶² Metin, s. 218, s. 242

⁶³ Metin, s. 246, s.300

⁶⁴ *Şâni-zâde Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, C.II., İstanbul 2008, s.930

⁶⁵ A.g. k., C.II, s.1133

⁶⁶ Metin, s. 207

tevizolunamayacağı gerekçesiyle haleflerinin vüruduna kadar kendisinin vilayeti idareye devam etmesi emredilmiştir.⁶⁷

Ahmed Paşa, uhdesine tevcih edilen Kars Muhafızlığı emrinden⁶⁸ bir müddet sonra vazifesi Mîr-haclıkla beraber Şam Eyaleti'ne tahvil olununca acilen hareket etmesi istenmiş,⁶⁹ bunun üzerine Abdullah Beyi Mütesellim olarak bırakarak görev yerine gitmek için Ahîsha'dan ayrılmıştır.⁷⁰

Ahmed Paşa'nın valiliği esnasında batıda Rusların da ifsat ve iğvasıyla Rumlar isyan ederek Osmanlı Devleti'nin başına büyük bir gaile açarken,⁷¹ doğuda yine Rusya'nın tahrikiyle İranlılar Kars taraflarını istila ile köy, nahiye ve kasabaları yağmalamışlardır. Ruslar ise yapmış oldukları askeri hazırlıklarla intikam almak niyetiyle hudut başlarında bulunan Ahîsha, Azgur, Ahılkelek ve Hartus kalelerini zapt etmek için taarruzdan geri durmamışlardır.

Batıda Rumların isyanı ve Dersaadet'te oluşan ittihat ve ittifak usulü üzerine Şeyhülislam ve Yeniçeriler Ağası'ndan gönderilen emirnameler Çıldır Eyaleti'ne ulaşmış, memleketin ileri gelenleri mezkur usulü kabul ile mâlen ve bedenen cihada hazır olduklarını arz etmişlerdir.⁷² Ahmed Paşa, İran ve Rusya canibinden eyelete yapılacak bir hücumu savmak için gerekli askeri tedbirlere girişerek kalelere istihkâm vermek için etrafında şarapolar ve tabyalar inşa ettirirken,⁷³ gerek eyaletin sancaklarından gerekse Erzurum'dan kalelerde yaptırmış olduğu anbarları zahireyle doldurma gayretine girişmiştir. Kalelerde eksik olan mühimmatın tedariki hususunda gerek İstanbul'a gerekse Erzurum'da bulunan Serasker Paşa'ya arizalar gönderilmiştir. Bu arizalar sebebiyledir ki, Erzurum'dan Çıldır Eyaleti'nin hudut başı olan Aha Köyü'ne gönderilen cephane Ahîsha Kalesi'ne naklettirilirken,⁷⁴ işe yarar

⁶⁷ Metin, s.274

⁶⁸ BOA, HH, 1563/50

⁶⁹ Metin, s. 187

⁷⁰ BOA, HH, 550/ 27127 B

⁷¹ Metin, s. 196

⁷² Metin, s. 196

⁷³ Metin, s. 197

⁷⁴ Metin, s. 219

topçu ihtiyacı niyazına karşı gönderilen üç top takımı ile 30 nefer topçu ise ihtiyaca göre müstahkem mevkiiler olan kalelere yerleştirilmiştir.⁷⁵

Erzurum'da bulunan paşalar ile Kars muhafazasında bulunan vezirlerin İran gailisi sebebiyle etrafı düşmanla çevrili bir mahal olan serhat vilayetinden ulufeli ve ulufesiz asker talepleri arzuhallere yansıyan konulardan biridir. Zira ihtiyac halinde imdada koşacak Acara ve Livane askerlerini başka tarafa gönderilmesini tecviz etmemişlerdir.

İran'ın Revan Hanı ve Serdarıyla mektuplaştığı tesbit edilen ve hakkında idam edilip başının İstanbul'a gönderilmesi ferman buyurulan Hartus ve Penek Sancakları Beyi Ağzıaçık Mehmed Ağa, Acara Mütesellim'i Ahmed Bey'in uhdesine Ahmed Paşa tarafından görevlendirilen askerle beraber kalesi kuşatılarak ele geçirilmiş, idam edilerek kellesi İstanbul'a gönderilmiştir.⁷⁶

F. Salih Paşa

Vezirlik payesi alınarak Tokat'ta ikamete memur edilen Trabzon eski Valisi Hacı Salih Paşa,⁷⁷ vezaretinin ibkasıyla selefi Ahmed Paşa'nın Kars Muhafızlığına tayini üzerine Çıldır Eyaleti'ne vali olarak atanmıştır.⁷⁸ Uhdesine Çıldır Eyaleti'nin tevcihi dolayısıyla memnuniyetini ifade ve teşekkürlerini arz eden Salih Paşa,⁷⁹ 25 Ş. 1239/25 Nisan 1824 tarihinde Ahışa'ya ulaşmıştır.⁸⁰

Salih Paşa'nın kişiliği ve ahaliyle olan imtizacının keyfiyetine dair sicil muhteviyatında bir malumat yoktur. Müzmin ishal sebebiyle yatağa düşüp 25 C 1240 tarihinde vefat eden Salih Paşa'nın, süregelen adet üzere İstanbul'dan gelecek olan iradeye kadar hazine odaları kadı tarafından mühürlenmiştir. Paşa'nın, maiyetinde bulunan ulufeli askerleri (delil, hayta)⁸¹, karakollukçu ve diğer hademeler ile esnaf

⁷⁵ Metin, s. 271

⁷⁶ Metin, s. 280-1

⁷⁷ BOA, C.ML 193/7998

⁷⁸ BOA, HH, 1563/50, C.DH., 175/8736

⁷⁹ BOA, HH, 636/31342

⁸⁰ BOA, HH, 703/33781

⁸¹ Metin, s. 308

taifesine borçları kaldığı gibi küçük yaşta bir kızı, hanımı ve haremde bulunan hizmetçilerinin dahi kimsesiz kaldıkları merkeze arz edilmiştir.⁸²

Salih Paşa'nın vefatı üzerine vilayetin önde gelenleri kadıya müracaatla, eyaletin serhadde bulunması hasebiyle acilen bir mütesellim tayin edilmesinin gerekliliğini ifade ile Kethüdası Ali Bey'in mütesellim olarak tayin edilmesini istemişler, bu hususu ilam ile Erzurum'da bulunan Serasker Rauf Paşa'ya arz etmişlerdir. Bu talep karşısında Serasker Rauf Paşa Seyyid Ali Ağa'yı kaymakam olarak tayin etmiştir.⁸³ Gerek kaymakamın gerekse merhumun dairesi halkı masrafları için 23 bin kuruş sancaklara *alâ vech-i i'tidâl tevzi* olarak tahsil olunmuştur.⁸⁴

Serasker Rauf Paşa, kendisine takdim edilen ilam mucibince Paşa'nın Kethüdası Ali Bey'i eyalete mütesellim olarak tayin etmişse de⁸⁵ merhumun maiyetinde bulunan dîvânegân, karakollukçu ve diğer ulufelilerin biriken aylıkları, esnafa olan çeşitli borçları, muhallefâtının azlığı ve marifet-i şer'le de mühürlenmesi üzerine Dersaadet'ten iradenin taallukuna kadar askerinin tahammül edemeyeceği, tüccar taifesinin ise artan talepleri üzerine vilayette bir nizâ'ın zuhuru ihtimaline binaen Paşa'nın vefatının ikinci günü Ahışa'ya gelen ve sağlığında paşanın çeşitli hizmetleride bulunmuş, tecrübeleriyle eyaleti idareye, askeri rapt ve zapta kadir Acaralı Selim Paşa-zâde Ahmed Bey'in baharın da yaklaşması üzerine düşman tarafından vuku bulacak muhtemel taarruzlar sebebiyle kaymakam/mütesellim olarak tayini için eyaletçe tanzim edilen ilam ve mahzarlar Serasker Rauf Paşa tarafından merkeze arz edilmiştir. Nihayet Selim Paşa-zâde Ahmed Bey'in kaymakam/mütesellim olarak tayini münasip görülerek onaylamıştır.⁸⁶

Kaymakam Selim Paşa-zâde Ahmed Bey, Salih Paşa'nın vefatından beş gün sonra esnafın askerde olan alacaklarını talep etmeleri, askerinin dahi tezkire ile paşada olan dört aylık alacaklarını istemeleri üzerine merhumun vefatı akabinde defter olunan hayvanatından gereği kadar at ile iş görür vaziyette bulunan katırları vilayetin

⁸² Metin, s.293

⁸³ Metin, s. 303

⁸⁴ Metin, 304

⁸⁵ Metin, s. 304

⁸⁶ BOA, HH, 677/33026 A

önde gelenleri, merhumun hazinedarı ve kethüdasının da delaletiyle ulufelere bedel olarak askerlere vermiştir.

Salih Paşa'nın muhallefatinin tesviyesi emri Erzurum Valisi ve Serasker-i Aktar-ı Şark Rauf Mehmed Paşa'ya ihale edilmiştir.⁸⁷ Paşa, bu işin halli için Haftan Ağaları Bekir Ağa'yı memur kılmıştır. Merhumun muhallefati emr-i âlî üzere teker teker tahrir ve terkîm olunduktan sonra haml-i sâkil olan muhallefâtı ve hayvanatı sûk-ı sultânîde açık artırmayla (bey' min-mezîd) 35. 109 kuruşa satılmıştır. Esnaf ve tüccar makulesi ile beş aylık hazariyye bedeli olan 21.571 kuruş mahalline sarfedilmiş, geriye kalan 13.538 kuruş, şahsi hazinesinde altın olarak mevcut olan 5.814 kuruşa ilave edilerek mîrîye teslimi için bir kıta tahvil karşılığında Kethüdası Ali Ağa'ya teslim edilmiştir. Merhum Paşa'nın muhallefati üzerinde icra olunan her türlü muamaleye ait defter suretleri Haftan Ağası Bekir Ağa'ya teslim edilerek Rauf Paşa'ya gönderilmiştir.⁸⁸

Paşa'nın ishal sebebiyle yatağa düşmesini fırsat bilen Oltu, Penek ve Göle Sancakları müesellimleri ağır teklîflerle fukaraya zulmetmeleri üzerine yeni bir valinin vilayete gelmesini beklemeye bile tahammül edecek halleri kalmayan fukara ve zuafa Kars taraflarına dağılmışlardır. Paşanın hastalığı, Ahışhaya yani merkeze uzak olan bu mahallerde otoritesini akamete uğratmış, ahalinin zulme uğramasına sebep olmuştur. Mütesellimler hakkında icap eden muamele halefi Osman Paşa taafından icra edilerek ahali tekrar yurtlarına döndürülmüş ve gönül rızaları alınmıştır.⁸⁹

G. Kadir-zâde Osman Paşa

Salih Paşa'nın ishal sebebiyle 25 C 1240/14 Şubat 1825'te vefatı üzerine Erzurum Sabık Valisi Rauf Paşa'nın tavsiyesi üzerine Erzurum Ayanı Osman Ağa, vezirlik rütbesiyle Çıldır Eyaleti'ne vali olarak tayin edilmiştir.⁹⁰ Paşanın vefatı üzerine Degah-ı Ali Kapıcıbaşlarından Hartus Mirlivası Acaralı Selim Paşa-zâde

⁸⁷ Metin, s. 328

⁸⁸ Metin, s. 328-9

⁸⁹ Metin, s. 340

⁹⁰ BOA, HH, 471/23064

Ahmed Bey mütesellim olarak tayin edilmiştir,⁹¹ masrafların karşılanması için de sancaklara pusulalar gönderilmiştir.⁹²

Uhdesine tevcih edilen mahalle isal için gerekli hazırlıkları yapan Osman Paşa, Erzurum'dan Kaymakamı Ahmed Bey'e göndermiş olduğu buyurulduda, kendi halkı ve kapı halkı için selefleri zamanındaki gibi hazırlanması gereken saray ve konakların tamirleri ile mekanların mefruşatlarının döşenmesi için adet olduğu üzere Enderun Mehterbaşısı Mehmed Şerif Ağa'yı bu işe nezaret etmek üzere konak defteriyle beraber gönderdiğini bildirmiştir.⁹³

Erzurum'dan hareket eden paşa Ardahan merhalesine vusulünde silahdarı el-Hac İbrahim Ağa ile göndermiş olduğu buyuruldusunda; birkaç gün zarfında Ahışa'yı teşrif buyuracaklarını beyanla; *“ber-vech-i âde ve rüsûm dâiremiz halkının ve sunuf-ı askeriyyenin üç günlük zâd ü zahîre ve ecnâs-ı me'kûlâtın ve hayvânâtın alaf ve alîfinin evvelce tehiyye ve istihzârı kâ'ide-i kadîm ve usûl-i müstahsene-i dîrîneden olmağla gerekdir ki biz varıncaya kadar üç günlük me'kûlât ve malzeme-i sâ'irenin mihver-i lâyıkı üzere hâzır ve amâde olunarak kabzına me'mûr vekîl-harcımıza teslîm kılınmasını”*⁹⁴ istemiştir.

Osman Paşa, memleket ve fukaranın işlerinin tesviyede zerre kadar şeriatın ve kanundan ayrılmayarak ahalinin garazını çekecek bir muamelede bulunmamakta, eyalet sakinlerini usulsuz bir teklif ile de rencide etmemektedir. Bundan dolayıdır ki, Çıldır Eyalet sakinleri, rahat ve huzurlu bir yaşam sürmekte olduklarından bahisle padişaha karşı dua ve şükürlerini arzdan sonra Osman Paşa gibi ahaliyle ilişkileri iyi olan ve onlarla kaynaşabilen bir şahsın kendisine vezaret rütbesi verilerek serhad ahalisine vali olarak tayini sebebiyle taltif olduklarını ifade etmişlerdir.⁹⁵

Salih Paşa'nın mizaçsızlığı dönenminde Oltu, Penek ve Göle livalarında bulunan mütesellimlerin ahaliye karşı uygunsuz tavırlar sergilemeleri ve onlar üzerine ağır vergiler yüklemeleri nedeniyle ahalden bazıları Kars tarflarına dağılmışlardır. Osman Paşa, kaçan ahalinin vatanlarına avdetleri için hususi adamlar

⁹¹ BOA, HH, 667/33026 C

⁹² Metin, s. 329

⁹³ Metin, s. 315

⁹⁴ Metin, s. 325

⁹⁵ Metin, s. 340-1

göndermiş, mütesellimlere ise nasihatte bulunarak adam olmalarını bildirmiştir. Ahali özellikle Selim Paşa-zâde Hüseyin Bey'in Penek Kazası'nda kendisine palanga tarzında yaptığı konaklar yıkılmadıkça, azliyle beraber bir daha kazaya girişi yasaklanmadıkça dönmeyeceklerini beyan etmeleri üzerine Osman Paşa mütesellim olan Hüseyin Bey'i azletilmiş, Hüseyin Bey'in etbaidan tavır ve hareketleri düzgün bir mütesellim atamıştır. Ahali bu haber üzerine yer ve yurtlarına geri dönmüşlerdir..⁹⁶

Çıldır Eyaleti uhdesine tevcih edilmiş olan Kadir-zâde Osman Paşa, Ahışa'ya vusulü akabinde ilk olarak selefi merhum Salih Paşa'nın muhalefatı maddesinini Serasker-i Şark Rauf Mehmed Paşa'nın Haftan ağaları Bekir Ağa'yla usulu üzere tesviye etmiştir.⁹⁷

II. Ahışa Kaymakamları

Sözlükte “birinin yerine geçen, birinin makamını tutan, vekil ve nâib” anlamındaki Kā'im-mekām, Osmanlı merkez ve taşra teşkilatında hem unvan hemde terim olarak kullanılmıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından önce taşra teşkilatında vali veya mutasarrıfların yerlerine bıraktıkları vekiller bu ünvanla adlandırılmışlardır. Kaymakamlar, eyalet valisinin başka bir memuriyete tayini, eyalet haricinde bir mahalde bulunması, vefatı ve firarı gibi sebepler üzerine atanmışlardır. Eyaletten ayrılan veya firar eden bir vali kendi makamına bir kaymakam atayabileceği gibi, bu işi yeni tayin olunan valiye de bırakabilirdi. Atanmış olan bir kaymakam yerine yeni vali tarafından yeni bir kaymakam da atanabilirdi. Bu atamalarda kadı ve eyalet vücuhi etkili olmaktaydı. Bu zikredilen haller 1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'ndeki kayıtlardan çıkarılan bilgilerdir. Eyalet Kadısı ve vücuhi tarafından Kaymakam tayini hususunda tanzim olunan ilam sureti Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri'ne, eyalete yeni atanmış olan valiye ya da merkeze takdim edilmiş ve hakkında olumlu rapor verilen şahıs kaymakam olarak atanmıştır. Buna en güzel örnek Selim Paşa-zâde Ahmed Bey'dir.

⁹⁶ Metin, s. 340

⁹⁷ Metin, s. 328-30

Yeni vali tarafından kaymakam olarak atanmış veya başka bir otorite tarafından bu makama getirilmiş olan şahıslara göndermiş oldukları buyruclularda; kendileri adına memleket ve ahalinin işlerini şer-i şerif ve kanun-ı münîfe göre hal ve tesviyesi edilmesini tenbihlemekte, ahalinin huzur ve saadetinin temini için gerekenin yapılmasını istemektedirler.

Erzurum Kaymakamı Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Hâfız Mustafa Paşa-zâde atûfetlü Yümnî İbrâhim Bey, Çıldır Eyaleti Kaymakamlığı'na tayin edilenlerden birisidir. Fakat kendisinin hem Erzurum Kaymakamı olması hem de Erzurum'un ayân, eşrâf, vücûh ve cümle ocak mensubu ağalarının ittifakıyla hem-civariyyeti bahane ederek Çıldır'a kaymakam olarak Dergâh-ı muallâ Çavuşlarından Ser-Saksonî Osman Beşe'nin tayinini münasib görmüşlerdir. Çıldır Vali Kaymakamı Osman Beşe, bu sebeple Kadıya göndermiş olduğu mektubunda; birkaç gün zarfında kendisinin Erzurum'dan hareketle Ahışa'ya varacağını ifade ile kendisi için tahsis kılınan sarayın tamirinin yapılarak mefruşatlarının döşenmesini talep etmiş, 1 M. 1232/ 21 Kasım 1816 tarihiyle bu işe nezaret etmesi için de emekdarlarından Hüseyin Efendi'yi Ahışa'ya göndermiştir.⁹⁸

Hâfız Ali Paşa'nın memuren Sivas taraflarından bulunması hengâmında Ahmed Bey onun vekili sıfatıyla Çıldır Eyaleti Kaymakamlığı vazifesini deruhde ederken⁹⁹ yine Selim Paşa-zâde Abdullah Bey de Çıldır Valisi Seyyid Ahmed Paşa hükümeti zamanında bu göreve getirilmiştir.¹⁰⁰

Çıldır Valisi Salih Paşa'nın vefatı akabinde umum vilayet ile memleket ahalisinin iltimasları üzerine Şark Seraskeri Rauf Paşa tarafından Salih Paşa'nın kethüdası olan Es-Seyyid Ali Ağa mütesellim olarak tayin edilmiştir.¹⁰¹ Selefinin vefatı münasebetiyle uhdesine Çıldır Eyaleti ihale olunan Osman Paşa, Ahışa'ya varıncaya kadar gerek şahsi gerekse hükümete ve ahaliye ait umurunu kaymakam olan Ahmed Bey ile sürdürmüştür.¹⁰²

⁹⁸ Metin, s. 151

⁹⁹ Metin, s. 204

¹⁰⁰ Metin, s. 187

¹⁰¹ Metin, s. 303

¹⁰² Metin, s. 314-5

III. Ahışa Mütessimleri

XVII. yüzyılda çok az görülen mütessimlik görevi, XVIII. Yüzyılda hızla yaygınlaşmış, muhassılık ve voyvadalıkla yönetilenler dışında bütün sancaklar mütessimlerle yönetilir olmuştur.¹⁰³ XIX. Yüzyıl başlarında özellikle inceleme alanımız olan ve 1818-1826 yıllarını kapsayan 1 Numaralı Ahışa Şer'iyne Sicili'ne göre de Çıldır Eyaleti'nde bulunan her bir sancağın idaresi mütessimlerle ihale edilmiştir.

Eyalet valisinin tebdili ve yahut herhangi bir vazife ile başka bir yerde görevlendirilmeleri halinde Çıldır Eyaleti'ne Selim Paşa-zâde hanedanından ve Dergâh-ı âlî Kapucubaşı veya Ser-bevvâbin-i Dergâh-ı âlî payesine haiz olanlardan biri mütessim olarak tayin edilmiştir. Mütessim olarak tayin edilen kişilere bakıldığında bunların teamül gereği bilgili, becerikli ve iş bilen kişilerden seçilmiş olduğu görülmektedir. Bunun en güzel örneği Salih Paşa'nın vefatı akabinde mütessim olarak tayin edilen Selim Paşa-zade Ahmed Bey'dir.

Sancağın idari, askerî ve mali işlerini yürütmek, ahalinin huzur ve sükûnetini temin etmekle mükellef olan mütessimler daha çok valiler tarafından atanmakta ve memuriyetlerinin tasdiki için merkeze arz edilmektedir. Eyaleti terk eden bir vali-Selim Paşa- tarafından mütessim tayin edilebildiği gibi, bir valinin başka bir memuriyete tayini ve serhadde bulunan bir Eyaletin başıboş kalamayacağı gerekçesiyle vilayet önde gelenlerinin istişare sonucu münasip görülen bir şahsın (kethüda veya başka bir sancak mütessimi) mütessim olarak tayini için de arzda bulunulabilirdi. Her iki yöntemde de merkeze arz edilir emr-i âlînin sadır olmasıyla memuriyet geçerlik kazanırdı. Örneğin, Hâfız Ali Paşa'nın Eyalete vali olarak tayini sebebiyle "*Ahışa'yı teşrîf buyuruncaya kadar ba-emr-i âlî ve buyuruldu-ı veliyyü'n-ni'amî ibâdullâhın umûr ve husûsunu ber-nehc-i şer'î tesviye ve rü'yet ve hıfz u himâye-i fukarâ u ra'yyet ve sekene-i memleket için cümlelerin marzîsi olarak*" Ahmed Bey mütessim olarak nasb olunmuştur.¹⁰⁴

¹⁰³ Yücel Özkaya, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu*, İstanbul 2008, s. 204

¹⁰⁴ Metin, s. 176

Memuriyeti tasdik edilen mütesellim ve kaymakamlar, Eyaletin önemli meselelerini halletmek için divanlar teşkil ederek sancak beyleri, ulema ve erbab-ı seyfle istişare ederek gerekli kararları alırlardı. Eyalete vezir sıfatıyla tayin edilen valiler gerek kadılara ve gerekse mütesellimlere göndermiş olduğu mektup ve buyuruldulara kendilerinin vüruduna dek memleketin işlerinin tesviyesinde ve ahalinin huzur ve sükun içinde hayatlarını ikamesinde birbirilerine yardımcı olmalarını talep etmişlerdir.

Mütesellimler, gerek kendi masrafları gerekse eyalete vezir olarak tayin edilmiş olan paşalar ile sair masrafların tesviyesi için sâlyâne müraseleleri çıkarmışlardır.¹⁰⁵ Uhdesine tevcih ve ihsan olunan mansıbına varmak üzere kapı halkıyla hareket eden vezirler ikamet mahalleri olan Ahışa'ya vardıklarında usul-i kadim üzere daireleri ve kapı halkına üç gün yetecek miktarda yiyecek ile sair malzameyi hazırlayarak paşalar tarafından memur vekil-i harc'a teslim etmekle mükellef tutulmuşlardı.¹⁰⁶

Çıldır Eyaleti'ne mütesellim olarak genellikle Dergâh-ı âli kapucubaşlarından Acara mütesellimi Selim Paşa-zâde Ahmed Bey tayin olunmuştur.¹⁰⁷ Seyyid Lütfullah Paşa, ikametgâhı olan Rodos'tan Ahışa'ya gelinceye kadar eyaletin hükümet işleri mütesellim olarak tayin edilen Osman Ağa tarafından yürütülmüştür.¹⁰⁸

Çıldır Valisi Hâfız Ali Paşa'nın memuren Sivas taraflarında bulunması hasebiyle eyalette bulunan askeri sınıfın yoklanması için Dersaadet'ten gönderilmiş olan Mehmed Efendi'ye Çıldır Kaymakamı vasfıyla Ahmed Bey nezaret etmiş, Hazine-i amire'de bulunan cebe defterlerine göre bütün züama, erbab-ı timar ve mustahfiz neferatının yoklamaları yapılmıştır.¹⁰⁹

Salih Paşa'nın vefatı üzerine eyalet kadısı ve ileri gelenlerin arzı üzerine Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri tarafından merhumun kethüdaları olan Ali Ağa

¹⁰⁵ Metin, s. 306

¹⁰⁶ Metin, s.340

¹⁰⁷ Metin, s. 183

¹⁰⁸ Metin, s.180

¹⁰⁹ Metin, s. 204, s. 262

mütesellim olarak tayin edimiştir.¹¹⁰ Fakat gerek askeri sınıfın içerde kalan mevacibleri gerekse esnaf taifesinin alacakları sebebiyle eyalette bir huzursuzluğun meydana gelmemesi için Selim Paşa-zâde Ahmed Bey'in mütesellim olarak tayin kılınması hususunda yeni bir ilam tanzime edilerek Şark Seraskeri'ne gönderilmiştir. Ahmed Bey'in mütesellim olarak tayininde, onun paşanın hayatında iken birçok hizmetinde bulunması ve baharın yaklaşması hasebiyle hudutta gerekli tedbirlerin alınması etkili olan diğer faktörlerdendir.¹¹¹

25 B. 1240/15 Mart 1825'te Çıldır Eyaleti'ne atanan Osman Paşa, göndermiş olduğu mütesellimlik buyrulduşunda; birkaç gün içinde Erzurum'dan hareket edeceğini ancak Ahışa'ya varıncaya kadar geçen zaman zarfında gerek hükümet işleri gerekse ahalinin işlerinin görülmesi için bir mütesellimin tayininin acil ve mühim olduğunu beyandan sonra Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Mirliva-i Hartus Ahmed Bey'i mütesellim olarak tayin ettiğini bildirmiştir.¹¹² Buyruldu'da hasseten Ahmed Bey'den tüm işlerini şer-i şerife ve kanun-ı münife göre tatbik etmesini, serhad ahalisinin emniyet ve selametini temin için çalışarak onlara karşı zulüm ve ezadan kaçınmasını tembihlemiştir.¹¹³

Ahışa'dan firarla Maçehil taraflarına çekilen Çıldır Valisi Selim Paşa yerine her ne kadar mütesellim bırakmış olsa da Erzurum Valiliği'ne ek olarak Çıldır Valiliği de kendisine verilen Pehlivan İbrahim Paşa, Yeğen Paşa'yı Çıldır Eyaleti'ne Kaymakam olarak atamıştır.¹¹⁴

IV. Çıldır Eyaleti'nin Sancakları ve Sancak Beyleri

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'nde yer alan bir kayıta Çıldır Eyaleti'nin 24 sancaktan mürekkep olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁵ Bunlar; Mirho, Satlil,¹¹⁶ Ardanuç, Livane, Keskim,¹¹⁷ Petekrek,¹¹⁸ Nahiye-i Tavuskar, Penek, Mamran,¹¹⁹ Oltu, Göle,¹²⁰

¹¹⁰ Metin, s. 303

¹¹¹ Metin, s. 309

¹¹² Metin, s. 308

¹¹³ Metin, s. 309

¹¹⁴ Metin, s. 134

¹¹⁵ Metin, s. 262

¹¹⁶ Satlil Sancağı, sicildeki bazı kayıtlarda Hassa ile beraber yazılmıştır. Bkz. Metin, s.172, s. 229

¹¹⁷ 48 numaralı kayıta kaza olarak zikredilmektedir. Bkz. Metin, s. 176

Ardahan, Çıldır, Ahılkelek, Hartus, Acara-i Ulyâ, Acara-i Süflâ, Maçehil, Kovabliyan,¹²¹ Aspinza¹²² ve Azgur'dur.¹²³

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'nde yukarıda ismi geçen bu sancaklar, Salih Paşa'nın vefatı sebebiyle kethüdası Seyyid Ali Ağa'nın mütesellim olarak tayini üzerine birtakım masrafların tesviyesi için gönderilen mürasele pusulasında çukur, havâs, aşâ'ir ve taşra sancakları olmak üzere dört kategoride zikredilmişlerdir.¹²⁴

Sözkonusu sancaklardan Mamervan Sancağı Erzurum Eyaleti'ne hem hudut olduğu gibi, Azgur, Hartus Ahılkelek ve Çıldır Sancakları da Rusya ile sınırdaştır. Ayrıca Acaralar, Maçehil, Mirho, Satlil, Ardanuç, Livane, Tavuskar ve Keskim kazaları dere, orman ve taşlıklı bir coğrafyada kurulmuşlardır.¹²⁵

Çıldır Eyaleti'ne bağlı sancakların "*ber-vech-i yurtluk ve ocaklık ve ber-vech-i arpalık*" usulü ile idare edildiği anlaşılmaktadır. Bu sancakların bazıları tek olarak idare edilirken bazıları da beraberce idare edilmişlerdir. Mesela Ahılkelek Sancağı sicilde yer alan kayıtlarda eyalet valilerinin arzıyla Ahmed Bey ve Abdullah Bey'e ayrı ayrı zamanlarda tasarruf için verilmiştir. Hartus ve Penek Sancakları ise beraberce Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî'den Ağzıaçık Mehmed Ağa'nın tasarrufundadır. Diğer taraftan tek bir sancağın iki kişiye verildiği de görülmektedir. Örneğin Mamervan Sancağı'nın Abdullah Bey ve biraderi Dede Bey'in tasarrufunda olması gibi.

Sancaklardan bazıları vileyet ümerasından olan şahıslara verildiği gibi bazıları da Ocak Ağa'larına verilmiştir Örneğin Mamervan Sancağı'nın Abdullah Bey ve biraderi Dede Bey'e, Ahılkelek Sancağı'nın ise Benderli Ali Paşa'nın arzıyla Ocak Ağaları'ndan Mustafa Ağa'ya tasarruf olarak verilmesi gibi.

¹¹⁸ Keskim ve Petekrek Sancakları, sicil muhteviyatındaki bazı kayıtlarda yalnız yazılmışken bazı kayıtlarda ise beraber yazılmıştır. Bkz. Metin, s. 180, s. 306

¹¹⁹ Mamran Sancağı, Ahışa Şer'iyeye sicilindeki diğer kayıtlarda Mamervân Sancağı şeklinde yazılmıştır. Bkz. Metin.,s. 172, s. 180.

¹²⁰ Göle Sancağı, Defter-i Hâkânî'de Ardahân-ı Küçük olarak kaydedilmiştir. Bkz. Metin, s. 203

¹²¹ Metin, s. 261

¹²² Metin, s. 185

¹²³ Metin, s. 281

¹²⁴ Metin, 306

¹²⁵ Metin, s. 180

Ardahan ve Gürcistan yolları üzerinde bulunan ve Defter-i Hâkânî'de Ardahan-ı Küçük adıyla Çıldır Eyaleti'ne tabi Göle Sancağı¹²⁶ hakkında yeni bir ferman sadır olmamış iken Kars Muhafızı Hâfız Ali Paşa'nın atık sûret-i defter ile "Kars muzâfâtındandır" diyerek Kars'a ilhak etmesi ve menzilhanesini lağvetmesi halkın perişan olmasına sebebiyet vermiştir. Hâfız Ali Paşa tarafından yapılan bu müdahalenin men'i için vilayet seknesi bir kıta emr-i âlî talabinde bulunmuştur.¹²⁷

Çıldır Eyaleti sancaklarından olan Pertekrek ve Nısf-ı Livane ber-vech-i yurdruk ve ocaklık ve Ardanuç sancağı nahiyesi olan Tavuskar ise ber-vechi arpalık berâtle eskiden beri Livane Sancağı beylerinin tasarruflarında olduğu halde vilayet valisi tarafından Ardanuç Sancağı ve Tavuskar nahiyesine birer müteselim tayin olunmuştur. Ahali çift başlı bir idare sebebiyle zor duruma düşmüş ve hükümetin tek bir elde toplanması hem de Livane Sancağı beylerine haksızlık olmaması için Ardanuç Sancağı ve Tavuskar nahiyesi mütesellimliğinin atabey neslinden fukaranın rızasını kazanmış, Süleyman Bey'e ihale edilmesini talep etmişlerdir.¹²⁸

Defterde yeralan kayıtlarda her bir sancağın idare statüsüne ve sancakbeyinin kim olduğu bilgisine ulaşamamaktayız. Tespit edebildiğimiz sancak beylerinin listesi ise aşağıdadır.

Sancak Adı	Vilayet valilerin arzı	Sancak Beyleri
Mirho Sancağı ¹²⁹		Ali ve Osman Beyler
Mamervan Sancağı ¹³⁰		Abdülbaki ve Abdurrahman Beyler
Mamervan Sancağı ¹³¹	Lütfullah Paşa'nın arzı	Ahmed Bey ve Dede Bey
Hartus Sancağı ¹³² Penek Sancağı ¹³³		Ağzıaçık Mehmed Ağa Hüseyin Bey
Hartus Sancağı ¹³⁴	Ahmed Paşa'nın arzı	Ahmed Bey
Ahılkelek Sancağı ¹³⁵	Selim Paşa'nın arzı	Ahmed Bey
Ahılkelek Sancağı ¹³⁶	Benderlli Ali Paşa'nın arzı	Mustafa Ağa

¹²⁶ Metin, s. 203

¹²⁷ Metin, s. 204

¹²⁸ Metin, s. 220

¹²⁹ Metin, s. 171

¹³⁰ Metin, s. 143

¹³¹ Metin, s. 144

¹³² Metin, s. 167

¹³³ Metin, s. 340

¹³⁴ Metin, s. 218

¹³⁵ Metin, s. 204

Ahılkelek Sancağı ¹³⁷	Salih Paşa'nın arzı	Abdullah Bey
Nısf-ı Livane ve Pertekrek ¹³⁸		Süleyman Bey
Acara Sancağı ¹³⁹		Ahmed Bey
Ardahan Sancağı ¹⁴⁰		Ali Bey
Satlil Sancağı ¹⁴¹		Yümnî Mehmed Bey

¹³⁶ Metin., s. 205

¹³⁷ Metin., s. 206

¹³⁸ Metin., s. 220

¹³⁹ Metin., s. 185

¹⁴⁰ Metin., s. 264

¹⁴¹ Metin., s. 264

1 NUMARALI AHISHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE ÇILDİR EYALETİ'NİN SİYASİ YAPISI

III Murad Dönemi'nde Lala Mustafa Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa'nın serdarlıkları zamanında Kafkasya ve Azerbaycan kıtaları üzerine yapılan seferler ve elde edilen zaferlerin sonucu olarak Çıldır ve Kars Eyaletleri kurulmuştur. 1774'te imzalan Küçük Kaynarca Anlaşması'nın Kafkasya'ya mütedair şartlarını yerine getirmeyen ve 19. yüzyıl başlarında Doğu Karadeniz kıyısı ile Kafkasya'da işgalci politikasına devam eden Rusya, Kafkasya'da özerk bir halde egemenliklerini sürdüren İmereti, Guriel ve Megrel prensliklerine karşı izlemiş olduğu politika neticesinde ya bunları ortadan kaldırmış ya da kendisine tabi kılmıştır. Çıldır Eyaleti ile Rusya arasında tampon bir bölge oluşturan bu prenslik ve melikliklerin ortadan kalkması ve 1801'de Gürcistan'ın Rusya'ya ilhakı manifestosunun ilanının sonucu olarak Osmanlı Devleti ile Rusya komşu iki devlet olmuşlardır. Ruslar Tiflis üzerinden zaman zaman Osmanlı topraklarına saldırılar düzenlemiş, Ahılkelek Kalesi'ni bile ele geçirmişlerdir.

Rusya, 1801'de Gürcistan'ı ilhakı akabinde askerî bir üs haline getirdiği Tiflis üzerinden İran'ın elinde bulunan Azerbaycan topraklarına saldırmış, 1813'te imzalamış olduğu Gülistan Anlaşması'yla işgal alanını güneye doğru genişletmiştir. Rusya, bir yandan işgal etmiş olduğu topraklar sebebiyle kendisine kızgın olan İran'a Osmanlı topraklarını gösterirken diğer yandan da İran, aşiretler, hac ve ticaret konularında yaşanan çeşitli anlaşmazlıkları fırsat bilerek Kars, Van, ve Bağdat kıtaları üzerine zaman zaman tecavüzden geri kalmamaktadır. İran tarafından Kars ve Van toprakları üzerinden yapılan saldırılardan Çıldır Eyaleti de olumsuz etkilenmekte; Kars hududuna yakın kaza merkezleri için gerekli tedbirler almanın yanında talep edilen mahalle asker dahi ihraç etmektedir.

Kafkasya'da her üç devleti karşıkarşıya getiren diğer önemli bir konu da ticaret mezuudur.

I. 1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'ne Göre Osmanlı-İran İlişkileri

İran'da Akkoyunlu Devleti'ne son veren Şah İsmail'in Şiilik merkezli olarak kurmuş olduğu Safevi Devleti ile Sünniliğin doktrinleri kendine düstûr edinip ona göre devletleşen Osmanlılar arasında Doğu Anadolu, Kafkaslar, Irak, Azerbaycan, Musul ve Bağdat kıtaları üzerinde hakimiyet kurma mücadelesi bu iki köklü devleti birbirine rakip kılmıştır. Söz konusu topraklar üzerindeki hâkimiyet süreci yükselme döneminde Osmanlı Devleti lehine sonuçlanmıştır. İki devlet arasındaki mücadeleler 16. yüzyılda kısa süreli olurken 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin iç dinamiklerinde meydana gelen aksamalar ve İran'ın askeri alandaki atılımları nedeniyle uzun süreli savaflara sebebiyet vermiştir. İki devletin ekonomik olarak yıpranmasından başka bir netice vermeyen bu muharebeler sonucunda imzalanan anlaşmalara Osmanlı Devleti genel olarak sadık kalırken İran, anlaşma şartlarını zaman zaman ihlal etmekten çekinmemiştir.

1797 yılında Ağa Mehmed Han'ın öldürülmesi üzerine tahta çıkan Feth Ali Han, Rusları Kafkaslar ve Gürcistan topraklarından atarak eski İran topraklarını tekrar ele geçirmek maksadıyla Rusya'ya karşı Avrupa'da yürüttüğü diplomasiyi Avrupa Devletleri'nin kendi aralarında olan rekabetinin getirdiği sürekli politika değişimi nedeniyle bir netice vermemesi, Fransız ve İngilizlerden teknik ve askerî destek almasına rağmen İran ordularının Ruslar karşısında başarılı olamayışları üzerine Rusya'yla 1813'te Gülistan Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşmayla Ruslar Gence, Karabağ ve Kafkasların tamamını ele geçirdiği gibi Hazar Denizi'nde donanma bulunduran tek devlet olmuştur.

Osmanlı-İran dostane ilişkilerinin zaman zaman aksamasına ve iki devleti karşı karşıya getirmesine sebebiyet veren maddeler şunlardır:

1. İranlı hacılara Osmanlı topraklarında iyi muamele edilmemesi ve hacılardan fazla para alınması
2. İranlıların sınırda bulunan aşiretleri kendi tarafına çekmeye çalışmaları ve kendisine sığınanları iade etmemeleri.

3. İranlıların tahrikleri ile itaatsiz hareketlere girişen aşiretleri Osmanlı Devleti'nin kontrol etmede ve sancaklarda devlet otoritesini kurmada zorlanması.

4. Sınır bölgesindeki sancaklarda idarecilik yapan aşiret reislerinin birbirleriyle olan mücadelelerinde veya vazifeden alındıklarında bu kişilerin Osmanlı Devleti otoritesini tanımamaları ve İran'a sığınmaları.

5. İranlı tüccarların şikâyetleri.

Osmanlı Devleti, Rusya karşısında bir ittifak arayışı için 1808 yılında Mehmed Refi' Efendi'yi elçi olarak gönderdiği gibi, 1811 yılında söz konusu şikâyetlerin çözümü ve ittifakın temini için Yasinci-zade Abdülvehhab Efendi'yi İran'a elçi olarak göndermiştir. Yâsinci-zâde, bu görevinde İran'dan Bağdat Valisi ile çatışma içinde olan Baban Paşalara ve özellikle Abdurrahman Paşa'ya destek verilmemesi ve Rusya karşısında Çıldır ve Kars sınırında bulunan Osmanlı görevlilerine yardımda bulunulması talebinde bulunmuştur.

Osmanlı Devleti'nin dostane siyasetine rağmen 1812'de İran kuvvetlerinin Bağdat ve Irak civarını yağmalaması, Bağdat Valisi ile Baban Sancağı paşası arasındaki mücadelede Kirmanşah Valisi'nin sınırı ihlal ederek Baban Sancağı paşasına yardıma gelmesi üzerine hem bu yardımı protesto etmek hem de yağmalanan malların istirdadı için Celaleddin Efendi 1813 tarihinde İran'a elçi olarak gönderilmiştir.

İran'ın, Baban Paşaları ve Şehrizer'a müdahalelerini devam ettirmesi ve İran'a gönderilen Osmanlı elçilerinin eli boş dönmeleri Osmanlı Devleti'ni savaş hazırlıkları yapmaya mecbur etmiştir. Rusya'yla imzalamış oldukları Gülistan Anlaşması'nın ardından zor durumda kalan İran, problemlerin diplomatik yolla çözümü için 1817 yılında Muhib Ali Han'ı elçi olarak göndermiştir. Elçinin sınır tecavüzlerinin yaşamayacağına dair teminat vermesi üzerine, Osmanlı Devleti de İran'dan firar edenlerin teslimi ve İranlı tüccarlara iyi davranılması hususunu Çıldır ve Erzurum Valilerine ihtar ile kendisinden şikâyetçi olunan Hac Emiri Salih Paşa'yı görevden azl ile yerine eski sadrazamlardan Derviş Mehmed Paşa'yı Şam Valisi ve Hac Emiri olarak tayin etmiştir.

Osmanlı Devleti barışın devamı istikametindeki tutumuna karşın Abbas Mirza'nın İranlı hacılara iyi davranılmadığını bahane ederek hacca gönderme yasağı getirmesi üzerine Osmanlı Devleti, diğer bazı problemlerin de çözümü için Ekim 1820'de İran'a karşı savaş kararı almıştır. Bu kararın alınmasında şüphesiz ki İran'ı, Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtan Rusya'nın büyük payı vardır.¹⁴² Zira Ekim 1815 Rus istilası karşısında Aras Nehri'ne kadar çekilen İranlılar, Kafkasların geri kalan kısmını da kaybetmişlerdi. Kafkasya'da üstünlüğü ele geçiren Rusya, hem İngilizlerin hem de İranlıların tepkilerini azaltmak için Feth Ali Şah'a Osmanlıların iç ve dış sıkıntılarından yararlanmasını tavsiye ederek İran'dan aldığı bölgeleri muhafaza etmek niyetini taşıyordu. Savaş, İran'ın Rusya'ya karşı kaybetmiş olduğu toprakları komşusu Osmanlı Devleti'nden telafi etmek gayesinden daha mühim bir sebeple başlamamış, Rusya'nın tahrikleri netice vermişti.

Erzurum ve Bağdat cephelerinde başarı gösteremeyen Osmanlı kuvvetleri, 1821 Eylül'ünde İranlılar karşı saldırı ile Doğu Bayezid'de Osmanlı ordusunu dağıtarak içlere kadar ilerlemiş ve Bitlis'i işgal etmişlerdir. 1822 yılında da başarılı saldırılar gerçekleştiren İranlılar kolera salgınının zuhuru üzerine geri çekilmek zorunda kaldılar. İranlı tüccarların barış yapılması hususunda şahı ikna etmeleri üzerine 28 Temmuz 1823'te Erzurum Anlaşması imzalanmış ve aradaki gerginliğe son verilmiştir.

Osmanlı-İran ilişkilerini dört başlık altında inceleyebiliriz:

I. Ticaret

Erzurum Gümrüğü'ne bağlı olan Ahışa Gümrüğü'nün revaç ve kesadı, İran ve Gürcistan'ın refahı ile tüccar ve bazergân taifesinin alış verişle iştigallerine bağlı olması hasebiyle bu ülkelerde meydana gelen ihtilalden dolayı gelip giden tüccar ve bazergan taifelerinin azalması, bazen de tamamen kesilmesi sebebiyle mültezimlerin zarar ettikleri anlaşılmaktadır. Mesela, 1821 Mart'ı itibariyle iltizama talip olan Ocaklı mültezimler 1820 senesinden 2000 kuruş zarar ettiklerini beyandan sonra,¹⁴³ iltizam bedeli olan 6500 kuruştan bir miktar düşülmesini talep etmişlerdir. Çıldır Valisi Ahmed Paşa, hem zararlarını kapatması hem de iltizam bedelinden bir miktar

¹⁴² Metin, s. 207

¹⁴³ Metin, s. 216

düŖülerek tekrar gümrüğüñ sabık mültezimlere verilmesi için gerekli işlemleri başlatmıştır.¹⁴⁴

II. İranlı Hacılar Meselesi

Ekim 1820’de başlayıp 28 Temmuz 1823 Erzurum Anlaşmasıyla “*hudûd-ı kadîme ve uhûd-ı akd-ı râbıta-i musâlaha*” ile iki devlet arasında birkaç senedir süregelen adâvet ve husûmet yerini barış ve dostluğa bırakmıştır. Bu sebebe mebnidir ki, 13 Haziran 1824 tarihiyle sicile kaydedilen ferman mefhumu mucebince; Mekke, Medine ve diğere İslam beldelerine gidecek olan İranlılara “*mu’âmele bi’l-mücâmele*” ile yani nezaketle muamele olunması, kendilerinden *durma* namı ile veya başka bir bahaneyle kanun ve şer’-i şerîf’in hilafına bâc ve bir nesne talepte bulunulmaması emr edilmemektedir. İranlı tüccarlardan % 4 kuruş gümrük vergisi alındıktan sonra başka bir eyalet topraklarına (yed-i âhara) dahil olmadıkça ellerinde bulunan edâ tezkirelerine muhalif olarak yeniden gümrük vergisi ile tazyîk edilmemeleri istenmektedir.¹⁴⁵

İran tebaasından olup Osmanlı topraklarında (bilâ-veled) çocuksuz vefat eden şahıslar eğer kendilerine şer’an bir vasî tayin ettirmemişlerse Beytü’l-mâl memuru tarafından *ma’rifet-i şer’*le metrukâtı tescil olunup bir mahalde muhafaza edilmesi bildirilmekte, vârisi veya şer’an kendisine vekil tayin ettiğı şahsın ortaya çıkması halinde *rûsûm-i âdiyesi* ile kiralanan mahallin bedelinin tahsili akabinde merhumun eşyalarının teslimi emredilmektedir. Muhafaza altında tutulan eşyanın yanma gibi her hangi bir sebeple telef olması durumunda hak iddia edilemeyeceğı, bir senenin sonunda vasî, vekil veya vârisi ortaya çıkmadığı takdirde ise Beytü’l-mâl tarafından merhumun metrukâtının satılığa çıkarılarak bedelinin muhafaza edileceğı tenbih edilmektedir. Ayrıca anlaşmanın hükümlerine riayet etmesi hususunda Çıldır Valisi el-Hâc Salih Paşa da uyarılmıştır.¹⁴⁶

III. Hartus Beyi Mehmed Bey’in İhanet ve İdamı

Dergâh-ı âlî Kapucubaşlarından Hartus ve Penek Sancağı beyi Mehmed Ağa’nın küfrân-ı nimet ederek Osmanlı topraklarına tecavüze başlayan İran’a karşı

¹⁴⁴ Metin, s. 270

¹⁴⁵ Metin, s. 216

¹⁴⁶ Metin, s. 216

meyl ve muhabbet göstermesi üzerine Çıldır Valileri tarafından kendisine nasihatlar edilmiş, hatta her hangi bir tatsızlığa sebebiyet vermemesi için Ahmed Paşa Mehmed Bey'i nezdine celble bir takım hizmetlere memur etmiştir. Hartus Beyi Mehmed Ağa köylerin mahsulâtını toplamak üzere paşadan ruhsat talebinde bulunmuş ve Ahışa'dan ayrılmıştır. Sancağına vardığı vakit İranlı Revan serdarı ve kardeşi Hasan Han ve Abbas Mirza taraflarına adam gönderip mükâtebe ve mükâlemede bulunmuştur. Mehmed Ağa'nın göndermiş olduğu mektûbât ve mersûmâttan İranla ittifâk halinde olduğu isbat edilmiş, özellikle serhadde bulunan bu gibi din ve devlet haini ile mülk ve millet düşmanın ortadan kaldırılması babında sadır olan ferman mucebince 13 Safer 1238'de Hartus Kalesi'nde yakalanarak idam edilmiştir.¹⁴⁷

IV. İran Maslahatı Sebebiyle Asker Sevki

Erzurum cephesinde Eleşgirt ordusunun tefrikaya düşerek ric'at etmeleri sebebiyle muhafazası gerekli olan mahallere yerleştirilmek için askere ihtiyaç duyulmuş, Dergâh-ı âlî Kapucubaşılıarından Hartus beyi Mehmed Ağa'nın başbuğluğunda piyade askeri gönderilmesi için Çıldır Valisi'ne şukka yazılmıştır. Şukka mucebince Acaralar ve Maçahil umum askerleri de Selim Paşa-zâde Ahmed Bey'in idaresine verilerek Şark Seraskeri Hüsrev Paşa'nın maiyyetine gönderilmiştir.¹⁴⁸

İran'ın Kars hududuna tecavüzü akabinde eyaletin o mahalle yakın Penek ve Göle gibi kazalarını istila edeceği casusların takrirlerinden anlaşılması üzerine gerek İran ve gerekse Rusya tarafından her an eyalet kazalarında bulunan kalelere vukubulacak bir saldırı karşısında Livane beyi Süleyman Bey'in idaresinde üç yüz kadar Livane askeri de Ardahan Kalesi'ne tedbiren gönderilmiştir. Zira İran ile Çıldır Eyalet hududu arasında düşmanın tasallutuna perde olacak şenlik ve imar edilmiş ne bir mahal ne de bir kale olmadığı gibi¹⁴⁹ Hartus beyi Mehmed Ağa'nın karakolluk ve casusluk hizmetini ifaya yetecek kadar Terekeme atlısı haricinde piyade askerin bulunmamaktadır.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Metin, s. 280-1

¹⁴⁸ Metin, s. 298

¹⁴⁹ Metin, s. 178

¹⁵⁰ Metin, s. 296

İran maslahatı sebebiyle serhadde bulunan ve Rusya'yla hem-hudut olmuş bir eyaletten başka bir mahalle asker gönderilmesinin adet olmadığı hatırlatılmış olsa da Seyyid Ahmed Paşa'nın hükûmetleri zamanında İran Seferi açılması üzerine Serbevâbîn-i Dergâh-ı âlîden Ahmed Bey'in, vüzerâ-yı izâmın ma'iyetlerinde üç sene Kars ve Erzurum havalilerinde hizmet etmiştir.¹⁵¹ İran'ın çeşitli sebeplerle Osmanlı topraklarına tecavüzü üzerine çıkan savaşın Erzurum Anlaşmasıyla neticelenmesi üzerine Çıldır ve Van Kaleleri'ni muhafazaya memur dergâh-ı mu'allâ topçu neferatının Ocak-ı âmire'ye iadesi emredilmiştir.¹⁵²

II. 1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'ne Göre Osmanlı Rus İlişkileri

Üç büyük gücün kesişme noktası olan Kafkasya'da Safeviler, Osmanlı ve Rus nüfuzunun tesisi öncesinde birçok Gürcü Krallığı ile prensliği üzerinde hâkimiyetlerini kabul ettirmişlerdi. 15. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlılar Kafkasya içlerine doğru ilerlerken Ruslar ise, bu yüzyılın sonlarında Dersaadet'e gönderdikleri elçiler vasıtasıyla Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerini kurmanın uğraşı içerisindeydi.

Osmanlılarla Ruslar arasındaki ilk ilişkiler ticaretle başlamış, ilerleyen tarihlerde bu ekonomik kazanç savaşlar sebebiyle ekonomik kayıplara dönüşmüştür. Rusların Kazan Hanlığı'nı ele geçirmeleri, Astarhan'ın zaptı ve Terek Nehri boyunca kadar sokulmaları ile Türkistan'dan gelen tüccar ve hacılara rahatsızlık vermeleri üzerine ilk defa Ruslar üzerine 1569'da Ejderhan Seferi açılmış ve Ruslar Terek Nehri'nden uzaklaştırılmışlardır.

Rusya'nın Karadeniz'e çıkma arzusu, siyasi emellerinden daha ziyade sıcak denizlere kapalı bir coğrafyada kurulmuş olmasının gereği idi. Rusya için hayati öneme sahip bu gereklilik sebebiyledir ki 17. ve 18 yüzyılda Osmanlı Devleti ile Rusya birçok savaşta karşı karşıya gelmiş, ilerleyen süreçte ekseriyetle bu muharebelerden karlı çıkan taraf Rusya olmuştur.

¹⁵¹ Metin, s. 206

¹⁵² Metin, s. 272

1721 Poltava savaşında İsveç'i yenerek Baltık Denizi'ne çıkmayı kesin olarak garantileyen Rusya, 1774'de de imzalan Küçük Kaynarca Anlaşması'yla Kırım'ı Osmanlı'dan ayırarak bağımsız hale getirmiş, çeşitli hile ve desiselerle de 1783'de işgal etmiştir. Bu işgali kabullenmeyen Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş açmış, fakat 1792'de imzalanan Yaş Anlaşması'ya Kırım'ın Rusya'ya ait olduğunu kabul etmiştir. Mamafih, Slavların kurtarıcısı ve Ortodoksların hamisinin Karadeniz'e inmesine mani olamamıştır. Devam eden süreçte Ruslar, Balkanlar'da, Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkaslar'da Osmanlı topraklarını işgale devam etmiştir.

Rusya, XIX. yüzyılda Kafkaslar ve Azerbaycan üzerinde İran ve Osmanlı Devletleri aleyhine genişleme politikasını devam ettirmiştir. Transkafkasya'nın anahtarı durumundaki Tiflis'i¹⁵³ siyasi ve ekonomik emellerini gerçekleştirme maksadıyla askeri bir üs haline dönüştüren Rusya, bir taraftan imparatorluğun kadim unsurlarından olan Ortodoks Rumları, Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu "Milliyetçilik" sloganıyla metbularına karşı kışkırtırken,¹⁵⁴ diğer yandan Osmanlı Devleti'ne karşı yanar döner bir siyaset izleyen İran'ı işgaldan da geri kalmayarak, zaman zaman Osmanlı Devleti topraklarını istilasına sebep olmuştur.¹⁵⁵

Rusya, yirmi otuz seneden beri Tiflis ve Gürcistan'ı zabtı akabinde Osmanlı topraklarına iki üç defa taarruz ile Çıldır Eyaleti'ni istilaya kalkışmış, fakat hezimete uğrayarak, Hartus, Ahılkelek, Aspinza ve Azgur Kazaları'nın mal ve mevaşisini yağmalayarak intikam alma niyetiyle geri çekilmiştir.¹⁵⁶

Kışın gelmesiyle birlikte şiddetli kar sebebiyle hudut bağlantı yolları kapansa bile baharın gelmesiyle birlikte suikast için fırsat gözleyen Rusya, serhat kalelerine yapacağı taarruzlar sebebiyle birtakım tedbir ve tedarikata başvurmaktadır. Zira Ahılkelek taraflarına civar olan mahaller ile Azgur Boğazı yolunda bulunan köylere asker ve zahire sevki yapmakta,¹⁵⁷ Azgur kal'asına iki saat mesafedeki yüz senelik harabe karyeyi şenlendirerek etrafında fırınlar inşa etmiş olduğu işitilmektedir.¹⁵⁸

¹⁵³ W. E. D. Allen- P. Muratof, *1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*, Ankara 1966, s.9

¹⁵⁴ Metin, s. 197

¹⁵⁵ Metin, s. 207

¹⁵⁶ Metin, s. 185

¹⁵⁷ Metin, s. 209

¹⁵⁸ Metin, s. 281

Öteden beri düşmanın hal ve hareketini teccüs ve ihbar ile memur ve müstahdem olan Karapapak taifesinin ister tezkireli ister tezkiresiz olsun öte canibe geçmelerini yasaklamış, ele geçirdiklerini de idam edeceğini göndermiş olduğu iki nefer Terekeme atlısıyla Çıldır Eyalet Valileri'ne bildirmiştir.¹⁵⁹

Ahılkelek hududunda bulunan göl kenarına 500 kadar Rus sergerdesinin balık tutmak bahanesiyle gelip çadır kurmaları, İlbeyi namıyla diğer bir kafirin 500 atlısıyla Ahılkelek önüne gelip “*illeriyle hırsesine memurum*” diyerek düşmanlık göstermesi, Gümrü, Gence ile o havalinin asker ve zahiresini hudut başlarına yağmaya devam etmesi karşısında¹⁶⁰ Çıldır Valileri de baharla birlikte gerek İran gerekse Rusya tarafından gelebilecek olası taarruzlar sebebiyle serhat kalelerinin muhafazası için asker, zahire ve cephaneye tedarik ve sevkiyle uğraşmakta, kışın gelmesiyle birlikte merkeze çağrılan memurların gönderilmesi ile Şark Seraskeri tarafına gönderilmiş olan Acara Mütesellimi Ahmed Bey'in istirdadı düşman tarafından yapılacak olası bir saldırıya mukabelede acziyette kalmamak için istenmektedir.¹⁶¹ Zira memleketin hanedan-ı ümerasından veya ocakzâdelerinden Ahmed Bey ile biraderi Dede Bey hudutta bulunan Ahışa, Azgur, Hartus ve Ahılkelek kalelerinin Rusya tarafından muhasarası esnasında din ve devlet uğurunda metanetle ve cansiparene eyalet valilerinin tensipleri üzerine düşmana karşı üzerlerine düşen vazifeyi icradan geri kalmamışlardır.¹⁶²

Bükreş Anlaşması'nın getirmiş olduğu güvenle hudud başlarında yaşayan insanlar hayatlarını korkusuzca ve rahat bir şekilde idame ettirirlerken iki devlet arasındaki sulhun bozulmasına neden olacak hallerden kaçınılması Çıldır Eyaleti valilerine tenbih edilmişken, Lütfullah Paşa'nın, hudut başlarındaki meşe içlerine saklanıp hırsızlık, çetecilik ve etrafa zarar ziyan veren Lezgiyan taifesi ile sair şahısların faaliyetlerine göz yumması, düşmandan esir celb ve cem sevdasıyla yapanlara mani olmaması, kendisinin dahi birkaç esir edinme sevdası sulh anlaşmasına mugayir hallerden olması nedeniyle hudut başlarında olan fukaranın

¹⁵⁹ Metin, s. 208

¹⁶⁰ Metin, s. 396

¹⁶¹ Metin, s. 293

¹⁶² Metin, s. 144

düşmanın intikam ve verecek olduğu zarar ve ziyandan korkarak sığınaklara çekildiği, eyalet seknesinin huzur ve rahatının kaçtığı ifade edilmektedir.¹⁶³

¹⁶³ Metin, s. 135

1 NUMARALI AHISHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE ÇILDİR EYALETİ'NİN ASKERİ YAPISI

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili serhat vilayetlerden biri olan Çıldır Eyaleti'nin askeri durumu hakkında oldukça önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Bu muhteviyat Ocak İşleri, Serhat Kalelerinin İstihkâmı, Asker Sevkiyatı ve Menzil Teşkilatı başlıkları altında değerlendirilmiştir.

I. Ocak İşleri

A. Delil Zümresi

Hafif süvari askerlerden oluşan ve yol göstericilik yahut kılavuzluk görevinde istihdam edilen bu sınıf, aynı zamanda toplum arasında meydana gelen küçük isyanları bastırmakla da görevlendirilmişlerdir. Bu teşkilat ilk önce Rumeli'de kurulmuş daha sonra genişleyerek Anadolu'daki vezir ve beylerbeyilerin himayesinde de teşkil olunmuştur.¹⁶⁴

III. Selim, vali ve mutasarrıfların kapılarında besledikleri askerleri bütünüyle kaldıramadığından sadece bazı düzenlemeler yapabilmiş, çıkarılan genel bir fermanla kapısında fazla miktarda delil ve delil başı bulunanların memleketlerine gönderilmeleri vali ve mutasarrıflardan istenmiştir.¹⁶⁵ Bu durum ise kapısız kalan delil zümresi taifesinin eşkiyalığa başlamasına ve ülkedeki huzur ve asayişin bozulmasına sebebiyet vermiştir. Meydana gelen bu huzursuzluğun def'i için çıkarılan fermanla; Delil zümresinin Anadolu tarafındaki zulümlerinden başka Rumeli canibine de geçerek fukaraya türlü türlü eziyetler verdiği tahkik kılındığı belirtilerek kapısız olup kendi halinde olanlardan başka başıboş gezip kaza ve köylerde fukaranın mallarını gasp eden ve ırza geçme gibi kabahatlere cesaret eden şahısların kalpaklarının alınarak fukara ve zuafanın bu taifenin şerrinden muhafazası

¹⁶⁴ Pakalın, *a.g.k.*, C.I. s. 422

¹⁶⁵ Adem Kara, *Osmanlı Teşkilat Yapısı İçinde Çorum Sancağı*, İstanbul 2008, s. 182-183

ve haklarında gerekenin yapılması emredilmiştir. İçeriği sicille kaydedilen bu ferman mucebince bu tarzda olan şekavet önderlerinin halka zararlarının dokunmaması için gerekli ihtimamın gösterileceği 25 Za 1239/22 Temmuz 1824 tarihli bir ilamla merkeze arz edilmiştir.¹⁶⁶

Delil zümresinden olup Anadolu'da kapusuz yani bir beylerbeyi veya vezirin maiyetinde olmayıp ahali ve fukaraya zarar ve ziyanı dokunanların kalpaklarının alınması ve başıboş gezmelerine engel olunması eyaletin en yetkili amirlerinden istenirken, Çıldır Valisi Lütfullah Paşa'nın, valilikten azli ve mansıbı canibine azimeti esnasında yol üstünde bulunan kazalar ahali ve fukarasından Delilbaşı ve Tüfekçibaşısına avâid ve cevâiz denen kanunsuz vergileri toplatması da altı çizilmesi gereken diğer bir olaydır.¹⁶⁷

B. Ser-Turnâyî Ahmed Ağa'nın İstanbul'a Çağırılması

Ahışa Kalesi'ne 1234 senesinde Yeniçeri zabiti tayin olunan Ser-Turnâyî Ahmed Ağa'nın, Ocak-ı âmire tarafından mübaşir olarak gönderilen 42. Ahmed Çavuş'la Dersaadet'e celbi emredilmiştir. Ahmed Ağa'nın birçok hastalığın pençesinde olması ve at sürmeye de güç yetirememesi sebebiyle menziller tarikıyla gönderilmesi takdirinde Dersaadet'e sağ salim ulaşmasının mümkün olamayacağı, deniz yoluyla göndermenin de mevsiminin geçmiş olması bahane gösterilerek şimdilik tevkif edilerek baharla birlikte deniz yoluyla gönderilmesi iltimas olunmuştur. Ser-Turnâyî Ahmed Ağa'nın, İslam'a ve Ocak-ı âmire'ye karşı rıza gösterilemez hal ve tavırları sebebiyle Çıldır Eyalet Valisi Ali Paşa tarafından Kars Kalesi'ne gönderilen 48 Cemaati'nin aşcısı Süleyman Usta'nın durumunun isti'lâmı maksadıyla çağrılıyorsa usta hakkında daha önceden de tanzim edilen ilam ve mahzarların gönderildiği belirtilerek, hiçbir sebep yokken sadece gönderilmesi arzu ediliyorsa da baharla beraber gönderileceği bildirilmiştir.¹⁶⁸

D. Süleyman Usta'nın Kars Kalesi'ne Gönderilmesi

1 Numaralı Ahışa Şer'iyye Sicili'nde kendisi hakkında olumsuz bilgilere ulaştığımız diğer bir ocaklı da serhadde bulunan 48 Cemaatine aşcı tayin edilen

¹⁶⁶ Metin, s. 256

¹⁶⁷ Metin, s. 135

¹⁶⁸ Metin, s. 130

Süleyman Usta'dır. Kayıtların işaretine göre Süleyman Usta'nın vazifeye tayin olalıdan beri Ocak kaidelerine uymadığı, gerek davranışlarıyla gerek lisanıyla ahaliye zarar vermeyi kendine meslek edindiği, fitne ve fesatla meşgul olduğu, müfsit takımını etrafına toplayarak sancakta huzursuzluk çıkardığı, kendisine edilen nasihatleri eslemediği, kendi gibi müfsit ve şekavet-perest olan Hazinedâr-zâde Ahmed Bey'le çarşıda bulunan 15 adet bazergân dükkanını yakıp yıkarak emval ve eşyasını yağmaladığı kendisine düşmanlığı ve garazı olmayan insanların şهادeti üzerine sancak ileri gelenleri Çıldır Valisi Benderli Ali Paşa müracaatla, İslam'a ve Ocak'ın düsturlarına aykırı bir hareket olan hırsızlığa teşebbüsüne artık tahammül gösteremeyeceklerini ifade ile Ocak-ı âmire'nin bu pislikten temizlenmesi ve serhaddin bu müfsidin şerrinden emin kılınması için Ahmed Bey ile beraber Süleyman Usta'nın da idam edilmesini istemişlerdir.

Ocak-ı âmire'ye hürmeten idam edilmeyerek Kars Kalesi'ne sürülen Süleyman Usta'nın bir daha Çıldır Eyaleti'ne gönderilmemesi gadre uğrayan eyalet sekencesi tarafından istirham olunmuştur.¹⁶⁹

E. Mustafa Usta'nın Eyaletten İhracı

Ocak taifesinden olup da hakkında şikayet vaki olanlardan biri de Ahışha Vakit Ağaları'nın maiyetine memur 93 cemaati ortasına birkaç seneden beri usta koşulan Mustafa Usta'dır. Ocak kanunlarına mugayir olarak rıza gösterilmeyecek hareketler sergileyen, ocak zabitanı ve sair tarafından yapılan nasihatler sayesinde günden güne uslanır ve kendisine çeki düzen verir diye beklenirken kimseyi dinlemeyip tavır ve tutumunu değiştirmeyen Mustafa Usta hakkında tanzim edilen mahzarda; evvelkinden ziyade Ocak ve ustalık rüsumuna ters hareketlere cesaret ederek kışla içinde nice defalar ef'âl-i şeni'ası(tecavüzleri) müşahade olunan bu edepsizin yoldaş ve neferâtı da birbirine düşürdüğü, iki yüz seneden beri görülmedik kabahat ve fezâhatlar işlemesi üzerine yapılan meşveret neticesinde artık kendisine tahammül olunamayacağı anlaşıldığından bu rezilin eyaletten gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Evvelden Ocak zabitanı marifetiyle usta koşulan Selim Usta'nın eyalete gönderilmesi üzerine, kendisine teslim edilerek yol verilen Mustafa Usta'nın

¹⁶⁹ Metin, s. 132

yalan ve iftiradan başka bir şey olmayan sözlerine itimat edilerek geri gönderildiği takdirde kabul olunmayacağını söylemiştir.¹⁷⁰

F. Serdengeçdi Arif Ağa'nın Katli

Ocak Ağalarından olup Pançu-zâde demekle maruf ve vilayette müfettenliği ile şöhret bulmuş Serdengeçdi Arif Ağa'nın başına topladığı akıl ve iz'an sahibi olmayan birkaç kişiyle beraber şekavet ve ifsatta bulunduğu, Erzurum ve Çıldır eski valisi Pehlivan Baba Paşa tarafından Çıldır Eyaleti'ne Kaymakam tayin edilen Yeğen Paşa zamanında vilayette karışıklık çıkararak nice kimselerin emval ve eşyasını yağmaladığı, ehl-i ırz ve fukaranın mal ve canlarına kast ile ırzlarını ayaklar altına aldığı, Çıldır Valisi Benderli Ali Paşa'nın hükümetleri zamanında da Paşa'nın hükümet ve halk üzerindeki nüfuzunu kırmak ve ibadullahın huzur ve rahatını kaçırmak için fitne ve fesat peşinde koştuğu, vilayet valileri ve ahali tarafından kendisine edilen nasihatlerle kendisine çeki düzen vermeyen ve tehditleri eslemeyen bu müfsidin tahammül olunamaz hal ve hareketlerinin önüne geçmek maksadıyla ahali Benderli Ali Paşa'ya müracaatla hakkından gelinmesi istenmiştir. Şekavet-perest Serdengeçdi Arif Ağa meydân-ı siyâsette diğerlerine ibret olsun diye katledilmiş, ahali huzur ve selamete ermiştir.¹⁷¹

G. Hazinedâr-zâde Ahmed Bey'in Katli

Çıldır Eyaleti ahali Benderli Ali Paşa'nın hükümetleri altında paşanın her halinden memnun ve böyle bir valiye mukarenetleri sebebiyle padişaha karşı hayır dualarda devam üzere iken diğer taraftan vilayette müfettenlik ile şöhret bulmuş müfsit Hazinedar-zâde Ahmed Bey, halkın huzurunu kaçırmaya ve paşanın halk üzerindeki nüfuzunu kırmaya yönelik şekavet faaliyetlerine devam etmektedir.. Kendi gibi bir şekavet öncüsü olan ve Asitâne'den Ocak marifetiyle serhadde bulunan 48 cemaatine usta tayin edilen Süleyman Usta ile ittifak yaparak çarşıda bulunan 15 adet bazergân dükkanlarını yakıp yıkmışlar, emval ve eşyasını ise yağmalamışlardır. Bu müfsitlerin hal ve tavırlarının artık tahammül sınırını aşması üzerine Ali Paşa'ya müracaat eden vilayet sekenesi haklarında gerekli cezanın tertip edilmesi talebinde bulunmuşlardır. Ali Paşa, Ahmed Bey'i katlettirmiş, Süleyman

¹⁷⁰ Metin, s. 168

¹⁷¹ Metin, s. 140

Usta'yı ise Kars'a sürdürmüştür. Böylelikle halk rahat nefes almış, vilayette huzur ve sükunet yeniden tesis edilmiştir.¹⁷²

II. Serhat Kalelerinin İstihkâmı

III. Murad döneminde doğuda kurulan serhat vilayetlerinden biri olan Çıldır, eyaletlerden Batum, Trabzon, Erzurum ve Kars vilayetleriyle hem-civar iken; Gürcistan'da yeralan Gürel, Açıkbâş ve Migrel prenslikleriyle komşudur. Bu prenslikler kimi zaman Osmanlı'nın himayesinde kimi zaman da İran'ın koruyuculuğu altında 19 yüzyıl başlarına kadar mevcudiyetlerini devam ettirmişlerdir. Rusya, yayılmacı Kafkas politikası sebebiyle yirmi otuz sene zarfında İran'ın himayesinde olan ve Iraklı Han tarafından idare edilen Tiflis ile Gürcistan'ı zapt etmiştir.

Rusya, İslam hududunda bulunan Aspinza, Ahılkelek, Azgur ve Hartus taraflarına iki üç defa hücum ile istilaya kalkışmış, hezimete uğrayarak geri çekilmiş, fakat bu kazaların emval ve mevâşîsini yağmalamıştır.¹⁷³ Kale komutanı Mehmed Paşa'nın ihanetiyle Ahılkelek Kalesi Ruslara geçmişse¹⁷⁴ de daha sonra Selim Paşa tarafından Ruslar'dan geri alınmıştır.¹⁷⁵

Rusya'nın Güney Kafkaslarda Osmanlı ve İran aleyhine olan bu yayılışı şüphesiz en fazla bu bölgeye yakın olan Trabzon ve Çıldır Eyaletleri'ni tayakkuz halinde olmaya sevk etmişti. Çıldır Eyalet Valileri'ni rahatsız eden diğer bir durum ise İran'ın zaman zaman Kars topraklarına Rusya'nın da iğvasıyla tecavüzü idi. Bu durum Kars Eyaleti'ne yakın sancaklarından, Göle, Hartus, Penek ve Çıldır'ın düşman istilasına uğrama ihtimaline karşı kalelerin istihkâmı ve ihtiyatta asker bekletilmesini gerektirmekteydi.

Yukarıda zikredilen şartlar göz önüne alındığında eyaletin Rus ve İran hücumlarından korunması için serhat keleri olan Azgur, Ahışa, Ahılkelek, Hartus, ve Çıldır'da yeterli miktarda asker bulundurulması, cephane mühimmatı

¹⁷² Metin, s. 138, s. 174

¹⁷³ Metin, s. 194

¹⁷⁴ Mustafa Aydın, *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı: Kafkaslar*, İstanbul 2008, s. 91.

¹⁷⁵ Metin, s. 266

tedariğinin yapılması ve askere mukavemet veren zahirenin hazır tutulması gerekmektedir.

III. Asker Sevki

A. Eyalet Dahilinde İhtiyaç Duyulan Kazalara Asker Gönderilmesi

Çıldır Eyaleti serhadde vaki ekser kazaları taşlık, ormanlık ve geliri az olan bir yerdir. Birçok kazasının da hudutta olması dikkate alındığında vilayet topraklarında çift ve çubuğuyla meşgul olan reayasının azlığı yanında karasal iklim şartları sebebiyle de nüfusunun çok fazla olduğu söylenemez. Bu haliyle kendi kendini ancak idare eden başkasına bir faydası dokunmaktan ziyade yardım ve ianeye muhtaç bir vilayettir. Böyle bir coğrafyadan asker tahriri ise şüphesiz ki o bölgenin ekonomik zenginliği yanında nüfusunun fazlalığı ile doğrudan orantılıdır.

Ruslar'ın 1801'de Tiflis'i zaptından sonra Kafkasya'da durum nezaket kesbetmiş, bir yüzyıldan fazlaca bir zamanda Osmanlı ve İran aleyhine ama Ruslar lehine gelişmeler yaşanmıştır. Bu hale mebni vilayetin muhafazası için hudut kalelerine istihkâm verilmiş, mevcut topraklar elden geçirilerek yenilenmiş, kalelerin etraflarına şarmpol ve hendekler kazılırken, içlerine ise zahire ambarları inşa edilmiştir.

Kışın yolların kapanması sebebiyle düşmanın eyalet topraklarına tecavüzünden emin olursa da harp tedariğinden geri durmayan Rusya'nın baharla birlikte Hartus, Ahılkelek, Aspinza ve Azgur Kazaları'na muhtemel taarruzu sebebiyle muhafazaları vucubiyet derecesinde olan bu mahallere Ardahan, Oltu, Penek, Göle, Mamervan ve diğer kazalardan birer miktar süvari ve piyade celb olunarak yerleştirilmektedir.¹⁷⁶ Ayrıca Livane beyi Süleyman Bey de üç yüz kadar Livane askeriyle Ardahan Kalesi'nde ihtiyaten bekletilmektedir.¹⁷⁷

Muhtemel Rus saldırılarına karşı bazı tedbirler alınmış olsa da eyalet ileri gelenleri çeşitli vesilelerle tanzim edilerek takdim edilmiş arizalarda, düşman

¹⁷⁶ Metin, s. 186

¹⁷⁷ Metin, s. 309

tarafından yapılacak şiddetli bir muhasaraya zahire ve asker cihetiyle 5-10 günlük kuvvet ve tahammüllerinin olmadığı bildirilmiştir.¹⁷⁸

Rus saldırısına maruz kalacak mahallere zahire, mühimmat ve asker sevki yapılırken, İran'ın büyük bir askeri kuvvetle Kars hududunu geçerek Çıldır Eyaleti'ne akıncılar sevk ederek kaza ve nahiyelerini tahrip ve yağmalama niyetinde olduğu casus takrirlerinden anlaşılması üzerine"¹⁷⁹ “*serhadd-i mansûrenin cüz'î askeri*”¹⁸⁰ ile Kars hududuna yakın Çıldır, Göle, Hartus ve Penek Kaleleri'nin de düşmandan muhafazası için gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır.¹⁸¹

B. Başka Eyaletlere Asker İrsali

Sınır ihlalleri, hacılar meselesi ve aşiretlerin celbi gibi problemler sebebiyle Ekim 1820'de İran'a sefer açılmasına karar verilmiştir. Bu nedenle sefer hazırlıklarına girişilmiş, Anadolu'nun sağ ve solunda bulunan tüm eyaletlerin asker ve zahiresi Erzurum'da bulunan Serasker ile maiyetindeki paşaların emrine verilmiştir. Buna rağmen Aktar-ı Şark Seraskeri Rauf Paşa, leb-i a'dada vaki Çıldır Eyaleti'nden asker gönderilmesi talebinde bulunmuştur.¹⁸²

Serhadde bulunan bir eyaletten başka bir mahalle asker gönderilmesi görülür ve duyulur şey olmasa da ve asla tecviz edilmese de gerek Erzurum'da bulunan paşalar gerekse Kars Muhafazası'nda olanlar tarafından asker talebi eyalet vücuhunda şaşkınlık yaratmış ve durumu merkeze arz ederek bu taleplerden muaf tutulmayı istemişlerdir. Nitekim “*Eyâletiniz askerîsinden ferd-i âfer[î]deniz kazâ-i âhara gitmemesi ve gönderilmesi kat'an câ'iz olmadığından kazâlarınızda bulunan süvâri ve piyâdeniz sahâbet-i ma'îyyet iderek hîn-i iktizâda vâlî-i vilâyetimizin ma'îyyetine varup re'y ü rızâsına muvâfakat ve Eyalet-i mezbûrın kılâ' ve kazâsını a'dâdan hıfz u hirâsetine bezl-i vüs' u gayret idesiz.*” emr-i şerifiyle rahatlamış ve teselliyyet bulmuşlarken¹⁸³ Eleşgirt Ordusu'nun dağılması üzerine muhafazası gerekli mahallere yerleştirilmek üzere piyade askere ihtiyaç duyulmuş Dergâh-ı âlî

¹⁷⁸ Metin, s. 208

¹⁷⁹ Metin, s. 296

¹⁸⁰ Metin, s. 184

¹⁸¹ Metin, s. 208

¹⁸² Metin, s. 269

¹⁸³ Metin, s. 209

kapucibaşlarından Hartus Bey'i Mehmed Ağa başbuğuluğuyla piyade asker gönderilmesi için Serasker tarafından Çıldır Eyalet Valisine bir şukka gönderilmiştir. Bu şukka üzerine Mehmed Ağa'nın piyade askerinin olmadığı karakolluk ve casusluk hizmetine kifayet edecek kadar Terekeme atlısının olduğu bildirilmiştir.¹⁸⁴

Erzurum'da ve Kars'ta bulunan paşaların sanki Çıldır Eyaleti düşman hududunda değilmiş gibi ısrarla asker talebinde bulunmaları üzerine eyaletin imdat ve istimdadı olan ve gerektiğinde serhat kalelerin muhafazasına koşup düşmana mukabale eden Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından Acara Mütesellimi Ahmed Bey Acaralar ve Maçahil umum askerleriyle Hüsrev Paşa'nın maiyetine gönderilmişlerdir.¹⁸⁵

C. Tabya, Şaranpol ve Kale İnşası

Ruslar, kendilerinin de destek verdikleri 1821 Yunan İsyanı akabinde Osmanlı Devleti'nin farklı bir alana dikkatini toplamasından istifade ile Kafkas politikasını değiştirmişler, Kuzey Kafkaslar'da ve Karadeniz'in doğu sahillerinde Osmanlı'nın nüfuzu altında olan Anapa, Sohum ve Faş gibi yerlerinin zabtı için teşebbüslerini sürdürmüşlerdir. Diğer taraftan Tiflis'i Güney Kafkaslar'da stratejik bir üs haline getiren Ruslar gerek İranlılar gerekse Osmanlı topraklarını zapt etmek için hert türlü fırsattan istifade etmekten kaçınmamışlardır.

1812'de Rusya'yla imzalanan Bükreş Anlaşması'nın 6. maddesini yerine getirmekte taallül gösteren Rusya'nın hiçbir şekilde hile ve desiselerinden emin olunamayacağından Çıldır Valisi Ahmed Paşa'ya gönderilen emirnameye imtisalen, Ahışa'nın dört bir tarafında icap eden yerlere şaranpolar inşası için mahalle mahalle ahaliyi görevlendirmiştir. Ayrıca beş altı yerde tabya ve tophaneler inşası için de kethüdarları Osman Ağa'ya vazife vermiştir. Diğer serhat kazaları olan Azgur ve Ahılkelek Kaleleri'ne Selam Ağa'yı göndererek gerekli mahallerinin tamirini yaptırdığı gibi zahire anbarları da inşa ettirmiştir. Kars Eyaleti tarafında bulunan Ardahan beyi ve ahalisine de adamlar göndererek kalede tamiri gereken yerlerin onarılmasını istemiş, kasabanın etrafının şaranpolar inşasıyla güçlendirilmesini buyurmuştur. Gerek bu mahaller ve gerekse diğer mahallere gerekli olan mühimmat

¹⁸⁴ Metin, s.296

¹⁸⁵ Metin, s. 295

sevk edilerek kalelere istihkam verilmiştir. Dere ve cadde kazalarının bir miktar askeriyle ve ihtiyaç halinde geri kalan askerlerle hudut topraklarının muhafazasına çalışılmıştır.¹⁸⁶

D. Zahirî Nakli

Fethedilen bir memleketin tahriri akabinde imarına girişilir, İslam'a açılmış olan arazide eğer Müslüman ahali yok ise bir kısım ahali nakl ve iskan ettirilerek sözkonusu bölgenin hıfz ve himayesi için muhkem bir kale yapılarak içine asker ikame olunur, burçlarına ise topraklar yerleştirilirdi. Zira bir mahallin muhafazası müstahkem bir kale, cesur askerler ve düşmanın anlayacağı dil olan cebehane malzemesi ile askere kuvvet ve mukavemet veren ruz-merre nafakalarının teminine bağlıdır.

Vilayetin diğer vilayetler gibi münbit bir arazi yapısına sahip olmaması ve serhadde olması sebebiyle zaman zaman Rus ve İran tarafından baharla beraber vuku bulacak tecavüzler nedeniyle ihtiyati olarak ambarlarda zahire bekletilmesini gerektirmeydi. Rus istilası anında şehirde bulunan yetim ve dullara yetecek ve askerlerin ihtiyacını görecek halkın elinde bulunan üç beş kilelik zahirenin kifayet etmeyecek olması nedeniyle Ahışa'da 7 bin somar zahire alır birbirine muttasıl yedi kıta ambar inşa ettirilmiştir. Zira “*zahîre, esbâb-ı mukâbelenin cüz'-i a'zamı erbâb-ı muhârebenin kuvve-i kalbi ve kâffe-i malzemenin akdemi*” olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁷

Çıldır Eyaleti'nin ihtiyacı olan zahire birkaç yoldan tedarik edilmekteydi:

I. Sancaklar Ahalisinden Zahire Tedarik Edilmesi.

Eyalet seknesi kendi zahire ihtiyaçlarını karşılamamanın acziyeti içinde ve ancak refah zamanlarında ruz-merre (günlük) nafakalarından gayri bir avuç zahire biriktirdikleri vaki iken İstanbul ve Erzurum'da bulunan ambarlardan zahire ikmal edilemediği zaman ihtiyaten bekletilmesi lazım gelen zahireyi sağlamak zorunda kalıyorlardı. Nitekim Çıldır Valisi Seyyid Ahmed Paşa serhat kalelerin istihkamına takviyyet vermek için İran'ın Osmanlı topraklarını istilası hengamında Erzurum ve Karahisar Sancağı havalilerinde zahirenin azlığı ve kıtlık sebebiyle mübayasından

¹⁸⁶ Metin, s. 208

¹⁸⁷ Metin, s. 232

vazgeçerek¹⁸⁸ ihtiyaç duyulan zahireyi senevi biner somar olmak üzere Çıldır Eyaleti kazaları fukarasına yüklemiş, toplattırdığı zahireyi Ahışa Kalesi ambarlarına vazettirmiştir.¹⁸⁹

Halktan zahirenin toplanmasını istilzam eden diğer bir mevzu ise eyalet valisinin tebdili ve yeni valinin nasb ve tayini meselesidir. Yeni vali maiyetiyle birlikte uhdesine tevcih edilen eyaletin merkezine doğru hareket halinde iken eyalet kadısı ve mütesellime göndermiş olduğu buyruklarda; adet üzere dairesi halkı ve askerî sınıflarına üç günlük yetecek miktarda zahire, yiyecek-içecek ve hayvanlar için alafın evvelce hazır edilmesini istemektedir. Bunun üzerine nakit akçe ve yiyecek masrafları vilayet kazalarına mutedilane taksim olunmakta ve tanzim edilen mürasele pusulaları kadı tarafından sancaklarda bulunan naiblere gönderilmektedir.¹⁹⁰

II. Mutemet Bir Mübayaacı Tayiniyle Çeşitli Kazalardan Zahire Temini

Rusya'nın heran anlaşmayı bozup taarruzu akabinde Ahışa, Ahılkelek, Ardahan, Azgur ve Hartus Kaleleri'nde mukabeleye kafi cephe ve sayir mühimmat olmadığından başka emr-i âlî üzere inşa olunan miri ambarlarda zahire cinsinden bir habbe olmadığını bildirerek inşa olunan ambarlara konulmak üzere -vilayetin münbit ve pür-nemâ olmaması hasebiyle-¹⁹¹ başka kazalardan külliyetli zahire mübayaası için mutemet bir mübayaacının tayini ve satın alınan zahirenin ambarlara konulması ricasında bulunmuştur.¹⁹²

III. Erzurum'daki Miri Ambarlardan Zahire Temini

Çıldır Eyaleti otoriteleri Rus taarruzları ve İran'ın Osmanlı topraklarına tecavüzü sebebiyle ihtiyaç duyulan zahirenin Erzurum'dan veya İstanbul'dan ikmal için eyaletin durumu hakkında merkeze şöyle ilamda bulunmuşlardır.

Çıldır Eyaleti kazalarından Acaralar, Maçahil, Mirho, Satlil, Ardanuç, Livane, Tavuskar ve Keskim kazaları dere, orman ve taşlık olması sebebiyle ziraat

¹⁸⁸ Metin, s. 199

¹⁸⁹ Metin, s. 199

¹⁹⁰ Metin, s. 325

¹⁹¹ Metin, s. 232

¹⁹² Metin, s. 231

yapılacak mahaller ile çayır ve otlaklardan mahrum olduğu gibi ahalisinin darı ile geçindikleri, ancak kendileri bir askeri hizmette buldukları vakit ekmek yüzü gördükleri ifade edilmektedir. Diğer taraftan Ardahan, Oltu ve Mamervan kazalarının mahsulâtı ise çoğu zaman havaların aşırı sıcak olması sebebiyle mahsul kavrulurken yetersiz sıcaklıklar sebebiyle ya tarladaki ekin olgunlaşmamakta ya da kışın bastırması üzerine mahsul telef olmaktadır. Beş on senede bir olan mahsul harman olursa da o da dere sancaklar fukarası tarafından üçer beşe kilo ashabından satın alınarak hanelere çekildiği, baki kalan zahirenin ise ashâbı tarafından kendi ihtiyaçları için kullanıldığı söylenmektedir. İran ve Rus hududunda bulunan Hartus, Ahılkelek ve Çıldır sancaklarının ise perişan ve ahaliden yoksun olması nedeniyle serhat kaleleri ile İran tasallutu halinde Kars'a yakın bulunan kazaların muhafazası zahireye ihtiyaç olduğu, zahirenin tedarik edilmesi hususunda sıkıntı çektiklerini bildirmektedirler.¹⁹³

Merkeze arz edilen ilamlar üzerine ihtiyaç duyulan zahirenin Erzurum'da bulunan miri ambarlardan 20 bin kile Arpa ile 10 bin kile buğdayın Ahışa'ya nakline ferman çıkarılmış,¹⁹⁴ bunun cüz'î bir kısmı yani sadece 5 bin kile zahire Ahışa'ya naklolunmuşsa da ekserisi mahallinde kalmıştır.¹⁹⁵ Eyalet Valisi tarafından baki kalan kısmının mübayaa ile irsali Erzurum Valisi'ne iltimas olunmuşsa da ya kulak arkası etmiş ya da başka mazeretler ileri sürerek eyalet sancaklarından toplatılmasını bildirilmiştir. Çıldır Eyaleti'nin ekseri kazaları taşlık ve bir miktar kazaları dahi hudutta olması hasebiyle zahirenin cem'i mümkün olmaması sebebiyle¹⁹⁶ Çıldır Valisi Ahmed Paşa, irsali ferman buyurulan zahireden arta kalan kısmının Erzurum ambarından biran önce gönderilmesi ricasını yenilemiş, nihayet baki kalan zahire Erzurum'dan mübayaa edilip Ahışa ambarına konulmak üzere gönderilmiştir.¹⁹⁷

Çıldır Eyaleti yerel otoritelerinin mühimmat ve zahire ikmali hususunda merkeze göndermiş oldukları tahriratlara karşın çıkan irade üzerine eyalet kalelerinde mevcut mühimmat ve zahirenin keyfiyetinin defter edilerek gönderilmesi

¹⁹³ Metin, s. 180

¹⁹⁴ Metin, s.157

¹⁹⁵ Metin, s. 199

¹⁹⁶ Metin, s. 197

¹⁹⁷ Metin, s. 181

bildirilmiştir. Emr-i âlî üzerine H.1240 tarihi itibariyle Numan Efendi tarafından tafsilatlı olarak tanzim edilen zahire defteri merkeze arzedilmiştir. Bu defterde Hartus, Ardahan, Oltu ve Ardahan Kaleleri zahire anbarlarının boş olduğu görülmektedir. Sadece Çıldır Valisi Ahmed Paşa'nın halefi olan Salih Paşa'nın, 1239 senesi bakayasından Satlil, Mirho, Tavuskar ve Ardahan'dan tahsil ettirdiği 274 somar zahire ile Erzurum'dan gönderilen 2.752 kile buğday ve 2.277 kile arpanın mevcudiyeti sözkonusudur.¹⁹⁸

E. Cebehâne ve Mühimmat Sevki

Çıldır Eyaleti valilerinin ikametgâh sancağı olan Ahışa, vilayetin gözdesi ve düşmanın gözünü diktiği yerlerden birisidir. Kafkaslar'da, 1801'de Ruslar tarafından zapt edilen Tiflis nasıl bir önem arz ediyorsa Osmanlılar için de Ahışa o ehemmiyeti haizdir. Dolayısıyla muhafazası elzem olan yerlerden biridir.

Erzurum, doğuda bulunan diğer eyaletlerden farklı bir konuma sahipti ve giderek de önemi artmaktaydı. Zira bu eyalete gönderilen vezirlere bazen “*Aktâr-ı Şark Seraskerliği*” payesi de verilmekteydi. Rusya ve İranla yapılacak herhangi bir savaş buradan idare edilmekteydi. Bu konumu itibariyle kendisine hem-civar olan Ahışa, Van, Diyarbakır ve Kars gibi eyaletlere zahire, asker ve mühimmat sevkiyatı bakımından lojistik bir rol üstlenmişti. Çıldır Eyaleti'ne bağlı birçok kazanın hudutta yer alması sebebiyle kalelerde ihtiyaç duyulan gerek zahire gerekse cephane ve mühimmatın tedariki için tanzim edilen defterler tahrirat ve arzuhallelerle birlikte Dersaadet'e arz edilirdi. Sadır olan ferman mucebince istenilen malzeme ya merkezden Trabzon yoluyla Erzurum'a sevk olunur ya da Erzurum Kalesi Cebehanesi'nde ihtiyaten bekletilen malzemenin hazırlanarak¹⁹⁹ Mamervan Kazası'na bağlı Aha Köyü'ne nakledilmesi sağlanırdı. Daha sonra vilayet valilerinin tayin etmiş oldukları mübaşir vasıtasıyla da oradan da Ahışa'ya naklolunurdu.²⁰⁰

Rusya'nın gece gündüz demeden büyük oranda harp tedarikiyle meşgul olması sebebiyle her an anlaşmayı bozarak ansızın hududu tecavüzü halinde Ahışa, Hartus, Azgur, Ahılkelek ve Ardahan Kaleleri'nde üç gün düşmana mukabele

¹⁹⁸ Metin, s. 227

¹⁹⁹ Metin., s. 157

²⁰⁰ Metin, s. 219

etmeye kafi zahire, mühimmat, cephane ve diğer harp aletlerinin olmadığı 43 adet kale topu ile 5 adet havan topu kundaklarının kullanılamaz halde olduğundan yenilenmesine ihtiyaç duyulduğu, 15 adet topun dahi iş görmez bir vaziyette olduğu ifade edilmiştir. Serhat ahalisinin huzursuz ve endişe içinde olduklarından bahisle kifayet miktarı siyah barut, fişenk, hartuç şalı, çakmak taşı ve hartuç kağıdı ile diğer harp edevatına ihtiyaç duyulduğu, iş görebilir vaziyette bulunan top ve havan kundakları ile tekerleklerinin tamir ve tecdidinin yapılması istenmiştir.²⁰¹

Özellikle hudutta bulunan Ahışa, Azgur, Ahılkelek ve Hartus Kaleleri'nin cebehane ve mühimmat ihtiyacı eyalet valileri tarafından Dersaadet'e arz edilmiştir.

Gerek Lütfullah Paşa'nın hükümetleri zamanında gerekse Ahmed Paşa'nın devrinde talep edilen askeri malzeme mübaşirler marifetiyle gönderilerek Ahışa Kalesi Cebecibaşısı'na teslim edilmiş, ihtiyaç duyulan mahallere dağıtılmıştır.

Ferman üzerine Çıldır Eyaleti dahilindeki kale ve palangalarda bulunması elzem olan top, mühimmat ve cebehane ile diğer harp malzemelerinin durumu hakkında tanzim edilen defterler merkeze arz edilmiştir.²⁰² Yine talep edilen cephane ve mühimmatın tesliminden bir ay sonra sadrazam tarafından gönderilen bir kaimede de mevcut durum hakkında bilgi verilmesi istenmiştir.²⁰³

Çıldır Valisi Salih Paşa, hükümetleri zamanında Ahışa Cebehanesi'nde noksan olan tophane mühimmatı ile diğer ihtiyaç duyulan askeri malzemeye hakkında tanzim ettirdiği defteri merkeze arz etmesi üzerine “*Erzurum cebehânesinde mevcûd olan mühimmât-dan matlûb ve lüzûmu olan mühimmât-ı tophane ve edevât-ı sâ'ire virilsün*” emri sadır olmuştur. *Ahışa ve Azgur ve Ahılkelek ve Hartus ve Ardahan kal'aları cebe-hanelerinde barut-i siyâh ve kurşun ve sâ'ir edevât-ı harbiyye ve mühimmât malzemenin derece-i gâyetde noksân ve cins-i kurşunun aslâ vücûdu olmadığı*”nı ifade ile serhat kalelerinde bu malzemelerin olmaması düşünölemeyeceğinden bahisle İstanbul'dan gönderilmesinin zaman alacağı, deryadan irsalinin ise mevsimi olmadığına işaret edilerek sadır olan emr-i âlî

²⁰¹ Metin, s. 230-231

²⁰² Metin, s. 189

²⁰³ Metin, s.236

gereğince Erzurum Cebhanesi'nden karşılanması için defter Serasker'e gönderilmiştir.²⁰⁴

Erzurum'da bulunan vali ve/veya seraskerlerin cephaneye ve mühimmat babında merkeze arz edilip de ferman mucebince emr edilen malzemeyi göndermede günden güne çeşitli mazaretler öne sürerek güçlük çıkardıkları anlaşılmakta, ya da talep edilen malzemenin bir kısmını gönderdikleri görülmektedir.²⁰⁵

F. Top Kundaklarının Tamiri

Çıldır Valisi Benderli Ali Paşa, Ahışa Kalesi'ni teftiş etmiş, vilayet kadısı tarafından mutemet adamlar tayin ettirerek Ahışa, Azgur, Hartus ve Ahılkelek Kaleleri'nde bulunan top kundakları hakkında da bir rapor hazırlayarak merkeze arz etmiştir. Arz mucebince sadır olan fermanla 1.5 çapında 40, 1 çapında 13 ve 0.5 çapında 1 olmak üzere toplam 54 kıta kundağın 15 S 1235/3 Aralık 1819 tarihine kadar yeniden inşası emrolunmuştur.²⁰⁶

Tophane-i âmire'de yeniden inşa olunan 28 kıta top kundakları mübaşiri vasıtasıyla gemiye yüklenerak Trabzon iskelesine nakledilmiş, oradan da Ahışa'ya naklolunarak eyalet valisi ve diğer ileri gelenlerin şهادetleriyle mübaşirden teslim alınarak,²⁰⁷ Ahışa, Azgur, Ahılkelek ve Hartus Kaleleri'ne yerleştirilmiştir. Fesh olunan eski kundaklar kantar olunarak tophane anbarına kaldırılmış, yapılan bu ameliyata ilişkin tanzim olunan defter ferman mucebince merkeze arz edilmiştir.²⁰⁸

Çıldır Eyalet Valileri'nin talebi üzerine serhadde vaki kalelerde kullanılmak üzere talep edilen tophane mühimmatı ziyadece gönderilerek şehaddin istihkamına mukavemet verilerek²⁰⁹ ahalinin emniyet içinde yaşamlarını sürdürmesi sağlanmıştır.

G. Humbaracı Neferatı'nın Talepleri

Ocaklıkları Çıldır cizyesi malından karşılanan halifelerine 30 neferatına ise 10 akçe yevmiye tahsis edilen ve halifesiyle beraber 10 neferden oluşan bu askeri birlik Ahışa Kalesi'nin muhafazasında istihdam edilmişlerdir. Humbaracılıkta

²⁰⁴ Metin, s. 304

²⁰⁵ Metin, s. 192, 349

²⁰⁶ Metin, s. 241

²⁰⁷ Metin, s. 242

²⁰⁸ Metin, s. 241

²⁰⁹ Metin, s. 265

mahir olan bu şahısların başka dirliklerde alakaları olmadığı ve serhadde olmaları sebebiyle hizmeti bir an terkle ticaretle de uğraşamadıklarından dolayı borçlanmışlardır. Humbaracı neferatı, daha önce mevaciblerine zam yapılması talebinde bulunmuşlarsa da bazı sebeplere mebni bu istekleri kabul edilmemiştir. Geçim sıkıntısı içinde olduklarından bahisle tanzim ettirdikleri arzlarında; “*Sadaka-i pâdişâhî yevmî on akçemiz henüz sâde bir kuru nân-ı me’ûnetini idâreye vefâ itmediğini*” beyanla, halifelerine 15 ve kendilerine 5 akçe yevmî zam yapılmasını tekrardan istirham etmişlerdir. Ayrıca mevaciblerinin yine Ahışa Cizyesi malından verilmesini ve beratlarının da yenilenmesi arzusu da ilama ekletmişlerdir.²¹⁰

Yevmî halifesiyle beraber 120 akçe alan Humbaracı neferatı, 2 Eylül 1818 tarihli istirhamlarıyla bu meblağın 180 akçeye çıkarılmasını istemişlerdir. Bu tarihten dört sene sonra (22 Aralık 1824) ya humbaracı neferatının adedinin artması ya da kendilerine iyi bir yevmiye tahsis edilmesi sebebiyle Çıldır Cizyesi Kalemi’nden 318.5 kuruş kendilerine ödeme yapılmıştır.²¹¹

H. Cebeci ve Topçular Neferatı

Ahışa Kalesi’nde mevcut cephaneye ve mühimmatı muhafaza için evvelden tahsis ve ocaklık tayin buyurulmuş olan kırk nefer cebeci neferatı hak etmiş oldukları mevaciblerini birkaç sene peşpeşe alamamaları üzerine geçim sıkıntısına düşüklerini Ahışa Kadısı Seyyid İbrahim Efendi’ye beyanla serhaddin takviye ve istihkamı için müstahak oldukları mevaciblerinin ihsan buyurulmasını istirham etmişlerdir.²¹²

Eyalet valilerinin maiyetine topçubaşıyla beraber 100 nefer Süratçıyan neferatının verildiği,²¹³ neferat tarafından istimal olunan sürat topları için gerekli olan alet ve mühimmattan mahtap, hartuç şalı, sünger, tüylü tomar, salkım çırha, kofa, çakmak taşı, at palanı ve çantanın listeleri yapılarak merkeze arz edilerek gönderilmesi istenmiştir.²¹⁴ İhtiyaç duyulan malzemelerden bazıları merkezden irsal olunarak cebecibaşı vekiline teslim edilmiştir.²¹⁵

²¹⁰ Metin, s.234-5

²¹¹ Metin, s. 169

²¹² Metin, s. 234-5

²¹³ Metin, s. 239

²¹⁴ Metin, s. 287-8, s. 296-7

²¹⁵ Metin, s. 271

İran'ın Kars'ı istilası akabinde yerleşim birimlerini yağmalaması ve Magazberd havalisinde eğlettiği ordudan Çıldır, Ardahan, Göle ve Penek taraflarını yağma ettirmek için asker göndereceğinin haber alınması üzerine gerekli askeri hazırlılar yapılırken²¹⁶ daha evelden Ahmed Paşa'nın Ahışa, Azgur, Hartus, Ahılkelek ve Ardahan kalelerinde işe yarar topçu olmadığı arzu sebebiyle sadır olan emir mucebince üç top takımı ile otuz topçu neferi gönderilmiş ve ihtiyaç duyulan kalelere yerleştirilmiştir.²¹⁷

I. Eyalette bulunan Tîmâr ve Zeâmet Sahiplerinin Yoklanması

Çıldır Eyaleti'ndeki eşkinici, tîmar ve zeamet sahipleri ile kalelerde bulunan müstahfiz neferâtının vilayet valileri ve diğer memurlar marifetiyle Hazîne-i Amire'den çıkarılan cebe defterlerine göre yoklanması kararlaştırılmış, vilayet valilerine emr-i âlîler gönderilmiştir. Bu yoklama için Defterhane-i Âmire'den, Hâcegân-ı Dîvân-ı Mua'llâ ve Dîvân-ı Hümâyûn Kalemî ketebesini halifelerinden görevlendirmeler yapılmıştır.

Kars Muhafızı Ali Paşa'nın Göle Sancağı'nı Kars'a ilhakı teşebbüsleri sebebiyle eyalet ileri gelenleri tarafından tanzim edilen bir arzdan Çıldır Eyaleti'ndeki ilk yoklamanın 1232/1818 Hicri senesinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Divân-ı Hümâyûn'dan Mehmed Tahir Efendi'nin memur edildiği bu yoklamada eyaletteki berâtlılar denetlenmiştir.²¹⁸

Çıldır Eyaleti'ndeki eşkinici, zeâmet ve tîmâr sahipleri ile müstahfiz neferatının yoklanmasında 1233 hicri senesinde Dîvân-ı Hümâyûn Kalemî ketebelerinden Mehmed Efendi memur edilmiştir. Eyalet Valisi Ali Paşa, memuriyeti sebebiyle Sivas tarafında bulunması üzerine göndermiş olduğu buyruldu ile kendisine vekalet etmesi için Çıldır Kaymakamı Ahmed Bey'i görevlendirmiştir. Eyaletteki tüm aleybeylerinin de huzurunda tüm zeâmet, erbâb-ı tîmâr ve müstahfiz neferâtı teker teker isbât-ı vücûd ettirilerek yoklanmış ve Cebe Defterleri'ne usulu üzere kaydedilmiştir.²¹⁹

²¹⁶ Metin, s. 287-8, s. 296-7

²¹⁷ Metin, s. 271

²¹⁸ Metin, s. 203

²¹⁹ Metin, s. 209

1239 Hicri senesinde ise Defterhane-i Âmire ketebesini halifelerinden Süleyman Galib Efendi Çıldır Eyaleti'nde bulunan berâtları yoklamaya memur edilen son şahıstır. Galib Efendi memuriyeti mahalline varışı akabinde kendisi için tahmini beş aylık mekûlât ile yevmî kırkar kuruşluk masarifat erbâb-ı tîmâr ve zeâmet sahiplerine defaten taksim edilerek tahsil ettirilmiş ve tarafına teslim edilmiştir. Süleyman Galib Efendi vazifesine başladıktan kısa bir süre sonra -iki ay bile olmadan- Seyyid Ahmed Paşa'nın Şam Valiliği'ne tayini haberi üzerine memuriyetini tamamlamadan ve yeni bir valinin vilayete gelişini de beklemeden Paşa'nın Şam'a hareketinden bir hafta önce memuriyet mahallinden ayrılarak İstanbul'a dönmüştür. Erbab-ı tîmâr, zeâmet ve müstahfiz neferatından yoklanmamış kayıtların yoklanması için yine Süleyman Galib Efendi'nin mi yoksa diğer birinin mi tayininin münasip olacağı hususunda fermana göre hareket edileceği bildirilmiştir.²²⁰

IV. Menzil Teşkilatı

Tarihin her devresinde gerek ekonomik ve gerekse sosyal ve askeri bakımdan yollar birinci derecede öneme sahip olmuştur. Zira orduların sevki, merkezle diğer idari birimler arasındaki muhaberenin temini ve ticarî emtianın nakli devletler için hep hayati önem ifade etmiştir.²²¹

Osmanlı Devleti, üç kıta üzerinde yayılmış olduğu coğrafi sahada hakimiyetini devam ettirmek için muhtelif bölge ve merkezlerini birbirine bağlayan bir yol ağı sistemi kurmuştu. Anadolu ve Rumeli'de sağ kol, orta kol ve sol kol olmak üzere oluşturulan bu yol ağı üzerinde “*menzil*” olarak adlandırılan bir teşkilat kurulmuştu. Bu teşkilatın amacı imparatorluğun en uç noktasıyla muharebeyi sağlıklı bir şekilde yürütmektir.

Menzillerin seçim ve teşkilinde hiç şüphesiz fiziki coğrafyanın şartları etkili olmuş, ulaşım, taşımacılık ve muhabere imkânlarına en uygun yol güzergâhları tercih edilerek imar edilmiştir. Menziller arasındaki mesafe, arazi vaziyetine ve coğrafi

²²⁰ Metin, s. 188

²²¹ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1998, s.164

şartlara göre ayarlanmış, bir günde yürünebilecek mesafeden yani, 35-40 km'den fazla olmamasına dikkat edilmiştir.²²²

Merkezi en ücra noktada bulunan yerleşim mahallerine bağlayan bu üç ana güzergâh üzerinde ihdas edilmiş menzil teşkilatında haberleşme ilk zamanlar “*Ulak hükmü*” ile idare edilmiştir. Sadrazam Lütü Paşa'nın tensibi üzerine menzilhane teşkilatında yapılan düzenleme ile “*Ulak hükmü*” kaldırılarak 1539'dan itibaren muhaberenin “İnam hükmü” usulü üzere icrasına karar verilmiştir.²²³

XVIII. yüzyıla gelindiğinde ulaklar menzilhanelerin düzensizliğinden yakınmalarına karşın menzildarlar da ulakların yolsuzluklarından ve başına buyruk hareket etmelerinden yakınır olmuşlardır. Zira ulaklar fazla at istemeyi adet haline getirdikleri gibi menzildarlar da saat başına tayin edilen miktarın birkaç katını almadan at vermez olmuşlardı.²²⁴

Ağustos 1713'te Anadolu'nun sol koluna yazılan fermanda; ulakların menzile vardıklarında “*emr-i şerif*” göstermeleri, her beygir için saat başına on akçe ücret alındıktan sonra kendilerine beygir verilmesi kararlaştırılmış, serhatlerde ise uluk ve devlet hademeleri için gerekli beygir masraflarının serhat muhafızları ve valilerce ödenmesi belirtilmişti.²²⁵ 1735'te çıkarılan diğer bir Hatt-ı Hümayun'da ise, devlet kademelerinde vazifeli şahısların hizmetinde bulunan ağalara kaç adet beygir tahsis edilmesi yazıldıktan sonra vezir-i azam ve serhatlerden gelen ağalara gereği kadar beygir tahsis edilmesini emrediliyordu.²²⁶ Görüldüğü üzere serhat muhafızlarına ve serhatten gelen ağalara çıkarılan bu fermanlarla kolaylıklar sağlanmıştı.

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde devrin padişahı olan Sultan I. Abdülhamid'in emriyle menzil nizamı hakkında yeni bir düzenlemeye gidilmiş, kaza halkından kiracı temin edilmesi ve saat başına bir beygir için ödenecek ücretlerde ölçülü davranılması kararlaştırılmıştır.²²⁷ Kendisinden sonra Osmanlı tahtına oturan Sultan

²²² Hüdai Şentürk, “Osmanlılarda Haberleşme ve Menzil Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *Genel Türk Tarihi*, C.VII, Ankara 2002, s. 675

²²³ Halaçoğlu, *a.g.k.*, s.168

²²⁴ Özkaya, *a.g.k.*, s.296

²²⁵ *A.g.k.*, s.295

²²⁶ Özkaya, *a.g.k.*, 297

²²⁷ *A.g.k.*, s.299

III. Selim zamanında ise, menzilhaneler konusunda disipline dönük tedbirlerle şikâyetlerin önü alınmaya çalışılmıştır.²²⁸

Çıldır Eyaleti coğrafi mevki itibariyle Anadolu'ya uzanan sol kol üzerinde yer almaktadır. Merzifon'a kadar devam eden orta kol burada ikiye ayrılmakta, bir kol Ladık-Niksar-Karahisar-ı Şarkî-Kelkit-Aşkale-Erzurum yoluyla Hasankale üzerinden Kars'a diğeri ise Tebriz'e ulaşmaktaydı. Hasankale'den ayrılan ve kuzeye doğru devam eden yol üzerinde Çıldır Eyaleti'ne bağlı Narman/Mamervan Sancağı bulunmaktaydı. Çıldır Eyaleti'nde bulunan menzilhanelerin ilk durağı Narman'dı. Mamervan-Oltu-Penek-Göle-Ardahan üzerinden Sagre ile beraber idare edilen ve son menzil olan Ahışa'ya varılırdı.²²⁹ Çıldır Eyaleti'nde toplam 7 menzil bulunmaktaydı. Ardanuç, Livaneler, Keskim gibi hattın batısında kalan kazalar ile hattın doğusunda bulunan Çıldır, Hartus, Aspinza ve Ahılkelek Kazaları'nda muhaberatın hangi yol üzerinden nasıl sağlandığına ilişkin sicil muhteviyatında bir bilgi bulunmamaktadır.

Menzil maddesi hakkında birçok veriyi ihtiva eden 1 Numaralı Ahışa Şer'iyye Sicili'ndeki kayıtlar, serhat eyaletlerden biri olan Çıldır'da bu teşkilatın nasıl işlediğine dair birtakım bilgiler sunmaktadır. Bu içerik üç başlık altında incelenebilir.

A. Menzil Ahkamina Uyulmaması ve Menzillerin Maksadının Dışında Kullanılması.

1 S 1233/11 Aralık 1817 tarihi kayıta; Menzilhanelerin, mühim ve acil işlerin görülmesine memur Devlet-i aliyye hademesi ile diğeri ulakların hızlı bir şekilde vazifelerini icra etmeleri için kurulduğuna dikkat çekilerek bir müddetten beri menzilhanelere gelen ulak, mübaşir ve tatarların ellerinde olan menzil emirlerine aykırı olarak ziyade beygir talebinde bulunmaları, kendi maslahatları için gelip giden yolcu, mültezim ve tüccar taifelelerini yanlarına alıp “mühim işle memurlardır” diye menzil beygirlerine bindirmeleri, her ulağa bir yedek kafi iken ikişer üçer yedek almaları, mutaddan hariç sürücü talebinde bulunmaları hatta zorla sürücü olarak yollarına devam etmeleri keyfiyeti sebebiyle menzilhanelerin düzeninin bozulduğuna

²²⁸ Şentürk, *a.g.k.*, s. 682

²²⁹ Metin, s. 215

ve devlete ait işlerin de aksamasına sebep olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu usulsüzlüğün önünün alınması için gönderilen fermana; menzilhanelere mühim ve acil işler için gelip giden her kim olursa olsun ellerinde olan menzil ahkâmına bakılarak kaç nefer verilmesi yazılmışsa miktarına göre verilmesi, mu'taddan haric sürücü ve yedek talebinde bulunanların isteklerinin yerine getirilmemesine dikkat çekilerek fermana rıza göstermeyenlerin isim ve şöhretleriyle yazılarak bildirilmesi istenmiştir.²³⁰

Sadrazam tarafından gönderilen bir buyurulduda ise, Devlet-i aliyye'den serhadde bulunan mahallere gidip gelen ulak ve diğer hademenin menzilhanelerde bulunan beygirlerin zayıf olmaları sebebiyle memuriyetlerini aksatmaları nedeniyle her şeyden mühim ve elzem olan menzil umuru nizamına hâlel getirildiği belirtilerek menzil nizamını tensip için Tataran Ağası Osman Ağa'nın teftişle görevlendirilmiştir. Söz konusu teftiş sebebiyle Eyalet Kadısı, Ahışa, Ardahan, Penek, Oltu, Mamervan ve Ardanuç Kazaları'nda bulunan mültezimlere göndermiş olduğu müraselelerde; menzil nizamını teftişe çıkan Tataran Ağası Osman Ağa'nın emirlerine riayetle menzilhanelere kuvvetli beygirler bağlanması ve gelip geçenlerin hizmetlerini ifa etmelerinde bir aksamanın olmaması için gerekli ihtimamın gösterilmesini istemiştir.²³¹

B. İltizam Usulü

Gerek Ocak gerekse vüzerâ, voyvoda ve diğer a'yân tatarları vezirlere mansıb tevcihinde müjde için gidenler onar, yirmişer ve otuzar tatarlara beygir verildiği, diğer menzilhaneye varan tatarların beygirlerin kuyruklarını kestiği ve mültezimlerin dahi menzil-süvâr olmaları gibi örf ve kanun harici yapılan uygulamalardan haberdar olan Sultan II. Mahmud memleket fukarasına karşı işlenmekte olan bu kanunsuzluğu önlemek maksadıyla Hazine-i Amire'de saklanan Mevkûfât Defteri'ne kaydedilen nizamın icrası için Anadolu ve Rumeli'inin üçer koluna emr-i şerîfler çıkartmıştır. Bu emr-i şerîflerde; "*bilâ-emr ve memuriyet*" menzilhanelere varan tatarlar ancak saat başına 18 para vermeleri karşılığında kendilerine beygir verilmesini istemiştir. Diğer taraftan herhangi bir hizmetin ifası için vali tarafından İstanbul'a gönderilecek

²³⁰ Metin, s.213

²³¹ Metin, s. 319

tatar ve diğer hizmetlilerin ellerine verilecek buyurulduya, tatar ve hizmetliler tarafından kullanılacak her beygir için saat başına 10'ar akçe ücret talep edilmesinin belirtilerek buyurulduya görevlendirme tarihlerin işlenmesi emredilmiştir. Ayrıca gönderilen emr-i âlînin birer suretinin buyuruldu ile tüm menzilhanelere gönderilmesini bildirmiştir²³²

II. Mahmud tarafından çıkarılan bu ferman imparatorlukta yeralan menzilhanelerin artık iltizam usulü ile idaresini bildirmektedir. Sicilde yer alan diğer kayıtlarda iltizamının nasıl icra edildiği şöyle anlatılmaktadır:

Eskiden beri beraber idare edilen Ahışa ile Sagre Menzilhaneleri'nin iltizamı 1232 senesi Mart'ından 1233 senesi Martı'na kadar 10.500 guruş nakit akçe, 400 somar arpa, 100 somar buğday ve hane başına birer yük saman vermek şartıyla *bervech-i iştirak* mültezimlerden Gürcioğlu Mehmed Ağa ile eski Mehterbaşı Ahmed Ağa'ya verilmiştir. Mültezimler, müddetin bitimine kadar besili atlar bağlayıp gelip giden tatarlar ve hademeleri bekletmemeyi ve hizmetlerini en iyi şekilde icra etmeyi de taahhüt etmişlerdir.²³³ İltizam mühletinin dolması üzerine 1233 senesi için çukur sancaklarının ümerâ, zü'amâ ve ehl-i dirliğinin talepleri üzerine Ahışa sakinlerinden doğru bir kişiliği olan ve işi idare edebilecek kabiliyete sahip Sabık Ser-tabl-i alem Ahmed Ağa, evvelki senenin iltizam şartlarına göre menzilci tayin edilmiştir.²³⁴

C. Kiracıbaşılık Usulü

İltizam usulünde görülen birtakım keyifilik, lakaytsızlık ve başına buyrukluğa üzerine Sultan II. Mahmud, halkın refah ve huzurunu temin için tüm menzilhanelerin kiraya tahvil ile "*menzil inâmı ahkâmı*"nı tamamen ilga ettiğini bildirmiştir.²³⁵ Yeni getirilen nizam ile her menzile birer kiracıbaşı tayin edilecek, elinde menzil ahkâmı olan ulakların masrafları devletçe karşılanacaktır. Fakat ulaklar kendisi için tayin edilenden ziyade yanında götüreceği her bir hayvanın kirasını kendileri ödemekle mükellef olacaklardı. Fermanın devamında ister yaz ister kış olsun gelip geçen yolculara tahsis olunan her beygire saat başına 20'şer para takdir olunduğunun altı çizilerek bu miktardan ziyade veya noksan talep ve teklifte bulunulmaması,

²³² Metin, s. 210

²³³ Metin, s. 211

²³⁴ Metin, s. 212

²³⁵ Metin, s. 214

menzilhanelere varan ulaklardan ve devlet hademelerinden bahşış veya herhangi bir adla akçe talebinde bulunulmaması ve işlerinden alıkonulmamaları emredilmiştir. Fermanın iktizası icabı Çıldır Eyaleti'nde bulunan 7 adet menzilhane için kiracıbaşılar tayin olunmuştur. Ayrıca yeni nizam hakkında eyalet seknesine bilgi verilerek, emredilenlerin en güzel bir şekilde icrasına ihtimam olunacağı bildirilmiştir.²³⁶

Menzil ahkamina ait tekâlîf-i şâkka'nın fukara üzerinden kaldırılması ve kira ile idare olunmasına ferman buyurulması üzerine Sadrazam tarafından gönderilen bir kıta kâimede, bir senede bir kaza ahalisinin menzil umuru için menzilcilere ne mikdar zahire, alaf ve akçe verdiğinin sıhhati üzere tahrir edilerek bildirilmesi istenmiştir. Bu talep üzerine eskiden beri Sagre ile bir idare olunan Ahışa menzilhanelerine ait defter Çıldır Valisi Salih Paşa marifetiyle tanzim edilerek takdim edilmiştir. Bu deftere göre, 12.500 kuruş nakit para, 1600 kuruş kıymetinde Buğday, 4400 kuruş kıymetinde Arpa ile 1500 kuruş kıymetinde samanın zahire olmak üzere toplamda her iki menzil için senelik 20 bin kuruşun halktan menzil umuruna mahsus tekâlîf-i şâkka olarak tahsil edildiği ortaya çıkmaktadır.²³⁷

Kiracıbaşılık Usulü'nün icraya konulmasının akabinde Çıldır Valisi Vezir Osman Paşa'ya gönderilen fermanında umum menzilhanelerin kiraya tahvil ile yirmişer para ücretle idaresi emrolunmuş iken her menzilin altı aylık toplam masrafları, ücretten hasıl olan ve mühimme olarak verilen miktarlar tafsilatını gösteren defterler ile akdemce gönderilen defterlerin birbirini tutmadığı, kayıtlar doğrultusunda yapılan hesaplamada bir senelik masarfların çokça olacağına dikkat çekilerek bu ziyade masrafın kira ücretlerinden mi, menzilhanelerde bulunan fazlaca beygirlerden mi yoksa memleket zabitlerinin istedikleri mahalle ücretsiz beygir göndermelerinden mi kaynaklandığının tahkik edilerek bildirilmesi istenmiştir. Ayrıca Çıldır Eyaleti'nde bulunan menzilhanelerin hangi kollara işlediği, menzilhanelerde yazlı ve kışlı olarak bulundurulan beygirlerin kifayet edip etmediği, saat başına tayin edilen 20'şer paranın kifayetsiz ise ne kadar olması gerektiğinin de işarı emredilmiştir. Osman Paşa kendisine verilen emir üzerine menzilhane bulunan

²³⁶ Metin, s. 215

²³⁷ Metin, s. 170-1

kazaların söz anlar ve işbilir kişileri ile menzilhaneleri toplayarak fermanda işaret edilen maddeler hakkında gerekli çalışmayı yaptırmış, menzilhane bulunan mahallerde tanzim edilen bu defterler eyalet divanında tek bir defter haline getirilerek merkeze arz edilmiştir. Yapılan bu çalışma sonucu eyaletin serhadde olması ve dört bir tarafa gelip giden ulakların eksik olmaması hasebiyle sekiz beygirden aşağı menzilhanelerin idaresinin mümkün olamayacağı, 20'şer para olarak tayin edilen kira ücretinin de kifayet etmeyeceği anlaşılmıştır.²³⁸

“*İltizam usulü*”nün kaldırılarak tüm menzilhanelerin kira ile işletilmesine ilişkin sadır olan emr-i şerîf üzerine Ahışa menzilhanesine ait geçen senenin hesabı görülerek (13 Kasım 1824) 1239 Teşrîn-i Sâni ibtidasından başlamak üzere 13 saat olarak takdir olunan Ahışa ve Ardahan menzilhaneleri arasındaki menzilin işletilmesi kiracıbaşılık sıfatıyla Gürcioğlu Mehmed Ağa'ya verilmiştir.²³⁹

D. Göle Menzilhaneleri'nin Lağvı

Hâfız Ali Paşa'nın Kars muhafızlığı esnasında Erzurum ile Kars arasında olan menzilhane nizamının tamamen bozularak atıl kaldığı, İran'ın Osmanlı topraklarına tasallutundan beri Erzurum'a ve İstanbul'a gidip gelen tatarlar ile diğer memurların Penek-Oltu-Mamervan güzergâhını kullanmaları sebebiyle kazalar fukarasının güç yetiremeyecekleri bir sıkıntının içinde düştükleri görülmektedir.²⁴⁰ Üstüne üstlük Ali Paşa, Göle Sancağı'nı bir bahane ile Kars'a ilhak etmiş, akabinde de menzilhanelerini lağv etmiştir. Sonuç olarak Ardahan ile Penek arasında menzil ahkamı sekteye uğramış, diğer kazaların perişaniyetine, o kadar yola güç yetiremeyen beygirlerin telefine ve ahalinin zor duruma düşmesine sebep olmuştur.²⁴¹ Gerek sancağının perişaniyeti gerekse harap olan menzilhanelerinin ihyası için 1236 ve 1240 senelerinde imdad-ı hazariyye ile birlikte diğer masrafların tesviyesi için Çıldır Eyaleti sancaklarından toplanılan meblağdan 6000 ve 4000 kuruşluk meblağlar tahsis edilmiştir.²⁴²

²³⁸ Metin, s. 343-4

²³⁹ Metin, s. 145

²⁴⁰ Metin, s. 186

²⁴¹ Metin, s. 200

²⁴² Metin, s. 145, s. 259

1 NUMARALI AHİSHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE ÇILDİR EYALETİ'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

I. Çıldır Eyaleti'nin Nüfus Yapısı

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili, Güney Kafkaslar'ın eteğinde ve bir zamanlar Kıpçak ve Hazarlar gibi Hıristiyanlığı ve Yahudiliği kabul etmiş devletlerin hükümran olmuş olduğu topraklarda kurulan Çıldır Eyaleti'nin nüfus yapısı hakkında fazla veri sağlamamaktadır. Fakat Çıldır Eyaleti'nin muhtevi olduğu bu coğrafi sahanın bir zamanlar yoğun miktarda Hıristiyanlığı kabul etmiş Gürcü nüfusunu barındırdığı, diğer taraftan yoğunlukla Ani, Kars ve Erivan taraflarından yaşayan Ermenilerin de bu topraklarda yaşama alanı bulduğu şüphesizdir.

Dersaadet'ten eyalete gerek vezir rütbesiyle atanan paşaların gerekse paşalar tarafından sancaklara tayin kılınan mütesellimlerin reaya ve berayaya karşı uygunsuz davranışları sebebiyle ahali vatanlarını terkle ya başka eyalet topraklarına ya da diğer bir ülkeye göçmektedirler. Eyalette reaya ve fukarayı gözetip kollayan, insafli ve mütedeyyin bir paşanın tayini akabinde gerek evvelden yapılan hataların tesviyesi gerekse ahaliye karşı gösterilen güzel muamelenin semeresi olarak çeşitli sebeplerle sağa sola dağılan ahalinin vatanlarına avdet ettikleri görülmektedir.²⁴³ Örneğin, Çıldır Valisi Selim Paşa, ehl-i zimmet ve Yahudiyan taifesi'nin perişanîyetleri sebebiyle iki sene cizyeden muaf tutulması hususunda merkeze göndermiş olduğu istidasının kabul görmesi ve halefi Lütfullah Paşa'nın idari alandaki güzel muamelelerinin neticesi olarak uzun senelerden beri Gürcistan ve Tiflis canibine göç etmiş ve sağa sola dağılmış olan ehl-i zimmet ve Yahudi taifelerinin eyalete geri dönmelerine neden olmuştur.²⁴⁴

1821 de çıkan Rum İsyanı sebebiyle gönderilen bir ferman mefhumuna göre, kendi halinde olup ırzıyla oturan ehl-i zimmet reayasından Rumlara dokunulmaması emredilmiştir. Bu fermana cevap olarak Derseadet'e yazılan arzda; Rum milletinden

²⁴³ Metin, s. 340-1

²⁴⁴ Metin, s. 222

olup da Çıldır Eyaleti'nde yaşayan şahısların az olduğu belirtilmiş, kimsenin Rumlara karşı zulmetmediği ve bunlar hakkında ferman mucebince amel olunacağı bildirilmiştir.²⁴⁵ Bu kayıttan hareketle eyalette az da olsa Hıristiyan Rum nüfusunun var olduğu anlaşılmaktadır.

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'nde yer alan kayıtlara göre Çıldır Eyaleti'nde mütemekkin diğer topluluklar ise Karapapak, Lezgi, Terekemelerdir. Çıldır Eyalet yetkilileri, eyaletin serhadde bulunması sebebiyle düşmanın durumundan haberdar olmak ve gerekli tedbirleri zamanında almak için öteden beri düşmanın hal ve harekâtını gözlemek ve kendilerine ihbar etmek için Karapapak taifesini görevlendirmişlerdir.²⁴⁶

Sicilde yeralan bazı kayıtlarda Lezgi taifesinden de bahsedilmektedir. Dağıstan'ın yerli halklarından olan Lezgilerin Çıldır Eyaleti'nde nerede iskan edildiği kayıtlarda belirtilmemişse de bu taifeye mensup bazı şahısların hudut başlarında yer alan meşe içlerine saklanarak hırsızlık, çetecilik ve zarar ziyanla meşgul oldukları görülmektedir. Hatta Lütfullah Paşa'nın esir edinmek sevdası yüzünden bu taifenin faaliyetlerine ruhsat gösterdiği anlaşılmaktadır.²⁴⁷

Günümüzde Türkiye ve Kafkasya başta olmak üzere İran, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan gibi ülkelerde yaşayan ve kendilerini Karapapak yahut bazen de Terekeme olarak isimlendiren bu Türk topluluğu geniş bir alana yayılmıştır. Siyah koyun derisinden yapılmış serpuş, kalpak yahut papak giymeleri Karapapak diye isimlendirilmesine neden olmuştur. Terekeme olarak adlandırılmaları ise, yıllardır ikamet ettikleri vatanlarını terkle başka bir yeri vatan tutmaları sebebiyledir.²⁴⁸

Rus topraklarından kış ortasında bazı Terekeme hanelerinin göç ederek Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Terekeme hanelerinin iskan edilmesi emredilmiş, kış mevsimi nedeniyle zorluk çekmemeleri, mal ve hayvanlarının telef olmaması için bahara kadar hudutta bulunan Hartus, Ahılkelek ve Çıldır kazalarına yerleştirilmesi

²⁴⁵ Metin, s. 194

²⁴⁶ Metin, s. 184, s. 208

²⁴⁷ Metin, 135, s.137

²⁴⁸ Salih Yılmaz, *Türkiye ve Kafkasya'da Yaşayan Karapapak (Terekeme) Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Ankara 2007, s. 8-11

münasip görülmüştür. Fakat kış ortasında bazı Terekemelerin Benderli Ali Paşa'ya gönderdikleri bir arzuhalde; Hartus beyi Mehmed Ağa'nın kendi mal, can ve ırzlarına el uzattığını bildirerek zulme uğradıklarını ifade etmişlerdir. Cibilliyet ve tıyneti sebebiyle fukaraya eza ve cefayı terk etmesi ne kadar kendisine telkin edilmişse de nasihatler fayda vermemiş, Hartus'a iskan edilen Terekemeler Ardahan Kazası köylerine nakledilmişlerdir.²⁴⁹

Çıldır Eyaleti'ne tabi bazı kazalarda aşiretlerin yaşadığı anlaşılmaktadır. Örneğin Göle Sancağı'nın Kars Muhafızı Hâfız Ali Paşa tarafından Kars'a ilhakı ve menzilhanesini lağvetmesi üzerine merkeze arz edilen ilam suretinde; Göle Sancağı ahalilerinin aslen aşiret cinsi olduklarına vurgu yapılarak cesur ve at sürmeye muktedir oldukları belirtilerek Ali Paşa'nın bu uygulamasının mantıksızlığından yakınmışlardır.²⁵⁰ Eyalet kazalarından olan Ahılkelek Sancağı'nda ise İsmailanlı Aşireti gibi hayme-nişin olan bazı aşiret ve kabilelerin yaşadığı ve bunların işlerinin hal ve tesviyesinin fermanla Ahılkelek Sancağı beylerine verildiği anlaşılmaktadır.²⁵¹

Elde edilen verilerden hareketle Çıldır Eyaleti'nde ne kadar müslim ve gayr-i müslimin yaşadığı, İsmailanlı Aşireti'nin haricinde mevcudiyetine işaret edilen diğer aşiretlerin hangileri olduğu ve kaç çadırılık oldukları bilgisine sicil verilerinden ulaşılamamaktadır. Ancak cizye maddesinde de izah edildiği gibi bazı genel tahminler yapılabilir.

II. Derseadet'e Göçün Yasaklanması

İmparatorluğun köy, nahiye ve kazalarından birçok nedene bağlı olarak insanlar daha merkezi yerlere göçmüşlerse de ekseriyetle mamur olan ve kendisinde yaşama imkanı bulunan merkezleri tercih etmişlerdir. Bu göç hareketi birtakım problemleri de beraberinde getirmiştir Nitekim taşra memleketlerden alakalarını keserek İstanbul'a çoluk çocuğuyla göçüp yerleşenler şehir nüfusunun artmasına sebebiyet verdikleri gibi günlük işçileri için gerekli gıdalarının temini ve zaruri ihtiyaçlarının tedariki hususunda merkezi idareyi sıkıntıya sokmuşlardır Diğer

²⁴⁹ Metin, s. 142

²⁵⁰ Metin, s. 200

²⁵¹ Metin, s. 317

tarafından İstanbul'a göçenlerin hisse teklifleri yani devlete ödemekle zorunlu oldukları vergiler göçmüş oldukları mahalde kalan fukaraya yüklenmiştir. Bundan dolayı zaman zaman merkezi idare tarafından birtakım önlemler alınmış, Dersaadet'e göç yasağı getirilmiştir. Anadolu'nun sağ ve sol kolunda bulunan vezirlere ve mîr-i mîrânlara gönderilen fermanda; herkesin memleketlerinde istirahat ile çift ve çubuğuyla meşgul olması istenmiş, padişaha aile ve efadıyla hayır dualara devam etmelerinin arzusu bildirilmiştir. Ayrıca Dersaadet'e ev göçünün ve sebepsiz (bilâ-maslahat) insanların İstanbul'a gelmesinin yasaklandığının da altı çizilerek münadilerle halka ilan edilmesi tenbihlenmiştir.²⁵²

III. İsyanlar

1789 Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu yeni değerler imparatorluklar üzerinde birtakım olumsuz rüzgârların esmesine ve iç dinamiklerin zarar görmesine neden olacak gelişmelere yol açmıştı. Bu değerlerin şüphesiz ki en önemlisi Milliyetçilik idi. Avrupa ve Asya'da geniş topraklara sahip olan Osmanlı, bünyesinde çok farklı ulusları barındırmaktaydı. Bu uluslar ihtilalin getirmiş olduğu milliyetçilik bayrağı altında kendi kimliklerini hatırlama ve bir ulus olma gayreti içine girmeye hazırlanıyorlardı. Diğer taraftan merkezi otoritenin zayıflaması sonucu taşrada bulunan birtakım ayanlar nüfuzlarını artırmış, merkezi otoritenin emirlerini dinlemeyerek başına buyruk hareket eder olmuşlardı. Mamafih bazıları işi daha da ileriye götürmüş ve devlete karşı isyan bayrağını açmışlardı. Sicil kayıtlarına yansıyan Rum İsyanları ile Tuzcuoğlu Memiş İsyanı izah etmeye çalıştığımız bu iki duruma birer örnek teşkil etmektedir.

A. Rum İsyanı

XVIII ve XIX. yüzyıldaki atılımları ve devlet felsefesiyle saygın bir devlet olan Rusya, sıcak denizlere inme politikası sebebiyle gerek Avrupa'da gerekse Karadeniz ve Kafkaslar'da Osmanlı Devleti ile kısa aralıklarla başlayan fakat uzun süren savaşların yaşanmasına neden olmuştu. Batı'da aynı mezhep ve milletten olduğu Slavları metbuları olan Osmanlı'ya karşı milliyetçilik silahıyla kışkırtarak

²⁵² Metin, s. 270-1

isyana teşvik eden Rusya, Doğu'da 1801'de Gürcistan'ı ilhak manifestosundan askeri bir üs haline getirdiği Tiflis'ten Kafkaslar, Azerbaycan ve Dağıstan'daki işgallerine hız kesmeden devam etmişti. Rusya Batı'da Akdeniz'de kendisine egemenlik alanı açmak ve orada tutunabilmek için Rumları isyana teşvik ederken Doğu'da Gülistan Anlaşması'yla İran'dan almış olduğu topraklar sebebiyle kendisine kızgın olan İran'a Osmanlı Devleti topraklarını göstermekteydi. Rusya'nın Rumları ve İran'ı Osmanlı aleyhine tahrik ve ifsat etiği açıktı.²⁵³

Osmanlı Devleti, gerek Anadolu'da ve gerekse Avrupa fetihleri esnasında itaatlarını arzla raiyyet taifesine dahil olan ehl-i zimmet reâyanın ırz, can ve mallarını Şer-i şerif mücebince emniyet altına almıştı. Raiyet şartlarını ihlal ile isyana yeltenenleri ise yine şer-i şerif'e göre cezalandırmıştı. Cizye-güzâr reâyadan olan Rumlar, ırz, can ve malları emniyet altına alınmış ve çeşitli lütuf ve ihsanlara nail olmuşlar iken nankörlük ederek Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmişlerdi. Şeyhülislam tarafından verilen fetva mucebince itaat altına alınarak haklarında gerekli cezanın verilmesi bildirilmiş, mallarının gasp, evlad u iyallerinin esir edilmesi istenmiştir. Fakat kendi halinde olup işleriyle meşgul olanlar, fesada karışıp da nedametle emân dileyenler ile isyandan haberdar bile olmayan reâyaya zulm edilmemesi ve kiliselerine dokunulmaması emredilmiştir. Ayrıca emre uymayanlarından cezalandırılacağı Anadolu'nun sağ ve sol kolunda bulunan vezirlere ve mîr-i mîrânlara fermanlar gönderilerek bildirilmiştir. Herkes Rum fesadı hakkında çıkarılan ferman mefhumundan haberdar edilmiş ve ahaliye gerekli tenbihat yapılmıştır. Eyalete gönderilmiş olan ferman sebebiyle tanzim olunan ilamda, Çıldır Eyaleti'nde az miktarda Rum nüfusunun bulunduğu ve kimsenin bu reayaya zulmetmediğinin altı çizilerek ferman mucebince de buna müsaade edilemeyeceği arz edilmiştir.²⁵⁴

Ocak-ı âmire tarafından aynı mahiyette gönderilen diğer bir mektupta ise; Cenab-ı hakkın yardımı, Hz. Peygamberin istimdadı ve padişahın teveccühüyle isyana yeltenen Rum keferesinin hakkından gelinerek yeniden itaat altına alınacağı, fakat isyan sebebiyle ehl-i zimmet taifesinden ırzıyla oturan ve kendi halinde olan

²⁵³ Metin, s. 184, s. 207

²⁵⁴ Metin, s. 194

reayaya zulm edilmemesi bildirilerek, bu mesele sebebiyle din ve devlet büyüklüğünü göstermek için büyük ve küçük demeden herkesin ittifak ve ittihat halinde olması istenmiştir.²⁵⁵

“Reâyânın isyanında medhal ve rızamız yokdur. Devlet-i aliyye iktizası vechile te’dip ider” diyen Rusya sözünde durmamış, aynı mezhepten olma iddiasıyla 12 Şubat 1821 de çıkan Rum İsyanı’nı desteklemiştir. Rusya’nın Osmanlı Devleti’ni tamamen ortadan kaldırma düşüncesine kapılması sebebiyle Bâb-ı âlî’de toplanan devlet ricali, ocak ağaları ve diğer İslam taifeleri meşveret etmişler, ittifak ve ittihat usulünü kabul ederek cihad için tedarikli olmaya karar vermişlerdir. Bu sebeple Çıldır Valisi Es-Seyyid Ahmed Paşa’ya gönderilen iki kıta emirname’de alınan kararlar bildirilerek itifak ve ittihad usulünü icra ve tek vücut halinde olmaya serhat devlet ricali ve ocak ağaları davet edilmiştir.²⁵⁶ Emirnamelere tevfikân Çıldır Valisi Ahmed Paşa, eyaletin hudutta bulunması hasebiyle Rusyalı’dan hazarda ve seferde bir dakika emniyet caiz olmadığına mebni Ahışa’nın etrafında ağaçtan şarapolar inşası ve hendekler kazılması için Kethüdası Osman Ağa’yı vazifelendirmiş, Azgur ve Ahılkelek Kaleleri’nin gerekli mahallerinin tamiri ve zahire ambarları inşası içinde Selman Ağa’yı görevlendirmiştir. Ayrıca Ardahan beyi tarafına da adamlar göndererek tamiri lazım gelen mahalleri onartmış, kasabanın etrafına metin şarapolar inşa ederek kasabayı tahkim ettirmiştir.²⁵⁷

Çıldır Valisi Selim Paşa’nın hükümetleri zamanında, cizye-güzâr reâyasından olup da itaatten çıkan Rumların tekrar itaat altına alınmasını kutlamak amacıyla eyaletlerde üç gün top ve tüfenk şenliklerinin yapılması ferman olunmuşken,²⁵⁸ Rusya’nın Rumları aktif olarak desteklediği bu isyan kolayca bastırılmadığı gibi birtakım olumsuz sonuçların doğmasına da sebebiyet vermiştir. Nihayet Rumlar, 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı’ndan sonra imzalanan Edirne Anlaşması ile bağımsızlık elde ederek Yunan Devleti’ni kurmuşlardır.

²⁵⁵ Metin, s. 193

²⁵⁶ Metin, s. 193, s.195

²⁵⁷ Metin, s. 195-7, s. 207

²⁵⁸ Metin, s. 129

B. Tuzcuoğlu Memiş İsyanı

şerfata aykırı ve rıza gösterilemez tavırları sebebiyle birçok kereler kendisine yapılan nasihatlere kulak asmayarak tuttuğu mesleği değiştirmeyerek, ahali ve fukaraya zulm eden, haksız yere adam öldüren ve kan dökten, ölen şahısların terekeleri zabt etmek gibi hareketlerden vazgeçmeyen Rize Ayanı Tuzcuoğlu Memiş Ağa,²⁵⁹ hakkında çıkan idam fermanı üzerine Of Kazası'na firar etmiştir.²⁶⁰

Kendisinden sicil kayıtlarında “şaki” olarak bahsedilen Tuzcuoğlu Memiş Ağa'nın idamı emri Trabzon Valisi ve Canik Muhassılı Süleyman Paşa'ya verilmiş, Bolu ve Kastamonu Sancakları Mutasarrıfı Ali Paşa da maiyetine memur edilmiştir. Tuzcuoğlu Memiş Ağa'nın idamı sebebiyle Çıldır Valisi Lütfullah Paşa'ya gönderilen fermana; bin beş yüz Livane askeriyle Süleyman Bey ve bin beş yüz Acara askeriyle de Selim Paşa-zâde Hüseyin Bey'in bir an önce paşaların maiyetine gönderilmesi istenmiştir. Fakat verilen emrin icrasında bir gevşeklik sezilmiş olmalı ki, tekraren gönderilen fermana acele olunması istenmiştir. Bunun üzerine tanzim olunan ilam suretinde Acara ve Livane beylerinin askeriyle ilam tarihi itibariyle yani 1 Ca 1233/9 Mart 1818'de paşaların hizmetlerinde olması gerektiğini bildirilmiştir.²⁶¹

IV. Firariler

A. Gedüs (Gediz) Voyvodası Nasuh oğlu Nasuh'un İdamı Emri

Hurşit Paşa'nın Anadolu Beylerbeyliği sırasında, 1816'da yaptığı zulümlerden dolayı daha önce yakınmalara yol açmış olan Gediz Voyvodası Nasuhoğlu Nasuh Ağa'nın hal ve hareketlerini takip edilmesi kararlaştırılmıştır. Hurşit Paşa'nın yerine beylerbeyliğine atanan Alaaddin Paşa tedbirsizliği yüzünden asker ve zahire toplayan Nasuh Ağa savunmaya geçmiş ve tazyik olunduğu mahalden firar etmiştir.²⁶² Bu konuda Çıldır Eyaleti'ne gönderilen ve Ahısha Mütesellimi Ahmed Bey'in huzurunda okunan fermana; Nasuh oğlu Nasuh Ağa

²⁵⁹ şanizade., C.II, s.751-2

²⁶⁰ şanizade., C.II, s.780

²⁶¹ Metin, s. 190

²⁶² şanizade, CII. s.832-833

hakkında idam fermanının çıktığı bildirilerek her nerede ve hangi kıyafet içinde olursa olsun eman verilmeyip vurulmuş başının İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. İlgili madde üzerine 5 R. 1233/12 Şubat 1818'de tanzim edilen ilam suretinde, Nasuhoğlu Nasuh'un eyalette görülmediği ve zuhuru halinde gerekenin yapılacağı bildirilmiştir.²⁶³

B. Şehzâde Hafidi Mehmed Bey, Karahocaoğlu ve Serdar'ın Habsi Emri

Diyarbakır ahalisinden Müteveffa Şehzade Hafidi Mehmed Bey ile ileri gelenlerden Karahocaoğlu ve Serdar adlı şakîler isyan ederek Diyarbakır Valisi Behram Paşa'yla muharebeye tutuşmuşlar, güç yetiremeyeceklerini anlayınca da Diyarbakır tarafından firar etmişlerdir. Bu gibi fesada sebep olan şahısların her nerede ortaya çıkarlarsa yakalanıp hapsolünmesi için Anadolu'nun sol kolunda bulunan vezirlere, kadıllara, naiblere ve diğerlerine hitaben fermanlar gönderilmiştir. Gönderilen ferman sureti mucebince şahıslar hakkında tahkikat yapılarak Çıldır Eyaleti'nde olmadıkları belirtilerek, ortaya çıkmaları halinde fermana mutabık hareket edileceği Dersaadet'e ilam edilmiştir.²⁶⁴

C. David Adlı Mürtedin Tiflis Tarafına Firarı Teşebbüsü ve İdamı

Küffardan esir olarak tutularak İslam hizmetine alınmış olan David nam şahsın iman ederek Müslüman olduğu ve Çıldır Valisi Ali Paşa'nın hizmetinde iken birçok nimete nail olduğu halde zatında yerleşmiş olan küfür eserleri sebebiyle İslam'dan yüz çevirip başına "*tâc-ı şeytân ve eğnine libâs-ı katrânı*" olarak Tiflis canibine firara teşebbüs ettiğini gören karakol nöbetçileri sağ salim kurtulmasından korkarak David'i öldürmüşlerdir. Darü'l-harbe firara yeltenen David adlı şahıs için kurulan mahkemede hakkında birçok kişinin mürted olduğuna şahadet etmesi üzerine terekesi şer'-i şerîfe göre tesviye edilerek borçları düşülmüş kalan miktar da İstanbul'a gönderilmiştir.²⁶⁵

²⁶³ Metin, s. 190-1

²⁶⁴ Metin, s. 192

²⁶⁵ Metin, s. 245-6, s. 300

V. Vergiler

Osmanlı Devleti'nde Müslüman ve ehl-i zimmet reâyâdan talep edilen vergiler Tekâlîf-i Şer'iyeye ve Tekâlîf-i Fevkalâ'de olmak üzere iki kısımda değerlendirebilir.

A. Tekâlîf-i Şer'iyeye (Rüsûm-ı Şer'iyeye) Şer'i Vergiler

Hükümleri fıkıh kitaplarında tafsilatlı yazılı ve taksimatı Şer'at hükümlerine dayanan vergiler hakkında kullanılan bir tabirdir. İslam devletlerinde reâyâdan toplanılan şer'î vergiler Zekat, Âşar, Haraç ve Cizye'dir. Bu vergileri sipahi veya dirlik sahipleri maaş yerine tahsil ederlerdi. Fakat, cizye doğrudan devlet hazinesine gönderilirdi.

1. Öşür

Mahsül üzerinden Müslüman reâyânın vermek zorunda olduğu aynî bir vergidir.²⁶⁶ Sicil muhteviyatında yer alan kayıtlardan bu verginin eyalet sancaklarından farklı şahıslar tarafından tahsil edildiği görülmektedir. Örneğin Pertekrek ve Nısf-ı Livane'yi *ber-vech-i yurtluk ve ocaklık*, Ardanuç Sancağı ve nahiyesi olan Tavuskar'ı ise *ber-vech-i arpalık* berâtla tasarruf eden Livane Sancağı beyleri bu sancaklardaki zeâmet ve tîmârların şer'î öşürlerini kendileri tahsil ederlerken ²⁶⁷ Oltu ve Mamervan kazalarında iltizama verilen köylerin şer'î öşürlerinin mültezimler tarafından toplandığı görülmektedir.²⁶⁸ Yine Tersane-i Amire Emîni Hüsnü Beyzade Ahmed Kamil Bey, *ale'l-iştirâk* mutasarrıf olduğu Ardanuç Sancağı'nda vaki nefsi-i Tavusgar ile ona tabi olan diğer mukataaların 1239 ve 1240 senelerine mahsub öşürünü vekili sıfatıyla Osman Ağa'ya tahsil ettirmiştir.²⁶⁹

2. Cizye

Osmanlılar'a önceki Türk-İslam devletlerinden intikal eden ve şer'î bir vergi olan Cizye, buluş çağına erişmiş, vücut ve akılca sağlam, ayrı iş gücü sahibi ve 300

²⁶⁶ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara 2007, s.134

²⁶⁷ Metin, s. 220

²⁶⁸ Metin, s. 275

²⁶⁹ Metin, s. 330

akçelik menkul mala sahip olan her gayr-i Müslim erkekten alınırdı. Cizye'yle ehli kitap mükellef olup Putperes ve Mecûsîler için cizye vergisinin konulması caiz değildi.²⁷⁰

Osmanlı Devleti'nin en mühim gelir kaynaklarından biri olan cizye 1855 Kırım Harbi'ne kadar tahsil edilmeye devam edilmiş, Hıristiyan devletlerin baskısı üzerine bu tarihen sonra cizyenin karşılığı olarak askerlik muafiyeti (bedel-i askerî) adı altında toplanmıştır.²⁷¹

Cizyenin kimlerden ne oranda ve ne zaman tahsil edileceği hususlarında zamanla bazı ihtilaflar çıkmış, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa zamanında bu konuda bir düzenleme yapılmış ve cizye vergisi kaldırılincaya kadar bu usulle cizye tahsiline devam edilmiştir. Bu düzenlemeye göre, cizye mükellefleri gelirlerine göre *a'lâ*, *evsat* ve *ednâ* olmak üzere üç kısma ayrılmış ve o zamanki para değeri dikkate alınarak *a'lâ*'dan dörder, *evsat*'tan ikişer ve *ednâ*'dan da birer şerîfî altın tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁷²

II. Mahmud dönemi öncesinde yürürlükte olan usule göre halis ve saf gümüşün 1 dirhem 1 kuruş olarak kabul edilerek (1249/1834'e kadar) zenginden 48, orta halliden 24 ve fakirden 12 kuruş olarak tahsil edilmiştir. Fakat 26 Nisan 1834 senesinde çıkarılan diğer bir kanunla cizye vergisi esnâf-ı selâse itibariyle 60, 30 ve 15 akçe olarak tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁷³

1 numaralı Ahîsha Şer'îyye Sicili'nde yer alan kayıtlar arasında dikkati çeken diğer bir madde de cizye cibâyetidir. Cizye-i şer'îyyenin tahsili, ehl-i zimmetin bu eyalette mevcudiyetinin en büyük belirtisidir Fakat sicil muhteviyatında yer alan ilamlarda hangi yerleşim yerinde ne kadar ve hangi milletten reâyanın yaşadığı bilgisine ulaşılamamaktadır. Cizye vergisinin tahsili maddesine ilişkin tanzim olunan bir kayıta "*Bin iki yüz otuz üç senesine mahsûben Çıldır Eyâleti'nde vâkı' ehl-i zimmet kefare ve Yahûdi tâ'ifelerinin cibâyeti...*"nden ²⁷⁴söz edilmesi hasebiyle Çıldır Eyaleti'nde kefare taifesiyle birlikte Yahudilerin de ikamet ettikleri

²⁷⁰ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1999, s.149

²⁷¹ Ahmet Elibol, *XIX. Yüzyıl Başlarında Çankırı*, Çankırı 2008, s.184

²⁷² Ünal, *a.g.k.*, s.150

²⁷³ Elibol, *a.g.k.*, s.186

²⁷⁴ Metin, s. 224

anlaşılmaktadır. Zira Osmanlı Devleti'ne tabi olan Kahet, İmeret ve Kartli Krallıkları'nda önemli bir miktarda Ermeni ve Yahudi nüfusu bulunmaktaydı. Genellikle ticaretle meşgul olan bu milletler Çıldır Eyaleti'nde yaşayan zımmilerle ilişkilerini sürdürüyorlardı.²⁷⁵

Çıldır Eyaleti'nde bulunan ehl-i zimmet kefere ve Yahudi taifelerinin cizye-i şer'iyelerinin tahsil edilmesi işi eyalet valilerinin uhdesine havale edilmiştir. Fakat Çıldır Valisi Vezir Lütfullah Paşa, eyaletin cizye cibayetini üzerine almamış, daha önceden de emr-i âlî ile emaneten zapt eden Dergah-ı âlî gediklilerinden el-Hac Ahmed Ağa'ya bu işi havale etmiştir. Lütfullah Paşa'dan evvel Çıldır Eyaleti'nde valilik görevini yürüten Selim Paşa, cizye-güzârlar reâyanın perişan bir halde olmaları sebebiyle iki sene kadar cizyeden muaf tutulmalarını merkeze arz etmiştir. Gerek Selim Paşa'nın arzının kabul görmesi ve gerekse Lütfullah Paşa'nın fukaranın haline vakıf, reâyayı seven, herkese şefkat gösteren ve adaletli bir vezir olması sebebiyle vatanlarını terkle uzun seneler Tiflis ve Gürcistan içlerine yerleşmiş ve başka yerlere dağılmış olan reâyânın geri dönmelerine sebep olmuştur.²⁷⁶

Eyaletten cizyenin tahsili şu şekilde gerçekleşmekteydi. Ehl-i zimmet ve Yahudiyan taifesine esnâf-ı selâse itibarıyla yani a'lâ, evsât ve ednâ olarak tevzi edilecek kağıtların bulunduğu cizye bohçası berat-ı şerîfle ve mühürlü olarak merkezden gönderilir, bohça eyalette cizyenin cibayeti kendisine havale edilen şahsın huzurunda açılırdı. Bohçadan çıkan cizye kağıtları, Muharrem'in başı itibarıyla tüm kaza ve köylere bir fert kâğıtsız bırakmamak şartıyla cizye ödemekle mükellef olan reâyâ dağıtılır ve tahsil süreci başlatılırdı. Bu süreç Cemaziye'l-âhir ayına kadar devam ederdi. Dağıtılamayan veya kalan evrak ise mühürlü olarak Derseadet'e gönderilirdi. Toplanan cizye vergisinden eyalette sarfi lazım gelen mahallere gerekli miktar ayrılır, geriye kalan miktar ya cizyedâr vasıtasıyla ya da eyalet valisinin Kapu Kethüdası'yla İstanbul'a Hazîne-i âmire'ye teslim edilirdi.

1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicili'nde 1233, 1234 1240 ve 1241 yıllarına ait cizye kayıtları bulunmaktadır.

²⁷⁵ M. Sadık Bilge, *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, İstanbul 2005, s.26

²⁷⁶ Metin, s. 222

1233 senesi Çıldır Eyaleti cizyesinin cibayeti Vezir Lütfullah Paşa'ya havele olunmuş, fakat kendisi mezkûr cizyenin cibayetini kabul etmeyip bu maslahatı daha önceden de cizye işiyle meşgul olan Dergah-ı âlî gediklilerinden Ahmed Ağa'ya ihale ettiğini merkeze arz etmiştir.²⁷⁷ Diğer bir kayıta ise Ahmed Ağa'yı bu hususta kendisine vekil kıldığını bildirmiştir.²⁷⁸

1233 senesine ait Çıldır Eyaleti'nden tahsil olunması istenen cizye evrakı Defterdâr-ı şikk-ı evvel Efendi'nin Çukadarları Mehmed Ağa vasıtasıyla Ahışa'ya ulaştırılmıştır.²⁷⁹ Usulü üzere açılan evrak bohçasından esnâf-ı selâse itibariyle cizye güzarlara 1546 evrak dağıtılmıştır. El-Hac Ahmed Ağa, artık bir kıta kağıt verilecek reâyâ olmadığını ifade ile geri kalan evrakı huzûr-ı şer'e (mahkemeye) getirmiş, 3935 evrakın kaldığı sayımla anlaşılıp, kalan evrak mühürlenerek muhafaza altına alınmıştır. Dağıtılamayan 3935 evrakın İstanbul'a mı gönderilmesi yoksa mahkemede mi muhafaza edilmesi hususunda fermana göre hareket edileceği bildirilmiştir.²⁸⁰

Eyaletten 1233 senesine mahsuben 18.979 kuruş cizye vergisi toplanmıştır.²⁸¹ Bu meblağdan *sebeb-i tahrîr hükmü* olarak 10 bini havale olunmuş baki kalan miktar emaneten valinin hazinesine bırakılmıştır. Emanet olunan bu miktarın eyaletteki bazı mîrî masraflar için kullanılması Lütfullah Paşa tarafından iltimas olunmuştur. El-Hac Ahmed Ağa, mütebâkî evrak, şer'î senetler ve imzalı defterlerle birlikte Ordu-yı hümâyûn'a döndükten sonra dokuz ay önce Faş ve Sohum Kaleleri'nin muhafazalarına memur Dergâh-ı âlî yeniçerilerinin mevaciblerine verilmek üzere iki kıta *sebeb-i tahrîr hükmü* 15 bin 540 buçuk kuruşu munderic havale emirleriyle eyalet valisine ulaşmıştır. Lakin Çıldır Valisi Lütfullah Paşa'nın hazinesinde emanet olarak bekletilen miktar bu havalesi talep edilen miktara kifayet etmediğinden ne yapılması gerektiği merkezden sorulmuştur.²⁸²

1233 senesine mahsûp olarak Çıldır cizyedârı Ahmed Ağa, Ahışa Kalesi humbaracıbaşı ve neferlerine Çıldır cizyesi malından fermanla tayin edildiği üzere

²⁷⁷ Metin, s. 224

²⁷⁸ Metin, s. 221

²⁷⁹ Metin, s. 223

²⁸⁰ Metin, s. 222

²⁸¹ Metin, s. 224-5

²⁸² Metin, s. 235

318 guruş ödemeyi gerçekleştirmiştir.²⁸³ Ayrıca “*Ahışha Kal’ası’nın cânib-i yemîn ve yesârı ve Azgur ve Hartus Kal’aları’nın yerlü ocaklularının zabitân ve neferâtı*”na da ödeme yapıldığı anlaşılmakta ama ne kadar miktar ödendiği belirtilmemektedir.²⁸⁴

Gurre-i Muharrem 1198/26 Kasım 1783 tarihli diğer bir ilamda ise, “*Medîne-i Ahışha Kal’ası’nın cânib-i yemîn ve yesâr Gönüllüyân Ağaları ve Azgur ve Hartus Kal’aları’nın gönüllüyânı ağaları ve kethüdâları ve umûm zabitân ve neferâtı*”, 85 senesinden 98 senesine gelinceye dek Çıldır cizyesinin cibayeti kendisine verilen Lütfullah Paşa’dan mîrîce zaptedilen bir senelik cizye haricinde 12 senelik ulufe ve mevâciblerini aldıklarını ve paşada bir akçe ve bir habbeleri kalmadığını kadı vasıtasıyla arz etmişlerdir.²⁸⁵ Bu ilamın tarihi (H 1198) asıl olarak sicilin ihtiva etmiş olduğu (H.1233-1241) bir zaman dilimi haricinde kalması hasebiyle dikkat çekicidir.

Çıldır Cizyesi Kalemi’nden tayinatları ödenen diğer bir zümre de Ahışha Kalesi’nde vazifelendirilen ve halifeyle beraber on kişiden oluşan humbaracı neferâtıdır. Başka bir mahalde dirlikleri olmayan ve yevmi olarak halifelerine 30 kendilerine 10’ar akçe verilen bu askeri zümre kendilerini idarede zorlanmaları sebebiyle geçim sıkıntısı içinde olduklarından yevmiyelerine birer miktar zam yapılmasını istemişlerse de bazı sebeplere mebni istidaları kabul görmemiştir. Humbaracı neferâtı mahfil-i kazâda (mahkeme), vazife yaptıkları mahallin serhadde olması sebebiyle her an bir hadise çıkar korkusuyla vazifelerinden bir adım geri kalmamak için ticaretle uğraşamadıklarından geçim sıkıntısı içerisinde olduklarını dile getirerek, kendilerine 5’er halifelerine 15 akçe yevmî zam yapılması talebinde bulunmuşlar ve tayinatlarının gene Çıldır cizyesi kaleminden karşılanmasını istemişlerdir. Bu ilama eklenen diğer bir maddede ise Ahışha Kalesi’nde cebehane ve mühimmatı muhafaza için ocaklık tayin buyurulan kırk nefer cebeci neferâtının birkaç seneden beri mevâciblerini alamadıkları ifade olunarak tayinatlarının verilmesi talebinde bulunmuşlardır.²⁸⁶

²⁸³ Metin, s. 235

²⁸⁴ Metin, s. 222-3

²⁸⁵ Metin, s. 223

²⁸⁶ Metin, s. 234-5

1234 senesi ıldır cizyesinden İsmail Efendi Camii'nin imam, hatib, cum'a şeyhi, müezzin, ferrâş ve mu'allim-i sıbyân vazifeleri ve yakılacak kandiller için zeytin yağı, bal mumu, yağ ve sair masrafları için senelik fermanla tayin edilmiş 177.5 kuruşluk meblağ ıldır cizyedârı Hacı Rüstem Ağa tarafından vazifelilere ödenmiştir.²⁸⁷

Kapu kullarının kısteyn mevacibi mürettebatından olarak ıldır cizyesi kaleminde kayıtlı 11.802 kuruşun acilen tahsil ve Hazine-i âmire'ye gönderilmesi için Salih Paşa'dan istenmiştir. Bu ferman üzerine cizye bedeli olarak 24.561 kuruş toplanmıştır. Bunun 6.642 kuruşu zamm-ı cedid olarak tahsil edilmiş ve Hazine-i âmire'ye teslimi için paşanın sarrafına verilmiştir. 1240 yılı ıldır Eyaleti ve tevâbii cizyesinden kalan 18.088 kuruştan;

318.5 kuruşu Humbaracıbaşı ve neferâtına,

177 kuruşu İsmâ'il Efendi Câmî-i Şerîfi hizmetçilerine ,

2.000 kuruşu vilâyet tahsildarına ve

15.592.5 kuruş gönüllüyan ocakları masaraflarına taksim kılındığı bildirilmiştir.²⁸⁸

1241 senesi ıldır Eyaleti'nde bulunan ehl-i zimmet re'âyânın cizye-i şer'iiyelerinin cibâyeti ıldır Valisi Osman Paşa'ya havale edilmiştir. Gönderilen mühürlü evrak bohçası açılarak 110 adet a'lâ, 1197 adet evsât ve 290 adet de ednâ olmak üzere esnâf-ı selâse itibariyle cizye-güzâr reayaya dağıtılmıştır.

1240 senesinde çıkarılan fetva mucebince yapılan zammın getirisinin doğrudan Hazine-i âmire'ye gönderilmesine karar verilmiştir. Zamm-ı cedîd olarak tahsil edilen 6.248 kuruş Kapı Kethüdası'na Hazine-âmire'ye teslim edilmek üzere gönderilmiştir. Cizye-güzâr reâyadan yeni zamla beraber 24.112 akçe tahsil olunmuştur. Tevzi olunamayan yani geri kalan 3.946 cizye evrakı irâde-i seniyye üzere Derseadet'e gönderilmiştir. Eyaletten tahsil olunup da zamm-ı cedid haricinde kalan 17.864 kuruş şu şekilde pay edilmiştir:

Ahışha Humbaracıbaşısı ve neferlerine: 318.5 kuruş

²⁸⁷ Metin, s. 235

²⁸⁸ Metin, s. 169

İsmâ'îl Efendi Câmi-i Şerîfi hizmetçilerine: 177 kuruş

Tahsildâriye masrafı: 2.000 kuruş

Ahışha Kalesi'nin sağ ve sol günülülerine, Azgur ve Hartus Kaleleri'nin yerli ocaklarının zâbitân ve neferâtına 15.368.5 kuruş ödenmiştir.²⁸⁹

Sonuç olarak, sicilde yer alan 1233, 1234, 1240 ve 1241 yıllarına ait Çıldır ve tevâbii cizyesiyle alakalı kayıtlardan eyaletten tahsil edilen cizyenin ne kadar olduğu ve hangi mahallere sarf edildiğini görmekteyiz. Bu seneler itibariyle tahsil edilen cizyede bariz farklılıklar olmamış, 1240 senesinden itibaren verilen fetva mucebince yeni bir zam yapılarak geliri Hazîne-i âmire'ye gönderilmiştir. Tahsil edilen 10.000 kuruşu aşkın bir meblağ ise Kapı Kulları'nın kısteyn mevâcibine ayrılmıştır. 4 binlere yaklaşan cizye evrakı dağıtılamamış, *esnâf-ı selâse* itibariyle de en fazla evsât cizye evrakı dağıtıldığından hareketle ehl-i zimmet ve Yahudi taifelerinin orta halli insanlar olduğu anlaşılmıştır.

B. Tekâlîf-i Fevkalâde

Şerî'atın emri dışında devletin fevkalade ihtiyaçları için sadır olan fermanlarla konan tekliflerdir. Bunlar, Tekâlîf-i Örfiye ve Tekâlîf-i Şâkka olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilir. Sicil muhteviyatındaki kayıtlarda bu ikinci kısım ile ilgili olarak Garâmât-ı Sultâniye, Garâmât-ı Örfiyye, Garâmât-ı Mâliyye gibi aynı manayı muhtevi tabirler de kullanılmaktadır.

1. Tekâlîf-i Örfiye (Örf-i Sultânî)

Şer'î vergilerden hariç olarak Tekâlîf-i âdiye olarak da isimlendirilen Tekâlîf-i Örfiye'ye başvurulması bir zaruretin neticesinde olmuştur. Önceleri cihad ve harp ihtiyaçlarını karşılamak için başvurulmuş bu usule ilerleyen süreçte eyaletin çeşitli ihtiyaçlarının giderilmesi için başvurulduğu görülmektedir.

Tekâlîf-i âdiye kaidelerine uygun olarak Tekâlîf-i Örfiyye şu şekilde tarh olmuştur: Vali, mütesellim ve voyvodalar tarafından vücûh, âyân-ı memleket ve kadı marifetiyle memleketin erkek nüfusu veya evi üzerine konularak iki taksitte alınmak üzere tevzi defterleri tanzim edilir ve şer'iyeye mahkemelerinin sicil-i

²⁸⁹ Metin, s. 345-6

mahsusuna kaydedilirdi. Bu tevzi defterlerine bir memleket ahalisinden istihsali mukarrer ne kadar örfî vergiler vara hepsi dahil edilir masraf neye baliğ olmuş ise itidal üzere (alâ-vechi'l-i'tidal) kazalara tevzi edilirdi.²⁹⁰

Tekâlif-i Örfiye'den bazıları şunlardır: İmdâd-ı hazariye, imdâd-ı seferiye, menzil bedeli, avâid-i mu'tâde, avâid-i hademe, cevâiz, bedel-i mübâşiriyye, kethüdâiyye, kâtibiyye, harc-ı bâb, harc-ı mahkeme, harc-ı kitâbet, humbaracılar masrafı, sarrâfiye (devlet sandıklarında para mevcut olmadığı zaman murabahacı sarraf, faizci kesimden borç para alınır ve bunlara verilen faizler) tevzi defterlerine geçirilerek halktan toplanırdı.²⁹¹

a. İmdad-ı Hazariye

Eyaletlere vezir rütbesiyle vali olarak atanan yöneticilerin birtakım masraflarının karşılanması için padişah fermanı mucibince konulan örfî vergilerden biridir. Muharrem ayının girmesiyle birlikte Zi'l-hicce nihayetine kadar senede iki taksit halinde toplanması kararlaştırılmıştır.

Sicil'de kayıtlı "Adalet Fermanı" başlıklı bir ilamda; vali ve mutasarrıfların zahire-baha, devriye ve kudumiye namıyla fukaradan bir nesne talebinde bulunmaları yasaklandığı gibi valilerin, kendilerine tahsis kılınmış olan mâl-i hazariyenin tahsili için mübaşir tayin etmemeleri kaydı düşülerek sancak beylerinin iktiza eden hazariyeyi vaktinde toplayıp valilerine ulaştırmaları istenmiştir. Diğer taraftan, sancak beylerine emredilenin haricinde mübaşiriyye veya diğer bir adla ahaliden bir habbe talebinde bulunmalarını yasaklamıştır.²⁹²

Eyalet sancaklarına gönderilen pusulalarda imdâd-ı hazariye ile birlikte bazı masraf kalemleri de zikredilmiştir. Bunlar ikramiye, sarrafiye, harc-ı bâb, kethüda, divan katipleri, tatar ve hademe masrafları ile diğer kalemlerdir. İmdad-ı hazariye ile diğer kalem masraflarından oluşan meblağ, "*Eyalet-i mezkûrun hâvî olduğu sancaklara cümle elviye beyleri ve vücûh-ı memleket ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le*

²⁹⁰ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, İstanbul 1983, s. 438

²⁹¹ *A.g.k.*, C.III., s.439

²⁹² Metin, s. 191

alâ-vechi'l-i'tidâl tevzî" olunmuştur. Diğer bir kayıta bunlara zu'amâ da eklenmiştir.²⁹³

Sicil muhteviyatında mesela 1233 hicri senesine ait tüm kazaların hazariye pusulaları yer almamakta o yıla ait birkaç tane pusula kaydına ulaşılabilmektedir. İki taksit halinde toplanması gereken hazariyeler kazalara gönderilen pusulalarda beraberce hesaplanmış ve tahsil edilmiştir.

Çıldır Eyaleti'ne Lütfullah Paşa'nın yerine 19 C.1233/26 Nisan 1818 senesinde tayin olan Hâfız Ali Paşa, *kıstu'l-yevm* hesabı üzere hissesine isabet eden hazariyesinin eğer selefi tarafından tahsil edildiyse geri verilmesi, yok eğer ahalinin zimmetinde kalmış ise tahsil edilerek tarafından kabzına memur kıldığı görevliye teslim edilmesi talebinde bulunmuş ve durumu merkeze arz etmiştir. Sadır olan ferman mucebince maddenin tashihine gidilmiş, vilayetin önde gelenleri ve ahali kadiya müracaatla, 1232 ve 1233 senesi hazariyelerini Lütfullah Paşa'ya ödediklerini ifade ile sancaklar ahali üzerinde tahsil edilecek bir akçe kalmadığını bildirmişlerdir. Bu durumdam Hâfız Ali Paşa tanzim edilen ilam suretiyle haberdar kılınmıştır.²⁹⁴

Çıldır Eyalet Valilerinden Seyyid Lütfullah Paşa, Salih Paşa, Hâfız Ali Paşa ve Benderli Ali Paşa zamanlarında kazalardan imdâd-ı hazariye ile birlikte sair masraflar için tanzim olunan pusula suretleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Sicil'de Yer Alan Hazariye Pusulaları Muhteviyatı				
Çıldır Eyaleti Valileri	Es- Seyyid Lütfullah Paşa ²⁹⁵	Hâfız Ali Paşa ²⁹⁶	Benderli Ali Paşa ²⁹⁷	Salih Paşa ²⁹⁸
	1232	1234	1236***	1240
Masraf Kalemleri	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
İmdad- Hazariyye	20.000	20.000	20.000	20.000
İkramiye				7.500
Sarrafiye			1.500	1.000

²⁹³ Metin, s. 259

²⁹⁴ Metin, s. 178

²⁹⁵ Metin., s. 173-5

²⁹⁶ Metin., s. 176-7

²⁹⁷ Metin., s. 258-9

²⁹⁸ Metin., s. 145-6

Harc-ı Bab			7.500	5.000
Tataran- Hademe-Mübaşir	35.200 *	45.650 **	5.000	21.149
Vali Kethüdarları			5.000	5.000
Divan Katipleri			1.500	1.500
Hakim Efendi ve Katibi			500	500
Göle Mezili için			6.000	4.000
Çıldır ve Ahılkelek muhafızları			4.000	
Çıldır Eyaletinde perişan olan sancak köyleri için			5.000	
Kundakçılar için			300	
Sarayın tamiri ve inşası gerekli mahaller için			9.000	
Batum'dan Cebehane nakli için			11.000	
Şaranpoları teftişe gelen Mimar Halifesi ve Mühendis Ağa için			2.700	
	Yekün	Yekün	Yekün	Yekün****
	55.200	65.650 kuruş	80.000 kuruş	65.049 kuruş
<p>* Kapı halkı masraflarına 1231 senesi Şaban ayından Zilhicce sonuna kadar merkezden gönderilen tataran ve hademe giderleri de ilave edilmiştir.</p> <p>**1233 senesi Cemaziyel Ahir'in ortalarından 1234 senesi Cemaziyel Evvel'in sonuna kadar kapı haklı ile tataran ve hademe masrafları gönderilen pusulalarda beraberce kaydedilmiştir.</p> <p>***Bu ilam suretinden alınmıştır. Hazariyye pusulası olarak geçmemektedir.</p> <p>****Yekün 65.149 kuruş olarak toplanması gerekirken 65.049 kuruş olarak toplanmıştır.</p>				

b. İmdâd-ı Seferiye

Çıldır Eyalet Valisi Selim Paşa zamanında 1227 senesine mahsuben tekâlif-i örfiyyeden olan imdâd-ı seferiyyenin tahsili için ferman gönderilmiştir. Selim Paşa, eyalette bulunan zeâmet ve tîmar sahiplerinin bu vergiyi ödemeye tahammülleri olmadığını beyandan sonra fetihten beri böyle bir vergi ile de mükellef olmadıklarını padişaha arzla bu mukellefiyetten istîfalarını istemişlerdir. 1227 senesi imdâd-ı seferiyyenin tahsili maddesi üzerine Çıldır Valisi Selim Paşa tarafından tanzim olunup takdim edilen defterde tahsil olunan beş bin kuruşun Ahılkelek Kalesi'nin işaret edilen mahallerine sarf edildiği bildirilerek geriye bir habbe kalmadığının altı çizilmiştir. Fakat merkezden gönderilen ayrı bir emirname ile yine bu beş bin kuruşun akıbetinin sorulması üzerine; bedel-i seferiye namıyla tahsili talep edilen meblağdan beş bin kuruşun Ahılkelek Kalesi'nin tamirine sarf edildiği, bakisinin ise

affolunduğuna dair gönderilmiş olan ferman suretinin de sicile kaydedildiği merkeze bildirilmiştir.²⁹⁹

2. Tekâlîf-i Şâkka

Tekâlîf-i şâkka, ihtiyaca dayanan, teklîf kaidelerine uygun olmayan angarya türünden vergilerdir. Şer'an tekâlîf-i örfiyeye cevaz verilip buna cevaz verilmemesi, birincisinde adaletin görülebilir olması ama ikincisinde bundan bir eser bulunamamasıdır.³⁰⁰

Eyalet valilerin zaman zaman bu tür kanunsuz vergileri ahaliden topladıkları yahut toplattıkları görülmektedir. Nitekim Çıldır Valisi Lütfullah Paşa, memuriyetinin Karahisar-ı Şarkî'ye tahvili üzerine uhdesine tevich edilen yeni mansıbına azimeti esnasında geçmiş olduğu kazalardan Delilbaşı ve Tüfekçibaşısına tekâlîf-i şâkka sınıfına mülhak avâid ve zevâid adlı kanunsuz vergileri toplattırmıştır.³⁰¹

Sultan II. Mahmud, diğer alanardaki yeniliklerinin yanında menzilhaneler hususunda düzenlemeye gitmiş, kiracıbaşılık usulünü getirmiştir. Bu sebeple ahalinin zor duruma düşmelerine ve perişan olmalarına sebep olan *tekâlîf-i şâkka-i menzil'i* fukara üzerinden ref' etmiştir.³⁰² Bu uygulamanın halkın refah ve huzurunu temin maksadına yönelik olması hasebiyle şüphesiz ki ahalinin memnuniyetine sebep olmuştur.

Askeri ve ticari yolların iyi halde muhafazası ve geçiş selametinin temini için bazı yerler ahaliyi tekâlîf-i örfiyeden muaf tutulmuşlardı. Fakat zaman zaman vergilerin tediyesi hususunda bazı problemlerin çıktığı görülmektedir. Örneğin, Bardız Kalesi'nde sakin ve kale muhafazasında olan neferler kadıya müracaatla, serhad kalelerinden olan Bardız Kalesi'nin Erzurum, Kars ve Cebel-i Soğan hududunda bulunduğu, Acem ve Gürcistan'a gidip gelen yolcuların yol kesip mala ve cana zararı dokunan eşkiyadan muhafazası şartıyla avârız ve tekâlîf-i şâkkadan muâf ve müsellemler olduklarını ifadeden sonra hazariye, nüzül, garâmât-ı sâ'ire ve

²⁹⁹ Metin, s. 195

³⁰⁰ Pakalın, *a.g.k.*, C.III., s. 437

³⁰¹ Metin, s. 135, s. 137

³⁰² Metin, s. 170

tekâlîf-i şâkkanın edası hususunda Oltu Sancağı Kalesi ahalileriyle aralarında münazaa meydana gelmiştir. Bardız Kalesi sakinleri ve kale muhafızları kadıya, kendilerinin bu tür vergilerden muaf olduklarını ifade ile kendilerine yapılan müdahalenin engellenmesini istemişlerdir. Durumun merkeze arz edilmesi sonucu Bardız Kalesi nâiblerine ve Ahışha kadısına gönderilen fermanda “*kal‘a-i merkûme Acem ve Gürcistan yolları üzerinde vâkı‘ olup murûr u ubûr iden ebnâ-yı sebîle kutta‘-ı tarîk eşkiyâsından himâye olunmak şartıyla karye-i mezbûr ahâlîleri üzerine mukayyed olan avâriz ve nüzülü ber-mûceb-i emr-i âlî edadan sonra hılâf-ı şer‘-i şerîf ve münâfi-i emr-i münîf ziyâde tekâlîf-i şâkka mütâlebesi ve sâ‘ir bida‘ ve mezâlim ile rencide olunmamaları*” emredilmiştir.³⁰³

VI. Narh

Narh, azamî fiyat manasına kullanılan bir ıstılahtır. Şemseddin Sami Narh’ı, zaruri ihtiyaçlardan olan et ve ekmek gibi şeylere hükümet tarafından tayin olunan kıymet ve değer olarak izah etmiştir.³⁰⁴

İslam hukukunda alış-verişlerin karşılıklı rızaya dayanması esas kabul edilmişse de³⁰⁵ Osmanlılar, halkın refahı için tüketici ve üreticiyi koruyucu tedbirler almışlardır. Uyguladıkları narh usulüyle piyasaya tüketici lehine müdahalede bulunmuşlardır. Merkezde padişah ve sadrazamlar taşrada ise kadılar bizzat bu işin takipçisi olmuşlardır. Kadılar, narhın tespiti için oluşturulacak komisyona başkanlık etmişlerdir.³⁰⁶ Bu sebeptendir ki, taşrada kadıların ne suretle bakacaklarına ve herhangi nevi mekûlat ve eşyaya ne suretle ve ne derecelerde narh konulması lazım geleceğine dair Tevkî Abdurrahman Paşa Kanunnamesi gibi kanunnameler yapmışlardır.³⁰⁷

Narh, Osmanlı Devleti’nde olağan ve olağanüstü haller olmak üzere iki şekilde uygulama alanı bulmaktaydı. Olağan durumlar şunlardı: İlk kuzu kesiminin

³⁰³ Metin, s. 138

³⁰⁴ Şemseddin Samî., *Kamûs-i Türki*, Dersaadet 1318, s. 1456

³⁰⁵ M. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 3 (Sonraki kayıtlarda “Osmanlılarda Narh Müessesesi” olarak gösterilecektir.)

³⁰⁶ Temel Öztürk, “Osmanlılarda Narh Sistemi” *Osmanlı*, C.X, Ankara 2002, s.862

³⁰⁷ Pakalın, *a.g.k.*, C. III, s. 656

yapılacağı rûz-ı Hızır'dan birkaç gün evvel ete narh konulur, bahar aylarında ise süt ve süt mamullerinde fiyat tespitine gidilirdi. Ayrıca Ramazan ayını ümmet-i Muhammed rahat bir şekilde eda etsin diye Şaban ayında da narh üzerinde düzenlemeler yapılırdı. Olağanüstü haller ise; kıtlık, savaşlar sebebiyle ticaretin sekteye uğraması, sikke politikaları ve nüfus artışı gibi maddelerdi.³⁰⁸

Her ne kadar padişahlar beyaz üzerine hatt-ı hümayunlarla narh verilmesini ferman etseler de narhın tespit ve tanziminde kadılar vazifeli idiler. Kadı, narhın yükseltilmesine ilişkin esnaftan bir teklif alırsa yahut günün şartlarına göre fiyatında değişiklik yapılmasına ihtiyaç görülürse, fiyatın değişmesini gerektiren sebepleri de izah eden bir takrirle sadrazama bildirir, sadrazam ise padişaha sunduğu telhis üzerine yazılı olarak veya şifahen sadır olan fermanı aldıktan sonra kadıyı fiyat tespiti ile vazifelendirirdi. Şayet kadı, fiyat tespitinde bulunmuş ve uygun görülmüşse hatt-ı hümayun bu şekilde çıkar ve bu husus yine sadrazam tarafından kadıya bildirilirdi.³⁰⁹

Narh tespitiyle vazifelendirilen kadı, bu işi tek başına yapmazdı. Fiyatı yeniden tespit edilmesi kararlaştırılan malların ait oldukları esnafın şeyh, kethüda, yiğitbaşı, ehl-i vukuf, daha sonra nizam ustaları ve “*bî-garaz müslimîn*” narh tespiti sırasında hazır bulunurlardı. Ayrıca narh verilecek malın cinsine göre daha bazı kimseler de bu toplantıya davet edilirdi. Mesela, baharda kesilmeye başlanacak kuzu fiyatının tespiti, yeniçeri ağası, veya segbanbaşı ve hassa kasabbaşısının önlerinde, mandıracı, kasaplar kethüdası ve çiftlik sahipleri ile görüşerek yapılırdı. Ekmek fiyatı tespit edilmeden önce çâşni tutulur, hububat nazırı, habbâzan kethüdası, nizam ustaları vs. hazır bulunurlardı. İstanbul dışında ise narh verilirken kadı, ayan ve eşrafla müşaverede bulunurdu.³¹⁰

Fiyat tespit edildikten sonra esnaf, anlaşmaya vardıkları rakamların üstünde satmayacakları, sattıkları takdirde cezalarına razı olacakları hususunda taahhütte

³⁰⁸ Öztürk, a.g.m., s.863-4

³⁰⁹ Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi*, s. 12-13

³¹⁰ A.g.k., s.13-14

bulunurlardı.³¹¹ Kadı ve muhtesibin başlıca görevi iâşe ve ibâte maddelerine narh koymak ve bunun uygulamasını sağlamaktır.³¹²

1 Numaralı Ahışa Şeriye sicilinde kadı tarafından defter edilmiş tarihsiz üç adet narh kaydı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “*Zahireye narh virilmek i’lamı*” başlığı altında olanıdır Fakir fukaranın yararına zahireye münasibi üzere narh konulması ferman buyrulmuş olması hasebiyle ahali ve mahalle imamları huzurunda fiyat tespiti yapılmıştır. Tespit edilen bu fiyatlara herkesin rıza göstermesi üzerine zahirenin Hipan? Adlı mahalde bir akçe fazla veya noksan olarak alınıp satılmaması kararlaştırılmıştır. Bu ilamda hangi tür zahireye ne kadar fiyat verildiği yazılmamıştır.³¹³ İkinci ilamda ise; yiyecek maddeleri ile diğer esnaf tarafından üretilen malzemelerden ekmek, koyun eti ve sade yağın kıymetleri mecliste bulunanların vasıtasıyla tayin edilmiştir. Buna göre, nan-ı aziz olarak ifade edilen 1 kıyye (400 dirhem=1280gr) ekmeğe 4 para, 2 kıyye koyun etine ise 10 para kıymet takdir edilmiştir. Sade yağın *narh-ı câri* üzere tespit edilen 1 kıyye kıymeti ise 50 para olarak yazılmıştır.³¹⁴

Sadaret Kaymakamı’na takdim edilen bir diğer ilam suretinde ise, Ahışa’nın ulema, suleha, ağavat ve alemdârâmı huzurunda kasaplar, mumcu ve ekmekçi esnafi çağrılarak ekmek, koyun ve sığır eti ile mum ve kuyruk yağının fiyatları tespit edilmiştir. Bu ilamda da sözkonusu ihtiyaç malzemelerine ne kadar kıymet takdir edildiği belirtilmemiştir.³¹⁵

Narhın tespit ve tayini üzerine tanzim edilen bu ilam suretlerinde narhın tespiti usulüne uyulmuş, tespit edilen miktarları esnaf tairesi kabul etmiş, karaborsacılık yapan yahut takdir edilen miktarda satmayanların cezalandırılacağı açık açık tenbih edilmiştir.

³¹¹ *A.g.k.*, s.17

³¹² Ortaylı, *a.g.k.*, s.301

³¹³ Metin, s. 181

³¹⁴ Metin, s. 182

³¹⁵ Metin, s. 183

VII. Ahışha Gümrüğü

Ahışha Gümrüğü 1699 yılında Erzurum Gümrüğü Mukataası'na bağlanmıştı.³¹⁶ Ahışha, İran ve Gürcistan'dan gelen mallar ile Gürcistan'dan celb edilen esirlerin gümrük kapsıydı. Ahışha Gümrüğü'nden ipek, pamuk, tütün, deri, ham halat ve sair mallar geçtiği gibi batı kaynaklı (Londra çuka, Fransız çuka gibi) mallar da geçmekteydi.³¹⁷

1 Numaralı Ahışha Şer'iyeye Sicili, gümrük ihalelerinin nasıl yapıldığı, gümrüğün revaç ve kesadı, Gürcistan ve İranla olan ticari ilişkiler, tüccarların memnuniyet ve adem-i memnuniyeti hususunda birtakım veriler sağlamaktadır.

XIX. yüzyılda Kafkasya'da üç büyük güç arasında yaşanan siyasi egemenlik mücadelesi, İngilizlerin ticareti Tebriz-Tiflis hattı'ndan Tebriz- Erzurum-Trabzon hattına çekme çabaları kuzeydeki ticareti olumsuz etkilemiş, Ahışha Gümrüğü mukataasının gelirlerinde hissedilir zararlara sebep olmuştur. İran ve Gürcistan'dan gelen malların transit geçiş kapısı olan bu gümrük, bu iki memleketin refahına bağlı olarak gelir sağlamaktadır. Oysa ki 1820'li yıllarda İran ve Gürcistan'daki bazı karışıklıklar ve Osmanlı ile İran arasında birkaç yıl devam eden savaş hali tüccar ve bazergân taifelerinin gelip gitmemesine; dolayısıyla Ahışha Gümrüğü'nün varidatının azalmasına ve gümrük mültezimlerinin zarara uğramasına neden olmuştur.³¹⁸

Rumi senenini başlangıcı olan Mart ayının yaklaşması üzerine Çıldır Eyalet Valileri tarafından vilayet sakinleri celp olunarak gümrük zabıtnamesi ahkamınca iltizama çıkarılır, taliplilerinden münasip olanlara iltizam edilerek şartnamesi vüruduna kadar gümrüğün idaresi için mültezimler eline vali tarafından birer kıta buyruldu verilirdi.

İran ve Gürcistan'dan gelen mallar ile Gürcistan'dan gelen esirlerin geçtiği transit bir kapı olan Ahışha Gümrüğü,³¹⁹ Mart ayının yaklaşması üzerine vilayet

³¹⁶ Neşe Erim, *Onsekizinci Yüzyılda Erzurum Gümrüğü*, Doktora Tezi, İstanbul 1984, s. 29

³¹⁷ *A.g.t.*, s.132

³¹⁸ *Metin*, s. 215-6, s.270

³¹⁹ Erim, *a.g.t.*, s.132

valileri Ahışha Gümrüğü'nü iltizama çıkarır, münasip olanlara iltizam ederek şartnamesi vüruduna kadar gümrüğün idaresi için mültezimlere buyuruldu verirlerdi.

1235, 1236, 1237, 1238 ve 1239 hicri senelerinde Ahışha Gümrüğü, Ahışha ocaklılarından olup gerek tüccar taifelerin ve gerekse ahalinin rızalarını kazanmış hatırları sayılır mültezimlerden bulunan Ser-Turnâ-yı Dergâh-ı âlîden Ömer Ağa ve Dursun Ağa ve Yeniçeriler Katibi Numan Efendi ve esbak serdengeçdi ağalarından Mehmed Ağa, Dede Ağa, Fethullâh, Ahmed Ağa ve Süleyman Ağa kullarına iltizam edilmiştir.³²⁰

1235 senesi mültezimleri 2000 kuruş zarar ve ziyanda olduklarını ifade etmeleri üzerine Çıldır Valisi Ahmed Paşa'nın emriyle oluşturulan mahkemede hesap defterlerine müracaat edilmiş ve mültezimlerin zararda oldukları anlaşılmıştır.³²¹ Ahmed Paşa, zarar ve ziyanlarına iltiyâm sebebi olur gerekçesiyle evvelki sene bedeli olan 6500 guruştan bir miktar tenzil ederek gümrüğün, 1237 senesi Martı itibariyle yine sabık mültezimlerine iltizama verilmesini uygun görmüştür.³²² Bu kayıttaki gümrüğün kimlere verildiği açık olarak ifade edilmese de bu hükmü takip eden diğer bir sicil kaydından iltizama verilen şahısların Ocak taifesinden Hacı Süleyman, Ahmed ve İsmail olduğu anlaşılmaktadır. Zira kendi hisselerine düşen ve iltizam bedeli olan 2000 kuruşu kadı huzurunda görevlilere teslim ederek, kabz tahvillerini ellerine almışlardır.³²³

Ticaret yollarının kapanması, tüccarların gelip gitmemesi ve gelirinin azlığından yakınılsa da 1238³²⁴ ve 1239 senesinde Ahışha Gümrüğü gene Ahışha ocaklılarına iltizam edilmiştir. Neması az ve hatta iltizam bedeli 7000 kuruş olmasa da (aslında dört bin guruş) mukataanın bu kadar bir gelir sağladığı görülmediği ortada iken Vali Ahmed Paşa'nın başka bir mahalle tayini sebebiyle yeni vali gelinceye kadar mezkûr mukataanın vaktinin biteceği bu sebeple gelecek senenin irâdına hanel getirmemesi ve bazı tüccarların işlerinin aksamaması için mültezimlerinin sıdk ve istikamette olmaları, halkın ve ticaret ehlinin de

³²⁰ Metin, s. 277-8

³²¹ Metin, s. 215

³²² Metin, s. 270

³²³ Metin, s. 272

³²⁴ Metin, s. 266

kendilerinden razı olmalarına binaen mukataa, 1240 senesi Mart'ından itibaren şartnamesi vüruduna kadar yine Ahışha Ocaklılarına iltizam edilmiş ve ellerine gümrüğün idaresi için buyruldu sureti verilmiştir.³²⁵

Sonuç olarak, 1 Numaralı Ahışha Şer'iyeye Sicili'ne göre Ahışha Gümrüğü Mukataası'nın Erzurum Gümrüğü Mukataası'na bağlı olduğu anlaşılmakta; yeni senenin Mart'ıyla beraber eyalet sakinlerinden Çıldır Valisi'nin rey ve marifeti ile münasip gördüğü şahıslara iltizam olarak verilmektedir. Mültezimler seçilirken ahaliyle olan ünsiyet ve ülfetleri, tüccar taifelerinin kendilerinden hoşnudiyeti ve doğru tavırlı olmalarına dikkat edilmiştir. Gümrük mukataası kendilerine ihale edilen bu şahıslar bu iş için vilayet valilerine hizmet ve cevaiz namıyla bir habbe vermedikleri, sırf ihalenin kendilerinin bu işe sezâver olmaları sebebiyle verildiği açıkça ifade edilmektedir. Eğer böyle ise Ahışha Gümrüğü Mukataası'nın iltizam bedeli olan 4000 kuruşun ortada bir sebep yokken 7000 kuruşa kadar çıkması³²⁶ nasıl yorumlanabilir?

Ahışha Gümrüğü varidatı, İran ve Gürcistan'ın refahı sebebiyle tüccar ve bazergân taifelerinin gidip gelmesine bağlı olarak artarken, bu ülkelerde meydana gelen karışıklıklar nedeniyle yolların kapanmasına bağlı olarak da azalmaktadır. Tüccar taifelerinin gidip gelmemelerine mebni bazı seneler mültezimlerin zarar ettikleri görülmüştür. Mültezimlerin zararları ve durumlarını vilayet valilerine arzları halinde gümrüğün bir sonraki sene iltizama arzı zamanında ya iltizam bedelinden bir miktar düşülmekte ya da gümrük bir sonraki sene zararlarına medâr-ı iltiyâm olur gerekçesiyle aynı şahıslara tekrar iltizam edilmektedir. Ama kayıtlarda bu hususla alakalı olarak en dikkat çekici nokta şüphesiz ki mültezimlerin değişmemiş ve hep ocak taifesinden olmuş olmasıdır.

VIII. Ticaret

Anadolu'nun en eski ticaret yollarından olan Trabzon-Erzurum-Tebriz yolu, tarihi kayıtlarda ismi geçen İpek Yolu, Kral Yolu, Onbinlerin Dönüş Yolu, Şahrah-i Kadim ve Şahrah-i Garbi'yle ya kısmen ya da tamamen alakalı bir yoldu. Bilhassa

³²⁵ Metin, s. 278, s. 308

³²⁶ Metin, s. 278

İpek Yolu'nun tali güzergâhı olan Trabzon-Erzurum ve Tebriz-Erzurum-Trabzon hattı önemli bir yere sahipti. Kaşgar'ın kuzeyinden gelen İpek Yolu'nun diğer bir ana hattı Hazar ve Azak Denizleri yoluyla Karadeniz limanlarına varıyordu. Bu limanlar Azak Denizi kıyısında bulunan Kerç ile Karadeniz kıyısında bulunan Fasis (Faş veya Poti), Trabzon, Sinop ve Samsun'du. Faş limanından ayrılan bir kol Gürcistan'a inmekteydi. Gürcistan'daki meşhur Kafkas geçitleri vasıtasıyla Ani-Kars hattından Erzurum'a ulaşmaktaydı.³²⁷ Faş limanından ayrılıp Gürcistan içlerine doğru devam eden bu ticaret yolu üzerinde Kafkasya'nın en büyük yerleşim mahallerinden biri olan Ahışa bulunmaktaydı. Ahışa Gümrüğü'nden geçen tüccarlar bu gümrüğün varidatını artırıyorlardı.

Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu Milliyetçilik duygusu, 1821'de Yunan İsyanı'nın çıkmasına neden olmuştu. Osmanlı Devleti isyanı bastırmakla uğraşırken, doğuda fırsattan istifade gayesini güden Abbas Mirza'nın kuvvetleri Osmanlı kuvvetlerini Eleşgird'de dağıtmış, Pasinler'e kadar ilerleme imkanı bulmuşlardı. Kolera hastalığının zuhuru sebebiyle birçok İran askeri ölmüş, Abbas Mirza askerlerini geri çekmek zorunda kalmıştı.³²⁸

Osmanlı Devleti'nin Yunan İsyanı'nını bastırma çabasında olduğu bir halde İran Şahı'nın Osmanlı topraklarına saldırı emrini hoş bulmayan tüccarlar ticari faaliyetlerin sekteye uğraması sebebiyle Şah'a baskı yapmışlar ve 1823'te Erzurum'da bir sulh anlaşmasının imzalanmasının baş aktörü olmuşlardı. Bu anlaşmanın II. ve IV. maddeleri İran tüccarına Osmanlı tüccarı gibi muamele edilmesi hükmünü taşıyordu.³²⁹

Erzurum Anlaşması'nda Mekke-i Mükerrreme, Medîne-i Münevvere ve diğer İslam beldelerine gidip gelen İranlılara “*muâmele bi'l-mücâmele*” düsturuna göre davranılması, durma namı veya kanuna aykırı bir bahane ile bac alınmaması üzerinde durulmuş, tüccar taifesinden olmadığı halde kutsal beldeleri ziyarete giden İranlılardan %4 gümrük vergisi alınması kararlaştırılmıştır. Ellere verilen edâ tezkirelerine muhalif olarak diğer bir eyalete dahil olmadıkça da tekraren gümrük

³²⁷ Selahattin Tozlu, “Trabzon-Erzurum-Tebriz Yolu (XIX. Yüzyılda Sosyal ve Ekonomik Bakımından Bir İnceleme”, *Türkler*, C.XIV, Ankara 2002, s.481

³²⁸ A.g.m., s.483

³²⁹ A.g.m., s.483

talebinde bulunulmaması istenmiştir.³³⁰ Bu anlaşma ile iki ülke arasındaki düşmanlık nihayete ermiş tüccarların istediği huzur ve sukûnet temin edilmişti.

Ahışha tüccarların Çıldır Eyalet valileri ve Ahışha ocaklılarıyla iyi geçindikleri görülmektedir. Nitekim Çıldır Valisi Salih Paşa'nın vefatı üzerine muhalefatinin tesviyesi maddesi sebebiyle tanzim olunan ilam suretlerinde divan görevlileri, karakollukçular ve diğer ulufelilerin paşada olan dört aylık alacakları sebebiyle esnaf taifesine borçlandıkları anlaşılmaktadır.³³¹

IX. Mukâtaalar

Bilindiği üzere mukataa gelirleri doğrudan mirîye yani devlet hazinesine aktarılmaktadır. Bu gelirler sicilde yer alan kayıtlarda görüldüğü gibi merkezi hazineye ulaşmaksızın Van Kalemî'nde kayıtlı muhafız yeniçerilerinin mevaciblerine tahsis edilirken³³² bazen de Erzurum Eyaleti'nden mürettep mübayaanın bahası için kaynak olarak kullanılmaktadır.³³³

A.Gümüşhane Köyü Madeni Mukataası

Ahışha Şer'iyye Sicili'nde ismi geçen üç mukataadan biri olan Ardanuç Madeni Mukataası, Ardanuç Kazası'na bağlı Gümüşhane Köyü'nde yer almaktadır. Mukataanın gerek 1215-1229 seneleri arasında terettüp eden 17.112,5 kuruşluk varidatı ile 1231 ve 1232 senelerine mahsub 5.171 kuruş'un mutasarrıflarından tahsil edilerek sarfı lazım gelen yerlere teslim edilmesi için Erzurum Kadısı'na ve Çıldır Eyaleti Valisi'ne emr-i âlî gönderilmiştir. Bu emr-i âlî karşısında kazanın ileri gelenleri kadiya gelerek mukataanın durumunu beyanla; "Geçmişte gümüş imal olduğu bilirse dahi altmış seneyi aşkın bir süredir madenin muattal olduğunu, bir dirhem gümüş imal edildiğine dair kimsenin malumu olmadığı gibi o tarihe kadar maden mukataası namıyla kendilerinin habbe-i vahide ile de mükellef kılınmadıklarını arz etmişler, eğer Başmuhasebe'de bu isim altında bir kayıt var ise kaydın tashih ve terkin kılınmasını istemişlerdir". Ayrıca bu husus hakkında Eyalet

³³⁰ Metin, s. 216

³³¹ Metin, s. 328-9

³³² Metin, s. 242

³³³ Metin, s. 243

Kadısi Es-Seyyid İbrahim Efendi gerekli araştırmayı yapar durum hakkında merkezi bilgilendirmiştir.

Ardanuç Kazası'na bağlı Gümüşhane Köyü'nde bulunan gümüş madenin altmış sene öncesine kadar işlemekte olduğu, fakat zamanla yıkıldığı ve muattal kaldığı anlaşılmakta Başmuhasebede'ki kaydının ise terkinin talep edilmektedir. Bu durum mukataanın uzunca bir zaman devlet gözetim ve denetiminden uzak kaldığını; dolayısıyla madenin işlemez bir hale sokulduğunu ispat etmektedir.

B. Ardanuç Mukataası

Çıldır Valisi Osman Paşa'ya gönderilen fermanla; 1220 tarihinde Mir-i miran Hasan Paşa'nın uhdesinden münhal kılınan ve kimseye iltizama verilmediği tahmin edilen Ardanuç Mukataası'nın 1240 senesine kadar kimler tarafından tasarruf edilerek öşrünün toplatıldığı ve hâsılatının kimlerde kaldığının tespit edilerek usulüne muvafık olarak zabtedenlerden tahsil edilecek mablağın acilen Hazine-i Amire'ye gönderilmesi istenmiştir. Emr-i âlî üzerine yapılan onca inceleme ve çabalarda rağmen Ardanuç Mukataası namıyla sancakta bir malikane olmadığı gibi Mir-i miran Hasan Paşa'nın da kim olduğunun ahali tarafından bilinmediği ortaya çıkmıştır. Kazada bulunan tüm köylerin ise berâtları ellerinde olan eşkinici, zeamet ve timar erbabı tarafından tasarruf edildiği merkeze arzedilmiştir.³³⁴

C. Penbe Rüsümü Mukataası

Darbhane-i Âmire tarafından zabt ve idare olunan penbe rüsümü mukataası ihalesinin kimlere ne şekilde verildiği Derseadet'ten gönderilen emr-i âlîlerde bildirilmiş ve sicile kaydedilmiştir.

Söz konusu kayıtlarda mukataanın, Erzurum Valilerine ve yahut hem Erzurum Valisi hem de aynı zamanda Serasker-i Aktâr-ı Şark olan paşalara ihale edildiği görülmektedir. Nitekim 1235/1820 senesi Mart'ı ibtidasından gelecek senenin Şubat'ı nihayetine kadar Erzurum Eyaleti'ne tabi olan kazalar ile Karahisar-ı Şarkî, Kars ve Çıldır Eyaleti'ne dahil olan kazalarda yetişen ve mezkur mahallerin pazarlarında alınıp satılan pamuğun, pamuk ipliğinin ve pamuk kozasının mirî

³³⁴ Metin, s. 343

rüsûmlarının tahsili Erzurum Valisi el-Hac Ali Paşa'ya,³³⁵ 1238/1823 senesinde ise Serasker-i Aktâr-ı Şark Rauf Paşa'ya ihale edilmiştir.³³⁶

17 Za 1240/3 Temmuz 1825 tarihli bir ilamda; Çıldır Eyaleti'nin kazalarında yetişen, pazarlarında alınıp satılan pamuğun her kıyyesinden zamlı olarak birer para, pamuk ipliğinden ikişer para ve pamuk kozasından birer akçe resm alınmak üzere yine Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri Galip Mehmed Paşa'nın uhdesine tefviz edilmiştir.³³⁷

Ahışa'ya penbe rüsûmu mukataası namıyla gönderilen emr-i âlî ve fermânlar karşısında mahkemeye toplanan vilayetin ileri gelenleri ve ahalisi “*müttefeku'l-lisân*” ile şöyle serzenişte bulunmuşlardır. Feth edildiğinden beri Çıldır Eyaleti dahilinde pamuk tarımının yapıldığının görülmediği, memleketlerinin taşlık ve ormanlık olması nedeniyle münbit bir arazi yapısına sahip olmadıklarından nemalarının az olduğu, Kars gibi pamuk kervanlarının gelip geçtiği bir yerde olmadıklarını, şehir ve kasabaları için lazım olan pamuğu Revan'dan karşıladıklarını, birer ikişer kıyyelik pamuk ve pamuk ipliği için vergi ödemelerinin kendilerini zor durumda bırakacağını bildirmişlerdir. Hal böyle iken tahsil olunduğu takdirde fukaranın kalplerininin kırılacağı bir yana bu zamana kadar bu isimle bir vergiyle de muhatap olmadıklarını Kadı'ya ifade etmişlerdir. Bu sebeple Başmuhasebe'deki kaydın tashih ile terkin edilmesini ve kendilerinin penbe rüsûmundan muaf tutulmalarını istemişlerdir. Bu madde üzerinde kadı tarafından yapılan araştırmalar aynı neticeyi vermesi üzerine durum vaki olduğu hal üzere merkeze ilam edilmiştir.³³⁸

D. Nefs-i Tavusger Mukataası.

Tersane-i Amire Emîni Hüsnü Beyzade Ahmed Kamil Bey, *ale'l-iştirâk* mutasarrıf olduğu Ardanuç Sancağı'nda vakı nefsi-i Tavusgar ile tevâbi-i mukataasının 1239 senesine mahsub hasılatının tahsili için vekil sıfatıyla Osman Ağa'yı göndermiştir. Osman Ağa'ya verilen emirde 1239 senesi iltizamı her kimde kalmış ise tahkik etmesini ve varidatın o şahıstan teslim alınması istemiştir.

³³⁵ Metin, s. 244

³³⁶ Metin, s. 274

³³⁷ Metin, s. 327

³³⁸ Metin, s. 274-5, s. 327

Araştırmalar neticesinde söz konusu mukataa iltizamının Çıldır Valisi merhum Salih Paşa'nın elinde kaldığı ve onun tarafından öşrünün toplandığı anlaşılmış, paşanın zimmetinde biriken 1500 kıymet kuruşluk miktar muhallefatının 1/3'ünden çıkarılarak vekile teslim edilmiştir. 1240 senesinde de Ahmed Kamil Bey adına irade-i seniyye üzere vekili olan Osman Ağa mezkur mukataayı emaneten zabt ve idare etmeye memur kılmıştır. Ayrıca senenin nihayetinde mezkûr mukataanın hasılatını gösteren imzalı defterin İstanbul'a gönderilmesi için eyalet valisine de tenbihde bulunulmuştur. Çıldır Valisi Osman Paşa, Osman Ağa'nın eline memuriyetini ifa için verdiği bir buyuruldu ile nefis-i Tavusger ve ona tabi olan köylerin öşrünü toplamaya gönderilmiştir.³³⁹

E. Kelkit Çiftliği Mukataası

1 Numaralı Ahışa Şer'iyye Sicili'nde ismi zikredilen fakat kimlere ve ne şekilde tasarruf etme şartıyla verildiği bilgisine ulaşılamayan bu mukataanın gelirlerinin Ahışa Kalesi'nde bulunan Süratçıyan neferatının mevaciplerine tahsis edildiği anlaşılmaktadır.³⁴⁰

X. Sikke Tashih ve Tağşişi

Sultan III. Selim'in şehid edilmesi ve ardından da Sultan IV. Mustafa'nın tahttan indirilmesi üzerine Alemdar Mustafa Paşa tarafından Osmanlı tahtına oturtulan Sultan II. Mahmud çok karışık ve problemlili bir dönemde saltanat makamını deruhde etmek zorunda bırakılmıştı. 1808-1839 yılları arasında meydana gelen çok önemli siyasi ve sosyo-ekonomik gelişmeler sebebiyle tedavülde bulunan altın sikke 35, gümüş sikke ise 37 kere tağşiş edilmişti. Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan fiyatlardaki dalgalanmalar ve dış tesirler tedavülde olan sikkelerin değer kaybına neden olmaktadır. Bu durum karşısında devlet, "*sikke tashih*" adıyla yeni ayarlamalar yaparak, sikkeler içerisinde bulunan altın ve gümüşün değerini azaltmakta yani tağşiş etmekteydi.³⁴¹

³³⁹ Metin, s. 330-1

³⁴⁰ Metin, s. 189

³⁴¹ Mehmet Esat Sarıcaoğlu, "II. Mahmud Devri Para Politikaları", *Türkler*, C.XIV, Ankara 2002, s. 408

II. Mahmud döneminde ortaya çıkan bütçe açıklarının kapatılması ve diğer etkenlerin aşılabilmesi için bir takım önlemlere başvurulmuştur:

I. Halkın elinde olan altın ve gümüşün bedeliyle toplatılması

Yeni sikke basımı için gerekli olan değerli maden ihtiyacını karşılamak üzere “*Altun ya gümüştenden masnû’ olan hâtem ve kuşak yaftası ve hilye-i seyf ve hulâ-i nisâdan mâ’adâsının ricâl ve nisvân bi’l-cümle ehl-i İslâm’a isti’mâli câ’iz olmadığı*” belirtilerek, Anadolu ve Rumeli’nin üç koluna fermanlar çıkarılarak bu madenlerden yapılmış eşyaların kullanımı yasaklanmıştır. En alt tabakadan en üst tabakaya kadar halkın elinde olan altın ve gümüşten yapılmış eşyanın bedeli karşılığında toplatılması için *cânib-i şerî’at-ı garrâdan* şu şekilde iki kıta fetva talebinde bulunulmuştur; “*Altun ve gümüştenden masnû’ olan hâtem ve kuşak yaftaları ve hilye-i seyf ve hulâ-i nisâdan mâ’adâsının ricâl ve nisâyâ isti’mâli harâm olur mu?* El-cevâb: Olur. “*Altun ve gümüştenden masnû’ ve isti’mâl i harâm olan eşyânın zekâtı vâcib ve habsi bilâ-fâ’ide ve cihâd için lüzûmu olmağla Darbhane-i âmire’ye bey’ itmeleriçün emr-i âlî sâdır olsa mezbûrların üli’l-emre itâ’atları lâzım olur mu?* El-cevâp olur.”³⁴²

Yukarıya derc olunan ve Şeyhü’l-İslam’dan alınan fetvalar mucebince istisna tutulup kullanımı için kendisine ruhsat verilenlerin haricinde ister erkek olsun ister kadın ellerinde, haremlik ve selamlıklarında altın ve gümüşten yapılmış fincan zarfı, mumluk, mum tablası, tepsi, sahan, gülabdan, buhurdan, tatlı hokkası, su tası, maşraba, leğen, ibrik, nargile başlığı, çubuk takımı minâları, palaska, raht, bisât, rikâb ve kibre (at koşumu takımları) ile diğer eşyaların gizlenmeyerek Darbhane-i âmire’ye getirilerek bedeliyle satılması istenmiştir. Merkezin haricinde yani taşrada ise, elinde altın ve gümüşten eşya bulunan şahısların eşyalarını vali, mütesellim ve voyvodalara teslim etmeden önce mahkemede tarttırmaları halka ilan edilmiştir. Merkez, mahallinde kendisine karşı sorumlu tuttuğu bu yönencilerden halkın kendilerine teslim ettiği madeni eşyaları mutemet adamlarla İstanbul’a göndermelerini istemiştir. Darbhane-i âmire tarafından, *kâl-i hâlis* itibariyle halkın elinde bulunan gümüşün dirhemi için otuz ikişer para takdir olunurken, altının dirhemi içinse o günkü rayiç bedeli üzerinden nakit olarak ödeneceği açıklanmıştır.

³⁴² Metin, s. 251

Bu hususta tanzim olunan ferman sureti, Anadolu'nun sol kolunda bulunan vezirlere ve mîr-i mîrânlara gönderilmiştir. Çıldır Valisi Seyyid Ahmed Paşa'nın huzurunda okunan ferman sureti eyalet sekencesine ilan edilmiş ve gerekli tenbihler yapılmıştır. Zira “*hılâf-ı şerî'at-ı garrâ ve münâfi-i rıza ketm ü ihfâ*”ya cesaret edenlerin derhal tutuklanarak haklarında gereken cezasını icrası istenmiştir.³⁴³

II. Resmi rayicin korunması ve yeni para basımı

Osmanlı Devlet adamlarının, para politikası üzerinde hassasiyetle durdukları en önemli konulardan biri de resmi rayicin korunmasıydı. Devletin bu hususunda göstermiş olduğu titizlik Ahışa Şerî'ye Sicili'ndeki bir kayıta şöyle ifade edilmişti: “...*El-hâletü hâzihî nükûd-ı mezkûrun fiyâtı haddini katı fâhiş tecâvüz eylemiş olduğu der-kâr ve i'tidâl-i revâc-ı nükûd mâddesi kâffe-i mu'âmelâtın esâsı ve nizâm-ı mülk ü millletin mebnâsı olduğuna binâ'en bu vech ile zuhûr iden ihlâl ü fesâd, cemî'-i ibâdullâhın ızrârını mûcib ve mu'âmelâtın bi'l-küllîye su'ûbetini müstevcib olarak men' ü def'i derece-i vücûba varmış olduğu....*”³⁴⁴ Yani devlet, resmi rayici tüm muamelatın esası ve ülkedeki nizamın temeli olarak görmekte, ihtilal ve fesat sebebiyle ibadullahın zarar görmesine mani olmak için piyasaya gerekli müdahaleyi yaparak iktisadî düzenin korunması hedeflemekteydi.

İnsanların elinde dolaşmakta olan altın ve nakit akçelerin rayic bedeli üzerinden işlem görmesi gerekirken çeşitli nedenler yüzünden çığırından çıktığı, bunu vesile bilen muhtekirlerin akçeyi rayicinden ziyadeye alıp vermeleri bir yana tam vezin altınlar üzerinde uyguladıkları işlem sebebiyle piyasada eksik altınların dolaşmasına neden olmakta en nihayetinde ibadullahın ve devlet hazinesinin büyük zararlara uğramasına sebep olmaktadır.

Tedavülde olan ecnâs-ı altın ve nukûd-ı sâirenin mutedil revacta tutulması tüm muamelatın esası, mülk ve millet nizamının temeli olması hasebiyle meydana gelen ihtilal ve fesadın defî, muameletta halkın sıkıntıya düşmemesi ve merkez tarafından tayin edilen kıymetlerin piyasada tedavülde kalması için altın ve gümüş sikkelerin rayiç bedelleri fermanlarla yerel otoritelere bildirilerek sicile kaydedilirdi.

³⁴³ Metin, s. 247-52

³⁴⁴ Metin, s. 331

Aşağıdaki tabloda sicil muhteviyatı verilerinden istifade edilerek çıkarılan dört farklı yıla ait ve altın ve gümüş akçenin rayiç bedelleri verilmiştir.

Altın ve Gümüş Sikkeler	1Ra.1233 ³⁴⁵	21 Ca.1236 ³⁴⁶	21 C.1237 ³⁴⁷	25 Za.1240 ³⁴⁸
	9 Ocak 1818	24 Şubat 1821	15 Mart 1822	11 Temmuz 1825
Fındık Altını	10.5 Kuruş	11 Kuruş	11 Kuruş	
Fındık Rub'iyyesi	110 Para	110 Para	3 Kuruş	
İstanbul Altını	8 Kuruş	8 Kuruş	8 Kuruş	
İstanbul Rub'iyyesi			100 Para	
Mısır Altını	7 Kuruş	7 Kuruş	7 Kuruş	
Yıldız Altını	13 Kuruş	15 Kuruş 10 Para	15 Kuruş 10 Para	
Macar Altını	12.5 Kuruş	15 Kuruş	15 Kuruş	
Fransa (Macar cinsi)	12 Kuruş 10 Para			
Fransa ('2si bir yerde)	23 Kuruş			
İspanya (8'i bir yerde)	93 Kuruş		12 Kuruş	
Riyal'in Üç Nev'i (Avarız dışı)	5.5 Kuruş	6.5 Kuruş	6.5 Kuruş	
Avarız	5.5 Kuruş	6 Kuruş	6 Kuruş	
Cezayir, Trablus ve Tunus Altınları (Tam vezin)		12 Kuruş	12 Kuruş	
Karmise (Kiremisi) Altını		14 Kuruş 30 Para	14 Kuruş 30 Para	
Saforin (8'i bir yerde İspanya altını)		Tedavülden men'.	Tedavülden men'.	
Rûmî			25 Kuruş	
Rûmî (Nısf-yarım)			12.5 Kuruş	
Rûmî (Rub'-Çeyrek)			6 Kuruş 10 Para	
Cihâdiye (Beyaz akçeden)			5 Kuruş	
Atîk (İkilik)			2 Kuruş	
Cedîd (İkilik)			2 Kuruş	
Kuruş			40 Pare	
Adlî Altını (Tam)				12 Kuruş
Adlî Altını (Nısf-Yarım)				6 Kuruş
Adlî Altını (Rub'-Çeyrek)				3 Kuruş
Altmışlık ve Zolota				
Ufak Para				Fiyatı belirtilmemiş

³⁴⁵ Metin, s.248

³⁴⁶ Metin, s.249

³⁴⁷ Metin, s.249

³⁴⁸ Metin, s.331-2

Piyasa’da çok kullanılması sebebiyle daha önce 104 kuruş değeriyle Saforin tabir olunan sekizi bir yerde İspanya altınının ayarının bozuk olması, alış verişte insanların aldatılmaması maksadıyla tamamen kullanımı yasaklanmıştır. Eytam Sandıkları ile halkın elinde bulunan bu sekizi bir yerde İspanyol altının Darbhane-i âmire’de fiyatıyla değiştirilmesi tenbih olunarak³⁴⁹ yurt dışına değerli maden kaçırlmasına engel olunmak istenmiştir.

Alış-verişte ahaliye kolaylık olsun diye tammı 12, nısfı 6 ve rub‘ yani çeyreği üç kuruş olmak üzere Sultan II. Mahmud namına izafeten *Adlî* ismiyle yeni bir altın çeşidinin Darbhane-i âmire’de basılarak tedavüle sürülmesine ruhsat verilmiştir.³⁵⁰ Bu girişimle II. Mahmud, İmparatorlukta para birliğini sağlamayı amaçlamış, Adlî Altın (tam-yarım ve çeyrek) ile “*ufak para*” yani *Altmışlık* ve *Zolota*’dan başka diğer para türlerini tedavülden kaldırmıştır.³⁵¹ Bu hususta Çıldır Valisi’ne gönderilen emirde, imparatorlukta tedavülde olan sikkeler için takdir olunan rayicin korunması için defalarca tehdid edici fermanlar gönderilip tenbihlerde bulunulmasına rağmen fermanların mantukuna kulak asılmaması üzerine muamelatın aksamaması ve ibadullahın zarara düşürülmemesi için gerek Rumî gerekse eski bi’l-cümle nakit akçelerin Darbhane’de basımının durdurulduğu ve piyasada tedavülünün yasaklandığı bildirilmiştir. Halkın elinde olan Rumî altın ile diğer atık ecnâs ve nukûdun dirhem hesabıyla mübâyaacılara verilmesi emredilmiştir.³⁵²

Bazı mahallerde muhtekirlerin altın ve nakit akçeler için takdir edilen değerinden ziyadeye alıp vermeleri sebebiyle bu kardan vazgeçmeyecekleri hatırlatılarak ma‘rifet-i şer‘le haklarından gelinmek amacıyla Anadolu’nun sol kolunda bulunan vezir ve mîr-i mîrânlara emirler verilmiştir.³⁵³

³⁴⁹ Metin, s. 249

³⁵⁰ Metin, s. 331

³⁵¹ Mustafa Öztürk, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi”, *Türkler*, C. X, Ankara 2002, s. 805 Metin, s. 346

³⁵² Metin, s. 332

³⁵³ Metin, s. 250

1 NUMARALI AHISHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE ÇILDIR EYALETİ'NİN KÜLTÜREL YAPISI

I. Vakıf Eserleri

Vakıf, sahibi tarafından şer'-i şerîf marifetiyle bir mal ve mülkün hayır ve hasenat gayesiyle halkın menfaatleri için tahsis edilmesidir. Bu itibarla İslam toplumlarında birçok cami, mescid, imaret ve medrese gibi hayır kurumları inşa edilerek insanların maddi, manevi ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmıştır. 1 Numaralı Ahışa Şer'iiye Sicili'nde birkaç hayır kurumuyla alakalı bilgilere ulaşılmaktadır.

A. İsmail Efendi Camii

İsmail Efendi'nin kim olduğu, yaptırmış olduğu ve kendi adıyla anılan camiinin nerede bulunduğu sicilde belirtilmemiştir. Fakat giderlerinin ferman mucebince Çıldır Cizyesi malından karşılandığı görülmektedir. Zira Çıldır Cizyedarı el-Hac Rüstem Ağa, 1234 senesi cizyesinden “*câmi'-i mezkûrun imâm ve hatîb ve cum'a şeyhi ve mü'ezzin ve ferrâş ve mu'allim-i sıbyân vazîfeleri ve ikâd olunacak kanâdil için ravgan-ı zeyt ve şem'-i asel ve revgan ve sâ'ir masârıfları edâsıçün bâ-fermân-ı âli vazîfe ta'yîn ve inâyet-i şâhane buyurulan senevî yüz yetmiş yedi guruş*”luk meblağı camii mütevellileri ile ehl-i mürtezika'ya teslim ettiğini ifade etmiştir.³⁵⁴ Bu kayıttaki ibarede sıbyan muallimlerinden de bahs olunması camiye muttasıl bir sıbyan mektebinin olabileceğini düşündürmektedir.

1240 ve 1241 seneleri Çıldır Cizyesi malından 177 kuruşluk meblağ ayrılarak İsmail Efendi Camii mütevellileri ve ehl-i mürtezikasına teslim edilmiştir.³⁵⁵

B. Recep Ağa Camii

Çıldır Eyaleti'ne tabi Oltu Kazası kalesinde hayır sahiplerinden Recep Ağa tarafından inşa ettirilen diğer bir hayır vakıf eseri de Recep Ağa Camii'dir. Oltu

³⁵⁴ Metin, s. 235

³⁵⁵ Metin, s. 169, s. 346

Kadısı, caminin imam ve mütevellisi olan Mustafa Halife'nin vefatı sebebiyle “*yeri hâlî ve hizmet-i lâzimesi mu‘attal kalmağla erbâb-ı istihkâkdan Mehmed halîfe*”ye imamet ve tevliyetin tahsis ve tevcihi için berât-ı şerîf gönderilmesi talebinde bulunmuştur.³⁵⁶

C. Ahmediye Camii

Çıldır Valisi Ahmed Paşa, Ahışa Kalesi dahilinde kendi adına cami, medrese ve sebilden müteşekkil bir külliye³⁵⁷ yaptırmış; vefatı akabinde de bu hayır kurumlarının yanına defnedilmiştir. Kurmuş olduğu bu hayır eserlerinin devamı için Vale Köyü'nün varidatı Hatt-ı Hümayun ile kendisine temlik-i Sultânî olarak tahsis edilmiştir.³⁵⁸

İmam-ı evvelik vasfıyla her gün beş vakit namazı kıldırıp sabah, öğle ve yatsı namazları ardından birer aşr-ı şerîf, ikindi namazından sonra ise Nebe Suresi'ni okuyarak vakıf sahibinin ruhuna sevabını hediye etmek şartıyla vakfa ait şartnameye göre cami evkafı mahsûlünden yevmî elli akçeye beratla mutasarrıf olan Mustafa Halife bilâ-veled vefat etmesi vazifesi boş kalmış hizmeti muattal olmuştur. Vakıf mütevellisi bulunan Seyyid İbrahim Halîfe, camii hademesinden, vakfın şartnamesinde mezkur görevleri ifa edebilecek, cemaatin de kendisini istediği, Kur'an'ı usul ve kaideleri üzere kıraat eden Seyyid Hâfız Mehmed'in bu vazifeye tayinini Çıldır Valisi ve Ahmediye Evkafı Nazırı Salih Paşa'ya arz etmiş, paşanın muvafakat etmesi üzerine tevcih beratının gönderilmesi için merkeze ilam edilmiştir.³⁵⁹

Ahışa'nın 1829 Edirne Anlaşması ile Rusya'ya bırakılması üzerine düşman elinde kalan Ahmediye Camii ve Mederesesi bu gün Gürcistan Hükümeti tarafından müze olarak kullanılmaktadır.

³⁵⁶ Metin, s. 213

³⁵⁷ İdris Bostan, “Ahıska”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. I., İstanbul 1993, s.527

³⁵⁸ Metin,,s. 318

³⁵⁹ Metin, s. 268

II. Siyer-i Kebir İsimli Kitabın Eyalet Merkezlerine İrsali

Müctehidinden İmam-ı Muhammed Hz. tarafından telif olunan ve Müteveffa Münib Efendi tarafından Türkçeye çevrilmiş nadir eserlerden biri olan *Siyer-i Kebir* isimli kitabın İslam'ın neşri ve ilim ehlinin tettebbusu için Sultan II. Mahmud'un emri üzerine Dersaadet'te bastırılarak tüm eyaletlere gönderilmiştir.³⁶⁰ Bu hususla ilgili olarak Çıldır Valisi Osman Paşa'ya gönderilen emirnamede, Dâru't-tıba'a-i Hâkânî'de bastırılıp gönderilen bu değerli kitabın Ahmediye Camii Kütüphanesi'nde bir sandıkta muhafaza edilmesi bildirilerek, medrese kütüphanelerine iktibas edilen birer nüshasının gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca bu emirnamede vilayet müftüsü olanların kendisinden istifade etmesini, selefın halefine teslim ve tesellümünde dikkatli olunması tenbihlenmiştir.³⁶¹

³⁶⁰ BOA, C. MF., 6446

³⁶¹ Metin, s. 344-5

SONUÇ

Kafkaslar, geçmişte olduğu gibi bugün de birçok açıdan önemini muhafaza etmektedir. Osmanlı Devleti'nin genişleme döneminde kurulan ve uzun soluklu olan Eyaletlerinden biri olan Çıldır, stratejik konumu sayesinde Karadeniz'den Hazar Denizi'ne uzanan coğrafya ile Orta Asya'da bulunan Müslümanlarla her türlü maddi ve manevi münasebetlerinin kurulduğu bir idari birimdir. Bunun yanısıra Gürcistan havalisinde bulunan Megrel ve Gürel Prenslükleri ile İmeret/Başiaçık ve Kartli Krallıkları'nı himaye etmek ve yıllık vergilerini tahsil edip merkeze ulaştırmakla da yükümlüydü.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Rusya'yla yapmış olduğu üç büyük savaştan biri olan 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi öncesinde 1 Numaralı Ahışa Şer'iyye Sicili ve arşiv belgeleri ışığında Çıldır Eyaleti'nin 10 yıllık bir dönemini idari, askerî sosyo-ekonomik ve kültürel olarak incelemeye çalıştık. Temel kaynağımız olan 1 Numaralı Ahışa Şer'iyye Sicili, diğer sicillerin aksine genellikle siyasi, askeri ve idari ve ticari konuları kapsamakta, sicillerde alışılan gelen bir tereke kaydı bulunmamaktadır. Bu yönüyle Türkiye'de belki Dünya'da tek olması ve muhteviyatının farklı olması hasebiyle önem taşımaktadır.

Sultan II. Mahmud'un idari, siyasi, sosyo-ekonomik, askeri ve kültürel alanlarda birçok uygulamasının görüldüğü 1 Numaralı Ahışa Şer'iyye Sicili'nde en dikkat çeken husus, merkezi idarenin ağırlığını hissettirmesi, serhadde bulunan eyalet valilerinin rica ve istidalarını geri çevirmemiş olmasıdır. Halk üzerinde olan şefkat ve merhametini esirgememesidir.

Sultan II. Mahmud'un Çıldır Eyaleti'ne vezaretle tayin ettiği paşaların hasletleri, icraatleri, gerek merkezle gerekse diğer eyaletler ile Rusya ile İran'a karşı tutumları sicilden çıkarılacak bilgiler arasındadır.

Yurtluk ve ocaklık statüsünde yönetilen Çıldır Eyaleti Sancakları'nın oldukça fazla (24) olmasına rağmen ekser kazaların taşlık, ormanlık ve fakir topraklardan oluştuğu, zaman zaman sancak beylerinin hilaf-ı vâkı' inhalar ile sancakları üzerlerine tevcih ettirdikleri, Salih Paşa'nın hastalığı hengamında olduğu gibi

otoritenin zayıflaması sebebiyle ahalinin sancak beylerinin zulmüne uğradığı, Livane ve Acara Sancakları Beyleri'nin zaman zaman sancak haricinde askeri görevlerle başka vilayetlere memur kılındıkları, Livane beylerinin vilayet valisinin azli, başka bir yere tayini veya vefatları akabinde eyaletin işlerini idare için mütesellim ya/ya da kaymakam olarak tayin edildikleri görülmektedir. Diğer önemli bir husus ise Kars Valisi Ali Paşa'nın Göle Sancağı'nı eyaletten ifraz ile Kars'a ilhak etme teşebbüsüdür. Bu hareket olumsuz neticeler doğurmuştur. Selim Paşa'nın idamından sonra mahdumlarından Ahmed Bey hakkında da idam fermanı sadır olmuşsa da affedilmiş, kaymakamlık vazifesi ile İran maslahatı üzerine birliklerle Erzurum Seraskerleri'nin sahabetlerinde devlet için hizmetten geri kalmamışlarıdır. Selim Paşa-zâdelerden Abdullah Bey de mütesellimlikle vazifelendirilmiş, Penek Sancağı uhdesine verilen Hüseyin Bey ise ahaliye karşı yapmış olduğu zulüm sebebiyle sancakta palangalar şeklinde yapmış olduğu hanesi de yıkılarak mezkur mahalden çıkarılmıştır.

Sicilde en ziyade dikkat çeken konulardan biri hiç şüphe yok ki baharla beraber hem İran hem de Rusya'nın Osmanlı topraklarına muhtemel taarruzları sebebiyle alınan askeri tedbirlerdir. Rusların 19. yüzyıl başından beri hudutta vaki Ahışa, Ahılkelek, Azgur, Çıldır kaleleri üzerine girişmiş olduğu hücumlar sebebiyle Erzurum ve İstanbul'dan cephaneye, top ve mühimmat nakli yapılırken kalelerin tamirlerinin yanında etraflarına şarapol ve palangalar inşa edilerek kalelere istihkam verilirken düşmana mukabelenin cüz-i a'zamı olan zahire hususunda her ne kadar kalelere zahire anbarları inşa edilmişse de bu anbarları zahireyle doldurmakta sıkıntı çekilmiştir. Rusya'nın her geçen gün tedarikini artırarak harabe köyleri tamir ve fırınlar inşa ile asker ve zahire sevki karşısında ihtiyaca binaen vilayet vücuhu tarafından tanzim edilip de merkeze ve Erzurum'a arz edilen defter suretlerinde istenilen cebhane ve mühimmat Dersaadet'ten her zaman gönderilmiş veya Erzurum'dan verilmesine emr-i âlf sadır olmuşken Erzurum'da bulunan Vali ve Seraskerler'in çeşitli bahane ve sebeplerle mahalline irsali emr edilen malzemenin isâli babında tekasül ve teallül gösterdikleri görülmüştür.

Çıldır Valileri, mezkûr konu hususunda merkeze şikâyetle buldukları gibi serhadden diğer mahallere asker gönderilmesi ve zahire talebinde bulunulması

konusunda da muzdariptirler. Zira bu hal olur hallerden olmayıp kendileri de üç tarafı düşmanla çevrili bir eyaletin muhafızları olduklarını ifade ile bir felaket vukuunda eyaletin haricinde bir hizmete gönderilen Livane ve Acara askerleri dışında imdatlarına koşacak bir kimse olmadığını arzla kendilerinin bu vazifelerden muaf tutulmalarını istemişlerse de istidaları makbul olmamıştır.

Osmanlı Devleti'ni uğraştıran Rum İsyanı hengâmında eyaletete gönderilen emr-i şerîf ve mektupta Rumlara karşı ittihat ve ittifak usulünün icrası bildirilirken kendi hallerinde olan Rumlara dokunulmaması emredilmiş, Eyalet vücühu aynı usulü ifaya ahd ile İslam düşmanlarına karşı cihad için hazır olduklarını, Rumların ise az olduğu ve kendi hallerinde oldukları ifade olunmuştur.

İstanbul ve taşrada üzerinde durulan en mühim konulardan biri şüphe yok ki halkın huzur ve refah içerisinde hayatlarını ikamesi maddesi üzerinde sarf edilen gayret ve çabaydı. Merkezdeki huzur ve güvenlikten Sadrazam sorumlu iken taşrada bu mesuliyet valilerin uhdesine verilmişti. Eyaletlede çeşitli sebeplerle tevkif, tecziye ve idamı ferman buyurulan firari, hain, eşkıya ve isyancılar hakkında sadır olan emir mucebince Çıldır Valileri üzerine düşeni ifadan geri kalmamışlardır. Trabzon'da hükümete karşı isyan eden Tuzcuoğlu Memiş İsyanı'nın bastırılması için asker gönderilirken, İran'ın Revan Serdarı ile işbirliği yaptığı anlaşılan Azgur Sancağı Beyi Mehmed Ağa kalede yakalanarak idam olunup başı Dersaadet'e irsal olunmuştur. Esir olduğu halde İslam'ı seçip vüzeranın hizmetinde bulunan David adlı şahsın ise irtidât ederek Rusya canibine firarı esnasında karakollukçular tarafından tutuklanarak hakkından gelinmiştir. Çıldır Valisi Salim Paşa da hakkında idam fermanı çıkarılan ve idam edilen vezirlerden biri olmuştur.

Gediz Voyvodası Nasuh oğlu Nasuh ile Dıyarbakır Valisi Behram Paşa'ya karşı durup firar etmek zorunda kalan Müteveffa Şehzade Hafidi Mehmed Bey ile müteneffizandan Karacaoğlu ve Serdar hakkında da idam fermanı sadır olmakla ele geçirildikleri vakit haklarından gelinmesi emredilmiştir.

Anadolu'da kapusuz yani bir beylerbeyi veya vezirin maiyetinde olmayıp ahAlive fukaraya zarar ve ziyarı dokunanlardan delil veya delilbaşı zümresinden olanların kalpakları alınarak başıboş gezmelerine engel olunması istenirken Ocak'a

mensubiyeti 48 Cemâatine aşçı tayin edilmiş olan Süleyman Usta, İslam'a ve Ocak'ın düsturlarına aykırı bir hareket olan hırsızlığa teşebbüsü üzerine Kars Kalesi'ne sürülmüş, Ahışha vakit ağalarının maiyetine memur 93 Cemaati ortasına usta koşulan Mustafa Usta ise, Ocak ve ustalık rüsûmuna mugayir hareketlere mütecâsir birle kışla içinde nice defalar ef'âl-i şenî'ası müşahade olunan bu edepsizin yoldaş ve neferâtı da birbirine düşürmesi dahası iki asırdan beri görülmedik kabahat ve fezâhatlar işlemesi üzerine icra edilen meşveret neticesinde eyaletten kovulmuştur.

Ahışha Yeniçeri Zabiti Ser-Turnâyî Ahmed Ağa kendisi için gönderilen mübaşirle Dersaadet'e çağırılır iken vilayette karışıklık çıkararak nice kimselerin emval ve eşyasını yağmalayan, ehl-i ırz ve fukaranın mal ve canlarına kast ile ırzlarını ayaklar altına alan, eyalet valisinin halk üzerindeki nüfuzunu kırmak ve ibadullahın huzur ve rahatını kaçırmaktan geri durmayan Serdengeçdi Arif Ağa ise diğerlerine ibret olsun diye idam olunmuştur. Benderli Ali Paşa tarafından idam edilip şekavet ve tahammül gösterilemez hareketlerine son verilen diğer bir şahıs da vilayette müfettenlik ile şöhret bulmuş Hazinedar-zâde Ahmed Bey'dir.

Serhat eyeletlerden biri olan Çıldır Eyaleti, ekonomik anlamda zengin gelir kaynaklarına sahip bir vilayet değildir. Eyaletin ekser kazalarının taşlık, ormanlık ve fakir topraklardan oluşması, Ahışha, Azgur, Ahılkelek ve Çıldır kazalarının hudutta olması sebebiyle zıraat yapılamamış, 3-5 senede olan mahsul ise ihtiyacı gideremediğinden ekmek yüzüne hasret kalmışlardır. Ahali çoğu zaman darı ile idare etmiş; Oltu, Mamervan ve kısmen mahsul alınan diğer kazalardan arkalarında çekmiş oldukları birkaç kile zahireyle hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu itibarla vilayetin zahire ihtiyacı ekseriyetle dışardan karşılanmaya çalışılmıştır.

Vilayette ticari olarak gelir getiren mukataalar mevcuttur. Bunlardan bazıları muattal kalmışken bazıları ise fonksiyonunu icra etmektedirler. Bunlardan en önemlisi Erzurum Gümrüğü Mukataası'na bağlı olan Ahışha Gümrüğü'dür. İhalesi Eyalet valilerinin uhdesine verilen bu mukataa, şartnamesine mutabıkan ekseriyetle Ocaklılara iltizama verilmekte, İran ve Gürcistan'ın ahvaline göre gelir ve giderinde artma ve azalma meydana gelmektedir.

Darbhane-i Âmire tarafından zabt ve idare olunan fakat Erzurum Valileri veya Seraskerleri'ne ihale olunan Penbe Rüsûmu Mukataası, Nefs-i Tavusker ve Ardanuç Mukataaları ile 40 seneden beri muattal bulunan Gümüşhane Köyü Madeni Mukataası şer'iyeye sicilinde yer alan konular arasındadır.

Esnâf-ı selâse itibariyle ehl-i zimmet kefere ve Yahûdi tâ'ifelerinden tahsil edilip doğruca hazineye gönderilen cizye vergisi de önemli gelir kaynaklarından idi. Tahsil olunan cizye cibayetinden elde edilen meblağın bir kısmı eyalette merkezden tahsis edilen yerlere gerekli meblağlar aktarıldıktan sonra kalanı Dersaadet'e gönderilmiştir.

Kafkasların güneyinde yer alan Çıldır Eyaleti konumu sebebiyle Müslümanların haricinde farklı din ve mezheplere mensup Ermeni, Rum ve Yahudilerin de ikamet ettiği bir vilayetti. Vilayette bulunan zimmî kefere ile Yahûdiler adedinin ne kadar olduğu bilinemese de 1233 ve 1241 senelerinde gönderilmiş olan evrak bohçasından çıkan kağıtların adedi 5481-5543 olmasına rağmen eline cizye kağıdı verilen eşhasın 1546-1597 adedinde olduğundan hareketle bir tahminde bulunulabilir. Bunların ekserisinin de orta sınıf olduğu anlaşılmaktadır. Selim Paşa, cizye-güzâr reâyânın hallerinin kötü olması sebebiyle birkaç sene cizyeden muaf tutulmaları istidasında bulunmuş, Lütfullah Paşa'nın ise Eyaleti güzel idaresi Gürcistan ve Tiflis tarafına gitmiş olan zimmî taifelerinin memleketlerine avdetine sebep olmuştur.

Çıldır Eyaleti'ne bağlı Ahılkelek Sancağı'nda iskan edilen İsmailanlu Aşireti'nin mesâlihi mezkur kazanın sancak beylerine havale edildiği, Göle Sancağ maddesine ilişkin yer alan kayıtlarda da bura sakinlerinin aslen aşiret cinsinden oldukları ifade edilmektedir.

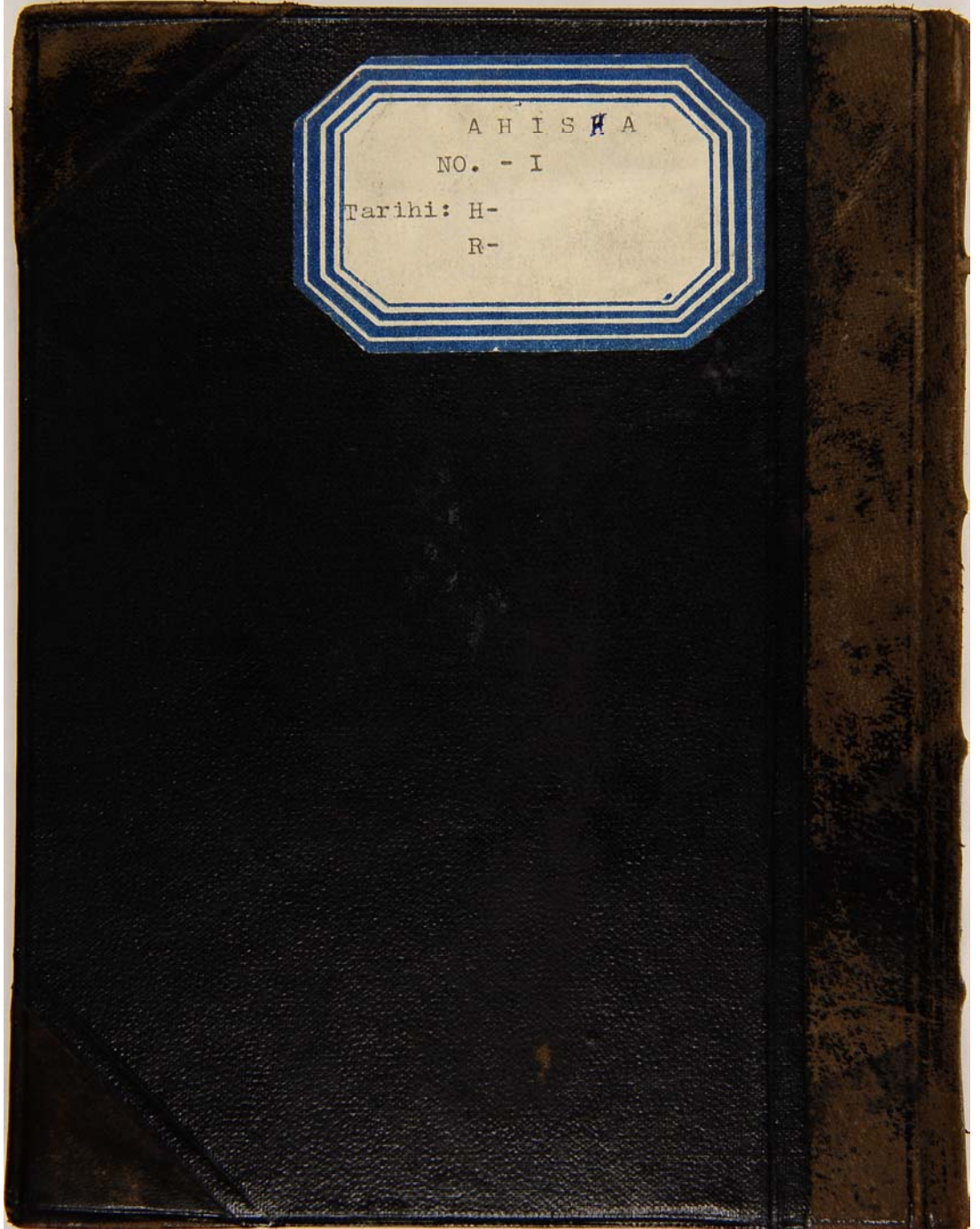
Hududun karşı tarafından Osmanlı Devleti'ne iltica etmiş olan Terekemeler, ferman mucebince kış sebebiyle zarar ve ziyana uğramaları için hudut kazalarından Çıldır, Ahılkelek ve Hartus'a iskân olunmuştur. Hartus Beyi Mehmed Ağa'nın mültecilerinin ırz ve namuslarına göz dikip mal ve mevaşisini yağmalaması üzerine vaki olan şikayete mebni mezkur kazaya yerleştirilmiş olanlar Ardahan'ın köylerine nakledilmişlerdir.

Taşradan İstanbul'a göç edenlerin hem geldikleri mahal ahalisine yük olmaları hem de Dersaadet'te günlük nafakalarını teminde zorlanmaları sebebiyle mahzurların ortadan kaldırılması ve göçe müsaade edilmemesi emredilmiştir.

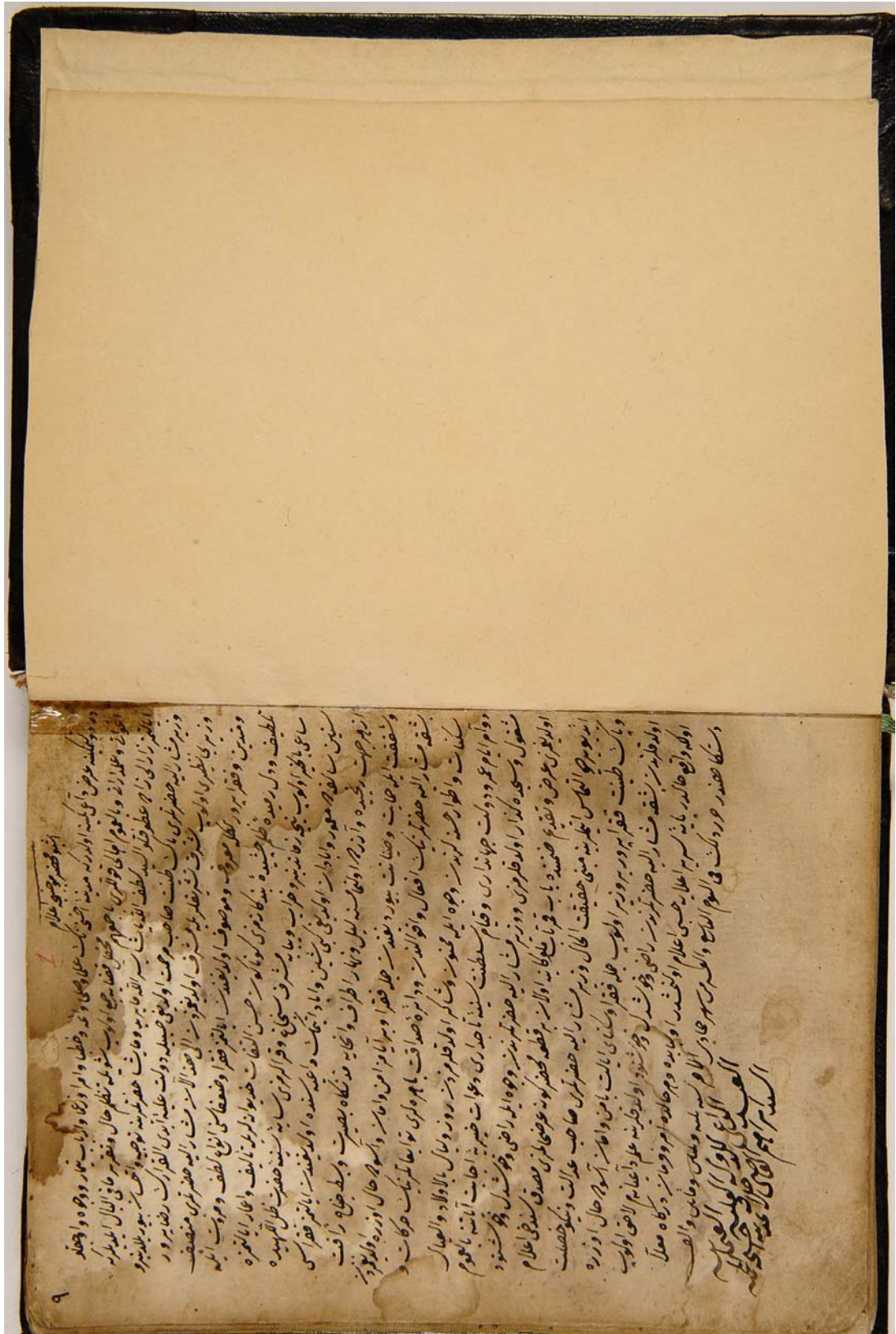
Delil zümresinden olup Anadolu'da kapusuz kalan yani bir beylerbeyi veya vezirin maiyetinde olmayıp kendi halinde olanların haricinde başıboş gezip kaza ve köylerde fukaranın mallarını gasp eden ve hetk-i ırz (ırza geçme) gibi kabahâta cesaret eden bu şahısların kalpaklarının alınarak fukara ve zuafanın bu makulenin şerrinden muhafaza edilmesi için gerekenin yapılması fermanla Anadolu'nun sol kolunda bulunan vezirlere bildirilmiştir.

Yerel bir çalışma olan bu tez serhat eyaletlerden biri olan Çıldır Eyaleti'nin 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı öncesi yaklaşık 8-9 yıllık bir zamanına (H.1233-1241) ışık tutması sebebiyle Osmanlı Tarihi, Osmanlı-Rus ilişkileri ve Kafkaslar üzerine çalışanların kendisinden istifade edeceği bir kaynaktır.

EKLER

Resim 1. 1 Numaralı Ahışha Şer'iyye Sicili'nin Kapak Görüntüsü

Resim 2.1 Numaralı Ahışa Şer'iyeye Sicil Defteri'nin 9a Nolu İlk Varağı

Resim 3. 1 Numaralı Ahışa Şer'iyye Sicili'nin 79b ve 80a Nolu Varakları

BİBLİYOGRAFYA

I.ARŞİV KAYNAKLARI

Cevdet Dahiliye

Nr.101/5018, 154/7661, 175/8736

Cevdet Maarif

Nr.6446

Cevdet Maliye

Nr.193/7998

Hattı Hümayun

Nr.282/26793, 471/23064, 475/23253, 494/24263, 550/27127B, 630/31168, 636/31342, 677/33026A, 677/33026C, 703/33781, 798/36994J, 1260/48785, 762/36026İ, 1226/49707, 1563/50,

Divan-ı Hümayun Kalemî

Nr.55/74

.

II. KRONİKLER ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Şeriye Sicilleri I*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988.

ALLEN, W.E.D.-MURATOFF, P, *1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966

AYDIN, Mustafa, *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar*, Bilimevi Basın Yayın, İstanbul 2008,

BİLGE, M.Sadık, *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2005.

BOSTAN, İdris, “Ahıska”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. I., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1993, s.526-527

ÇETİN, Atilla, “Bir Rumeli Kahramanı: Pehlivan İbrahim Paşa Nâm-ı diğer “Baba Paşa”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.19, İstanbul 1988, s. 38-44

ELİBOL, Ahmet, *XIX. Yüzyıl Başlarından Çankırı*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı 2008.

EMECEN, Feridun, “Çıldır Eyaleti, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. VIII., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1993, s.300-301

ERİM, Neşe, *Onsekizinci Yüzyılda Erzurum Gümrüğü*, İstanbul Üniveristesi İktisat Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul 1984

GEDİKLİ, Fethi, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer‘iyye Sicilleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.5, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.

GÖYÜNÇ, Nejat, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı”, *Osmanlı*, C.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.77-88

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1998.

İLGÜREL, Mücteba, “Şer‘iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S.28-29 İstanbul 1975 s. 123-166

KARA, Adem, *Osmanlı Teşkilat Yapısı İçinde Çorum Sancağı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008,

KIRZIOĞLU, Fahrettin, “Çıldır (Ahıska) Eyaleti “Musevileri ve Son Çıldır /Ahıska Kaadî-Sicili Defteri’ndeki (H. 1233-1241) Mühim İlamlar”, *CIEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi X. Sempozyumu*, Ankara 1992, s.15-16

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.

ORTAYLI, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2007,

ÖZKAYA, Yücel, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumı*, YKY Yayınları, İstanbul 2008.

ÖZTÜRK, Mustafa, Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi, *Türkler*, C. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 802-821

ÖZTÜRK, Temel, “Osmanlılarda Narh Sistemi”, Osmanlı, C.X, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 2002, s, 861-871

PAKALIN, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1983.

ŞÂMÎ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1318.

SARICAOĞLU, Mehmet Esat, “II. Mahmud Devri Para Politikaları”, *Türkler*, C.XIV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 407-415

Şânî-zâde Tarihi c. I-II, Haz: Ziya Yılmaz, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008

ŞENTÜRK, Hüdayi , “Osmanlılarda Haberleşme ve Menzil Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *Genel Türk Tarihi*, C.VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 669-697

TOZLU, Selahattin, “Trabzon-Erzurum-Tebriz Yolu (XIX. Yüzyılda Sosyal ve Ekonomik Bakımından Bir İnceleme)”, *Türkler*, C.XIV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.481-492

UZUNÇARŞILI, İ Hakkı, *Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1984.

ÜNAL, M. Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Kitabevi, Isparta 1999.

YILMAZ, Salih, *Türkiye ve Kafkasya'da Yaşayan Karapapak (Terekeme) Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Prizma Pres Matbaacılık, Ankara 2007.

YÖRÜK, Doğan, *Aksaray Sancağı*, Tablet Kitabevi, Konya 2005.

II. BÖLÜM

A.1 NUMARALI AHISHA ŞER'İYYE SİCİLİ'NİN FİHRİSTİ

9a/1 İşbu mahzar mücebince i'lâm.

9b/2 Cizye-güzâr re'âyânın darben ve kahran teshîr olunması teşekkür i'lâmı.

9b/3 Yeniçeriler Ağası'nın kabâhatini puşîde olmak i'lâmı.

10b/4 Diğer Usta'nın hakkında i'lâm.

11a/5 Serdengeçdi Ağa hakkında i'lâm.

12a/6 Vâlî-i sâbıkın itdiği fukarâya zulm ü te'addîsini hâlâ vâlî-i vilâyete iştikâ mahzar sûretidir.

12b/7 İşbu mahzar mücebince i'lâm sûretidir.

13a/8 Fermân sûreti mücebince vezîre i'lâm.

13b/9 Diğer fermân sûretinin i'lâmıdır.

14a/10 Ahmed Bey ve birâderi Dede AliBey'in Mamervan Sancağı'nın uhdelerine tevcîhi mâddesine i'lâm.

14b/11 Sancağı beylerinden şikâyet i'lâmı.

15b/12 Mamervan Sancağı'na i'lâm.

16b/13 Menzilhaneye kirâcı nasb itmek i'lâmıdır.

16b/14 Hazariye pusulası.

17a/15 Vüzerâ-yı izâmın azl haberin suretidir.

17a/16 Diğer azl iş'ârı.

17b/17 Vüzerânın nasb haberi.

18a/18 Diğer vüzerâdan kâdıya mektûb.

18a/19 Vüzerâdan Vakıt Ağası'na mektûb.

18b/20 Kâ'im-mekâm tarafından kâdıya mektûb.

18b/21 Diğer vüzerâdan kâdıya mektûb.

19a/22 Umûm ahâlîye mektûb.

20a/23 Kırkbin Kolağası'na mahzar.

- 21a/24 Cebehaneye nakl ve vâsıl olan defterin ser-nâmesidir.
- 21b/25 Topcılar defteri ser-nâmesidir.
- 21b/26 Cebehane defteri ser-nâmesidir.
- 21b/27 Derûn-ı cebehanede mevcûd fişenk ve barut-ı siyâh ve kurşun defteridir.
- 21b/28 Zahîre defterin ser-nâmesidir.
- 21b/29 Diğer zahîre defterin ser-nâmesidir.
- 21b/30 Masraf olan cebehane defterin ser-nâmesidir.
- 22a/31 Mevâcib husûsîçün i'âm.
- 22b/32 Diğer mevâcib husûsîçün i'âm sûretidir.
- 23a/33 Mevâcib teslim i'âmıdır.
- 23b/34 Diğer mevâcib teslim i'âmı.
- 23b/35 Diğer mevâcib i'âmı.
- 24a/36 Defter-i esâmîleri takdîm olunan mevâcib i'âmı.
- 24b/37 Mevâcib husûsîçün i'âmı.
- 24b/38 Ahmed Bey mâddesine i'âmı.
- 25b/39 Usta'nın mâddesine mahzar.
- 26a/40 Zamm-ı cedîd i'âmı.
- 26b/41 Menzilhanelere be-her sene olan masraf i'âmı.
- 27a/42 Sâlyâne mürâselesi.
- 27a/43 Mürâsele pusulası.
- 27b/44 Livâ-i Ardahan-ı Büzürk için pusula-i şer'î.(İmdâd-ı hazariye)
- 28a/45 Livâ-i Acara-i Ulyâ için pusula-i şer'î
- 28b/46 Livâ-i Acara-i Süflâ için pusula-i şer'î.
- 29a/47 Diğer sâlyâne mürâselesi.
- 29a/48 Diğer sâlyâne isti'câl mürâselesi.
- 29b/49 Livâ-i Çıldır için pusula-i şer'î.
- 30a/50 Hazariyye i'âmı.
- 30b/51 Serasker Hüsrev Paşa'ya Trabzon'dan nakl olunacak i'âm.
- 31a/52 Serasker Rauf Paşa'ya Erzurum'dan teslim olunan i'âmı.
- 32a/53 Me'kûlâta narh virilmek i'âmıdır.
- 32a/54 Diğer me'kûlâta ve sâ'ir esnâfin san'atlarına göre narh virilmek i'âmıdır.
- 32a/55 Diğer me'kûlâta narh i'âmıdır.

- 32b/56 Erzurum'dan Ahışa'ya nakl olunacak zahâ'ir i'lâmı.
- 33b/57 Vilâyetten asker sevki.
- 34a/58 Der-anbar olunan zahîrenin muhâfazası mâddesi.
- 34b/59 Yoklamacı matlûb i'lâmı.
- 34b/60 Topcıların ulûfeleri i'lâmı.
- 35a/61 Fermânı kimesnenin i'lâmı.
- 35a/62 Diğer[i] hakkın[d]a fermân i'lâmı.
- 35b/63 Adâlet fermân-ı âlî-şân'ın i'lâmı.
- 36a/64 Eşkîyâ hakkında i'lâm ferman[ı].
- 36a/65 Rum milleti hakkında kırkbin kolağasına i'lâm.
- 36b/66 Rum keferesi hakkında Devlet-i aliyye'ye i'lâm.
- 37a/67 Bedel-i Seferiye hakkında i'lâm.
- 37a/68 Rum gavurları hakkında i'lâm.
- 38a/69 Çirmen Muhâfızlığı'nın Benderli Ali Paşa'ya tevcîhi.
- 38b/70 Çıldır Eyaleti kal'alarında el-yevm mevcûd zehâ'irin bir kıt'a mûmzâ ve mahtûm defterinin takdîmi.
- 39a/71 Göle Sancağı'nın i'lâmı.
- 39b/72 İşbu Devlet-i aliyye'ye olan i'lâmın mücebince vüzerâyâ tahrîr olunan i'lâm sûretidir.
- 40a/73 Diğer Göle Sancağı'nın i'lâmı.
- 40b/74 Yoklamaya me'mûru hâce-gân i'lâmıdır.
- 41a/75 Ahılkelek Sancağı'nın Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlîden Ahmed Bey'in üzerine tevcîhi arzına i'lâm.
- 41b/76 Serasker-i aktâr-ı şark Rauf Paşa'nın asker celb itmek tedâbîri.
- 43a/77 Menzilhâne nizâm[ı] için i'lâm.
- 43a/78 Menzilci nasb itmek i'lâmıdır.
- 43b/79 Diğer menzilci nasb itmek i'lâmıdır.
- 44a/80 Diğer menzilhâne nizâmı i'lâmıdır.
- 44a/81 Mehmed Halîfe'ye berât-ı şerîf ihsan edilmesi mâddesine i'lâm.
- 44b/82 Menzilhaneler umûmen kirâyâ tahvîl olunmak için i'lâm.
- 44b/83 Menzilânelere kirâcibaşılar nasbı.
- 45a/84 Gümrük husûsuna virilan i'lâm suretidir.

- 45a/85 Erzurum Mu‘âhedesi ahkâmına ri‘âyet olunması tenbîhi.
- 45b/86 Altın ve Gümüş i‘lâmı.
- 45b/87 Top kundakları irsâli.
- 46a/88 Erzurum Kal‘ası cebehanesinden mühimmât-ı cebehane irsâli.
- 46a/89 Müftî Tâhir Efendi’nin Derse‘âdet’e avdeti mâddesi.
- 46b/90 Livane Sancağı’nın arpılığı olan Ardanuç ve nâhiye-i Tavuskar’ın umûr-ı hükûmet ve mütesellimliğinin yed-i vâhidde kalması ve âhardan mütesellim ik‘âd olunmaması istidası.
- 47a/91 Cizye evrâkı i‘lâmı.
- 47b/92 Cizye i‘lâmı.
- 47b/93 Diğer cizye i‘lâmı.
- 48a/94 Diğer cizye i‘lâmı.
- 48b/95 Ahışa, Ahılkelek, Hartus ve Ardahan kal‘alarında mevcûd zehâ’irin defteridir.
- 49b/96 Erzurum’dan Mamervan’a nakl olunan zehâ’ir-i mîrîye â’id defter sûretidir.
- 50b/97 Cebehâne husûsiçün i‘lâm.
- 51a/98 Cebehâne husûsiçün mahzar-gûna arz-ı hâl.
- 51b/99 Sehv-i kalem topcıbaşı i‘lâmı.
- 52a/100 Humbaracıların i‘lâmı.
- 52b/101 İsmâ‘îl Efendi’nin Câmi‘-i şerîfi hademesine i‘tâsı fermân olunan meblağın teslimi i‘lâmı.
- 52b/102 Ahışa Kal‘ası humbaracıbaşısı ve neferâtına mevâcib teslim i‘lâmı.
- 52b/103 Nakl olunan cebehane i‘lâmıdır.
- 53a/104 Diğer cebehane i‘lâmıdır.
- 53a/105 Diğer nakl olunan mühimmât i‘lâmıdır.
- 53a/106 Mühimmât matlûb i‘lâmı.
- 53b/107 Diğer toplar[ın] ta‘mîr[ı] husûsiçün i‘lâm.
- 54a/108 Topcılar mevâcibi husûsu i‘lâm[ı].
- 54a/109 Diğer topcılar mevâcibi i‘lâmı.
- 54b/110 Mühimmat kundaklar[ı] nakline i‘lâm.
- 54b/111 Kundaklar nakline i‘lâm.
- 54b/112 Diğer Kundaklar nakline i‘lâm.

- 55a/113 Gümüşhane husûsiçün i'lâm.
- 55a/114 Mûcibi vüzerâya i'lâm.
- 55b/115 Penbe husûsuna i'lâm.
- 56a/116 David nâm mürted mâddesine i'lâm.
- 56b/117 Mehmed Ağa'nın Göle Mütesellimi Tâhir Bey zimmetindeki matlûbu.
- 57a/118 Altun husûsiçün i'lâm.
- 57a/119 Diğer altun husûsiçün i'lâm.
- 57b/120 Diğer altun husûsiçün i'lâm.
- 58a/121 Devlet-i aliyye'den matlûb buyurılan gümüş ve altun i'lâmıdır.
- 58a/122 Diğer gümüş ve altun i'lâmıdır.
- 59a/123 Şehzâde i'lâmıdır.
- 59a/124 Sultân dünyâya geldiği i'lâmı.
- 60a/125 Sultân i'lâmı.
- 60a/126 Abdullâh Sa'id'in Ude Nâhiyesi'nde vâkı'tîmârına âharın müdâhalesi.
- 60b/127 Delil zümresi i'lâmıdır.
- 60b/128 Huccet-i şer'iyye tahrîri.
- 61a/129 Diğer mevâcib i'lâmıdır.
- 61b/130 Benderli Ali Paşa hazretlerine verilen i'lâm suretidir.
- 62a/131 Şâh-zâde i'lâmıdır.
- 62a/132 Kolibliyan Sancağı'ndaki bazı kurâlar fukarâsının Menzil parası hisselerini edâda mugâyeretleri.
- 62b/133 Doksancı Çiftliği mevrâsına mutasarrıf Mustafa nâm şahsın tasarruf hakkını Mustafa ve Abdullâh'a ale'l-iştirâk kasr-i yed ve ferâgati.
- 62b/134 Eşkinci zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ile kılâ'-ı mustahfazânın yoklanması.
- 63a/135 Eyalet-i Çıldır'ın kazâların[in] akçeleri defteridir.
- 63a/136 Serhadd-i mensûrenin esbâb-ı muhâfazası için ba'zı tembîhât-ı lâzimeyi havi emr-i şerîf ısdârı talebi.
- 64a/137 İrsâl buyurılan mühimmât-ı tophânenin Topcıbaşı vekiline teslim ve kıla'aya vaz' olunduğu i'lâmı.
- 64a/138 Ahışa Gümrüğü mukâta'asının taliblilerine iltizâmı.
- 64a/139 Hizmet-i mübâşiriyye mâddesine i'lâm.

- 64b/140 Hartus beyi Ağzıaçık Mehmed Ağa'nın zimemât ve muhalledâtının mîrîye zaptı.
- 64b/141 İmâmlık tevcîh berâtı talebi.
- 65a/142 Mevâcib i'lâmı.
- 65a/143 Serhaddin takviye ve istihkâmı mâddesine i'lâm.
- 65b/144 Ahışa Gümrüğü mukâta'asının taliblilerine iltizâmı.
- 65b/145 Der-se'âdet'e ev göçü ve bilâ-maslahat eşhâs makûlesinin men' ü yasağı.
- 66a/146 Nısf topcı ortası ve cebehâne mühimmâtı irsâli.
- 66a/147 Ahışa Gümrüğü mültezimlerin zimmetlerinde olan meblağı huzûr-ı şer' de Serasker taraflarına te'diye ve teslîmi i'lâmı.
- 66a/148 Mevâcib teslim i'lâmı..
- 66b/149 Yüz elli dört nefer topcı neferâtına yevmiye tahsîsinin sağlam mahalden yapılması istid'ası.
- 66b/150 Mütesselimlik buyuruldusu.
- 67a/151 Pembe rusûmu maddesine verilen i'lâm suretidir.
- 67a/152. Mamervan ve Oltu kazâlarından iltizâm edilen zahîrenin Erzurum'a nakline ruhsat i'tâsı ve Çıldır Eyalet vücûhunun istid'âlı.
- 67b/153. Benderli Ali Paşa hakkında i'lâm.
- 68a/154. Ahışa Gümrüğü mukâta'asının taliblilerine iltizâmı
- 68b/155. Hartus Sancağı beyi Mehmed Ağa'nın i'dâmı.
- 69a/156 Mehmed Ağa mâddesine i'lâm
- 69b/157 Seraskerin asker ve i'âne talebi.
- 70a/158 Asker, zahîre ve mühimmât mutâlebesi.
- 70b/159 Eyaletten âhar mahalle asker sevkinden sarf-ı nazar olunması istid'âsı.
- 71a/160 Sür'atçıyân neferâtının müstehaik oldukları nân-pâre ulûfelerinin edâsı.
- 71/161 Ahışa kal'asında mevcûd sür'at toplarına mühim ve elzem tophâne mühimmâtından noksân olan âlât ve mühimmât-ı lâzime defteridir.
- 71a/162 Defterde mastûr tophâne mühimmâtın ta'cilen inâyeti ricâsı.
- 72a/163 Hizmet-i mübâşiriyye bahâsı mâddesine i'lâm..
- 72a/164 Men'-i mürûr nizâmı.
- 72b/165 Sultân i'lâmı.
- 72b/166 Salih Paşa'nın kethüdâlarının mütesselim olarak ta'yîn buyurulması i'lâmı.

- 73a/167 Selim Paşa-zâde Ahmed Bey'in Eyalete mütesellim olarak ta'yîni.
- 73b/168 Salih Paşa'nın vefâtı ve dâ'iresi ve kapı halkının ahvâlini i'lâm.
- 73b/169 Serhadden âhar yire asker ihrâcî mâddesine i'lâm.
- 74a/170 Hartus Bey'i Mehmed Ağa başbuğuluğuyla piyâde tavsîl olunmak talebi.
- 75a/171 Ahışa kal'asında mebcûd sūr'at toplarına mühim ve elzem tophane mühimmâtından noksân olan âlet ve mühimmât-ı lâzime defteridir.
- 75a/172 Tophâne mühimmâtı ile nısf topcı ortasının acilen irsâli talebi.
- 75a/173 Erzurum'da bulunan Seraskerin asker mutâlebesi.
- 76a/174 Davît nâm murtedin i'dâmı.
- 76a/175 Konaklar husûsunda Lütfullah Paşa'dan vürûd eden şukka'ya i'lâm.
- 76b/176 Horavil oğlu Evannes nâm zımmî hakkında i'lâm
- 77a/177 Sened-i şer'î.
- 77b/178 Serasker-i aktâr-ı Şark devletlü Rauf Mehmed Paşa hazretlerinin tarafından mütesel[[i]mlik buyuruldu sûretidir.
- 77b/179 Erzurum cebehânesinde mevcûd olan mühimmâtıdan matlûb ve lüzûmu olan mühimmât-ı top-hâne ve edevât-ı sâ'irenin irsâli ricâsı.
- 78a/180 Çıldır Eyaleti kazâlarından müretteb ma'lûmetü'l-mikdâr mübâya'anın bedelini Erzurum Eyaleti eşkinci tîmâr ve ze'âmet mutasarrıflarının bedel-i seferiyyelerinden i'tâ buyurulması ricâsı. Cebehâne mühimmâtı irsâli talebi.
- 78a/181 Mürâsele pusulası.
- 78b/182 Mürâsele pusulası.
- 79a/183 Ahışa Gümrüğü mâddesine i'lâm.
- 79b/184 Merhûm Salih Paşa hazretlerinin ma'ıyyet-i vezîrânelerinde mevcûd delîl ve hayta ve sunûf-ı sâ'ire askerinin terâküm iden dört aylık mâhiyye ulûfeleri ve mânde ta'yînâtlarının tesviyesine i'lâm.
- 79b/185 Mürâsele-i şer'î (Posof Sancağı)
- 79b/186 Erzurumî Eyalet-i Çıldır vâlîsi devletlü el-Hâc Kadir-zâde Osman Paşa efendimizden mütesellimlik buyuruldu.
- 80b/187 Mütesellimlik umûrunun Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlîden necâbetlü Ahmed Bey kullarının uhdesine tefvîzi buyuruldu.
- 80b/188 Pusula-i şer'î (Livâ-i Mirho)
- 81a/189 Adâlet i'lâmı.

- 81a/190 Kirâcibaşı nasb olunan Gürcioğlu Mehmed Ağa mâddesine i'lâm.
- 81b/191 El-Hâc Kadir-zâde Osman Paşa'nın vezâretle Eyalete vâli olarak ta'yînine mahzar.
- 82a/192 Çıldır Eyaleti kazâlarına ber-mu'tâd-ı kadîm bir mikdâr mebâliğ tevzî'mâddesine i'lâm.
- 82b/193 Eyalet-i Çıldır Vâlisi Osman Paşa Efendimizden konaklar husûsunda vürûd iden buyuruldu
- 83a/194 Neferât-ı yeniçeriyân kullarına senevî tahsîs ve ta'yîn buyurulan sadaka-i padişâhî mâl-ı mevâciblerinin irsâli talebi.
- 83b/195 Kâ'im-mekâm devletlü Ahmed Bey'e i'lâm.
- 83b/196 İsmâ'ılanlu Aşîreti mâddesine i'lâm.
- 84a/197 Hâfız Ali Paşa'ya.
- 84a/198 Vakf-ı Vale karyesinin ahâlileriyle haricden olan ehl-i zirâ'atın kanûn-ı kadîmleri üzere bin iki yüz otuz senesi ve otuz bir senesinin hisâbları temâmen rü'yeti mâddesine i'lâm.
- 84b/199 Ahışa ve Ardahan ve Penek ve Oltu ve Mamervân ve Ardanuç kazâlarında vâkı' menzilcilere gönderilen mürâsele-i şer'î.
- 84b/200 Hücjet-i şer'î i'tâsı.
- 85a/201 Müteveffâ Selim Paşa tarafından vürûd iden buyuruldu.
- 85a/202 Necîb Efendi kullarının babası adına hürmetlerini takdîmi için Derse'âdet'e irsâli.
- 85b/203 Anadolu Kâzî'askerine.
- 85b/204 Sûr-ı sürûr-kâr-ı hayr-hitâna da'vet.
- 86a/205 Pâye terfî'i.
- 86b/206 Eyalet-i Çıldır Vâlisi devletlü Osman Paşa Efendimizin tarafından buyuruldu-ı sâmi.
- 87a/207 Çıldır Eyaleti kazâlarından müretteb ma'lûmetü'l-mikdâr mübâya'anın bedeli dokuz bin guruş Erzurum Eyaleti eşkinci tîmâr ve ze'âmet mutasarrıflarının bedel-i seferiyyelerinden i'tâ buyurulması. Cebehâne mühimmâtı irsâli talebi.
- 87b/208 Penbe husûsunda i'lâm.

- 88a/209 Haftân ağalarından Bekir Ağa'nın Salih Paşa'nın muhalledfâtı işini tesviyese me'mûr kılınması.
- 88b/210 Müteveffâ Salih Paşa'nın muhalledfâtı mâddesine i'lâm.
- 88b/211 Müteveffâ Salih Paşa'nın muhalledfâtı mâddesine i'lâm.
- 89a
- 89b
- 90a/212 Ardanuç ve Tavusger i'lâmı.
- 90a/213 Altun i'lâmı.
- 90b/214 Ahışha Kal'ası derûnunda inşâ olunan ambârların zemânla tahrîb olan üst döşemelerinin ta'mîri.
- 91a/215 Ahılkelek Kazâsı kurâları mütemekkinleri aksakallularının tekâlîflerden mu'âfiyet talepleri.
- 91a/216 Ahışha Cebecibaşısı vekîli topçubaşı vekîline teslim birle Ahışha kal'asına vaz' olunan barut-ı siyâh ve mühimmât-ı sâ'irenin defteridir
- 91b/217 Mühimmât talebi.
- 91b/218 Gâlib Paşa hazretlerine.
- 92a/219 Murûr u ubûr i'lâmı.
- 92b/220 Cizye i'lâmı.
- 92b/221 Rehn husûsunda i'lâm
- 93a/222 Kayyimlik senedi
- 93b/223 Mamervan Kazâsı'ndan Ahışha Kal'asına mühimmât nakli.
- 94a/224 Eyalet seknesinin Osman Paşa'nın Eyalete vâli olarak gönderilmesine teşekkür i'lâmı.
- 94b/225 Muhdes-i martiyye bâbında sâdır olan fermâna i'lâm.
- 95a/226 Sultân i'lâmı.
- 95b/227 Ardanuc İ'lâmı.
- 95b/228 Kirâcı i'lâmı.
- 96a/229 Kitâblar i'lâmı.
- 96b/230 Cizye i'lâmı.
- 96b/231 Cizye tevzî' i'lâmı.
- 97a/232 Yevm-i îd-i ezhâyı ta'yîn i'lâmı.

B.1 NUMARALI AHISHA ŞER‘İYYE SİCİLİ’NİN METİN TRANSKRİPSİYONU

[vr.9a]

1. İşbu mahzar mücebince i‘lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîne oldur ki,

Medîne-i Ahışa’nın ulemâ ve sulehâ ve ümerâ ve zü‘amâ ve erbâb-ı tîmâr ve vücûh ve ocaklu ağavâtı ve alemdârânı ve bi’l-umûm ahâlî kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâyâ cem‘ olup şöyle tazallüm-ı hâl ve takrîr-i mâ-fi’l-bâl eylediler ki: “Eyâletimiz Zaralı-zâde atûfetlü es-Seyyid Lütfullah Paşa yesserallâhü mâ-yürîd ve mâ-yeşâ hazretlerine tevcîh ve ihsân buyurılaludan berü vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri pâk-tıynet [ve] sâhib-i merhamet olduğu hasebiyle Devlet-i aliyye-i ebediyyü’l-karârın rızâ-perver vezîr-i nazîri olup şeref-i teşrîfleriyle müşerref olduğumuzdan ilâ-hâze’l-ân müşârun-ileyh hazretleri munsif ve mütediyyin ve fukarâ-perverlikle ma‘rûf ve mevsûf olduğundan Eyaletimiz fukarâ ve zu‘afâsını envâ-i lütf u mürüvvet ile taltîf ve dil-remîde-i zulm-çeşîde-i bendegânemizi gûnâ-gûn hüsn-i iltifât-ı hidîvâneleriyle te’lif ve i‘mâr-ı eyâletimize sâ‘î bi’l-hayr olup niçe zamandan berü harâb u yebâba müşrif sancağ ve kurâlarımızı sâye-i seniyye-i hazret-i zıllullâhîde sinîn-i sâlifede ma‘mûr ve âbâdân olduğu gibi şîn ve âbâd itmek dâ‘iyesinde olduğundan eyâletimiz fukarâsı ez-her cihet rencîde ve âzürde olunmamasına leyl ü nehâr etrâf u enhâya meded-gâh-ı basîret ve bast-ı cenâh-ı re’fet ü şefkat ile himâyet ve sıyânet buyurduğundan cümle fukarâ vü berâyâmız emn ü emân ve âsûde-hâl üzre olduğumuzdan başka müşârun-ileyh hazretlerinin ef‘âl ve akvâlînden ve dâ’ire-i sadâkat-bâhireleri tevâbi‘âtlarının harekât ü sekenât ve etvâr-ı hasenelerinden vücûh ile memnûn ve şâkir olduklarımızdan rûz u leyâl bi’l-evlâd ve’l-ıyâl devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i cihan-dârî ve kıyâm-ı saltanat-ı seniyye-i tâc-dârî de‘avât-ı hayriyye-i icâbet-âyâtınâ bi’l-umûm meşgûl ve secde-güzâr olduklarımızı vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinden vücûh ile râzî ve hoş-dil ve hoşnûd olduğumuu arz u takdîm zımnında pây-e-i kamer-tâb-ı mülûkâneye olan bir kıt‘a mahzar-gûne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi i‘lâm idivir” deyü iltimâs

itmelerine mebnî hakikatü'l-hâl vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri sâhib-i adâlet ve nîkû-haslet ve pâk-tıynet [ve] fukarâ-perver bir vezîr olup cümle fukarâ ve sükenâ-yı eyâlet emn ü emân-ı asûde-hâl üzere olduklarından başka müşârun-ileyh hazretlerinden râzî ve hoş-dil ve hoşnûd olduklarına ilm-i dâ'iyânem lâhik olup ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i a'lâya hasbî i'lâm olunmuşdur. Ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân dergâh-ı mu'allâ-dest-gâhındır. Hurrîre zâlîke fi'l-yevmi't-tâsi' ve'l-aşere min şehr-i Cemâziye'l-âhir sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahîsha el-mahmiyye.

[vr.9b]

2. Cizye-güzâr re'âyânın darben ve kahran teshîr olunması teşekkür i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki,

Der-aliyye-i kaviyyü's-şevket ve saltanat-ı seniyye-i ebed-müddetde cizye-güzâr re'âyâsından olup bir vakitden berü dâ'ire-i itâ'atden hurûc [iden] tâ'ife-i mesfûrun te'dîbleri te'hîr olunmuşdı ise de usât-ı mesfûrların ıyâl ve evlâdları Ordu-yı hümâyûn Edirne'de bulunmak takrîbiyle takviye-i bâzû-yı iktidârlarına vesîle olan Sadr-ı a'zam-ı sûtûde-şiyem, vekîl-i mutlak-ı kaviyyü'l-himem hazretleri darben ve kahran feth ü teshîr olduğu haber-i meserret-eseri bir kıt'a fermân-ı celîlü'l-ünvân, rikâb-ı hümâyûn kâim-mekâm-ı âlî-mekâm tatarlarından Ali Tatar ile medîne-i Ahîsha'ya vürûd, inâyetlü Selim Paşa hazretlerinin huzûr-ı âlîlerinde feth ü kırâ'et olundukda ³⁶² فاما بنعمت ربك فحدث fehvâsı bu ni'met-i uzmâ ve atiyeye-i kübrânın edâ-yı teşekkürüne üç gün top şenlikleriyle fütûhât-ı celîl ü cemîlenin du'â vü niyâzı ve bekâ-yı ömr-i devlet-i pâdişâhî olduğumuzu der-aliyye-i ebediyyü'l-karâra i'lâm idivir" deyü ilhâh ve ibrâm itmeleriyle ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i a'lâya arz u i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır.

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

³⁶² Ancak Rabbinin nimetini anlat, tahdîs-i ni'met et. Kur'ân-ı Kerim, Duha süresi, 11

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahışa

3. Yeniçeri Ağası'nın kabâhatini pûşîde olmak i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahrûse-i Ahışa'da sâkin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve ocaklu ağavâtı ve alemdârân ve zâbitân ve neferât ve umûmen ahâlî kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâda şöyle takrîr-i kelâm ve bast-ı ani'l-merâm eylediler ki: "Hâlâ vâlî-i vilâyetimiz devletlü Ali Paşa hazretlerine hitâben nûr-pâş-ı sudûr buyurılan bir kıt'a fermân-ı cihân-mutâ'-ı pâdişâhî Ocağ-ı âmire tarafından mübâşir ta'yîn olunan kırk ikinci Ahmed Çavuş sahabetiyle şeref-rîz-i menassa-i vürûd idüp mazmûn-ı itâ'at-makrûnunda iki yüz otuz dört senesinde Ahışa kal'ası'na yeniçeri zâbiti ta'yîn olunan Ser-Turnâyî Ahmed Ağa kullarını mübâşir-i mûmâ-ileyhe terfîkan Der-aliyye-i dâ'imü'l-karâra ib'âs ve isbâl olunmak husûsu emr ü fermân buyurulmuş olmağla müşârun-ileyh hazretleri mazmûn-ı emr-i âliyi kâffe-i serhad-nişînâna i'lân ve işâ'at birle irâde-i kâtı'a-i mülûkâneye imtisâlen ağa-yı mûmâ-ileyhi mübâşire terfîkan irsâl buyuracakları tasmiim-gerde buyurmuşlar idüğü nümâyân ise de ağa-yı mûmâ-ileyh kulları ber-muktezâ-yı nüvişte-i nâsibe-i takdîr dûçâr-ı [vr.10a] marâz-ı muhtelif olduğundan rukûb ve nüzûle adem-i iktidârından nâşî menzil-süvâr-ı ba's ü tisyâr olunmak iktizâ itse esnâ-i râhda telef ve hayyen Der-aliyye'ye vâsıl olamayacağı ma'lûm ve bahren i'zâm olunmanın mevsimi güzâr eylediği meczûm olduğuna mebnî cümlemiz ittifâk u ittihâden müşârun-ileyh hazretlerinin nezd-i devletlerine varup ilticâ ve iltimâs olunarak şimdilik tevkîf ve te'hîr olup bi-keremihî te'âlâ evvel-bahâr-ı huceste-âsârda bahren hâk-i âtır-nâk-ı şâhâne cânibine irsâl ve i'zâm olunacağı der-kârdır. Ancak eger ağa-yı mûmâ-ileyhi kırk sekiz cemâ'atin aşcısı SüleymanUsta'nın nefyinin isti'lâm ve istihbâriçün matlûb olunur ise merkûm ustanın etvâr-ı mefsedet-refâtı bundan akdem iki def'a ve bu def'a bâ-mahzar u i'lâm der-bâr-ı ma'delet-medâr-ı mülûkâneye arz ve ifâde olunmuş ise de el-ıyâzü bi'llâhi te'âlâ merkûmun irtikâb ve cesâret eylediği ef'âl ve akvâl-i nâ-meşrû'asının henüz yek şemmesi zebân-hâmeden cereyân itmeyüp zikr ve tahrîrî havsala-pezir-i lisân-ı ehl-i imân olmadığından ve cümle ahâlî-i serhaddin kebîr u sagîr ve bâu u gedâsı varup müşârun-ileyh hazretlerinden serhadden ihrâc olunmasını

niyâz veistirhâm eylediklerimizden tathîr-i serhadd-i mansûre için nefy ü iclâ olunduğu eger merkûm şu vilâyetten nefy olunmamak ve yâhûd tekrâr ta'yînen irsâl olunmak iktizâ eylese bî-iştibâh girdâr-ı mel'anet-mişvârı bâdî-i harâbî-i sugûr-ı nusret-mevfûr-ı hâkânî olacağı cây-ı kâl u kâl değıldür. Ve rûz u şeb ugûr-ı dîn ü Devlet-i aliyye'de bezl-i nakdîne-i tâb ü kudret ile ser ü pâ bürehne-i giriftâr-ı hâl-ı acz u ta'kâtımıza merhamet ve şefkat merkûm ustanın hâric ez-islâmî ve Ocak-ı âmire der-kâr olmuş olduğu seyvi'ât-i nâ-marzıyyesi muktezâsınca kâ'ide-i ocak üzre cezâ-yı sezâsına ilkâ ile Ağa-yı mûmâ-ileyhin hâlet-i marîzânesinde Âsitâne'ye isticlâbını afv ve safh buyurulmak istid'â veistirhâmı ve mücerred i'tizamî husûsuna irâde-i kâtî'a-yı seniyye ta'alluk buyurılır ise ber-tıbk-ı muharrer evvel-baharda bahren îsbâl olunacağı ifâdesi zımnında işbu mahzar-gûne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü ibrâm ve ilhâh itmeleriyle fi-nefsi'l-emr ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazreti men lehü'l-emrindir.

[vr.10b]

4. Diğer ustanın hakkında i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha'nın ahâlî kulları bi-ecme'ihim mahfîl-i kazâda şöyle takrîr-i kelâm eylediler ki: "Bu def'a Ocak-ı âmire çavuşânından izzetlü Ahmed Çavuş Ağa me'mûriyetiyle bir kıt'a fermân-ı mütehattimü'l-iz'ân-ı Pâdişâhî ve Ağa-yı yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âlî ağa bir kıt'a memhûr mektûbları vâsıl-ı serhad olup bi't-tebcîl ve'z-zarâ'a cümle serhad-nişînân muvâcehelerinde feth ü kırâ'et olunup mazmûn-ı inâyet-merhûnlarında dergâh-ı mu'allâ meyânelerinden serhaddimizde olan kırk sekiz cemâ'atine aşcı ta'yîn buyurulmuş olan SüleymanUsta'nın etvâr u refâtârını isti'lâm ile kendüsünü mübâşir-i mûmâ-ileyhe terfîk ve ihzâren der-bâr-ı ma'delet-medâr-ı mülûkâneye isbâl olunmasını emr ü fermân buyurulmuş mezâmin-i münîfleri mev be-mev vâsıl-ı serhadd-i sâmi'a-i âcizânemiz olmuşdur. Merkûmun mütecâsir olduğu ef'âl-i kabîha-ı kerîhesi akdemce bâ-i'lâm u mahzar arz u inhâ ve tafsîlen ifâde ve inbâ olunmışidi ise de bu def'a dahi mâkû-yı ça-pük-hîz-ı kalem bu vechile tensîh-ı pür-nev-i taze tarh-ı makâl ider ki: "Usta-i merkûm serhadd-i

mansûreye aşcı ta'yîn olalıdan berü harekât-ı lâzıme-i zâbitâneye bir gün ve bir sa'at meyl ü hâhiş itmemiş ve dilini heng-i'râz ve rencîde vü remîde-i fukâra ve acezeyi kendüye kâr-i nîk idinmiş olduğundan başka kâffe-i mişvârı fitne vü fesâd ve kâtibe-i reftârı şûriş ü ihtilâl ile ma'âzallâhi te'âlâ gonçe-i nâzik-ter hadânet olan bir serhadd-ı hâkâniye pâ-zede-i huyûl ve hasâr-ı düşmen-i mefsedet-şi'âr itmek dâ'iyesine derkâr olmuş ise de rûz u şeb nush u pend-i pederâne ile taraf taraf ibrâz-ı münâsaha eylediklerimize yine ihâle-i sem'-i i'tibâr itmeyüp ve bir vakit kendü hâlinde durmayup her-bâr tervîc-i bâzâr-ı fiten ve âşûbuna memâliyet eylediği nümâyan iken hâlâ vâlî-i vilâyetimiz devletlü Benderli Ali Paşa hazretleri teşriflerinde âsûde-gî-i serhad ve serhad-nişînân ve refâh-ı hâl-ı fukarâ vü zu'afâ-i râhat-cûyân için rûzân u şebân ve bezl-i bârâ-yı tâb ü tüvân ve istihsâl-i rızâ-yı meyâmin-irtizâ-yı şâhâneye sa'y ü kûşîş ve pûyân olmuş ise de merkûmun cibilliyet-i asliyyesinde merkûz olan zamîr-mâye-i nâ-pâkî kendüyi râhat komayup ve kârûre-i fu'âdında müctemi' olan mâ-i gayr-i esenn-i habâseti bir vechile şîşe derûnunda karâr tutmayup kendü gibi bir âlây hazele-i bî-ser ü sâmânı cem' ve mânend-i iblîs peçe-i pişvâlarına reh-nümâ olarak câlis-i kürsiyy-i fesâdet ve ham-süvâr-ı [vr.11a] hevâ-yı şekavet olan Hazînedâr-zâde Ahmed Bey'in indine varup leylen zeyl-i kelîm-i hafâda akd-i encümen-i meşveret-i habâset birle nev-bend-i kumâş-ı bukelemûn-âsâ-yı mefsedetlerine revâc virmek için derûn-ı esvâkda on beş aded bâzergân dükkânlarını kesr ü şîkest ve derûnlarında olan emvâl ve eşyayı külliyyen nehb ü igâre eyledikleri der-kâr ve bu hâlet-i râhat-fersânın vukû'unu ve beş aded dükkânı merkûm usta eliyle kesr eylediğini bî-garaz kimesneler re'ye'l-ayn müşâhede itmiş oldukları nümû-dâr olup ancak merkûmun bu gûne mugâyir-i şer'-i şerîf ve rızâ-yı âlî ve münâfi-i Ocak-ı âmire olan düzd-kârîye teşebbüs eylediği bir-vechile hazm u tahammüle güncâyîş-pezîr olmadığından cümlemiz ittifâken varup vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine ifâde ve iştikâ eylediklerimiz mülâbesesi tathîr-i Ocak-ı âmire ve te'mîn-i serhadd-i mansûre için merkûm Ahmed Bey'i katl ü izâle ve mezbûr ustanın dahi izâlesiistirhâm olunmuş ise de, Ocak-ı âmireye hürmeten i'dâmından sarf-ı nazar buyurarak Kars kal'asına nefy ü iclâ buyurdıkları sekene-i serhad ve ehl-i ırz makûlesinin refâh-ı hâl ve âsâyîş-i bâlimize bâdî olduğundan cümle râzî ve hoşnûd olduklarımız bî-rayb ü riyâdır. Ve ber tıbk-ı emr-i âlî merkûmu mübâşir-i mûmâ-ileyhe terfîkan ib'âs olunmuş ise de hasbeten-lillâh ve li-rûhi rasûlihî

ocağımızın züll ü rezâleti irtikâb itmiş olmağla kâ‘ide-i Ocak-ı âmire üzre merkûmun cezâ-yı sezâsını icrâ ve bir dahi vilâyetimize adem-i vürûduna lütf u şefkat birle rûz u leyâl bi‘l-evlâd ve‘l-ıyâl devâm-ı eyyâm-ı nusret ü şevket ü iclâl-i pâdişâh-ı cem-câh-i İskender-misâl ed‘iyesine zemzeme-cünbân-ı muvâzabat ve iştigâl buyurulmamıza inâyet ve bu vechile serhad-nişînân kullarını ihyâ ve çerâğ buyurulmak hâlâtına merhamet buyurulmasını istid‘â ve niyâzile ol ki vâkı‘ hâldir, sihhati üzre mahzar-gûne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi bir kıt‘a i‘lâm idivir” deyû ibrâm ü ilhâh itmeleriyle fi-nefsi‘l-emr, ol ki vâkı‘ hâldir bi‘l-iltimâs pâyeyi serîr-i a‘lâya i‘lâm olundu. Bâkiyü‘l-emr men leh.

5. Serdengeçdi Ağa hakkında i‘lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha’nın ulemâ vü sulehâ ve ümerâ ve zü‘amâ ve ocaklu ağavât ve alemdârân ve sâ‘ir zâbitân ve umûm bây u gedâsı kulları bi-ecme‘ihim mahfili-i kazâda şöyle takrîr-i kelâm ve ta‘bîr-i ani‘l-merâm eylediler ki: “Cânib-i cihân-penâhîden bu def‘a vilâyetimize vâlî nasb u ta‘yin buyurulan devletlü Benderli Ali Paşa hazretleri makarr-ı [vr.11b] hükûmet-i vezîrîlerine pâ-nihâde-i vürûd ve ikâmet idelüdenberü muvâvık-ı rızâ-yı yümn-iktizâ-yı şâhâneye leylen ve nehâran hâb-ı ârâm u râhatı terk ve ber-mûceb-i lâzıme-i serhad-dârî izhâr-ı tavr-ı pesendîde ve icrâ-i şer‘at-ı garrâ ile ihkâk-ı hak ve mu‘âmelât-ı ber-güzîdeye mübâderet ve cümle bây u fakîr u bernâ ve buyurılanın emn ü asâyiş-i hâl ü bâlleri ve esbâbını istihsâle kemâ hüve hakkahû bezl-i mechûd ve sarf-ı mâ-melek sa‘y ü gayret üzre olup ahâlî-i vilâyet ve sekene-i serhad kulları dahi sâye-i kerâmet-vâye-i cenâb-ı zillullâhiye böyle bir merd-i gayûr ve cesûr sâhib-i nasfet u diyânet, fukarâ-nevâz, serhad-perver vâlîye mukârenetimiz ni‘metine teşekküren şevketlü kudretlü kerâmetlü mehâbetlü veliyyün-ni‘am-ı âlem zillullâhi fi‘l- âlem efendimizin izdiyâd-ı ömr-i devlet ü ikbâl ve kuvve-i fer ü haşmet ve iclâl-i sermedîleri de‘avâtına tekrâr ale‘t-tekrâr nâsibe-sâ-yi zemîn-i müvâzabat ve iştigâl iken vilâyetimiz derûnunda müfettinlik ile şöhet-şi‘âr-ı enâm Pançu-zâde dimekle ma‘rûf ocaklu ağavâtından Serdengeçdi Arif Ağa nâm şekâvet-perest muktezâ-yı cibilliyeti üzre birkaç kesân-ı bî-akl u iz‘ânı dahi yanına celb ü cem‘ ile semt-i fesâd u şikâka sâlik olup bundan

akdem vâlî-yi esbâk Pehlivan Baba Paşa hazretleri tarafından vilâyetimize kâim-mekâm ta'yîn olunan Yeğen Paşa esnâsında vilâyetimizi ihtilâle virüp ve niçe kimesnelerin emvâl u eşyâsını gârât ve ehl-i ırz ve fukarânın mâl ve cânlarına kâsd ve ırzlarını pür-siyâs? itdiğinden başka bu def'a dahi vâlî-i vilâyetin umûr-ı hükûmet ve nüfûzların ihtilâle virmek dâ'iyesiyle ibâdullâhın emn u râhatlarını selb ve köşe be-köşe fitne ve mefsedeti gûnâ-gûn ibrâzına der-kâr olduğu ve bir niçe def'a îkâd-ı nâ'ire-i âşûb ve fitneye bâdî hâlât-ı tahammül-güdâzı nümâyân gerek vülât ve gerek ahâlî-i vilâyet tarafından tehdîd u tenbîh ve nush u pend olındıysa da aslâ mütenebbih olmadığından müşârun-ileyh hazretlerine mürâca'at olunup bermuktezâ-yı rızâ-yı yümn ve lâzıme-i gayret ü diyânetleri üzre merkûm Arif Ağa'nın cezâ-yı mâ-yelikasın tertîp ve meydân-ı siyâsette ibreten li's-sâ'ir katl buyurduklarından umûm ahâlî-i vilâyeti râzî ve hoşnûd idüp fî-küllî hâl de'avât-ı hayriyye-i hazret-i şehin-şâhîye sevk ü iştiğâl üzre olduklarını bi'l-iltimâs ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu.

[vr.12a]

6. Vâlî-i sâbıkın itdiği fukarâya zulm ü te'addîsini hâlâ vâlî-i vilâyete iştikâ mahzar sûretidir.

Dîvân-ı merâhim-nişân-ı âsafânelere,

İşbu intihâ-yı serhadd-i sugûr-ı İslâmiyye'de vâkı' medîne-i Ahîsha'nın ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve ümerâ ve zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve ocaklu ve zâbitân ve bi'l-umûm bây u gedâ ahâlîsi kullarının mahzar-ı hakîkat-me'âsir-i istirhâm-ı halleridir ki: "Vâlî-i sâbık es-Seyyid Lütfullah Paşa efendimiz vilâyetimize hîn-i teşrîf ve müddet-i hükûmetinde vilâyetimizin ahâlî ve fukarâsına envâ'ı zulm ü te'addî ve kânûn-i pâdişâhî olan rûsûm-ı âdiyeden fukarâ üzerine beş kat zamîme iderek mütâlebe ve birer bahâne ile fukarâyı gûnâ-gûn mutâlebât ile tazyîk ve cüz'î mâddeyi umûr-ı azîme add ile cerâyim-i küllî tahsîl ve sekene-i vilâyetden niçe kimesneleri rahne-dâr ve nân-pâreye muhtâc eylediğinden başka ma'âzallâhi te'âlâ tama'-ı hâmı sevdâsı umûr-ı ibâdullâhı şerî'at-ı garrâya tatbîk itmeyerek bâb-ı rüşvete meyl ü muhabbet birle ibtâl ve niçe kimesnelerin mevâdd-i şer'iyyesini rü'yette iğmâz itdiğinden mâ'adâ şevketlü kudretlü mehâbetlü kerâmetlü velî

ni‘metimiz pâdişâh-ı âlem-penâh efendimizin Rusya Devleti ile mün‘akid olan sulh u salâhına mebnî sekene-i [ser]had kulları asâyiş-i hâl üzre kıvâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i saltanat-ı seniyyeye iştigâl üzre iken hudûd-ı küffâra mülâsık mîşe derûnlarında nehb ü sirkat ile me‘lûf ihtifâ üzre olan çend nefer Lezgiyân tâ’ifesinin ve sâ’irin sirkat ve çete ve hasâretlerine mugâyir-i şurût-ı sulh ve müsâlemet-i hufyete ruhsat gösterüp esîr celb ü cem‘ itmek ümniyyesiyle men‘ u def‘ine aslâ takayyüd ve rağbet itmeyüp üserâ-yı mesrûka ve münhediyyeden birkaç esîr dahi kendisi ahz u zabt itdiği hasebiyle münâfi-i şurût-ı sulh-hâlâtın vukû‘unda hudûd başlarında olan fukarâ havf u haşyete zâhib ve düşmen-i dînin tetâvül-i dest-i intikâm ve hasâretlerinden havf ile sığınaklarda sâkin ve sâ’ir sekene-i vilâyetin dahi bu vechile emn ü râhatları meslûb olup hâl-i zucret-iştimâlimizi der-i devlet-karâra arz u ifâde itmek kaydında iken azli zuhûr ve mansıbı cânibine azîmet ve esnâ-i râhda olan kazâlardan mürûrunda delilbâşı ve tüfenkçibaşısına avâ‘id ü zevâ‘id aldırup kendisi dahi beşer onar kîse akçe sancak fukarâlarından mutâlebe ve konaklarda üçer beşer gün ikâmet ve “Şu kadar şey’i virmemiş kalkmam” deyü henüz derûn-ı Ahîsha ve kazâlarından verilen mükârî bârgîrlerini sahiplerine virmeyüp berâber götürdüğü ve bu kadar zulm ü te‘addîsine ve un f u huşûnetine tahammül ve rızâ-yı devlete mugâyir bir hâlet zuhura gelmemesiçün kebîr ü sagîr ve bâ y u gedâmız ser-fürû-yı mutâva‘at ve hizmet-i devletlerinde bezl-i makderet itmişken bu kadar hizmetimizi hebâya virüp Erzurum’a teşriflerinde vilâyetimizi Devlet-i aliyye’ye hilâf-ı vâkı‘ inhâ ve nâ-revâ iştikâ ve tatar ihrâc itdiği cümlemizi mâtem-zede hayret ve Devlet-i aliyye’ye kanâ‘at gelür ise hâlimiz neye müncer olur deyü dûçâr-ı âlâm-ı cân-hırâş-ı kayd ü fikret olduğumuzdan devletlü veliyyü’n-ni‘am efendimiz Şeyhü’l-vüzerâ serhad-perver ve fukarâ üzerinde neşr-i me‘âsir-i şefekat ü merhametleri âfâk-gîr-i âlem-iştihâd olup [vr.12b] hidemât-ı bâhirü’l-berekât-ı veliyyü’n-ni‘amîleri ve rızâ-yı yümn-irtizâ-yı âsafîleri tahsîliyle fahr u mübâhât olunacağı ve evvel Allâhü te‘âlâ sâniyen hâk-i pâ y-ı hâcet-revâları melce‘ ve me‘âzımız olup rızâ’e’llahü te‘âlâ sekene-i serhad fukarâsı kullarını hılâf-ı vâkı‘ inhâ ve iftirâsından ne vechile emr ü irâde buyuruluyor ise tahlîs-i girîbân ve gadab-ı âteş-pâre-i tâc-dârîye giriftâr olmadan sıyânet ve hâl-i âcizânemizi der-bâr-ı şevket-karâra arz ve takdîme lütf u inâyet ve bâ-evlâd ü iyâl devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devletlerine du‘âcı ve ihyâ buyurulmak niyâziyla mahzar-ı hakîkat-me‘âsir-i âcizânemiz tahrîr ve hâk-i pâ y-ı

devletlerine takdîme mücâseret kılınmıştır. İnşâ'allâhü te'âlâ muhât-ı ilm-i âlem-ârâ-yı rahîmâneleri buyuruldukda ol bâbda emr ü fermân men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır.

Bende İbrahim, Ser-serdengeçdi-i Ahışa.

Bende Ömer, Ser-Turna-yı Serdengeçdi.

Bende Yusuf, Sipâh.

Bende Dursun, Zü'am.

Bende İbrahim, Mîr-alây-ı Ahışa.

Bende Süleyman, Mîr-livâ-i Livane.

Ed-dâ'iyü'l-kadîm, el-müderriş bi-Câmi'-i Ahmediyye.

7. İşbu mahzar mücebince i'lâm sûretidir.

Dîvân-ı merâhim-nişân-ı âsafânelerine, arz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Medîne-i Ahışa'nın ulemâ ve sulehâ ve e'imme-i hutebâ ve ümerâ ve zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve ocaklu ve zâbitân ve bi'l-umûm bây u gedâ ahâlîsi kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâya cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve istirahat-ı mâ fi'l-bâl eylediler ki: "Vâlî-i sâbık devletlü es-Seyyid Lütfüllah Paşa efendimiz vilâyetimize hîn-i teşrif ve müddet-i hükûmetinde vilâyetimiz ahâlî ve fukarâsına envâ'-ı zulm ü te'addî ve kânûn-ı pâdişâhî olan rüsûm-ı âdiyeden fukarâ üzerine beş kat zamîme iderek mütâlebe ve birer bahâne ile fukarâyı gûnâ-gûn mütâlebât ile tazyîk ve cüz'î mâddeyi umûr-ı azîme add ile cerâyim-i küllî tahsîl ve sekene-i vilâyetten niçe kimesneleri rahne-dâr ve nân-pâreye muhtâc eylediğinden başka ma'âzallâhi te'âlâ tama'-ı hâmı sevdâsı umûr-ı ibâdullâhı şerî'at-ı garrâya tatbîk itmeyerek bâb-ı rüşvete meyl ü muhabbet birle ibtâl-i hak ve niçe kimesnelerin mevâdd-i şer'iyyesini rü'yette iğmâz itdiğinden mâ'adâ şevketlü kudretlü mehâbetlü kerâmetlü velî ni'metimiz pâdişâh-ı âlem-penâh efendimizin Rusya Devleti ile mün'akid olan sulh u salâhına mebnî sekene-i serhad kulları âsâyîş-i hâl üzere kıvâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i saltanat-ı seniyyeye iştigâl üzere iken hudûd-ı küffâra

mülâsık mîşe derûnlarında nehb ü sirkat ile me‘lûf ihtifâ üzere olan çend nefer Lezgiyân tâ’ifesinden ve sâ’irin sirkat ve çete ve hasâretlerine mugâyir-i şurût-ı sulh u müsâlemet-i hufyete ruhsat gösterüp esîr celb ü cem‘ itmek ümniyyesiyle men‘ u def‘ine aslâ takayyüd ve rağbet itmeyüp üserâ-yı mesrûka ve münhediyeden birkaç esir dahi kendüsü ahz u zabt itdiği hasebiyle münâfi-i şurût-ı sulh-ı hâlâtın vukû‘unda hudûd başlarında olan fukarâ havf u haşyete zâhib ve düşmen-i dînin tetâvül-i dest-i intikâm ve hasâretlerinden havf ile sığınaklarda sâkin ve sâ’ir sekene-i vilayetin dahi bu vechile emn ü râhatları meslûb olup hâl-ı zucret- iştimalimizi der-i devlet-karâra arz ve ifade itmek kaydında iken azli zuhûr ve mansıbı cânibine azîmet ve esnâ-i râhde olan kazâlardan mürûrunda delîlbaşısı ve tüfenkçibaşısına avâ‘id u zevâ‘id aldırup kendüsü dahi beşer onar kîse akçe [vr.13a] sancak kazâlarından mütâlebe ve konaklarda üçer beşer gün ikâmet ve şu kadar şey‘i virmemiş kalkmam deyü henüz derûn-ı Ahîsha ve kazâlardan virilen mekârî bâr-gîrlerini sâhiblerine virmeyüp berâber götürdüğü ve bu kadar zulm ü te‘addisine ve unf u haşûnetine tahammül ve rızâ-yı devlete mugâyir bir hâlet zuhûra gelmemesiçün kebîr u sagîr ve bâ-y u gedâmız serfürû-yı mutâva‘at ve hizmet-i devletlerinde bezl-i makderet itmiş iken bu kadar hizmetimizi hebâya virüp Erzurum’a teşrîflerinde vilâyetimizi Devlet-i aliyye’ye hılâf-ı inhâ ve nâ-revâ iştikâ ve tatar ihrâç itdiği cümlemizi mâtem-zede hayret ve Devlet-i aliyye’ye kanâ‘at gelür ise hâlimiz neye müncer olur deyü dûçâr-ı âlâm-ı cân-hırâş kayd u fikret olduğumuzdan devletlû veliyyü’n-ni‘am efendimiz şeyhü’l-vüzerâ ve serhad-perver ve fukarâ üzerinde neşr-i me‘âsir-i şefkat ü merhametleri âfâk-gîr-i âlem-i iştihâd olup hidemât-ı bâhirü’l-berekât-ı veliyyü’n-ni‘amîleri ve rızâ-yı yümn-irtizâ-yı âsâfleri tahsîliyle fahr ü mübâhât olunacağı ve evvel Allâhü te‘âlâ sâniyen hâk-i pâ-yı hâcet-revâları melce‘ ve me‘âzımız olup rızâ’allâhi te‘âlâ sekene-i serhad fukarâsı kullarını hılâf-ı vâkî‘ inhâ ve iftirâsından ne vechile emr ü irâde buyuruluyor ise tahlîs-i girîbân ve ğadab-ı âteş-gede-i tâc-dârîye giriftâr olmadan sıyânet ve hâl-i âcizânemizi der-bâr-ı şevket-karâra arz u takdîme lütf u inâyet ve bâ-evlâd u ıyâl devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devletlerine du‘âci ve ihyâ buyurulmak niyâziyla mahzar-ı hakikat-me‘âsir-i âcizânemizi musaddık sen dahi bir kıt‘a i‘lâm idivir” deyü ibrâm ve ilhâh itmeleriyle ol ki vâkî‘ hâldir, hâk-ı pâ-yı devletlerine i‘lâm olundu. Bâki emr ü fermân men lehü’l emr ve’l-ihsânındır. Fî 27 Ş sene 33.

El-abdü'd-dâ'iyü'l-kadîm

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

8. Fermân sûreti mücebince vezîre i'lâm.

Dîvân-ı adâlet-ünevân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devâm-ı ömr ü devletleridir ki,

Oltu sancağında Bardız nâhiyesinde ribât-ı kal'a-ı Bardız ahâlîleriyle Oltu sancağı kal'ası ahâlîlerinin miyânelerinde hazariyye ve nüzül ve bâ-fermân-ı âlî nâzil olan garâmât-ı sâ'ireden mâ'adâ tekâlîf-i şakkayı edâda münâza'aları vukû' ve ol vechile müdde'âlarını isbâta Bardız ahâlîlerinin bi'l-istid'â bu dâ'îlerine ve Bardız kal'ası nâ'iblerine hitâben şeref-rîz-i sudûr iden emr-i âlî Ahîsha mahkemesine lede'l-vürûd imrâr-ı çeşm-i iz'ân olundukda kal'a-i merkûme Acem ve Gürcistan yolları üzerinde vâkı' olup murûr u ubûr iden ebnâ-yı sebîle kutta'-ı tarîk eşkıyâsından himâye olunmak şartıyla karye-i mezbûr ahâlîleri üzerine mukayyed olan avâriz ve nüzül ber-müceb-i emr-i âlî ve defter edâ itdiklerinden sonra hılâf-ı şer'-i şerîf ve münâfi-i emr-i münîf ziyâde tekâlîf-i şakka mütâlebesi ve sâ'ir bida' ve mezâlim ile rencîde olunmamâlarına irâde-i seniyye ta'alluk ve ol vechile amel olunması emr olunduğu ve aynı fermân-ı âlî Ahîsha mahkemesi müstecellâtına kayd olunup min-ba'd karye-i mezbûr ahâlîlerinden mugâyir-i emr-i münîf avâriz ve nüzül ve hazariyye tekâlîfâtından mâ'adâ bida'-i sâ'ire ile âzürde ve rencîde olunmamaları muktezâ-yı mazmûn-ı emr-i âlî idiği huzûr-ı hazret-i âsafîlerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men-lehü'l emr ve'l ihsânındır.

El-abdü'd-dâ'iyü'l-kadîm

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî bi-medîne-i Ahîsha

[vr.13b]

9. Diğer fermân sûretinin i'lâmıdır.

Dîvân-ı adâlet-ünevân-ı rahîmâlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Mahmiyye-i Ahışa Eyâleti'nden Bardız kal'ası derûnunda sâkin ve emr-i muhâfazada kıyâm üzre olan neferât kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâya cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve takrîr-i mâ fi'l-bâl eylediler ki: "Öteden berü kal'a-i mezbûr serhaddât-ı hâkâniyyeden olup Erzurum ve Kars ve Cebel-i Soğan hudûdunda olduğundan neferât-ı merkûm avâriz ve tekâlîf-i şâkkadan mu'âf ve müsellemler olup bir kimesne tarafından müdâhale olunduğu yoğiken ba'zı kesân hılâf-ı kadîm te'addî ve rencîdeden hâlî olmadıklarından keyfiyet, fukarâ ve muhâfızın perîşâniyetlerine bâdî olacağı zâhir olup o makûle vakı' olan müdâhale ve te'addiyâtın men' ü def'i husûsunu der-bâr-ı ma'delet-karâra arz-ı hâl-i takîm ve bir kıt'a emr-i şerîf-i âlî-şân sudûrunu niyâz ve istid'âlarında bu dâ'îlerine ve Bardız kal'ası nâ'iblerine hitâben şeref-rîz- i sudûr iden emr-i âlî Ahışa mahkemesine lede'l-vürûd imrâr-ı çeşm-i iz'ân olundukda, kal'a-i merkûm Acem ve Gürcistan yolları üzerinde vâkı' olup mürûr u ubûr iden ebnâ-i sebîle kuttâ'-ı tarîk eşkiyâsından himâye olunmak şartıyla karye-i mezbûr ahâlîleri üzerine mukayyed olan avâriz ve nüzûl, ber-mûceb-i emr-i âlî ve defter edâ itdiklerinden sonra hılâf-ı şer'-i şerîf ve münâfi-i emr-i münîf ziyâde tekâlîf-i şâkka mütâlebesi ve sâ'ir bida' ve mezâlim ile rencîde olunmaması yedlerinde olan bir kıt'a emr-i celîlü's-şândan müstebân ve ol vechile amel olunması emr olunduğu ve aynı fermân-ı âlî Ahışa mahkemesi müstecellâtına kayd olunup min-ba'd karye-i mezbûr ahâlîlelerinden mugâyir-i emr-i münîf avâriz ve nüzûl ve hazariyye tekâlîfâtından mâ'adâ bida'ı sâ'ire ile ilâ-mâşâ'allahü te'âlâ âzürde ve rencîde olunmamaları muktezâ-yı mazmûn-ı emr-i âlî idüğü huzûr-ı hazret-i âsafîlerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlike fî-evâsıt-ı şehri Zi'l-ka'deti's-şerîfe sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li-devâmı ömri devletikümü'l-âlî

Es-Seyyid İbrahim el-Kâzî hılâfe bi-medîne-i Ahışa

[vr.14a]

10.

Mahfil-i kazâda şöyle takrîr-i kelâm eylediler ki,

Eyalet-i Çıldır muzâfâtından Mamervan sancağı beyleri Abdülbaki ve birâderi Abdurrahman Bey'in adem-i iktidârlarından sancağ-ı mezbûr ahâlîsinin hâlleri perîşân ve diğere-güne olup ve perâkende olacakları bedîdâr olduğundan sancağ-ı mezbûr mîr-i merkûmân üzerlerinden ref' ve vilâyetimizin ocak-zâdesi erbâb-ı istihkâkindan Ahmed Bey ve birâderi Dede Ali Bey kullarına tevcih ve ihsân buyurulmak ile fukarâ ve zu'afâsı âsûde-hâl olup zirâ'atlerine teşebbüs itmeleriyle istidâme-i de'avât-ı eyyâm-ı ömr ü ikbâl-i tâc-dârîye müdâvim olmalarıyla mîr-i merkûmân sâhib-i evvel[1]ik iddi'âsıyla hâlâ vâlî-i vilâyetimiz devletlü el-Hâc Hâfız Ali Paşa efendimize bâ-arz-ı hâl ifade-i hâl itdiklerinde merkûmân-ı mûmâ-ileyhimâ Ahmed Bey ve birâderi Dede Ali Bey kulları sancağ-ı mezbûrun fukarâsı hakkında himâyet ve sıyânet üzre oldukları âşikâr ve sefer-i pâdişâhîde tevâbi'ât ve levâhikâtlarıyla hidemât-ı din ü devlet-i ebediyyü'd-devâma bezl-i makdûr-ı iktidârlarından mâ'adâ akdemce Rusyalunun nefsi Ahîsha ve Azgur ve Hartus ve Ahilkelek kal'alarını muhâsara esnâsında kemâl-i gayret ve metânet ibrâziyla bezl-i mâ-hasal miknet ü cân-sipârâne hareketleri meşhûd-ı âcizânemiz olmağla bu güne leb-i a'dâ-yı selâsede vâki' serhaddât-ı hâkânide o makûle merd-i gayûr ve cesûr kulları bulunmak lâzım ve lâ-büdd olduğundan şâyeste-i mîr-livâ oldukları meczûm-ı bendegânemiz olduğuna ulemâ ve sulehâ ve mîr-livâ ve zü'amâ ve vücûh-ı memleket ve ağavât bi'l-umûm vâlî-i vilâyetimiz müşîr-i müşârun-ileyh hazretlerine ifade-i hâl ve sancağ-ı mezbûr yine mûmâ-ileyhimâ kulları üzerinde ibkâ buyurulması niyâzımız olup bir taraftan hâle gelmemesini ve vukû'-ı hâli der-bâr-ı ma'delet-karâra arz ve ifade buyurmâlarını niyâzımız beyânı bir kıt'a mahzar-güne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi i'lâm idivir" deyü ibrâm ve ilhâh itmeleriyle ol ki vâki' hâldir, pâyeye-i serîr-i a'lâyâ i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Hurrîre zâlike fi'l-yevmi's-sâlis min-şehr-i Rebî'ul-âhir li-sene erbe'a ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

[vr.14b]

11.Sancağı beylerinden şikâyet i'lâmı.

Şöyle tazallüm-i hâl veistirhâm-ı mâ fi'l-bâl eylediler ki: “Şevketlü kudretlü mehâbetlü kerâmetlü rûh-ı kalb-i ümem vesîle-i ...? şükûfe-zâr kulûb-i enâm

zıllullâh-i fî'l-âlem efendimizin neyyir-i âlem-tâb-ı ma'delet-nisâb-ı a'tâf u merhamet-i memâlik-perverîlerinden ânen fe-ânen kâffe-i emel-zâr-ı ekâlîm-i islâmîyye revnak-yâb-ı neşve-nümâ-yı âsûde-gî ve refâhiyyet ve cümle ibâd-ı bilâd hâr-ı mü'ellime-i mezâlim ü te'addiyât erbâb-ı bağı ü şekâdan mazleme-nişîn kufl-ı rasîn-ı metânet-tebyîn-i hazret-i kişver-sitânîden masûni's-sâha-i emn ü râhat olup vilâyetimiz Çıldır Eyâleti ahâlîleri haklarında dahi pertev-cihân-ı şâmîle-i şefkat ve âtîfet-i memleket-perverî lem'a-rîz-i sûtûde olmakdan nâşî mahz-ı ilhâm-ı zamîr-i kerâmet-tenvîr-i zıllullâhîden eyâlet-i mezbûr bâ-rûtbe-i vâlâ-yı vezâret Benderli Ali Paşa hazretlerinin uhde-i istîhallerine tevcîh ve inâyet buyurulup el-hakk vezîr-i müşârûn-ileyh evân-ı tufûliyyet ve unfüvân-ı şebâbetlerinden berü meyâne-i hâl ve umûr-ı serhaddârîde perver-i şiyâfte vü mezâhim-küşî germ ü serd-i zamâne ile ülfete nişîb ü firâz-ı havâdis-i rûz-gâra nâzil ve sâ'id ve hidemât-ı mebrûre-i seniyyede kâ'im ve kâ'id olmuş olduğundan cemî'-i secâyâ-yı razîyye-i rızâ-cûyî ve nasfet-i küsterîye fâ'iz ve mizmâr-ı hazm u tabassura ve serhad-perverîde kasabât-sebki hâ'iz olup hîn-i vürûdlarından ilâ-yevminâ hâzâ her hâl ve hükûmetlerinde ber-nehc-i şer'-i kavîm-i ebed-karîn ve muvâfık-ı rızâ-yı Devlet-i aliyye-i ma'delet-mekîn umûm ahâlî-i şehri ve kurâdan herkesin rûtbe-i mertebesine ve her kişinin mekâdîr-i dâ'iresine göre ri'âyet ve himâyet eylediğinden kat'-ı nazar bir eyyâmıdan berü vilâyetimiz ehl-i ırz ve fukarâsının dâmen ü girîbân hâlleri hâr-ı elem-i şekâvet ve te'addiyât-ı erbâb-ı bağı u şekâdan çâk ü çâk ve rûz u şeb terk-i hâb-ı emniyyet ü râhat ile cân ber-leb-i helâk mertebesinde olup def' ü tathîr-i çirk-âb-ı habâsetleri cânib-i saltanat-ı seniyyeden irâde buyurulmak ümniyyesiyle peygüle-nişîn-i sabr u tahammül olup irâde-i merâhim-i ifâde-i seniyye buyurulduğu takdirce dahi tertîbât-ı kesîreye mevkûf lâkin fe-hamden sümme hamden [vr.15a] müşârûn-ileyh hazretleri vürûdlarında refte refte üslûb-ı hakîmâne ve tarz-ı fütüvvet-mendâne ile her birlerini kemâ-hüve'l-uhrâ te'dîb ve levs ü çirk-âb-ı şekâvetlerinden pâk u tathîr ile mevâkı'-i fitne vü fesâdı metânet-i fikr ile sedd ve rezânet-i re'yle bend ve eyyâm-ı hükûmetlerinde cümle ehl-i ırz ve fukarâ ve re'âyâ mâlik-i meserrât-ı ömr-i güzeştî olmuş gibi nâ'il-i mübâhât-ı nev-hayât ve âr[â]mîde-i pister-i emn ü râhat olduğumuz şükranesine cümle bâý u fakîr ve bernâ vü pîrimiz bâ-evlâd ü iyâl devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ve ikbâl-i saltanat-ı seniyye de'avâtına müteveccih-i mihrâb-ı melekût ve ser-secde-i dergâh-ı ceberût olup müşârûn-ileyh sâye-i cenâb-ı tâc-dârîde bir

eyyâm eyâletimizde ikâmetle vilâyetimiz sekenesi kemâ-fi'l-evvel ma'mûr ve âbâdân olacağı ümniyye ve temennâsında olduğumuz müşârun-ileyh hazretlerinin kemâl-i nasfet ü mürüvvet ve hisâl-i hâl-i eknehî vü basîret ve hüsn-i tedbîrlerine bürhân-ı sâtı' idiğinden başka vilâyetimize hem-hudûd olan Tiflis ve Açıkbâş'da kâ'in Moskovlu ve Gürcistan ahâlîleriyle dahi ber-muktezâ-yı sulh u salâh devleteyn tarafından ferd-i âferîdenin yatur öküzü kalmamak üzere merâsim-i silm ü safvet ve tüccâr ve ebnâ-yı sebîlin bey' u şîrâ ile âminen ve sâlimen iyâb u zehâbları kavâ'idini bâ-cezm ü ihtiyat külliyyen rabt u ri'âyet üzere iken bundan akdem öte yüzden gelan bir mikdâr Terekeme hâneleri derûn-ı vilâyette yir virilüp îtân ve iskân olunması ba-emr-i âlî irâde-i kâtı'a-ı cihân-dârî buyurulduğu eyyâm-i şîtâya tesâdüfünden kendüleri usret-keşîde ve mâl ve mevâşîleri şiddet-i sermâdan telef-çeşîde olmasun mülâhazasıyla eyyâm-ı bahâra kadar ser-hudûdda vâkı' Hartus ve Ahılkelek ve Çıldır kazalarına tevzî' ve iskân olunmuşiken vasat-ı şîtâda Hartus Beyi Muhammed Ağa cibillet-i reddiye ve tıynet-ı bagıyyesi muktezâsı üzere merkûm Terekemelerin mâl ve cân ve ırz ve hânümânlarına itâle-i dest-i tasallut ve te'addî eylediğini merkûmân Terekemeler ba-arz-ı hâl vezîr-i müşârun-ileyhe inhâ ve tazallüm-i hâl ve sûret-i keyfiyyet-i tahammül-fersâsı etrâf ve civâr kazâlar ahâlîlerinden dahi tahakkuk ve istiknâh olunmak hasebiyle vezîr-i müşârun-ileyh akdemce mûmâ-ileyh Muhammed Ağa'nın salâh-ı hâline medâr olur me'mûlüyle südde-i mehâbet-rîz-i aliyyeden kapucubaşılık rütbesiyle pâyesi terfî' ve mümtâz-ı akrân buyurulması istid'âsına nazaran her ne kadar pend ü nush-ı pederâne ile tabî'at-i nâ-marziyye-i sâbıkasın terk ve fukarâdan pençe-i cevr ü âzârın def' itmek husûsâtını telkîn ve tefhîm itdiler ise de [vr.15b] kat'an sendân-ı tabî'atlarına kârger-i eser olmadığından bi'l-âhare merkûm Terekemeleri derûn-ı eyâlette Ardahan kazâsı kurâlarına nakl ve iskân eylediklerinden mûmâ-ileyh Muhammed Ağa huşûnet-i küllî ve denâ'et-i cibillîsin izhâr idüp vezîr-i müşârun-ileyhin hilâf-ı vâkı' vilâyete zulm ü te'addîsinden bahisle azlini istirhâm yollu bu esnâ vilâyetlü tarafından <<sıdk u kizbi bilâ-su'âl>>³⁶³ mazhar ve i'lâm dizüp Der-bâr-ı aliyye'ye takdîm eylediği mesmû'umuz oldukda <<ihâle-i sem'-i i'tibâr buyurılır

³⁶³ 7 numaralı kayıtla metnin yanına yazılmıştır.

mülâhazasıyla>>>³⁶⁴ uyûn-ı âlem-bîn-i zinde-gânımız remed-âlûd-ı gubâr-ı telehhûf ve âlâmımız olmuştur. Zira vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin mu‘âmele-i cemîle ve etvâr-ı hasenelerinden bir derecede hoşnûd ve müreffehü’l-hâl olmuşuzdur ki, azli ve def‘î iktizâ ider ise alime’llâhü te‘âlâ ve kefâ işbu serhadd-i mansûre ehl-i ırz ve fukarâ re‘âyâsı ser-â-pâ palâs-pûş-ı mâtem-ebedî ve hâlimiz tebâh u redî’ olacağı bî-iştibâh olduğundan hakku’l-insâf müşârun-ileyh hazretleri ehl-i kanâ‘at ve sâhib-i nasfet ve vilâyetimize her vechile yarar ehl-i mürüvvet ve diyânet olup bu âna kadar ferd-i âferîde hakkında hilâf-ı şer‘-i şerîf ve mugâyir-i rızâ-yı yümn bir mu‘âmelesi müşâhedemiz olmamış ve olunmayacağı zâhir ve meczûmumuz fi’l-hakîka mûmâ-ileyh Muhammed Ağa cümle vilâyetlûden gizlüce kendü mezâk-ı nefsanîsine mutâbık mahzar ve i‘lâm tertîb ve takdîm itmiş ve müşârun-ileyh hazretlerine zulm isnâd ile hilâf-ı vâkı‘ ifk ü iftirâ etmiş ve idecek olur ise hasbeten li’llâhi ve li-rasûl isgâ ve ihâle-i sem-‘i i‘tibâr buyurulmayup eger vechen mine’l-vücûh mugâyir-i şer‘ ve münâfî-i rızâ-yı aliyye bir hâl ve hareketi olmak ihtimâl buyurulur ise kirâren ve müte‘âkiben istiknâh ve netîce buyurulup hilâf-ı ma‘rûzât-ı âcizânemiz rû-nümûn olur ise cümlemizi emr-i cihân-mutâ‘ ile te’dîb buyurulmak niyâzı ve hâl-i sıdk-me‘âl-i âcizânemiz ifâdesi mahzar-güne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi bir kıt‘a i‘lâm idivir” deyû bi’l-iltimâs pây-e-i serîr-i a‘lâya arz ve i‘lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü’l-emrindir.

12. Mamervan sancağına i‘lâm.

Dîvân-ı adâlet-üvân-ı âsafânelerine, ma‘rûz-ı dâ‘î-i devletleridir ki, Mahmiyye-i Ahîsha’nın umûm ahâlîleri mahfil-i kazâyâ cem‘ olup şöyle takrîr-i kelâm ve ta‘bîr-i ani’l-merâm eylediler ki; “Eyâlet-i Çıldır muzâfâtından Mamervan sancağı beyleri sâbık Abdülbaki ve birâderi [vr.16a] Abdurrahman Bey kullarının sancaklarına zulm ü te‘addî ve hîn-i iktizâda esfâr-i pâdişâhîde isbât-ı vücûd itmedikleri ve adem-i liyâkatlerini vâlî-i esbak devletlü Lütfullah Paşa hazretlerinin meşhûdu olarak sancağ-ı mezbûru ber-mûceb-i şurût üzerlerinden ref‘ ve vilâyetimizin ümerâsından hâlâ kâim-mekâm-ı veliyyü’n-niâmî Ahmed Bey ve birâderi Dede Bey kullarına arzını i‘tâ ve berât-ı şerîf-i pâdişâhî zuhûr idüp

³⁶⁴ 9 numaralı kayıtla metnin yanına yazılmıştır.

sancaklarına bir dahl îcâb itmez iken sâbıkâ beyler Der-aliyye'ye bâ-arz-ı hâl iştikâ ve tashîh-i mâdde için sâbıkâ vâli-i vilâyetimiz merhametlü veliyyü'n-ni'am Hâfız Ali Paşa efendimize hitâben emir-nâme-i hazret-i Sadâret-penâhî vürûd ve vücûh-ı memleketden su'âl buyurdıklarında mîr-i mûmâ-ileyhimâ mine'l-kadîm memleketimizin hânedân-ı ümerâsı ve esfâr-ı pâdişâhî ve nefsi-i Ahîsha Rusyalunun muhâsarası hengâmında uğûr-ı dîn ü Devlet-i aliyye'de cân-sipârâne hareket ve bezl-i miknetleri meşhûd-ı âcizânemiz olarak mîr-livâlîğa sezâ-vâr ve istihkâkiyyetleri hâk-i pâ-yi veliyyü'n-ni'amîye ifâde ve Der-aliyye'ye dahi mûcebince mahzar ve i'lâm-ı şer'î takdîm kılınarak vezîr-i müşârun-ileyh efendimiz dahi niyâz-i ahâlîye müsâ'ade-[i] âsafilerî tecvîz ü revâ ve sancağ-ı mezbûr mîr-i mûmâ-ileyhimâya ibkâ ve takrîr ile sâbıklarının adem-i liyâkatlarını der-bâr-ı merhamet-medâra ifâde ve istirhâm ve bu vechile sekene-i serhadd kullarını ihyâ ve çerâğ ve cümlemizi devâm-ı eyyâm-ı ömr-i devlet ve ikbâl-i tâc-dârîye iştigâl buyurup bu esnâ sâbıkâ beyleri Âsitâne-i aliyye'ye gidüp bâ-tahrîrât hâk-i pâ-yi veliyyü'n-ni'amîye geldikleri ve sancağ-ı mezbûrun arzı istid'âsında oldukları ma'lûm-ı âcizânemiz olup mîr-i mûmâ-ileyhimâ veliyyü'n-ni'amet efendimizin abd-i mülûk ve sadâkat-i meslûkleri olup haklarında hüsn-i enzâr-ı kimyâ-âsârları der-kâr buyurulacağı meczûm-ı çâkerânemiz ise de mine'l-kadîm vilâyetimizin ocak-zâdesi ve bi'l-iktizâ ve uğûr-ı dîn ü Devlet-i aliyye'de cân-sipârâne bezl-i mâ-melekî cümlemizin meşhûdumuz olup böyle bir leb-i a'dâ-[y1] serhadd-i pâdişâhîde bu makûle rükûb ve nüzûle muktedir kullarının bulunması ve tahsîl-i rızâ-yı şâhâne ve hizmet-i veliyyü'n-ni'amânede sarf-ı liyâkatı cümlemizin takviyye-i bâzû-yı iktidârlarını mûcib bir hâlet olup übbetlü Hâfız Ali Paşa efendimizin vilâyetimiz hakkında tecvîz buyurulan himem-i kûh-efgen-i vezîrîleri ve bu bâbda dahi çerâğ ve ihyâ buyurdıkları mûcebince inâyetlü efendimiz dahi neşr-i me'âsir-i lütf u mürüvvet-i mîr-i merkûmânın niyâzına adem-i iltifât ve sancağı-ı mezbûr Ahmed Bey ve Dede Bey kullarının uhdelerinde ibkâ ve takrîriyle mahzar-ı âcizânemizin hayyiz-i is'âfına himmet ve lütf u mürüvvet buyurulmak niyâzıyla mahzar-güne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi i'lâm idivir" deyû bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir.

13. Menzilhâneye kiracı nasb itmek i'lâmıdır.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki, Memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlik-i şâhânede vâkı' menzilhânelerin ref' ü tebdîl ve kirâ ile nizâm-pezîr olmasına irâde-i saltanat-ı seniyye ta'alluk itmekden nâşî şeref-efzâ-yı sahîfe-i sudûr olan emr-i şerîf-i cihân-mutâ'î mücebince eyâlet-i Çıldır'da olan umûm menzilhâneler tebdîl ve nizâm-ı mezbûreye rabt olunmakta idüğünden kat'-ı nazar nefs-i Ahîsha menzilhânesinin dahi güzeste hisâbı ma'rifet-i umûm ile rü'yet ü temyîz ve işbu iki yüz otuz dokuz senesi Teşrîn-i sânisî ibtidâsından Gürcüoğlu Mehmed Ağa kirâcıbaşı nasb olup ba'de'l-yevm Ahîsha'dan Ardahan'a meşhûd mesâfe olan on üç sa'ate takdîr olunan kirâları ahz olunarak mûmâ-ileyh Mehmed Ağa kulları tarafından idâre olunacağı sicill-i mahfûza kayd olunduğu huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Hurrîre fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-ısrîn min-şehr-i Rebî'ul-evvel li-sene erba'în ve mi'eteyn ve elf.

14.

Livâ-i Satlil ve Hassa

Guruş: 3671

Para: 30

Yalnız üçbin altıyüz yetmiş bir guruş otuz paradır. Sah.

Pusûla-ı şer'î budur ki,

Öteden berü vüzerâ-yı izâm hazerâtının masârifâtına avn ü medâr zeylinde Çıldır Eyaleti'nden bâ-fermân-ı âlî tertîb ve ta'yîn buyurulan taksît-ı evvel ve sâni kayd olarak kırk senesi re's-i sene-i gurre-i Muharrem i'tibâriyle hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı Eyalet-i Çıldır devletlü el-Hâc Salih Paşa yesserallâhü te'âla mâ-yürîd ve mâ-yeşâ efendimiz hazretlerine te'diyesi îcâb eden yigirmi bin guruş imdâd-ı hazariyye ve yedi bin beş yüz guruş ikrâmiye ve beş bin guruş harc-ı bâb ve beş bin guruş Kethüdâ-yı hazret-i veliyyü'n-ni'amîye ve bin beş yüz guruş kâtib-i dîvânîye ve dört bin guruş Göle menziline ve beş yüz guruş hâkim efendiye ve kâtibine ve bin guruş sarrâfiye, yigirmi bir bin yüz kırk dokuz guruş Devlet-i aliyye'den âmed-şüdegân

hademe ve tatarâna hizmet-i yevmiyye ve masârifât-ı sâ'ireye cem'an altmış beş bin kırk dokuz guruş eyâlet-i mezbûrun hâvî olduğu sancaklara vücûh-ı memleket ve umûm-ma'rifetleri ve ma'rifeti şer'le alâ vechi'l-i'tidâl tevzî' ve taksîm olundukda Satlil ve Hassa? Sancağı'na isâbet iden ber-vech-i bâlâ yalnız üç bin altıyüz yetmiş bir guruş otuz paradır.

[vr.17a]

15. Vüzerâ-yı izâmın azl haberin sûretidir.

Atûfetlü devletlü mürüvvetlü re'fetlü mekârim-şiyem vâlâ-şânımız sultânımız Ağâ-yı celîlü'ş-şân hazretleri,

Hemâre-i zât-ı kerîmâneleri müstedâm-ı mesned-i ikbâl ü devlet olmak de'avâtı bi-lisânî'l-ittifâk merfû'-ı bâr-gâh-ı cenâb-ı feyyâz-ı mutlak kılındığı siyâkında arz ve ifâde-i senâ-ver-ânemizdir ki: "Bu esnâ eyâlet-i Çıldır devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am es-Seyyid Lütfullah Paşa efendimizin uhde-i vezîrânelerinden sarf u tahvîl buyurulmakdan nâşî ba'de'l-yevm müşârun-ileyh efendimiz vilâyetimizden def'ı bisât-ı hükûmet ve mansıb-ı âlîleri cânibîne tahrîk-i rikâb-ı azîmet üzre olmâları hasebiyle vilâyetimiz avârıf-ı behiyye-i husrevânen devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am Hâfız Ali Paşa efendimizin uhde-i sâmîlerine tevcih ve inâyet buyurulmuş ise de makarr-ı hükûmetlerini teşriflerine kadar ve yâhud emir-nâmeleri vürûd edinceye dek nîk u bed umûr-ı vilâyet-i idâreye bir münâsib-i re'y ü tertîb olunmak lâzime-i hâl-i vilâyetden olmağla cenâb-ı devletleri dahi öteden berü her halde cümlemizin büyüğü olup her bir umûr ve hususda re'y ü rızâlarına itâ'at ve inkıyâdımız der-kâr olduğundan vâlî-i vilâyetimiz teşriflerine ve yâhud emir-nâmeleri vürûduna kadar umûr-ı vilâyet-i idâreye lâyük ve sezâ-vâr bir münâsibi tertîb ve iktizâ iden umûr ve husûs-ı lâzime-i vilâyet lâzım ve meşveret olunmak be-her hâl cenâb-ı âlîlerinin bu cânibe azîmet ve teşriflerine muhtâc ve mevkûf olmağın cânib-i vilâyetden Habbâzî semâhatlü Mehmed Efendi dâ'ileri ve Dursun Ağâ ve Mevî Ağâ ve Osman Alemdâr senâ-verleri recâ ve me'mûl-ı mahsûsamız zımnında taraf-ı atûfilerine ba's u tisyâr olunmuştur. İnşâ-allâhü te'âlâ her bir recâ ve istid'âmız mûmâ-ileyhin takrîrlerinden ma'lûm-ı ilm-i âlîleri buyuruldukda ol-vechile icrâ-yı merâsim-i şân ü mürüvvet ve teşrifleriyle

cümlemizi vâye-dâr-ı minnet ü meserret buyurmâları etemm-i müstercâ-yı senâ-verânemizdir. Fî 15 R sene 33

Senâver-i kadîm Ömer, Ser-Turnâyî Dergâh-ı âlî ve Yeniçeriyân-ı Ahîşa.

Senâver-i kadîm kâzî ve müftî ve müderris ve sâ'ir ulemâ

16. Diğer azl iş'ârı.

Devletlü atûfetlü inâyetlü efendim sultânım hazretleri, bu gün ki, yevm-i cum'adır. Ba'de salâti'l-cum'a Der-aliyye'den dört nefer tatar-ı sabâ-reftâr zuhûr idüp inâyetlü veliyyü'n-ni'am es-Seyyid Lütfullah Paşa efendimiz hazretlerinin üzerinden eyâlet-i Çıldır sarf u tahvîl olunup kendüsine Afyon Karahisar'ı tevcîh buyurulmuş olduğu ve eyâlet-i Çıldır dahi sâbıkâ Şam Vâlîsi devletlü el-Hâc Hâfiz Ali Paşa efendimiz hazretlerine tevcîh buyurulmuş olduğunu mübeyyin bir kıt'a emr-i âlî vürûd ve ma'lûm oldukda bu maddede bi'l-cümlemiz mahzûn olup cenâb-ı devlet dahi mahzûn olacağınız meczûmumuz ise de ne yapmalı elimizden ne gelür, vilâyet de pâdişâhımın vezîr de pâdişâhımın. Böylece emr ü irâde-i şâhâne ta'alluk itmiş. Gelelim ki bu âna kadar vüzerâ-yı izâm [vr.17b] efendilerimiz hazretlerinin emr ü hizmetlerinde buluna gelmiş olduğumuz der-kâr iken husûsan bu efendimize cümlesinden ziyâde bendelik arzıyla hizmetinde bulunup ve efendimizin dahi hakkımızda efendiliği olmağın ve bundan böyle dahi kat ender kat olacağı zâhir ve nümâyân olmağla imdi vilâyetin rüknü olduğumuzdan başka efendimizin dahi hüsn-i tevccühü size olmak mülâsebesi cenâb-ı devleti mütesellim nasb buyurup umûr-ı vilâyeti uhdenize ihâle buyuracağı veliyyü'n-ni'am efendimiz devlet ü ikbâl ile bu yakında cânib-i maksûduna müteveccih ve azîmet üzre olacağından iktizâ iden levâzımâtı ma'rifet-i atûfileriyle tertîb ve tanzîm olacağı ve bi-tevfikillâhi te'âlâ efendimizin teşrîfinden sonra tâ vâlî-i vilâyet gelinceye dek muhavvel-i uhde-i hamiyetin olduğu her hâlde sen rü'yet ve idâre buyuracağın için bâ-emr-i veliyyü'n-ni'am devletlü Kethüdâ Bey efendimiz tarafından mahsûs tahrîr ve Kahvecibaşısı Mustafa Ağa ile irsâl ve ma'an Nahyur? oğlu Mehmed Ağa bendeleri dahi gönderilmiştir. Bâkî keyfiyyet takîrlerinden dahi ma'lûm-i devletleri oldukda bu günlerde her ne kadar işleriniz var ise de kerem idüp hiç bir işe bakmayup yarın

değil ferdâsı ale'l-acele bu tarafa azîmet buyurmanızı matlûb-ı veliyyü'n-ni'amî ve mütemennâ-yi dâ'iyânemizdir. Fî 3 B sene 33.

17. Vüzerânın nasb haberi.

Fazîletlü semâhatlü mekremetlü birâderim Efendî-i sûtûde-hisâl hazretleri,

Hemâre-i merkez-i dâ'ire-i istikâmetde ber-karâr ve pür-kâr-ı sıhhat ve âfiyetde sâbit ve pây-dâr olmaları de'avâtıyla numûde-i muhibbânemizdir ki: "Kâim-mekâmımız necâbetlü Ahmed Bey ile bi'l-ittihâd umûr-ı memleketin tesviye ve tanzîmine mübâderet üzre oldukları iş'ârıyla irsâl eylediğiniz arîzanız vüsûl [ve] mefhûmu ma'lûmumuz oldukda mûcib-i mahzûziyet ve müstevcib-i memnûniyyetimiz olmuşdur. Zâtınızda meknûz olan katriyye-i kudret-kârî ve mehâmm-şinâsî iktizâsı me'mûl ve muntazır olduğumuz vechile kâ'im-mekâm-ı mûmâ-ileyh ve cümle ile gönül birliğı eyleyerek umûr-ı Devlet-i aliyye ve umûr-ı memleket ve umûr-ı vâkı'amızın hüsn-i idâre ve rü'yet ü temşiyyeti ve fukarâ ve zu'afânın istihsâl-ı esbâb-ı emn üistirâhâtı husûsuna ez-dil ü cân gayret ve hamiyet birle zât-ı şevket-simât-ı şâhâne için fukarâ ve ra'iyyetden isticlâb-ı de'avât-ı hayriyye husûsunda bezl-i küllî miknet ve bu vechile ifâ-yı hamiyet ve gayretleri lede'l-cezm haklarınızda ve cümle hakkında hüsn-i teveccühümüz der-kâr olacağı ma'lûmunuz oldukda ol vechile ibrâz-ı sebât-kârîye dikkatleri me'mûl ve muhibbânemizdir. Fî 5 L sene 33

Hâfız

Bi-mennihî te'âlâ hâlâ kâdî-ı medîne-i Ahîsha fazîletlü semâhatlü mekremetlü birâderim efendi-i sûtûde-hisâl hazretlerine bedûh.

[vr.18a]

18. Diğer vüzerâdan kâdîya mektûb.

Fazîletlü semâhatlü mekremetlü reşâdetlü birâderim Efendî-i hamîde-hisâl hazretleri,

Bu def'a Tatarânımız ağası Hüseyin Ağa yediyle bir kıt'a ilâm-ı şer'î Ezbiderler merhalesinde vüsûl ve mazmûnu ma'lûmumuz oldukda mûcib-i mahzûzîyetimiz olmuştur. İşbu mâh-ı Ramazânü'l-mübârekin on dokuzuncu pençşenbih günü Kelkit Çiftliği merhalesine vüsûlümüz müyesser olup ve bi-mennihî te'âlâ karîbü'l-ahdde makarr-ı hükûmetimiz olan Ahışa'ya vülûcumuz emr-i mukarrer ise de hîn-i vülûcumuza kadar zât-ı fazîletlerinde merkûz olan kâr-dânâ ve rüşd-i isti'dâd ve mehâm-şinâsî ve usûl-perverî muktezâsı hâlâ kâ'im-mekâmımız necâbetlü Ahmed Bey ile ve bâ-husûs cümle vücûh-ı memleket ile gönül birliği iderek mîr-i mûmâ-ileyhin umûr-ı vâkı'asında ve mehâmm-ı vâride-i Devlet-i aliyye'nin tesviyesinde olan mu'âvenet ve müzâheret birle vedî'atullâh olan fukarâ vü zu'afâ ve re'âya ve berâyânın ez-her cihet istihsâl-i esbâb-ı emn ü âsâyiş ve istirâhatı husûsuna sa'y ü dikkat ve bi-avnihî te'âlâ bu bâbda zuhûra gelan sa'y ü gayret ve hamiyet indimizde izâ'ata makrûn olmayup hakk-ı fâzilânelerinde teveccüh-i derûniyyemiz ber-kemâl ve efzûn olacağı ma'lûmunuz oldukda ber-minvâl-i muharrer îfâ-yı levâzım-ı dirâyet-kârî fetânet olunmak husûsuna sarf-ı sa'y ü makderet eylemeniz beyânıyla su'âl-i hâtırlarına bâdî olmuştur. Bi-mennihî te'âlâ ledâ-es'ade'l-vüsûl ber-vefk-ı melhûz mesâ'î-i meşkûre ibrâzıyla zât-ı şevket-simât-ı cenâb-ı hazret-i cihân-dârîye isticlâb-ı de'avât-ı hayriyye-i me'sûre emrinde bezl-i nakdîne-i tâb u tüvân birle hîn-i vürûdumuza değin tarafımızı de'avât-ı hayriyye ile yâd ü tezkâre mübâderetleri me'mûl-i muhibbânemizdir. Fî 19 N sene 23.

Hâfız

Bi-mennihî te'âlâ hâlâ Ahışa'da seccâde-nişîn-i şer'-i kavîm fazîletlü semâhatlü mekremetlü reşâdetlü birâderim efendî-i hamîde-hisâl hazretlerinin savb-ı fazîlânelerine beduh.

19. Vüzerâdan Vakit Ağası'na Mektub.

Se'adetlü meveddetlü mekremetlü hulûs-ı şî'âr-ı e'azzim Ağa-yı muhterem hazretleri,

Hemâre-i mazhar-ı tevfiğ-ı hüdâda ber-devâm olmanız de'avât-ı te'diyesiyle nümûde-i muhibbânemizdir ki, bu evân-ı hayr-iktirânda mansıb-ı hâlisânemize

müteveccihen Şiran merhalesine kadem-nihâde vürûdumuz mukadder olup ba'de'l-yevm esnâ-i râhde tevakkuf u ârâm olunmayarak mansıbımıza vusûl ve luhûka şitâb u müsâra'atımız der-kâr olmağla vüzerâ-yı izâm karındaşlarımız hazerâtına mahsûs sarayın ve dâ'ire-i devletlerine muktezî olan konakların ta'mîr ü termîm-ı bâbında enderûn mehter başımızın akdemce irsâli kâ'ide-i dîrîneden olduğuna mebnî bu def'a mûsıl-ı şukka-i meveddet mehter başımız Mustafa Ağa me'mûr ve ta'yîn olunmağla bi-mennihî te'âlâ vürûdunda öteden berü vüzerâ-yı izâma mahsûs olan sarayın ve dâ'iremiz halkına muktezî olan konakların ta'mîre muhtâc olan yerlerini ta'mîr ü termîm olunmasına ve iktizâ eden mefrûşâtlarını dahi eslâf-ı kirâmımız hazerâtının vakt ü zemânında olageldiği üzre ferş ü bisâtına dahi teşmîr-i sâ'id-i ihtimâm ü dikkat iderek hakkınızda câri ve der-kâr olan mehâsin-i tevccühât-ı fu'âdiyyemize mazhariyete sâ'î olmanız ifâde ve beyânı ve su'âl-i hâtır-ı se'âdetleri refâtârı şukka-i meveddet terkîm ve tahrîr ve firistâde olunmuştur. [vr.18b] Bi-mennihî te'âlâ vürûdunda muktezâ-yı hamîyyet-kârî ve dirâyet ü rizâ-perveriyyetiniz üzre bi'l-ittifâk ve'l-ittihâd husûsât-ı mezkûrun temşît ü istihsâline müsâberetleri ehass-ı matlûb-ı hâlisânemizdir. Fi 5 C sene 232.

Lütfullah Paşa

20. Kâim-makâm tarafından kâdîya mektûb.

Fazîletlü semâhatlü mürüvvetlü recâhatlü atûfetlü dâver-i sa'd-i bülend-i ahterim, mekârim-şiyem sultânım Efendi-i cemîlü'ş- şiyem hazretleri,

Hemâre-i revnak-efzâ-yı kâşâne-i mecd ü ikbâl ve mazhar-ı füyûzât-ı cenâb-ı vâhibü'l-âmâl olmaları de'avâtı îsâl-i bâr-gâh kılındığı zeylinde berâverde-i muhlis-i bî-mirâlarıdır ki: “Bu def'a Der-aliyye-i ebed-makrûn-ı irâde-i kâtı'a-ı mülûkânedan bâ-fermân-ı âlî Erzurum kâ'im-mekâmı Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Hâfız Mustafa Paşa-zâde atûfetlü Yümnî İbrahim Bey Efendi hazretlerine Çıldır Eyâleti kâ'im-mekâmlığı uhde-i atûfîlerine ihâle buyurulmuş ise de muktezâ-yı vakt ü hâl Erzurum kâ'im-mekâmı olmak mülâbesesi medîne-i Erzurum'un a'yân u eşrâfi ve vücûh ve cümle ağavât-ı ocaklu bi-ecme'ihim ittifâk-ı ârâ ile hem-civâriyyet takrîbini ibrâm ve ilhâh iderek belde-i merkûmun kâ'im-mekâmlığı uhde-i âcizânemize ihâle ve tevfiiz buyurulup bu evân-ı meymenet-hâlde bi-tevfikillâhi

te‘âlâ sevâd-ı a‘zam olan medîne-i Erzurum’dan çend-rûz zarfında kıyâm ve hareket ve karargâhımız olan medîne-i Ahışa’ya fekk u râbita oluncaya değin saray-ı âlînin iktiza iden ta‘mîr ü termîm ve mefrûşâtı husûsuna müsâ‘ade-i aliyyeleri erzân buyurulmak recâsıyla vesîle-i arz ve hulûsumuz tenmîkine mübâderet ve emek-dâr-ı dîrînemizden Hüseyin Efendi senâverleri savb-ı fâzılâneleri kılındı. İnşâallâhü te‘âlâ ledâ-es‘ade’l-vüsûl cümle keyfiyyât ve husûs kuvve-i hâfızalarından karîn-i ilm-i diyânetleri buyuruldukda kâffe-i husûsatımızın pezîrâ-yı husûlüne sa‘y ü himmet ve hîn-i mülâkâta kadar savb-ı muhlisânelerin mübârek hâtırlarından tard u teb‘îd buyurmamaları menût-ı himmetleridir sultanım. Fî gurre-i M sene 32.

El-muhibbû’l-muhlis Osman Beşe Ser-saksoni dergâh-ı mu‘alla Kâim-mekâm-ı vâlî-i Çıldır.

21. Diğer vüzerâdan kâdîya mektûb.

Fazîletlü semâhatlü diyânetlü ah-ı e‘azz ü erkemim Efendi-i sütûde-hisâl hazretleri,

Hemâre-mukârîn-ı tendürüstî ve bekâ ve mazhar-ı tevfiik-ı hüdü olmanız de‘avât-ı te’diyesiyle berâverde-i vefâ-kârîleri budur ki: “Bu def‘a mansıb-ı hâlisânemize müteveccihen yâverî-i tevfiik-ı Cenâb-ı ni‘me’r-refîk-ı perver-digârları Şiran merhalesine kadem-nihâde vürûdumuz mukadder olup ba‘de’l-yevm hilâl-i râhda tavakkuf u ârâm olunmayarak mansıbımıza tahrîk-i rikâb-ı müsâra‘atımız musammem olup vüzerâ-yı izâm hazretlerine mahsûs ve münhasır olan sarâyın ve dâ’ire-i devletlerine muktezî olan konakların ta‘mîr ü termîmi bâbında Enderûn mehterbaşılarının akdemce irsâli kâ’ide-i dîrîn olduğuna mebnî bu def‘a mûsıl-ı şukka-ı meveddet Enderûn mehterbaşımız Mustafa Ağa [vr.19a] tanzîm-i husûsât-ı mezkûr zeylinde ol tarafa firistâde olunmağla bi-mennihî te‘âlâ vürûdunda muktezâ-yı rızâ-perveriyyetiniz üzre vüzerâyâ mahsûs olan sarâyın ve hâric-i sarâyda olan konakların iktizâ iden ta‘mîr ü termîmi ve eslâf-ı kirâmımızın vakt ü zamânında olageldiği minvâl üzre iktizâ iden mefrûşâtlarını dahi tanzîm ü tesviye ve bir-ân akdemce hâzır u âmâde olunmasına min-küllî’l-vücûh teşmîr-i sâ‘id-i gayret ü ihtimâm ve dikkat iderek hakkınızda cârî ve der-kâr olan hüsn-i teveccühât-ı derûniyyemizin istihsâline müsâberet eylemeleri hâvî ve tefakkud-ı hâtır-ı

semâhatiniz reftârî şukka-i meveddet tahrîr ve ağa-yı merkûm vesâtatıyla firistâde ve tesyîr olunmuşdur. Bi-mennihî te‘âlâ vusûlünde minvâl-i muharrer üzre sa‘y ü gayretleri matlûb-ı hâlisânemizdir.

Lütfullâh Paşa

Hâlâ Ahîsha’da mesned-ârâ-yı şerî‘at-ı garrâ fazîletlü semâhatlü ah-ı e‘azz ü erkemim efendi-i sûtûde-hisâl hazretlerinin savb-ı semâhatlerine bedûh.

22. Umûm Ahâlîye Mektûb.

Kürsî-i memleketimiz olan belde-i Ahîsha’da mesned-nişîn-i şerî‘at-ı garrâ ve me’zûn-ı bi’l-iftâ ve umûm ulemâ-yı zevi’l-ihtirâm fazîletlü semâhatlü diyânetlü sultânımız efendiler hazerâtı ve se‘âdetlü necâbetlü mekremetlü sultânımız Serturnâ-yı Dergâh-ı âlî Ağa-yı yeniçeriyân ve umûm ağavât-ı serdengeçdiyân ve alemderân ve delûkanlıyân hazerâtının huzûrûnlarına de‘avât-ı lâyıkamız arz u ithâfiyla nümâyende-i hâlisânemizdir ki: “Eyâlet-i Çıldır fi’l-asl intihâ-i hudûd-ı İslâmiyye’de vâkı‘ olup cevânib-i selâsesi düşmen-i dîn-i mübîn-i küffâr-ı hâksârdan ibâret olmağla Livane sancağı dahi hîn-i fetihden berü eyâlet-i Çıldır’a mülhak olup bizler dahi serhadd-i mezkûr ahâlîsinden ma‘dûd nîk ü bedimiz darrâ vü serrâda birbirlerimize râci‘ eslâf ve ecdâdlarımız hîn-i fetihden berü düşmen-i dîn-i bed-âyîn tasallut ve zuhûrunda muhârebe ve mücâhede ve emr-i muhâfazada cân-sipârâne bezl-i makdûr olunageldiği ve üzerlerimize nâzile olan garâmât-ı mâliye ve tekâlifât-ı sâ‘ire ale’s-seviye te’diye olunagelmiş iken ve el-ân hazm u ihtiyât için her gün ve her sâ‘at işbu serhadd-i sugûr-i hâkânî muhâfaza ve muhâreseye eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olduğumuz bedîhî ve âşikâr iken birkaç seneden berü Faş ve Trabzon taraflarına ve Erzurum kazâlarında vuku‘ bulan şûriş def‘ine, fakat Livane sancağı eyâlet-i Çıldır’dan hâric olarak bu‘d mesâfe eyâletlere me’mûriyetle cümlemiz perîşân ve muzdaribü’l-hâl ve bu esnâ dahi sekiz yüz nefer ile Van kal‘asın’da tahsîn iden ve Derviş Paşa üzerine me‘mûr ve ta’yîn olduğumuz [vr.19b] engüşti-i ber-dehân hayret itmekle bunun misillü serhadlerinden Eyaleti âharlara asker ta’yîn mesbûku’l-misl olmayup ve mugâyir-i kânûn-ı kadîm iken bir takrîb Devlet-i aliyye-i ebediyyü’l-istimrâra aksin bildürdüklerinde Eyalet-i

Çıldır'dan hâric olarak olarak bizlerin me'mûriyeti cümlemizi deryâ-yı hayrete gark idüp bizler ve kazâ beylerimiz cemî'-i eyâlet-i Çıldır ümerâsı ve kazâlarıyla vâridât ve sâlyâne ve tekâlifât-ı sâ'iremiz berâber olup bir tekâlifden hâlî kalmayarak vülât-ı izâm efendilerimiz hazerâtına edâ iderek düşmen-i dîn ve düşmen-i sâ'ire zuhûrunda elimizden geldiği derecelerde hizmet itmekde olup ma'a-hâzâ bizler sizler ile hemderd ve hem-civâr nîk ü bedimiz sizlere râci' olup bizleri bî-gâneden ma'dûd buyurmâları me'mûl değildir. *هـيـخـا نـوع يـف دـبـعـا مـاد ام يـلـاعـت لـلـلـا نـوع يـف دـبـعـا* ³⁶⁵ hadîs-i şerîfi mâ-sadakı ümniyyesiyle hukûk-ı resm-i civârı icrâ buyurmaları istircâ ve iltimâs-ı senâ-ver-ânemiz siyâkında bu def'a umûm memleketçe işbu mahzar-güne mektûb-ı meveddet-uslûb tahrîrimiz ile hâl ü keyfiyetimiz ifâde ve beyân fazîletlü Hattât Efendi ve Hasan Ağa ib'âs olunup inşâallâhü te'âlâ vüsûlünde tahrîrimizden ve Efendî-i mûmâ-ileyhin takrîr ve inhâsından ma'lûm-ı se'âdet-meşhûnlarınız buruldukda hasbeten-lillâhi te'âlâ hâl-i perîşâniyyetimizi ve mağdûriyetimizi bir kıt'a i'lâm ve mahzarımız Devlet-i aliyye-i ebediyyü'd-devâma tazallüm veistirhâm ve bir kıt'a i'lâm u mahzar ile vâlî-i vilâyet efendimize ifâde, şu me'mûriyetten isti'fâmızı niyâz ve iltimâs ve ba'de ez-ân diyâr-ı âhara me'mûr olunmadın âzâde ve def' ve bu vechile olan iltimâs ve istircâmızı karîn-ı is'âf ü himmet ve hukûka ri'âyet buyurmanız e'azz-i â'mâl-i hâlisânemizdir.

Bende Salih, İhtiyâr-ı Livane

Senâ-kâr-i kadîm, Osman Ağa

Muhlis Süleyman, Mîr-livâ-i Livane

Bi-mennihî te'âlâ

Belde-i Ahîsha'da mesned-nişîn-i şerî'at-ı garrâ ve me'zûn-ı bi'l-iftâ fazîletlü semâhatlü sultânımız efendiyân-ı celîlü'l kadrân ve sa'âdetlü mürüvvetlü sultânımız Ağa-yı yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âlî ve sâ'ir ulemâ efendiler ve ağavât-ı karındaşlarımız hazerâtlarına vâsıl ola.

³⁶⁵ Kul(kişi) Müslüman kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Cenâb-ı Allâh da kulunun yardımındadır.

[vr.20a]

23. Kırk bin kolağasına mahzar.

Devletlü mürüvvetlü re'fetlü atûfetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am vüfûru'r-rahmi ve'l-kerem efendimiz hazretlerinin hâk-ı pâ-yı merâhim-ihtivâ-yı veliyyü'n-ni'amânelerine, serhadd-i sugûr-i hâkânîden mahmiyye-i Ahîsha'nın ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve ocaklu serdengeçdiyân ağavât ve alemdârân ve ihtiyâr-ı ocak ve zâbitân ve neferât ve umûm ahâlîsi kullarının mahzar-gûne arz-ı hâl-i istirhâm me'alleridir ki: "El-yevm vâlî-i vilâyetimiz devletlü veliyyü'n-ni'am fârûk-ı şiyem Benderli Ali Paşa hazretleri makarr-ı hükûmetlerini teşrifleri ânda zât-ı ale's-simât-ı vezîrîlerinde merkûz olan etvâr-ı hasene ve âsâr-i cemîle-i müstahsene icrâsıyla âmme-i fukarâ vü ra'iyet ve cümle ahâlî-i vilâyetin refâh-ı hâl ve râhat-ı bâlleri mûcib-i şîrâze-i nizâm-ı memleket te'kîdine ez-cân ü dîl sa'y ü mübâşeretlerinden nâşî vakt-i hükûmetimizde ve bundan böyle mugâyir-i rızâ-yı yümn-irtizâ-yı saltanat-ı seniyye ve muhâlif-i rızâ-yı vâlî-i vilâyet ferd-i âferîdeden bir sû'-i hâl ü hareket zuhûr ider ise elbetde vehâmet-i adîdesi der-kâr ve te'dîb ü gûşmalleri âşikâr olduğu tenbîh ü vasâyâsıyla îfâ-yı merâsim-i tehdîd ve muktezâ-yı umûr-ı mevkûlelerin te'bîd ile cümle serhad-nişînânı bâ'is-i fevz ü felâh-ı dâreyn olan esbâb-ı tahsîl-i rızâ-yı aliyeye sevk ü te'bîd buyurup ve cümlemiz çokdan berü serhad-perver ve gayûr ve mütedeyyin-i secâ'at-nihâd ve hisâl-i hamîde ile müştehad böyle bir vezîr-i dilîr mukârenetine sîne-kûb-ı intizâr iken arzu ve ümîd-i âcizânemize muvâfîk eltâf-ı hafîyye-i ilâhî ile mahz-ı âsâr-ı kerâmet-i hazreti zıllullâhîden elhak mürüvvet-güster ve cenâh-ı lütf u mürüvveti fukarâ ve zu'afâyâ pîster böyle vâlî-i kesîrü'l-me'âlîye mazhariyetimiz şükrânesinde bâ-y ü gedâmız mâlik-i sermâye-i sürûr u mübâhât ve her bir emr ve tenbîh-i rızâ-perverîlerinden râzî ve hoşnûd olup mugâyir-i emr ü rızâları bir ehadden ser-mû nifâk u şikâk ve bagy ü fesad-ı sâlibü'l vifâk zuhûr itmek ve zuhûr ider ise müşârun-ileyh efendimiz tarafından cezâ-yı mâ-bihî'l-iktizâsı tertîbine rızâ-dâde ve dâmen-bûs-ı niyâz olmak üzre akd-i peyvend-i uhûd u mîsâk ve ittifâk olunmuşiken cibilliyet-i reddiyyesi şöhret-şî'âr-ı enâm kırk sekiz cemâ'atine usta koşulup me'mûren bu tarafa gelan SüleymanUsta nâm habâset be-nâm hîn-i vürûdlarından ile'l-ân gürûh-ı

eşkiyâdan birkaç hazele-i mefsedet bezele-i başına cem‘ u itbâ‘ idüp gâh vülât-ı izâm efendilerimizin nüfûz-ı şânlarına [vr.20b] mûcib-i kesr ü şeyn-i? fesâd ü fitne îkâzına cesâret ve gâh ehl-i ırz ve fukarânın ırz ve mâl ve cânlarına sû‘-i kasd ile niçeniçeef‘âl-i kabîha ve şakâvete mübâderetden bir lahza hâli olmayup bundan iki mâh mukaddem merkûm usta şakâvet-i cibilliyenin ele alup bir taraftan vilâyet fukarâsının hâb-ı râhatlarını rübûde ve isâl-i mazarrat gûnâ-gûn ve bir taraftan vâlî-i vilâyetimizin kesr-ı nüfûz ve şânlarını müstelzim nâ‘ire-i fitne ve âşûb-ı mefsedet-nümûn îkâdına dâmen be-meyân-ı hıyânet olduğu hâlde ez-kadîm tıynet-i rezîlesi hamîr-i mâye-i hubs u hıyânet ile muhammer Ahmed Bey nâm nemek be-harâmın dahi dimâğında olan hevâ-yı hıyânet ve ihâneti mahves-i murâd-ı fesâdı olarak birbirleriyle buluşup zîr-i kelîm-i hafâda akd-i encümen-i meşveret ve evvel emirde âdet-i me‘lûfeleri üzre vâlî-i vilâyetin emr ve nüfûz ve şânlarını kesr ü ihlâl ve sâniyen endâze-i şakıyyeleri üzre bâzâr-ı bagy u şakâvetde metâ‘-ı merâm u maksadların ölçüp biçüp ser-menzil-i mezâk-ı fâsidelerine geçmek dâ‘iyyesiyle merkûm usta gice hâlinde kendü avene-i havanesiyle çıkup derûn-ı şehirde on beş dû-lâb bâzergân dükkânını şikest ve mâl ve eşyâsını dest-bürd-i igâre ve sirkat eylediklerini li-hikmeti’llâh mevsûku’l-kelim birkaç kimesneden başka müşârun-ileyh hazretleri dahi muktezâ-yı tabî‘at-ı fârûkiyyesi üzre cüst ü cûy-ı erbâb-ı şekâ ve himâye-i fukarâ için tebdîl-i sûret gezer iken re‘ye’l-ayn müşâhadeleri kat‘an ve kâtibeten mahall-i şekk ü iştibâh olmayup merkûmânın harekât-ı nâ-marziyye-i sâ‘irelerinden kat‘-ı nazar kâffe-i seken-i serhad haklarında sebep-i işti‘âl-i gadab-ı âteş-bâr-ı cenâb-ı tâc-dârî olacak mahz-ı îkâd-ı nâ‘ire-i fitne ve fesâdlarından nâşî bu gûne düzdi ve sirkati irtikâbları kâbil-i hazm-i havsala-i hükûmet-kârî olmadığından başka mevâdd-i uhûd ve ittifâk-ı umûma min-küllî’l-vücûh muhill ü mugâyir olduğundan vezîr-i müşârun-ileyh merhûm Ahmed Bey’i katl ü izâle ve merkûm ustayı dahi tıynet-i hıyânet ü habâseti muktezâsınca te‘mîn-i serhadd-i sugûr ve ocak-ı âmire-i safvet-vüfûrumuzın kemâ-yenbagî müceddeden temeyyüz ve tathîriçün i‘dâm ve izâlesi bi’d-defe‘ât taraflarımızdan niyâz ve istid‘â olunduysa da kemâl-i lütf u mürüvvet-i ocak-şinâsî ve derece-i atf u şefkat-i kadr-dânî-i vezîrîleri üzre katl ve i‘dâmından sarf-ı enzâr u dest-keş ve zilâl-çekan-ı merhametleriyle rihte-i yek-müşti-i hûndân keff-i yed buyurarak Kars’a nefy ü iclâsıyla iktifâ ve yerine ocak ma‘rifetiyle [vr.21a] münâsib bir usta nasb olunması irâde buyurdıkları ve

ahâlî-i vilâyetin merkûm ustadan ustalık ve ocak rûsûmundan hâric ve kabûlü gayr-i câ'iz ef'âl-i kabîha-i adîd[e] ve şikâk u fesâd-ı bedîde görüp cân-ber-dehân-ı acz ü iztirâr olduklarından fi'l-vâkı' ol tarafa hâ'iben âyib olur ise li'llâh ve li-rasûl hilâf-ı hâli inhâ ve ifâdesine ihâle-i sem'-ı i'tibâr buyurulmayup ustalığı ref' ve muktezâ-yı resm-i ocak te'dîbini irâde birle bir dahi bu tafara me'mûriyetten men' u def' buyurulmak niyâzıyla bir kıt'a arz-ı hâlimiz takdîm olunduysa da şâyet merkûm usta mahall-i menfâsından atvâr-ı rûbâh-ı ? hasebiyle bir güne hîle ve şa'îdeze-bâzıyla reh-yâb-ı halâs ve cânib-i ocağa vârid ve tarz-ı âhar ile zemîn-bend-i mülâkât dürûg u tekzîbi hâlet-i pür-taksîrât-ı sâlifesiyle tervîc-i bâzâr-ı mefsedetine istihkâm virmesi iktizâ ider ise, hâşâ merkûm hakkında hâk-ı pâ-yı devletlerine arz olunan töhmet ve kabâhatinden harf-ı vâhid kizb ü hılâf ve müşârun-ileyh tafarafından ve tarafımızdan bir gayr-i garaz-ı nefsanîye mebnî azv ü iftirâ olmayup bu kadar fukarâ ve ibâdu'llâha îsâl-i mazarrat ve hiyâneti inde'llâh ve inde'n-nâs zâhir ve bâhir olmağla sıdk u istikâmetine bir vechile i'timâd u i'tibâr buyurulmayup lütfen ve mürüvveten pâdişâh başıçün merkûmun cezâ-yı sezâsını irâde birle bu serhad-nişînân kullarını du'âcı ve mesrûr ve mülâsık-ı a'dâ olan bir serhadd-i mansûrenin bu vechile şûr-ı şer ve ihtilâlden vikâye ve sıyânet buyurulması niyâzıyla arz-ı hâl-ı sıdk-me'âl-i âcizânemiz terkîm ve takdîm-i hâk-ı pâ-yı rahîmâneleri kılındı. İnşâ'allâhü te'âlâ muhât-ı ilm-i emel-revâ-yı veliyyü'n-ni'amâneleri buyuruldukda ol bâbda emr ü fermân ve lütf u mürüvvet ü ihsân devletlü inâyetlü mürüvvetlü ra'fetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am vüfûru'r-rahm efendimiz sultânımız hazretlerindedir.

Bende Numan, Halîfe-i kâtib-i Yeniçeriyân-ı-Ahîsha

Bende İbrahim, Ser-serdengeçdiyân-ı -Ahîsha

Bende Ömer, Ser-turnâyî-i Dergâh-ı âlî-i Yeniçeriyân-ı-Ahîsha

Ed-dâ'iyü'l-kadîm-Ali Kâdî ?

24. Cebe-hâneye nakl ve vâsıl olan defterin ser-nâmesidir.

İnâyet-i Alîyye-i cenâb-ı memâlik-perverîden merâsim-i hazm u ihtiyâta ri'âyeten Erzurum kal'ası cebehânesinde vedî'aten mevcûd mühimmât cebe-hânedin

ifrâz ve Ahîsha kal'asına irsâl olunmak üzere inâyet-bahş-i sahîfe-i sudûr olan evâmir-i celîle mantûku ve bir kıt'a defter-i sûret mûcibi cebehâne-i mezkûre ve mühimmât-ı sâ'ire ez-gayr-i noxsân Ahîsha kal'ası cebecibaşı vekîline teslîmen cebehâneye vaz' olunan cebehâne ve mühimmât-ı sâ'ire defteridir ki, ber-vechi âti'z-zikr beyân olunur. Fî 21 Zi'l-hicce sene 36.

[vr.21b]

25. Topçular defteri ser-nâmesidir.

Şeref-vürûd iden emr-i şerîf-i âlî-şân mücebince Ahîsha kal'ası muhâfazâsına me'mûr topcu ve arabacı neferâtına zam ile müceddeden vâlî-i vilâyet ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le isbât-ı vücûd itdirilerek tertîb ve cem'an yüz elli dört nefere iblâğ olan topcu ve arabacı zâbitân ve neferâtın esâmîleri defteridir ki, ber-vechi âti'z-zikr beyân olunur. Fî 5 Za sene 39.

26. Cebehâne defteri ser-nâmesidir.

Bâ-emr-i âlî ve bâ-nezâret-i vâlî-i vilâyet ve ma'rifet-i şer'le vezn ve ta'dâd olunan Ahîsha kal'ası cebehânesinde mevcûd mühimmât ve edevât-ı lâzîme ve cebehâne ve amel-i sâlih ve gayr-i sâlih top ve tophâne edevâtının defteridir ki, ber-vechi âti'z-zikr beyân-şüd. Fî 5 Za sene 39.

27.

Derûn-ı cebehânedede mevcûd fişenk ve barut-ı siyâh ve kurşun defteridir.

Derûn-ı kal'a-yı mezbûrda vâkî' tabyalarda ve lâzım gelan mahallerinde mevzû' ve mevcûd toplar defteridir ki, ber-vechi âti'z-zikr beyân-şüd.

28. Zahîre defterin ser-nâmesidir.

Otuz beş târihinde Erzurum anbârında mevcûd mîrî zahâyirinden Ahîsha kal'asına nakl ve tavsîline irâde-i aliyye ta'alluk buyurulmuş olan yigirmi bin keyl şa'ir ve on bin keyl hintadan kal'a-ı merkûmeye vâsıl ve Ahîsha kûdüyle vaz'-ı anbâr olunan zahîrenin defteridir ki, ber-vechi âti'z-zikr beyân olunur. Fî 5 Za sene 39.

29. Diğer zahîre defterin ser-nâmesidir.

Kızılbâş-ı bed-ma‘âşın memâlik-i mahrûse-i şâhâneye sû’-i kasd ve tasallutu hengâmalarında hazm u ihtiyâta ri‘âyeten kal‘a-ı mezbûrda zahîre bulunmak için vâlî-i sâbık merhûm es-Seyyid Ahmed Paşa, Çıldır Eyâleti’nde zahîre bulunan mahallerden fukarâsının akvât-ı yevmiyelerini taklîl ve her ne kadarı gadri müstelzim ise de kılâ‘-ı hâkâniyenin esbâb-ı takviyyetini istihkâm niyyeti ile birer mikdâr kerhen celb ve kal‘a-ı mezbûrun anbârına vaz‘ olunan zahîrenin el-yevm mevcûd defteridir ki, ber-vechi âti’z-zikr beyân-şüd. Fî 5 Za sene 39.

30. Masraf olan cebehâne defterin ser-nâmesidir.

Vâlî-i sâbık merhûm es-Seyyid Pehlivan İbrahim Paşa hazretleri eyyâm-ı hükûmetlerinde cebecibaşı vekîli fevt olup müceddeden nasb ve me’mûr ta’yîn buyurulan cebecibaşı vekîline bâ-emr-i âlî lede’l-vezn ve’t-ta‘dâd ve otuz bir senesi târihiyle teslîm olalıdanberü hâlâ vâlî-i vilâyetimiz devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin vürûduna kadar mansûb olan vülât-i izâm hazerâtı ve mütesellimleri ma‘rifetleri ve ma‘rifet-i şer‘le vakit vakit iktizâsıyla Ahışa cebehânesinden ihrâc ve lâzım gelan mahallere sarf olunan mûmzâ defter-i müfredât mûcibi barut-ı siyâh ve mühimmât-ı sâ’ire defteridir ki, ber-vechi âti’z-zikr beyân olunur. Fî 7 Za sene 39.

[vr.22a]

31. Mevâcib husûsîcün der-i Devlet-i aliyye’ye takdîm olunan i‘lâm sûretidir.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîne budur ki,

Medîne-i Ahışa’nın ocaklu serdengeçdiyân ağavât ve alemdârânı ve umûm zâbitân ve yeniçeriyân kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâya cem‘ olup şöyle tazallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ fi’l-bâl eylediler ki: “İşbu muntehâ-yı serhadd-i sugûr-ı mansûrede hırka-nişîn-i tavattun ve inti‘âşımız mahzâ bereket-i sâye-i hü mâ-vâye-i tâc-dârî olduğuna mebnî rûz u mesâ devâm-ı eyyâm-ı saltanat ve kıvâm-ı hengâm-ı ferr ü şevketleri ed‘iyyesiyle mükellef olduğumuza mebnî mefrûza-i

gerden-i ubûdiyetimiz olan du‘â-yı deymûmiyyet-i eyyâm-ı ömr ve saltanat-ı seniyye-i iklîm-perverî dest-güşâ-yı müdâvemet ve samsâm-ı hûn-âşâm-ı şâhâneleri unk-ı a‘dâ-yı dîn ü mübînde meşhûd-ı hâss u âmm olmak nümâyâ-yı behiyyeleri tekrârıyla edâ-yı vâcibe-i zimmet üzre olduğumuzu arz u takdîme vesîle-güzâr iken mine‘l-kadîm sebep-i ma‘âş ve bâ‘is-i fahr u mübâhât-ı âcizânemiz olan sadaka-i pâdişâhî nân-pâre mevâcimizden müstehakkı olduğumuz otuz senesinin mâl-ı mevâcibi ber-mantûk-ı icmâl vekîlimiz Dervîş Efendi ve ta‘yîn buyurulan ocak çavuşu ma‘rifetiyle vürûd ve ashâb-ı esâmiye ber-vech-i kâ‘ide-i kadîm sergi olunup mevâcibleri zâbitân ma‘rifetleriyle i‘tâ olunarak isticlâb-ı de‘avât-ı hayriyye-i şâhâneye rağbet olunmuş ise de otuz bir ve otuz iki senelerine mahsûben müstehak olduğumuz mâl mevâcibine henüz dest-res ve nâ‘il olamadığımızdan dûçâr-ı ihtiyâc ve ma‘âşımıza zarûret mess idüp kemâl derece ıztırâb-ı abîdânemizden dergâh-ı inâyet-dest-gâh-ı rahîmânelerine bi‘l-umûm tevcîh-i rûy-ı niyâz ve me‘lûf olduğumuz vechile mazhar-ı inâyet ve âtifat-ı husrevânî birle otuz bir ve otuz iki senelerinin mevâcibine nâ‘iliyyetimiz recâ ve ümniyyesiyle ocak tarafından cümle ma‘rifetleriyle kırk sekiz cemâ‘atin ustası Süleyman Usta kulları vekîl ittihâz ve bir kıt‘a mahzar-gûne arz-ı hâl-i abîdânemiz merfû‘-ı bâb-ı mu‘allâ-yı tâc-dârî kılındığını musaddık sen dahi i‘lâm idivir” deyû iltimâs itmeleriyle fi- nefsi‘l-emr bu sekene-i serhad-nişîn bir alay zu‘afâ kullarına lütfen ve terahhümen rûz [u] şeb ümîd-vâr ve intizârında oldukları seneteyn-i mezbûreteynin mevâcibi hazîne-i inâyet-defîne-i tâc-dârîden ihsân buyurulmaz ise, hâlleri perîşân ve giriftâr-ı teng-destî ve ıztırâb ve sebep-i ma‘âşdan mahrûm olacaklarına ilm-i dâ‘iyenem lâhik olup işbu serhadd-i sugûr-ı fukarâ ve zu‘afâ ve yeniçeriyân kullarının niyâz-mend oldukları mevâciblerini kerem ü ihsân buyurmaları niyâzıyla evkât-ı hayât-ı müste‘ârelerini vakf-ı du‘â-yı hayriyye-i saltanat-ı seniyye-i tâc-dârî kıldıkları lede‘ş-şühûr pâye-i serîr-i âlâya i‘lâm olundu. Bâkiyü‘l-emr men lehü‘l-emr ve‘l-ihsânındır.

El-abdü‘dâ‘î li‘d-Devleti‘l-Aliyyeti‘l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el- Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahîşa.

32. Diğer mevâcib husûsîcün i'lâm sûretidir.

Der-i devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Medîne-i Ahîsha'nın ocaklu ağavât ve alemdârânı ve umûm zâbitân ve cümle yoldâş kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ-fi'l-bâl eylediler ki: “Çıldır Eyâleti feth ü teshîr ve izâfe-i memâlik-i şâhâne-i iklim-gîr olalıdan beru ve min-e'l-âbâ' ve'l-ecdâd me'lûf ve mu'tâdı olduğumuz sadaka-i pâdişâhî esâmî-i müte'ayyinemiz ile müftehir ve mübâhât iderek rûz u leyâl hidemât-ı mebrûre-i muhâfazada kemer-beste-i kıyâm ve be-tahsîs bundan akdem bi'd-defâ'at vuku' bulan muhârebe ve mukâbele-i udvânde icrâ-yı tekâmîl-i nâmus-ı hamîyyet-i serhadd-i sugûr niyyet-i hâlisânesiyle alem-efrâz-ı gayret ve müceddeden bayraklar küşâdesiyle mukâbele-i küffârda müste'inen billâhi te'âlâ sîne-gîr-i sebât ve ikdâm olunarak yüz ağılık ni'metine mazhariyetimiz mülâbesesi hazîne-i inâyet-defîne-i tâc-dârîden mâl ve mevâcibimiz tamâmıyla ihsân ve bundan mâ'adâ bayrakları küşâde olunan ağavât ve alemdârân kullarına müceddeden esâmî tevcîh ve inâyet buyurılır ümniyesiyle cümlemiz müterakkib-i semt-i intizâr iken iki yüz otuz senesine mahsûben inâyet buyurulan mâl-ı mevâcibin defter-i icmâlinde doksan kıt'a esâmî hazîne-mânde ve mahlûle ihrâc olunmuş olduğundan ashâb-ı esâmî dūçâr-ı varta-i baş ve hirmân abâ an-ced sâye-i te'ayyüş ve iftihârları olduğu sadaka-i pâdişâhî mâl-ı mevâciblerinden mahrûm ve sergide esâmîleri okunmadığından dünyâ başlarına zindân ve her birisi esâmîlerini tas[h]îh itmek ümniyesiyle dergâh-ı felek dest-gâh[a], teveccüh-rû-yı i'tizâm ve istid'â-yı inâyet üzre iseler de serhadd-i sugûr-i hâkânîden ol mikdâr esâmî-i eşhâsın def'ine hurûcu muhill-i şîrâze istihkâm-ı serhadd-i mansûr ve müstevcib-i îrâs-ı zihn ü fütûr olduğundan merâsim-i cezm u ihtiyâta nazaran tecvîz olunamayub eltâf-ı amîmü'l-a'tâf-ı tâc-dârîye ittikâ'en bâ-arz u i'lâm mahlûle ihrâc olunmuş ashâb-ı esâmînin kemâ-fi's-sâbık esâmîleri inâyet ve ihsân buyurulması niyâz ve istirhâm olunur deyu istimâlet verilmiş olmağla mezîd-i merâhim-i aliyye-i tâc-dârîden niyâz ve müsted'â-yı acîzânemizdir ki, bir kıt'a mûmzâ ve mahtûm defterde mastûr ve mukayyed olup öteden berü hidemât-ı muhâfaza-ı serhadd-i sugûr ve mukâbele-i adüvânda sa'y ü gayretleri meşkûr ve her vechile inti'âş ve dirlikleri mevâcib-i mezkûreye mahsûr olan bir alay kalîlü'l-bizâ'a kullarının sadaka-i pâdişâhî nân-pâre-i kadîmânelerinden

me'yûs ve mahrûmiyetleri tecvîz ve revâ buyurulmayup ser-i şevket-makarr-ı hümâyûn sadakasıçün mine'l-ecdâd sebeb-i medârları olan esâmîleri kemâ-fi's-sâbık ihsân buyurulmasıyla mezkûr kullarını müceddeden çerâğ ve ihyâ buyurulmak niyâzında idiğimizden mâ'adâ sâye-i pâdişâhîde müstehakkı olup rûz u şeb intizârında olduğumuz otuz bir ve otuz iki senesinin mâl-ı mevâcibini ahz u kabzına ocak tarafından [vr.23a] vekîlimiz olan kırk sekiz cemâ'atin Süleyman Usta kullarına teslîm ve inâyet buyurulmasına irâde-i seniyye-i tâc-dârî buyurulması istid'â ve niyâzında idiğimizi muhât-ı ilm-i akdes-i kerîmâneleri olmak için lütfen ve terahhümen bu serhadd-i sugûr-i mansûreye ta'attüfen bu [ve]chile recâ ve niyâz-ı abîdânemizi rehîn-i hayyız-ı is'âf ve mahlûle ihrâc olunmuş esâmîlerin müceddeden tevcîhi ile rûz u şeb zuhûr-ı intizârında olduğumuz otuz bir ve otuz iki senesinin mevâcibini temâmiyle ihsân buyurulması niyâzı bir kıt'a mazhar-gûne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi i'lâm idivir" deyü iltimâs itmeleriyle fi-nefsi'l-emr işbu serhadd-i sugûr-i mansûrenin sekencesi ve yeniçeriyân kulları diyâr-ı âhar kullarına makîs olmadığına ilm-i dâ'iyenem lâhik olmağla niyâz-mend ve ümîd-vâr oldukları üzere mahlûle ihrâc olunmuş esâmîlerin müceddeden tevcîh ve inâyet buyurulmasına irâde-i aliyye-i tâc-dârî ta'alluk buyurulmasıyla a'lâ vu ednâ ve bây u gedâ cümle-i nâ'ib-i mesâr ve şâd-mânî olup evkât-ı hayât-ı müste'ârelerini vakf-ı du'â-yı hayriyye-i saltanat-ı şehir-i yârî kıldıkları lede's-şuhûr pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olunmuşdur. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır.

El-abdü'dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el- Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

33. Mevâcib teslîm i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki,

Medîne-i Ahîsha'nın ocaklu ağavât ve alemdârânı ve umûm zâbitân ve ihtiyâr ve yamağân ve cümle yeniçeriyân kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup, şöyle takrîr-i kelâm ve bast-ı ani'l-merâm eylediler ki: "Vilâyetimiz müntehâ-yı serhadd-i sugûr-i hâkâniyeden olup sâhibü'l-esâmenin medâr u ma'âşlarımız öteden berü sadaka-i pâdişâhî nân-pâre mâl-ı mevâcibe menût ve mahsûr olup be-her sene

şevketlü kerâmetlü kudretlü mehâbetlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimizin kerem ü ihsânlarıyla muğtenim olarak ta‘ayyüş idüp devâm-ı saltanat-ı seniyye-i tâc-dârî de‘avât-ı hayriyyesine müdâvim olduğumuz vazîfe-i zimmet-i bende-gâne-i me’mûriyetimiz olan de‘avât-ı hayriyye-i husrevâne-i aliyye ile ter-zebân ve emr-i muhâfazada bezl-i vücûd-ı iktidâr iken bin iki yüz otuz bir senesinin <<mahsûben >>³⁶⁶ mevâcibine mahsûben ocak çavuşu Halil Ağa kulları yediyle yedi bin beş yüz yetmiş iki guruş mâl-ı mevâcibimiz tamâmen ve kâmilten teslîm olup zâbitân ma‘rifetiyle bir sehm-i âdî sergî-feriş ve cümle ehl-i mevâcibe taksîm ve teslîm olup bi’l-evlâdî ve’l-ıyâl de‘avât-ı hayriyye-i hazreti pâdişâhiye meşgûl olarak hizmet-i emr-i muhâfazada bezl-i vücûd üzre olduğumuzu der-bâr-ı ma‘delet-karâra i‘lâm idivir” deyu iltimâs itmeleriyle hakikatü’l-hâl meblağ-ı mezbûr yedi bin beş yüz yetmiş iki guruş ocak çavuşu Halil Ağa kulları yediyle mahal-i me’mûre teslîm ve cümle ehl-i mevâcibe taksîm olup mazhar-ı eltâf-ı tâc-dârî olmâlarıyla mesrûr ve du‘âcı olduklarına ilm-i dâ‘iyânem lahik olduğu ol ki vâkı‘ hâldir, pâye-i serîr-i a‘lâya i‘lâm olundu. Ol bâbda emr ü irâde men lehü’l-emr ve’l-ihsânındır.

El-abdü’dâ‘î li’l-Devleti’l-Aliyyeti’l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kâdî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

[vr.23b]

34. Diğer mevâcib teslîm i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîne budur ki,

Medîne-i Ahîsha’nın ocaklu ağavât ve alemdârânı ve zâbitânı ve umûm ihtiyâr ve yamağân ve cümle yeniçeriyân kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâyâ cem‘ olup, şöyle takrîr-i kelâm ve ta‘bîr-i ani’l-merâm eylediler ki: “Vilâyetimiz müntehâ-yı serhadd-i sugûr-i hâkâniyeden bulunup ahâli ve seknesinin medâr-ı te‘ayyüşleri öteden berü sadaka-i pâdişâhî nân-pâre mâl-ı mevâcibine menût ve mahsûr olup be-her sene şevketlü kerâmetlü kudretlü mehâbetlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimizin birr ü ihsânlarına muğtenim olarak ta‘ayyüş ve devâm-ı saltanat-ı

³⁶⁶ Üzeri noktalarla hafifçe karalanmış.

seniyye-i tâc-dârî de‘avât-ı hayriyyesine iştiğâl ve vazîfe-i zimmet-i me‘mûriyetimiz de‘avât ve emr-i muhâfazada bezl-i vücûd-ı iktidâr iken bin doksan senesinin mevâcibine ocak vekîlimiz yeniçeriler efendisi Abdurrahman Efendi dâ‘îlerini der-bâr-ı şevket-karâra irsâl ve nân-pâre-i sadaka-i pâdişâhî mevâciblerimizi hazîne-i inâyet ve defîne-i tâc-dârîden ihsân ve ilâ-âhiri’d-deverân evlâd u ıyâlimizin ed‘iyye-i hayriyye-i Cenâb-ı Hazret-i Yezdân olduğumuzu ve nân-pâre-i mezkûre tamâmen vekîlimiz yediyle teslîm ve ahz u kabzımızı Der-aliyye-i ebediyyü’l-karâra arz ve i‘lâm idivir” deyü ilhâh ve ibrâm itmeleriyle ol ki mutâbık-ı nefsü’l emrdir, pâye-i serîr-i a‘lâya arz ve i‘lâm olundu. Bâkiyü’l-emr men lehü’l-emr ve’l-ihsânındır. Hurrîre fi’l-yevmi’s-sâdis ve’l-ısrîn min-şehr-i Cemâziye’l-âhir sene selâsîn ve mi’eteyn ve elf.

El-abdü’dâ‘î li’l-Devleti’l-Aliyyeti’l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el- Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

35. Diğer mevâcib i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîne oldur ki,

Medîne-i Ahîsha’nın ocaklu serdengeçdiyân ağavât ve alemdârı ve umûm zâbitân yeniçeri kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâya cem‘ olup, şöyle takrîr-i kelâm ve bast-ı ani’l-merâm eylediler ki: “İşbu müntehâ-yı İslam serhadd-i sugûr-i hâkâniyeden bulunup medâr-ı inti‘âşımız mahzâ bereket-i sâye-i hüma-vâye-i tâc-dârî olduğuna mebnî mefrûza-i gerden-i ubûdiyetimiz olan du‘â-yı deymûmiyyet-i eyyâm-ı ömr ve saltanat-ı seniyye-i iklim-perverî dest-güşâ-yı müdâvemet ve muvâzabet üzre olduğumuzu arz u takdîme vesîle-güzâr iken mine’l-kadîm sebep-i ma‘âş ve bâ’is-i fahr u mübâhât-ı âcizânemiz olan sadaka-i pâdişâhî nân-pâre mevâcibimizden müstehakkı olduğumuz otuz senesinin mâl-i mevâcibi ber-mantûk-ı icmâl vekîlimiz Dervîş Efendi ve ta‘yîn buyurulan ocak çavuşu Halil Ağa ma‘rifetleriyle vürûd ve ashâb-ı esâmîye ber-vech-i kâ‘ide-i kadîm sergi olunup mevâcibleri zâbitân ma‘rifetiyle i‘tâ olunup mazhar-ı eltâf-ı tâc-dârî ve isticlâb-ı de‘avât-ı hayriyye-i pâdişâhîye rağbet olunmuş olduğunu der-bâr-ı şevket-karâra

i'lâm idivir" deyü ibrâm itmeleriyle ol ki mutâbık-ı nefsi'l-emrdir, der-bâr-ı ma' delet-karâra i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır.

[vr.24a]

36. Defter-i esâmîleri takdîm olunan mevâcib i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Medîne-i Ahışa'nın ocaklu ağavâtı ve zâbitân ve umûm ihtiyâr ve alemdârân ve yamağân ve cümle yeniçeriyân kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâya cem' olup, şöyle tazallüm-i hâl veistirhâm-ı mâ-fi'l-bâl eylediler ki: "İşbu serhadd-i sugûr-i hâkânîde bast-ı bisât-ı ikâmet ve âsûde-nişîn-i refâh u râhat olduğumuz mücerred şevketlü kudretlü kerâmetlü zıllullâhi fi'l-âlem pâdişâhımız ve veliyyü'n-ni'met-i bî-minnet efendimiz hazretlerinin kerem ü feyz ve ihsân-ı teveccühât-ı cihân-penâhîleri berekâtından olduğu idrâk ile rûz [u] şeb farîza-i zimmet-i bende-gânemiz olan izdiyâd-ı ömr ü devlet ve saltanat ve eyne-mâ kânû ve teveccehû mansûr u muzafferiyetleri de'avât-ı hayriyesi tekrâriyle müteveccih-i mihrâb-ı melekut olduğumuz hengâmda merâsim-i hazm u ihtiyâta ri'âyet usûl-ı mevhebet-şumûl-i seniyyeden olduğuna mebnî bundan akdem vukû' bulan sefer-i hümâyûn hengâmlarında küffâr-ı hâk-sârın nefsi-i Ahışa ve kılâ'-ı sâ'ireleri üzerlerine niyyet-i fâside-i garûriyyet-i hezîmet-encâmlarıyla cevânib-i erba'adan hücum ve muhâsara ve istilâsında alemleri feth ü güşâde olunan ağavât ve alemdârân ve neferâtı kullarına inâyet-i defîne-i hazret-i cihân-penâhîden müceddeden nân-pâre mevâcib ta'yîn ve çerâğ u bâdî-i şevka ve bazu-yı gayret ve cân-sipârî-i mücâhidîn olmak için sadaka ve ihsân buyurulmak niyâz veistirhâmıyla der-bâr-ı ma' delet-karâra takdîm olunan i'lâm ve mahzar-ı serhad-nişînân kulları karîn-i enzâr-ı rahm u âtifet ve şefkat buyurulmadığından kâffe-i sekene-i serhad ser-be-ceyb-i hırmân olup ekserîsi âteş-i fakr u fâka ile sûzân ve nafaka-i nefis ü ıyallerin idârede âciz ve rûz be-rûz dâr-ı diyârların terk ile diyâr-ı gurbeti ihtiyâr ve her biri bir cânibe perâkende olmak hasebiyle refte refte leb-i a'dâ-yı dîn-i mübînde vâkı' serhadd-i mansûre-i şâhânedan olan vilâyetimiz erbâb-ı muhârebe ve mukâteleden tehî ve kuvvetü'z-zahr ümîd ü emânımıza külliyyen za'f-ı küllî tatarruk idüp ma'âzellâhi te'âlâ küllü yevm fırsat-güzîn-i tetâvul-ı dest-i hasâret ve intikâm olan küffâr-ı dûzah-karârın bağıteten hücum

ü iktihâmı vukû'a gelse mukâbeleye kâfi harb u darb erbâbı bulunamayacağı bedihî olup küffâr-ı hâk-sârın rûz be-rûz tedârükât-ı kaviyye ve hileden hâlî olmayarak dâ'imâ ferce-yâb-ı fırsat olmak dâ'iyе-i fâsideleri olarak düşmen-i dîne mukâbele olunmak evvelen Allâhü te'âlâ sâniyen sâye-i cihân-penâhî ümîd ve ittikâsıyla esbâbına teşebbüsen rûz u leyâl terk-i hâb u râhat eylediğimiz emr-i âşikâr olup hasbeten li-llâhi te'âlâ ve li-aşkı rasûl muhabbeti ser-i merâhim-efser-i cenâb-ı zıllullâhî sadakasına işbu serhadd-i mansûre ve sekencesi bir alay melhûfât-ı derd-mendân, hâl-ı perîşân pür-melâline rahmen ve şefkaten defter-i esâmîleri takdîm olunup mukaddemâ alemleri güşâde olunan ma'lûmetü'l-mikdâr ağvât-ı serdengeçdiyân ve alemdârân ve neferât kullarının dîde-i remed keşîde-i intizâr u mütelehhifâneleri tûtüyâ-yı eltâf u inâyet ile rû-şenâ ve müceddeden hazîne-i mekârim-i defîne-i tâc-dârî nân-pâre mevâcib ta'yîn ve bâdî-i şevk ve hamîyyet ü iftihâr-ı cân-sipârânemiz olmak için sadaka ve ihsân buyurulup sekene-i serhaddât-ı sâ'ire misillü ser-â-pâ mesrûr ve ihyâ buyurulmasına müsâ'ade vü himmet ve bu üftâde-gân-ı çâh-ı hayret ve hirmân kullarına dest-gîr-i rahm u âtifet ve ol vechile devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ve lutf-ı hazret-i pâdişâhî ve izdiyâd u ikbâlleri de'avâtına secde-güzâr ve muvâzabet [vr.24b] buyurulmak niyâziyla bir kıt'a mahzar-güne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi i'lâm idivir" deyü iltimâs itmeleriyle hakîkatü'l-hâl niyâzları mutâbık-ı nefsu'l-emr olduğuna ilm-i dâ'iyânem lâhik ve şâyeste-i inâyet ve muhtâc-ı merhamet oldukları pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olunmuşdur. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre fî gurre-i Rebî'u'l-evvel sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el- Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

37. Mevâcib husûsîçün i'lâm.

Mahfil-i kazâya cem' olup şöyle takrîr-i kelâm ve bast-ı ani'l-merâm eylediler ki: "Ahîsha kal'ası muhâfazasına me'mûr Dergâh-ı âlî yeniçerileri kullarının ez-kadîm sadaka ve ihsân buyurulan mevâciblerinden otuz iki senesine mahsûb müstahak oldukları mâl-ı mevâcibleri bundan akdem me'mûr yediyle gelüp

teslîm ve ferş-i sergi ile ashâb-ı esâmîye tevzî' u taksîm olunup cümlesi devâm-ı eyyâm-ı ömr ü Devlet-i aliyye ve kıvâm-ı ferr ü ikbâl ve kuvve-i iclâl-i saltanat-ı seniyye de'avâtına müdâvemetle külah-endâz-ı şükr ü iftihâr ve mesrûriyyet olmalarıyla merkûmun kullarının ekserî fakr u fâka ile ser-gerdân ve medâr-ı ma'âşları sadaka-i pâdişâhîye mevkûf ve münhasır olup otuz üç senesi müstahakk oldukları sadaka-i pâdişâhî mâl-ı mevâciblerinin vakt-ı inâyet ve ihsânı dahi hulûl itmekle hâl-i fakr-iştimâl-i âcizânelerine nazaran ve merhameten me'lûf oldukları vech üzre sene-i mezkûre mahsûb müstahak oldukları mâl-ı mevâcibleri dahi lütf u inâyet ve sadaka vü ihsân ve ol vechile şevketlü kudretlü mehâbetlü zıllullâhi fi'l-âlem efendimizin eyyâm-ı ömr ü devlet ve ikbâl ve imtidâd-ı hengâm-ı ferr ü haşmet ve iclâl-i seniyyelerine du'âcı ve mesrûr buyurulmak niyazıyla.

38. Ahmed Bey'in maddesine i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha'nın ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ [ve] ümerâ ve zü'amâ ve ocaklu ağavât ve alemdârân ve sâ'ir zâbitân ve umûm bâyu u gedâsı kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm eylediler ki: "Cânib-i cihân-penâhîden bu def'a vilâyetimize vâlî nasb u ta'yîn buyurulan Benderli devletlü Ali Paşa hazretleri makarr-ı hükûmet-i vezîrîlerine pâ-nihâde-i vürûd ve ikâmet idelüden berü muvâfık-ı rızâ-yı yümn-irtizâ-yı şâhâneyleylen ve nehâren hâb-ı ârâm ve râhatı terk ve ber-müceb-i lâzime-i serhad-dârî ızhâr-ı tavr-ı pesendîde ve icrâ-yı şerî'at-ı garrâ ile ihkâk-ı hak ve mu'âmelât-ı bergüzîdeye mübâderet ve cümle bâyu u fakîr ve bernâ ve buyurulanın emn ü âsâyîş-i hâl ü bâlleri esbâbını istihsâle kemâ-hüve hakkahû bezl-i mechûd ve sarf-ı mâ-melek sa'y ü gayret üzre olup ahâlî-i vilâyet ve sekene-i serhad kulları dahi sâye-i kerâmet-vâye-i [vr.25a] cenâb-ı zıllulâhîde böyle bir merd-i gayûr ve cesûr, sâhib-i nasfet ü diyânet, fukarâ-nüvâz serhad-perver vâlîye mukârenetimiz ni'metine teşekküren şevketlü kudretlü kerâmetlü mehâbetlü veliyyü'n-ni'am-i âlem, zıllullâhi fi'l-âlem efendimizin izdiyâd-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ü ikbâl ve kuvve-i ferr ü haşmet ve iclâl-ı sermedîleri de'avâtına tekrâr ale't-tekrâr nâsıbe-sây-ı zemîn-i muvâzabet ü iştigâl iken vilâyetimiz derûnunda müfettinlik ile şöret-şi'âr-ı enâm Hazinedâr-zâde

Ahmed Bey nâm şekâvet-perest muktezâ-yı cibilliyeti üzre birkaç kesân-ı bî-akl ve iz'ânı dahi yanına celb ü cem' ile semt ü fesâd ü şikâka sâlik olup vâlî-i vilâyetin umûr-ı hükûmet ve nüfûzların ihtilâle virmek dâ'iyesiyle ibâdullâhın emn ü râhatlarını selb ve kûşe be-kûşe fiten ü mefsedet gûnâ-gûn ibrâzına der-kâr oldukda bir müddetden berü Âsitâne'den ocak ma'rifetleriyle gelüp bu tarafta ikâmet üzre olan kırk sekiz cemâ'atın Süleyman Usta kendü hâline olmayup halkı ıdlâl ve gice ve gündüz miyâne-i vilâyette ehl-i irz ve fukarânın mâl ve cânlarına kasd u tasallut ve bir nice def'a ikâd-ı nâyire-i âşûb ve fitneye bâdî hâlât-ı tahammül-güzârı nümâyân gerek vilâyet ve gerek ahâlî-yi vilâyet tarafından tehdîd ü tenbîh ve nush u pend olunduysa da aslâ eser-ker olmadığından bu def'a dahi merkûm Ahmed Bey ile peygüle-i hafâda hem-reng meşveret-i şikâ vü mefsedet olup her biri bir taraftan müstekinn-i zamîr-i mültefit-semîrleri envâ'-ı nifâka ve şikâka râhat-rübâ ve fitne ve fesâd-ı tahammül-fersâ icrâsına mübâşeretlerinden başka âhirü'l-emr gice hâlinde derûn-ı çâr-sûda on beş aded esnâf ve bâzergân dükkânlarını kesr ü şikest ve hatta bir iki dükkân merkûm usta kendü eliyle kırıp mâl ve eşyâların gâret ve sirkat eyledikleri bi-inâyetillâh zâhir ve âşikâr ve cümlelerin meşhûdu oldukda bir vechile sabr u tahammül olunamayup te'dîbleri husûsunda vâlî-i vilâyet müşârun-ileyh hazretlerine mürâca'at olunup ber-muktezây-ı rızâ-yı yümn ve lâzime-i gayret ü diyânetleri üzre merkûm Ahmed Bey'in cezâ-yı mâ-yelikasın tertîb ve meydân-ı siyâsette ibreten li's-sâ'irîn katl ve merkûm ustayı dahi Kars'a nefy ü iclâ buyurmuş ise de merkûm usta birkaç seneden berü gürûh-ı hazele ve erbâb-ı şekâvete delîl ü pîşvâ olarak ahâlî-i vilâyetin i'dâm-ı emn ü râhatlarını bâdî olduğundan mâ'adâ cibilliyet-i nâ-pâkî muktezâsınca bu def'a dahi mugâyir-i ocak [vr.25b] ve mezmûm u menfûr-ı âlem olan akbah-ı kabâyihden düzd-kârî ve sirkate meyl ü mübâdereti bir vechile kâbil-i havsala-i hazm ve kabûl olur mevâddan olmamağla min-ba'd merkûm bu tarafa adem-i irsâl ile ocakdan tard ve ib'âd olunmak husûsu ocak zâbitânına dahi tahrîr ü ifâde olunmuş olmağla şâyed hilâf-ı vâkı' şikâyet idecek olur ise hasbeten lillâh zevi'l-iltifât ü isgâ ve i'timâd buyurulmayup ol tarafda dahi ocakdan ve zâbitlıktan ihrâcı ve te'dîbi emr ü fermân buyurulmak niyâzı vezîr-i müşârun-ileyhin vedî'atullâh olan fukarâ ve zu'afâ ve sekene-i serhad bâý u gedâsı haklarında kemâl-i tabassur ve diyânetle neşr-i me'âsir-i hasene ve sâye-i kerâmet-vâye-i mülûkânede böyle fesâda ve fitene bâdî ve ihtilâl-i nizâm-ı serhadd-i şâhâneye

mütebâdî hâ'in-i dîn ü devletin cezâsını tertîb buyurdıklarından umûm ahâlî-yi vilâyeti râzî ve hoşnûd idüp fi-küllî hâl de'avât-ı hayriyye-i hazret-i şehin-şâhiye sevk ü iştigâl üzre olduğu beyânı işbu mahzar-ı hakikat me'âsirimizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü iltimâs itmeleriyle fi-nefsi'l-emr ol ki hakikatü'l-hâldir, pây-e-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Hurrîre zâlike fi gurre-i Zi'l-hicce'ti'ş-şerîfe li-sene erba'a ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

39. Ustanın maddesine mahzar.

Se'âdetlü meveddetlü mekremetlü karındaş-ı e'azlarımız çavuş ustalar hazerâtı ve umûm ocak usta ve zâbitânı huzûrlarına dürer-i de'avât-ı lâyika ve gurur-ı esniye-i fâ'ika itihâf u ihdâ ve hâtır-ı âtırları kemâ-yenbagî mer'î ve istinbâ kılındığı siyâkında nümâyende-i hâlisânemizdir ki: "Ez-kadîm Ahîsha vakit ağalarının ma'iyetine me'mûr ortamız doksan üç cemâ'ati ortasına birkaç seneden berü usta koşulup gelan Mustafa Usta'nın mugâyir-i kânûn-ı ocak harekât-ı nâ-marziyyesi müşâhade olunmakda idiye de gâh be-gâh vücûh ve zâbitân taraflarından nush u pend itdirilüp te'sîr ider ve salâha meyl idüp uslanur ve kendüsün çeker me'mûliyle sabr olunup bakılırken gün be-gün ve sene be-sene tavrını değışüp evvelkinden ziyâde ocak ve ustalık rûsûmundan hâric harekâta mütecâsir ve hattâ ocağımızın âb-ı rûyî ve sebep-i iftihârı olan kışla derûnunda niçe def'a ef'âl-i şenî'ası alenen müşâhade olunup resm-i edeb ve kâ'ide-i orta ve ocağı bi'külliye ferâmûş iderek yoldaş ve neferâtı birbirine düşürüp iki yüz seneden berü görülmedük fezâhat ve bî-edeblik ibrâz u izhârına sabra tahammül nihâyet bulup encâm-ı ? ..? ..? mazmûnunca [vr.26a] bu taraftan tard ve ib'âd olunması faysalda meşveret-i umûm olmuş iken bundan akdem cümle zâbitân-ı ocak ma'rifetleriyle Selim Usta ol tarafda usta koşulup irsâl ve merkûm Mustafa Usta ortayı Selim Usta'ya teslîm itmek üzre ol tarafa matlûb olunduğu Hakk bilür ki, cümle yoldâş ve neferât ve umûm ahâlî-yi vilâyetin derecesiz mahzûz ve memnûniyetimizi mûcib olmuşdur. Hakk te'âlâ sizlerden râzî olsun ki, bu vilâyeti merkûmun yüzünden ve fesâd ü fezâhatından berî ve halâs eylediğiniz merkûm Mustafa Usta'ya ber-mûceb-i mektûb ve sizlerin re'y ü mütâlebesi üzre bu def'a yol virilüp oltarafa râhî olmuşdur.

Ancak ol tarafa vürûdunda ba‘zı mahallere düşüp sûret-i hakda hakkâniyyet ibrâz ve müsâ‘ade itdirmek için hîle ve ifk ü iftirâyâ der-kâr olursa cümlesi kizb ü hilâf olup ve fî'l-vâkı‘ kizb ü dürûğuna i‘timâd ve müsâ‘ade olunup bir dahî bu tarafa gönderilmesi revâ ve münâsib görilür ise bir vecihle itâ‘at olunmayup ve kabûl olunmak imkânı olmayacağından ocağımızın ırz ve nâmusunu sıyâneten ve bu serhad ocaklusununun hâtırlarına ri‘âyeten merkûm Mustafa Usta’nın bir dahi bu tafara gelmesi husûsuna ruhsat ve müsâ‘ade olunmayup müddet-i tekmîline kadar ol tarafda meks ü avk ve bi-mennihî te‘âlâ ol vecihle bizleri memnûn ve minnet-dâr buyurmalarınız me‘mûl ve mes’ûl-i hâlisânemizdir. Fî gurre-i N sene 36.

Hâlisü'l-fu‘âd Osman, Alemdâr

Hâlisü'l-fu‘âd Esbak Mehmed, Serdengeçdi

Hâlisü'l-fu‘âd Numan Halîfe, Yeniçeriyân-ı Ahışa.

Hâlisü'l-fu‘âd Ömer, Ser-Turnâ-yi Ağa-yı Yeniçeriyân-ı Ahışa

40. Zamm-ı cedîd i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Ser-dîvân-ı müşîrû'l-erkân-ı mülûkânede mevcûd kapu kullarının kısteyn mevâcibi mürettebâtından Çıldır cizyesi kaleminde mukayyed on bir bin sekiz yüz iki guruşun serî‘an cem‘ u tekmîl ve Hazîne-i âmire’ye tavsîl kılınmasına irâde-i aliyye ta‘alluk ve ol bâbda vâlî-i vilâyet devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerine ve bu abd-ı dâ‘îlerine hitâben şeref-yâfte-i sahîfe-yi sudûr iden bir kıt‘a emr-i âlî-i zîb-efzâ-yı sâha-yı vusûl olup emr ü fermân-ı vâcibü'l-iz‘âna imtisâl farîza-i zimmet-i me‘mûriyet ise de Çıldır Eyâleti cizyesi lede’t-tahsîl cem‘an yigirmi dört bin beş yüz altmış bir guruşa bâliğ olup kırk senesine mahsûb ilâve buyurılan zamm-ı cedîdî tevzî‘ olunmuş evrâk üzre altı bin dört yüz yetmiş iki guruş ifrâz ve müşârun-ileyh hazretlerinin sarrâfi tarafından teslîm-i Hazîne-i âmire kılınmasıçün sarrâfına tahrîr ve iş‘âr olunup mâ‘adâ on sekiz bin seksen sekiz [vr.26b] guruşun üç yüz on sekiz buçuk guruşu Humbaracı neferâtına ve yüz yetmiş yedi guruşu İsmail Efendi Câmi‘i hüddâmına ve guruşu ber-mu‘tâd vilâyet tahsîl-dârına ihrâc ve kusûr on beş bin beş

yüz doksan iki buçuk guruşu bâ-ma‘rifet-i şer‘-i kavîm gönüllüyân ocaklarına tevzî‘ ve taksîm kılınmış olduğu bundan bâ-i‘lâm-ı şer‘î pâye-i serîr-i â‘lâya ifâde vü takdîm ve ol vechile zimmet-i müşârun-ileyhde sene-i merkûm cizyesi mâlından habbe-i vâhide kalmamış olduğu hasbî bâr-gâh-ı mu‘allâ-dest-gâha i‘lâm olunmuşdur. Ol bâbda emr ü fermân men lehü‘l-emr ve‘l-ihsânındır. Fî gurre-i Ca sene 240.

41. Menzilhânelere be-her senede olan masraf i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Memâlik-i vesî‘atü‘l-mesâlik-i şâhânedede vâkı‘ menzilhâneler tavrından çıkup rast gelan menzile süvâr ile mesârif-i menzil haddini tecâvüz ve vedî‘atullâh olan fukarâya mûcib-i hasâr olduğu aks-ı endâz-ı sâmi‘a-ı kerâmet- câmi‘a-yı hazret-i zıllullâhî olup sâye-i adâlet-vâye-i şâhânelerinde umûm fukarâ ve zu‘afâ karîn-i arâmiş ü refâh ve mazhar-ı asâyiş-i hâl olmâlarına terahhumen tekâlîf-i şâkka-i menzili, umûm fukarâ üzerinden ref‘ ve min-ba‘d kirâya tahvîl ve cümle ittifâkıyla isâ‘a-i kâlib-i hüsn-i nizâm olan şurût-ı müte‘ayyine üzre hareket ve düstürü‘l-amel ittihâz olunmasına irâde-i kâtibe-i cihân-dârî ta‘allukundan nâşî bir senede bir kazâ ahâlîsi menzil umûrunu idâre için menzilhânelerine ne mikdâr zahîre ve ne mikdâr alef ve akça virdiklerini nefîce ve gavrına kesb-i ittîlâ‘ ve sıhhati üzre vukûf tahsîl buyurulmak bâbında sadr-ı sâbık tarafından tahrîr bundan akdem vâsıl-ı mevkı‘-ı tesyîr buyurulan bir kıt‘a kâ‘ime-i imtisâl-râsimeye binâ‘en vâlî-i vilâyet devletlü el-Hâc Salih Paşa efendimiz hazretlerinin inzımâm-ı re‘y ü ma‘rifet-i vezîrâneleriyle tahkîk olunarak mine‘l-kadîm yed-i vâhid ile idâre olunan nefsi-i Ahîsha ve Sagre menzilhânelerinin senevî virilan hinta ve şa‘îr ve saman ve nükûdun aded ve mikdârı derûn-ı i‘lâma melfûf mûmzâ ve mahtûm defter-i müseccelden muhât-ı ilm-i akdes-i âlîleri olacağı pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olunmuşdur. Bâkiyü‘l-emr men lehü‘l-emr ve‘l-ihsânındır. Fî gurre-i Ca sene 240.

Memâlik-i vesî‘atü‘l-mesâlik-i şâhânedede kâ‘in mine‘l-kadîm yed-i vâhid ile idâre olunan nefsi-i Ahîsha ve Sagre menzilhânelerinin senevî virilan hinta ve şa‘îr ve saman ve nükûdun aded ve mikdârı defteridir ki, ber-vechi âti‘z-zikr beyân-şüdd.

En-nakd 12 500 guruş

Hınta (somâr) 100 aded, be-her somârı râyic-i vakt üzre on altışar guruşdan 1600 kıymet guruş.

Şa'ir (somâr) 400 aded, be-her somârı rayîc-i vakt üzre on bir guruşdan 4400 kıymet guruş.

Saman (yük) 1500 aded, be her yükü râyic-i vakt üzre kırkar pâreden 1500 kıymet guruş.

Cem'an yekûn 20 000 guruş. Yalnız yigirmi bin guruşdur. Sah.

[vr.27a]

42. Vüzerâ-yı izâm tarafından sancaklara tevzî' olunan sâlyâne mürâsesidir.

Hâlâ Şavşad kâdîsı fazîletü efendi ve Mirho sancağı beyleri se'âdetlü Ali Bey ve Osman Bey ve umûm kurâ imâmları ve ihtiyârları ba'de't-tahiyyeti'l- vâfiyye münhâmızdır ki: "Çıldır Eyâleti bin iki yüz otuz bir senesinin mâh-ı Şevvâl-i şerîfi evâsıtında avâtıf-ı aliyye-i husrevânîden vezîr-i inâyet-semîr devletlü es-Seyyid Lütfullah Paşa efendimiz hazretlerine tevcîh ve ihsân-ı hümâyûn buyurulduğundan nâşî merhale-i Rodos'dan tahrîk-i rikâb-ı azîmet ve makarr-ı hükûmet-i müşîrânelerine sâye-bahş-i teşrîf-i nüzûl idinceye kadar esnâ-i râhda ve gerek makarr-ı hükûmetlerinde Devlet-i aliyye-i ebediyyü'd-devâmdan mahâll-i sâ'irelerden âmed-şüd iden me'mûrînin iktizâ iden harc-ı râh ve atıyyeleri bi'l-istidâne i'tâ ve rü'yet olunarak terâküm iden on aylık masârifâtı işbu Şa'bân-ı şerîfin nısfında ma'rifet-i şer' ve umûm vücûh-ı memleket ma'rifetleriyle Çıldır Eyâleti'nin hâvî olduğu kazâlarına tevzî' ve ber-vech-i i'tidâl taksîm olundukda Mirho sancağına yalnız dört bin beş yüz elli guruş isâbet itdiği mantûk-ı buyuruldı-ı sâmîden dahi ma'lûmunuz oldukda meblağ-ı mezbûru Mirho sancağı ahâlîsine ale'l-i'tidâl tarh u tevzî' ve bi'l-ihimâm cem' u tekâmîl ve me'mûr-ı kabzına teslîm olunmasına vüfûr-ı dikkat eyleyüp ber-mûceb-i mürâsele âmil olasız ve's-selâm.

Es-Seyyid İbrahim el-kâdî

Bi-medîne-i Ahîsha el-mahmiyye

Livâ-i Keskim ve Petekrek 8700 kıymet guruş

Nâhiye-i Tavusker 4550 guruş

Livâ-i Livane 8650 guruş

Livâ-i Ardanuç 8650 guruş

Livâ-i Satlil ve Hassa? 4550 guruş

Livâ-i Mirho 4550 guruş

Livâ-i Mamervan 5000 guruş

43.

Bâ'is-i mürâsele budur ki,

Bin iki yüz otuz bir senesinin mâh-ı Şevvâl-i şerîfi evâsıtında avâtıf-ı Alîyye-i mülûkâne ve avârıf-ı behiyye-i husrevânededen eyâlet-i Çıldır, vâli-i vilâyetimiz devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am es-Seyyid Lütfullah Paşa efendimiz hazretlerine tevcîh ve ihsân buyurulup mahall-i ikâmetleri olan merhale-i Rodos'dan fekk-i ikâmet-i meymenet-encâmılarından makarr-ı hükûmetleri Ahışa'yı teşrîf buyuruncaya dek taraf-ı âlîlerinden Ahışa mütesellimi sa'âdetlü Osman Ağa vaktinde umûm ma'rifetiyle vâkı' olan masârifât ve hîn-i teşrîf-i müşîrânelerinde işbu sâl-i meymenet fâl-i Şa'bân-ı şerîfe'sinin nısfına gelinceye kadar Der-aliyye-i ebediyyü'd-devâmdan ve mahâll-i sâ'irelerden iyâb ü zihâb vukû'unda bâ-defter vukû'-yâfte masârifâtı ve vücûh-ı ma'rifetiyle eyâlet-i mezbûr tarafından cenâb-ı hidivânelerine ikrâmiyeleri yekûn yalnız altmış sekiz bin iki yüz elli guruşa bâli' olup meblağ-ı mezbûr cümle ümerâ vü zü'amâ ve vücûh-ı memleket ma'rifetleriyle ve ma'rifet-i şer'le ber-vech-i bâlâ Çıldır Eyâleti'nin hâvî olduğu kazâlarına alâ-vechi'l-i'tidâl tevzî' ve taksîm olunup mübâşirleri ma'rifetiyle ber-mantûk-ı defter-i bâlâ yerlü yerinden cem' u tahsîl olunup mebâliğ-i ikrâmiyye hazîne-i âsafânelerine ve meblağ-ı mesârifât-ı istidâne olunan mahallere bâ-defter teslim olunmak için taraf-ı şer'-i kavîmden bi't-taleb işbu mürâsele tahrîr ü irsâl olunmuşdur. [vr.27b] Bi-mennihî te'âlâ vüsûlünde gerekdir ki, meblağ-ı mezbûru ber-vech-i bâlâ eyâlet-i Çıldır sancaklarına ale'l-i'tidâl tarh u tevzî' ve bi'l-ihtimâm cem' u tekmîl ve

me'mûr-ı kabza teslîm olunmasına vüfûr-i dikkat eyleyüp ve ber-mûceb-i mürâsele âmil olasız ve's-selâm.

Es-Seyyid İbrahim el-kâdî

Bi-medîne-i Ahışa

44.

Livâ-i Ardahan-ı Büzürk

Yalnız beş bin altı yüz guruşdur. Sah.

Bâ'is-i pusula-i şer'î budur ki,

Öteden berü vüzerâ-yı izâm hazrâtının masâriflerine avn ü medâr zeylinde Çıldır Eyaletinden bâ-fermân-ı âlî tertîb ve ta'yîn buyurılan yigirmi bin guruş imdâd-ı hazariyye otuz iki senesi re's-i sene-i gurre-i Muharem i'tibâriyle hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Çıldır, devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am es-Seyyid Lütfullah Paşa *yesserallâhü mâ-yürîd ve mâ-yeşâ* hazretlerine te'diyesi îcâb ve iktizâ eylediğinden bir kıt'a fermân-ı celîlü'ş-şân şeref-rîz-i vürûd ve zuhûr eylediğine mebnî hazariyye-i mezkûr ve ma'ahû harc-ı bâbı ve sene-i merkûme evâsıt-ı Şa'bân-ı şerîf'den Zi'l-hicce gâyetine kadar Devlet-i aliyye tarafından vürûd iden âmed-şüde-gân masârifâtı ve yevmiyyeleri olan otuz beş bin iki yüz guruş ki, cem'an elli beş bin iki yüz guruşun eyâlet-i mezkûrun hâvî olduğu sancaklara ber-vech-i i'tidâl tevzî' olundukda Ardahan Sancağı'na isâbet iden ber-vech-i bâlâ yalnız beş bin altı yüz guruşdur.

.. ?

[vr.28a]

45. Vüzerâ-yı izâmdan imdâd-ı hazariyye ve harc-ı bâb olan sâlyâne mürâselesidir.

Livâ-i Acara-i Ulyâ

Yalnız bin beşyüz guruşdur. Sah.

Bâ'is-i pusula-i şer'î budur ki,

Öteden berü vüzerâ-yı izâm hazerâtının masâriflerine avn ü medâr zeylinde Çıldır Eyâleti'nden bâ-fermân-ı âlî tertîb ve ta'yîn buyurılan yigirmi bin guruş imdâd-ı hazariyye otuz iki senesi re's-i sene-i gurre-i Muharem i'tibâriyle hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Çıldır, devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am es-Seyyid Lütfullah Paşa yesserallâhü mâ-yürîd ve mâ-yeşâ hazretlerine te'diyesi îcâb ve iktizâ eylediğinden bir kıt'a fermân-ı celîlü'ş-şân şeref-rîz-i vürûd ve zuhûr eylediğine mebnî hazariye-i mezkûr ve ma'ahû harc-ı bâbı ve sene-i merkûme evâsıt-ı Şa'bân-ı şerîf'den Zi'l-hicce gâyetine kadar Devlet-i aliyye tarafından vürûd iden âmed-şüde-gân masârifâtı ve yevmiyyeleri olan otuz beş bin iki yüz guruş ki cem'an elli beş bin iki yüz guruşun eyâlet-i mezkûrun hâvî olduğu sancaklara ber-vech-i i'tidâl tevzî' olundukda Acara-i Ulyâ Sancağı'na isâbet iden ber-vech-i bâlâ yalnız bin beş yüz guruşdur.

..?

[vr.28b]

46.

Taksît-ı evvel ve sâni berâber olarak hazariyye pusulasıdır.

Livâ-i Acara-i Süflâ, Yalnız bin beş yüz guruşdur. Sah.

Bâ'is-i pusula-i şer'-î budur ki,

Öteden berü vüzerâ-yı izâm hazerâtının masâriflerine avn ü medâr zeylinde Çıldır Eyaletinden bâ-fermân-ı âlî tertîb ve ta'yîn buyurılan yigirmi bin guruş imdâd-ı hazariyye otuz iki senesi re's-i sene-i gurre-i Muharem i'tibâriyle hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Çıldır, devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am es-Seyyid Lütfullah Paşa yesserallâhü mâ-yürîd ve mâ-yeşâ hazretlerine te'diyesi îcâb ve iktizâ eylediğinden bir kıt'a fermân-ı celîlü'ş-şân şeref-rîz-i vürûd ve zuhûr eylediğine mebnî otuz iki senesi re's-i senesi gurre-i Muharrem'den Zi'l-hicce gâyetine kadar bir senelik yigirmi bin guruş hazariyyeden taksît-ı evvel ve sâni berâber olarak Acara-i Süflâ Sancağı'na isâbet iden ber-vech-i bâlâ yalnız bin beş yüz guruşdur.

... ?

[vr.29a]

47. Diğer sâlyâne mürâselesi.

Hâlâ Çıldır sancağı kâdîsı efendi ve sancağı beyi ve imâmları ve ahâlîleri ba'de't-tahıyyeti'l-vâfiyye boşluk minhâmızdır ki,

Bin iki yüz otuz bir senesinin mâh-ı Şevvâl-i şerîfi onuncu gününde avâtıf-ı Alfiyye-i mülûkâne ve avârıf-ı behiyye-i husrevânîden Çıldır Eyâleti vezîr-i inâyet-semîr devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am es-Seyyid Lütfullah Paşa *yesserallâhü bi'l-hayr mâ-yürîd ve mâ-yeşâ* efendimiz hazretlerine tevcîh olalıdanberü işbu mâh-ı sâlin Şa'bân-ı şerîfesi nısfına gelinceye kadar Der-aliyye'den ve mahâll-i sâ'irelerden iyâb u zihâb vukû'unda istidâne ile i'tâ olunan masârifât cümle ümerâ ve zü'amâ ve vücûh-ı memleket ve ma'rifet-i şer'le eyâlet-i mezbûr sancaklarına alâvechi'l-i'tidâl tevzî' eyledikleri mebâliğden yalnız Çıldır sancağına bin yedi yüz elli gurus isâbet idüp ber-mantûk-i buyuruldı-ı sâmîden dahi ma'lûmunuz oldukda meblağ-ı mezbûru Çıldır sancağı ahâlîsine ale'l-i'tidâl tarh u tevzî' ve bi'l-ihitmâm cem' u tekmi'l ve me'mûr kabzına teslîm eylemeniz için taraf-ı şer'-i kavîmden bi't-taleb işbu mürâsele tahrîr ve irsâl olunmuşdur. Bi-mennihî te'âlâ lede'l-vüsûl bermûceb-i mürâsele âmil olasız ve's-selâm. Fî 25 Ş sene 233.

Es-Seyyid İbrahim el-kâdî

Hılâfe bi-medîne-i Ahışa el-mahmiyye.

48. Diğer sâlyâne isti'câl mürâselesi.

Hâlâ mîr-livâ-i Keskim atûfetlü mîr-i celîlü's-şân hazretleri ba'de't-tahıyyeti'l-vâfiyye muhibbânemizdir ki,

İşbu bin iki yüz otuz üç senesi mâh-ı cümâde'l-âhirin on dokuzuncu günü avâtıf-ı aliyye-i tâc-dârî ve avârıf-ı behiyye-i şehriyârîden bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn eyâlet-i Çıldır, sâbıkâ Emîrû'l-hâc ve Kapudân-ı deryâ-yı sefid ü siyâh devletlü el-hâc Hâfiz Ali Paşa efendimize tevcîh ve ihsân buyurulup vezîr-i müşârun-ileyh efendimiz makarr-ı hükûmetleri olan Ahışa'yı teşrîf buyuruncaya kadar ba-emr-i âlî ve buyuruldı-ı veliyyü'ni'amî ibâdullâhın umûr ve husûsunu ber-

nehc-i şer'î tesviye ve rü'yet ve hıfz u himâye-i fukarâ u ra'yyet ve sekene-i memleket için cümlelerin marzîsi olarak mütesellim nasb olan mürüvvetlü Ahmed Bey'in masâriflerine ve vezîr-i müşârun-ileyh efendimizin taraf-ı devletlerinden ve sâ'ir me'mûriyetile vürûd idenlere iktizâ iden masârifâtını idâre için cem'elviye beyleri ma'rifeti ile ve ma'rifet-i şer'le eyâletimiz kazâlarına ber-vech-i i'tidâl cümle ma'rifetiyle tevzî' olunan sâlyânededen Keskim kazâsına isâbet iden bin beş yüz guruş bu âna kadar adem-i zuhûrundan kâ'im-mekâm-ı mûmâ-ileyh hazretleri tarafından birkaç def'a tarafınıza tahrîr olunmuş ise de adem-i isgâ ve meblağ-ı ma'lûme'i irsâl itmemeniz bir acâyib ma'nâ olmağla [vr.29b] gerekdir ki, kazâ-yı mezbûre isâbet iden meblağ-ı ma'lûme'i yerlü yerinden cem' u tahsîl ve mîr-i mûmâ-ileyhin gelen adamına teslîm eylemeniz husûsu taraf-ı şer'-i kavîmden bi't-taleb işbu mürâsele tahrîr ve irsâl olunmuşdur. Bi-mennihî te'âlâ vüsûlünde matlûbları olan meblağ-ı ma'lûme'i acelelen irsâl eylemeye dikkat eyleyüp ve ber-mûceb-i mürâsele âmil olasız ve's-selâm.

Es-Seyyid İbrahim el-kādî

Bi-medîne-i Ahîsha el-mahmiyye.

49.

Livâ-i Çıldır yalnız iki bin guruşdur. Sah.

Bâ'is-i tahrîr-i pusula-i şer'î oldur ki,

Vüzerâ-yı izâm hazerâtının masâriflerine avn ü medâr zeylinde eyâlet-i Çıldır'dan be-her sene bâ-fermân-ı âlî tertîb ve ta'yîn buyurulan yigirmi bin guruş imdâd-ı hazariye işbu bin iki yüz otuz dört senesi re's-i sene-i gurre-i Muharem i'tibâriyle taksît-i evvel ve taksît-i sâni kayd olarak bir kıt'a fermân-ı âlî şeref-rîz-i vürûd idüp bundan mâ'adâ bin iki yüz otuz üç senesi mâh-ı Cemâziye'l-âhirin evâsıtından otuz dört senesi Cemâziye'l-evvelînin gâyetine varıncaya kadar Der-aliyye tarafından âmed-şüde-gân masârifleri ve ma'ahû harc-ı bâbı kırk beş bin altıyüz elli guruş cem'an altmış beş bin altı yüz elli guruş hâlâ vâlî-i eyâlet-i Çıldır, devletlü inâyetlü el-hâc Hâfız Ali Paşa yesserallâhü mâ-yeşâ hazretlerine te'diyesini müş'ir bir kıt'a fermân-ı celîlü'ş-şân zuhûruna mebnî mebâliğ-i mezbûr altmış beş

bin altı yüz elli guruş eyâlet-i mezkûrun hâvî olduğu sancaklara cümle elviye beyleri ve vücûh-ı memleket ma‘rifeti ve ma‘rifet-i şer‘le alâ-vechî’l-i‘tidâl tevzî‘ olundukda Çıldır sancağına isâbet iden ber-vech-i bâlâ yalnız iki bin guruşdur.

..?

[vr.30a]

50. Hazariyye i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Çıldır Eyâleti esbak vâlisi atûfetlü Lütfullah Paşa hazretlerinin uhdesinde iken iki yüz otuz üç senesi Cemâziye’l-âhiresinin on dokuncu günü devletlü Hâfız Ali Paşa hazretlerinin uhdesine tevcîh buyurulup eyâlet-i merkümede vâkı‘ kazâlardan senede iki taksît ile müretteb olan yigirmi bin guruş imdâd-ı hazariyyeden zikr olunan otuz üç senesine mahsûben şurût-ı mücebince re’s-i sene-i gurre-i Muharrem i‘tibâr olunarak müşârun-ileyh Hâfız Ali Paşa hazretlerinin tevcîhi târihine göre kıstu’l-yevm hisâbı üzre hissesine isâbet iden hazariyye akçası ma‘rifet-i şer‘ ve cümle ma‘rifetiyle yerlü yerinden tahsîl ve tarafından kabzına me’mûre te’diye ve teslîm olunmak bâbında müşârun-ileyh der-bâr-ı ma‘delet-medâra ifâde ve hazariyyesinden kıstu’l-yevm târihiyle hissesine isâbet iden mâlını istid‘â buyurmuş olduğundan imdâd-ı hazariyye selefî zimmetine geçmiş ise istirdâd ve ahâlî zimmetlerinde kaldığı tebeyyün ve tahakkuk eylediği hâlde tahsîl-i lâzım geldiğinden ol bâbda sâdır olan emr-i âlî-i şeref-efzâ-yı sahîfe-i sudûr ve cümle ahâlînin ma‘lûmları olup istiknâh-ı keyfiyyet olundukda vücûh-ı vilâyet ve ahâlî kulları mahfil-i kazâya cem‘ olup şu vechile ifâde-i hâl iderler ki: “Otuz iki senesinin hazariyyesini tekmîlen müşârun-ileyh Lütfullah Paşa hazretleri kazâlardan tahsîl ve otuz üç senesi dahi re’s-i Muharrem i‘tibâriyle iki taksît ile tahsîli lâzım gelen yigirmi bin guruş hazariyyesini ve masârif-i sâ’iresini zamm iderek kıst-ı evvel ve kıst-ı sâni i‘tibâriyle bir taksîtden cümlesini kazâlara temâmen tevzî‘ ve kazâlardan tahsîl ve sancakların zimmetinde bir akça kalmadığı ve otuz iki ve otuz üç senesinin hazariyyeleri tekmîlen vezîr-i müşârun-ileyh’in zimmetinde kalmış olduğu mukaddem dahi devletlü Hâfız Ali Paşa hazretleri istiknâh ve tahakkuk be mâtde bu vechile

olduğundan yedine bir kıt'a i'lâm-ı âcizânemiz virilmiş olduğu bu def'a dahi emr-i âlî üzere keyfiyet bu vechile olduğu ve kazâlarda bir akça kalmadığını ahâlî ve seken-i serhad kulları bu vechile i'lâm idivir" deyü niyâz ve iltimâs itmeleriyle ol ki vâkı' hâldir, bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu.

[vr.30b]

51. Serasker Hüsrev Paşa'ya Trabzon'dan nakl olunacak i'lâm.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Serhaddât-ı hakâniyeden hudûd be-hudûd leb-i a'dâda vâkı' işbu Eyalet-i Çıldır kılâ' ve bukâ' ve kazâ ve enhâ muhâfızîn ve sekenesi kullarının her hâlde muhtâc ve hücûm-ı a'dâ-yı dîn ve millet gâ'ileleriyle muztarib ve bî-rahat olup esbâb-ı müdâfa'a-ı a'dânın cüz'î a'zamı ve mâlzeme-i akdem ve ehemmi olan mikdâr-ı vâfî zehâ'ir i'tâ ve inâyet buyurulmak niyâzında bundan akdem takdîm-i hâk-ı pâ-yi merâhim-ihtivâları kılınan i'lâm ve mahzar-ı ahâlî ve mezâminince? vâlî-i vilâyetin tahrîr ve ifâdeleri karîn-i enzâr-ı lütf u âtıfet-ı veliyyü'n-ni'amâneleri buyurulmaktan nâşî Trabzon iskelesinde mevcûd zehâ'ir-i mîrîden havâleten celb ve nakl olunmak üzere be-keyl-i İslâmbulî beş bin keyl hınta inâyet buyurulduğu şeref-sünûh iden iki kıt'a evâmir-i şerîfe mantûkundan müstebân olup ancak zehâ'ir-i mezkûre gerek berren istikrâ ve gerek bahren sefîne ve kirâ ile nakli fiyât-ı mu'ayyenesini ez'âf-ı muzâ'af tecâvüz ideceğinden başka min-küllî'l-vücûh imkândan hâric idüğü bedîhî olup eyyâm-ı bahâr takrîb ve melâ'in-i A'câm ile hudûdumuz meyânesinde hâyil olur şenlik ve imâret ve kılâ' kalmamış olduğundan işbu nevrûz hulûlünde âyîn-i diriyye ve niyyet-i fâsidesi üzere hudûdumuza tahattî ve îsâl-i gezend ü hasâret ideceği bî-iştibâh olup eyâlet-i mezbûrun ekser kılâ' ve kazâsı muhâfızîn süvârî ve piyâdeye muhtâc yedi sekiz mâh ale't-tevâlî kışa kadar yem ve me'kûlâtlarına kâfî zehâ'irin adem-i vücûdu bir gâ'ileye makîs olmayarak şimdiden müddehar ve mütedârik bulunmadığı ma'âzallâh yalnız eyâlet-i mezbûre değil memâlik-i mahrûsenin ekser mahâlline nedâmet ve hüsrânı mûris olacağından hâl-i hâyret-i iştimâl-i âcizânemize rahmen ve şefkaten Trabzon iskelesinden inâyet buyurulan beş bin keyl hıntanın nakli tâkat-şiken-i sûret-i imkân olmadığından eslâfları hengâmında câdde-i imkân ve suhûlete sevk ve tertîb buyurulduğu üslûb

üzre zehâ'ir-i mezkûre taraf-ı devletlerinden Mamrevan kazâsına kadar sevk ü nakl olunmak üzere Erzurum ambârlarından inâyet ü ihsân ve gâ'ile-i a'dâ ile min-küllî bâb mahsûr ve meslûbü'l-ihdiyâr olmazdan akdem ol vechile imdâd ü mu'âvenet-i dâverîleri icrâ buyurulmak niyâzında oldukları pîşgâh-ı inâyet dest-gâh-ı veliyyü'n-ni'amânelerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 15 C sene 238.

[vr.31a]

52. Serasker Rauf Paşa'ya Erzurum'dan teslim olunan i'lâmı.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Sedd-i sedîd-i âhen-kilid-i serhaddât-ı hâkâniyeden eyâlet-i Çıldır ez-kadîm müntehâ-yı İslâm lâzımü'l-istihkâm ve matmah-ı enzâr-ı a'dâ-yı li'âm olup bir eyyâmıdan berü Rusyalunun Tiflis ve Açıkbaş ülkâlerini ser-â-pâ zapt ü teshîr itmek sevdâsına meşgûl olup ve üç beş sene zarfında umûm vilâyet-i Gürcistanı âverde-i kabza-i teshîr idüp ba'de-zîn beyzâ-ı münevvere-i İslâm'a dest-dirâz-ı hücum ve tasalluta müntehez ve bir taraftan kavî ü fi'linde televvün-kâr-ı a'câm-ı bed-girdâr vakt ü fursata nasb-dîde-i intizâr ve memâlik-i Osmaniyâne tecâvüz ve pâ-endâz-ı gezend ü hasârete mütehezzir olduğu mübârek zamîr-i ilhâm-semîr-i cenâb-ı cihân-perverîde mütehayyız olmakdan nâşî a'zam-ı mehâmm-ı esbâb-ı takviyeden olarak Erzurum'da müddehar zehâ'ir-i mübâya'adan yigirmi bin kîle hinta ve on bin keyl şa'îr Ahîsha'ya nakl ü vaz' olunmasına irâde-i kerâmet-ifâde-i hazret-i cihân-mutâ'î sünûhundan ile'l-ân beş bin keyl zahîre nakl u teslim olunup bakâyâsı pesmânde ukde-i te'hîr olduğundan bi'd-defe'ât bakâyâ-ı mezkûrenin sevk ü nakli vâlî-i Erzurum ve vücûh-ı ahâlîsine ifâde ve iltimâs olunduysa da vâreste-i iğmâz ve bi'l-âhire eyâlet-i Çıldır'da zehâ'irin vefret ü kesretinden bahisle isti'fâlarını mutazammın der-i devlet-me'âba arz u iknâ' itmeleri hasebiyle zehâ'ir-i mezkûre eyâlet-i Çıldır kazâlarından mübâya'a ve Ahîsha'ya nakl ve hıfz olunması emr ve havî bir kıt'a emr-i âlînin tevârüdü bu tengnâ-yı eyyâmıda meyân-ı şevk ü hamiyetimizi şikeste ve ser-rişte-i ümmîd ve ümniyyeyimizi ..? idüp ke-beyne'l-bahri hâciz ez-her cihet mütehayyız ve âciz kaldığımız hazret-i çâre-sâz ve meded-âferîne zâhir ü ayândır. Zîra eyâlet-i mezbûr kazâlarından Acaralar ve Maçahil ve

Mirho ve Satlil ve Ardanuç ve Livane ve Tavuskar ve Keskim kazâları dere ve orman ve sengistân ve mezâri' ü merâti'den bî-behre, ahâlîsi fakat taru ile ye'îş idüp mâ-melekî bir tüfenk ve askerîye matlûp olundukları vakit ancak rûy-ı nânî görürler. Ardahan ve Oltu ve Mamervan kazâlarının mahsûlatı dahi ekser evkâtde germ ü serd-i hevâ ile pezmurde-i âfât olup Kars ve Pasin taraflarından celb-i akvât iderler beş senede on senede bir kere mahsulleri tendürüst-i vakt-i harmana resîde ve nemâdâr olsa dahi dere sancakların fukarâsı gelüp arka ile üçer beşer kîle iştirâ ve celb ve ashâbı hemân nefsi ve ıyâlini yeteliği kadar hıfz itmek üzere mecbûl oldukları ve Hartus ve Ahılkelek ve Çıldır kazâları dahi hod-nihâyet hudûd-ı eyâlet ve leb-i a'dâda vâkı' perîşân ve ahâlîden hâlî ve muhâfaza için nasb u ta'yîn olunan askerînin rûz-merre ta'yînâtına kifâyet kadar zahîre tedârük ve tavsîli bâbında [vr.31b] el-yevm vâlî-i vilâyet ve umûm ahâlî-i vilâyet ü Eyalet muztarib olduğu ve bu hâlde eşkıyâ-yı a'câm bed- fercâma nağme-i na-sâz-ı şakâveti bülend iderek zî-tuğyâna girüp taraf taraf itâle-i mahâlîb-i keyd ü mazarrat üzere olup hudûd-ı İran'a semt ve karîb olan Ardahan ve Çıldır ve Ahılkelek kazâlarına bir gicede bağteten hücum ile nîm-cân ile mevcûd olan fukarâ ve ra'ıyyesin seby ü istirkâk ve nehb ü igâre ideceği ihtimâl-i karîbesinden leyl ü nehâr muhâfazaya kâfi piyâde ve süvârî ile emr-i muhâfazada terk-i ârâm u râhatımız bir taraftan ve Rusyalı ise çâr taraftan üçer beşer sâ'at mesâfede memerr ve ma'berlerin araba yolu yapdurup tedârik-i kaviyyesiyle âdet-i menhûsesi üzere yaz ve kış dimeyüp ale'l-gafle tehâcüm ü iktihâm ve ahz-ı sâr-ı intikâl niyet-i fâsidesiyle hatve be-hatve hîle ve harekât-ı rübâhiyâneye der-kâr ve ânen fe-ânen netîce olunmakda iken e'âdî-i merkûme ordu ile hudûdumuza vürûd ve ma'âzallâh istîlâ idinceye kadar iktizâ iden asker-i muhâfızın yine kazâlarımızdan tertîb ve tedârük ve lâzım gelan mahallere ta'yîn olunmakda ise de gerek muhâfızın-i mezkûrenin rûz-merre ta'yînâtlarına el-yevm muktezî ve gerek düşmen-i dînin zuhûrunda cümleden akdem lâ-büdd ve elzem ve cüz'î a'zâm takviyye ve tedârükün olan on günlük zahîre mevcûdumuz olmayup bu üç beş kılâ'-ı hâkânî zahîreden tehî olduğu keyfiyeti sekene-i serhad kulların mâtem-zede-i ye's ü hayret ve girîbân-çâk-ı iltihâf u zucret eylediği südde-i şevket-me'âba arz uistirhâm itmek üzere iken bi-hamdi'llâh ruhsat-ı kâmile-i Serasker ile devletlü veliyyü'n-ni'am efendimizin aktâr-ı şarkı teşrîfleri min-tarafı'llâhi'l-meliki'l-allâm bu serhad sekene-i kulları haklarında hayr-ı temâm ve encâm-ı niyâz-dâd-hâhânemize vesîle-i

tâm ve bâdî-i tezâyüd-i kuvve-i bâzû-i şevk-i garâmımız olduğu inşâ'allâh masûn-ı ani'l-iştibâh olmağın hasbeten li'llâhi'l-meliki'n-nasîr şevketlü kudretlü kerâmetlü mehâbetlü veliyyü'n-ni'am-i âlem rûh-i kâlib-i ümem efendimizin ser-i devletlerine sadakaten hâl-i muzdaribânemize atfen ve şefkaten bi'd-defâ'at irâde-i Alîyye buyurılan zehâ'ir-i mezkûreden bakâyâ kalan zahâ'ir mübâya'aten ma'lûmetü'l-mikdâr Erzurum'dan nakl u sevk ve Ahîsha'ya tavsîl ve teslîmi husûsuna müsâ'ade ve himem-i gûh-ı endâz-ı hidîvâneleri is'âf ve bî-dirîğ ve ol vechile tekmîl-i ehemmi takviyye-i serhadd-i hâkânîye inâyet ve umûm ahâlî ve sekenesin müceddeden ma'mûr ve ihyâ ve izdiyâd-ı ömr-i eyyâm ü ikbâl ve devletletleri de'avâtına dest-ber-efrâşte dergâh-ı ulâ buyurulmak niyâzıyla pîş-gâh-ı inâyet-dest-gâhı veliyyü'n-ni'amânelerine i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Fî 15 R sene 38.

[vr.32a]

53. Me'kûlâta narh virilmek i'lâmıdır.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Rahmen li'l-fukarâ zahîreye narh olup münâsibi üzre kat' olunmasına emr-i hazret-i veliyyü'n-ni'amiye binâ'en fukarâ ve zu'afâ ve mahalle imâmları bi-ecme'ihim mahfîl-i kazâya cem' olup şöyle takrîr-i kelâm eylediler ki: 'Bâlâda terkîm olunan kıymet üzre Haban? nâm mahalle getirüp bey' u şirâsı bir akçe ziyâde ve noksân olmamak üzre cümle umûm ma'rifet görmelerinden mâ'adâ her kim bâlâda mastûr kıymetden ziyâde bey' u şirâ ider ve yâhûd saklar ve ihfâ iderse inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am efendimiz te'dîb ü tercîm ve salb u siyâsetlerini cümleye tefhîm ü tenbîh olunacağı huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir.

El-abdü'dâ'iyü'l-kadîm

Es-Seyyid İbrahim el- Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

54. Diğ er me'kûlâta ve sâ'ir esnâfın san'atlarına göre narh virilmek i'lâmıdır.

1 Kıyye nân-ı azîz 4 para kıymetdir.

1 Kıyye lahm-ı ganem 10 para kıymetdir.

1 Kıyye revgan-i sâde 50 para kıymettir.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Fukarâ ve zu'afâyâ merhameten bâ-emr-i hazret-i veliyyü'n-ni'amî vücûh-ı vilâyet mahfil-i kazâyâ cem' olup gerek me'kûlât cinsi ve gerek sâ'ir esnâfin san'atlarına göre münâsib vech üzre umûm ma'rifetiyle bâlâda mastûr olan defter mantûkunca her birinin fiyâtı vaz' ve tahrîr olunup kat' ve kayd olunan narh-ı cârî üzre bey' u şîrâsı re'y ve müstahsen görölüp her kim bâlâda mezkûr kıymetden bir akça ziyâde ve noksan bey' u şîrâ ider ve yâhûd ketm ü ihfâ iderse inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am efendimizin taraf-ı devletlerinden te'dîb ü tecrîm ve salb u siyâset olunacağı cümleye tefhîm ü tenbîh olunduğı huzûr-ı devletlerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am efendim sultânım hazretlerindedir.

El-abdü'dâ'iyü'l-kadîm

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

55. Diğer me'kûlâta narh i'lâmıdır.

Huzûr-ı hazret-i kâ'im-makâmîlerine, ma'rûz-ı dâ'î oldur ki,

Medîne-i Ahîsha'nın ulemâ ve sulehâ ve ağavât ve alemdârânı bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm eylediler ki: Öteden berü vilâyetimizde cârî olan narh-ı nân-ı azîz ve lahm-ı ganem ve bakar ve revgan-i şem' ve dünbeye mu'tâd-ı kadîm üzre kassâblar ve ekmekci ve mumcu esnâfi huzûr-ı şer'-i şerîfe getirilüp bâlâda mezkûr ve terkîm olunan vech üzre [vr.32b] bi'l-umûm vücûh-ı vilâyet ma'rifetiyle narha karâr-dâde virilüp anlar dahi vech-i meşrûh üzre râzî olup bir kimesne bundan bir akça ziyâde ve noksan bey' u şîrâ ider ise kapu tarafından te'dîb ü tecrîm ve salb ü siyâset olunacakları her bir esnâfa tefhîm ü tenbîh ve ber-minvâl-i muharrer ahz u i'tâ olunacağı huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkıyü'l-emr men lehü'l-emrindir.

Ed'dâ'iyü'l-kadîm.

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî bi-medîne-i Ahîsha.

56. Erzurum'dan Ahîsha'ya nakl olunacak zehâ'ir i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Sekene-i serhad kulların ser-â-pâ mâtem-zede-i heyemân u hayret itmîşdir. Zîra bu yigirmi otuz seneden berüdü ki, çâr tarafımız dâ'iren mâ-dâr düşmen-i dîn ile üçer beşer sâ'at mesâfe olup Kars ve Van ve sâ'ir serhaddât-ı şarkîye makîs tutulur ise cümle âlem ve âlemîyân ma'lûm ve âşikârdır ki, anlar fakat bir taraftan a'dâya hem-hudûd ve anlar seferberlikde bî-râhat ve huzûr iseler bizler sefer ve hizada mahsûr misillü hâb-ı ârâm u râhatdan dûr olup, vilâyetimizin ekser kazâları orman ve sengistân ve hâsıl u nemâsı kalîl olduğundan ahâlîleri kalîlü'l-ma'âş ve dîk-ı fakr u fâka ile birbirlerimize şevk ü gayret virüp birer takrîb dil-firîb cân-berdehân-ı hamîyyet olup eyâletimizde vâkı kal'a muhâfazasına ve mukâbele-i a'dâya hûd be-hûd bezl ü sa'y ü iktidâr idegelmiş ve bu kadar müddetden berü kılâ'-ı hâkânînin muhâfazasına Devlet-i aliyye tarafından ulûfelü askerler me'mûr kılınacak olsa masârîf-ı kesîresinden mâ'adâ sevk-i zehâ'ir ü mühimmât ve cihet-i sâ'ire ile küllî usret ve su'ûbeti müstelzim olacağı der-kâr olup eşedd-i ihtiyâcımız olan zehâ'ir ve mühimmât ve cebehâne niyâz olundukça Erzurum'dan havâleten inâyet ü ihsân ve ikdâr-ı takviye-i serhadd-i mansûreye lütf u merhamet buyurulmakda ise de cebehâne ve mühimmâtdan a'zâr gûnâ-gûn serdiyle nısfı virilmeyüp ve lede'l-iktizâ bir vechile ulaştırılmayacağı meşhûd ve mücerrebemiz olduğundan gayri Erzurum mübâya'asından otuz bin kîle zahîre nakl olunması müte'addid evâmîr ile emr ve te'kîd buyurulmuşiken bilâ-mûcib ve belki cerr-i menfe'at zımnında isti'fâya mübâderet ve çendân mahâzir ve i'lâmât ile Devlet-i aliyye'yi tasdî'lerinden sonra zahâyir-i mezkûreden nakli yine fukarâmıza tahmîl olunarak sülüsü ber-vech-i su'ûbet celb olunup ve el-yevm üç vezîr Erzurum'da ve üç vezîr Kars'da merhale-nişîn-i me'mûriyet olup istimâ'imıza göre haklarında teveccühât-ı kâmile-i adîde-i şâhâne bî-dirîğ ve Anadolu'nun yemîn ve yesârında vâkı' eyâletlerin asâkir ve zehâ'iri ma'iyyetlerine ta'yîn pey-â-pey nakden ve havâleten emvâl ve ağnâm ve hazâ'in ile ikdâr olunmakda iken ne hâle mebnî ise ma'iyyetlerinde bulunan askerî

makûlesi mâhiyelerine vaktiyle dest-res olamayup yem ve me'kûlâtları dahi kifâyet itmediğinden bütün bütün fukarâya bâr ve tahmîl olundukdukça fukarânın perîşâniyyet ve askerînin muzâyaka ve teşettütlerini mûcib olduğu me'mûrîn-i sâ'ireye aks ile rehâvet ve tevakkuflarını mutazammın oldukda bi'z-zarûr[e] me'mûriyyet-i lâ'übâliyânelerine böyle bir mehûf ve hatar-nâk serhadd-i [vr.33a] mansûrenin cüz'î askeri ile revâc ve takviye virmek dâ'iyelerine düşüp marîz-ı muhtazardan sıhhat me'mûlü gibi bizlerden imdâd u mu'âvenet mutâlebesine musırr olduklarından feryâd u istîmânımız kat'â müsâ'ade sûretleri gösterilmediğinden başka Der-aliyye'ye olan niyâz ve ma'rûzâtımızı tekzîb ve şikâyet-güne hilâf-ı inhâları bi'l-küllîye me'yûsiyyetimizi müstelzim ve ma'âzallâh ma'âzallâh bu za'f bu fûtûr ve bu hâl ve bu keyfiyet a'dâ-yı dîn tarafından tahkîk olduğu anda dakîkasını fevt itmeyerek fursatı ganîmet bilüp der-akab işbu serhadd-i mansûreye hücûm ve istîlâ ideceği, bundan akdem Rum ve A'câm'ı tahrîk ve ifsâdından ve rûz be-rûz bu tarafda ta'yîn-i cevâsîs ile icrâ-yı desâyis ve öteden berü hâl ü hareket-i a'dâya me'mûr vilâyetimiz sükenâsından Karapapak makûlesi tezkirelü ve tezkiresüz hudûdunda gelür ve tutulur ise salb iderüz deyü ticâret ve sâ'ir bahâne ile dahi âmed-şüd itmeleri men' ve yasağ olunmak husûsunu tahrîr itmiş olduğundan tecrîbe-i sâbıkamız üzre istidlâl olunmakda idüğü ve bu derece izdirâb-ı cân-hırâş ile muzdarib olduğumuz hâlde Erzurum'dan ve Kars'dan ve Serasker ve sâ'ir vüzerâdan zerre-nümâ imdâd u mu'âvenet bedeli mu'âmele-i tahammül-sûzlar hilâf-ı inhâlar ile cânib-i saltanat-ı seniyyeye olan niyâz ve ma'rûzâtımızı tekzîb ve hakkımızda inâyet ve müsâ'ade-i aliyyenin men' u te'hîrini sebep ve ez-her cihet böyle bir serhadd-i mansûre-i lâzımü'l-ihiyâtın harâb u perîşâniyetleri esbâbına sa'y ü ısrârları vahşet-endâz-ı kulûb-ı âmme-i sekene-i serhad olup ke-beyne'l-bahr hâciz-i mütehayyim ve âciz-i girîbân-çâk-ı ye's ü hırmân olduğumuza nazaran ve merhameten li'llâh ve fi'llâh ve bu husûsa vâlî-i vilâyetimizin rehâvetine ve sekene-i serhad kullarının fîkdân-ı itâ'at i'tizârına haml buyurulmayarak hasb-i hâl niyâz ve ma'rûzâtımız karîn-i enzâr-ı inâyet-i insâf ve is'âf buyurulup hîn-ı fetihden berü tecvîz olunmamış ve olunmamış vilâyetimizden taşra bir mahalle böyle teng-nây-ı eyyâmında asker ve i'âne teklîfinden bî-afv u siyânet ve şimdilik fi'len olmadansa şimdilik kavlen a'dâ-yı dîn ve milletimize karşı bizlere takviyye ve istîmâlet virmelerini hâvî Serasker-i aktâr-ı şark ve vüzerâ-yı me'mûrîn hazerâtına bir kıt'a ve lede'l-iktizâ vâlî-i vilâyet

tarafından matlûb olunduklarında zîr-i sahâbetlerinde ve kazâlarında bulunan askerleriyle muhâfaza-i kılâ' ve mukâbele-i a'dâya müsâra'atlerini müştemil ve mü'ekkid Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Acara Mütesellimi Ahmed Bey ve Serbevâbîn-i Dergâh-ı âlî Hartus Bey'i Mehmed Ağa ve Livane Bey'i Süleyman Bey kullarına başka başka ve umûm ümerâ ve ahâlî-i eyâlete hitâben başka kat'ıyyü'l-müfâd birer kıt'a emr-i şerîf ısdârıyla cerîha-i cân-sûz-ı nevmîd ve me'yûsiyetimize tesliyet-bahş-ı iltiyâm ü inâyet ve vehm-resent-i merhamet ve ol vechile şevketlü kudrelü kerâmetlü mehâbetlü zı'llullâhi fi'l-âlem efendimizin eyyâm-ı ömr ü devlet ve saltanat-ı seniyyeleri de'avât-ı hayriyyesine meşgûl ve mesrûr buyurulmak niyâzıyla mahzar-güne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olunmuşdur. Fî gurre-i M sene 38.

[vr.33b]

57.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Yigirmi otuz seneden berü Rusyalu melâ'ini Tiflis ve ülkâ-yı Gürcistan'ı kabza-i teshîre alup beyza-i münevvere-i İslâm'a dahi sû-i kasdı ve tasallutu merkûz-i cibilliyet-i reddiyesi olduğundan nâşî iki üç def'a asâkir-i mevfüre-i menhûsesiyle vilâyetimize hücum ve istîlâ ve eger-çi bi-inâyet-i hayri'n-nâsırîn münhezimen rehneverd-i nekbet ü hazelân olduğu esnâda Hartus ve Ahilkelek ve Aspinza ve Azgur kazâlarının emvâl ve mevâşîsi dest-bürd-i hasâreti oldukdan sonra vakit vakit izhâr-i hubs u hıyânetle nehb ü igâresinden kat'-ı nazar, ahz-ı sâr-ı intikâm ile işbu serhadd-i mansûreyi bütün bütün âverde-i dest-i mel'anet itmek tedbîr ve tedârikinde olduğu sirren ve alenen tahkîk-gerdemiz olup kazâ-i mezbûrlar fukarâsı dahi birer tarafa perîşân ve kurâları eser-i imâretten bî-nişân fakat birer kal'aları kalup muhâzaları derece-i vücûbiyetde olmak hasebiyle gâh vilâyetimiz vâlîlerinin re'y ü ma'rifeti ve gâh umûm ahâlînin recâ ve minneti ile Ardahan ve Göle ve Penek ve Oltu ve Mamervan ve sâ'ir kazâlarımızdan birer mikdâr süvârî ve piyâde muhâfız celb olunarak kılâ'-ı mezkûre-i hâkânî muhâfazasına meşgûliyetimiz mâbeyninde Hâfız Ali Paşa hazretleri Kars muhâfazasında iken Erzurum ile Kars arasında vâkı'

menzilhânelerinin nizâmı külliyyen muhtel ve mu'attal olup A'câm-ı bed-encâmın i'lân-ı şekâvete mübâderetlerinde Erzurum'a ve Der-aliyye'ye âmed-şüd iden tatarân ve me'mûrîn tâ ile'l-ân Penek ve Oltu ve Mamervan kazâlarından murûr u ubûr itmekde olduklarının tahammül-fersâ-yı muzâyakası bir taraftan ve A'câm'ın Kars hudûduna tahattî ve tecâvüzünde bu kazâların her biri lâzımü'l-muhâfaza birer serhad olup ekser fukarâsı ıyâl ve emvâlîyle dağ ve mîşe-zâr sığınaklara çekilüp tahassun ve girü kalanları dahi bir tarafa imdâd u i'âne idemeyeceklerinden başka kendü kazâ ve kal'alarını muhâfazaya acz ve adem-i kudretlerinden küllü yevm muhâfaza ve mu'âvenete muhtâc oldukları bir taraftan teşettüt ve perîşâniyyetleri mûcib el-yevm gerek kazâhâ-yı mezkûre kal'alarını ve gerek Ahîsha ve Azgur ve Aspinza ve Ahılkelek ve Ardahan kal'alarını muhâfazaya sûret ve çâre tafakkudıyla iki üç dere kazâlarına vâlî-i vilâyet ve vilâyetlü tarafından recâ-nâmelerimizle âdemler gönderilüp siyâk u sâbık üzre te'lîf ve taltîf ve gayret-i civâriyyeti terğîb ve teşvîk ile be-herinden birer mikdâr muhâfaza piyâde matlûb olunup kimi mahall-i me'mureye vâsıl olmuş kimi olmamış ve girü kalanları rü'esâları ma'iyyetiyle ve sâ'ir zü'mâ ve erbâb-ı tîmâr-ı eyâlet alây begileriyle hâzır u âmâde olup gerek A'câm ve gerek Rusyalunun bir taraftan vilâyetimize ve kal'alarımıza hücum ve istîlâsında mukâbeye varılmak üzre mu'âhede ve ittifâk olunmuşiken Serasker-i aktâr-ı şark devletlü Rauf Paşa hazretleri kendüsüne mu'âdil baş nasbıyla bin beş yüz piyâde Livane Bey'i Süleyman Bey tarafından ve kendüsüne mu'âdil baş ma'iyyetiyle beş yüz piyâde [vr.34a] Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Hartus Bey'i Mehmed Ağa tarafından ve Husrev Paşa hazretleri Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Acara mütesellimi Ahmed Bey'i zîr-i sahâbetinde bulunmuş olan cümle askeriyile ve Kars muhâfızı Osman Paşa hazretleri dahi başkaca bir iki yüz piyâde ağavâtına ellîşer, alemdârına kırkar ve neferâtına otuzar guruş mâhiyye tahsîs ve itmâ' ile matlûb buyurdıklarında keyfiyet-i hâl-i vilâyetimiz bâ-mahzar u i'lâmât müşârun-ileyhim tarflarına ifâde ve istirhâm olunup bu serhadd-i mansûrenin askeri makûlesi Eyalet-i sâ'ire gibi kazâ-i âhara me'mûr ve aylık ve ulûfe ahzına me'lûf olduğu bu kadar hatar-ı azîmi müştemil ve nizâm-ı vilâyetimizi muhıll bu gûne teklîfden işbu serhadd-i mansûreyi afv ve sıyânet buyurun ve tarafınızdan imdâd u i'âne olunamadığı takdirce Seraskerlik hasebiyle vilâyetimizin ümerâsına ve asker sâhiblerine pey-der-pey basîret üzre olmalarını tahrîr ve lede'l-iktizâ bu muharrer

kal'alarımızın muhâfazasına ve ma'âzallâh mukâbele-i a'dâya vâlî-i vilâyetimizin re'y ü ma'rifetleriyle ale'l-ittifâk müsâra'at itmelerini tenbîh ü te'kîd ve hîn-i iktizâda tarafımızdan dahi mühimmât-ı lâzîme ve sâ'ir vechile imdâd u i'âde olunur deyü takviye ve istimâlet buyurmaları recâ ve niyâz olunduysa da karîn-i sem'î-i i'tibâr-u is'âf olmadığından kat'-ı nazar hâl u şân-ı vilâyetimizin hilâfını cânib-i Devlet-i aliyye'ye arz ve ifâdesinden nâşî bu def'a vâlî-i vilâyetimiz tarafına çifte tatar ile vürûd iden bir kıt'a emir-nâme-i veliyyü'n-ni'amânelerinde ifâte-i vakt olunmayarak eyâletimizden Kars tarafına mikdâr-ı kifâye asker gönderilmek emr ü irâde buyurulduğu alâ-vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i M sene 38.

58.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Sâbıkâ vâlî-i vilâyetimiz devletlü es-Seyyid Ahmed Paşa karındaşınız hazretlerine avâtîf-ı aliyye-i husrevâne ve avârif-ı behiyye-i mülûkânedden mîr- hâclık inzimâmıyla Eyalet-i Şam-ı cennet-meşâm uhde-i sâmililerine tevcîh ve inâyet ü ihsân ve bilâ-te'hîr mahall-i me'mûrlarına vusûl[e] müsâra'atleri emr ü tenbîhi bâbında şeref-bahş-ı sâha-i vürûd olan emr-i şerîf-i celîlü's-şân mazmûn-ı itâ'at-makrûnuna imtisâl üzre cânib-i memûrlarına şitâb u azîmetlerinde vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri havâs kurâları mahsûlâtından kendüye mahsûs itdiği mîrî anbârında müddehar olan zahâyirini kethüdâsı Ser-bevvâbin-i Dergâh-ı âlîden atûfetlü Osman Ağa hazretlerinin re'y ü inzimâmı ve kâ'im-makâm Selim Paşa-zâde Abdullâh Bey hazretlerinin ve Yeniçeriyân Ağası Emin Ağa kullarının ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer' ve umûm ma'rifetleriyle zahâyir-i mezbûrî devr ve keyl ve iki yüz yigirmi beş somara bâliğ olan buğdây-ı mezkûru der-anbâr ve vezîr-i bî-nazîr-i adâlet-semîr devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am efendimiz hazretleri makarr-ı hükûmet-i müşîrânelerine sâye-endâz-ı iclâl teşrîf buyuruluncaya değin zahâ'ir-i mezbûrun vikâyesi ve muhâfazası lâzım-ı hâlden olduğu vech üzre anbârın kapusunu tağlık ve mühr-i dâ'iyânem ve lâzımü'l-vücûhun mühürleriyle temhîr ve bu vechile müddehar ve mekeyl olan zahâ'yir-i mezbûru vikâye ve muhâfaza olduğu huzûr-ı

âlîlerine i‘lâm olundu. Bâkiyü’l-emr men lehü’l-emrindir. Hurre fi gurre-i Recebi’l-müreceb li-sene tis‘a ve selâsîn ve mi’eteyn ve elf.

[vr.34b]

59. Yoklamacı matlûb i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Çıldır Eyâleti’nde vâkı‘ tîmâr ve ze‘âmetlerin vâlî-i vilâyet ve me’mûrîn-i sâ’ire ma‘rifetleriyle yoklanmasına irâde-i kâtibe-i tâc-dârî ta‘alluk ve ol bâbda şeref-rîz-i sudûr-ı fermân-ı vâcibü’l-ımtisâl ile Defter-hâne-i âmire küttâbı hulefâsından es-Seyyid Süleyman Gâlib Efendi kulları vâlî-i sâbık devletü es-Seyyid Ahmed Paşa hazretlerinin evân-ı hükûmetinde vürûd idüp ber-mantûk-ı emr-i âlî yoklanmasına mübâderet ve yoklama me’mûriyeti beş ayda ancak hitâm -pezîr olur tahmîni ile Efendi-i mûmâ-ileyhin yevmî kırkar gurus beş aylık me’kûlât masârıfı def‘aten zü‘amâ ve erbâb-ı tîmâr sipâhî kulları üzerine tevzî‘ ve cem‘ itdürölüp yekûn teslîm olunarak şurû‘lârında iki mâh mürûr itmemeksizin vezîr-i müşârun-ileyhe Şam Eyâleti tevcîh ü inâyet buyurulduğu haberi vürûdunda yoklamacı-ı mûmâ-ileyh hitâm-i maslahata bakmayarak ve hâlâ vâlî-i vilâyet devletlü inâyetlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin makarr-ı hükûmetlerini teşrîf ve vüsûlüne tevkîf itmeyerek müşârun-ileyh Ahmed Paşa hazretleri çıkmazdan bir hafta akdem hizmet-i yoklamayı ta‘tîl ve Âsitâne-i aliyye’ye avdet itmiş olup girü yoklanmamış kuyûdun ber-tıbk-ı irâde-i tâc-dârî yoklanmasına tekrâren yoklamacı-i mûmâ-ileyhin i‘âde ve tesbîli mi irâde buyurulur, yoksa diğerk bir kulları mı me’mûr buyurulur, ne vechile irâde-i sâniha sünûh ider ise emr ü irâde-i seniyyeye umûm zü‘amâ ve erbâb-ı tîmâr gerden-nihâde-i tav‘ u inkıyâd üzre oldukları bi’l-iltimâs, pây-e-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olunmuşdur. Ol bâbda emr ü fermân men lehü’l-emrindir. Fî gurre-i N sene 39.

60. Topcuların ulûfeleri i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

İşbu bin iki yüz otuz iki senesine mahsûb serhaddât-ı hâkânîden Ahîsha muhâfazasına bâ-emr-i âlî me’mûr ve müstahdem olan yüz iki nefer sür‘atciyân

neferâtının müstahak oldukları nân-pâra ulûfelerinin vakt u inâyet ve zamân-ı i'tâsı hulûl idüp neferât-ı merkûme kulları muhâfaza-i mezkûrede hizmet-i lâzımelerin edâsına leyl ü nehâr sa'y ü bî-şumâr idüp inâyet-i aliyye-i tâc-dârîye kemâl-i ihtiyâcları bedîdâr olduğuna gerek sene-i mezkûre mahsûb ulûfeleri ve gerek otuz bir senesinin ocak tarafından ihâle buyurulup henûz teslîm ve der-dest olunamadığından bakâya kalan beş bin beş yüz guruş ulûfeleri ve otuz ve otuz bir senesi ulûfelerine mahsûb Kelkit Çiftliği Mukâta'ası otuz beş ve otuz altı senesi mâlından havâle buyurulup seneteyn-i mezkûreteyn hisâbları rü'yet ve mahallerine edâ olunmuş olunmak hasebiyle ibrâz-ı senedleriyle mümteni'ü'l-husûl olan beş yüz altmış guruş bakâya ulûfeleri i'tâ ve inâyet buyurulmasıyla teşettüt ve perîşâniyet ve dûcâr oldukları ızdırâb-ı fakr u fâkadan sıyânet buyurulmak niyâzında oldukların i'lâm olunmasını ifâde ve ilhâh itmeleriyle ol ki vâkı' hâl-i serhad ve neferât-ı mezkûredir, dergâh-ı mu'allâ dest-gâha arz u i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emr. Fî gurre-i M sene 38.

[vr.35a]

61. Fermân-ı kimesnenin i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki,

Bundan akdem hakkında fermân-ı kazâ-cereyân sudûr iden Tuzcuoğlu Memiş nâm şakînin i'dâm ve izâlesi matlûb-ı kat'î-i şâhâne buyurulduğundan bin beş yüz Livane askeriyle Süleyman Bey, bin beş yüz Acâra askeriyle Selim-paşazâde Hüseyin Bey kulları hâlâ Trabzon vâlîsi ve Canik muhâsılı ve Bolu ve Kastamonu³⁶⁷ cancakları mutasarrıfî inâyetlü Süleyman Paşa ve Ali Paşa hazretlerinin ma'iyetlerine me'mûr ve ta'yîn olduklarından mîr-i merkûmânın bir an akdem hareket ve mahal-i me'mûriyetlerine varup isbât-ı vücûd ve edâ-yı hizmetlerine bezl-i vücûd itmeleri bâbında te'kîden isti'câlleri hâvî hâlâ vâlî-i vilâyetimiz inâyetlü es-Seyyid Lütfullah Paşa hazretlerine hitâben bu def'a Çukadâr-ı hazret-i sadâret-penâhîden se'âdetlü Mehmed Ağa kullarıyla bir kıt'a fermân-ı celîlü'ş-şân şeref-rîz-i vürûd ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'et sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-

³⁶⁷ Kasîmtoni şeklinde yazılmış.

edâ Livane Bey'i Süleyman Bey kulları ol mikdâr Livane askeriyle târih-i i'lâmdan iki mâh mukaddem ve Süleyman Paşa-zâde Hüseyin Bey kulları otuz kırk gün akdem sancakları askerlerini alup vezîr-i müşârun-ileyh Lütfullah Paşa hazretlerinin ikdâm ve ihtimâmıyla vezîr-i müşârun-ileyhimâ hazretlerinin ma'iyet-i devletlerine azîmet eyledikerinden ihrâcları i'lâmları bundan akdemce müşârun-ileyh Lütfullâh Paşa hazretleri tarafından der-bâr-ı ma'delet-karâra takdîm olunmuşdu. Bu günlerde mîreyn-i me'mûreyn inâyetlü Süleyman Paşa ve Ali Paşa hazretlerinin ma'iyet-i devletlerine varup isbât-ı vücûd ve emr ü irâde-i vezîrîleri üzre şakî-i merkûmun i'dâm ve izâlesine bezl-i mâ-hasal vüs' u makderet itmek üzre oldukları ve Ağa-yı merkûmun hitâm-ı emr-i me'mûresiyle der-bâr-ı ma'delet-karâra avdetlerine ilm ü dâ'iyânem lâhik olup ol ki hakikatü'l-hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olunmuşdur. Ol bâbda emr ü irâde men lehü'l-emrindir. Hurrîre zâlîke fî gurre-i Cemâziye'l-evvel li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha el-mahmiyye.

62. Diger[i] hakkın[d]a fermân i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Hakkında fermân-ı kazâ-yı şâhâne zuhûr iden Gedus Voyvodası Nasûh oğlu Nasûh nâm şakî tazyîk olduğu mahalden ferrâr-ı? firâr ve tebdîl-i kıyâfetle havza-i hükûmetlerinizde her ne mahalde olur ise aslâ ve kat'â emân ve zemân virilmeyüp ser-i maktû'u devlet-medâra irsâl olunmak tenbîhâtını hâvî şeref-bahş-ı sahîfe-i sudûr buyurılan fermân-ı celîlü's-şân Medîne-i Ahîsha'ya lede'l-vüsûl ve hâlâ belde-i mezbûr mütesellimi necâbetlü Ahmed Bey kullarının huzûrunda ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'et olunup bi'l-umûm sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ mazmûn-ı münîfî dahi cümleye i'lân ve işâ'at ve kemâliyle taharrî ve tecessüs olundukda şakî-i merkûm bu havâlîlere vürûd itmeyüp hîn-i vürûdunda emr-i âlîye imtisâlen der-akab ahz ve i'dâmı icrâsına ikdâm-ı tâm ve bir dakika fevt itmeyeceklerini [vr.35b] mütesellim kulları ve cümle vücûh ta'ahhüd itmeleriyle emr-i celîlü's-şân sicillât-ı mahfûzaya kayd u sebt olunup ve tatar kulları der-bâr-ı

şevket-karâra avdet ve ric'at eylediği ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazreti men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlike fi'l-yevmi'l-hâmis min-şehri Ramazânü'l-mübârek li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

63. Adâlet fermân-ı âlî-şânın i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Taht-ı âlî-baht-ı Osmânî ve evreng-i hılâfet ü hâkânî zât-ı adâlet-simât-ı husrevâne ile vâye-dâr olalıdan berü vedâyi'-i hâliku'l-berâyâ olan kâffe-i ahâlî ve re'âyânın mezâri'-i ahvâllerine cûy-bâr-ı adl u dâd-ı pâdişâhâne dâ'imâ cârî ve mefârik-ı enâma sâye-güster ve sârî olup ez-cümle vülât ve mutasarrıfın taraflarından zahîre-bahâ ve devriye ve kudûmiyye nâmıyla fukarâdan birtâkım mevâdd-ı zulmiyyenin ahz u tahsîli men'-i küllî ile memnû' ve vülâta mahsûs olan mâl-ı hazariyye için taraflarından mübâşir ta'yîn olunmayup fakat elviye mutasarrıfları iktizâ iden mâl-ı hazariyyeyi vakt ü zemânıyla tahsîl ve vâlîleri tarafına tavsîl ve sancak mutasarrıfları mübâşiriyye nâmı ve nâm-ı âharla mu'în olan hazariyye akçesinden ziyâde bir nesne ahzından be-gâyet hazer ve hılâf-ı vaz' u hâlet vukû'a gelmeyerek fukarâ-yı ra'ıyyet ve sükkân-ı vilâyetin min- külli'l-vücûh himâyet ve sıyânetleri esbâbını istihsâle mübâderet olunması bâbında Anadolu'nun sol kolu yemîn ve yesâriyla nihâyetine varınca vâkı' vüzerâ-yı izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm hazerâtına ve bu abd-i dâ'îlerine hitâben şeref-bahş-ı ısdâr buyurılan fermân-ı cihân-mutâ'-ı hazret-i sadâret-penâhî haftancısı arkadaşı Mehmed Ağa kulları yediyle medîne-i Ahîsha'ya şeref-riz-i vürûd ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'et sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ fermân-ı celflü'ş-şân düstûru'l-amel tutulmak üzere sicill-i mahfûza sebt ü kayd olunup bi'l-umûm taraf-ı saltanat-ı seniyye için ed'ıyye-i hayriyyeye muvâzabet üzere oldukları vâkı' hâl bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr. Hurrîre fi'l-yevmi'l-hâdî

ve'l-aşare min-şehr-i Muharremü'l-harâm li-sene erba'a ve selâsûn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahîşa.

[vr.36a]

64. Eşkiyâ hakkında i'lâm-ı fermân.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Diyarbakır ahâlîsinden müteveffâ Şeyh-zâde Hafîdi Mehmed Bey ve vücûhundan Karahocaoğlu ve Serdâr nâmûn şekâvet-pîşeler sûret-i bağı u isyân zuhûrlarıyla hâlâ vâlîleri olan devletlü el-Hâc Behrâm Paşa hazretleriyle muhârebeye ictisâr ve müşârun-ileyh ile mukâvemete tâb-âver olamayup eşkiyâ-yı merkûme encâm-ı kârlarına tefekkür ve Diyarbakır tarafından firâr itmiş olmalarıyla bu misillü fesâda bâ'is olduklarından buldukları mahalde ele getirülüp habs u girift olunmaları bâbında Anadolu'nun sol kolunda vâkı' vüzerâ-yı izâm hazretleri ve kuzât ve nüvvâb ve sâ'ir kullarına hitâben sudûr buyurılan bir kıt'a emr-i celîlü'ş-şân Ahîşa mahkemesine lede'l-vürûd ve lâzımü'l-huzûr olanlar müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ bi'l-ittifâk teftîş ve tefahhus olunup mezbûr bu havâlîde zuhûrları olmayup bundan böyle zuhûr iderler ise, bermantûk-ı emr-i âlî amel ve harekete ta'ahhüd oldukları bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazreti men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i Ra sene 35.

El-abdü'dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahîşa.

65. Rum milleti hakkında kırk bin kolağasına i'lâm.

Ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Dürre-i beyzâ münevvere-i ehl-i îmânı kefereden Rum milleti cibilliyetlerinde merkûz ihânet-i küfrâniyyesin zâhire ihrâc itmekde olduklarından her hâl gayret-kesân-ı dîn-i Muhammedî aleyhi's-selâm olanlar birlikde olarak kefare-i mesfûrun hilâf-ı resm-i atvârlarının men'ine dikkat ve emr-i dînde ayrı ve gayrı olmadığından Der-aliyye-i ebediyyü'l-karâra ittifâk-ı ârâ olunarak müceddeden kefare-i mesfûru bi-avn-i bârî ve rûhâniyyet-i hazret-i Peygamberî aleyhi's-selâm istimdâdıyla ve şevketlü kerâmetlü kudretlü veliyyü'n-ni'met-i bî-minnetimiz pâdişâhımızın teveccühât-ı haseneleriyle bu makûle ehl-i dalâlet olan kâfirlerin hakkından gelinerek ve bu bahâne ile ehl-i zimmet tâ'ifesinden ırzıyla mukayyed olan re'âyâlara te'addî olunmamasına ve dîn ü devletimizin büyük olduğunu anlatmak için büyük ve küçük cümlemizin ittihâd u ittifâk eylemeleri bâbında bir kıt'a mektûb-ı belâgat-üslûbları Ocağ-ı âmire tarafından Ser-Turnâyî Ahmed Ağa kulları vesâtatıyla medîne-i Ahîsha mahkemesine lede'l-vürûd ve lâzımü'l-huzûr müvâcehelerinde feth ü kırâ'et olundukda cümlesi ber-mûceb-i mektûb-i Ağa-yı yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âlî amel ve harekete ikdâm ü müdâvemet üzre oldukları nezd-i se'âdetlerine i'lâm olundu. Hurrîre fî evâsıt-ı şehri Zi'l-hiceti'ş-şerîfe li-sene sitte ve selâse ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'dâ'î li-devletikümü'l-âlî

Mehmed Emîn el-Kâdî bi-medîne-i Ahîsha.

[vr.36b]

66. Rum keferesi hakkında Devlet-i aliyye'ye i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Devlet-i aliyye'nin ez-mâ takaddüm zîr-i hükûmet ve itâ'atinde bulunan mecmû'-ı tavâ'ife-i ra'iiyyet şerâ'it-i ra'iiyyetlerine ri'âyet itdikçe ber-mûceb-i şer'-i şerîf mâl ve cânlarını hıfz u himâyet kaziiyyesinde taraf-ı Devlet-i aliyye'den mazhar-ı müsâ'ade ve sıyânet olundukları misillü her ne zaman hudûd-ı ra'iiyyeti tecâvüz ve dâ'ire-i itâ'atden hurûc iderler ise haklarında yine şer'-i mutahhar iktizâsınca lâzım gelan te'dîbât ve mu'âmelâtın icrâsına ibtidâr olunacağı âşikâr olup Rum tâ'ifesi dahi

öteden berü Devlet-i aliyye'nin cizye-güzâr re'âyâsı olduğuna mebnî haklarında bi'l-vücûh ibrâz-ı merhamet ü şefkat ve ırz ve mâl ve cânlarını dâ'ire-i hıfz u himâyetde masûn olarak şerâ'it-i ra'ıyyetin mesâğından efzûn envâ'-ı ihsân ve inâyetden gayri bir şey gördükleri yoğiken nâ'il-i mazhar oldukları ni'met-i ilâhiyyeyi ayak altına alup nân-körlük yolunu tutarak dîn-i mübîn hakkında tabî'î menvîye-i zamîrleri olan habâset ve hıyâneti icrâ dâ'iyye-i fâsidesine cür'et ve metbû'-ı müşfikleri olan saltanat-ı seniyyenin aleyhine bazı mahallerde ızhâr-ı bağı u isyâna cesâret itmişler ise de haklarında icrâ-yı levâzım-ı siyâset ve te'dîb ü tenkeyl ve mâl-ı menâlleri ahz ve evlâd u iyâlleri esîr kılınmasına cânib-i şerî'at-ı garrâdan virilan fetvâ-yı şerîfe mûcebince ruhsatı hâvî memâlik-i mahrûseye evâmîr-i şerîfe ısdâr u tisyâr kılınmış ve kendü hâlinde ırz ve edebîyle mukayyed ve umûruyla meşğûl olan ve yâhûd fesâd u mel'anete tecâsür ile sonradan nedâmet ve istîmâne sahîhan avd u rücû' eyleyen re'âyânın kamâ-fi's-sâbık şekâvet ü isyândan haberi olmayup kendü hâllerinde olan aceze-i ra'ıyyete tasallüt ü te'addî ve emvâl ve evlâd u iyâl ve kiliselerine sarkındılık misillü harekete tasaddî ve bî-cürm re'âyâyı urmağa cür'et ider olur ise o makûle cevâba kâdir olamayacaklarını herkese güzelce tenbîh ü te'kîd olunması bâbında Anadolu'nun sol kolu yemîn ve yesârıyla nihâyetine varınca ve vüzerâ-yı izâm hazretlerine ve mîr-mîrân-ı kirâma ve bu abd-i dâ'îlerine ve sâ'ire hitâben şeref-sudûr iden fermân-ı celîlü's-şân-ı hazret-i sadâret-penâhî tatarları AliAğa kulları yedi vesâtatıyla medîne-i Ahîsha'ya lede'l-vürûd ve bi'l-cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'et ve sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ millet-i menhûse-i mesfûre tâ'ifesi bu tarafda kalîl olup bu âna kadar kimesne tarafından tasallut u te'addî olunmuş olmadığı ve ber-mantûk-ı emr-i âlî bundan böyle dahi ta'arruz itmeyeceklerini cümleye tenbîh ü te'kîd olunduğı pâyeye serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 9 S sene 38.

[vr.37a]

67.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Eyâlet-i Çıldır'ın zü'amâ ve erbâb-ı tîmârı mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve takrîr-i mâ-fi'l bâl iderler ki: "Bin iki yüz yigirmi yedi senesine

mahsûben bâ-emr-i âlî matlûb buyurılan bedel-i seferiyyeyi edâya adem-i tahammül ve hîn-i fetihden bu âna gelinceye kadar hiç bir vakit mükellef olmadığımızdan ve isti'fâ ve niyâzımızda elhamdüli'llâh-i te'âlâ recâmız kâr-ger ve te'sîr ve bedel-i mezkûrun beş bin guruşu Ahılkelek kal'ası ta'mîrine tahsîs ve kusûrunun afvını nâtik emr-i şerîf-i âlî-şânı vürûd ve sebt-i tescîl olunmuş ise de mezkûr beş bin guruş ne mahalde kaldığını istinkâh ve netîce zeylinde hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Erzurum, devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am efendimiz hazretlerine hitâben bir kıt'a emr-i âlî şeref-efzâ-yı sahîfe-i sudûr itmiş olup binâ-berân bir kıt'a buyuruldu-ı sâmîleriyle teftîş ve netîcesini isti'lâm buyurulduğuna mebnî meblağ-ı mezbûr beş bin guruş ile bedel-i seferiyyenin tahsîlne me'mûr ve sonrâdan afvını hâmil mübâşilerin hizmet ve ikrâmiyeleri def'aten ashâb-ı dirliğe tevzî' ve müteveffâ Selim Paşa ma'rifeti ile tahsîl olup mezkûr beş bin guruş kal'a-i merkûmenin mûmzâ ve mahtûm defterde ta'yîn ve tasrîh olunan mahallerin ta'mîrine sarf eyleyüp zimmetimizde habbe-i vâhîde kalmadığı mülâbesesi Der-aliyye'ye ifâde ve kaydı terkîni recâsıyla hâk-ı pây-ı hâcet-revâ-yı hazret-i veliyyü'n-ni'a'mâyâ bâ-mahzar niyâz ü istirhâm olup arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi i'lâm idivir" deyü ibrâm ve ilhâh itmeleriyle fî nefsi'l-emr, meblağ-ı mezkûr kal'a-ı merkûmenin masârıf-ı ta'mîriyyesine sarf olunmuş olduğuna bi'l-vukûf ilm-i dâ'iyânem lâhik olmağla ol ki vâkî' hâl ve mutâbık-ı nefsi'l-emrdir, huzûr-ı âsafilerine i'lâm olunmuşdur. Fî Gurre-i M sene 31.

68.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahrûse-i Ahîsha'nın ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve ümerâ ve zü'amâ ve ocaklu ağavâtı ve alemdârânı ve zâbitân ve bây ü gedâ sekene-i serhad kulları bi-ecma'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve takrîr-i mâ-fî'l-bâl iderler ki: "Rum gavurların milletce bi'l-ittifâk ümmet-i Muhammed aleyhine der-kâr olan habâset ve mel'anetleri cihetiyle şe'âyir-i İslâmiyye'den olan ittifâk ve ittihâd usûlu icrâ ve bir vakitden berü mecmû'-ı nâsa tabî'at-ı sâniye olmuş olan zînet ve âlâyışın terkine i'tinâ olunmak rutbe-i vücûbe irişmiş olduğundan ol bâbda bundan akdem hâne-i cenâb-ı fetvâ-penâhîde akd olunan meclisde ne sûretle ittifâk ve ittihâda takviyyet virilmiş ve ne vechile bî'at olunarak icrâ-yı sened-i seniyye

birbirlerimiz ile yek vücûd ve cesîm-i vâhid mesâbesinde olarak uğur-ı dîn ve Devlet-i aliyye'de çalışmak ve hîn-i iktizâda muhârebeye duruşmak ile ancak cevher-i gayretimizi dînimiz ve devletimizi[n] düşmenleri üzerinde sarf itmeğe akd-i meclis ve ahd ü mîsâk olunup hallefe billâhi'l-azîm olunduğu Dergâh-ı âlî kapucibaşlarında Hartus ve Penek Sancağı Bey'i Muhammed Ağa kulları vâlî-i vilâyetimizin nezdinde umûr-ı lâzimesini idâre ile hizmetinde olup vilâyetimiz serhadd-i sedîd-i şâhânedan olarak rûz u şeb mekîdet-i a'dâdan bir lahza gaflet câ'iz olmadığından müşârun-ileyh hazretlerinin ma'rifeti ve cümlemizin ittifâkı ve derûn birliği ile muktezâ-yı vakt ü hâl şimdilik Ahîsha'nın etrâfının bir mikdârını vâlî-i vilâyetimiz kethüdâsı Osman Ağa me'mûren ağacdan şaranpo inşâ ve handekler hafriyle beş mahelde derûn-ı toprak olarak ağacdan tabyalar yapırmakda ve umûm Ahîsha dahi mahellere birer mahal tahsîs olunarak ittihâdımızla Ahîsha'nın etrâfi ve dâ'iren mâ-dâr ağacdan şaranpo nasb olunarak ve emr-i muhâfazası esbâbına [vr.38a] tevaggul olunmakda olmağın cenâb-ı hayru'n-nâsırîn şevketlü mehâbetlü kudretlü kerâmetlü rûhum? âlem-i esbâb u asâyiş-i nev'-i benî âdem veliyyü'n-ni'metimiz efendimiz hazretlerini serîr-i şevket-masîr-i saltanatında ber-karâr ve a'dâ-yı dîn ü Devlet-i aliyye-i samsâm-ı hûn-aşâm kahramânileriyle rehîn-i izmihlâl ve müdemmer serhaddât-ı şâhânedan olduğumuza rahmen ve atfen muhtâcı olduğumuz eltâf ve eşfâk-ı cenâb-ı şâhânenin teşvîkıyle bundan akdem Erzurum anbârından ifrâz ve Ahîsha anbârına nakli irâde buyurulan ma'lûmu'l-keyl zahîrenin bir mikdârı zuhûr ve ekseri yine mahallinde kalmış olup Çıldır Eyâleti'nde zahîrenin cem'î mümkün olamayup ekserî kazâlar sengistân ve bir mikdârı dahi leb-i a'dâda olduğundan zirâ'at ve hirâsete dest-res olamadıkları nümâyân olduğu bundan akdem der-bâr-ı ma'delet-karâra arz olunmuş olmağın mukaddem i'tâ buyurulan ma'lûmu'l-keyl zahîreninin Erzurum anbârından tamâmen ifrâz ve Ahîsha anbârına nakl ü îsâli husûsuna bihâr-ı zehhâr-ı eltâf-ı pâdişâhî temevvüc birle rehîn-i hayret ve ızdırâb olan sekene-i serhad kullarını ihyâ ve fânûs-ı devlet-me'nûs-ı şâhânede saçı? buyurulmak niyâzında olduğumuzu der-bâr-ı ma'delet-karâra sen dahi i'lâm idivir" deyü bi'l-itimâs alâ-vukû'ihî pây-e-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî gurre-i M sene 37.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Bu def'a vâlî-i vilâyetimiz Benderli Ali Paşa hazretleri işbu serhadd-i sugür-i hâkânî olan eyâlet-i Çıldır'dan azl ve avâtıf-ı aliyye ve avârıf-ı behiyye-i husrevânenen ve Çirmen uhde-i istihâllerine tevcîh ve inâyet buyurulup emr ü fermûde-i cihân-mutâ'îye imtisâlen makarr-ı hükûmetlerinden def'-i bisât-ı ikâmet ve cânib-i me'mûrelerine teveccüh ve azîmet buyurup eger-çi müşârun-ileyh hazretlerinin vilâyetimizden müfâratat cümle bây u gedâ ve fukarâ vü zu'afâ ve evlâd u ıyâle bâdî-i ye's ü hırmân ve mûcib-i hüzn-i âlâm-firâvân olup hîn-i duhûllerinden ila'l-ân peder-i müşfik misillû ahâlî-i vilâyete alâ-merâtibihim hüsn-i iltifât ü ri'âyet ve zulm ü te'addîden sıyânet ü himâyet birle kâlib-i hüsn-i nizâm ve râbitaya ifrâğ ve cümlemizi du'â-yı hayriyye-i saltanat-ı seniyyeye tahrîs ve iştigâl buyurduklarından başka niçe niçe muhtâc-ı inâyet-i enzâr-ı merhamet olan serhadd-i mansûrenin takviyye ve istihkâmı esbâbını ikâ' ve nazar-ı i'tibâr-ı şâhâneye mazhar eylediğini teşekürünü hâvî vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin kemâl-i diyânet ve hakkâniyetle merâsim-i hükûmet ve vüzerâ-yı eslâfına makîs olmayarak kemâ hüve hakkahû haklarımızda icrâ eylediğinden ve her hâl ve mu'âmelesinden râzî ve hoşnûd ve memnûn ve şâkir olduğumuzu mahzar-ı hakikat-muhtevî me'âsir-i âcizânemizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî pây-e serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazreti men lehü'l-emrindir. Hurrire fi gur-re-i Cemâziye'l-evvel li-sene sitte ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

[vr.38b]

70.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Şeref-efzâ-yı sâha-i ta'alluk itmiş emr ü irâde-i şâhâne üzre Çıldır Eyâleti kal'alarında mevcûd mühimmât ve zahâyirin mevcûd-ı defâtırı bundan akdem bâ-i'lâm ve ma'rûzât Bâb-ı âli'ye lede't-takdîm kuyûd-ı lâzimesi ba'de'l-ihrâc muktezâsı isti'lâm buyuruldukda iki yüz otuz iki senesi mahsûlünden olarak Erzurum ve Ahîsha Eyâletleri'nden fiyât-ı maktû'a ile müretteb kırk bir bin keyl hınta ve elli bir bin keyl şa'îrin icâb iden doksan iki bin guruşu bahâsının nısfı Çıldır

Eyâleti'nden ve nisf-ı digeri cânib-i mîrîden havâleten i'tâ buyurulmuş ve iki yüz otuz beş senesi mahsûlundan olmak üzere Van ve Ahîsha kal'alarıçün Erzurum Eyâleti'nden mübâya'a olunmak üzere tertîb buyurılan otuz bin keyl hinta ve altmış bin keyl şa'îrden Ahîsha kal'ası mürettebâtının ne mikdârı tahsîl ve ne mikdârı bakâya kalmıştır, vukû' ve sıhhatı üzere ma'rifet-i şer'-i şerîf ve ma'rifet-i vâlî-i vilâyet ve cümle ittifâkı ile tedkîk ve tahkîk olunarak tahsîlât başka ve masrûfât ve mevcûdatı başka defâtir-i terkîm ve mûmzan takdîm-i bâb-ı merâhim-me'âb-ı ulyâ kılınmak ref'târında vâlî-i vilâyetimize ve bu abd-i dâ'îlerine ve kılâ'-ı merkûm kâdîlarına ve sâ'ir iş erlerine hitâben bu def'a dahi şeref-yâfte-i sudûr iden emr-i âlî mücebince vücûh-ı belde ve kılâ'-ı hâkânî zâbitânı ve iş erlerini vâlî-i vilâyetimiz devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretleri Dîvân-ı âlîlerine ihzâr ve zahâyir -i mürettebenin keyfiyeti defe'ât ile su'âl ve istiknâh olundukda otuz iki senesine mahsûben Erzurum Eyâleti'nden müretteb kırk bir bin keyl hinta ve elli bir bin keyl şa'îrden habbe-i vâhide teslîm ve tahsîl olunmamış olup zahîre-i mezkûreden ilm ü haberleri olmadığımı ve otuz beş senesine mahsûben Erzurum anbarından havâleten i'tâ buyurulmuş on bin keyl hinta ve yigirmi bin keyl şa'îrden fakat beş bin keyl-i İstanbulî hinta ve şa'îr vârid ve kusûru bâkî ve pesmânde kaldığımı inhâ ve ihbâr idüp ancak A'câm-i bed-fercâmın memâlik-i mahrûse-i şâhânedede sû'-i kâsd ve tehâcümü esnalarında zahâyirin lüzûm ve iktizâsından nâşî merhûm Ahmed Paşa devrinde Erzurum ve Karahisâr Sancağı havâlîlerinde zahîrenin killeti der-kâr ve kaht u galâ sebebiyle bi'l-isti'fâ mübâya'aları afv ve Çıldır kazâlarından tertîb ve idâre olunmak üzere ol vakit ta'allük iden irâde-i aliyye mücebince şeref-yâfte-i sahîfe-i sudûr itmiş emr-i âlî dârendesiyle otuz yedi ve otuz sekiz senelerinde Çıldır Eyâleti'nin hâvî olduğu kazâlardan Ahîsha kal'asına Ahîsha somarı olarak biner somar zahîre tevzî' olunmuş olup el-hâletü hâzihî zahîre-i merkûmeden ve gerekse Erzurum anbarından havâleten inâyet ve Ahîsha anbarına vürûd ve teslîm olunmuş zahîre-i mezkûreden gayr-i ez masrûfât-ı Çıldır Eyâleti kal'alarında el-yevm mevcûd zehâ'irin bir kıt'a mûmzâ ve mahtûm defteri takdîm-i hâk-i pâ-yi hâcet-revâ-yı kerîmâneleri kılındığı[nı] musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkîyü'l-emr li-hazreti men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 15 Ca sene 240.

[vr.39a]

71. Göle Sancağı i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Eyâlet-i Çıldır dâhili Göle Sancağı hîn-i feth ü tahrîrden berü Çıldır Eyâleti muzâfâtına idhâl ve ber-mu'tâd-ı hazariyye ve garâmât-ı örfiyyeyi eyâlet-i mezbûr vâlîlerine te'diye ve teslîm ider olduklarından başka kazâ-yı mezbûr câdde üzerinde bulunduğundan bi'l-ihyâc vürûdunda müretteb menzil-hânesi dahî kadîmü'l-eyyâmdan temhîd ve tanzîm olunmuş olup binâ-berîn murûr u ubûr iden hademe-i Devlet-i aliyye ve ulağan-ı sâ'ire müreffehen imrâr ve umûr-ı mehâmmı idârede bir su'ûbet yoğiken bundan sekiz dokuz mâh akdem Kars muhâfızı devletlü Ali Paşa hazretleri bir takrîb kazâ-yı mezbûru Kars'a ilhâk ve bir kıt'a emr-i âlî ibrâziyla menzil-hânesini ref' idüp ol-vechile pîş ü verâsında kâ'in Ardahan ve Penek menzil-hânelerinin bârgîrleri tûl ü dırâz mesâfeyi kat'a adem-i tahammüllerinden ekserîsi telef ve ahâlîleri dûçâr-ı rahne vü ta'b olarak şîrâze-i nizâm-ı menzil-hânelere inhilâl tatarruk ve umûr-ı mühimme ile mütevârid ve hademe-i devlet ve ulağ-ı sâ'irenin meks ü ta'vîklerine bâdî ve kazâhâ-yı sâ'irelerin teşettüt ve perîşâniyetlerine mütebâdî olduğundan başka Göle Sancağı ahâlîleri an-asl aşâ'ir cinsi olup rûkûb ve nüzûle muktedir ve cesûr ve Ardahan ve Ahılkelek kal'alarına kurb-civâr u semt olduklarından lede'l-iktizâ isticlâb ve def'-i mekâyid-i a'dâ ve ref'-i mazarrat-ı eşîrrâya cidden i'tinâ ve gayretleri bi'd-defe'ât mesbûk ve meşhûd-ı hâss u âmm olup binâ'en aleyh sancağ-ı mezbûrenin eyâlet-i Kars'a ilhâk ve muzâfât-ı Çıldır'dan ihrâcî mârrü'z-zikr menzil-hânelerin tefrika ve perîşâniyetini ve ahâlîlerinin giriftâr-ı rahne ve ızrârını müstevcib olduğundan başka erbâb-ı bagy u şîrâr ferce-yâb-ı fırsat ve mürûr u ubûr iden ebnâ'-i sebîle tetâvül-i dest-i hasâr ve etrâf kazâlar dahî giderek perâkende ve perîşân olacakları ve bi-hâze't-takrîb kuvve-i bazu-yı muhâfazaya vehn ü fütûr îrâs ideceği bir emr-i gayr-i müsteb'id olduğuna cezmen ilm-i dâ'iyânem lâhik olduğundan kat'-ı nazar Çıldır Eyâleti ahâlîsinin üli'l-elbâb ulemâ ve sulehâ ve ümerâ ve zü'amâ ve ocaklu ağavâtı ve sâ'ir sekene-i belde bi'l-ittifâk inhâ ve bu bâbda atebe-i gerdûn-vakâr ve bâb-ı inâyet-me'âb-ı kâm-kârîlerine ref' eyledikleri mahzar-ı sadâkat-me'âsirlerini tasdîka i'lâm olunmasını ilhâh ve ibrâm itmeleriyle

cümle inhâları vâkı‘a mutâbık ve kazâ-yı mezbûrun Çıldır Eyâleti’nden infikâk ve eyâlet-i âhara ilsâkı mahzûrât-ı mütenevvi‘a-yı mezkûreyi müntic olduğundan kemâ-fî’s-sâbık Çıldır Eyâleti muzâfâtına idhâl ve menzil-hânesinin tanzîm ve râbîta-bend olunmasına irâde-i aliyye-i cihândârî ta‘alluk ve bir kıt‘a emr-i âlî, şeref-izz-i sudûr buyurulmak niyâzında oldukları pâye-i serîr-i a‘lâya hasbî i‘lâm olunmuşdur. Ol bâbda emr ü fermân dergâh-ı mu‘allâ-dest-gâhındır. Hurrîre fi‘l-yevmi’s-sânî ve‘l-işrîn min-şehr-i Cemaziye‘l-âhir li-sene isnâ ve selâsîn ve mi‘eteyn ve elf.

El-abdü’dâ‘î li‘d-Devleti‘l-aliyyeti‘l-Osmaniyye

Es-seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

[vr.39b]

72. İşbu Devlet-i aliyye olan i‘lâmın mücebince vüzerâyâ tahrîr olunan i‘lâm suretidir.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine ma‘rûz-ı dâ‘î-i devletleridir ki, oldur ki,

Eyâlet-i Çıldır dâhili Göle Sancağı hîn-i feth ve tahrîrden berü Çıldır Eyâleti muzâfâtına idhâl ve ber-mu‘tâd-ı hazariyye ve garâmât-ı örfiyyeyi eyâlet-i mezbûr vâlfilerine te‘diye ve teslîm ider olduklarından başka kazâ-yı mezbûr câdde üzerinde bulunduğundan bi‘l-ihtiyâc derûnunda müretteb menzilhânesi dahi kadîmü‘l-eyyâmdan temhîd ve tanzîm olunmuş olup binâ-berîn murûr u ubûr iden hademe-i Devlet-i aliyye ve ulağan-ı sâ‘ire müreffehen imrâr ve umûr-ı mehâmmî idârede bir su‘ûbet yoğiken bundan sekiz dokuz mâh akdem Kars muhâfızî devletlü Ali Paşa hazretleri bir takrîb kazâ-yı mezbûru Kars’a ilhâk ve bir kıt‘a emr-i âlî ibrâzıyla menzilhânesini ref‘ idüp ol-vechile pîş ü verâsında kâ‘in Ardahan ve Penek menzilhânelerinin bârgîrleri tûl ü dırâz mesâfeyi kat‘a adem-i tahammüllerinden ekserîsi telef ve ahâlîleri dûçâr-ı rahne vü ta‘b olarak şîrâze-i nizâm-ı menzilhânelere inhilâl tatarruk ve umûr-ı mühimme ile mütevârid ve hademe-i devlet ve ulağ-ı sâ‘irenin meks ü ta‘vîklerine bâdî ve kazâhâ-yı sâ‘irelerin teşettüt ve perîşâniyetlerine mütebâdî olduğundan başka Göle sancağı ahâlîleri an-asl aşâ‘ir cinsi olup rûkûb ve nüzûle muktedir ve cesûr ve Ardahan ve Ahılkelek kal‘alarına

kurb-civâr u semt olduklarından lede'l-iktizâ isticlâb ve def'-i mekâyid-i a'dâ ve ref'-i mazarrat-ı eşirrâya cidden i'tinâ ve gayretleri bi'd-defe'ât mesbûk ve meşhûd-ı hâss u âmm olup binâ'en-aleyh sancağ-ı mezbûrenin eyâlet-i Kars'a ilhâk ve muzâfât-ı Çıldır'dan ihrâc-ı mârrü'z-zikr menzilhânelerin tefrika ve perîşâniyetini ve ahâlîlerinin giriftâr-ı rahne ve ızrârını müstevcib olduğundan başka erbâb-ı bağı u şîrâr ferce-yâb-ı fırsat ve mürûr u ubûr iden ebnâ'-i sebîle tetâvül-i dest-i hasâr ve etrâf kazâlar dahi giderek perâkende ve perîşân olacakları ve bi-hâze't-takrîb kuvve-i bazu-yı muhâfazaya vehn ü fütûr îrâs ideceği bir emr-i gayr-i müsteb'id olduğuna cezmen ilm-i dâ'iyânem lâhik olduğundan kat'-ı nazar Çıldır Eyâleti ahâlîsinin üli'l-elbâb ulemâ ve sulehâ ve ümerâ ve zü'amâ ve ocaklı ağavâtı ve sâ'ir sekene-i belde bi'l-ittifâk inhâ ve bu bâbda atebe-i gerdûn-vakâr ve bâb-ı inâyet-me'âb-ı kâmkârîlerine ref' eyledikleri mahzar-ı sadâkat-me'âsirlerini tasdîka i'lâm olunmasını ilhâh ve ibrâm itmeleriyle cümle inhâları vâkı'a mutâbık ve kazâ-yı mezbûrun Çıldır Eyâleti'nden infikâk ve eyâlet-i âhara ilsâkı mahzûrât-ı mütenevvi'a-yı mezkûreyi müntic olduğundan kemâ-fi's-sâbık Çıldır Eyâleti muzâfâtına idhâl ve menzilhânesinin tanzîm ve râbıta-bend olunmasına irâde-i aliyye-i cihândârî ta'alluk ve bir kıt'a emr-i âlî, şeref-izz-i sudûr buyurulmasına müsâ'ade-i seniyyelerinin tesvîği recâsıyla [vr.40a] müteşebbis zeyl-i ilticâ ve niyâzında oldukları huzûr-ı inâyet-mevfûr-ı âsafânelerine hasbî i'lâm olunmuşdur. Bâkî emr ü fermân devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am efendim sultanım efendim hazretlerindir.

El-abdü'dâ'iyü'l-kadîm

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahîsha.

73. Diğer Göle sancağının i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Medîne-i Ahîsha'nın ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutabâ ve ümerâ ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve vücûh [ve] ocaklı ağavâtı ve alemdârânı ve umûm ahâlî bi-ecme'ihim mahfil-i kazâya cem' olup şöyle takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm eylediler ki: "Çıldır Eyâleti muzâfâtından Defter-i hakânî'de Ardahan-ı küçük kaydıyla mukayyed ve mastûr olan Göle sancağının niçe müddetden berü derûnunda

menzilhâne olup umûr-ı mühimme ile Devlet-i aliyye tarafından ve cânib-i âhardan murûr u ubûr iden hademe-i Devlet-i aliyye ve ulağ-ı sâ'ire hîn-i vürûdlarında vakt ü zemânı ile mahall-i me'mûriyetlerine azîmet ve pîş ü verâsında olan Ardahan-ı Büzürk ve Penek menzilhâneleri dahi hüsn-i sûretle idâre ve rü'yet olunur iken, Kars vâlisî atûfetlü Ali Paşa hazretleri Kars livâsının Defterhâne-i âmire'den kaydını matlûb buyurmuş olduğundan atık bir kıt'a sûret Defterhâne'de Ardahan-ı Küçük kaydı tahrîr buyurularak iltimâsına mebnî sûret-i defter gönderildiğini nâtik emr-i celîlü'ş-şân ısdâr buyurulmuş olduğundan müşârun-ileyh sancağ-ı mezbûr, Kars muzâfâtıdır deyü tarafından mütesellim nasb u zabt ve tesâhub ve derûnunda menzilhânesin ref'inden Ardahan-ı Büzürk ve Penek menzilhânesi mâ-beyni on dokuz sa'at mesâfe olup kazâ'eyn-i mezkûreteyn menzilhânesinde olan hayvânât adem-i tahammüllerinden telef ü tebâh olduğu hasebiyle ahâlîsi fakr u fâkaya dûçâr ve giriftâr-ı rahne ve ızdırâr olarak hâne-berdûş terk-i evtâne müteheyyâ oldukları ve Göle sancağı ahâlîleri an-asl aşâ'ir cinsi olup rükûb u nüzûle muktedir ve cesûr ve hudûd-ı hâkânîde kâ'in Ahılkelek ve Ardahan kal'alarına akreb-civâr olamalarıyla emr-i muhâfâzada mu'âvenetleri olacağı ve sene-i mâzîde Çıldır Eyâleti yoklamasına me'mûr Hâcegân-ı dîvân-ı hümayûn'dan Mehmed Tâhir Efendi vürûdunda Göle sancağı berevâtı ber-mûceb-i defter yoklayup Pehlivân Paşa hazretleri azline kadar kâffe-i umûr ve musâlahaları Çıldır vâlîlerinin re'y ü marifetleri ile rü'yet ve tanzîm ve tesviye olunagelür iken ve Çıldır Eyâleti'nden ifrâz ve Kars'a ilhâka dâ'ir târîh-i cedîd ile emr-i âlî-şân ısdâr buyurulmamış iken atık sûret-i defter ile Kars muzâfâtındandır deyü menzilhânesinin ref'i yalnız Ardahan ve Penek sancağı menzilhânesinin mûcib-i perîşâniyetleri olmayup refte refte cümle menzilhânelerin şîrâze-i nizâmından udûl ve inhilâlîni mü'eddî olacağı cümle in[din]de zâhir ve bâhir olmağla cümle sancak ve fukarâ ve zu'afâlarını menzil perîşâniyetlerinden himâye ve vikâye bâbında sene-i sâbıkı üzre yine menzilhânelerin tanzîm ve imdâd-ı hazariyye ve garâmât-ı sâ'irelerini eyâlet-i Çıldır tarafına î'tâ ve kâffe-i umûr ve musâlahaları vâlimiz ma'rifetiyle rü'yet olunarak bade'l-yevm müşârun-ileyh Ali Paşa'nın "Kars'[a] ilhâkdır" deyü vâkî' olan müdâhale ve mu'ârazasını men u def'i bâbında bir kıt'a emr-i celîlü'ş-şân sadaka ve ihsân buyurulmak niyâzında olduğumuzu hâvî mahzar-ı hakikat-me'âsirimizi musaddık sen dahi i'lâm idivir" deyü iltimâs itmeleriyle cümle inhâları vâkî'a mutâbık olup kazâ-i mezbûreyne Çıldır

Eyâleti'nden infikâk ve eyâlet-i âhara ilsâkı bir vâkitde vâkı' olmamağla [vr.40b] müşârun-ileyh Ali Paşa hazretlerinin müdâhalesi def' olunmak husûsuna irâde-i aliyye-i cihân-dârî ta'alluk ve bir kıt'a emr-i âlî, şeref-i izz-i sudûr buyurulmak niyâzında olduklarına ilm-i dâ'iyânem lâhik olup ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya ilâm olunmuşdur. Ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlike fî gurre-i Cemâziye'l-âhir li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kâdî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha el-mahmiyye.

74. Yoklamaya memûr hâcegân i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Eyâlet-i Çıldır'da vâkı' bi'l-cümle Eşkinci zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ile kılâ' mustahfizânın yoklanmalarına irâde-i merâhim-âde-i mülûkâne ta'allukuyla ol bâbda sâdır olan emr-i âlî, Hâcegân-ı Dîvân-ı mua'llâ erkânından ve Dîvân-ı hümâyûn kalemi küttâbından se'âdetlü Mehmed Efendi kulları yediyle Ahîsha mahkemesine lede'l-vürûd, hâlâ Çıldır vâlîsi vezîr-i mükerrerem-i veliyyü'n-ni'am devletlü merhametlü el-Hâc Hâfiz Ali Paşa hazretleri dahi me'mûren Sivas taraflarında bulduklarına binâ'en ber-mûceb-i emr-i âlî amel ve hareket olunmak bâbında müşârun-ileyh hazretleri tarafından vürûd iden buyuruldu-ı emr-i üslûb dahi feth ü kırâ'et ve ber-mûceb-i emr-i âlî ve buyuruldu-ı veliyyü'n-ni'ami amel ve harekete cümle ahâlî tarafından ta'ahhüd olunarak hâlâ Çıldır kâ'im-makâmı bulunan Ahmed Bey kulları ve alây beyi ve cümle muhtarlar müvâcehesinde bi'l-cümle zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve mustahfiz neferâtı ve Hazîne-i âmire'den muhrec cebe defterlerine tatbîk olunarak ve yegân yegân isbât-ı vücûd itdirilerek mevcûdlar yoklanup nâ-mevcûd ile bilâ-veled mahlûlleri erbâb-ı istihkâkdan mülâzımlara tevcihi arz olunmak üzere efendi-i mûmâ-ileyh ma'rifetiyle alaybeyi ve muhtarlar taraflarından i'lâmları verilmiş ba'zı ze'âmet ve tîmâr karyeleri mürûru'z-zemân ile çürüyüp ve ahâlîsi dağılıp sengistân ve çengelîstân kalarak ismi mevcûd cism-i nâ-mevcûd olduğundan tâlibi zuhûr itmediğine binâ'en hâlî üzere terk olunmuş ve ol vechile

efendi-i mûmâ-ileyh kullarının me'mûriyeti hüsni hitâm olarak avdet itdirilmiş iderek ve cebe defterlerine virilen şerhler kizb ü hılâfdan ârî olarak şurût-ı müstahsene ve kânûn-ı münîfin icrâsına ve emr ü irâde-i Devlet-i aliyye'nin îfâsına vücûh-ı ahâlî ve alaybeyi ve muhtarlar taraflarından ve cümle ahâlî câniblerinden ihtimâm ve dikkat olunmuş olduğu ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya arz ve î'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazreti men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 9 Za sene 33.

El-abdü'dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

[vr.41a]

75.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlîden Ahmed Bey kulları, hâlâ Çıldır vâlisi vezîr-i ma'delet-semîr devletlü inâyetlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin huzûr-ı âlîlerinde mün'akid olan meclis-i şer'-i şerîf-i şâmihu'l-imâd ve mahfil-i dîn-i münîf-i râsihu'l-evtâdde el-yevm Ahılkelek sancağı üzerinde olan ocaklu ağavâtından Mustafa Ağa nâm kimesne üzerine bi'l-müvâcehe şöyle da'vâ ve takrîr-i kelâm eyledi ki: "Ahılkelek sancağı kayd-ı kadîmi üzre ikiyüz yigirmi târîhinde merhûm Selim Paşa arzıyla ber-vech-i yurtluk ve ocakluk üzerime berât-ı pâdişâhî ve tevcîh-i sultânî olup otuz beş senesi târîhine gelinceye kadar sancağı-ı mezbûru berât-ı şerîf-i pâdişâhiyle üzerimde ancak işbu Mustafa Ağa hılâf-ı inhâ ile bi-gayr-i hakkın sancağı-ı mezbûru üzerimden ref' ve kendisi üzerine itdirmiş ise de sancağı-ı mezbûrun ber-mûceb-i şurût-ı müstahsene sâhib-i evveli olduğumdan işbu Mustafa Ağa'nın hılâf-ı inhâsını Der-bâr-ı ma'delet-karâra arz ve müceddeden üzerime berât-ı pâdişâhî ve tevcîh-i sultânî buyurulması niyâzımdır.' didikde gıbbe's-su'âl merkûm Mustafa Ağa, cevâbında: 'Hılâf-ı inhâ olmayup işbu mîr-i mûmâ-ileyh Ahmed Bey sancağı-ı mezbûr beyliğine adem-i rağbet ve sancağı âhârda olduğundan vâlî-i esbak Benderli merhûm Ali Paşa hazretleri arzını virüp sancağı-ı mezbûr üzerime berât-ı pâdişâhî

olmuştur.’ deyü ve fi’le cevâba tasaddî idicek müdde‘î-i mûmâ-ileyh cavâbında: “Dört seneden berü sadaka-i pâdişâhî sancağ-ı mezbûreden rağbetüm munkatı’ olmayarak her-bâr müceddeden tevcîh-i sultânî buyurulmasına der-kâr ve tâlib idim ise de müteveffâ Ali Paşa hazretleri semt-i hılâfe arz itmiş olduğundan arzında ferce-yâb-ı fırsat u müsâ’adeye mazhar olamayup halefi Mîr el-Hâc atûfetlü es-Seyyid Ahmed Paşa hazretlerinin hengâm-ı hükûmetlerinde dahi İran seferi küşâd ve me’mûrîn-i vüzerâ-yı izâm hazerâtının ma’iyyetleriyle üç sene ale’d-devâm Kars ve Erzurum havâlîlerinde isbât-ı vücûd ve vüs‘um mertebe hizmet-i pâdişâhîde bezl-i mechûd itdiğimden da‘vâ ve murâfa‘a-ı şer‘-i şerîf dest-res ve vaktim olmadığı takrîbi dûçâr-ı ukde te’hîr olmuştu. El-hamdülillâhi te’âlâ şimdilik bu havâlîde cümle ber-teraf ve Devlet-i aliyye’nin nân u nemek ihsânı ile perverde-i abd-i mülûkü olduğum mülâbesesi sadaka-i pâdişâhî nân-pâremin sâhibi olduğum hasebiyle ber-muktezâ-yı şer‘ u kânûn müceddeden üzerime tevcîh-i sultânî buyurulması matlûbumdur” deyü def‘-i da‘vâ idicek müdde‘î-aleyh Mustafa Ağa bu cümle[y]i münkir oldukda müdde‘î mûmâ-ileyh Ahmed Bey’den müdde‘âsına mutâbık ve sıdk u makâlına muvâfık mübeyyin beyyine taleb olundukda udûl-ı ihrâr-ı ricâl-i müslimînden sâbık alaybeyi Tahir Abdullah Bey ve merhûm Müfti-zâde Ragıb Mehmed Bey nâm kimesneler li-ecli’ş-şehâdet mün‘akid olan meclis-i şer‘a hâzırân ve istişhâd olunduklarında her biri müttefekun bi’l-lafz ve’l-ma’nâ şöyle edâ-yı şehâdet-i şer‘iyye eylediler ki, işbu Mîr-i mûmâ-ileyh Ahmed Bey **[vr.41b]** Ahılkelek sancağını üzerine ibkâ ve tevcîhiçün iktizâ iden arzını Benderli Ali Paşa ve Seyyid Ahmed Paşa hazerâtından heme-ân recâ ve niyâz ider idi. Ancak Benderli Ali Paşa hılâf-ı inhâ mukaddem Mustafa Ağa’ya virmiş olduğundan tekrâr arzına cesâret idemediği ve Ahmed Paşa’nın vaktinde Kars ve Erzurum havâlîlerinde olduğundan yine tâlib olmuş ise de arzını ahze muvaffak olamayup hakkında gadr eylediler bizler bu husûsa bu vech üzre eşhedü bi’llâh şâhidleriz ve şehâdet dahi ideriz didiklerinde ba‘de ri‘âyet-i şerâ’iti’l-kabûl şehâdetleri makbule olup mücebiyle mezkûr Ahılkelek sancağına mîr mûmâ-ilyeh Ahmed Bey müstahak olduğuna ba‘de’l-hükmi’ş-şer‘î mîr mûmâ-ileyh Ahmed Bey kulları sâhib-i evvelik hakkını huzûr-ı hazret-i müşârun-ileyhde birâderi Abdullah Bey bendelerine hüsn-i rızâsıyla kasr-ı yed ve ferâgat idüp mîr-i mûmâ-ileyh dahi vücûhiyle sezâvâr ve sancak beyliğine elyak ve sâhib-i iktidâr olduğu mülâbesesi hılâf-ı inhâ berât iden

Mustafa Ağa'nın ref'inden ve sâhib-i evveli mûmâ-ilyeh Ahmed Bey'in tayyib ve rızâsıyla kasr-ı yedinden mûmâ-ilyeh Abdullah Bey kullarına tevcîhî niyâzıyla vâlî-i vilâyet vezîr-i ma' delet-semîr hazretlerinin taraf-ı âlîlerinden pâye-i serîr-i â'lâya arz olunmuş olunduğu bi'l-iltimâs dergâh-ı felek-destgâha i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre fî evâsıt-ı şehr-i Ramazânü'l-mübârek li-sene tis'a ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

76.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki,

Vâlî-i vilâyetimiz es-Seyyid Ahmed Paşa hazretleri makarr-ı hükûmetlerine vürûd idelüden berü eyâlet-i Çıldır'ın kâffe-i re'âyâ ve berâyâsına bast-ı cenâh-ı himâyet ü sıyânet ve ekser kazâ ve nevâhîsi sengistân ve çengelîstân ve ahâlîleri kalîlü'l-ma'âş ve fakîrû'l-hâl olduklarına ittîlâ'an ve emn ü âsâyîş-i hâl ü bâlleri esbâb-ı istihsâline himmet ve ber-muktezâ-yı mizâç ve vakt ü hâl ü zemân ve hattâ vülât tarafına bâ-emr-i âlî tahsîs-i sığâr ve kibârını te'lîf ve tat[y]îb-i hâtırlarına ri'âyet iderek ber-mantûk-ı emr-i âlî nefis-i Ahîsha'nın cevânib-i erba'asına iktizâ iden mahalle be-mahalle beyne'l-ahâlî şaranposu sehm ve tevzî' ve tekmi'l beş altı yerinde tabya ve tophâneler inşâdına mahsûs kethüdâları Osman Ağa'yı me'mûr ve ibnâ ve Azgur ve Ahılkelek kal'alarına dahi Selâm Ağaları ta'yîn ve muktezî olan mahallerini ta'mîr ve zahîre anbârları inşâd ve Ardahan Bey'i ve ahâlîsi tarafına mücidd ve mü'ekkid adamlar gönderüp Ardahan kal'ası'nın lâzîmü't-ta'mîr olan mahallerini ta'mîr ve kasabanın etrâfını ser-â-pâ metfn şaranpo ile tarsîn itdürüp infâz-ı emr ü irâde-i seniyyeye bi-kemâlihî sarf-ı sa'y u gayret üzre oldukları zâhir ve müstebân ve her hâlde rızâ-cûyân ve hareketleri ve bundan akdem Rum'un sû' üzre isyân u şekâvet ve A'câm-ı nekbet-encâmın memâlik-i mahrûsaya sû'-i kâsd ve hareketi Rusyalunun tahrîk ve iğvâlarından iktizâ itmekde olduğu [vr.42a] tahkîkinden kâffe-i ehl-i İslâm'ın ahd u mîsâk-ı vifâk u ittihâd ile mekâyid-i a' dâdan tabassur ve hazm u ihtiyât-ı merâsimi lahza be-lahza düstûru'l-amel tutulmak dakîkalarını mutazammın emr ü irâde-i seniyyenin şeref-sudûru hengâmında cümle elviye beyleri ve ulemâ ve vücûh-ı vilâyeti nezd-i müşîrîlerine celb ü cem' ve akd-i meclis ahd u mîsâk-ı vifâka ve sünnet-i seniyye üzre bey'at-ı sahâbî icrâ ve fi'l-

hakîka nakz-ı ahd fazîhası her anda irtikâb ile meşhûr olan Rusyaludan bir vechile emniyet câ'iz olmadığından leb-i a'dâda vâkı' Azgur ve Hartus ve Ahılkelek ve Ardahan kal'alarına ve lâzımü'l-muhâfaza olan sâ'ir mahallere mühimmât-ı mevcûde ile istihkâm ve takviye ve sâ'ir dere ve câdde kazâlarımızın birer mikdâr askeriyle şimdilik ve lede'l-iktizâ girü kalan askerleriyle emr-i muhâfazasına bi'l-ittifâk sa'y u ikdâm olunmak endîşeleriyle terk-i hâb-ı râhat üzre iken A'câm eşkiyâsının hudûd-ı Kars'a tecâvüz ü tasallut ve hem-civâr olduğu takrîbi hudûdumuza pâ-zede-i Mamervan ve Oltu ve Penek ve Göle ve Ardahan kılâ' ve kazâları dahi lâzımü'l-muhâfaza serhadler olup hem-civâr olan dere kazâları kazâhâyı mezbûr muhâfazalarına ancak vefâ ideceklerinden ve bu esnâ Serasker-i aktâr-ı şark devletlü Rauf Paşa efendimiz hazretlerinin ma'iyet-i âlilerinde olan Hüsrev Paşa hazretleri ve mîr-i mîrândan el-Hâc Hasan Paşa asâkir-i mevfüre ile li-maslahatin reh-i râstdan inhirâf ve bi'z-zarûre Mamervan ve Oltu ve Penek kazâları üzerinden Kars'a mürûrlarına mezkûr kazâlar fukarâsı mütehammil olamayacakları teşettüt ve perîşâniyetlerini mûcib ve kurâları hâlî ve harâb ve iyâl ü emvâl gâ'ilesinden bir tarafa fâ'ideleri kalmayup Rusyalu ise ân be-ân beyza-i münevvere-i İslâm'a sû'-i kasd ve niyeti Ahılkelek tarafına semt olan tecârîb-i sâbıkâmız üzre hudûd başlarına ve Azgur Boğazı yolunda vâkı' kurâlarına asâkirin ve zehâ'irin sevk ve tertîb ve bu günlerde iki nefer Terekeme ile bir kıt'a varakası zuhûr ve öteden berü küffârın hâl ve hareketini tecessüs ve ihbâr ile me'mûr ve müstahdem olan Karapapak makûlesinin tezkirelü ve tezkiresüz iyâb u zihâbdan men' u yasağ ve ele geçenler salb u te'dîb olunmasını tahrîr itdiğiinden istidlâl olunup ma'âzallâhi te'âla çehâr taraftan a'dâ-yı dîn ü milletin bağıteten hücûm ve istîlâsından muhâfaza-i kılâ' ve mukâbele-i a'dâyâ yarar ve muktedir Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Acara Mütessellimi Ahmed Bey ve Livane bey'i Süleyman Bey'in kazâları askerlerinden gayri ümîd ve istimdâd idecek kuvvet ve kudretimiz olmayup elimizde lede'l-iktizâ kazâları askerlerini te'lîf ve gayret-i İslâm'ı ve civâriyeti tergîben ma'iyet iderek edâ-yı lâzıme-i müsâra'ate müte'ahhid ve müttetikü'l-keîme iseler de vilâyetimizin var kuvvetiyle a'dâ-yı kavî muhâsara ve mukâbelesine zahîre ve asker cihetiyle beş on günlük kuvvet ve tahammülümüz olmayup be-her hâl evvel Allâh ve sâniyen şevketlü kudretlü kerâmetlü pâdişâhımız efendimizin a'tâf ve inâyet-i memâlik-perverîleriyle Erzurum'da bulunan vüzerâ-yı izâm hazerâtının imdâd ve mu'âvenet-i

seraskerîlerine muhtâc olduğumuz tafsîlâtını hâvî [vr.42b] bir kıt'a i'lâm ve mahzar-güne arz-ı hâlimiz Serasker-i cânib-i şark[a] takdîm veistirhâm olunup eyâlet-i Çıldır müntehâ-yı hudûd-ı İslâm ve husûsan bu teng-nâ-yı eyyâmında be-gâyet lâzîmü'l-muhâfaza ve'l-istihkâm olduğuna nazaran "Eyâletiniz askerîsinden ferd-i âfer[î]deniz kazâ-i âhara gitmemesi ve gönderilmesi kat'an câ'iz olmadığından kazâlarınızda bulunan süvâri ve piyâdeniz sahâbet-i ma'îyyet iderek hîn-i iktizâda vâlî-i vilâyetimizin ma'îyyetine varup re'y ü rızâsına muvâfakat ve eyâlet-i mezbûrın kılâ' ve kazâsını a'dâdan hıfz u hırâsetine bezl-i vüs' u gayret idesiz." deyü vilâyetimizde asker idâresine muktedir olanlara tehdîd ile sekene-i serhadde şimdilik bu vechile tesliyet ve iştimâletleri me'mûl ve intizârında iken gerek Serasker-i müşârun-ileyh ve gerek Hüsrev Paşa hazretleri tarafından Selim Paşa-zâde Ahmed Bey ve Hartus beyi Mehmed Ağa ve Livane beyi Süleyman Bey taraflarına pey-derpey tahrîr ve zîr-i sahâbetlerinde bulunmuş olan askerlerini mâhiyelü ve ulûfe ile itmâ' ve celb itmek tedâbîrine musırr oldukları ve a'dâlarımız keyfiyet-i hâlimizi tecessüsten bir ân ve bir lahza hâlî olmayup bu serhaddin bir mikdâr askerlerini ve leşkerlerini Livane ve Acara kazâlarından çıkup kazâları orman ve çengelîstân olup ve ahâlîsinde her hâlde ağleb-i intifâ'ı tarafına müsâra'ata cân ber-dehân olup böyle nâzik ve teng vakitlerde Erzurum ve Kars taraflarına meyl ü heves itdikleri sûrette bu serhad ve bu kadar kılâ'ın asker ve muhâfızından tehî ve mu'attal kalacağı ve Serasker-i aktâr-ı şarkın lede'l-iktizâ bir meded ve mu'âveneti olamayacağı böyle serhadden ulûfe ile asker ve i'âne mutâlebesinde olduğundan müstebân idüğü ve vilâyetimiz memâlik-i mahrûse-i İslâmiye'den değil gibi a'dâ-yı dîn cevânib-i erba'amızdan hücûm ve istîlaya dehen-güşâ-yı fırsat olup gerek zehâ'ir ve mühimmât ve gerek hîn-i iktizâda asker ve kuvvet cihetleriyle bir taraftan bizlere imdâd u i'âne olamayacağı melhûzâtı cümle sagîr ve kebîr ve bây u fak[î]rımızın hırmen-i ümmîd ve ârâmına ateş-endâz yaş ve hirmân ve şevk-i bazû-yı gayret ve takviyyete cân-sipârânemize karîn-i şikeste-gî ve fütûr-ı firâvân olup vücûh ile nazar-ı cân-bahş-ı inâyet ve merhamet-i saltanat-ı aliyyeye vüsûlüne muhtâc ve mevkûf olduğumuz beyânı ol ki vâkı' hâldir bi'l-iltimâs pây-e serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkıyü'l-emr li-hazreti men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 15 Ca sene 37.

[vr.43a]

77. Menzilhâne nizâm[ı] için i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Gerek ocak ve gerek vüzerâ ve voyvoda ve a'yân-ı sâ'ire tatarları ve vüzerâyâ mansıb tevcîhinde tebşîre gidenler onar ve yigirmişer ve otuzar tatarlara bârgîr virilüp menzil ahkâmı su'âl olunsa infî'âl ve diger menzilhâneye varduklarında bindikleri bârgîrlerin kuyruğunu kesmekte olduklarından mâ'adâ ve mültezimler dahi menzil-süvâr olduklarından bir vechile tahammülleri kalmadığı ve sâ'ir güne te'addiyâtlar aks-i endâz-ı sâmi'a-i kerâmet-câmi'a-icihân-dârî oldukda bermuktezâ-yı ma'delet-güsterî fukarâ-yı memlekete vâkı' olan te'addiyâtın def'iyle Hazîne-i âmirede mahfûz defter-i mevkûfâta sebt ü kayd olunan nizâm-ı lâ-infisâm-ı müstahsenenin ilâ mâşâ'allâhü te'âlâ icrâsına irâde-i seniyye-i mülûkâne ta'alluk ve Anadolu ve Rumeli'nin üçer koluna başka başka evâmir-i aliyyeler neşr ü tisyâr ve Çıldır vâlisî inâyetlü vezîr es-Seyyid Lütfullah Paşa hazretlerine hitâben şeref-yâfte-i ısdâr buyurılan bir kıt'a emr-i şerîf-i itâ'at-redîf belde-i Ahışa'ya sâye-endâz-ı nüzûl ve vüsûlünde ve umûm vücûh-i belde müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve mazmûn-ı emr-i âlî i'lân ve işâ'at olundukda cümlesi sem'an ve tâ'an merâsimin icrâ ve devâm-ı saltanat-ı seniyye-i pâdişâhi de'avât-ı hayriyyesine zemzeme-sâz-ı iştimâl ve müsâberet üzre oldukları ve müşârun-ileyh hazretleri dahi tıbk-ı irâde-i seniyye üzre bilâ-emr ve me'mûriyet giden tatarlar meznilhânelere vardıklarında sâ'at başına on sekiz pâre iktizâ iden ücretleri virdiklerinde bindirmeleriçün Çıldır Eyâleti'nde vâkı' menzilhânelere birer kıt'a sûret-i emr-i âlî ve buyuruldu irsâl ve bundan böyle taraf-ı devletlerinden Der-alıyyeye tisyâr ideceği tatar ve hademe-i sâ'ire bindikleri her bir bârgîre sâ'at başına onar akçeden ücretleri virilmek üzre yedlerine buyuruldu-ı sâmilîleri i'tâ ve miyâne-i sutûr-ı buyurulduda târîhleri kayd u imlâ olunmasına tashîh ve mübâderet birle icrâ-yı maznûn-ı emr-i âlîye mücid oldukları bu nizâm-ı müstahsenenin ilâ mâşâ'allâhü te'âlâ ifrâğ-ı kâlib-i te'bîd buyurulması mûcib-i isticlâb-ı de'avât-ı hayriyye-i fukarâ ve zu'afâ olduğu pâye-i serîr-i â'lâyâ i'lâm olunmuşdur. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Hurrire zâlike fî gurre-i Rebî'ul-evvel li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahîsha.

78. Menzilci nasb itmek i'lâmıdır.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

İşbu bin ikiyüz otuz üç senesi mâh-ı Saferü'l-hayrın ibtidâsından Ahîsha ve Sagre menzillerinin müddetleri hitâm bulup tecdîdi muktezî olmağla hâlâ Gürcüoğlu Muhammed Ağa ile ve sâbıkâ Mehterbaşı Ahmed Ağa müceddeden iltizâm ve râgıbler olmalarıyla umûm ma'rifet-i şer'le menzil-i mezbûreyne ücret olmak üzere sene-i tekmîline değın merkûmlara onbin beşyüz guruş [vr.43b] nakid akçe ve dört yüz somar arpa ve yüz somar buğdâ ve hâne başına birer yük saman mu'tâd-ı kadîm üzere mekûmlara virilüp merkûm Mehmed Ağa ile ve Mehterbaşı Ahmed Ağa ber-vech-i iştirâk menzîleyne-i mezbûreteyni iltizâm ve kabûl işbu Saferü'l-hayrın ibtidâsından menzîleyne-i mezbûreynde tûvânâ atlar bağlayup vürûd iden ulağları avk u te'hîr itdirmemek üzere sene-i kâmiline değın edâ-yı hizmet ve bezl-i kudret eylemelerine ta'ahhüd ve iltizâm ve birbirlerine tekeffül itmeleriyle, ol ki vâkı' hâldir, hâk-i pâ-yi âlîlerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am efendim sultânım hazretlerinindir.

El-abdü'dâ'iyü'l-kadîm

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahîsha.

79. Diğer menzilci nasb itmek.

Medîne-i Ahîsha'nın Çukur sancakları ümerâsı ve zü'amâsı ve ehl-i dirlik ve bi'l-umûm ve'l-vücûh bi-ecme'ihim mahfil-i kazâya cem' olup şöyle takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm eylediler ki: "Ahîsha ve Nefs-i Sagre menzilhâneleri kadîmden iki menzil bin iki yüz otuz iki senesinin Mart'ı ibtidâsından sene-i tekmîline değın idâresini der-zimmet iden sâbıkâ Tatar Ağası Gürcü-zâde Mehmed Ağa'nın uhdesinde iken müddeti temâm olup işbu otuz üç senesinin Mart'ı duhûlünden sene-i âtiye Mart'ına değın umûr-ı mühimme olan Ahîsha ve Sagre menzillerinin tanzîm olunması için bir müstakîm ve kâr-güzâr menzilci nasb u ta'yîn ve umûr-ı menzili idâre olunması lâzım ve lâ-büdd olmağın yine Ahîsha

sâkinlerinden sâbıkâ Sertabl-ı alem izzetlü Ahmed Ağa her vechile menzîleyn-i mezbûreteyni idâre ve uhdesinden gelür olduğu meczûmumuz olup merkûm Ahmed Ağa menzîleyn-i mezbûreteyne menzilci nasb u ta'yîn olunması matlûbumuzdur dediklerinde merkûm Ahmed Ağa dahi râgıb olup bâ-ma'rifet-i şer' ve ma'rifet-i umûm menzil-i mezbûreyne ücret olmak üzere sene-i tekmîline değin kemâ-fî's-sâbık merkûm Ahmed Ağa'ya on bin beş yüz guruş nakid akçe ve dörtyüz somar şa'îr ve yüz somar buğdâ[y] ve hâne başına birer yük saman mu'tâd-ı kadîm üzere merkûma virilüp merkûm Ahmed Ağa dahi mustakillen menzîleyn-i mezbûreteyn-i iltizâm ve kabûl işbu Mart'ın ibtidâsından menzîleyn-i mezbûreteynde tüvânâ ve yarar bârgîrler bağlayup vürûd iden ulağları avk u te'hîr itdirmemek üzere sene-i tekmîline değin edâ-yı hizmet ve bezl-i kudret eylemesine ta'ahhüd ve iltizâm eylediği kayd-ı tescîl ve hıfzan li'l-mekâl işbu vesîka alâ mâ-hüve'l-hakîka bi't-taleb ketb ü imlâ olundu. Hurrîre zâlike fî gurre-i Saferü'l-hayr li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf min-hicretin men lehü'l-izz ve's-şeref.

[vr.44a]

80. Diğer menzilhâne nizâmı i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Memâlik-i mahrûse-i şâhânedede vâkı' menâzilin an-asl vaz'ı umûr-ı mühimme ve müsta'cele zımnında me'mûr olan hademe-i Devlet-i aliyye ve sâ'ir ulakların serî'ü's-seryr azîmet ve avdet eylemeleri maslahatına mebnî iken biraz müddetden berü menzilhânelere nüzûl iden ulaklar gerek mübâşir ve gerek tatar yedlerinde olan menzil emirlerinde tasrîh olunan ziyâde bârgîr mutâlebe ve kendi mesâlihleriyle iyâb u zihâb iden yolcu ve mültezim ve tüccâr makûlelerini istishâb ve mühimme ile me'mûrlardır kelâmıyla menzil bârgîrlerine irkâb ve her ulağa bir yedek kâfi iken ikişer üçer yedek ve mu'tâddan hâric sürücü taleb ve cebren ahz u süvâr olduklarında bu keyfiyet menzillerin ihtilâl-i nizâmına bâ'is ve umûr-ı müsta'cele-i Devlet-i aliyye'nin te'hîrine bâdî olmakdan nâşî fimâ-bâ'd menzilhânelere umûr-ı mühimme ve müste'cele ile âmed-şüd idenlerin her kim olur ise olsun yedlerinde olan menzil ahkâmına nazar ve derûnunda kaç nefer bârgîr mastûr ise mikdârına göre virilüp fermândan ziyâde bârgîr mu'tâddan hâric sürücü ve yedek mutâlebe idenlerin men' u

def' ve memnû' olmayanların ism ü şöhretleriye Der-aliyye'ye arz u i'lâm olunmak bâbında şeref-bahş-ı sudûr iden fermân-ı âlî-şân, tatarân-ı hazret-i Sadr-ı a'zamîde[n] kuvvetlü şâh kulları yediyle medîne-i Ahîsha'ya vüsûl ve cümle muvâcehesinde ba'de'l-feth ve'l-kırâ'e mazmûnu cümleye i'lân ve işâ'at olundukda cümlesi sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ işbu nizâm-ı müstahsene ilâ-mâşâ'allâhü te'âlâ düstûru'l-amel dutulmak üzre sicill-i mahfûza bade'l-kayd ve't-tenbîh tatar-ı merkûm itmâm-ı mesâlihiyle avdet ü ric'at eylediği pâye-i serîr-i â'lâyâ i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Hurrîre zâlike fî gurre-i Saferu'l-hayr li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'dâ'î li-devletikümü'l-âlî

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

81.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha muzâfâtından Oltu kal'ası dâhilinde ashâb-ı hayrâtdan Receb Ağa nâm sâhibü'l-hayrın binâ ve hayret eylediği câmi'-i şerîfnde vâzîfe-i mu'ayyene ile imâm ve mütevellî olan Mustafa halîfe fevt olup yeri hâlî ve hizmet-i lâzimesi mu'attal kalmağla erbâb-ı istihkâkdan bâ'is-i arz-ı ubûdiyet Muhammed halîfe dâ'îleri zîver-i ulûm ve salâh ile ârâste ve hilye-i diyânet ve ittikâ ile pirâste, mücevvid-i Kurân-ı azîmü'ş-şân ve muhtâr-ı cemâ'at olduğunu Oltu kâdîsı i'lâm itmekle mezîd-i merâhim-i aliyye-i cihân-dârîden imâmet ve tevliyet-i mezbûr müteveffâ Mustafa halîfenin fevtinden merkûm Mehmed halîfe dâ'îlerine tahsîs olunan vazîfe-i mu'ayyenesiyle tevcîh ü inâyet ve berât-ı şerîf-i âlî-şânı sadaka ve ihsân buyurulmak recâsıyla, pâye-i serîr-i a'lâyâ i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân dergâh-ı inâyet-destgâhındır. Hurrîre fî gurre-i Muharrem li-sene hams ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

[vr.44b]

82. Menzilhânler umûmen kirâya tahvîl olunmak içün i'lâm.

Der-i devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Himmet-i v[â]lâ- ..? hazret-i tâc-dârâne memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlik-i şâhâne ahâlî ve sekenesinin refâh ve intizâm-ı ahvâllerine masrûf buyurulup ba'de-zîn memâlik-i mahrûsede kâ'in bi'l-cümle menzilhâneler umûmen kirâyâ tahvîl olunup memleketçe birer kirâcıbaşı nasb olunarak sarf-ı mühimme ile yedinde menzil ahkâmı olan ulaklardan mâ'adâ cemî' murûr u ubûr iden bir mahalden bir mahalle sahîh sâ'ati hisâb olunup be-her sâ'atine yigirmişer paradan ücreti mutâlebe ve ahz olunmak ve menzihânelerde hademe-i Devlet-i aliyye ve ulaklara bahşış ve sâ'ir gûne akçe mutâlebesi ile cevr ü ezâ ve te'hîr olunmamak ve sarf-ı mühimme ile yedinde menzil ahkâmı olanların ücretleri cânib-i mîrîden mutâlabe olunmak bâbında tenbîhât-ı sâ'ireyi müştemil umûma hitâben ma'delet-bahş-ı sudûr olan bir kıt'a fermân-ı celîlü'l-ünvân mübâşir-i kâtib-i kethüdâ-yı hazret-i sadr-i âlî hulefâsından Edhem Efendi yediyle medîne-i Tokat mahkemesine lede'l-vürûd ve't-tescîl lâzımü'l-huzûr muvâcehelerinde kırâ'et ve mazmûn-ı münîfi i'lân ve işâ'at olundukda merâsim-i sem' ve mutâva'atı ba'de'l-edâ ber-mûceb-i emr-i âlî cümle ma'rifetiyle kirâcıbaşı nasb u ta'yîn olunup bundan böyle tıbk-ı mazmûn-ı fermân-ı âlî üzre amel ve harekete müte'ahhid olarak devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i hazret-i cihân-bânî de'avâtına muvâzabet üzre oldukları ol ki vâkı' hâldir, bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya arz u i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l emrindir. Fi'l-yevmi'l-hâmis min şehr-i Saferu'l-hayr li-sene erba'în ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'dâ'î lid-Devleti'l-Aliyyeti'l-mü'ebbede

Mir-alem-zâde Hasan el-mevlâ, hılâfe bi-medîne-i Tokad

83.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Himmet-i vâlâ- ? hazret-i tâc-dârâne ve memâlik-i mahrûse-i şâhâne ve ahâlî ve sekenesinin emn ü refâh ve intizâm-ı ahvâllerine masrûf buyurularak ba'de-zîn memâlik-i mahrûsede kâ'in bi'l-cümle menzilhânelerin umûmen kirâyâ tahvîl ve menzil in'âmı ahkâmı külliyyen ref' ve ilgâ olunmağla be-her re's bârgîre sayfen ve şitâ'en sâ'at başına yigirmişer pâreden kifâyet ücret tahsîs olunmak ve fimâ-ba'd

hiçbir mahalde sâ'at başına yigirmişer pâredan ziyâde ve noksân kimesneden taleb ve teklîf olunmamak ve sarf-ı mühimme ile i'zâm olunacak ricâl-i Devlet-i aliyye ve saltanat-ı seniyye tatarânının lâzım gelan ücretleri taraf-ı mîrîden virilmek ve ta'yîn olunan makdûrdan ziyâde hayvân getürecek olur ise anların kirâlarını kendi kîselerinden virmek bâbında ve sâ'ir tenbîhâtı müştemil seref-bahşâ-yı sahîfe-i sudûr iden bir kıt'a emr-i celîlü's-şân, mübâşir buyurılan Sadr-ı a'zam kethüdâsı kâtibi hulefâsından Edhem Efendi yediyle mahmiyye-i serhadd-i Ahîsha mahkemesine lede'l-vürûd ve ba'de't-teslîm lâzımü'l-huzûr hâlâ vâlî-i vilâyetimiz devletlü Salih Paşa *yesserallâhü te'âlâ bi'l-hayr-i mâ-yürîd ve mâ-yeşâ* hazretlerinin huzûrunda feth ü kırâ'et ve mazmûn-ı münîfî i'lân ve işâ'at olundukda merâsim-i sem' ve mutâva'atı ba'de'l-edâ ber-mantûk-ı emr-i âlî amel ve hareket birle nefsi Ahîsha ve Sagre ve Ardahan ve Göle ve Penek ve Oltu ve Mamervan işbu vâkı' yedi aded mezkûr menzilânelerde kirâcıbaşılar nasb olunarak nizâm-ı mezkûre dikkat-i dâ'imâ ve müstemirren icrâsına ihtimâm u gayret olunup devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i hazret-i cihân-bâni de'avâtına müdâvemmet ve muvâzabat üzre oldukları ol ki vâkı hâldir, bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya arz u i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 5 Ra sene 240.

[vr.45a]

84. Gümrük husûsuna virilan i'lâm sûretidir.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Bin iki yüz otuz altı senesi Erzurum gümrüğü merbûtâtından olan Ahîsha gümrüğü altı bin beş yüz guruş bedeliyle vâlî-i vâlâ-şân-ı vilâyetimiz atûfetlü es-Seyyid Ahmed Paşa senâverlerinin re'y ü ma'rifetleri munzam olarak Ahîsha sâkinlerinden ma'lûmetü'l-esâmî kullarına ta'ahhüd ve iltizâm buyurulup gümrük-i mezkûrun revâc u kesâdı İran ve Gürcistan'ın refâh u râhat ve bey' u şîrâ-yı ticâratine mahsûs ve mevkûf iken sene-i mezbûrda İran ve Gürcistan'ın ba'zı ihtilâline mebnî iyâb u zihâb ile me'lûf tüccâr ve bâzergân tâ'ifeleri külliyyen münkatı' olduğı ve gümrük-i mezbûrun kesâd ve fütûrunu mûcib ve mültezimlerinin müteferrid ve ziyânda olduklarını müstevcib olmak hasebiyle mültezimûn-ı mûmâ-ileyhim kulları huzûr-ı şer' de lede'l-hisâb cümlelerin ma'rifet ve mu'âyeneleriyle iki

bin guruş mutazarrır olup bu vechile şâyeste-i lütf u merhamet oldukları tahkîk-kerde-i umûm olduğundan kat'ı nazar mu'âmele ve i'tibârları sâ'irden sağ ve mu'teber ve cümle ile hüsn-i ülfet ü imtizâc üzere olduklarına i'tibâren ve sene-i mezbûr bedelinden dûçâr oldukları cerîha-i zarar u ziyânlarına medâr-ı iltiyâm olur mülâhazasıyla gümrük-i mezkûr işbu sene-i âtiye otuz yedi senesi Mart'ı i'tibârıyla kemâ-kân sâbık mültezimlerine ta'ahhüd buyurulması vâlî-i vilâyetimiz senâverleri tarafından tensîb ve tasvîb olunmaktan nâşî cânib-i hidîvânelerine arz ve istircâları üzere gümrük-i mezbûrun bedel-i sâbıkından bir mikdâr tenzîlen iktizâ iden şartnâmesi kemâ-kân sâbık mültezimlerine inâyet ü i'tâ ve takdîm olunan ma'mûlün-bih memhûr temessükleri karîn-i lhâza-i hüsn-i kabûl buyurulmak recâsında vâkı'-i hâl-iistirhâm-meâl, Dîvân-ı merâhim-ünvânî âsafânelerine i'lâm olundu. Bâkıyü'l-emr men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 17 Ca sene 237.

El-abdü'dâ'î li-devâm-ı ömr ve devletikümü'l-âlî

Es-Seyyid Mehmed Emîn el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

85.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Bir müddetden berü Devlet-i aliyye-i ebediyyü'd-devâm ile İran Devleti miyânesinde vukû' bulan mübâyenet ü şikâk mübeddel-i silm ü musâfât olup hudûd-ı kadîme ve uhûd-ı akd-ı râbîta-i musâlaha buyurulduğuna mebnî Ka'be-i Mükerreme ve Medîne-i Münevvere ve sâ'ir bilâd-ı İslâmiyye'ye âmed-şüd iden İraniyân'a mu'âmele bi'l-mücâmele olunup durma nâmı ve hılâf-ı şer' u kânûn bahâne-i sâ'ire ile bâc ve bir nesne mütâlebe olunmamak ve ticâratden hâlî olanların yüzde dört guruş resm-i gümrük alındıktan sonra yedlerine virilan edâ tezkiresine muhâlif âhar mahalde yed-i âhara devr olmadıkça tekrâr gümrük mütâlebe olunmaması ve memâlik-i mahrûse-i şâhânedede bilâ-veled fevt olanların vasî-i şer'îsi olmadığı hâlde me'mûr-ı beytü'l-mâl ma'rifet-i şer' ile müseccale ba'de'l-kayd bir me'men mahalde aynı ile bir sene hıfz idüp vârisi ve yâhûd vekîl-i şer'îsi zuhûrunda ber-mûceb-i defter eşyâ-yı mezkûreyi ma'rifet-i şer' ile teslîm idüp rüsûm-ı âdiyesi ve eşyâ hıfz olunan mahallin kirâsı alınması ve mahfûz olan eşyâ harîk ve bu misillü kazâ sebebi

ile telef olur ise iddi'â olunmaması ve bir sene müddet mürûrunda vâris ve vasî ve yâhûd vekîli zuhûr itmez ise tereke-i mahfûzu beytû'l-mâlden fûruhta olunup semeni hıfz kılınması husûsâtı ve bu def'a akd olunan mu'âhedâtı te'bîd refâtına [vr.45b] dikkat olunması irâde-i seniyye-i mülûkânededen olup ol bâbda Çıldır vâlisi devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerine ve bu bende-i dâ'îlerine hitâben şeref-sudûr iden bir kıt'a fermân-ı cihân-mutâ' cümle me'mûrîn müvâcehelerinde kırâ'et mazmûn-ı münîfî i'lân u işâ'at olunup cümlesi sem'an ve tâ'aten merâsimini icrâ ve bi'l-umûm devâm-ı saltanat-ı seniyye-i hazret-i kişver-sitânî de'avât-ı hayriyyesine dest-güşâ-yı du'âya mübâşeretleri bi'l-istid'â pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 15 L sene 39.

86.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Altun ya gümüştan masnû' hâtem ve kuşak yaftası ve hilye-i seyf ve hulâ-i nisâdan mâ'adâsının ricâl ve nisvân bi'l-cümle ehl-i İslâma şer'an isti'mâli câ'iz olmadığına binâ'en darü'l-hılâfetü'l-aliyye ve sâ'ir kâffe-i memâlikde istisnâ olunanlardan mâ'adâ taraf-ı şerî'at-ı garrâdan virilen iki kıt'a fetvâ-yı şerîf mücebince isti'mâlinden men' ve herkes yedlerinde ve harem ü selâmlıklarında bulunan zer ü sîmden fîncân zarfı ve şem'dân ve tepsi ve sahan ve gül-âbdan ve buhûrdân ve tatlı hokkası ve su tası ve maşraba ve leğen ve ibrik ve nargile seri ve çubuk takımı mînâları raht u bisât ve rikâbları ve kibreleri gâyişe ve şem'dan tablası ve palaska ve sâ'ir edavât-ı sîm ü zeri bilâ-ketm Darbhâne-i âmire'ye götürüp ve taşralarda olanlar dahi yedlerinde bulunan sîm ü zeri ma'rifet-i şer'le vezn birle vâlî ve mütesellim ve voyvodalara teslîm ve anlar dahi mü'temed ile ve Der-se'âdete gönderüp kâl-i hâlis itibariyle sîmin dirhemi otuz ikişer paraya ve altunun dirhemi el-yevm câri-i rayîç üzre îcâb iden bahâsını an-nakd cânib-i Darbhâne-i âmireden virilmek üzere Anadolu'nun sol kolu yemîn ü yesârıyla nihâyetine varınca vaki' vüzerâ-yı izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve sâ'ire hitâben te'kîdi hâvî sâdır olan bir kıt'a emr-i âlî-şân, Sadr-ı a'zâm cebehânecisi Hüseyin Ağa kulları yed-i vesâtatiyle mahmiyye-i Ahîsha'ya lede'l-vürûd hâlâ vâlî-i vilâyetimiz devletlü es-Seyyid Ahmed Paşa hazretlerinin nezd-i müşîrânelerinde mün'akid meclis-i şer'ide ve

lâzımü'l-huzûr müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve mazmûn-ı münîfi cümleye i'lân u işâ'at ve merâsim-i itâ'ati ba'de'l-edâ infâz-ı irâde-i seniyyeye dikkat olunması cümleye tenbîh ü te'kîd ve ifâde olunduğu pâyeye serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 7 B sene 38.

87.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Çıldır Eyâleti leb-i a'dâda vâkı' olup muhâfazasına me'mûr devletlü Benderli Ali Paşa hazretleri zâtında merkûz tıynet-ı marzıyye-i serhaddârîler[i] muktezâsı merâsim-i hazm ü ihtiyâta ri'âyeten Ahışa kal'asını gezüp mu'âyene ve taraf-ı şer' ve vilâyet tarafından mu'temed adamlar ta'yîn ile Ahışa ve Azgur ve Ahılkelek ve Hartus kal'alarında isti'mâl-i sâlih ve gayr-i sâlih topların kundakları olup olmayanları ve tûl u arzları mu'âyene olunup mûmzâ defteri birle mevcûd toplara lâzım gelen kundakların inâyet buyurulmak husûsunda Der-bâr-ı merhamet-medâra olan ve istid'âsı karîn-i musâ'afe-i eltâf-ı cihân-dârî buyurulmakdan nâşî bir buçuk çapında kırk ve bir çapında on üç ve nisf çapında bir ki cem'an elli dört kıt'a kundakların müceddeden inşâ ve bi-mennihî te'âlâ otuz beş senesi mâh-ı saferu'l-[vr.46a] hayrın on beşinci gününe kadar istikmâl ve müte'âkiben irsâli husûsuna irâde-i aliyye-i cenâb-ı cihân-dârî ta'alluk idüp bu def'a yigirmi sekiz kıt'a top kundakları irsâl buyurulduğunu hâvî şeref-zuhûr olan bir kıt'a fermân-ı celîlü'ş-şân mantûku üzre mezkûr kundaklar Tophâne-i âmire ser-bölüklerinden îsâline me'mûr mübâşir ma'rifetiyle vâsıl-ı serhadd-i hâkânî olup devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ve ikbâl-i saltanat-ı seniyye de'avâtına kıyâm ve iştigâl ile bâdî-i şevk-i bâzû-yı gayret ü hamiyet-i ahâlî-i serhadd-i mansûre olmağla fî nefsi'l-emr ol ki vâkı' hâldir, pâyeye serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî 25 Zi'l-hicce sene 35.

88.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Inâyet-i aliyye-i cenâb-ı memâlik-perverîden merâsim-i hazm ü ihtiyâta ri'âyeten Erzurum kal'ası cebehânesinden vedî'aten mevcûd mühimmât-ı

cebehânenen ifrâz ve Ahîsha kal'asına irsâl olunmak üzere iki yüz otuz senesinde iki yüz otuz kantar barut-ı siyâh ve yigirmi bin deste fişenk ve sâ'ir mühimmât-ı cebehâne tanzîm ve tavsîline irâde-i aliyye-i şâhâne ta'alluk buyurulmaktan nâşî ol bâbda inâyet-bahş-ı sahîfe-i sudûr olan evâmîr-i celîle mantûku ve bir kıt'a sûret-i defter mûcibi cebehâne-i mezkûre ve mühimmât-ı sâ'ire ez-gayr-i noksân derûn-ı i'lâma mevzû'an takdîm olunan teslîm defteri üzere Erzurum vâlisî müşârûn-ileyh hazretleri tarafından diğere emr-i âlî mantûku Çıldır Eyâleti'nin re's-i hudûdu olan Mamervan sancağı kurâsından Aha karyesine sevk ü irsâl ve andan dahi vâlî-i vilâyetimiz vezîr-i ma'delet-semîr devletlü es-Seyyid Ahmed Paşa hazretleri re'y ve mübâşîr ta'yîniyle hamûleler tedârük ve himmet ederek Ahîsha kal'asına îsâl ve cebecibaşı vekîline teslîmen cebehâneye vaz' ve telefden vikâyesi husûsuna i'tinâ ve dikkat olunarak umûm sıgâr u kibâr sekene-i serhadd-i mezkûre kulları devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i saltanat-ı seniyye de'avâtına meşgûl ve münhasırü'l-evkât olduğu pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 21 Zi'l-hicce sene 36.

89.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Birkaç seneden berü belde-i Ahîsha'da hizmet-i umûr-ı fetevâ ve nesr-i mesâ'il-i şettâ ile me'mûr müftî semâhatlü Tahir Efendi dâ'îleri Âsitâne-i aliyye'de kâ'in medresesinde tahsîl-i merâtib-i mevâlî ve tekmîl-i râdde-i metâlib-i me'âlî mevsimleri hulûl itmekden nâşî Âsitâne-i şeref-âşiyâneye tevcîh-i rûy-i i'tizâm maksâdına der-kâr ve binâ-berân muhavvel-i uhde-i istihâl ve iktidârları olan cihet-i fetvâdan nefsinî bâ-tayyib-i rızâ i'tizâl ve mahmiyye-i Ahîsha'da mutavattın ulemâyı zevi'l-ihtirâmından münâsib ve mahallî olduğu cümle ma'rifetiyle istihsân olunan fazîletlü es-Seyyid Şeyh Ahmed Efendi dâ'îlerine kasr-i yed idüp ol dahi her vechile elyak ve fûnûn-ı şettâda mâhir ve ehl-i hak olduğu cümle indinde müsellemler ve bâhir olmağla Der-aliyye-i şâmihu'l-erkân-ı tâc-dârânenen işâret-i aliyyesi vürûduna kadar Efendi-i mûmâ-ileyh dâ'îlerinin hizmet-i fetvâ ve müsteftiyâna ber-nehc-i şer'î kavîm kaviyyü'l-esâs-ı iftâyâ bâ-buyuruldu-ı sâmi-i kerîmâneleri ruhsat buyurulması

umûm ve vücûh iltimâslarıyla huzûr-ı mevhibet-vüfûr-ı âsafânelerine i'lâm olunmuşdur. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî 21 L sene 39.

[vr.46b]

90.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki

Mahmiyye-i Ahîsha'nın muzâfâtı Livane ve Pertekrek ve Ardanuç ve mülhâkâtı Tavuskar nâhiyesi kazâların ulemâ ve sulehâ ve fukarâ ve zu'afâ ahâlîsi kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ-fî'l-bâl eylediler ki: “Çıldır Eyâleti muzâfâtından Pertekrek ve Nısf-ı Livane ber-vech-i yurdruk ve ocaklık ve Ardanuç sancağı nâhiyesi olan Tavuskar ile ber-vechi arpalık berât-ı âlî ez-kadîm Livane sancağı beylerinin tasarrufları olup sancağı mezbûreteynde kâ'in ze'âmet ve tîmâra cümlesi berâtları yazusu üzre mutasarrıf ve keyl ü ta'sîr ider oldukları ve fukarâyâ bu vesîle her bir taraftan hükûmet eylediklerinden mâ'adâ Ardanuç sancağı ve Tavuskar nâhiyesi Livane sancağı beylerinin ber-vech-i arpalık dâhil-i berâtları iken vâlî-i vilâyetimiz taraflarından ba'zen birer mütesellim ik'âd itdirilmiş ve bu vechile Livane beylerine sûret-i gadr vukû'undan başka gerek mütesellim tarafından ve gerek sancağibeyileri tarafından hükûmet iderek fukarâsına irâs-ı hasâr ve hükûmet-i yed-i vâhidde olmayup bu derece başka başka hükûmete tahammül idemeyerek cümlesi perîşân olmak derecesine yüz tutduklarımızı ve oşr ü rüsûmâtlarını ber-mûceb-i emr-i âlî mutasarrıflarına edâ itmek üzre vâlî-i vilâyet tarafından zuhûr iden vâridâtın rü'yeti ve mütesellik umûru yine atabey neslinden rızâ-cû ve diyânet ile me'lûf ve fukarâ-perver ve hakkâniyet ile mevsûf ve fukarânın marzîsi olan Süleyman Bey kullarına ihâle ve fîmâ-ba'd hükûmetimiz yed-i vâhidde olarak âhar tarâfdan ve vâlî-i vilâyet taraflarından müdâhale olunmayarak bu bâbda vâlî-i vilâyet ve Ahîsha ve Ardanuç nâ'iblerine hitâben emr-i âlî ısdâr buyurulsa cümlemiz sâye-i şâhânedede râhat ve âsûde ve izdiyâd-ı eyyâm-ı ömr-i pâdişâhiye du'âda olacağımız cezmen ve yakînen ma'lûmumuzdur. rızâ'allâhi te'âlâ ve li-rasûlihî hâl-i acz-i iştîmâlimizi ve mîr-i mûmâ-ileyhe bi'l-istiklâl Ardanuç ve nâhiyesi Tavuskar umûr-ı mütesellimliği ihâle buyurulması istid'âmızı Der-bâr-ı merhamet-medâra i'lâm idivir” deyü ilhâh ve

iltimâs itmeleriyle fi-nefsi'l-emr fukarânın birkaç taraftan hükûmet olması perîşâniyetlerini mûcib ve muhîll-i nizâm idüğü emr-i celî olmağla sancağ-ı mezbûrlarda vâkı' ze'âmet ve tîmârın a'sâr-ı şer'iyyesini ber-mûceb-i berât yazularına göre Livane sancağı beyleri ahz u ta'sîr iderek fukarânın marzıyyesi olan Süleyman Bey kulları yarar ve hidemât-ı dîn ü Devlet-i aliyye'nin edâsına sâhib-i iktidâr ve her hâlde fukarâ-perver olduğu nâsiye-i hâlınden âşikâr ve meşhûdumuz olun etvâr-ı marzıyyesinden nümû-dâr ve her vechile umûr-ı mezburun uhdesine ihâle sezâ-vâr olmağla Livane sancağı'nın arpalığı olan Ardanuç ve nâhiye-i Tavuskar'ın umûr-ı hükûmet ve mütesellimliği ve vâlî-i vilâyet hazerâtı tarafından vârid olan vâridât re'yile rü'yet olunmak ve hükûmet yed-i vâhidde kalmak ve âhardan mütesellim ik'âd olunmamak şartıyla vilâyet ve Ahîsha ve Ardanuç kâdîlarına hitâben ekîdü'l-mazmûn emr-i âlî isdâr ve bu vechile fukarânın âsûde-i hâl ü bâline lütf u inâyet birle devâm-ı eyyâm-ı ömr-i pâdişâhîye iştigâl buyurulmak niyâzlarında oldukları ol ki vâkı' hâldir, alâ-vukû'ihî bi'l-iltimâs pây-e serîr-i â'lâya î'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Hurre zâlike fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-işrîne min-şehr-i Muharremü'l-harâm li-sene seb'a ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

[vr.47a]

91. Cizye evrâkı î'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Sâbıkâ Çıldır vâlîsi atüfetlü es-Seyyid Lütfullah Paşa *yesserallâhü mâ-yürîd ve mâ-yeşâ* hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden cizye umûruna vekîl buyurdıkları se'âdetlü Ahmed Ağa mahfil-i kazâda şu vechile takrîr-i kelâm ve bast-ı ani'l-merâm eyledi ki: "Eyâlet-i Çıldır'ın cizye-güzâr neferât zimmîlerin cizyesi bâ-fermân-ı âlî efendimiz hazretlerine ihâle buyurulup a'lâ ve evsat ve ednâ evrâkı bokçası memhûren vürûd idüp sâlifü'z-zıkr evrâk bokçası ma'rifet-i şer'le küşâd olundukda cizye-güzâr zımmî neferâtları mukaddemâ perîşân oldukları ma'lûm-ı Devlet-i aliyye-i ebediyyü'd-devâm buyurulduğundan hâllerine terahhümen iki sene cizye-i şer'iyyeden mu'âfiyetlerine bâ-emr-i âlî inâyet-i şâhâneye mazhar olduklarından ve müte'âkiben vezîr-i müşârun-ileyh eyâlet-i merkûmeye sâye-endâz-

ı bahş-ı mürüvvet buyurup hâl-i fukarâya vâkıf, re‘âyâ-perver ve cümle üzerine bezli i şefkat ider bir vezîr-i adâlet-semîr idüğünü ehl-i zimmet istimâ‘ları olduğu hasebiyle sinîn-i vâfireden berü terk-i evtân idüp Tiflis ve Gürcistan derûnunda ve taraf-ı âharda iskân olmuş re‘âyadan gelüp tecemmü‘ olanlara a‘lâ ve evsat ve ednâdan bin beş yüz kırk altı evrâk cizye-güzârlara i‘tâ ve üç bin dokuz yüz otuz beş evrâkı hâlî üzre kalup dahi bir kıt‘a kâğıd virilecek re‘âyâ olmadığından mütebâkî evrâk Der-aliyye‘ye takdîmi îcâb ider, cânib-i şer‘de kalmak iktizâ ider deyü huzûr-ı şer‘-i şerîfe getürüp ta‘dâd olundukda ez-gayr-i masrûf üç bin dokuz yüz otuz beş evrâk mütebâkî kaldığından ilm-i dâ‘iyânem lâhik olmağın ol mikdâr evrâk mühr-i dâ‘iyânem ve cizye-dâr-ı merkûm mühriyle temhîr ve kîbel-i şer‘de el’ân mahfûz olup ba‘de’l-yevm bir kâğıd sarf olunacak mahal olmayup cümlesi hâlî üzre kalmış olduğu muhât-ı ilm-i seniyyeleri buyuruldukda memhûren mahfûz evrâk-ı mütebâkî Bâb-ı âlî‘ye mi matlûb buyurulur ve yâhûd cânib-i şer‘-i şerîfde kalması münâsib işbu keyfiyyet menût-ı emr ü irâde-i şâhâne idüğü ol ki vâkı‘u’l-hâldir, pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Bâkiyü’l-emr men lehü’l-emrindir. Hurrîre zâlike fi’l-yevmi’l-hâmis ve’l-işrîn min şehr-i Recebü’l mürecceb li-sene selâse ve selâsîn ve mi’eteyn ve elf.

El-abdü’dâ‘î li’d-Devleti’l-Aliyyeti’l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

[vr.47b]

92. Cizye i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîne budur ki,

Ahîsha kal‘ası’nın cânib-i yemîn ve yesârı ve Azgur ve Hartus kal‘aları’nın yerlü ocaklularının zabitân ve neferâtı bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâyâ hazırûn olup bu vechile takrîr-i kelâm ve ta‘bîr-i ani’l-merâm eylediler ki: “Devlet-i aliyye-i dâ‘imü’l-karârdan bizlere be-her sene ber-vech-i ocaklık mâl-i mevâcimize mukâbele ta‘yîn ve ihsân buyurulan eyâlet-i Çıldır ve tevâbi‘i cizyesinin iş bu bin iki yüz otuz üç senesine mahsûben mu‘tâd-ı kadîm üzre evrâk bokçası ve berât-ı şerîf-i

âlî-şâmî Defterdâr-ı şikk-ı evvel se‘âdetlü efendi hazretlerinin Çukadârları izzetlü Mehmed Ağa yediyle taraflarımıza vâsıl ve ahz u hıfz olunup devâm-ı devlet ve bakā-yı saltanat-ı hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâhîye meşgûl ve müdâvim olduğumuzu der-i Devlet-i aliyye’ye arz ve i‘lâm eyle” deyü iltimâs itmeleriyle hakikat-i hâl pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü’l-emrindir. Hurrîre zâlîke fî gurre-i Muharremü’l-harâm li-sene selâse ve selâsîn ve mi’eteyn ve elf.

El-abdü’ d-dâ‘î li-devletikümü’l-âlî

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

93. Diğer cizye i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîne oldur ki,

Medîne-i Ahîsha Kal‘ası’nın cânib-i yemîn ve yesâr Gönüllüyân ağaları ve Azgur ve Hartus kal‘aları’nın gönüllüyânı ağaları ve kethüdâları ve umûm zabîtan ve neferâtı kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâyâ hazırûn olup bu vechile takrîr-i kelâm ve ta‘bîr-i ani’l-merâm eylediler ki, Devlet-i aliyye-i dâ‘imü’l-karârdan ocaklarımızın mâl-i mevâciblerine mukâbele tahsîs ve ihsân buyurulan eyâlet-i Çıldır’ın ehli zimmet re‘âyâlarının cizye-i şer‘iyyeleri hâlâ Vâlî-i Çıldır vezîr-i mekârim-semîr inâyetlü Lütfullah Paşa hazretlerinin taraf-ı âlîlerinden seksen beş senesinden doksan beş senesine gelinceye dek cibâyet olunup bir sene cizyesi taraf-ı mîrîden tedâhüle mahsûb ve mâ‘adâ her senesinin cizyesi mâlî be-her sene vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri tarafından bizlere temâmen teslîm ve ocaklarımız neferâtına yevmiyelerine göre ulûfe taksîm olunup zikr olunan on iki senelik mâl-ı cizyeden ve mevâciblerimizden vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin taraf-ı âlîlerinde bir akçe ve bir habbemiz kalmadı” deyü beve i‘tirâf itdikleri bi’l-iltimâs pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olunmuşdur. Bâkî emr ü fermân men lehü’l-emrindir. Hurrîre zâlîke fî gurre-i Muharremü’l-harâm li-sene sâmins ve tis‘în ve mi’eteyn ve elf.

El-abdü’ d-dâ‘î li-devletikümü’l-âlî

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

[vr.48a]

94. Diğer cizye i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki,

Bin iki yüz otuz üç senesine mahsûben Çıldır Eyâleti'nde vâkı' ehl-i zimmet kefer ve Yahûdi tâ'ifelerinin cibâyeti hâlâ vâlî-i eyâlet-i Çıldır inâyetlü vezîr-i mükerrem es-Seyyid Lütfullah Paşa *yesserallâhü bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ* hazretlerinin uhde-i âlîlerine havâle olunup vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri cizye-i mezkûrun cibâyetini kabûl itmeyüp bundan mukaddem bâ-emr-i âlî emâneten zabt iden Dergâh-ı âlî gedüklülerinden el-Hâc Ahmed Ağa kullarına ber-vech-i emânet tefvîz idüp ve mûmâ-ileyh el-Hâc Ahmed Ağa'ya tefvîz olunduğu Devlet-i aliyye-i ebediyyü'd-devâma arz ve i'lâm olundukda ne vechile olur ise olsun deyü Sadr-i esbak devletlü Mehmed Paşa hazretleri kâ'ime-i Alîyyelerinde işâret itmeleriyle sene-i mezbûre mahsûben eyâlet-i Çıldır'ın ehl-i zimmet kefer ve Yahûdi tâ'ifelerinin cizye-i şer'iyelerin Ağa-yı mûmâ-ileyh el-Hâc Ahmed Ağa vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin inzimâm-ı re'y ü ma'rifet-i seniyyeleri ve ihtimâm-ı tâmm-ı âsafâneleriyle kazâ be-kazâ ale'r-ru'ûs ehl-i zimmetin bir ferdi kâğıdsız kalmamak üzre ihtimâm ve şurût-ı berât üzre esnâf-ı selâse i'tibâriyle tahammüllerine göre evrâkı tevzî' ve cizyelerin ahz u cibâyet idüp müctemi' olan mâl-ı cizyenin mecmû'u on sekiz bin dokuz yüz yetmiş dokuz guruşa bâliğ olmağla Ağa-yı mûmâ-ileyhin bu tarafda hisâbı rü'yet ve meblağ-ı mezbûrden bâ-sebeb-i tahrîr hükmü on bin guruş havâle ve sarf ve bâkî kalan bin dokuz yüz yetmiş dokuz guruş alâ-tarîki'l-emânet vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin hazîne-i seniyyelerine vaz' ve meblağ-ı mezbûr bu tarafda ba'zı mîrî masârifına lüzûmu olmakdan nâşî lâzım olan mahallere sarf olunması iltimâs olmağla ve Ağa-yı mûmâ-ileyh el-Hâc Ahmed Ağa kulları bâkî kalan cizye evrâkını ma'rifet-i şer'le ta'dâd ve bokçaya vaz' u temhîr ve senedât-ı şer'iyye ve mûmzâ defterlerin alup hisâbını rü'yet için Ordu-yı hümâyûn-ı nusret-makrûna azîmet itmişken dokuz mâh mukaddem Faş ve Sohum kal'alarının muhâfazalarına me'mûr Dergâh-ı âlî yeniçerilerinin mevâciblerine virilmek üzre iki kıt'a sebep-i tahrîr hükmü on beş bin beş yüz kırk buçuk guruşu mûnderic havâle emirleri bu esnâda zuhûr idüp mâl-ı cizye-i merkûmdan bâkî kalup

ber-vech-i emânet hıfz olunan sekiz bin dokuz yetmiş dokuz guruş havâle olunan on beş bin beş yüz kırk buçuk guruşa itmeyüp ve sebep-i tahrîr kükmünün birbirine dahi müsâvî olmadığından virilmeyüp yine hâli üzere vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin hazîne-i aliyyelerinde ber-vech-i emânet hıfz ve ne mahalle emirleri olur ise emâneten vaz‘ olunan akçe bir kıt‘a sebep-i tahrîr ile vech-i emânet tasrîhiyle havâle olundukda virileceğine muhât-ı ilm-i âlem-ârâları olduğu pâye-i serîr-i â‘lâya arz u i‘lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü’l-emrindir.

El-abdü’ d-dâ‘î lid-Devleti’l-Aliyyeti’l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahışa.

[vr.48b]

95.

Çıldır Eyâleti dâhilinde Ahışa ve Ahılkelek ve Hartus ve Ardahan kal‘alarında el-yevm mevcûd zehâ’irin tafsîli üzere terkîm defteridir ki, ber-vech-i âti’z-zikr beyân-şüd. Hurrîre fî evâsıt-ı şehr-i Cemâziye’l-evvel li-sene erba‘în ve mi’eteyn ve elf.

Otuz beş senesinde Erzurum anbârından havâleten i‘tâ ve inâyet buyurılan on bin keyl hinta ve yigirmi bin keyl şa‘îrden vürûd ve Ahışa anbârına teslîm olunmuş beş bin keyl-i İstanbulî hinta ve şa‘îrin dört beş sene zarfında fenâ-pezîr ve çürüğü ba‘de’t-temyîz sağlam ve el-yevm mevcûd olan:

Şa‘îr keyl: Aded 000

Hinta keyl: Aded 000

A‘câmın Kars havâlisine tasallutu hengâmında berâ-yı ihtiyât zahîre-i merkûmeden Oltu kal‘asına vaz‘ ve hâlîyâ mevcûd olmak üzere hıfz olunan:

Şa‘îr keyl: Aded 000

Hinta keyl: Aded 000

Çıldır Eyâleti’nden idâre olunmak üzere ta‘alluk iden irâde-i alliyye-i tâc-dârı dârende iderek merhûm Ahmed Paşa ma‘rifetiyle otuz yedi ve otuz sekiz ve otuz

dokuz senelerine mahsûben eyâlet-i merkûm kazâlarına senevî biner somar zahîre tevzî‘ ve tahsîl idüp bi’l-iktizâ telef ve masrûfâtından mâ‘ada hâliyâ mevcûd ve anbâr emînlerinin inhâ ve ihbârlarıyla sahu’l-bâkî:

Şa‘îr keyl: Aded 000

Hınta keyl: Aded 000

Otuz dokuz senesinde Ahmed Paşa ma‘rifetiyle tevzî‘ olunmuş zahîre bakâyâsından hâliyâ vâlî-i vilâyet devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin inzîmâm-ı re’y ü ma‘rifetleriyle tahsîl ve kal‘a-i merkûm anbârına teslîm buyurılan:

Şa‘îr keyl: Aded 000

Hınta keyl: Aded 000

Kazâ-yı mezkûrelerden tahsîl olunmuş zehâ’irden otuz yedi ve otuz sekiz ve otuz dokuz senelerinde Ahılkelek kal‘asına müşâr-ı merhûm ma‘rifetiyle teslîm olup kal‘a-yı merkûm muhâfizlarına iktizâ iden zahîre masrûfâtından mâ‘adâ el-yevm mevcûdu:

Şa‘îr keyl: Aded 000

Hınta keyl: Aded 000

Otuz dokuz senesi bakâyâsından devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin ma‘rifetiyle tahsîl ve kal‘a-i merkûmeye teslîm olunan:

Şa‘îr keyl: Aded 000

Hınta keyl: Aded 000

[vr.49a]

Hartus kal‘asında maktûl Ağzıaçık Mehmed Ağa’nın kendi zahîresinden müddahiri olup cümle ma‘rifetiyle kal‘a-yı mekûmeye teslim ve mahfûz olan:

Şa‘îr keyl: Aded 000

Hınta keyl: Aded 000

Otuz sekiz otuz dokuz seneleri tevzî‘âtından Hartus sancağı’nın zahîreleri teslîm ve mevcûd olan:

Şa'îr keyl: Aded 000

Hınta keyl: Aded 000

Çıldır kazâlarından otuz yedi ve otuz sekiz ve otuz dokuz senelerinde tahsîl olunmuş zahîreden Ardahan kal'asına merhûm Ahmed Paşa ma'rifetiyle teslîm olup lede'l-iktizâ masrûfâtından mâ'adâ el-yevm mevcûd hınta ve şa'îr:

Şa'îr keyl: Aded 000

Hınta keyl: Aded 000

Hâlâ vâlî-i vilâyet devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin ma'rifetleriyle otuz dokuz senesi bâkâyâsından tahsîl ve kal'a-ı merkûmeye teslîm ve hâliyâ mevcûddur.

Şa'îr keyl: Aded 000

Hınta keyl: Aded 000

Erzurum'dan gelan Keyl-i İstanbulî hınta 2752

Keyl-i İstanbulî şa'îr 2277

.....Satlil'den 50 Somar

.....Mirho'dan 72 Somar

.....Tavusker'den 100 Somar

.....Ardahan'dan 42 Somar

[Yekûn] 274 Somar

Ber-vech-i nısfıyyet

Fî gurre-i S. sene 39

Numan Efendi'nin tahrîri bu vech üzre.

[vr.49b]

96.

Erzurum'dan Mamervan'a nakl olunan zehâ'ir-i mîrî Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Mübâya'a Emîni ma'rifeti ve gönderdiği defter mücebi sene 35.

	Küd	Somar
Aha karyesi'ne teslim be-hisâbı kîle nısf-ı İslâmbulî hinta	15	382
Aha karyesi'ne teslim be-hisâbı kîle nısf-ı İslâmbulî şa'ir	5	324
	4	707

Zahâ'ir-i mezkûreden nakli bakāya kalan

	Somar	
Hisse-i veliyyü'n-ni'amîden aşâ'ire tevzî' olunup nakl olunacak	75	
Mamervan sancağı hissesi	50	
Keskin sancağı hissesi	60	
Ardanuç sancağı hissesi	50	
Tavuskâr hissesi	35	
Çıldır beyi hissesi	10	
Azgur ağası'nın hissesi	5	
	285	
		Küd
Ardahan beyi hissesi	9	1
Çukur hissesinden	29	12
Ocaklu hissesinden	14	1
Göle hissesinden	5	8
Mirho sancağı beyleri hissesinden	9	14
	351	36
	2	
Hesâb-ı küd somar şüd.	353	4
Be-hesâb-ı nısf-ı kîle-i İslâmbulî on altı kütü bir somardan cem'an		

Zahâ'ir-i mezkûreden nakli tevzî' sûret-i defteridir.

	Somar
Hisse-i vezîrânelerinden	80
Ocaklu hissesi	80
Çukur sipâhîlerine hisse	80
Ardahan beyi hissesine	60
Göle hissesine	15
Penek hissesine	35
Oltu hissesine	60
(Yekûn)	400

Mamervan beyi hissesine	50
Keskim beyi hissesine	60
Hassa ve Satlil beyleri hissesine	40
Mirho hissesine	35
Ahılkelek Beyi Mevtî Ağa'nın hissesine	10
(Yekûn)	590
Ardanuç hissesine	50
Tavuskar hissesine	35
Çıldır hissesine	10
Azgur ağası'nın hissesine	5
(Yekûn)	695

[vr.50a]

Zehâ'ir-i mezbûreden kûd ta'bîr olunan nısf-ı kîle-i İslâmbûlî hisâbıyla teslîmât

	Şa'ir		Hinta	
	Kûd	Somar	Kûd	Somar
Çukur hissesinden	15.5	25	5	25
Ocaklu hissesinden	6	28	9	37
Ardahan beyi hissesinden	6	24	9	26
Göle hissesinden	8	4	0	5
Oltu hissesinden	10	23	6	36
Penek hissesinden	28	15	4	18
Hassa ve Satlil Sancak Beyleri hissesinden	5	18	6	24
Mirho hissesinden	4	9	14	14
Ahılkelek Beyi Mevtî Ağa'nın hissesinden	0	5	0	5
	82.5	151	35	190
Hesâb-ı kûd somar-şüd.	2.5	5	5	3
	2.5	156	5	193

	Kûd	Somar
Hinta	5	193
Şa'ir	2.5	156
Mamervanda verilen pusulalar mücebi gelip anbar-ı mîriye teslim	7.5	349
Bâ-mürâsele ve bâ-ma'rifeti ahâlî Menzîlci Ali Bey'e verilen deyn zahîre	8	33
	15.5	315
El-yevm be-hisâb-ı nısf-ı kîle-i İslâmbolî anbarda mevcûd olan hinta ve şa'ir. cem'an üç yüz on beş somar on beş buçuk zahâ'irdir		

[vr.50b]

97. Cebehâne husûsîcün i'lâm.

Mahfil-i kazâda şöyle takrîr-i kelâm eylediler ki,

İşbu serhadd-i sugûr-i hâkânîde bast-ı bisât-ı ikâmet ve âsûde-nişîn-i refâh ve râhat olmamız şevketlü kudretlü kerâmetlü mehâbetlü rûh-i kâlib-i ümem zıllullâh-i fî'l-âlem efendimizin kuvve-i ikbâl ve mahz-ı yümn-i teveccühât-ı cihân-perverlerinden olduğu ayne'l-yakîn meczûm ve meşhûd-ı âcizânemiz olmağın kâffe-i kibâr ve sığarımız bi'l-evlâd ve'l-iyâl farîza-i zimmet-i cân-sipârânemiz olan devâm-ı eyyâm-ı ömr ü Devlet-i aliyye ve kıvâm-ı hengâm-ı fer ü haşmet ü iclâl-ı seniyye de'avâtına bi'l-gudüvvi ve'l-âsâl secde-güzâr meşgûl ve iştigâl olup vilâyetimiz leb-i a'dâ-yi selâsede vâkı' ve düşmen-i dîn-i mübîn ise rûz u leyâl tedârükât-ı harbiyye-i kaviyye ile fırsat-güzîn-i hiyel ü mefsedet olduğundan ma'âzallâhi te'âlâ nakz-ı ahd eyleyüp bağıteten beyza-i İslâm'ın şikestine hücûma mütecâsir olsa nefis-i Ahîsha ve Hartus ve Azgur ve Ahılkelek ve Ardahan kal'alarında üç günlük mukâbeleye kâfi zahîre ve cebehâne ve mühimmât ve edevât-ı harbiyye-i sâ'ire bulunmadığından başka kal'ada bâ-irâde-i aliyye-i şâhâne inşâ olunan mîrî anbârlarında habbe-i vâhide ecnâs-ı zahîreden olmayup ve kırk üç aded kal'a topları ve beş aded havan kundakları külliyyen fenâ-pezîr ve tecdîde muhtâc on beş aded top dahi şikeste ve amel-mânde yatup bu noksâniyyet-i kâmile muktezâsından istîlâ-yı a'dâ-yı makhûre mülâhazasıyla leylen ve nehâren hûnâba?-rîz-i ye's ü hirmân ve hâb-ı ârâm ve râhatımız külliyyen meslûb ve vücûh ile enzâr-ı merhamet-âsâr-ı cihân-dârîye eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olduğumuz zâhir ve nümâyân olmağla sekene-i serhad kullarının hâl-i zucret-iştîmâl-i âcizânemize atfen ve merhameten ve kılâ' u bukâ'-ı hâkânîyi sıyâneten bahr-i zehhâr-ı mütelâtimü'l-embâc-ı hazret-i cihân-penâhîden mikdâr-ı vâfi barut-ı siyâh ve kadr-i müstevfî fişenk ve kurşun ve ma'lûmetü'l-aded şâlî hartûc ve seng-i çakmak ve hartûc kâğıdı ve sâ'ir edevât-ı harbiyye-i lâzime bermûceb-i defter-i şer'î inâyet ü ihsân ve mevcûd amele sâlih top ve havan kundakları ve tekerlekleri ta'mîr ve tecdîdine irâde-i aliyye ta'alluk buyurulup mâ'adâ elzem mâlzmeden ve cüz'-i a'zam mukâbeleden olan anbâr-ı mezkûreye vaz' u imlâ

olunmak için kazâ-yı âhardan külliyyetlü zehâ'ir mübâya'a inâyet ü ihsân ve bir mu'temed mübâya'acı ta'yîn birle sevk ü îsâline himem-i aliyye-i zıllullâhi revâ ve erzân buyurulmak bâbında Der-bâr-ı ma'delet-karâra takdîm olunan bir kıt'a mahzar-gûne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü iltimâs itmeleriyle ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindi.

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahışa.

[vr.51a]

98. Cebehâne husûsîçün mahzar-gûne arz-ı hâl.

Devletlü inâyetlü mürüvvetlü re'fetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am vüfûru'r-rahmi ve'l-kerem efendimiz hazretlerinin bâb-ı merâhim-me'âb-ı kerîmânelerine,

Eyâlet-i Çıldır umûm ahâlîlerinin mahzar-gûne arz-ı hâl-i hakîkat-iştimâlleridir ki: "Bâ-irâde-i seniyye-i şâhâne eyâlet-i Çıldır'da vâkı' kılâ' ve palankalar derûnunda lâzımü'l-vücûd top ve mühimmât ve cebehâne ve edevât-ı harbiyye ve esbâb-ı takviyyetine dâ'ir mâlzeme mevcûd ve nâ-mevcûdunun defterleri bâb-ı âliye takdîm olunmak için tanzîm ve hâk-i pâ-yi devletlerine takdîm ve tavsîli bâbında şeref-vürûd iden bir kıt'a buyuruldu-ı sâmilere cümle müvâcehesinde lede'l-feth ve'l-kırâ'et vücûh ile inâyet ve merhamete muhtâc etrâf-ı selâsesi hudûd-ı düşmen-i dîne üçer beşer sâ'at mesâfe leb-i a'dâda vâkı' işbu serhadd-i mansûre hakkında bu vechile mahz-ı kerâmet ve seknesi haklarında kemâl-i merhamet-i mahz olan irâde-i seniyye-i tâc-dârî infâziyla emr ve fermûde-i veliyyü'n-ni'amânelerine imtisâlen nefsi Ahışa ve tevâbi'î kılâ' ve bukâ'ı ve cebehânelerinde el-yevm mevcûd top ve mühimmât ve edevât-i sâ'ireleri başka ve mürûru'z-zemân ve kesret-i isti'mâl ile fenâ-pezîr ve telef olup şiddet-i iktizâsı berkemâl ve lâzımü'l-vücûd olan top ve mühimmât ve cebehâne ve edevât-i sâ'ire-i harbiyyesi başka ma'rifet-i şer' ve mütesellim ağa bendeleri ihtimâmı ve umûm ma'rifetiyle yegân yegân tahrîr ve terkîm ve mûmzâ defâtiri iktizâ iden i'lâmâtıyla

hâk-i pâ-y-i devletlerine takdîm olunmağın inşâ'allâhü te'âlâ manzûr-ı ayn-ı inâyetleri bi'l-vücûh muhtâc-ı lihâza-i inâyet olan serhadd-i mansûre hakkında himem ve eltâf-ı eyâlet-perverîleri is'âf ve bî-dirîğ ve hâl-i pür-melâl-i melhûfânemizi der-bâr-ı merhamet-medâra ifâde ve îsâliyle ber-vech-i niyâz muhtâc-ı olduğumuz ber-mûceb-i defâtir mûmzâ ve edevât-ı mühimme ve levâzımât-ı harbiyye ve eşyâ-yı sâ'ire cânib-i cenâb-ı cihân-penâhîden inâyet ve ihsân buyurulması husûsuna eltâf ve merâhim-i hidvâneleri erzân ve teharrâsıyla tesliyet-bâb-ı sürûr-ı firâvân olduğumuz gibi ihsânıyla dahi umûm sehad-nişînân kulları ser-â-pâ ihyâ ve şâd-mân buyurulmak niyâz-ı ve vilâyetimiz sâ'irleri gibi münbit ve pür-nemâ olmayup ahâlîsi ancak vakt-ı refâhiyetde rûz-merre nafaka-ı nefislerin idâreden gayri bir avuç zahîre iddihâr ve hîn-i iktizâda tedârükünde acz ü fütûrları nümâyân iken akreb-i mülâhazâtdan mesbûku't-tecribe hâlâtdan **[vr.51b]** ma'âz'allâhi te'âlâ istîlâ-i a'dâda gerek derûn-i şehirde bulunan eytâm ve erâmile kâfî ve gerek imdâd-ı aSagre vâfi üç kîle beş kîle zahîre tedârükü hadd-i imkânda olmayup zahîre ise esbâb-ı mukâbelenin cüz'-i a'zamı ve erbâb-ı muhârebenin kuvve-i kalbi ve kâffe-i mâlzemenin akdemi olup bundan çend sene mukaddem cânib-i saltanat-ı seniyyeden me'mûr binâ emîni ma'rifetiyle derûn-ı kal'ada tahmînen yedi bin somar zahîre isti'âb ider muttasılan yedi kıt'a anbâr inşâ olunduysa da ilâ-hâze'l-ân zahîreden tehî ve hâliyetü'l-hâli ve el-yevm bu vechile dahi enzâr-ı merhamet-âsâr-ı aliyyeye ihtiyâcımız derece-i kemâlde olup esbâb-ı takviyyetin bu gûne killet ve nedreti ve düşmen-i dîn küllü yevm fırsat-güzîn-i hiyel u mefsedet olmak hasebiyle her dem ve her sâ'at tasavvurât-ı avâkıb-ı hâl ile mütehasir-i hâb u râhat ve dûçâr-ı kayd-ı hayret olduklarımıza nazaran ve merhameten kuvvetü'z-zahr-i emânımız ve ehem vâhim ve akdem-i lâzımeden olan bahr-ı zehhâr-ı inâyet-i hazret-i zillullâhîden anbâr-ı mezkûrlere imlâ olunmak için mikdâr-ı vâfi zehâ'ir ihsân buyurulmak istişfâ'ıyla sekene-i dil-i mürdegân-ı serhaddi ser-i cümle-i zîr-i cenâh-ı merhamet-i dâverîlerinde çerâğ ve ihyâ buyurulmak temennâsıyla hâk-i pâ-y-i veliyyü'n-ni'amânelerine arz-ı hâl olmuşdur. Ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân ve lütf u ihsân devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am vüfûru'r-rahmi ve'l-kerem efendimiz hazretlerininindir.

Bende İbrâhim, Ser-serdengeçdiyân-ı Ahışa

Bende Süleymân, Mîr livâ-i Livane

Ed-dâ'iyü'l-kadîm Alî, el-Kâdî

99. Sehv-i kalem topçubaşı i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha kal'asında mevcûd topçu zâbitânı ve neferâtı kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup tazallüm-i hâl ve takrîr-i kelâm eylediler ki: "Kal'a-ı merkûmede mevcûd topçu neferâtının yevmiyeleri terakîsi ile yüz elli dört nefere iblâğ ve mevcûd bulunmasıçün tüvânâ ve muktedir yigitlerden tahrîr ve ism ü şöhretleriyle murakkam defteri takdîm-i bâr-gâh-ı merhamet-dest-gâh-ı tâc-dârî kılınmasına irâde-i aliyye-i mülûkâne ta'allukundan nâşî bu def'a ma'rifet-i şer'-i şerîf ve vâlî-i vilâyet devletlü Salih Paşa efendimiz hazretlerinin inzimâm-ı ma'rifetleriyle müceddeden tanzîm ve der-bâr-ı şevket-medâra takdîm kılınan topçu neferâtı bâlâsında vekîl-i Ser-tôpî Mustafa Ağa kayd olunacak iken sehv-i kalem ile Abdürrezzak ismi terkîm olunmuş olduğundan topçubaşılık hizmeti merkûm Abdürrezzak'a tevcîh buyurulmak hasebiyle mûmâ-ileyh Mustafa Ağa'ya gadr-i sarîh olduğundan başka otuz seneden berü ocak emekdârı olup vukû' bulan hidemât-ı pâdişâhîde ve idâre-i neferâtda sıdk u istikâmeti zâhir ve mücerrebü'l-atvâr ve cümlemiz râzî ve kendüsünden hoşnûdiyetimiz der-kâr olmağla hakkında mezîd-i inâyet-i şâhâne tecvîziyle sehv-i kalem inhâ sebebi üzerinden ref' olunmuş topçubaşılık hizmeti gene kemâ-fi's-sâbık Mustafa Ağa'ya tevcîh ve ibkâ buyurulmak recâsında müşârun-ileyh efendimiz hazretlerinden der-bâr-ı merhamet-karâra arz olunmuş ise de keyfiyyet-i hâli sen dahi hasbî i'lâm idivir" deyü ilhâh ve ibrâm itmeleriyle vâkı'â Ağa-yı mûmâ-ileyhin sıdk u istikâmet üzre emeği sebkât itmiş gayret-güzâr ve hâliyâ hizmetinde her vechile mukayyed ve pây-dâr olup cihet-i mezbûreden gayri medâr ve ma'âşî dahi olmayup azli bâdî-i dûçâr-ı fakr u fâka ve ıztırârî olacağı hasbî dergâh-ı felek-dest-gâha i'lâm olundu. Fî 23 Ra. Sene 240

[vr.52a]

100. Humbaracıların i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Ahışha kal'asında mevcûd bulunmak üzere bundan akdem fenn-i humbarada mahâretletleri nümâyân olduğuna binâ'en ma'a-halife on nefer humbaracıların halifesine otuz ve neferâtına onar akçe yevmiyeleri tertîb ve Çıldır cizyesi mâlından ocakları ta'yîni ile berevât-i şerîfeleri i'tâ buyurulmuş olup ancak neferât-ı merkûmenin âhar dirlikde alâkaları olmadığından yevmiyye-i mezkûre ile kendülerini idârede âciz ve emr-i ta'ayüşde zucretleri der-kâr ve âşikâr olduğundan yevmiyelerine birer mikdâr zamm ilâve buyurulması bundan akdem arz ve istid'â olunmuş idiyse de ba'zı esbâba mebnî niyâz ve mes'ûlât-ı âcizâneleri rehîn-i hayyiz-i müsâ'ade ve is'âf olunmayup kemâ-fi'l-evvel Ahışha cizyesi mâlından tahsîs buyurulan yevmî yüz yigirmi akçe mevâciblerini ahz ve istifâ itmelerine irâde-i aliyye ta'alluk ve ol bâbda bir kıt'a emr-i âlî, şeref-yâfte-i sudûr itmiş ise de bermantûk-ı defter-i mümzâ ma'lûmetü'l-esâmî humbaracı neferâtı bu def'a dahi mahfil-i kazâya cem' olup şu vechile tezallüm veistirhâm iderler ki: 'Sadaka-i pâdişâhî yevmî on akçemiz henüz sâde bir kuru nân-ı me'ûnetini idâreye vefâ itmeyüp kal'a-yı merkûme mülâsık-ı hudûd-ı a'dâ-yı dîn olduğundan gayr-i ez-me'mûl bir hâdise zuhûrundan tevakkî birle merâsim-i hazm ü ihtiyâta ri'âyeten vazîfe-i zimmet-i me'mûriyetimiz olan hizmetimizden hatve-dûr ve bir ticâret-i âhara sülûk idemediğimizden girîbân-ı acz u iktidârımız çâk-kerde-i dest-i zucret olup cümlemiz medyûn ve bir gicelik lokmaya muhtâc olduğumuzdan şâyeste-i merhamet ve munhasır-ı inâyet-i tâc-dârî olduğumuz mülâbesesi hemân hakk ve şevketlü pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin mübârek hümâyûnları sadakasıçün halîfeye on beş ve neferâtımıza beşer akçe yevmiyemize zamm ve ihsân ve cem'an yüz seksen akçeye iblâğ ve yine emr ü irâde-i aliyyeleri üzre Ahışha cizyesi mâlından virilmek üzere yedlerimize müceddeden berevât-i şerîfe-i âlî-şânı ihsân ve iktizâ idenlere hitâben şedîdü'l-mazmûn bir kıt'a fermân-ı şeref-resân ısdâr u inâyet buyurulmak recâsında olduğumuzu i'lâm idivir" deyü ibrâm itmeleriyle fî nefsi'l-emr, neferât-ı merkûmenin kal'a-ı mezbûreye eşedd-i lüzûmu der-kâr olduğundan gayri yevmiyeleri akall-i kalîl ve bir vechile idâreleri mümkün ve mutasavver olamayacağına ilm-i dâ'iyânem dahi lâhik olup bi'l-vücûh muhtâc ve munhasır-ı merhamet oldukları ve bundan başka Ahışha kal'asında mevcûd olacak cebehâne ve

mühimmâtı muhâfaza için kadîmden tahsîs ve ocaklık ta'yîn buyurulmuş olan kırk nefer cebeci neferâtının müstehakk oldukları mâl-ı mevâciblerine sinîn-i mütevâlîyeden berü dest-res ve nâ'il olmadıklarından dûçâr-ı varta-i zucret ve emr-i ta'ayyüşde giriftâr-ı pençe-i usret olup anlar dahi muhtâc-ı merhamet ve inâyet-i seniyye-i tâc-dârî olmalarıyla hâl-i diğer günlerine rahmen [vr.52b] ve ta'attufen ve serhadd-i sugûr-ı mansûrenin takviyyet ve istihkâmı esbâbını istihsâle atfen ve telettufen kayd-ı kadîmi üzre müstehakk oldukları mevâciblerini i'tâ ve ihsân buyurulmak niyâzında oldukları bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olunmuşdur. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlike fî gurre-i Zi'l-ka'deti's-şerîfe li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

101.

Çıldır cizyesi mâlından câmi'-i mezkûrun imâm ve hatîb ve cum'a şeyhi ve mü'ezzin ve ferrâş ve mu'allim-i sıbyân vazîfeleri ve îkâd olunacak kanâdîl için ravgan-ı zeyt ve şem'-i asel ve revgan ve sâ'ir masârıfları edâsıçün bâ-fermân-ı âlî vazîfe ta'yîn ve inâyet-i şâhâne buyurulan senevî yüz yetmiş yedi guruş işbu bin iki yüz otuz dört senesine mahsûben hâlâ Çıldır cizyedârı se'âdetlü el-Hâc Rüstem Ağa kulları tarafından bi-temâmihâ ahz u kabz eylediklerini mütevellîsi ve ehl-i mürtezika bi-ecme'ihim huzûr-ı şer'-i şerîfde takrîr eylediklerinden meblağ-ı mezbûr cânib-i mîrîde hisâbe mahsûb buyurulmak için yedlerinde olan emr-i âlî sûreti zahriyyesine ictisâr kılındı. El-emrû men lehü'lemdir.

102.

Ahîsha kal'ası humbaracıbaşısı ve neferâtına Çıldır cizyesi mâlından bâ-fermân-ı âlî ta'yîn ve inâyet-i şâhâne buyurulan üç yüz on sekiz guruş işbu bin iki yüz otuz üç senesine mahsûben hâlâ Çıldır cizyedârı se'âdetlü Ahmed Ağa kulları tarafından bi-temâmihâ ahz u kabz eylediklerini Ser-humbaracıyân ve tekmîl neferâtları huzûr-ı şer'-i şerîfde takrîr eylediklerinden meblağ-ı mezkûr cânib-i

mîrîde hisâbe mahsûb buyurulmak için yedlerine i'tâ olunan emr-i âlî sûret-i zahriyyesine ictisâr kılındı. El-emrû men lehü'lemdir.

103. Naklolunan cebehâne i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki,

İşbu intihâ-yı hudûd-ı İslâmiyyede vâkı' Ahışa ve Azgur ve Hartus ve Ahılkelek kal'alarına tahsîs ve ihsân buyurulan cebehâne ve mühimmât-ı sâ'ire nakline me'mûr Dergâh-ı âlî cebeciyan zümresi Çorbacılarından es-Seyyid Hüseyin Ağa Başmuhâsebe'den muhrec sûret-i defter mantûku üzre cebehâne ve mühimmât-ı mezkûru bi-temâmihâ Ahışa'ya nakl ve hâlâ vâlî-i Çıldır vezîr-i rûşen-zamîr inâyetlü es-Seyyid Lütfullah Paşa hazretlerinin ma'rifet ve nezâretleriyle kılâ'-ı mezbûrede kabz u hıfzına me'mûr olanlara teslîm idüp ahz u kabzlarını huzûr-ı şer' de takrîr itdikleri bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya arz ve i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Hurrîre zâlîke fî gurre-i Rebî'ul-evvel li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li-devletikümü'l-âlî

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahışa.

[vr.53a]

104. Diğer cebehâne i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Bu def'a tatar-ı hazret-i sadâret-penâhiyle şeref-rîz-i vürûd olan bir kıt'a kâ'ime-i hazret-i Sadr-ı a'zâmîde nefsi Ahışa ve tevâbi'i olan Ardahan ve Azgur ve Hartus ve Ahılkelek kal'alarında mevcûd mühimmât-ı cebehâne ve tophâne kadr-i kifâyede midir değil midir ve olmadığı takdîrce ne kadar mühimmât muktezî ise lede't-tahrîr ve l-inhâ irsâl ve isrâ olunur deyü va'de-i âlî buyurulduğuna binâ'en hâlâ vâlî-i Çıldır vezîr-i mükerrerem atûfetlü es-Seyyid Lütfullah Paşa hazretleri ve Ahışa kal'asının yeniçeri ağası ve cebecibaşı ve topçubaşı ağalar ma'rifetleriyle ve ma'rifet-i dâ'î ile işbu defterde mastûr mühimmât kılâ'-ı mezbûreye be-her-hâl

iltizâm ü ehemm olduğu muhakkak olmağla işbu mahalle kayd olundu. Emr ü fermân men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlike fî gurre-i Rebî'ul-âhir li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

105. Diğer naklolunan mühimmât i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Devlet-i aliyye-i ebediyyü'l-karârdan bu def'a ihsân buyurılan bâ-emri âlî Mehmed Çavuş Ağa kulları yediyle Ahîsha kal'asına vürüd iden sahlı defter mücebince beş yüz kantar barut-ı siyâh ve yüz elli kantar kurşun ma'rifet-i şer'le vezn olunup hâlâ kal'a-ı mezkûr cebecibaşısı Osman Ağa kullarına teslîm olduğu mârrü'z-zikr barut-ı siyâh ve kurşun işbu Ağa-yı mûmâ-ileyh yedinden temâmen vezn ü teslîm olundu" deyü merkûm Osman Ağa kulları huzûr-ı şer'de bi't-tav' ikrâr ve i'tirâf eylediğini der-i devlet-medâra arz ve i'lâm idivir" deyü iltimâs itmekle ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Hurrîre zâlike fî gurre-i Cemâziye'l-evvel li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li-devletikümü'l-âlî

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

106. Mühimmât-ı matlûb i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Çıldır Eyâleti'nin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve ümerâ ve zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve Dergâh-ı âlî ocaklu ağavât ve alemdârân ve mîr-alây ve sâ'ir ahâlî kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ-fi'l-bâl eylediler ki: "Ahîsha ve tevâbi'i Oltu ve Mamervan ve Ardahan ve Hartus ve Ahılkelek ve Azgur kal'aları ve miyân-ı Gürcistan'da vâkı'

Bağdadıcık ve Kutais ve Sushat ve Şehribân kal'aları serhadd-i sugür-ı İslâmiyye'den olup cevânib-i erba'amızı a'dâ-yı dîn ihâta ve ale'l-husûs bu sene-i amîmetü'l-meymenede Moskov üzerine sefer-i nusret tertîb ve bi'n-nasrı ve'l-ikbâl ordû-yı zafer-mev'ûd azîmet idelüden berü Moskov tarafından hazelehümüllâhü te'âlâ Tiflis ve Açıkbaş Hanı taraflarına elçiler gelüp kendine tebe'iyet ve bu havâlîye tasallut itmek üzre terğîb ve mesfûrlar dahi millet-i vâhideden olmak hasebiyle bu havâlîye ve gerek Açıkbaş tarafından Bahr-i siyâh'a ve Sohum taraflarına sû'-i kasd üzere [vr.53b] oldukların içlerinde râygân söylenüp ve Tiflis Hanı Açıkbaş Hanı'nı gün be-gün idlâl ü iğfâl ve birkaç def'a yanına celb itmekle bundan akdem kılâ'-ı mezbûrlara ihsân buyurılan mühimmât-ı tophâne ve cebehâne Gürcistan seferlerinde sarf olunup hâlâ kılâ'-ı mezbûrlarda mühimmât-ı tophâne ve cebehâne kalmayup ber-mûceb-i defter mühimmât-ı mezbûrun bu esnâda ziyâde lüzûmu ve kal'alara istihkâm virilmesi ehem ve elzem olduğunu Der-aliyye'ye i'lâm idivir" deyü ilhâh ve ibrâm itmeleriyle niyâzları mutâbık-ı nefsü'l-emr olup vücûh ile şâyeste-i merhamet ve inâyet-i tâc-dârî olmalarıyla ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya arz ve i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 5 R sene 1183.

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahışa.

107. Diğer toplar ta'mîr husûsîçün i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Ahışa kal'ası derûnunda olan toplar hâlâ vâlî-i Çıldır inâyetlü es-Seyyid Lütfullâh Paşa hazretlerinin buyuruldu-ı sâmîleriyle ma'rifet-i şer' ve hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûn'dan vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin dîvân kâtibleri Mehmed Sa'îd Efendi ve Yeniçeriler Ağası Ser-Turnâ Ahmed Ağa ve Topçubaşı Mehmed Ağa ve Cebecibaşı Abdullah Ağa kulları ve sâ'ir top ahvâlînden bilür kimesneler ile mevcûd olan toplar keşf ü müşâhade olundukda min-haysi'l-mecmû' otuz bir aded top mevcûd olup lâkin şâyeste-i isti'mâl ancak on bir aded şâhî ta'bîr olunur top olup mâ'adâsı köhne ve karıncalu ve sakat olmağla ve mevcûd olan gülleler ekallün

mine'l-kalîl olup top çaplarına muvâfik olmadığı zâhir ve nümâyân olmağın ve bâlâda zikr olnan şâyeste-i isti'mâl on bir aded topları vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri müceddeden kundakların ve iktizâ iden mâlzemelerin ta'mîr ve kundaklarına vaz' itdirmeleriyle Ahîsha kal'ası vücûh ile serhad olduğu evliyâ-yı ni'am efendilerimiz hazretlerinin ilm-i âlîleri muhît ve şâmil olup ve bir mikdâr topa muhtâç olmağın ber-mûceb-i defter diğeri i'lâmda niyâz ve iltimâs olunan toplar ve mühimmât-ı sâ'ire ihsân ve serî'an irsâllerine inâyet ve merhamet buyurulmaları bâbında pâye-i serîr-i â'lâya arz ve i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 8 R sene 1183.

El-abdü'd-dâ'î li-devletikümü'l-âlî

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

[vr.54a]

108. Topçular mevâcibi husûsu i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Bundan akdem tertîb ve leyl ü nehâr kal'ada kıyâm ve iktizâ iden hidemât-ı seniyyede Çıldır Eyâleti vâlîleri ma'iyetlerinde mevcûd bulunmak için ma'a-topcibaşı tanzîm ve tekmîline irâde-i aliyye ta'alluk iden yüz nefer sür'atçı neferâtı mahfil-i kazâya cem' olup şöyle takrîr-i merâm iderler ki: "Me'mûr ve müte'ayyini olduğumuz hizmetimiz mukâbili hazîne-i inâyet-defîne-i âmireden tahsîs buyurılan mâl-i mevâciblerimizden altmış altı senesine mahsûben müstehakkı olduğumuz sekiz bin beş yüz altmış dokuz guruş mevâcibimiz topcibaşı vekîli Yusuf Ağa ma'rifetiyle temâmen ve kâmilin vürûd ve umûm zâbitân ma'rifetleriyle neferât-ı merkûmeye tevzî' ve taksîm olunup sene-i mekûmenin mevâcibi bi't-temâm ahz u makbûzumuz olup devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i tâc-dârî ve kıvâm-ı hengâm-ı fer ü haşmet ü iclâl-i cihân-dârî de'avât-ı hayriyyesine meşğûl üzre olduğumuzu der-bâr-ı şevket-karâra i'lâm idivir" deyü ibrâm itmeleriyle ol ki vâkî' hâl ve mutâbık-ı nefsu'l-emirdir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olunmuşdur. Bâkî emr ü fermân hazret-i men

lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlike fî gurre-i Muharremü'l-harâm li-sene seb'în l ve mi'eten ve elf. 1170

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

109. Diğer topçılar mevâcibi i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki,

Mahmiyye-i Ahîsha kal'ası muhâfazasında tertîb ve leyl ü nehâr kal'ada kıyâm ve iktizâ iden hidemât-ı seniyyede Sür'atciyân ustaları ve çavuşları ve tezkirecisi ve neferât kulları bi-ecme'ihim mahfîl-i kazâya cem' olup şöyle takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm eylediler ki: “Memûr olduğumuz hizmetimiz mukâbili hazîne-i inâyet-defîne-i âmireden tahsîs buyurulan mâl-i mevâciblerimizden bin iki yüz yigirmi altı senesine mahsûben müstehakkı olduğumuz dört bin sekiz yüz sekiz buçuk guruş mevâcibimiz cümlemiz tarafından vekîlimiz Ahîsha Topcubaşı vekîli Mustafa Ağa ma'rifeti ile temâmen ve kâmilen vürûd ve umûm zâbitân ma'rifetleriyle neferât-ı merkûmeye bersem-i âdî tevzî' ve taksîm olunup ve her birimiz sene-i merkûmenin mevâcibi bi't-temâm ahz u makbûzumuz olup devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ve ikbâl-i tâc-dârî ve kıvâm-ı hengâm-ı ferr ü haşmet ve iclâl-i cihân-dârî de'avât-ı hayriyyesine meşgûl üzre olarak hizmet-i emr-i muhâfazada bezl-i vücûd-ı iktidâr ve mukîm olduğumuzu der-bâr-ı ma'delet-karâra i'lâm idivir” [deyü] iltimâs itmeleriyle ol ki vâkî' hâl ve mutâbık-ı nefsu'l-emirdir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlike fî'l-yevmi't-tâsi' min şehr-i Zi'l-ka'deti's-şerîfe li-sene selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li-devletikümü'l-âli

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

[vr.54b]

110. Mühimmât-ı kundaklar nakline i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Çıldır Eyâleti leb-i a'dâda vâkı' olup muhâfazasına devletlü Benderli Ali Paşa hazretleri zâtında merkûz tıynet-i marzıyye-i serhad-dârîleri muktezâsı merâsim ü hazm ü ihtiyâta ri'âyeten Ahışa kal'asını gezüp mu'âyene ve taraf-ı şer'-i vilâyet tarafından mu'temed adamlar ta'yîn ile Ahışa ve Azgur ve Ahılkelek ve Hartus kal'alarında isti'mâle sâlih ve gayr-i sâlih topların kundakları olup olmayanları ve tûl ve arzları mu'âyene olunup mûmzâ defteri birle mevcûd toplara lâzım gelen kundakların inâyet buyurulmak husûsunda der-bâr-ı merhamet-medâra olan arz ve istid'âsı karîn-i musâ'afe-i eltâf-ı cihân-dârî buyurulmakdan nâşî bir buçuk çapında kırk ve bir çapında on üç ve nısf çapında bir ki cem'an elli dört kıt'a kundakların müceddeden inşâ ve bi-mennihî te'âlâ otuz beş senesi mâh-ı Saferü'l-hayrın on beşinci gününe kadar istikmâl ve müte'âkiben irsâli husûsuna irâde-i aliyye-i cenâb-ı cihân-dârî ta'alluk idüp bu def'a yigirmi sekiz kıt'a top kundakları irsal buyurulduğunu hâvî şeref-zuhûr olan bir kıt'a fermân-ı celîlü's-şân mantûku üzre mezkûr kundaklar Tophâne-i âmire ser-bölüklerinden îsâline me'mûr mübâşir ma'rifetiyle vâsıl-ı serhadd-i hâkânî olup devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ve ikbâl-i saltanat-ı seniyye de'avâtına kıyâm ve iştigâl ile bâdî-i şevk bâzû-yı gayret ü hamiyet-i ahâlî-i serhadd-i mansûre olmağla ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî.

111. Kundaklar nakline i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Serhadd-i sugûr-i hâkânîden Eyâlet-i Çıldır'da vâkı' Ahışa ve Azgur ve Ahılkelek ve Hartus kal'alarına lâzım gelen top kundakları mübâşir ma'rifetiyle lede'l-vüsûl yerlerine vaz' olundukda atıkları fesh ve mühimmât-ı âhenîsi vezn ü kantâr olunarak tophâne anbârında hıfz ve mikdârı arz olunmak bâbında şeref-sudûr olan emr-i şerif-i âlî-şân mezmûnu üzre kundakhâ-yı mezbûre mübâşir-i mûmâ-ileyh ma'rifetiyle lede'l-vüsûl emr-i muhâfazaya me'mûr vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin im'ân-ı nazar-ı nezâretleri ve ma'rifet-i şer'le yerlü yerine vaz' olunup atıkları fesh ve mühimmât-ı âhînesi vezn ü kantâr olunarak tophâne anbârında hıfz

ve mikdârı der-bâr-ı ma‘delet-karâra arz olunmağla ol ki vâkı‘ hâldir, pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü’l-emrindir.

112. Diğer kundaklar nakline i‘lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Eyâlet-i Çıldır’da vâkı‘ kılâ‘-ı hâkânîye topları için Tophâne-i âmire’de müceddeden i‘mâl olunan yigirmi sekiz kıt’a top kundakları sefîneye tahmîlen mübâşiri ile Trabzon iskelesi’ne ve andan kazâ be-kazâ kılâ‘-ı mezkûreye tavsîli husûsuna irâde-i aliyye-i şâhâne ta‘alluk buyurulduğuna imtisâlen mezkûr kundaklar bi-temâmihâ mevsûl-i serhadd-i hâkânî oldukda emr u fermûde-i cihân-mutâ‘ı üzre vâlî-i vilâyet vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin inzimâm-ı re’y ü ma‘rifeti ve ma‘rifet-i şer‘ ve cümle ittifâkıyla mübâşir-i merkûmdan ahz ve kılâ‘-ı mezbûreye tevzî‘ ve toplarını üzerlerine ta‘biye itirderek yerlü yerine vaz‘ ve senede iki def‘a rûz-ı hızır ve rûz-ı kâsım duhullerinde katran talaşıyla telefdan vikâyesi husûsu topcıbaşı vekîllerine ve sâ‘ir iktizâ idenlere tenbîh ve te’kîd olunmağla ol ki vâkı‘ hâldir, pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Fî 15 Zi’l-hicce sene 35.

El-abdü’ d-dâ‘î

Ahmed el-mevâlî hilâfe

[vr.55a]

113. Gümüşhane husûsıçün i‘lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîne oldur ki,

Ardanuç kazâsında vâkı‘ Gümüşhâne karyesinin bin iki yüz otuz bir ve iki senelerin mâllarından beş bin yüz yetmiş bir guruş mukâta‘a bu def‘a Van kalemi’nden muhâfız yeniçeri kullarının mevâcibleriçün havâle ve mutasarrıflarından tahsîli husûsıçün bir kıt’a sâdır olan fermân-ı celîlü’ş-şân Ocak çavuşu Osman Ağa kullarıyla kazâ-yı mezbûre vürûd ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ’et oldukda cümlesi sem‘an ve tâ‘aten merâsimini ba‘de’l-edâ kazâ-i mezbûrın sükkânı ulemâ ve sulehâ ve e’imme vü hutebâ ve iş erleri ve fukarâ vu zu‘afâsı bi-

ecme‘ihim mahfil-i kazâya cem‘ olup şöyle tazallüm-i hâl veistirhâm-ı mâ-fi‘l-bâl eylediler ki: “Kazâmızda eger-çi Gümüşhane var ise altmış seneden mütecâvizdir ki, ma‘den-i merkûm mün‘adim ve mu‘attal ve bir dirhem sîm i‘mâl olduğu bir kimesne görmüş ve bizim dikkatlerimizde istimâ‘ olmuş kazıyye olmadığından başka işbu târihe gelinceye kadar ma‘den mukâtası nâmıyla habbe-i vâhide matlûb olması ile mükellef dahi olduğumuz yoktur. Bi-hâze’t-takrîb muhtâc-ı merhamet-i tâc-dârîden fukarâ kullarının niyâzları baş muhâsebede kaydı var ise de ba‘de’t-tashîh kaydı terkîn buyurulmasına irâde-i hazret-i zıllullâhî ta‘alluk ve terahhum niyâzımızı der-bâr-ı ma‘delet-karâra i‘lâm idivir” deyü iltimâs ve ilticâ itmeleriyle fi-nefsi‘l-emr, Ardanuç kazâsında ma‘denin i‘mâli ve kazâ-i mezbûreden cânib-i mîriyyeye habbe-i vâhide te‘diye olduğu altmış seneden berü bir ferdin mesmû‘ı olmayup ilmi dahi lâhik olmadığı niçe sâlhûrda kimesnelerden bi‘l-istiknâh teccüss ve tefahhus olunup hakîkatü‘l-hâlleri pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân men lehü‘l-emrindir. Hurre zâlike fi gurre-i Zi‘l-ka‘deti‘ş-şerîfe li-sene selâse ve selâsîn ve mi‘eteyn ve elf.

El-abdü‘d-dâ‘î li‘d-Devleti‘l-Aliyyeti‘l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kâdî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

114. Mûcibi, vüzerâya i‘lâm.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma‘rûz-ı dâ‘î-i devletleridir ki,

Erzurum Eyâleti’nde müretteb mübâya‘anın bahâsiçün Ardanuç kazâsında kâ‘in Ma‘den-i Ardanuç Mukâta‘ası’nın iki yüz on beş senesinden yigirmi dokuz senesine gelinceye iktizâ iden ber-mântûk-ı sûret-i defter yalnız on dört senelik on yedi bin yüz on iki buçuk gurus mâl-ı mîrî icâb ve iktizâ idenlerden tahsîl ve mübâya‘acısına teslîm olunmak bâbında taraf-ı devletlerine ve Erzurum Kâdîsı Efendi dâ‘îlerine ve mübâya‘acı Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlîden se‘âdetlü İbrahim Rüşdî Ağa bendelerine hitâben şeref-yâfte-i sudûr iden bir kıt‘a emr-i âlî ile meblağ-ı merkûmenin tahsîliçün mübâşiri sahâbetiyle şeref-vürûd iden buyuruldu-ı sâmi-i kerîmâneleri mazmûn-ı itâ‘at-makrûnı âhâlî-i Ardanuç kullarının ma‘lûm-ı âcizâneleri oldukda cümlesi mahfil-i kazâya cem‘ olup şöyle tazallüm-i hâl ve

istirhâm-ı mâ-fi[**vr.55b**]’l-bâl eylediler ki: “Kazâ-i mezbûrde eger-çi Gümüşhane ma‘deni olup selefde i‘mâl olduğu selefimizden mesmû‘umuz olmuş ise de altmış seneden mütecâvizdir ki, ma‘den-i merkûm mün‘adim ve mu‘attal ve bir dirhem sîm i‘mâl olduğu bir kimesne görmüş ve bizim dikkatlerimizde işidilmiş kazıyyeden olmadığından başka işbu târihe gelinceye kadar ma‘den mukâta‘ası nâmıyla habbe-i vâhide matlûb olunması ile dahi mükellef olduğumuz olmayup bi-hâze’t-takrîb muhtâc-ı merhametleriyle Başmuhâsebe’de kaydı var ise de ba‘de’t-tashîh kaydı terkîn buyurulmasına müsâ‘ade-i âsafileri tecvîz ve revâ ve bu vesîle ile devâm-ı saltanat-ı seniyye-i tâc-dârî de‘avât-ı hayriyyemizi isticlâb-ı rağbet buyurulması niyâzında idüğümüzü hâlâ sâye-endâz-ı iclâl eyâlet-i Erzurum devletlü inâyetlü Seraskeri es-Seyyid İbrahim Paşa *yesserallâhü bi’l-hayri ve mâ-yeşâ* efendimiz hazretlerine i‘lâm idivir” deyü iltimâs itmeleriyle ol ki vâkı‘ hâldir, huzûr-ı âsafânelerine i‘lâm olundu. Bâkî emr ü fermân devletlü inâyetlü efendim sultânım hazretlerindir. Fî gurre-i C sene 34.

El-abdü’dâ‘iyü’l-kadîm

Es-seyyid İbrahim el-Kâzî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

115. Penbe i‘lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn Darbhâne-i âmire tarafından zabt u idâre olunan penbe rüsûmu mukâta‘ası Erzurum Eyâleti’nin muhtevî olduğu kazâlar ile Karahisâr-ı Şarkî ve Kars ve Çıldır Eyâletleri’nin hâvî olduğu kazâlarında hâsıl ve bazarlarında bey‘ u şirâ olunan penbe ve rişte-i penbe ve kozalı penbenin rüsûm-ı mîrîleri tahsîli işbu otuz beş senesi Mart’ı ibtidâsından sene-i merkûm Şubat’ı gâyetine kadar bir sene-i kâmile zabt u tahsîl itmek bâbında Erzurum vâlîsi devletlü el-Hâc Ali Paşa hazretlerine ve bu abd-i dâ‘îlerine hitâben şeref-rîz-i sudûr iden bir kıt‘a fermân-ı celîlü’ş-şân Ahîsha mahkemesine lede’l-vürûd ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ’et olundukda cümlesi sem‘an ve tâ‘aten merâsimini ba‘de’l-edâ mahmiyye-i merkûmun sükkânı ulemâ ve sulehâ ve e’imme ve hutebâ ve iş erleri ve fukarâ ve zu‘afâsı kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâyâ cem‘ olup şöyle

tezallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ-fi'l-bâl iderler ki: “Eyâlet-i mezbûremiz an-asl sengistân ve çengelistan ve fakristân, ekseri mîşe ve orman olup münbit yer olmayup kalîlü'n-nemâsı olmakdan nâşî hîn-i fetihden ilâ-yevminâ hâzâ eyâlet-i Çıldır'da penbe ekilüp ve hâsıl olduğunu bir kimesne görmüş ve bizim vakitlerimizde istimâ' olmuş kazıyye olmadığından başka işbu târihe gelinceye kadar penbe ve rişte-i penbe ve kozalı penbenin îcâb iden resm-i mîrî [vr.56a] ve mukâta'ası nâmıyla habbe-i vâhide matlûb olunması ile mükellef dahi olmadığıımız ma'lûm-ı âlemiyân olup böyle bir leb-i a'dâ-yı selâsede vâkı'eyâletimiz ve vilâyetimiz sengistân ve çengelistan ve ekseri mahalleri mîşe ve orman olup münbit ve mahal-i feyz ü berekât olmayup kalîlü'l-ma'âş endek-nemâ bir yer olduğuna binâ'en bi-hâze't-takrîb muhtâc-ı merhamet-i tâc-dârîden fukarâ kullarının niyâzları Başmuhâsebe'de kaydı var ise de ba'de't-tashîh kaydı terkîn buyurulmasına irâde-i hazret-i zıllulâhî ta'alluk ve terahhum niyâzımızı der-bâr-ı ma'delet-karâra i'lâm idivir” deyu iltimâs ve ilticâ itmeleriyle fî-nefsi'l-emr, eyâlet-i Çıldır'da penbe ekilüp ve hâsıl olduğunu ve resm-i mîrî ve mukâta'ası nâmıyla habbe-i vâhide matlûb olunması ile mükellef dahi olduğunu hîn-i fetihden bu âna gelinceye değin bir ferdin mesmû'u olmadığını niçe sâlhûrda kimesnelerden bi'l-istiknâh tecessüs ve tefahhus olunup hakîkatü'l-hâle ilm-i dâ'iyânem lâhik olduğu vech üzre bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya hasbî i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî Gurre-i C. sene 37

116.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

An-asl diyâr-ı küffârdan olup ber-muktezâ-yı nüvişte-i nâsibe-i takdîr esîren dâhil-i hademe-i İslâm olarak kabûl-i dîn-i Muhammedî ve vâsıl-ı ser-menzil-i îmân-ı sermedî ile mazhar-ı nüvâzişât olmuş ve hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı inâyet-nişân-ı eyâlet-i Çıldır devletlü Ali Paşa hazretlerinin hizmet-i devletlerinde nâ'il-i envâ'-ı inâyet *yesserallâhü bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ* buyurulmuşiken zâtında merkûz olan âsâr-ı habîse-i küfriyyet muktezâsınca târîh-i i'lâmdan mukaddem dâru'l-harbe luhûk eylemek sevdâsıyla başına tâc-ı şeytân ve eğnine libâs-ı katrân alup cibilliyetinde olan habâset ve mel'ûniyetini izhâr ve irtidâd tarîkine sülûk idüp Tiflis cânibine

kadem-nihâde ve firâr itdiğini ve re's-i hudûd-ı küffâra dâhil olduğunu hudûd başında olan bekci karagollar görüp hayyen ele girmesinden me'yûs ve firârını tasdîk ve irtidâdını tahkîk itdikleri vech üzre şer'an lâzım gelen cezâ-yı mâ-yelîkasını icrâ itdikleri Dâvid nâm pelîd aleyhi'l-mekâ'idi fi'n-nâri'l-hadîd bu vechile mürted olduğunu cemm-i gafîr ve cem'-i kesîr alâ-tarîkî'ş-şahâde ihbâr itmeleriyle lede'ş-şer'î'l-enver zâhir ve mütehakkık olan Dâvid nâm pelîdin üzerinde ve sâhil-hânesinde zuhûr iden eşyâsını ber-nehc-i şer'î tahrîr ü terkîm ve ba'de ihrâci'd-düyûn sahu'l-bâkî bin üçyüz kırk dokuz guruşa bâliğ olduğunu fi-nefsi'l-emr, ol ki vâkı' hâldir, alâ-vukû'ihî huzûr-i âlîlerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Hurre fi gurre-i Muharremü'l-harâm li-sene hamsün ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

[vr.56b]

117.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Hassa hasekîlerinden Mehmed Ağa nâm kimesne: “Mukaddemâ Göle mütesellimi Tahir Bey demekle meşhûr kimesne zimmetinde iki yüz otuz üç senesinden berü bâ-temessük sekiz bin iki yüz elli guruş alacak hakkım vardır” deyü rikâb-ı müstetâb-ı mülûkâneye bâ-arz-ı hâl inhâ ve şer'le tahsîl ve ihkâk-ı Hakk olunmak emrini müştemil vâlî-i vilâyetimiz devletlü es-Seyyid Ahmed Paşa hazretlerine şeref-sudûr olan emr-i âlî mücebince dâyin ve medyûn bâ-ma'rifet-i müşârun-ileyh hazretleri huzûr-ı şer'a ihzâr olundukda merkûm Tâhir Bey bir akçe almadığını mukırr olup birkaç sene mukaddem Göle Bey'i Kamil Bey Derse'âdet'e varmış ve Ağa-yı merkûm dahi mebâliğ-i mezbûru borç virmiş olduğunu mukaddem ve mu'ahhar dahi dâyin-i merkûm ikrâr iderek medyûn fevt olup düyûn-ı kesîresi kalup mâl-ı metrûkâtı borcuna vefâ itmediğinden emvâl ve metrûkâtı kısmet-i guremâ ile beyne'd-düyûn taksîm olunup Haseki merkûm Mehmed Ali Ağa'ya dahi mukaddem altı yüz doksan üç guruş düşmüş olmağla müteveffânın zimmeti ıskât olunup mâl-ı metrûkâtı kalmadığından şer'an bir şey îcâb itmemiş ise de müteveffâ-yı merkûmun oğullarına bâ-huccet-i şer'î vasî-i mansûbeleri olan vâlideleri anım tarafından vekîl olan Osman Efendi huzûr-ı şer'de i'âde-i kelâm eyleyüp eytâm-ı

merkûmların babalarını borçda yaturulması sezâ görmediklerinden otuz altı senesinde tîmârları hâsılâtından yedi yüz guruş teslim ve bâkî şer'an bir şey îcâb itmediğine mebnî merkûm Haseki Mehmed Ali Ağa hüsn-i rızâsıyla bin iki yüz yetmiş sekiz guruşdan vaz geçüp beş bin beş yüz yetmiş dokuz guruş borcu kalmağla sene be-sene oğullarının vasiyyeleri olan merkûmenin tarafından vekîl olan merkûm Osman Efendi beş yüz guruş vereceğine beyne'sş-şuhûd ta'ahhüd itmiş iken şimdi kendisini vekâletden azl idüp merkûm Hasaki Mehmed Ali Ağa'nın iddi'â idüp senede beş yüz guruş bi't-tavassut mukassaten te'diyeye ta'ahhüd olunan meblağ-ı mezbûrda Eyyûbî Necibe Hanım'ın dahi iki bin beş yüz guruş matlûbu olduğundan istihâli zımnında bu def'a müderrisîn-i kirâmdan sâbık Burusa müftîsi () Efendi tarafından vâlî-i vilâyetimiz vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine nemîkaları zuhûr itmekle mukassaten te'diye olunacak meblağda hanım-ı mûmâ-ileyhâya ve Hasekî-i mûmâ-ileyhe ne mikdâr i'tâsı lâzım geleceği mûmâ-ileyhimânın müvâcehe olmasına muhtâc olduğundan gayri husûs-ı mezkûr için mukaddem emr-i âlî olduğuna binâ'en iki sene taksîti olan bin guruş mütevefâ-yı merkûmun dâyinlerine virilmek üzere müte'ahhidi tarafından vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin ma'rifetiyle tahsîl ve tesbîl kılınmağla ber-vech-i beyân haseki ve hanım-ı mûmâ-ileyhimâ bi'l-müvâcehle ber-muktezâ-yı şer' meblağ-ı mezkûr huzûr-ı şer'de îcâb ider mahalle i'tâ itdirilmesi husûsuna himem-i âlî tesvîğ buyurulmak tazarru'ıyle bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Ol bâbda el-emrû men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i C sene 38.

[vr.57a]

118. Altun husûsu için i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki,

Ecnâs-ı altun ve nukûd-ı sâ'irenin râyici yevmen fe-yevmen artup râyic mâddesi külliyyen çığırından çıkmağa tutup bu vesîle ile erbâb-ı irtikâb âdet-i müstemirreleri üzere hafî fesâda mebnî olup ecnâs-ı altun ve riyâli râyicinden ziyâdeye alup virmeye ictisâr eylemiş olduklarından başka tâmmü'l-vezn altunları ..? ..? ..? töhmetini irtikâba başladıklarından mâ'adâ eksik altun meydâna çıkararak çoğalup ibâdullâh ve beytü'l-mâl-i müslimîn mazarrat-ı külliyesini mûcib olduğu

usûl-ı nizâmiyesi tetarruk-ı halelden hıfz olunması husûsuna irâde-i kâti‘a-yı cihân-dârâne ta‘alluk idüp bir kıt‘a fermân-ı âlî-şân ısdârıyla Fındık altunu on buçuk guruş ve İstanbul altunu sekiz ve Mısır altunu yedi ve Fındık rub‘iyyesi yüz on paraya ve Yıldız altunu on üç ve Macar altunu on iki buçuk ve Macar cinsinden Fransa altunu on iki guruş on para ve ikisi bir yerde Fransa altunu yigirmi üç ve sekizi bir yerde İspanya altunu doksan üç guruş ve Avâriz cinsinden mâ‘ada rıyâlin üç nev‘i beş buçuk guruş ve rub‘ ve dâne-i guruş ve Avâriz beş buçuk guruş ve altmışlık ve ikilik ve yüzlük ve cihâdiyye dahi Darbhâne-i âmire’de kat‘ olunduğu fiyât-ı asliyyesi üzere alınup virilüp ziyâde ahz olunmaması husûsu Anadolu’nun sol kolu yemîn ve yesârıyla nihâyetine varıncaya vâkı‘ vüzerâ-yı izâm ve mîrî-mîrân-ı kirâm hazerâtına ve sâ‘ir kudât ve nüvvâb ve a‘yân ve zâbitân ve bu abd-i dâ‘îlerine hitâben şeref-bahş-ı ısdâr buyurılan fermân-ı celîlû‘ş-şân Dergâh-ı mu‘allâ gönülliyânından kıdvetü’l-emâcid ve’l-a‘yân Mîr Hasan *zîde mecdühû* mübâşereti ile medîne-i Ahîsha’ya şeref-rîz-i vürûd ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ’et ve mazmûn-ı münîfî cümleye i‘lân ü işâ‘at olundukda cümlesi sem‘an ve tâ‘aten merâsimini ba‘de’l-edâ ber-mantûk-ı emr-i âlî nizâm-ı mezkûrun düstûru’l-amel tutulup infâz ve icrâsına ihtimâm u dikkat olunmak üzere münâdî lisânıyla tefhîm olunup mübâşir-i mûmâ-ileyh kulları itmâm-ı musâlahayla avdet ve ric‘at eylediği, pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olunmuşdur. Bâkî emr ü fermân men lehü’l-emrindir. Hurrîre zâlîke fî gurre-i Rebî‘ul-evvel li-sene selâse ve selâsîn ve mi’eteyn ve elf.

El-abdü’ d-dâ‘î li’ d-Devleti’l-Aliyyeti’l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kâdî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

119. Diğer altun husûsu i‘lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Sikke-i hasene-i saltanat-ı aliyye ve düvel-i sâ‘ire sikkeleriyle meskûk ecnâs-ı altun ve nukûdun bundan akdem fiyâtı hadd-i lâyıkhına iblâğ olunarak fîmâ-ba‘d Fındık altunu on bir guruşa ve İstanbul altunu sekiz guruşa ve Mısır altunu yedi guruşa ve Fındık rub‘iyyesi yüz on paraya ve tâmmü’l-vezn Cezayir ve Tunus altunları on ikişer guruşa ve Yıldız on beş guruş on paraya ve Macar on beş guruşa

Karamise altunu on dört guruş otuz paraya ve Avâriz cinsinden mâ'adâ rıyâlin üç nev'î altışar buçuk guruşa [vr.57b] ve Avâriz rıyâli altı guruşa râyiç olup ve Saforin ta'bîr olunan altun ile sekizi bir yerde İspanya altunu bi'l-külliyeye revâcdan men' olunarak vikâye-i nizâma ikdâm u dikkat olunmak bâbında te'kîdi hâvî Anadolu'nun sol kolunda vâkî' vülât-ı izâm hazerâtlarına ve abd-i dâ'îlerine ve cümleye hitâben şeref-bahşâ-yı sahîfe-i sudûr iden fermân-ı celîlü'l-ünvân, mübâşir-i tatarân-ı hazret-i sadâret-penâhîden İsmail tatar kulları yediyle medîne-i Ahîsha mahkemesine lede'l-vürûd ve't-tescîl ve bi'l-cümle lâzımü'l-huzûr müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve mazmûn-ı münîfî cümleye i'lân ve işâ'at olundukda sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ ber-mantûk-ı emr-i âlî amel ve harekete müte'ahhid oldukları pâyeyi serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr. Hurre fi'l-yevmi'l-hâdî ve'l-aşere min şehr-i Cemâziye'l-evvel li-sene sitte ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

120. Diğer altun husûsîcün i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Eyâdî-i nâsda mütedâvil olan ecnâs-ı altun ve nukûd-ı sâ'irenin fiyât-ı mukarreresinden ziyâdeye alunup virilmemesi zımnında mukaddem ve mu'ahharan Anadolu'nun sol kolu nihâyetine varınca bi'd-defe'ât evâmîr-i aliyye ısdâr ve tisyâr olunmuş ve ahd-i karîbde dahi husûs-ı mezbûr her tarafa iş'âr ile fîmâ-ba'd İstanbul altunu sekiz ve Fındık altunu on bir ve Mısır altunu yedi guruşa ve Cezayir ve Tunus ve Trablus altunları on iki guruşa ve Rûmî yigirmi beş ve nısfî on iki buçuk guruşa ve rub'î altı guruş on paraya ve Fındık rub'iyesi üç guruşa ve İstanbul rub'iyesi yüz paraya ve Yıldız altunu on beş guruş on paraya ve Macar altunu on beş guruşa Karamise altunu on dört guruş otuz paraya ve beyâz akçeden cihâdiyye beş guruşa ve atîk ve cedîd ikilik iki guruşa ve guruş kırk paraya ve rub' fiyât-ı asliyyesi üzre ve Avâriz cinsinden mâ'adâ üç nev'î rıyâl altı buçuk guruşa ve Avâriz altı guruşa cârî olup kesret-i tedâvülü cihetiyle mukaddemâ yüz dört guruş fî takdîr olunan Saforin ta'bîr olunur nev'-i kesîr İspanya altunu muhâlifü'l-ayâr olup gabnı zâhir olduğuna binâ'en cins-i mezkûr külliye ahz ve i'tâ olunmayarak ellerinde ve ba'zı eytâm sandıklarında bulunanlar fiyâtıyla Darbhâne-i âmire'ye tebdîl olunması husûsu

tenbîh ve tehdîd kılınmış ise de erbâb-ı ihtikâr bu kâr-ı mekrûhdan ferâgat ve keff-i yed itmeyerek el-hâletü hâzihî ba'zı mahallerde ecnâs-ı altun ve nukûd fiyat-ı mukarrerresinden ziyâdeye alup virenler olurlar ise ma'rifet-i şer'le te'dîb ve gûşmâl kılınmak bâbında Anadolu'nun sol kolu yemîn ve yesârıyla [vr.58a] nihâyetine varınca vüzerâ-yı izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm hazretlerine ve bu abd-i dâ'îlerine ve cümleye hitâben şeref-bahş-ı sahîfe-i sudûr iden fermân-ı celîlü's-şân, hassa silahşörlerinden Salih Ağa kulları mübâşeretıyla Ahîsha mahkemesine lede'l-vürûd ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'et ve sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ ber-mantûk-ı emr-i âlî cümleye i'lân ve işâ'at olunup nizâm-ı mezkûrun devâm-ı istikrârına mezîd-i ihtimâm ü dikkat kılınacağı vâkı' hâl, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 21 C Sene 37.

121. Devlet-i aliyye'den matlûb buyurulan gümüş ve altun i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Altun ya gümüşden masnû' olan hâtem ve kuşak yaftası ve hilye-i seyf ve hulâ-i nisâdan mâ'adâsının ricâl ve nisvân bi'l-cümle ehl-i İslâm'a şer'an isti'mâlî câ'iz olmadığına binâ'en dârü'l-hilâfeti'l-aliyye ve sâ'ir memâlikde istisnâ olunanlardan mâ'adâ taraf-ı şer'at-ı garrâdan virilan iki kıt'a fetevâ-yı şerîfe mücebince isti'mâlden men' ve herkes yedlerinde ve harem ü selâmlıklarında bulunan evânî-i sîm ü zeri bilâ-ketm Darbhâne-i âmire'ye götürüp ve taşarlarda olanlar dahi yedlerinde bulunan sîm ü zeri ma'rifet-i şer'le vezn birle vâlî ve mütesellim ve voyvodalara teslîm ve anlar dahi mu'temed ile Derse'âdet'e gönderüp kâl-i hâlis i'tibârıyla sîmin dirhemi otuz ikişer paraya ve altunun dirhemi el-yevm cârî râyic üzre îcâb iden bahâsını an-nakd cânib-i Darbhâne-i âmire'den virilmek üzre Anadolu'nun sol kolu yemîn ve yesârıyla nihâyetine varıncaya vâkı' vüzerâ-yı izâm ve sâ'ire hitâben te'kîd-i hâvî sâdır olan bir kıt'a emr-i âlî-şân, Sadr-ı a'zâm Cebehânegisi Hüseyin Ağa kulları yediyle medîne-i Ahîsha'ya lede'l-vürûd ve huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı hazret-i veliyyü'n-ni'amîde ve lâzımü'l-vücûh müvâcehesinde feth ü kırâ'et ve maznûn-ı münîfi cümleye i'lân u işâ'at ve merâsim-i itâ'ati ba'de'l-edâ ber-mantûk-ı emr-i âlî amel ve hareket ve devâm-ı ömr ü devlet-i pâdişâhî

ed'iyeye-i hayriyyesine muvâzabet üzere oldukları bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazreti men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i B sene 38.

122. Diğer gümüş ve altun i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki

Altun ya gümüşden masnû' olan hâtem ve kuşak yaftası ve hilye-i seyf ve hulâ-i nisâdan mâ'adâsının ricâl ve nisvân bi'l-cümle ehl-i İslâm'a isti'mâli câ'iz olmadığına binâ'en bu husûs iki yüz dört târihinde dahi men' olunarak Dâru'l-hilâfetü'l-aliyye ve sâ'ir kâffe-i memâlikde bâlâda istisnâ olanlardan mâ'adâ mevcûd olan evânî-i zer [ü] sîm Darbhâne-i âmire'ye götürüp fiyatıyla bey' u teslîm kılınmak üzere her tarafa [vr.58b] fermânlar neşr olunmuş ise de bu husûs etrâfiyla mülâhaza olunarak a'lâ ve ednâdan umûmen men'î sûretine bakılmak derece-i vücûbe varup keyfiyyet cânib-i şerî'at-ı garrâdan istiftâ olundukda; "Altun ve gümüşden masnû' olan hâtem ve kuşak yaftaları ve hilye-i seyf ve hulâ-i nisâdan mâ'adâsının ricâl ve nisâya isti'mâli harâm olur mu? El-cevâb: Olur. "Altun ve gümüşden masnû' ve isti'mâl i harâm olan eşyânın zekâtı vâcib ve habsi bilâ-fâ'ide ve cihâd için lüzûmu olmağla Darbhâne-i âmire'ye bey' itmeleriçün emr-i âlî sâdır olsa mezbûrların üli'l-emre itâ'atları lâzım olur mu? El-cevâp: olur." deyü iki kıt'a fetevâ-yı şerîfe virilüp muktezâ-yı münîfi üzere zükûr ve inâs zer ü sîmden fincan zarfi ve şem'dân ve tepsi ve sahan ve gül-âbdân ve buhur-dân ve tatlı hokkası ve su tası ve maşraba ve leğen ve ibrîk ve nârgile seri ve çubuk takımı minâları ve raht u bisât ve rikâbları ve kıbreleri gâşiye ve şem'dân tablası ve palaska ve sâ'ir evânî ve âlât zâ'id-i isti'mâlden herkes yedlerinde ve harem ve selâmlıklarında bulunan bu makûle sîm ü zeri bilâ-ketm Darbhâne-i âmire'ye getirüp ve taşaralarda olanlar dahi yedlerinde olan sîm ü zeri ma'rifet-i şer'le vezn kantâr birle vâlî olan mahallerede vâlîye olmayan mahallerde mütesellim ve voyvodalara teslîm ve anlar dahi taraf-ı şer'den memhûr ve mümzâ defteriyle cümlelerin mu'temedi olan kimesnelere teslîmen Derse'âdet'e gönderilüp kâl-ı hâlis i'tibârıyla sîmin dirhemi otuz ikişer paraya ve altunun dirhemi el-yevm cârî olan mübâya'a fiyatı üzere îcâb iden bahâsı an-nakd cânib-i Darbhâne-i âmire'den virilmek üzere bey' u teslîm ve hilâf-ı şerî'at-ı garâ ve münâfi-i rızâ ketm ü ihfâya ictirâ idenler lede'l-ihtisâs der-hâl ahz ve icrâ-yı lâzıme-i

te'dîbleri bâbında Anadolu'nun sol kolu yemîn ve yesârıyla nihâyetine varınca vüzerâ-yı izâm hazerâtlarına ve mîr-i mîrân-ı kirâma ve bu abd-i dâ'îlerine ve cümleye hitâben şeref-rîz-i sahîfe-i sudûr buyurulan fermân-ı celîlü'ş-şân-ı cenâb-ı hazret-i sadâret-penâhî Cebehânegisi Hasan Ağa yed-i vesâtatıyla medîne-i Ahîsha'ya lede'l-vürûd ve huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı hazret-i veliyyü'n-ni'amîde ve lâzîmü'l-huzûr meclis-i şer'a da'vet ve müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ sîm ü zerden masnû' olan edevât ve evânîyi isti'mâle muktedir olan kimesnelere taraf taraf tenbîh ü te'kîd ve ihâfadan mübâlağa ve teşdîd olunup cümlesi ber-mantûk-ı emr-i münîf ve ber-mûceb-i şer'-i şerîf isti'mâlini terk ve gayr-i ez müstesnâ her kimin yedlerinde sîm ü zer ile masnû' mevcûdu var ise cümlesini huzûr-ı şer'-i envere getirüp hey'et-i masnû'ıyyetini şikest birle ber-mûceb-i irâde-i seniyye fiyât-ı mezkûre üzre Darbhâne-i âmire'ye irsâl ve îsâl eylemelerini ta'ahhüd itmeleriyle vâkı' hâl, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkıyü'l-emr li-hazreti men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i B sene 38.

[vr.59a]

125. Şâh-zâde i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîne oldur ki,

Ol cânib-i vâhibü'l-atâyâ ve kerîm-i hâliku'l-berâyâ cellet kudretühû ol zât-i âlî hilâfetlerin mazhar-ı tenzîl-i Rabbü'l-âlemîn. ³⁷⁰ عاشت نم كلكم لا يتؤت ile müzeyyen va kât-ı übbehet ve celâletlerin ³⁷¹ عاشي نم كلكم يتؤي للالاو ile te'bîd ve teybîn idüp işbu sene-i amîmetü'l-meymenet bin iki yüz yigirmi sekiz senesi mâh-ı Rebî'ul-evvelinin üçüncü mübârek sebt günü nâzîle-i müverrah ve müveşşah şevketlü kerâmetlü mehâbetlü veliyyü'n-ni'am-ı âlem efendimiz hazretlerinin sulb-i samem-i şâhâne serîr-ârâ-yı nihân hânelerinden bir dürr-i yektâ ve gevher-i bî-hemtâ zîver-efzâ-yı vücûd ve ufk-ı âleme ziynet-bahşâ-yı tâc-ı şuhûd nâm-nümâ encâm-ı şerîfleri Sultan Abdülhamid vedî'a-i hazret-i Rabbü'l-mecîd ismiyle mersûm ve mahdûd-ı kulûb-ı evvel nûr-dîde-i âlemiyân olan mevhibet-i uzma ve atıyye-i kibriyânın izhâr-ı şâd-mânî ve meserret-i rûhânî zımınında rikâb-ı hümayûn kâ'im-

³⁷⁰ Allah, mülkü dilediğine verir.

³⁷¹ Cenâb-ı Hakk, mülkünü dilediğine verir.

mekâmı sâbık Tatar ağası Mustafa tatar kulları yediyle vürüd iden bir kıt'a fermân-ı bedî'ü'l-beyân vâli-i eyâlet-i Çıldır inâyetlü Selim Paşa hazretlerinin Dîvân-ı ma'delet-ünvânlarında feth ü kırâ'et ve sicil-i mahfûza kayd u sebt olunup ol ziyâ-bahşâ-yı çeşm-i âlemiyân olan sülâle-i Âl-i Osman ve şeh-zâde-i mehmedet-ünvân hazretlerinin sâha-i âleme nihâde-vücûd-ı meymenet-nümûdunun edâ-yı teşekkürü siyâkında yedi gün endâhte-i top ve tüfenk şenlikleriyle icrâ-yı merâsim-i âyîn-i meserret olunduktan sonra emr-i şerîfin mûmzâ sûreti tevâbi'-i eyâlet-i Çıldır [ve] kasabât-ı sâ'ireye irsâl idüp mazınna-ı icâbet olan mesâcide ve mecâlis-i meşâyihde ulemâ ve sulehâ-i zühhâ[d] ve e'imme vü hutebâ ibâdın dergâh-ı re'fet-penâh-ı erhamü'r-râhimîn ref'-i eyâdî-i tazarru' ve ibtihâl ile imtidâd-ı eyyâm-ı ömr ü ikbâl-i şâhâne ve tezâyüd-i nûr-ı ömr-i kurretü'l-ayn Sultan Abdülhamid Han'a ve nücûm-ı zâhire-sâ-yı şeh-zâde-gân için ed'iyye-i hayriyyeye ale'l-umûm muvâzabet eylemelerini ta'rîf ü tenbîh ve telkîn olundukda kâffe-i mü'minîn ve re'âyâ vü berâyâ ed'iyye-i hayriyyeye müdâvemet üzre oldukları dergâh-ı şehin-şâh-ı âlem-penâhîlerine arz u i'lâm olundu. Bâkî emr li-men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlike fî gurre-i Rebî'ul-âhir li-sene sâmin ve'l-işrîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahîsha el-mahmiyye.

124. Sultan dünya'ya geldiği i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîn budur ki,

Cenâb-ı sâni'-i mülk-i melekût-i te'âlâ an-vasîmetü'l-idrâk ve's-şu'urun meşîyyet-i ezeliyyesiyle selâtîn-i izâm ve havâkîn-i kirâm-ı nasfet-güzînin behiyyü's-simâtları gevher-i yektâ tâc-ı saltanat ve ârâyîş-efzâ-yı serîr-i şâhî ve şevket olmaları âmme-i ibâda ârâyîş-i nizâm ve kâffe-i bilâda âsâyîş-i istihkâm olup [vr.59b] pâdişâ[hâ]n-ı ma'delet-nişânın zuhûr-ı nesl-i nesilleri âlemiyân-ı vesîle-i insibât ve hâtır-âbâdî olmakdan nâsî sulb-i tâb-nâk-i husrevânemden bir gevher-i şiyâb-ı girân-bahâ-yı zîb-i gehvâr-ı şühûd ve gunûde bister-i vücûd olmasına dest-güşâ-yı mes'elet ve müteveccih-i dergâh-ı ehadiyyet iken işbu bin iki yüz yigirmi altı senesinin mâh-ı Rebî'ul-evvelinin yigirmi altıncı mübârek yevm-i cum'a gicesi

duhter-i sa'd- ? Fatıma Sultan-ı aliyyetü'ş-şân *etâle'llâhü ömrehâ medde'z-zemân* mehd-i vücûd-ı lem'a-bahş-ı envâr-ı zuhûr olup bi'l-cümle kâtınîn-i makarr-ı hilâfet mesrûr-ı şâdân olarak devha-i şevket-i şâhânem ve nihâl-i riyâz-ı hilâfet-i şâhâne olan nice şeh-zâde-gân-ı civân-bahtın karîben cilve-sâz menassa-i zuhûr olması temennâsıyla dest-güşâ-yı hazret-i mu'tı'l-âmâl olduklarına binâ'en bu inâyet-i ilâhînin etrâf-ı memâlik-i mahrûseden üç gün îdeyn misillû hasûne kılâ'da top ve tüfenk şenlikleriyle şân-ı şevket-i şâhâne ve saltanat-ı seniyye-i pâdişâhâne icrâ ve tebşîr-i vilâdeti hâvî Anodolu'nun sol kolu yemîn ve yesârıyla nihâyetine varınca vüzerâ-yı izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm hazerâtına ve bu abd-i dâ'îleriyle sâ'ir kuzât ve nüvvâb ve mütesellimîn ve a'yân ve voyvodagân ve zâbitâna hathâ-i şeref-bahş-ı sahîfe-i ısdâr buyurulan fermân-ı celîlü'ş-şân rikâb-ı kamer-tâb-ı hümâyûn kâ'im-makâm tatarlar odabaşısı Tatar Seyyid Ahmed kulları yediyle medîne-i Ahîsha'ya vürûd ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'et ve merâsim-i sem' ve tâ'ati ba'de'l-edâ pâkûre-i hadîka-i saltanatın imtidâd-ı ömr ü devleti ve niçe şeh-zâde-gân-ı civân-bahtın karîben cilve-sâz mınnasa-ı Bürûziçün meşâyih-i ulemâ ve zühhâd ve sulehâ-yı ibâd ve sâ'ir avâm ve havâs cümle mesâcid ve mehâfilde dest-i ber-dâşte-i dergâh-ı kâziyü'l-hacât olarak edây-i levâzım-ı du'â ve takdîm-i merâsim ü hamd ü senâ birle imtisâlen li-emr-i âlî üç gün top ve tüfenk şenlikleriyle şân-ı şevket-i seniyyem îfâ ve izhâr-ı meserret-şâd-mânına mübâderet ve muvâzabet üzre olduğu pâye-i serîr-i â'lâya arz ve i'lâm olundu. Hurrire zâlîke fî gurre-i Cemâziye'l-evvel li-sene sâdis ve'l-işrîn ve mi'eteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha el-mahmiyye.

[vr.60a]

125. Sultân i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Sülâle-i celîle-i şâhânenin teksîr ve temâdîsi reşehât-ı sehâb-ı ihsân-ı bî-hisâb-ı Subhâniyye'den me'mûl ve muntazır iken işbu bin iki yüz otuz üç senesi

mâh-1 Şa‘bânü’l-mu‘azzam’ın yigirmi dokuzuncu cum‘a gicesi sulb-1 pâk-1 feyiz-nâk-1 şehriyârânededen mânend-i âfitâb-1 enver Hamide Sultan nâmında bir duhter-i sa‘d-ahter mehd-i vücûd-1 ziyâ-güster olup fe-hamden sümme hamden bu mevhibe-i sübhâniyye’nin îfâ-yı lâzime-i teşekkürü ve etrâfa neşr-i meserret ile cümlelerin hisseyâb-1 envâ‘-1 meserret kılınmaları ve tahdîs-i ni‘am-i celîle-i hazret-i Bârî buyurulmak bâbında sâdır olan fermân-ı cihân-mutâ‘ tatar-ı hazret-i Sadr-i a‘zamîden Memiş Ağa kulları yediyle medîne-i Ahîsha’ya lede’l-vürûd ve umûmem ahâlî-i memleket müvâcehelerinde feth ü kırâ’et ve mazmûn-ı münîfi cümleye i‘lâm ve işâ‘at olunup cümlesi dergâh-ı meliki-ü’l-mennân[a] dest ber-efrâste-i tezarrû‘ ve niyâz birle imtidâd-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i cenâb-ı adâlet-nişân istizâde-i sülâle-i tâhire-i şehin-şâh-ı me‘âlî-ünvân için mesâcid ve cevâmi‘ ve mecâlis-i ulemâ ve merâkîd-ı mübârekelerde ed‘iyye-i icâbet-âyâta mübâderet ve iştigâl kılınup bermûceb-i irâde-i seniyye îdeyn misillü top şenlikleri i‘lânıyla ahâlî-i belde bi’l-umûm mesrûr ve şâd-mân oldukları pâye-i serîr-i a‘lâya i‘lâm olundu. Bâkiyü’l-emr li-hazret-i men lehü’l-emr. Hurrîre fi’l-yevmi’l-hâmis ve’l-işrîn min şehri Muharremü’l-harâm li-sene erba‘a ve selâsûn ve mi’eteyn ve elf.

El-abdü’ d-dâ‘î li’ d-Devleti’l-Aliyyeti’l-Osmaniyye

Es-Seyyid İbrahim el-Kādî hılâfe bi-medîne-i Ahîsha.

126.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Ahîsha Sancağı’nda Ude nâhiyesi’nde Cancabor nâm karye ve gayriden on bin altı yüz akçe tîmâra mutasarrıf Abdullâh Sa‘îd hâl-i hayâtta ve kemâl-i sıhhatda olup bir vechile tîmârına dahl îcâb itmez iken bilâ-veled fevtinden Mehmed veled-i Dursun ve Receb veled-i Ömer bir takrîb arz alup berât itdirdikleri ve hılâf-ı şer‘-i şerîf ve mugâyir-i kânûn-ı münîf zabt itmek sevdâsında olmalarıyla Abdullâh Saîd bû olup merkûmânın inhâsı hılâf idüğüne Ahîsha Alaybeyisi Tahir Abdullah Bey ve Çârbaşısı Kurdî Bey ve zü‘amâdan Dede Bey ve Sâbit Feyzullâh Bey ve Receb Bey ve Ârif Bey ve Gogoroğlu? Ömer Bey ve erbâb-ı tîmârdan Ebubekir Ağa ve Halil Bey ve İbrahim Ağa ve Yusuf Bey ve Süleyman Bey nâmûn kimesneler meclis-i

şer‘a hâzirûn olup alâ-tarîkı’ş-şahâde ihbâr ve inhâ itmelerine binâ’en hakîkatine ilm-i dâ‘iyânem lâhik olduğu vech üzre tîmâr-i mezbûr ber-mûceb-i şürût-ı müstahsene sâhib-i evveli hâl-i hayâtda ve kemâl-i sıhhatde olan Abdullah Saîd kullarına ibkâ buyurulmak bâbında pây-e-i serîr-i â‘lâya arz u i‘lâm olunmuşdur. Bâkî emr u fermân li-hazret-i men lehü’l-emr ve’l-ihsânındır. Fî 15 Ca sene 36.

[vr.60b]

127. Delil zümresi i‘lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Delil zümresinden Anadolu tarafında kapusuz keşf u güzâr ve emânetullâh olan ahâlî ve fukarâya îsâl-i rahne ve hasâr üzre olanların kalpakları alunup serseri gezmekden men‘î ile içlerinden muhâlefet ve sûret-i şekâvete cür‘et idenlerin te’dîb ve tenkîli bâbında bundan akdem kol kol evâmîr-i şerîfe ısdâr ve tisyâr olunmuş olduğundan mâ‘ada tâ‘ife-i merkûmenin uygunsulukları ba‘zı mahallerden inhâ olundukça oralara müstakil fermânar dahi gönderilerek te’dîbleri husûsu te’kîd kılınmakta ise de tâ‘ife-i merkûmenin Anadolu tarafında itdikleri te‘addiyâtdan başka bir taraftan Rumili cânibine dahi geçüp fukarâ-yı ra‘iyyete dürlü dürlü rencîş ü hasâret itmekte oldukları tahkîk kılınup o makûle kapusuz delîl tâ‘ifesinden serseri gezerek bir gûne fezâhat ve kabâhat ve kazâ ve kurâda gasb-ı emvâl ve hetk-i a‘râz misillü hâlâta cesâret ider olur ise ol makûlelerin ocakları kâ‘idesi üzre kalpakları alınarak şerr ü mazarratları fukarâ ve zu‘afânın tahlîsi vesâ’ilini istikmâle ikdâm ü müsâra‘at olunmak Anadolu’nun sol kolu yemîn ve yesâriyle nihâyetine varınca vüzerâ-yı izâm hazerâtlarına ve mîr-i mîrân-ı kirâma ve bu abd-i dâ‘îlerine ve cümleye hitâben şeref-bahş-ı sahîfe-i sudûr iden fermân-ı celîlü’ş-şân-ı hazret-i sadâret-penâhî tatarlarından sâbıkâ Baba Paşa Tatar Ağası Mehmed Ağa kulları yed-i vesâtatıyla mahmiyye-i Ahîsha mahkemesine lede’l-vürûd ve bi’l-cümle müvâcehesinde feth ü kırâ‘et ve sem‘an ve tâ‘aten merâsimini ba‘de’l-edâ bundan böyle tâ‘ife-i merkûmların her kangî zümreden olur ise o misillü şakâvet-pîşelerinin ber-mûceb-i emr-i âlî mugâyir hareketleri zuhûrunda def‘ u mazarratlarının icrâ-yı lâzımelerine ihtimâm ve dikkat üzre olduğu pây-e-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Bâkiyü’l-emr li-hazret-i men lehü’l-emr. Fî 25 Zi’l-hicce Sene 39.

128.

Hâlâ kâtib-i dîvân-ı vâli-i eyâlet-i Çıldır hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûn Mehmed Şemseddîn Semâî Efendi'nin dört kıt'a berevât-ı şerîf-i âlî-şân ile uhdesinde olan İstanbul ve tevâbi'i Duhân Gümrüğü eshâmından rub' hisse ve Tırhala ve Ağrıboz kaleminin penbe rüsûmundan bir buçuk hums an-rub' ve İstanbul ve tevâbi'i kahve rüsûmundan üç sümün an-rub' ve nezâret-i Üsküb ve emânet-i ma'den-i Kratovala ve hâshâ-[i] Kraz? ve tevâbi'i sehîminden nısf-ı sümün hisselerinin kasr-ı yedine tâlib ve râgıb olan Salih Ağa'ya ma'lûmü'l-mikdâr mu'accelâtıyla kasr-ı yed ve berâtlarını teslîm itmekden nâşî husûs-ı mezkûrun rü'yetine yeğeni es-Seyyid Ahmed Efendi'yi tarafından tevkîl eylediğini mutazammın kîbel-i şer' den işbu huccet-i şer' iyye tahrîr olundu. Fî 15 Ca sene 38.

[vr.61a]**129. Diğer mevâcib i'lâmıdır.**

Dergâh-ı felek-bünyân ve bâr-gâh-ı mülk-âşiyân-ı cenâb-ı cihân-penâhiye kufî-ı rasîn-i müstahkemü'l-esâs ve'l-metîn serhaddât-ı hâkâniyyeden Ahîsha muhâfazasına me'mûr Dergâh-ı âlî yeniçerilerinden Zağari ve Turnâciyân ve Hasekiyân ve Serdengeçdiyân ve umûm zâbitân ve neferât-ı yeniçeriyân kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle tezallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ- fi'l-bâl iderler ki: "Enhâr-i mütekâsirü'l-âsâr-ı atâyâ-yı kâm-kârî ve çeşme-sâr-ı feyiz-disâr-ı hazret-i memâlik-perverîden emel-zâr-ı kâffe-i bende-gân behre-mend-nümâ-yı şâd-mânî ve dil-mesâr ve şûre-zâr-ı âmâl-ı âmme-i iyâl-i serhad-nişînân berûmend-i şâd-kâmî ve her dem-i bahâr olugeldiği üzre işbu istîlâ-dîde ve leb-i a'dâda vâkı' Ahîsha muhâfazasında bulunan yeniçeri neferâtı kulları dahi kalîlü'l-ma'âş ve idâre-i nafakât-i yevmiyyede müte'assirü'l-inti'âş olduklarına nazaran ve merhameten bahr-i zehhâr-ı mütelâtimü'l-emvâc-ı inâyet-i saltanat-ı seniyyeden senevî ta'yîn buyurulan sadaka-i pâdişâhî ulûfemize mine'l-âbâ ve'l-ecdâd mazhariyetle vâye-dâr-ı şâd-mânî ve iftihâr ve be-evlâd u iyâl şevketlü kudretlü mehâbetlü kerâmetlü cân-ı âlem rûh-ı kâlib-i ümem zıllullâhi fi'l-âlem efendimizin füzûnî-i eyyâm-ı ömr ü devlet ve ikbâl ile 'eyne mâ-kânû ve teveccehû kişver-güşâ-yı mansûr ve

muzafferiyet ve şeh-zâde-gân-ı civân-baht efendilerimizin pey-der-pey revnâk-efzâ-yı kemâl-i tevâfüre hüsn-i âfiyet olmaları de'avât-ı hayriyyesine leyl ü nehâr hasr-ı enfâs-ı hayât-ı müste'âr üzre iken otuz yedi ve otuz sekiz senelerine mahsûben müstehakkı olduğumuz sadaka-i pâdişâhî nân-pâre mevâcibimizin habbe-i vâhidesine nâ'il olamadığımızdan muhâfaza-ı mezbûrede dûçâr-ı kayd-ı anâ-yı fakr u fâka olan neferât-ı yeniçeriyân kullarının min-küllî'l-vücûh galtîde-i vâdî-i ye's ü hayret vekâmet-i ümîd ü intizârları hum-gerde-i dest-i hey mân ü hayret olduğuna atfen ve merhameten sehâb-ı feyz-bâr-ı eltâf u inâyet-i hazret-i cihân-dârîden mezra'a-i ümîd-i yâsemendânemize katre-baş-ı merhamet ve âtifet birle seneteyn-i mezkûreteyne mahsûb sadaka-i pâdişâhî nân-pâre mevâcibimiz kemâ-kân inâyet ü ihsân ve ol vechile işbu serhad-nişînân-ı cân-sitârân kulların ser-â-pâ garîk-i lücce-i bahr-i şâd-mânî ve iftihâr ve mâ-dâmetna'l-hayât imtidâd-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ü ikbâl ve izdiyâd-ı hengâm-ı ferr ü haşmet ve iclâl-ı saltanat-ı seniyye de'avâtına ser-i be-güşâ-yı mihrâb devâm ve iştigâl buyurulmak niyâziyla mahzar-ı niyâz-mendânemizi terkîmine ibtidâr ve merkûmûn kullarının isti'tâsına bi'l-vekâle Osman alemdâr kullarıyla merfû'-ı bâr-gâh-ı âlem-penâhî kılındığını musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî pây-e-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 27 Zi'l-hicce sene 39.

[vr.61b]

130.

Benderli Ali Paşa hazretlerine virilan i'lâm sûretidir ki, ber-vech-i âti'z-zikr beyân-şüd.

	Guruş
Çıldır Eyâleti'nden bâ-fermân-ı âlî vülât-ı izâm hazerâtına tahsîs buyurulan kıst-ı evvel ve sâni olarak hazariyye	30000
Umûm ma'rifetleriyle harc-ı bâb masârifina virilan	7500
Âdet-i vilâyet ittifâk-ı umûmiyle vülât-ı izâm kethüdâlarına tahsîs olunan	5000
Ve bersem-i âdî dîvân efendisine virilan	1500
Ve kanûn-ı belde ve vezîr-i müşârun-ileyh tarafından hâkim efendiye ve kâtibine virilan	500
Ve bersem-i âdî vezîr-i müşârun-ileyh tarafından sarrâfa i'tâ olunan	1500

Göle sancağının perîşâniyyeti hasebiyle menzilhâneleri harâb ve idâreye iktidârları olmadığından âhar sancaklardan tahsîl ve menzilhâneye tahsîs olunan	60000
Karârgâh-ı vüzerâ olan serâyın ta'mîri ve derûn-ı serâyda noksânâtın inşâdına bâ-ma'rifet-i şer' masraf	9000
Devlet-i aliyye'den Batum iskelesine vürüd iden cebehâneyi Ahışa'ya nakl için cânib-i şer'iden virilan pusula mücebi kirâya	11000
Şaranpori keşf için Devlet-i aliyye'den zuhûr iden mi'mâr halifesine ve mühendis ağaya bir kıta mahkeme pusulasıyla virilan	2700
Kundaklara memûr olan çavuşlara vezîr-i müşârun-ileyh tarafından mahkeme pusulası ile virilan	300
Cânib-i Devlet-i aliyye'den iyâb u zihâb iden mübâşirâne ma'rifet-i şer ve pusula ile vezîr-i müşârun-ilyeh tarafından virilan	5000
Çıldır ve Ahılkelek sancaklarını muhâfazasına memûr asâkir-i vâfireye olan masârifât	40000
Çıldır Eyâleti'nin bazı sanacak karyeleri perîşân ve ma'zûr olduklarından cümle ma'rifetleriyle in'âmât	50000
Cem'an yekûn	80000

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Öteden berü vüzerâ-yı izâm hazerâtının mesâriflerine avn u medâr zeylinde Çıldır Eyâleti'nden bâ-fermân-ı âlî tertîb ü ta'yîn buyurulan ber-vech-i bâlâ imdâd-ı hazariyye ve masârifât-ı sa'ireyi cümle ümerâ ve zü'amâ ve vücûh-ı memleket ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'le eyâlet-i mezbûrun hâvî olduğu sancaklarına alâ-vech-i'l-îtidâl tevzî' ve taksîm ve cem' u tahsîl olundukda hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı vilâyetimiz devletlü Ali Paşa *yesserallâhü bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ* hazretlerine te'diye ve teslîmi lâzım geldiğini sekene-i serhad kulları bu vechile i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs ol ki vâkı' hâldir, huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî Gurre-i Ca sene 36.

El-abdü'd-dâ'iyü'l-kadîm

Es-Seyyid Mehmed Emin el-Kādî hilâfe bi-medîne-i Ahışa.

[vr.62a]

131. Şâh-zâde i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

İşbu bin iki yüz otuz yedi senesi Cemâziye'l-evvelinin yigirmi yedinci günü yevm-i Salı semere-i şecere-i devlet ve nev-bâve-i ravza-i saltanat şeh-zâde Sultan Mehmed *ammerehullahü te'âla bi-feyzihi'l-ehad* revnak-ı mihr-i vücûd ve cilve-rîz-i gehvâre-i meşhûd olmak hasebiyle beşâret-i zuhûr-behcet nüşûrundan bi'l-cümle makarr-ı hılâfet-nişân şâd-mân olduklarına binâ'en bu inâyet-i Subhâniyye'ye teşekküren makarr-ı hükûmet-i mülûkânede olan İstanbul ve cevânib ve eknâfda yevmiyye üçer nevbet olarak yedi gün top ve tüfek şenlikleriyle izhâr-ı meserret itmek ve bu bahâne ile asker ve mevâdd-ı sâ'ireden dolayı mübtelâ-yı masârîf olan fukarâ ve zu'afâyı hizmet-i mübâşiriyye masârîfdan vikâye be-her kazâdan bu makûlede yigirmi beş gurus hizmet virilmek ve devâm-ı ömr ü devlet ve tezâyüd-i şân u şevket-i pâdişâhâne ve imtidâd-ı ömr ü âfiyet-i şeh-zâde-gân-ı hidivâne için meşâyih ü zühhâd mesâcid ü mehâfilde te'diyye-i vezâyif-i du'â tertîl ve bu vesîle ile mikdâr-ı mu'âyeneden ziyâde bir akçe ve bir habbe fukarâya tarh u tevzî' ile rencîde olunmamak bâbında izhâr-ı meserret[i] hâvî şeref-bahş-ı sudûr iden bir kıt'a emr-i celîlü'ş-şân Sadrazam tatarlarından esbak Tatar ağası İbrahim Ağa kullarıyla vürûd ve vâlî-i vilâyetimiz vezîr-i ma'delet-semîr devletlü es-Seyyid Ahmed Paşa hazretlerinin huzûr-ı devletlerinde tertîb-i dîvân olunarak cümle müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve mazmûn-ı münîfî cümleye i'lân u işâ'at olundukda merâsim-i mutâva'atı ba'de'l-edâ devâm-ı ömr ü devlet-i şehin-şâhî ve âfiyet-i şeh-zâde-gân-ı civân-bahtiyârlarıçün mesâcid ü mehâfilde dû-dest-i güşâ-yı hazret-i İrîz-i Yezdân hedef-icâbete karîn-i du'â-[i] hayriyyelerine muvâzabet üzre olup ber-mantûk-ı emr-i âlî amel ve hareket birle tahsîl-i rızâ-yı aliyye-i hazret-i tâc-dârîye müsâra'at üzre oldukları bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 33 B sene 37.

132.

Bâ-re'y ve ma'rifet-i umûm kıbel-i şer'-i şerîfden ba'de's-selâm inhâ-yı merâm oldur ki,

Otuz dokuz senesine mahsûb bâ-emr-i âlî menzil parası bundan mukaddem es-Seyyid Ahmed Paşa vaktinde tevzî' ve tahsîl olunmuş ve zahîresi dahi işbu vâlî-i vilâyet devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin hengâm-ı devletlerinde menzil

ref'inin emri vürûdundan evvelce yigirmi dört kazâya tevzî' ve cümlesi tahsîl olunmuşiken Kovabliyan sancağında fakat ma'lûmü'l-esâmî kurâlar fukarâsı hisselerini edâda mugâyeret sûretinde olduklarınız eger-çi mağdûriyetinizden iktizâ itmiş ise de yigirmi dört kazâda sizlerin bu gûne mugâyeretde olması hayırlı bir iş olmayup bundan böyle dahi emr-i pâdişâhî üzre inşâ'allâhü te'âlâ fukarâdan habbe-i vâhîde matlûb olunuamayacağı ve münâsib görüldüğü üzre bu def'a â'id olan hisselerinizi getürüp teslîm itmeniz husûsu bâ-mürâsele vilâyet tarafından gönderilan semâhatlü Osman Efendi ve Receb Alemdâr ve Yusuf Alemdâr nâmûn kimesnelerin takrîr ve ifâdelerinden ve yedlerinde olan fetvâ-yı şerîfin mücebi ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i hasbî ifâde ve sipârîş-i umûmu kabûl idüp mugâyeret itmeyeler. Ve's-selâm. Fî 15 Ca sene 240.

[vr.62b]

133.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha muzâfâtı Tavuskar kazâsına tâbî İstimayan Ürkesi? nâm karye sâkinlerinden olup ve yine karye-i mezbûrde vâkı' Doksancı Çiftliği mevrâsına mutasarrıf olan hassa çakrıkçılarından Mustafa nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i nebevî ve mahfil-i dîn-i münîf-i Mustafa'da yine kazâ-i mezbûr tevâbi'inden Ursu? nâm karye sâkinlerinden Uzun Bayram veled-i Mustafa ve Abdullah veled-i Mehmed nâmân kimesnelerin müvâcehelerinde bi't-tav'î's-sâfi ve'r-rızâ şöyle ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm eyledi ki: "Berât-ı şerîf-i âlî-şân ile müstahdem olduğum çakrıkçılık hizmetine mukâbil tasarrufumda olan mezra'a-i mezkûru hüsn-i rızâ ve ihtiyârımla işbu Mustafa ve Abdullah ale'l-iştirâk kasr-i yed ve ferâgat eyledim ve yedimde olan berât-ı şerîf-i âlî-şân senedâtımı dahi kendilerine teslim eylemişimdir ki, ba'de'l-yevm merkûmân-ı mezbûrân Mustafa ve Abdullah'a mahall-i mezbûrda mezra'asıyla çakrıkçısı olup ale'l-iştirâk üzerlerine berât-ı pâdişâhî itdürüp hizmet-i me'mûrelerini te'diye itdiklerinde mezra'a-i mezkûreye mutasarrıfân olup tasarruflarına tarafımızdan ve taraf-ı âhardan vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb dahl u ta'arruz olunmayup şâyed tahrîk-i silsile-i müdâhale ideri olur ise de ta'arruz ve te'allülü inde'l-hükkâm mesmû' olunmasun didikde mezra'asıyla

çakırcılık hizmeti ol vechile mahlûl kalmağla bâ'is-i i'lâm-ı ubûdiyet merkûmân-ı mezbûrân Mustafa ve Abdullah nâmân kulları her vechile yarar ve mahall-i müstahak olup şâyeste-i hizmet-i mezbûr olduklarını sikât-ı ahbâr ihbâr itmeğın merâhim-i aliyye-i cihân-dârîden mahall-i mezbûrda mezra'asıyla çakırcılığı Mustafa ve Abdullah kullarına tevcîh ü inâyet ve yedlerine berât-ı şerîf-i pâdişâhî sadaka ve ihsan buyurulmak niyâzında oldukları bi'l-iltimâs der-bâr-ı ma'delet-karâra arz ve i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 15 Ca sene 33.

134.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Eyâlet-i Çıldır'da vâkı' bi'l-cümle eşkinci zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ile kılâ'-ı mustahfazânın yoklanmalarına irâde-i merâhim-âde-i mülûkâne ta'allukuyla ol bâbda sâdır olan emr-i âlî hâcegân-ı dîvân-ı mu'allâ erkândan Dîvân-ı hümâyûn kalemi küttâbından se'âdetlü Mehmed Safvetî Efendi kulları yediyle Ahîsha mahkemesine lede'l-vürûd ve hâlâ Çıldır vâlîsi vezîr-i mükerrrem veliyyü'n-ni'am devletlü Hâfız Ali Paşa hazretleri dahi me'mûren Sivas taraflarında bulduklarına binâ'en bermûceb-i emr-i âlî amel ve hareket olunmak bâbında müşârun-ileyh hazretleri tarafından vürûd iden buyuruldu-ı emr-üslûb dahi feth ü kırâ'et ve ber-mûceb-i emr-i âlî buyuruldu-ı veliyyü'n-ni'amî amel ve harekete cümle ahâlî tarafından ta'ahhüd olunarak hâlâ Çıldır'da kâ'im-mekâm bulunan Ahmed Bey kulları ve cümle muhtârlar müvâcehesinde bi'l-cümle zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve mustahfiz neferâtı ve Hazîne-i âmire'den muhrec cebe defterlerine tatbîk olunarak ve yegân yegân isbât-ı vücûd itdirilerek mevcûdları yoklanup nâ-mevcûdlarıyla bilâ-veled mahlûlleri erbâb-ı istihkâkdan mülâzımlara tevcîhi arz olunmak üzre efendi-i mûmâ-ileyh ma'rifetiyle Alaybeyi ve muhtârlar tarafından i'lâmları virilmiş ve ba'zı ze'âmet ve tîmâr karyeleri mürûru'z-zemân ile çürüyüp ve ahâlîsi [vr.63a] dağılup sengistân ve çengelîstân kalarak ismi mevcûd cismi nâ-mevcûd olduğundan tâlibi zuhûr itmediğine binâ'en hâli üzre terk olunmuş ve ol vechile efendi-i mûmâ-ileyh kullarının me'mûriyeti resîde-i hüsn-i hitâm olarak avdet itdirilmiş idüğü ve cebe defterlerine verilen şerhler kizb ü hılâfdan ârî olarak şurût-ı müstahsane ve kânûn-ı

münîfin icrâsına ve emr ü irâde-i Devlet-i aliyyenin îfâsına vücûh-ı ahâli ve alaybeyi ve muhtârlar taraflarından ve cümle ahâli câniblerinden ihtimâm ü dikkat olunmuş olduğu ol ki vâkı‘ hâldir, bi’l-iltimâs pây-e-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Bâkiyü’l-emr men lehü’l-emrindir. Fî 9 Za sene 33.

135. Eyâlet-i Çıldır’ın kazâlarının defteridir ki, ber-vech-i âti’z-zikr beyân-şüd.

	Akçe
Mirho Sancağı	4.5
Satlil Sancağı	4.5
Ardanuç Sancağı	8
Livane Sancağı	8
Keskim Petekrek Sancağı	8
Nâhiye-i Tavuskâr Sancağı	4
Penek Sancağı	4
Mâmrân Sancağı	8
Oltu Sancağı	8
Göle Sancağı	2.5
Ardahan Sancağı	8
Çıldır Sancağı	1.5
Ahılkelek Sancağı	2
Hartus Sancağı	1.5
Acara-i Ulyâ Sancağı	3.5
Acara-i Süflâ Sancağı	3.5
Maçehil Sancağı	1

[vr.63b]

136.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha’nın ulemâ ve sulehâ ve e’imme ve hutebâ ve ümerâ ve zü’amâ ve erbâb-ı tîmâr ve ağavât-ı serdengeçdiyân ve alemdârân ve zu‘afâ vu

fukarâ ve umûm ahâlî-i vilâyet kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâya cem‘ olup şöyle tezellüm-i hâl veistirhâm-ı mâ-fi’l-bâl eylediler ki: “A‘câm-ı li‘âm-ı nekbet-encâm Kars’ın kazâ ve kurâsını dest-bürd-i gezend ü mazarrat idüp eyâlet-i Çıldır’ı dahi pây-mâl-ı huyûl-ı hasâret itmek sevdâsına hasr-ı matlab üzre iken hengâm-ı şitâ haylûletiyile reh-neverd-i avd u idbâr olmuş ise de îd-i nev-rûzları hulûlünde ser-i berâverde-i bağı u şekâvet olacağı der-kâr ve el-yevm hudûd-ı A‘câm ile eyâlet-i Çıldır miyânesinde şenlik kazâ ve kurâ kalmadığından Çıldır ve Ahılkelek ve Ardahan ve Göle ve Penek ve Oltu ve Mamervân kazâlarının her yerleri piyâde ve süvârî muhâfazasına muhtâc bir serhad olup kazâlardan birine bağıteten bir hasâret vâkî‘ olsa ser-â-pâ digerlerinin nizâm-ı kıyâm ve kuvvetleri şikeste olacağını mûcib ve el-iyâzü bi-İllâh Kars’a hem-hâl ve ser-rişte-i hıfz u hirâsetine bir dahi dest-res-i imkân olunamayacağı bedihî olup eger-çi bu bâbda vâlî-i vilâyetimizin leyl ü nehâr üslûb-ı hakîmâne ile tedâbîr-i hasene icrâ ve hıfz u hirâset-i etrâf ü enhâya himmet ve hamiyet-i lâzımleri meşhûr ve masrûf ise de muktezâ-yı dikkat ü zemân işbu serhadd-i mansûrenin esbâb-ı muhâfazası ümerâ-yı eyâlet ve ahâlî-i vilâyet bi’l-ittifâk vâlî-i vilâyetin re’y ü tedbîrine muvâfakatlarına mevkûf ve Seraskerân-ı aktâr-ı şark hazerâtının ez-her cihet mu‘âvenetlerine muhtâc olup bu bâbda cânib-i saltanat-ı seniyyeden tenbîhât-ı lâzıme-yi hâvî evâmîr-i şerîfe-i cihân-mutâ‘înin şeref-sudûr-ı inâyet buyurulması serhadd-i mezkûrenin esbâb-ı muhâfaza ve takviyyetini müstevcib olacağından eyyâm-ı bahâr takarrub ve mukâbele-i a‘dâ ve hıfz u hirâset-i kılâ‘ vu enhâ tedbîr ü tedârüküne şimdiden ibtidâr olunmak derece-i vücûbda idüğünden nâşî hîn-i iktizâda semt ve kazâlarımızda bulunan piyâde ve süvâriniz ile bâ-ser-i serî‘ vâlî-i vilâyetinizin ma‘iyyetine ve me’mûr itdiği mahalle vüsûl ile icrâ-yı lâzıme-i ittihâdî ve muvâfakat idüp ser-mû tehâvün ve muhâlefet idenler ve hasîmü’l-encâm mu‘âteb olunacakları tenbîh ve tehdîdini mutazammın Livane bey’i Süleyman Bey ve Acara mütesellimi Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Ahmed Bey ve Ardahan beyi Ali Bey ve Satlil bey’i Yümnî Mehmed Bey ve ümerâ-yı sâ’ire ve Ahisha ocaklı ve sekene-i kulları ve sâ’irine hitâben kat‘iyyü’l-müfâd ve ekîdü’l-mazmûn bir kıt‘a emr-i şerîf-i lâzımü’l-ımtisâl şeref-sudûrına inâyet ve ol vechile kâffe-i sekene-i serhad kullarının karîn-i enzâr-ı rahm u şefkat ve lede’l-ıktizâ her ne cihetle isti‘âne ve istimdâd olunur ise bilâ-noksân i‘tâ ve serî‘an sevk ü îsâl ile bi-kemâlihî icrâ ve mu‘âvenetleri cidden ve ekîden vâlî-i Erzurum [ve] Serasker-i

müşârun-ileyh hazretlerine tahrîr ve ifâdesiyle umûm ahâlî-i serhad kulların be-evlâd ü ıyâl mesrûr ve dil-şâd ve şevketlü kudretlü kerâmetlü mehâbetlü pâdişâh-i âlem zıllüllâhi fi'l-âlem efendimizin istîdâme-i eyyâm-ı ömr ü devlet ve ikbâl-i şâhâneleri de'avâtına hasren enfâs-ı muvâzabet ve i'tibâd buyurulmak niyâzı mahzar-ı melhûfânemizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü ilhâh ve ibrâm itmeleriyle fi-nefsi'l-emr ol ki vâkı' hâldir, alâ-vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurre fi'l-yevmi'l-hâdî ve'l-aşere min şehr-i Cemâziye'l-evvel li-sene semân ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

[vr.64a]

137.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Merâsim-i hazm ü ihtiyâta ri'âyeten eyâlet-i Çıldır'da kâ'in kılâ' için mukaddemâ irsâl buyurılan mühimmât-ı tophânenin ba'zı nev'ine ilâve ve ba'zı nev'ine ziyâdece olarak tertîb ve irsâline irâde-i seniyye-i tâc-dârî ta'alluk itmekden nâşi ol bâbda şeref-bahşâ-yı sahîfe-i sudûr olan bir kıt'a emr-i celîlü'ş-şân mantûku Başmuhâsebe'den muhrec defter nâtik olduğu vech üzere mübâşiri ma'rifetiyle mühimmât-ı mezkûre temâmen ve kâmilen serhadd-i mezbûreye vâsıl ve Topçubaşı vekîline teslîmen kal'a-i merkûmeye vaz' olunup müstelzim-i kemâl-i takviyyet kılup sekene-i serhad kulları olduğundan bi'l-umûm devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i saltanat-ı seniyye de'avâtına şevk-i şâhânî birle müvâzabet ve müşteğil oldukları atebe-i ulyâya i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Fî 15 Ca sene 35.

138.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

İki yüz otuz sekiz senesi Mart'ı hulûl ve bersem-i âdî mukâta'âtın müceddeden senedâtı vürûd ve i'tâ olunmak evânı olup Erzurum Gümrüğü merbûtâtından Ahîsha Gümrüğü mukâta'asının eger-çi etrâf u eknâfin insidâdı ve

tüccârının killet-i âmed-şüdüyle kesâdından sene-i sâbık-ı bedeliyle iltizâmında bir kâr ve nemâsı rû-nümûn değil ise de, ber-muktezâ-yı vakt ü hâl mûmzâ ve mahtûm tahvîl temessükleri takdîm olunân Ömer Ağa ve Dursun Ağa ve Nu‘mân Efendi ve Mehmed Ağa ve Dede Ağa ve Ahmed Ağa ve Süleyman Ağa taraflarından zabt ve idâre olunmak umûm tüccâr ve ahâlînin tensîb ve iltimâslarına ilm-i dâ‘îleri lâhik olup sene-i mezbûre Mart’ı i‘tibârı ve bedel-i sâbıkı üzre mukâta‘a-i mezkûrun iktizâ iden zabıt-nâmesi i‘tâ ve inâyet buyurulmak niyâzı hâk-ı pây-ı dâverânelerin i‘lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü’l-emr ve’l-ihsânındır. Hurrîre fî evâsıt-ı şehri Cemâziye’l-âhir li-sene semân ve selâsîn ve mi’eteyn ve elf.

139.

Der-i devlet-mekîne arz-ı dâ‘î-i kemîleridir ki,

Sâbıkâ Erzurum vâlîsi müteveffâ Emin Paşa’nın cânib-i mîrîden zabt olunmuş olan kâffe-i bakâyâ ve zimemâtının sülüsü ba‘de’t-tenzîl sülüsânının tahsîli bâbında sûret-i defteriyle bir kıt‘a emri âlî ısdâr ve Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından se‘âdetlü Ahmed Bey kulları mübâşir ta‘yîniyle tisyâr buyurulmuş ve defter-i mezkûrde bundan akdem Ahılkelek kal‘ası mahallesine me‘mûr kılınan Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından Mehmed Ağa’ya tahsîs olunmuş olan hizmet-i mübâşiriyyeden kazâlarda üç bin yedi yüz elli gurus bakî kalup sülüsü afv ile ba‘de’t-tenzîl kusûr iki bin beş yüz gurus bakâyâ kalmış deyü tahrîr olunmuş olmağla ancak müteveffâ Selim Paşa vaktinde Kapucibaşı mûmâ-ileyh vürûd idüp Ahılkelek kal‘asını levs ve cevr-i kefereden tathîr ve tekmîl-i hizmet itdiğinden sonra Ahîsha’ya avdetinde ve ecel-i mev‘ûduyla vefât itmiş olduğundan ol vakitte kendisine hizmet-i mübâşiriyye nâmıyla bir şey tahsîs ve kazâlara tevzî‘ olduğü hiç kimesnenin ma‘lûmu olmadığından başka sicill-i mahfûzda dahi mukayyed değil ise de bu def‘a dahi iktizâ iden mahallerden taharrî ve tecessüs olunup mîr-i müteveffâ-yı mûmâ-ileyh ol vakitte o makûle hizmet-i mübâşiriyye tahsîs ve kazâlara tevzî‘ olunmadığı erbâb-ı vukûfdan ve sicill-i mahfûzdan tahkîk ve zâhire ihrâc olduğü ol ki vâkı‘u’l-hâldir, hasbeten lillâh pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Hurrîre fî’l-yevmi’l-hâdî ve’l-işrîn [min]-şehr-i Şa‘bânü’l-mu‘azzam li-sene sitte ve selâsîn ve mi’eteyn ve elf.

140.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

İşbu bin iki yüz otuz dokuz senesi mâh-ı Rebî'ul-evvelinin evâsıtında Ocak-ı âmire ağası çavuşlarından İsmâ'îl Çavuş yediyle vâlî-i vilâyetimiz devletlü Ahmed Paşa hazretlerine hitâben şeref-vürûd iden bir kıt'a emr-i şerîf-i celîlü's-şân mantûkunda müteveffâ Hartus beyi Ağzıaçık Mehmed Ağa'nın zimemât ve muhallefâtından otuz beş bin yüz altmış gurus Van kal'ası muhâfazasına me'mûr Dergâh-ı âlî yeniçeri neferâtı kullarının müstehakkı oldukları mevâciblerine havâleten i'tâ ve inâyet buyurulduğu ma'lûm ve müstebân olmuş ise de mebâliğ-i mezkûre Âsitâne-i aliyye'de müşârun-ileyh hazretlerinin kapu kethüdâları ve sarrafları yed ü ma'rifetleriyle cânib-i mîrîye te'diye ve teslim olunmuş olduğu taraf-ı müşârun-ileyhe vürûd ve ibrâz buyurdıkları sûret-i defter-i rûz-nâmçe-i hümâyûndan zâhir ve mübeyyen olup mebâliğ-i mezkûreden zimmet-i müşârun-ileyhde hisâb ve matlûbât kalmadığından çavuş-ı merkûm i'âde olduğu pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. Hurrîre fî gurre-i Cemâziye'l-evvel li-sene tis'a ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

141.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha suru dâhilinde vâkıf merhûmü'l-mağfûr-ı firdevs-âşiyân el-Hâc Ahmed Paşa hazretlerinin binâ ve hayrât eylediği câmi'-i şerîfi evkâfi mahsûlundan almak üzere yevmî elli akçe vazîfe ile imâm-ı evvel ve aşîrhân ve sûre-i Nebe-hân cihetleri ve imâm-ı evvel olanlara be-nevbet ta'yîn olunan haftesinde beher yevm salât-ı hamseyi ikâme eyleyüp ve salât-ı fecr ve zuhr ve işâ itmâmında birer aşr-ı şerîf ve salât-ı asr itmâmında dahi sûre-i Nebe' tilâvet ve vâkıf-ı merhûmun rûhuna heyyi'e itmek şartıyla ba-berât-ı şerîf-i âlî-şân ve ber-mûceb-i meşrûta-i vâkıf mutasarrıf olan Hâfız Mustafa Halîfe bilâ-veled fevt olup yeri hâlî ve hizmet-i lâzimesi mu'attal kalmış olduğundan câmi'-i mezbûr hademesinden ve erbâb-ı istihkâkdan es-Seyyid Hâfız Mehmed Halîfe her vechile mahall-i müstahak ve mücevvid-i Kur'ân-ı azîmü's-şân ve muhtâr-ı cemâ'at ve cihât-ı merkûmeye

elyak ve şâyân olmakdan nâşî müteveffâ-yı merkûmun bilâ-veled fevtinden mûmâ-ileyh es-Seyyid Hâfız Mehmed Halîfe dâ'îlerine tevcih buyurulması niyâtında arz olunması vakf-ı mezbûrun mütevellîsi es-Seyyid İbrahim Halîfe dâ'îlerin[in] Çıldır vâlîsi nâzır-ı evkâf-ı mezbûr devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerine takdîm olunan i'lâmını vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin arzını musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr u fermân li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre fî gurre-i Muharremü'l-harâm li-sene erba'în ve mi'eteyn ve elf.

[vr.65a]

142. Mevâcib i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha'nın kal'ası muhâfazasına me'mûr Turnacıyân ve ağavât ve serdengeçdiyân ve alemdârân ve umûm zâbitân ve yeniçeriyân kulları bi-ceme'ihim mahfil-i kazâya cem' olup şöyle takrîr-i kelâm ve bast-ı ani'l-merâm eylediler ki: "Ahîsha kal'ası muhâfazasına me'mûr Dergâh-ı âlî yeniçerileri kullarının ez-kadîm sadaka ve ihsân-ı hümâyûn buyurulan mevâciblerimizden iki yüz otuz yedi senesine mahsûb müstehakkı olduğumuz mâl-ı mevâciblerimiz yedi bin beş yüz yetmiş iki guruş ocak çavuşlarından Sâlyâneci Mustafa Ağa kulları yediyle gelüp teslîm ve ferş-i sergi ile ashâb-ı esâmîye tevzî' ve taksîm olunup cümlesi devâm-ı eyyâm-ı ömr ü Devlet-i aliyye ve kıvâm-ı ferr ü ikbâl ü kuvve-i iclâl-i saltanat-ı seniyye de'âvâtına müdâvemetle küleh-endâz-ı şükr ü iftihâr ve mesrûriyyet olmalarını bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazreti men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî gurre-i C sene 240.

143.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Hazele-i A'câm-ı nekbet-encâmın mahrûse-i Kars'a pâ-zede-i hasâret ve tazyîk ve muhâcemeye sû'-i kasd ve niyyet üzre olduğundan cânib-i devlet-i Seraskerîlerinden asâkir-i mevfüre ile imdâd u i'âne olunmakda ise de eyâlet-i Çıldır

akreb civâr olmak takrîbi bir iki yüz kadar piyâdenin serî'an bu taraftan ulaştırılması vâlî-i vilâyetimiz devletlü Ahmed Paşa hazretleri tarafına irsâl buyurulan bir kıt'a şukka-i veliyyü'n-ni'amâlerinde iş'âr ve ifâde buyurulmuş ve bu husûs akdemce Kars muhâfızı devletlü Osman Paşa hazretleri ve ahâlîleri tarafından vürûd iden şukka ve mahzarlarıyla şiddet-i ihtiyâc ve isti'âneleri ber-muktezâ-yı hem-civârî ve İslâmiyyet cümlemizi karîn-i sûz u güdâz itmişdi hazele-i makhûrenin bu güne harekât-ı fâsideye cesâreti evvel be-evvel Moskovlu keferesinin tahrîk ve iğvâsından iktizâ itmiş olduğu ve kefere-i makhûreninn külli-yevm vilâyetimize <<eyâlet-i Çıldır'ın hâvî olduğu sâ'ir dere ve câdde kazâlarıyla >> sû'-i kâd ve ahz-ı sâr-ı intikâma fırsat-güzîn olduğu tahkîk-gerdemiz olmak hasebiyle eyâlet-i Çıldır'ın hâvî olduğu sâ'ir dere ve câdde kazâlarıyla Azgur ve Hartus ve Ahılkelek kal'alarına ne vechile takviye ve istihkâm virileceği endîşesinde iken A'câm-ı mahzûlenin Kars'ı istilâsından berü Ardahan ve Göle ve Penek ve Oltu ve Mamervan kazâ ve kal'aları dahi lâzımü'l-istihkâm ve'l-i'âne her biri bir serhad olup ahâlîleri pey-der-pey be-i'lâm u mahzar vâlîmiz ve vilâyetimize feryâd-künân ifâde-i hâl ve istimdâd üzre olduklarına ve keyfiyyeti hâllerine nazaran ve ittılâ'an kendüleri ve civârında olan dere kazâları kılâ' ve kazâhâ-yı mezkûrûnu muhâfzaya ancak kifâyet idebileceklerinden bu cümlesi muhâfazaya re'y ü tasmîm olunarak terk olunup fakat asker çıkar kazâmız Acara'den gayrı kalmayup anlar dahi mâhiyyelü mâhiyyesüz böyle tengnâ-yı vakt ü hâlde kazâ-yı âhara sevki me'mûr olursa me'âza'llâh me'âza'llâh A'câm ve küffârın Ahışa ve Azgur ve Hartus ve Ahılkelek ve Ardahan kal'aları muhâfazasına mukâbele-i düşmene kifâyet ider ve imdâdımıza tîz elden ulaşur askerimiz bulunamayacağı ve a'dâ-yı makhûrenin bağteten işbu serhadd-i mansûreye hücum ve ahz-ı intikâm dâ'iyyesiyle tedârük-i kaviyye üzre olduğu müstelzim-i pîç ü tâb-ı ıztırâb-ı cân-güdâzımız olduğu ve her hâlde ve husûsan bu eyyâm-ı iktizâ-yı hayret-fezâda evvel Allâh ve sâniyen şevketlü [vr.65b] kudretlü mehâbetlü rûh-i kâlib-i ümem zıllüllâhi fi'l-âlem efendimizin kuvve-i ikbâl-i saltanat-ı seniyyeleriyle alâ-kadri'l-imbân lâzıme-i takviyye ve istihkâm ile işbu sekene-i serhad kulların mesrûr ve ikdârına himem-i kâmile-i dâverâneleri niyâzında olduğumuzu musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî huzûr-ı hazret-i âsafilerine i'lâm olundu. Fî Gurre-i C sene 37.

144.

Dîvân-ı adâlet-ünevân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Bin iki yüz otuz altı senesi Erzurum Gümrüğü merbûtâtından olan Ahışa Gümrüğü altı bin beş yüz guruş bedeliyle vâlî-i vilâyetimiz atûfetlü es-Seyyid Ahmed Paşa senâverlerinin re'y ü ma'rifetleri munzam olarak Ahışa sâkinlerinden ma'lûmetü'l-esâmî kullarına ta'hîd ve ilzâm buyurulup gümrük-i mezkûreyn revâc u kesâdı İran ve Gürcistan'ın refâh u rahat ve bey' u şîrâ tüccârına mahsûs ve mevkûf iken sene-i mezbûrda İran ve Gürcistan'ın ba'zı ihtilâline mebnî iyâb u zihâb ile me'lûf tüccâr ve bâzergân tâ'ifeleri külliyyen munkatî' olduğu gümrük-i mezbûreyn kesâd u fütûrunu mûcib ve mültezimlerin mütezarrır ve ziyân-zede olduklarını müstevcib olmak hasebiyle mültezimûn-ı mûmâ-ileyhim kulları şâyeste-i lütf u merhamet oldukları tahkîk-gerde-i umûm olduğundan kat'-ı nazar mu'âmele ve i'tibârları sâ'irden sağ ve mu'teber ve cümle ile hüsn-i ülfet ve imtizâc üzere olduklarına i'tibâren ve sene-i mezbûr bedelinden dûçâr oldukları cerîha-i zarar u ziyânlarına medâr-ı iltiyâm olur mülâhazasıyla gümrük-i mezkûr işbu sene-i âtiyye otuz yedi senesi Mart'ı i'tibâriyle kemâ-kân ta'hîd ve iltizâm buyurulması vâlî-i vilâyetimiz senâverleri tarafından tensîb ve tasvîb olunmakdan nâşî cânib-i hidîvânelerine arz ve istircâları üzere gümrük-i mezbûreyn bedel-i sâbıkından bir mikdârı tenzîlen iktizâ iden şart-nâmesi ke-mâ kân sâbık mültezimlerine inâyet ü i'tâ ve takdîm olunan ma'mûlün-bih memhûr temessükleri karîn-i lihâza-i hüsn-i kabûl buyurulmak recâsında vâkı' hâl, istirhâm-me'âl-i dîvân-ı merâhim-ünevân-ı âsafânelerine i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî Gurre-i C sene 36.

145.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Taşralardan Der-se'âdet'e ev göçü nakli hem nüfûsun teksîrini mûcib ve hem akvât-ı yevmiyye ve havâyic-i zarûriyye husûsunda muzâyakayı müstevcib olduğundan gayrı o makûle memleketlerinden kat'-ı alâka iderek evlâd u iyâllerleriyle Der-aliyye'ye nakl idenlerin hisse tekâlifleri mahallinde kalanlara tarh u tahmîl ile

gürûh-ı fukarâ te'diyesinde tâkat-güzâr olarak giriftâr-ı pençe-i zucret u ıztırab oldukları beyânından müstağnî ve zemân-ı adâlet-iktirân-ı hazret-i şehin-şâhîde herkes ile ve memleketlerinde istirahat ile çift ü çubuğu maslahatını rü'yet ve çoluk çocuğuyla de'avât-ı hayriyye-i mülûkâneye iştigâl ve müvâzabet eylemeleri irâdesiyle Der-se'âdet'e ev göçü ve bilâ-maslahat eşhâs makûlesinin men' ü yasağı bâbında Anadolu'nun sol kolu yemîn ve yesârıyla nihâyetine varınca vüzerâ-yı izâm hazerâtına ve mîr-i mîrân-ı kirâma ve bu abd-i dâ'îlerine ve cümleye hitâben şeref-rîz-i sudûr iden fermân-ı celîlü's-şân hazret-i [vr.66a] sadâret-penâhî tatarlarından Sadık Ağa kulları yed-i vesâtatıyla medîne-i Ahîsha mahkemesine lede'l-vürûd ve cümle vücûh-ı belde müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ ber-mûceb-i emr-i âlî husûs-ı mezbûr için münâdîler ile nidâ itdirilüp cümleye tenbîh ve i'lân u işâ'at olduğu pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i C sene 36.

146.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Nefs-i Ahîsha ve Azgur ve Hartus ve Ahılkelek ve Ardahan kal'alarında işe yarar topçu olmadığı be-i'lâm-ı şer'î mukaddemce der-bâr-ı ma'delet-karâra ifâde ve nısf topçu ortası irsâli bâbında savb-ı veliyyü'n-ni'amîlerine hitâben sâdır olan emr-i âlî mûcebince bu def'a üç top takımı otuz nefer topçu vürûd ve kılâ'-ı hâkâniye taksîm ve hizmet-i lâzımelerine iştigâl olduğu ve Ahîsha Cebehânesi'nde bulunmayıp eşedd-i iktizâsı der-kârından vâlî-i vilâyetimiz devletlü es-Seyyid Ahmed Paşa hazretleri cânib-i âlîlerinden istid'âları hayyiz-i kabûl ve bu def'a iki bin seng-i çakmak ve beş yüz şâlî kîse vâsıl ve Ahîsha Cebecibaşısı Vekîli Bekir Ağa'ya teslîmen hıfz olduğu ve mâ'adâ niyâzımız Erzurum Cebehânesi'nden bulunmamış idüğü defterlü pusuladan ma'lûmunuz olmağın teslîmini müş'ir işbu i'lâm-ı şer'î huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i C sene 38.

147.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Ahışha gümrüğü mültezimlerinden iki bin guruş Hâcî Süleymanve Ahmed ve İsmail taraflarından te'diye ve teslîm olunmak îcâb ve iktizâsından bâ-fermûde-i Seraskerî meblağ-ı mezkûr iki bin guruş hâlâ gümrük-i mezbûr mültezimleri tarafından huzûr-ı şer' de merkûmûn taraflarına te'diye ve teslîm ve yedlerinden iktizâ iden kabz tahvilleri ahz olunduğu hâk-i pâ-yi veliyyü'n-ni'amânelerine i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî gurre-i C sene 36.

148.

Dîvân-ı adâlet-ünevân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Ahışha ve kılâ'-ı sâ'irede vücûdu elzem olan topçu neferâtı mukaddem istid'âmız vechile nısf topcı ortası ta'yîn ü irsâl ve iktizâsı vechile Ahışha ve Azgur ve Hartus ve Ahılkelek ve Ardahan kal'alarına isbâl ve muhâfızları ma'iyetlerinde hizmet-i lâzımelerinde iştigâl olunup şark cânibi ordûsu defterdârı atûfetlü efendi hazretlerinin virdiği sûret-i defter mantûku topcıyanın mâhiyye bedel-i ta'yînâtları karzan, muhâfızları taraflarından edâ ve ol vechile idârelerine i'tinâ olunmakda ise de, kılâ'-ı merkûmûn nihâyet-i hudûd-ı İslâmiyye'de vukû'undan fukarâsında âsâr-ı imâret olmayup ekserî kal'aları fakat muhâfızından ibâret idüğünden ma'lûmü'l-mikdâr bedel-i ta'yînâtları gurre-i Ramazân'dan i'tibâren otuz sekiz senesi Safer'e kadar altı mâhlık iktizâ iden bedellerinin i'tâ ve irsâli husûsunu kılâ'-ı mezbûrûn muhâfızları iltimâs ve istid'â itmeleriyle fi'l-vâkı' kılâ'-ı mezbûr şenkleri? ekallün mine'l-kalîl olup bedel-i ma'lûmenin te'diyesine iktidârları olmadığı ma'lûm-ı çâkerânem olmağla ol ki, vâkı' hâldir huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Sene 39

[vr.66b]

149.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Çıldır ve Kars ve Van kal'alarını muhâfazaya me'mûr Dergâh-ı mu'allâ topcı neferâtı İran maslahatı netîce-pezîr olduğundan i'âde ve Ocağ-ı âmire'ye tisyâr olunmasına irâde-i kâtibe-i tâc-dârî ta'alluk itmiş ise de, kılâ'-ı mezbûrunun topcu neferâtından hulüvvü mücâz olmadığına mebnî defter-i esâmîleri terkîm ve Der-

aliyye'ye takdîm kılınması bâbında Erzurum ve Kars ve Çıldır vâlileri hazerâtına ve kâdîları ve hükkâm-ı sâ'ireye hitâben şeref-rîz-i sudûr iden emr-i âlî ve sûret-i defter mûcebince mukaddemâ bin altı yüz otuz akçe yevmiyye ile ma'a-zâbitân yüz iki nefer müretteb topçu neferâtına yerlünün güzîde ve tüvânâ yiğitlerinden ma'rifet-i şer'-i şerîf ve devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin ma'rifet-i müşîrâneleriyle bi'l-intihâb yüz elli dört nefere iblâğ ve tekmîl kılınup ism ü şöhetleriyle deftere terkîm ve takdîm-i atebe-i ulyâları kılınup ancak neferât-ı merkûme bundan böyle hizmet-i mezbûre ile teveggul iderek idâre ve inti'âşları sadaka-i pâdişâhî buyurılacak bermûceb-i sûret-i defter yevmî-i mukarrerelerine menût ve munhasır olacakları mülâbesesi yevmiyeleri tahsîsine irâde-i seniyye ta'allukunda sağlam mahalden ta'yîn ve te'bîdlerini müş'ir senedâtları tanzîm ve yedlerine i'tâ buyurulmasına inâyet ve ihsân buyurulması recâ ve niyâzında oldukları bi'l-iltimâs pây-e-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazreti men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 7 Za ene 39.

150.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Serhadd-i sugûr-i hâkânîden eyâlet-i Çıldır'ın ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve ümerâ ve zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve turnâciyân ve ağavât-ı serdengeçdiyân ve alemdârân ve neferât-ı yeniçeriyân ve umûm sekene-i serhad kulları meclis-i şer'-i şerîfe hâzirân olup bu def'a avâtıf-ı aliyye-i hüsrevâne ve avârif-ı behiyye-i şâhânedan eyâlet-i Çıldır uhde-i seniyye-i âsafânelerine inâyet ü ihsân buyurulmakdan nâşî makarr-ı devletlerinden nühüft ve inşâ'allâhü te'âlâ bi'l-yümni ve'l-ikbâl mashûben bi's-selâme hükûmet-gâh-ı vezîrilerine vüsûl ve teşrîflerine kadar umûr-ı lâzime-i vilâyet-i idâre ve rü'yet itmek emr ü tenbîhini hâvî Enderûn başçavuşları el-Hâc () Ağa kullarıyla bersem-i âdî isim yeri güşâde bir kıt'a mütesellimlik buyurulduları vürûd ve cümle müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve merâsim-i sem'an ve tâ'aten te'diye ve icrâ olunup akdemce selefleri devletlü veliyyü'n-ni'am Ahmed Paşa hazretlerine hitâben şeref-sünûh iden tevcîh emrine matviyyen bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ısdâr buyurulmuş olan bir kıt'a emr-i şerîf-i cihân-mutâ'î mantûkunda eyâlet-i mezbûr serhadd-i sugûr-i hâkânîden olmak

mülâbesesi bir lahza vüzerâdan hulüvvü câ'iz olmadığından halkın müşârun-ileyh vürûduna kadar “Sen yerinde ikâmet ve umûr-ı lâzimeyi idâre ve rü'yet idesiz” deyü selefleri müşârun-ileyh hazretlerine emr ü tenbîh ve teşrîf-i veliyyü'n-ni'amîye kadar bu taraftan hareketleri cevâz-dâde-i irâde-i kâtı'a-yı mülûkâne olmadığından mütesellim nasb u ta'yîn olunmak muktezî olmayup bilâ-mûcib nasb olunsa dahi vedî'atullâh olan fukarâ karîn-bâd ve mutazarrır olmadan gayri fâ'ideyi müntic olmayacağı ifâdesiyle teşrîf-i veliyyü'n-ni'amânelerine kadar ber-muktezâ-yı irâde-i seniyye ikâmete me'mûr olarak umûr-ı lâzime-i vilâyet idâre ve rü'yet-i selefleri veliyyü'n-ni'am müşârun-ileyh hazretlerinin uhde-i rahmm u nasfet-i dâverânelerinde olacağı inşâ'allâhü te'âlâ muvâfık-ı re'y [vr.67a] ve rızâ-yı veliyyü'n-ni'amîleri olup her hâlde tevcîhât-ı inâyet-âyât-ı serhad-perverîleri bî-dirîğ buyurulmak niyâzıyla de'avât-ı hayriyye-i ömr ü ikbâl ü devletlerine muvâzabet ve meşgûl olduğumuzu i'lâm idivir” deyü ifâde-i hâl ü merâm itmeleriyle ol ki vâkı' hâldir, hâk-i pâ-yi devletlerine i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî Gurre-i C sene 39.

151.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn Darbhâne-i âmire tarafından zabt ve idâre olunan penbe rüsûmu mukâta'ası Erzurum Eyâleti'nin muhtevî olduğu kazâlar ile Karahisâr-ı şarkî ve Kars ve Çıldır eyâletlerinin hâvî olduğu kazâlarında hâsıl ve bâzârlarında bey' u şirâ olunan penbe ve rişte-i penbe ve kozalı penbenin rüsûm-ı mîrîleri tahsîli işbu otuz sekiz senesi Mart'ı ibtidâsından sene-i merkûm Şubat'ı gâyetine değin bir sene-i kâmiline dek zabt ve tahsîl itmek bâbında uhde-i hazret-i Seraskerilerine ihâleten, bu abd-i dâ'îlerine hitâben şeref-rîz-i sahîfe-i sudûr olan emr-i âlî sûreti vâlî-i vilâyetimiz devletlü es-Seyyid Ahmed Paşa hazretlerinin huzûr-ı sâmilinde ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'et olundukda cümlesi sem'an ve tâ'aten ve merâsimini ba'de'l-edâ mahmiyye-i mezbûrun sükkânı ulemâ vü sulehâ ve e'imme vü hutebâ ve umûm ahâlî-i vilâyet kulları şöyle tazallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ fi'l-bâl eylediler ki: “Mukaddemlerde bu husûsa dâ'ir emr-i âlî şeref-rîz-i vürûd olup husûs-ı mezbûrî sâl-hürde kimesnelerden bi'l-istiknâh tecessüs olunup hîn-i

fetihden ilâ-yevminâ eyâlet-i Çıldır'da ekilüp ve hâsıl olmadığından başka işbu târihe gelinceye kadar penbe ve rişte-i penbe ve kozalı penbenin îcâb iden resm-i mîrî ve mukâta'ası nâmıyla habbe-i vâhide matlûb olunması ile mükellef dahi olduğumuz yoktur. Vilâyetimiz sengistân ve cengelistân ve ekserî mahalleri mîşe ve orman olup münbit ve mahall-i feyz ü berekât olmayup kalflü'l-ma'âş ve endek-nümâ yer olduğundan bi-haze't-takrîb muhtâc-ı merhamet-i tâc-dârîden fukarâ kullarının niyâzlarını ve Başmuhâsebe'de olan kaydı ba'de't-tashîh terkîn buyurulmasına irâde-i hazret-i zıllüllâhi ta'alluk ve terahhüm niyâzımızı der-bâr-ı ma'delet-karâra i'lâm idivir" deyü iltimâs itmeleriyle fi nefsi'l-emr, eyâlet-i mezbûrde penbe ekilüp hâsıl olduğu ve resm-i mîrî ve mukâta'ası nâmıyla habbe-i vâhide matlûb ve cârî olmaduğuna ilm-i dâ'iyânem lâhik olup ol ki vâkı' hâldir, alâ-vukû'ihî huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı hazret-i âsafânelerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî 25 Ş. Sene 37

152.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Bu def'a vâlî-i vilâyetimiz vezîr-i ma'delet-semîr hazretleri taraf-ı sâmililerine vürûd iden iki kıt'a tahrîrât-ı âlîleri me'âl-i mekârim-iştîmâli ma'lûm-ı âcizânemiz olup ber-muktezâ-yı maslahat Erzurum havâlisine vüzerâ-yı izâmın tecemmü' ideceklerinden bahisle Mâmervân ve Oltu kazâlarında Erzurum ağavâtından Ser-zağariyân vakit Ağası Seyyid Mehmed Ağa Ser-zağariyân-ı Dergâh-ı âlî'den Hüseyin Ağa ve el-Hâc Hüseyin Ağa ve Mehmed Ağa ve el-Hâc Ahmed Ağa ve Memi Ağa der-uhde ve iltizâm eyledikleri zahîrelerini Erzurum'a nakl itmelerine ruhsat virilmesi ve sâ'ir kazâlar dahi satlık zahîrelerini arabalara tahmîl ve götürüp sevk, Erzurum'da bey' itmeleri irâde buyurulmuşıdı. Öteden berü Erzurum ile Ahîsha hem-civâr ve hakk-ı mücâvereti edâ ve te'diye elzem idüğü âşikâr ise de Çıldır Eyâleti ne derece serhadd-i sedîd-i hâkânîden ve ez-her cihet emr-i muhâfazası akdem-i umûrdan idüğü ma'lûm ve Acaralar [vr.67b] ve Şavşıdlar ve Livane ve Keskim semtleri kazâlar[1] sengistân ve cengelistân ve yiyecek zahîreleri olmadığı nümâyân ve nefsi-i Ahîsha ve Hartus ve Ahilkelek ve Azgur ne gûne leb-i a'dâ-yı dînde vâkı' ve fukarâsında dahi âsâr-ı imâret olmayup hırâset ve zirâ'ate dest-rest

olamadıkları âşikâr olup fakat bi'l-iktizâ Mamervan ve Oltu câniblerinden birer mikdâr zahîre celbiyle tevsî'-i ma'âş sekene-i serhadde ihtimâm olunarak fukarâ ve zu'afânın cüz'î ve küllî ma'âşatına vesîle ve cümlesi mezkûr sancaklara olan zahîrelere medd-i nigâh-ı intizârları bedîdâr iken nefis-i Ahîsha'da vâkı' mîrî anbârlarının bi'l-küllîye zahîreden hulüvvü sem'zede-i cenâb-ı şâhâne olarak serhaddini hıfz ve sıyâneten ve hîn-i iktizâda sarf ile mukâbele-i a'dâda rehîn-i metânet ü takviyyet için mukaddemce Erzurum anbârından ma'lûmü'l-keyl zahîre inâyet buyurulmuşiken bir mikdârı zuhûr ve ekserîsi mahallinde bâkî kaldığı sekene-i serhad kulları rehîn-i hayret ü ıztırâb itmişiken Oltu ve Mamervan kazâlarında ağa-yı mûmâ-ileyhim kullarının iltizâmları olan karyelerin a'sâr-ı şer'îyyesi Erzurum'a nakli lâzım gelse sekene-i serhaddin kat'-ı ümîdiyle perîşâniyyetine sebep-i müstakil olacağı cezmen ve yakînen ma'lûmumuz oldukda, ulemâ vü sulehâ ve vücûh-ı memleket bi'l-cümle niyâz ve recâlarını bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî Gurre-i C sene 38.

153.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Sedd-i sedîd-i âhen-kilid-i serhaddât-ı hâkâniyeden işbu serhadd-i mansûre sekenesi kulları hakkında pertev-rîz-i uyûn-ı şühûd olan âfitab-ı merâhim-tâb-ı enzâr-ı şefkat ü inâyet-i aliyyeden tâ-be-külû? müsteğrak olduğumuz en'ime-i ihsân ve lütf-ı ferâvân-ı hazret-i şâhânenin bi'l-aczi ve'l-kusûr edâ-yı hakk-ı teşekküründe be-evlâd u iyâl subh u şâm bi's-şevki ve'l-garâm secde ber-güzâr dergâh-ı hazret-i Rabbi'l-enâm olup sebep-i fevz ü felâh-ı dâreyn ve gerden-i âcizânemizde ayn-ı farz ve farz-ı ayn olan rûh-ı kâlib-i ümem şevketlü kudretlü mehâbetlü kerâmetlü zıllüllâh-ı fi'l-âlem efendimizin devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ve kıvâm-ı hengâm-ı ferr ü haşmet ve iclâl-i saltanat-ı seniyyeleri de'avâtına hasr-ı evkât-ı hayât ve ref'-i râyat-ı muvâzabet üzre iken ³⁷²لان شكرتم لازيدنكم mazmûn-ı mübâreki hakk-ı kemterânemizde peyker-nümâ-yı mevki'-i zuhûr olmakdan nâşî mübârek zamîr-i ilhâm-semîr-i cenâb-ı cihân-perverîden rahmen ve kerâmeten eyâlet-i Çıldır bâ-

³⁷² Eğer şükr ederseniz ziyadeleştiririm. Kur'an-ı Kerim, İbrahim Suresi, Ayet, 7

rütbe-i vezâret uhde-i istihâline tevcîh ü inâyet buyurulan Benderli Ali Paşa hazretleri evân-ı tufûliyyet ve ünfûvân-ı şebâbetlerinden serhad-nişîn-i uğûr-ı dîn ü Devlet-i aliyye'de germ ü serd-i bî-payân ile ülfet-girifte ve sâye-i rikâb-ı kamer-tâb-ı hüsrevânenen perver-şiyâfte ve serrâ u darrâda rızâ-yı aliyyeyi görür gözedür olduklarından makarr-ı hükûmetlerine vürûdlarından ile'l-ân zât-ı şecâ'at-simât-ı vezîrlerinde merkûz ve müstebân olan âsâr-ı hasene-i serhad-perverî ve secâyâ-yı müstahsene-i rızâ-dârî icrâsıyla cümle fukarâ ve zu'afâ ve umûm sekene-i serhad kullarına bast-ı cenâh-ı diyânet ü mürüvvet ve her hâl ü hükûmetlerinde şerî'at-ı garrâya mütâba'at iderek rûz be-rûz mu'âmele-i cemîle ve mücâmele-i cezîle ile vedî'atullâh olan fukarâyı de'avât-ı hayriyye-i saltanat-ı seniyyeye mükibb ü müdâvim itmekde olduğu ve çokdan berü sîne-kûb-ı intizâr iken el'hamdü lillâhi alâ-nevâdiri âlâ'ehû ve tevâtürî na'ma'ehû arzu ve ümîd-i [vr.68a] âcizânemize muvâfık böyle serhad-perver-i şecâ'at-nihâd ve fukarâ-nevâz-ı mürüvvet-güster ve diyânet-şi'âr vâlîye mukârenetimiz mahz-ı âsâr-ı kerâmet-i zamîr-i ilhâm-pezîr-i cenâb-ı kişver-perverîden olduğu meczûmumuz olup bu vechile enzâr-ı inâyet ve marhamet-i zıllüllâhiye mazhariyetimizin edâ-yı farîza-i teşekkürünü hâvî dergâh-ı ma'delet-karâra arz ve mahzar-ı şükr-güzârımızı musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî Gurre-i Za sene 35.

154.

Divân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Medîne-i Ahîsha'nın Gümrüğü Mukâtası, Erzurum Gümrüğü merbûtâtından olup be-her sene Mart'ı hulûlünde iktizâ iden şart-nâmesi vâlî-i vilâyet tarafından sükkân-ı vilâyetin münâsib olanlarıçün celb ve i'tâ buyurulmakda ve iki üç seneden berü Ahîsha ocaklusundan sekiz nefer mer'iyü'l-hâtır kesân uhdelinde olup bu def'a dahi otuz dokuz senesi Mart'ı takarrub itmek hasebiyle selefleri devletlü es-Seyyid Ahmed Paşa hazretleri tarafından mukâta'a-i mezbûrenin zâbit-nâmesi celb ve kemâ-kân sâbık mültezimlerine i'tâsı tasmîm buyurularak şart-nâmesi vürûduna kadar bersem-i âdî rü'yet ve idâreleriçün yedlerine bir kıt'a buyuruldu i'tâ buyurmuşlar iken infisâlleri iktizâ itmekle eger-çi gümrüğü-i mezbûrun nemâsı kalîl

ve hattâ bedel-i iltizâmı fi'l-asl dört bin guruş iken birkaç seneden berü ve bilâ-mûcib refte refte mahallinden yedi bin guruşa iblâğ olduğundan îrâdı nümû-dâr olmadığı ma'lûm-ı ilm-i devletleri olacak keyfîyyetden ise de teşrîf-i meyâmin-redîf-i veliyyü'n-ni'amânelerine kadar mukâta'a-i mezkûrenin müddeti münkazıyye olup bilâ- sened sene-i âtiye îrâdına kesr ü fütûr ve ba'zı tüccârânın umûrlarına atâlet âriz olacağından başka el-yevm müte'ahhidûn-i mûmâ-ileyhim kulları her hâlde sıdk u istikâmetle ma'rûf ve vülât-ı izâm hazerâtının re'y ü rızâlarına muvâfık-ı hâl-i müttefikâne hareket ve tüccârâna ve sâ'ir sekene-i serhad birle hüsn-i zinde-gânî ve ülfet ile me'lûf olduklarına nazaran gümrüğü-i mezbûr sene-i âtiye Mart'ı hulûlünden şart-nâmesi vürûduna kadar kemâ-kân sâbık mültezimleri Ser-Turnâ-yı Dergâh-ı âlîden Ömer Ağa ve Dursun Ağa ve Kâtib-i Yeniçeriyân Numan Efendi ve Serdengeçdi ağavâtından esbâk Mehmed Ağa ve Dede Ağa ve Fethullah ve Ahmed Ağa ve Süleyman Ağa kulları tarafından zabt ve idâre olunmasını hâvî bir kıt'a buyuruldu-ı şerîfleri i'tâ ve inâyet ve zâbıt-nâmesi dahi vâlî-i Erzurum Serasker-i zafer-rehber hazretleri cânibine tahrîren isticlâbı husûsuna lütf u mürüvvet-i hidivâneleri masrûf ve bî-dirîğ buyurulmak tasvîb ve temennâsı dîvân-ı meymenet-bünyân-ı âsafânelerine i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre fi gurre-i Cemâziye'l-âhir li-sene tis'a ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

[vr.68.b]

155.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Eyâlet-i Çıldır sâkinlerinden Hartus sancağı beyi Mehmed Ağa öteden berü ayyaş-ı hevâ perest bir zâlim-i şekâvet-güzîn-i hân-ters? olup nefesine râci' olan kabâhat-ı dîrîyesine bakılmayarak eyâletimiz buraya vürûd iden vülât-ı izâm hazerâtı taraflarından serhadd-i mezkûreyi sıyâneten vakit vakit vesâyâ-yı lâzıme ile ıslâhına sa'y olunmak üzere iken şakî-i merkûm bir müddetden berü ni'met-i İslâm ve nân u nemek-i hazret-i pâdişâh-ı nusret-irtiyâmı küfrân ile İrân eşkiyâsı ser-berâverde-i bağı u şekâvet olaludan berü meyl ü mütâba'at sûret-i nümû-dâr oldukça vâlî-i vilâyetimiz es-Seyyid Ahmed Paşa hazretleri tarafından pend ü nesâyih ile taltîf ve

câdde-i salâh ve rızâ-perverîye sevk ve indlerinde meks ü tevkîf ider iken kazâ ve kurâsının mahsûlâtını celb ve derc itmek bahânesiyle bi'l-ısrâr tâlib-i ruhsat olup hânesine vardığı anda İranlı Revan serdârı ve karındaşı Hasan Han ve Abbas Mirzâ taraflarına peyâ-pey âdem gönderüp icrâ-yı mekâtib ve mukâleme ve ittifâk ve mu'âhedesi tahkîk ve mu'âyene olduğu kâbil-i havsala-i rızâ-cûyî ve İslâmiyyet olamayup izâlesi derece-i vücûbe resîde olduğundan ümerâ-i eyâletden Livane beyi Süleyman Bey ve Ardahan beyi Ali Bey ve Satlil beyi Yümnî Mehmed Bey ittifâkları ve şakî-i merkûmun i'dâm ve izâlesi cenâb-ı pâdişâhî muktezâsından olduğuna mebnî vâlî-i vilâyetimiz hazretleri Dergâh-ı âlî kapucıbaşlarından Acara mütesellimi Ahmed Bey kullarını me'mûr idüp işbu Saferü'l-hayrın on üçüncü yevm-i Salı ale's-seher Hartus kal'asına varup taşrasını zabt ve şakî-i merkûm birkaç adamla iç kal'aya su'ûd ve tahassun itdiyse bir gün bir gece tâb-âver olamayup avn ü inâyet-i rabbânî ve kuvve-i kâhire-i ikbâl-i hazret-i cihân-sitânî ile der-akeb ahz ve cezâ-yı mâ yelîkası tertib ve ser-i maktû'ı bâr-gâh-ı felek-dest-gâh-ı cihân-penâhî kılınup her hâlde sâye-i şâhânede bu misillü hâ'in-i dîn ü devlet ve a'dâ-yı mülk ü millet makhûr ve müdemmer olup yâverî-i tevfik-ı aliyye-i cenâb-ı Hayy ü Meste'ân şevketlü kudretlü mehâbetlü kerâmetlü rûh-ı kâlib-i ümem, zıllüllâhi fi'l-âlem efendimiz eyne-mâ kânû ve teveccühû mansûr ve muzaffer ve hüsn-i enzâr-ı memâlik-perverî ve sâye-i aliyye-i merâhim-güsterîleri sekene-i serhad kulları üzerinde dâyim ve müstekarr olmak de'avâtına hasr-ı enfâs-ı muvâzabet ve iştigâl üzere olduğumuz beyânı ve şakî-i merkûmun mukaddem ve mu'ahhar Revan serdârı ve karındaşı Hasan Han taraflarına gönderilan varakaları ve mersûmât-ı bî-îmân taraflarından gönderilmiş mefhûmât aynen tutulup vâlî-i vilâyetimiz tarafından derbâr-ı ma'delet-karâra takdîm kılındığı mahzar-gûne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Hurre fi gurre-i Rebî'ul-evvel li-sene semân ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

[vr.69a]

156.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Eyâlet-i Çıldır sâkinlerinden Hartus sancağı beyi Mehmed Ağa öteden berü ayyâş, hevâ-perest bir zâlim-i şekâvet-güzîn-i hân-ters? olup nefesine râcî' olan kabâhat-ı deriyyesine bakılmayarak eyâlet-i mezbûreye vürûd iden vülât-ı izâm hazerâtı taraflarından serhadd-i mezkûreyi sıyâneten vakit vakit vesâyâ-yı lâzime ile ıslâhına sa'y olunmak üzre iken şakî-i merkûm bir müddetden berü ni'net-i İslâm ve nân u nemek hazret-i pâdişâh-i nurset-irtisâmı küfrâne ile İran eşkiyâsı ser-berâverde bağı u şekâvet olalıdan berü meyl ü mütâba'at sûreti nümû-dâr oldukça vâlî-i vilâyetimiz es-Seyyid Ahmed Paşa hazretleri tarafından pend ü nesâyih ile taltîf ve câdde-i salâh ve rızâ-perverîye sevk ve indlerinde meks u tevkîf ider iken kazâ ve kurâsının mahsûlâtını celb u derc itmek bahâhesiyle bi'l-ısrâr tâlib-i ruhsat olup hânesine vardığı anda İranlı Revan serdârı ve karındaşı Hasan Ağa ve Abbas Mirzâ taraflarına pey-â-pey âdem gönderüp icrâ-yı mükâtebe ve mükâleme ve ittifâk ve mu'âhadesi tahkîk ve mu'âyene olunduğu kâbil-i havsala-i rızâ-cûyî ve İslâmiyyet olamayup izâlesi derece-i vücûba resîde olduğundan ümerâ-yı eyâletden Livane beyi Süleyman Bey ve Ardahan beyi Ali Bey ve Satlil beyi Yümnî Mehmed Bey ittifâk u meşveretleriyle vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri tarafından şakî-i merkûmun i'dâmına teşemmür ve azm-i muzammem olunmuşiken husûs-ı mezbûrun künh ve hakîkatini şark cânibinde me'mûr hademe-i Devlet-i aliyye'nin inhâ ve ifâdesiyle mün'akis-i müzât-ı zamîr-i ilhâm-semîr-i cenâb-ı şevket-penâhî olmakdan nâşî hakkında mehâbet-rîz-i sudûr olan fermân-ı kazâ cereyân-ı me'âl-i vâcibü'l-imtisâl mantûku üzre ittifâkları ve şakî-i merkûmun i'dâm ve izâlesi irâde-i cenâb-ı pâdişâhî muktezâsından olduğuna mebnî vâlî-i vilâyetimiz hazretleri Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından Acara mütesellimi Ahmed Bey kullarını me'mûr idüp işbu Saferü'l-hayrın on üçüncü yevm-i Salı ale's-seher Hartus kal'asına varup taşrasını zabt ve şakî-i merkûm birkaç âdemiyle kal'aya su'ûd ve tahassun itdiyse de bir gün ve bir gice tâb-âver olamayup avn u inâyet-i rabbânî ve kuvve-i kâhire-i ikbâl-i hazret-i cihân-sitânî ile der-akeb ahz ve cezâ-yı mâ-yelikası tertîb ve ser-i maktû'ı takdîm-i bâr-gâh-ı felek-dest-gâh-ı cihân-penâhî kılınup her hâlde sâye-i şâhâne bu misillü hâ'in-i dîn ü devlet ve a'dâ-yı mülk ü millet makhûr ve müdemmer olup yâverî-i tevîk-i alliyeye-i cenâb-ı Hayy ü Müste'ân ile şevketlü kudretlü mehâbetlü kerâmetlü rûh-i kâlib-i ümem zıllüllâh-i fi'l-âlem efendimiz eyne-mâ kânû ve teveccehû mansûr u muzaffer ve hüsn-i enzâr-ı memâlik-perverî ve sâye-i aliyye-i

merâhim-güsterîleri sekene-i serhad kulları üzerinde dâ'im ve müstekar olmak de'avâtına hasr-ı enfâs-ı muvâzabet ve iştigâl üzre olduğumuz beyânı ve şakî-i merkûmun mukaddem ve mu'ahhar Revan serdârı ve karındâşı Hasan Han taraflarına gönderilen varakaları ve mersûmâtı bî-îmân taraflarından gönderilmiş mefhûmât aynen dutulup vâlî-i vilâyetimiz tarafından der-bâr-ı ma'delet-karâra takdîm kılındığı arz-ı hâli musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs alâ- vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i Ra sene 38.

[vr.69b]

157.

Divân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Bâ-hatab-ı ..? Serasker Erzurum'a sâye-endâz-ı teşrîf ve iclâl buyurdıklarından ile'l-ân yedi kıt'a lâzümü'l-muhâfaza kılâ'-ı hâkânî hâvî çâr tarafı gâ'ile-i a'dâ ile mahsûr ve hatar-nâk eyâlet-i Çıldır'ın ızdırâb ve muhtâciyeteri ale't-tevâlî be-i'lâm u mahzar hâk-i pâ-yi devletlerine arz veistirhâm olunduğunun netîcesi taraf-ı veliyyü'n-ni'amânelerinden hâl-i keyfiyet kemâ-hüve hakkahû Der-aliyye'ye ifâde birle esbâb-ı takviyye ve muhâfazadan zehâ'ir ve sâir cihetler ile icrâ-yı dest-gîrî mu'âvenet ve emr-i muhâfazada tabassur ve tedâbir-i lâzimeye nasb-ı nefsi-ikdâm olunmak tenbîhâtını hâvî ümerâ-yı eyâlet ve ahâlî-i vilâyete pey-der-pey emir-nâmeleri irsâline inâyet ve vâlî-i vilâyetimiz tarafına tahrîr ve inhâ buyurulup âteş-i sâman-sûz-ı hayret ve me'yûsiyyetimize isâle-i aynü'l-hayât rahm u şefkat buyurulmak ümîdinde iken bu eyâletin öteden berü düşmenin sayup bizim gevindiğimiz bir mikdâr güzîde askeri Acara ve Livane kazâlarından olup sâ'ir kazâların köylü ve derînini asker denilecekleri dahi bunların kuvvetiyle muhâfaza-i kazâ ve enhâda i'mâl olunabilir me'mûlünde bu def'a bunlar dahi be-emr-i cihân-mutâ'î ma'îyyet-i devletlerine me'mûriyetlerinden cânib-i me'mûriyetlerine azîmet üzere oldukları ve alime'llâhü te'âlâ ve kefâ işbu on gün zarfında üç dört yüz kadar Moskovlu melâ'îni Azgur boğazına çıkup Azgur kal'asına iki sâ'at mesâfede vâkı' yüz senelik harâbe karyeyi ta'mîr ve etrâfında furunlar inşâ itmekde olup Azgur ahâlîlerinin pey-â-pey feryâdcıları gelüp isti'ânede olduklarından ne tarîk ile i'ânet

ve ne kuvvet ile takviyyet virilmek ve bir taraftan Ahılkelek ve Hartus ve Çıldır ve Ardahan ve Göle ve Penek ve Oltu ve Mamervan kazâ ve kılâ'ı kim ile muhâfaza ve kal'alarına nereden mu'âvenet olunmak husûsunda umûm ahâl-i vilâyet müstağrak-ı bahr-i acz ü hayret ve keyfiyyet-i âcizâneleri melâz-ı melkûfân-ı aktâr-ı şark olan hâk-i pâ-yi rahîmânelerîne arz ve istişfâ' olunmak esnâsında Ağzıaçık'dan kalmış bir mikdâr zahîre mevcûd add olunarak kıymet-i râyiciyle Kars'da me'mûr mübâya'acı kulları tarafına bey' u fûrûht olunması vâlî-i vilâyetimize iş'âr ve tahrîr-i dâverîlerinden ma'lûm-ı ahâlî olup sagîr ve kebîr sekene-i serhadda ez-her cihet îrâs-ı hayret ve me'yûsiyyet ve miyân-ı ümîd ve hamiyet-şikest itdiği mahsûsan bir mu'temed kulları ta'yîn ve istiknâh-ı hâl ile muhât-ı ilm-i dâverîleri olacağından kat'-ı nazar Ağzıaçık hayâtında kal'alara vaz' ve muhâfızıyyete sarf olunmak için bir mikdâr zahîre mübâya'ası tertîb olduğunda maktûl-i merkûm dört yüz somar zahîre virmek üzere ta'ahhüd ve kıymetini peşînen ahz itmiş olup zehâ'ir-i mezkûreden fakat Ardahan kal'asına virdiği yüz somar zahîre dahi çürük alef mesâbesinde ekl ü sarfa gayr-i sâlih olduğundan kabûl olunmayup redd olunup bâ-emr-i âlî i'dâmı esnâsında mezkûr dört yüz somar zahîre cümle ilm u ma'rifetleri üzere zimmetinde kalmış olmak hasebiyle mukaddem tertîp olduğu üzere maktûlün Hartus kal'asında kalan zahîresinden bir mikdârı Ahılkelek ka'asında mevcûd muhâfızının me'kûlâtına medâr olmak için sevk ve bakâyâsı Hartus kal'ası muhâfızlığı cümle ümerâ ve ahâl-i vilâyet re'y ü iltimâslarıyla Selim Paşa-zâde [vr.70a] Ahmed Bey kullarına tefvîz ve ihâle olunup muktezî asker ile iki mâh ikâmetinde ekl ü sarf ve ilâ-yevminâ hâzâ hitâma-resîde olup ve cânib-i devletlerine fûrûht olunmakda olduğu inhâ olunan Penek'de hinta ve şa'îr bir yüz somardan ziyâdece zahîresi olup ol dahi ekl ü ameale gayr-i sâlih ve naklinde su'ûbet olduğundan yine maktûlün zimmetine mahsûben tebdîl ve kıymetiyle âhar münâsib mahallerden tedârük ve Ahılkelek kal'asına nakl ve bu âna kadar nihâyet bulup imdi gerek kal'a-i mezbûre ve gerek Hartus ve Azgur ve Çıldır ve Ardahan ve Göle ve Penek ve Oltu ve Mamervan kazâlarında muhâfaza-i kılâ' ve enhâ için asker ve zahîre ve mühimmât mütâlebelere olup zahâyirin dahi vücûdu olmayup i'âne ve takviyyetlerine dahi sûret-i âhar ve imkân bulunamadığından ahâl-i vilâyet bi'l-umûm vâye-mend-i ızdırâb u hayret ve evvel Allâh sâye-i hazret-i cihân-dâriyle hüsn-i enzâr-ı merâhim-disâr-i serhad-perverîlerine eşedd-i htiyâc ile

muhtâciyyetimize nazaran ve hâl-i acz-iştimâl-i lehîfânemize rahmen ve şefkaten kuvvetü'z-zahr ümîd ve emânımız olan zahîre ve sâ'ir cihetleriyle icrâ-yı dest-gîr ve mu'âvenet ve ol-vechile bir alay vedî'atullâh olan sekene-i serhadd-i ibâdullâhî mesrûr ve du'acı buyurulmak niyâzları pîş-gâh-ı inâyet-dest-gâh-ı âsafânelerine î'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlîke fî gur-re-i Cemâziye'l-âhir li-sene semân ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

158.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Serhaddât-ı hakâniyyeden hudûd be-hudûd leb-i a'dâda vâkı' işbu eyâlet-i Çıldır kılâ' ve bukâ' ve kazâ ve enhâ muhâfizîn ve sekene-i serhad kullarının her hâlde muhtâc ve hücûm-ı a'dâ-yı dîn ü millet gâ'ileleriyle muztarib ve bî-râhat olup esbâb-ı mudâfa'a-i a'dânın cüz'-i a'zamı ve malzeme-i akdem ve ehemmi olan mikdâr-ı vâfî zehâ'ir i'tâ ve inâyet buyurulmak niyâzında bundan akdem takdîm-i hâk-i pâ-yi merâhim-ihtivâları kılınan î'lâm ve mahzar-ı ahâlî ve mezâminince vâlî-i vilâyetin tahrîr ve ifâdeleri karîn-i enzâr-ı lütf u âtîfet-i veliyyü'n-ni'amâneleri buyurulmaktan nâşî Trabzon iskelesinde mevcûd zehâ'ir-i mîrîden havâleten celb ü nakl olunmak üzere be-keyl-i İslâmbolî beşbin keyl hinta inâyet buyurulduğu şeref-sünûh iden iki kıt'a evâmir-i şerîfe mantûkundan müstebân olup ancak zehâ'ir-i mezkûre gerek berren istikrâ ve gerek bahren sefine ve kirâ ile nakli fiyât-ı mu'ayyenesi ez'âf-ı muzâ'afa tecâvüz ideceğinden başka min külli'l-vücûh imkândan hâric idüğü bedîhî olup eyyâm-ı bahâr takarrub ve melâ'în-i A'câm ile hudûdumuz miyânesinde hâyil olur şenlik ve imâret ve kılâ' kalmamış olduğundan işbu nevrûz hulûlünde âyîn-i deriyye ve niyet-i fâsidesi üzere hudûdumuza tahattî ve îsâl-i gezend ü hasâret ideceği bî-iştibâh olup eyâlet-i mezbûreyne ekser kılâ' ve kazâsı muhâfizîn-i süvârî ve piyâdeye muhtâc ve yedi sekiz mâh ale't-tevâlî kışa kadar yem ve me'kûlâtlarına kâfî zehâ'irin adem-i vücûdu bir gâ'ileye makîs olmayup şimdiden müddehar ve mütedârik bulunmadığı ma'âzallâh yalnız eyâlet-i mezbûre değil memâlik-i mahrûsenin ekser mahâlline nedâmet ve husrânı mûris olacağından hâl-i hayret-iştimâl-i âcizânemimize rahmen ve şefkaten Trabzon iskelesinden inâyet buyurulan beş bin keyl hintanın nakli tâkat-şiken-i sûret-i imkân

olmadığından eslâfları hengâmında câdde-i imkân ve suhûletle sevk ve tertîb buyurulduğu üslûb üzere zahâyir-i mezkûre taraf-ı devletlerinden Mamervan kazâsına kadar sevk ve nakl olunmak üzere Erzurum anbârlarından inâyet ve yâhûd etrâfdan vakt ü zemânıyla iştirâ ve celb olunmak için [vr.70b] fiyât-ı mu‘ayyenesi hisâbıyla bedelen ve nakden i‘tâ ve ihsân ve gâ‘ile-i a‘dâ ile min-küllî bâb mahsûr ve meslûbu‘l-ihytiâr olmazdan akdem ol vechile imdâd u mu‘âvenet-i dâverâneleri icrâ buyurulmak niyâzında oldukları pîş-gâh-ı inâyet-dest-gâh-ı veliyyü‘n-ni‘amânelerine i‘lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân men lehü‘l-emr ve‘l-ihsânındır.

159.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Bundan akdem hengâm-ı şitâda Rusyalunun hudûdumuza olan memer ve me‘âbiri çâr taraftan kesret-i berf ve şiddet-i sermâ ile mesdûd ve eyyâm-ı bahâra kadar ibrâz-ı kast u mefsedete adem-i kudreti nümû-dâr ve eşkiyâ-yı A‘câmın bu havâîlere bir sû‘-i hâl ve hareketi gayr-i vukû‘undan ve me‘mûrîn-i sâ‘irenin celb ü cem‘i husûsu vesîle-i takviyyet olacağından Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından Acara mütesellimi Ahmed Bey bir mikdâr askeriyle Serasker-i aktâr-ı Şark devletlü Rauf Paşa hazretleri tarafından matlûben celb ve eyyâm-ı bahâra takarrub ve me‘mûrların peyâ-pey tevârüdünde mûmâ-ileyh kullarının ric‘atleri iktizâ ve vâlî-i vilâyetimiz ma‘iyyetine vürûd idüp sâ‘ir ümerâ ve ahâlî-i vilâyetle rûz u leyâl hıfz u hirâset-i kılâ‘ ve kazâlarımız esbâbına ittifâk-ı ârâ bezl-i vüs‘ u gayret ve cân-ber-dehân-ı hayret iken A‘câmın Kars’a tecâvüz ve hasâreti vukû‘unda işbu serhaddin hâlini vakti şitâyâ kıyâs ve haterâtı müstelzimü‘l-inhisârâtı ez‘âf-ı ihtimâlden ihsâs ile gerek Serasker-i müşârun-ileyh ve gerek Kars muhâfızı taraflarından bi‘l-ihytiâc mevcûdumuz olan kazâlarımız askeri matlûb ve mütâlebelerinden ibrâm ve ısdârlarına mebnî vakt ü hâl-i vilâyetimiz şitâ mevsimleri gibi olmayup eyyâm-ı bahâr hulûlünden sonra A‘câm Kars’a tecâvüz ve hasâratı takrîbi hem-hudûd olan kazâlarımıza ne mertebe lâzımı‘l-muhâfaza serhad olduğu ve Rusyalunun hudûdumuza olan memer ve ma‘beri çâr taraftan güşâde olup kadem kadem bu cânibe semt-i hudûd başlarına ve boğazlarda mürür-gâhlarına asker ve tedârükâtını tehiyye itmesi be-her hâl sû‘-i kâsd ve fesâdını müntic olduğu tecribe-i sâbıkamız

üzre aralıkda vâkı' olan niçe niçe hiyel-i rûbâhiyânesinden zâhir ve müstevlel olduğuna nazaran küffâr tarafında olan kılâ' ve kazâlarımızın istihkâm ve muhâfazası ve mukâbele-i düşmen gâ'ileleriyle mütehayyir ve muzdaribu'l-hâl böyle serhadden asker ihrâcı bir vechile tecvîz ve tasavvur derece-i imkânda olmadığı kifiyatı bâ-mahzar-ı mufassal ve i'lâm cânib-i Seraskerîye ifâde ve ve isti'fâmıza adem-i i'tibâr ve müsâ'adelerinden mahzar ve i'lâm-ı âcizânemizi aynen Der-bâr-ı aliyye'ye takdîm ve tekrâr bu taraftan asker me'mûlünde olduğu bu def'a vâlimiz tarafına şeref-vürûd iden emirnâme-i seniyyeden müstebân ve husûs-ı mezbûr ahâlî-i vilâyetiyle lede'l-müzâkere mümkün ise bir mikdâr asker Erzurum'a ve bir mikdâr Kars'a gönderilmek emr ü tenbîhi ma'lûm-ı âcizânemiz olup cümle ümerâ-i eyâlet ve ahâlî-i vilâyetiyle merreten ba'de uhrâ lede'l-müzâkere mukaddem ve mu'ahhar takdîm olunan mahzar ve i'lâm-ı memlûkânemiz derûnunda derece-i tahakkukda arz ve tafsîl olunmuş ve vâlî-i vilâyetimiz tarafından dahi iltimâs ve ibrâm ile inhâ ve ifâde itdirilmiş olan keyfiyât-ı hâl u hey'et ve ızdırâb-ı hayret ve vilâyetimiz rûz be-rûz tahakkuk ve tezâ'ufda iken bu günde bu serhadden kazâ-ı âhara asker ve imdâd gönderilmek ez-her cihet hatar-ı azîme [vr.71a] mûcib idüğü azheriyetden her ne takrîb olsa Erzurum'a veya Kars'a asker göndermenin tarîk-i tecvîz ve imkânı bulunamadığı ve hasbeten lillâhi ve li-râsûlih bu bâbda afv ve merhametle bir alay sekene-i serhad kullarının kayd-ı esr-i hayret ve ızdırâbdan i'tâk ve mukaddemki niyâz-ı müzevvece üzre Serasker müşârun-ileyh tarafına başka ve umûm ümerâ ve ahâlî-i eyâlete hitâben başka evâmir-i şerife inâyet ve ihsân buyurulmak niyâzında oldukları bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî pây-e-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre zâlike fî gurre-i Cemâziye'l-âhir li-sene semân ve selasîn ve mi'eteyn ve elf.

160.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Akdemâ hengâm-ı şitâda a'dâlarımızın râh ve güzer-gâhları mesdûd ve eyyâm-ı bahâra kadar sû'-i kâsd u hareket idemeyeceği ve A'câm'ın bu havâlîye i'lân-ı şekâveti henûz bukû' bulmayup me'mûrların celb u cem' husûsu vesîle-i takviyyet olacağından Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından Ahmed Bey kulları ol tarafa

celb olduğu evânda te'hîrine dâ'ir <<mîr-i mûmâ kulları ric'at ve sâ'ir ümerâ ve ahâlî-i vilâyetle hıfz u hirâset>> ahâlî-i serhad kulları tarafından niyâz ve istid'â olunmamıştı. eyyâm-ı bahâr hulûl ve me'mûrînin pey-â-pey tevârûdünde mîr-i mûmâ [ileyh] kulları ric'at ve sâ'ir ümerâ ve ahâlî-i vilâyetle hıfz u hirâset-i kılâ' ve kazâlarımız esbâbına bi'l-ittifâk sarf ü vüs'-i gayret ile bî-hâb u râhat iken A'câm'ın Kars'a tecâvüz ve hasâreti vukû'unda işbu serhaddin hâlini vakt-i şitâya kıyâs ve hatarât-ı müstelzimü'l-hasârâtını hilâf-ı inhâlarına mebnî ez'âf-ı ihtimâlden ihsâs ile bi'l-ihtiyâc mevcûdumuz olan kazâlarımız askeri matlûb ve bu bâbda mahzûrât-ı kesîresiyle keyfiyyât-ı vilâyetimizin niyâz ve isti'fâları hâk-i pâ-yi rahîmânelerine takdîm olunan i'lâm ve mahzar-ı âcizânemiz der-aliyye'ye ba's ve asker virilmek husûsunda hıfz u hirâset-i vilâyete hâlel gelmemek üzere mümkün ise ve cânib-i Seraskerîlerine ve gerek Kars'a asker gönderilmesi mukaddem ve mu'ahhar vâlî-i vilâyetimiz tarafına şeref-vürûd iden iki kıt'a emir-nâme-i sadâret-penâhîden ma'lûm-ı âcizânemiz olup emr ve irâde-i aliyyeye imtisâl ve vâcibe-i uhde-i cân-sipârânemiz ise de mukaddemâ hâk-i pâ-yi devletlerine ve der-bâr-ı merhamet-karâra takdîm olunan mahzar u i'lâm ve bi'l-ibrâm vâlîmiz tarafından arz u inhâlarında tafsîl ve niyâz olduğu üzere böyle eyyâm-ı ihtilâl ve hengâm-ı nâzikde bu serhadden kalîl ve kesîr asker virilmek alimellâh ve şehide'llâh vücûh ile sekte ve hatar-ı azîmi müstelzim idüğünden bir vechile tecvîz ve imkân olunamayup bu bâbda kusûr-ı zarûriyyü'z-zuhûrumuzdan sarf-ı enzâr ve hakk-ı âcizânemizde afv ü merhametleri icrâ ve ol vechile mansûr-ı muvaffakiyetlerine askerden akvâ bir alay acez[e] bî-ser ü pânın de'avât-ı hayriyyeleri isticlâbînâ rağbet ü inâyet ve bi'l-evlâdı ve'l-ıyâl vâye-mend-i mesrûriyyet buyurulmak bâbında mahzar-gûna arz-ı hâl-i müstenidânemizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs pîş-gâh-i inâyet-dest-gâh-ı veliyyü'n-ni'amânelerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i Ca sene 38.

[vr.71b]

161.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

İşbu iki yüz otuz iki senesine mahsûb serhaddât-ı hâkânîden Ahîsha muhâfazasında bâ-emr-i âlî me'mûr ve müstahdem olan yüz iki nefer sür'atçıyân neferâtının müstehik oldukları nân-pâre ulûfelerinin vakt-ı inâyet ve zamân-ı i'tâsî hulûl idüp neferât-ı merkûme kulları muhâfaza-i mezkûrede hizmet-i lâzımelerin edâsına leyl ü nehâr sa'y-ı bî-şümâr idüp inâyet-i aliyye-i cihân-dârîye kemâl-i ihtiyâcları bedî-dâr olduğundan gerek sene-i mezkûre mahsûb ulûfeleri ve gerek otuz bir senesinin ocak tarafından ihâle buyurulup henûz teslîm ve der-dest olunamadığından bakāya kalan beş bin beş yüz guruş ulûfeleri ve otuz ve otuz bir senesi ulûfelerine mahsûb Kelkit Çiftliği mukāta'ası otuz beş ve otuz altı senesi mâlından havâle buyurulup seneyn-i mezkûreyn hisâbları rü'yet ve mahallerine edâ olunmuş olmak hasebiyle ibrâz-ı senedleriyle mümteni'ü'l-husûl olan beş yüz altmış guruş bakāya ulûfeleri i'tâ ve inâyet buyurulmasıyla teşettüt ve perîşâniyyet ve dûcâr oldukları ızdırâb-ı fakr u fâkadan sıyânet ve bundan böyle müstahak olduğumuz nân-pâre ulûfelerimizi Erzurum Gümrüğü'nden ve yâhûd İstanbul'dan inâyet ve ihsân buyurulmak niyâzında oldukların i'lâm olunmasını ifâde ve ilhâh itmeleriyle ol ki vâkı' hâl-i serhad ve neferât-ı mezkûredir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Hurrîre fi'l-yevmi't-tâsî' min şehr-i Zi'l-ka'deti's-şerîfe li-sene seb'in ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

162.

Ahîsha kal'asında mevcûd sür'at toplarına mühim ve elzem tophâne mühimmâtından noksân olan âlât ve mühimmât-ı lâzıme defteridir ki ber-vech-i âti'z-zikr beyân-şüd.

Mahtâb Kaburu: 10 Adet

At koşumu: 25 adet

Fünye sandık: 4 adet

Mât-tâb sandık: 6 adet

Hartuçluk şalı top: 100

Sünger kıyye: 4 adet

Tüylü tomar: 20 adet

Salkım çırha: 100 adet

Kofa: 10 adet

Çanta: 10 adet

At palanı: 50 adt

İşe yarar seng-i çakmak dâne: 5000

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Melâ'in-i A'câm-ı bed-fercâmın Kars hudûduna tahattî ve pâ-endâz-ı nekbet olup nefsi Kars'dan mâ'adâ kazâ ve kurâsında olan umûm fakr ve re'âyâsını âverde-i dest-i seby ü istirkâk ve emvâl ve mevâşisini nehb ü igâre ve Magazberd ve havâlisinde ordu-yı menhûsesini seriyeye-i makhûrelerini Çıldır ve Ardahan ve Göle ve Penek tarafına ta'yîn ve sevk itmiş olduğu tahkîk ve bugünde ve yanında eyâlet-i Çıldır hudûduna dahi tecâvüz ve istîlâsı azhar ve müstebân ve bir taraftan dahi Moskovlu keferesinin ser-i vaktimizde hâzır ve etrâf-ı selâsedden üzerimize hücûm u iktihâm ve ahz-ı sâr-ı intikâma lahza lahza fırsat-güzîn ve müteheyyi' olduğu mülâhaza-i muvahhişesi isti'âbından işbu sekene-i serhad fütâde-i ye's ü hayret ve ne tarafa ifâde-i hâl ve istimdâd olunacağına fikr ve endîşemiz pâ-y-mâl olmakdan bi'z-zarûre eyâletimizde vâkı' kılâ' ve bukâ'a ve top ve top-hâneleer tehiye ve istihkâmına bi'l-ittifâk ve sarf ü vüs' ü iktidâr el-yevm isti'mâli ehemm ü elzem olan top-hâne mühimmâtından noksân olup vücûdu olmayan takdîm olunan bir kıt'a mûmzâ defterde mastûr top-hâne mühimmâtına kemâl-i ihtiyâc ile muhtâc ve mevkûf olduğumuz [vr.72a] tîz elden muhtâc olduğumuz mühimmât-ı mezbûrenin vaktiyle inâyet ü ihsân ve ta'cîlen ve tesrî'an hızır-himmet ve merhametleriyle îsâline lütf u şefkat buyurulmak bâbında pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî gurre-i C sene 38.

163.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Sâbıkâ Erzurum vâlisi müteveffâ Emin Paşa'nın kâffe-i bakâyâ-yı zimemâtı cânîb-i mîrîden zabt olunup bakâyâ-yı merkûmenin sülüsü tenzîl ile sülûsânın yerlü yerinde tahsîline irâde-i seniyye ta'alluk itdiği bâbında sâdır olan fermân-ı âlî-şân mücebince Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından Mîr Ahmed kulları tahsîline ta'yîn ve me'mûr ve yedinde virilmiş olan defter-i mûmzâda Ahılkelek kal'ası mahallesine me'mûr kılınmış olan kapucibaşı kullarının hizmetinden kazâlarda bâkî üç bin yedi yüz elli guruş sülüsü olan bin iki yüz elli guruş ba'de't-tenzîl bâkî iki bin beş yüz guruş defter-i bakâ[yâ]-yı mezkûrde mastûr ve kayd olunmuş ise de kal'a-i Ahılkelek eyâdî-i küffârda iken sâye-i hümâ-vâye-i pâdişâhîde küffâr-ı hâk-sârın kal'a-i merkûmeden ihrâc ve tathîri husûsunda müteveffâ Selim Paşa hengâmında vürûd iden kapucibaşı kulları kal'a-i merkûme vürûd ve çirk-i küffârdan kal'a-i merkûmeyi tathîr ve tekmîl-i hizmet ve Ahîsha'ya vürûdunda ecel-i mev'ûduyla vefât ve kazâlara hizmet-i mübâşiriyyesi husûsu teccüs ve taharrî olunup sebt-i sicil olmadığından iktizâ iden mahallerden dahi tefahhus olunup ol vechile hizmet-i mübâşiriyye kazâlara tevzî' olunduğu istimâ' ve ma'lûmumuz olan mevâddan olmadığını pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Hurrîre fî gurre-i Cemâziye'l-âhir li-sene sitte ve'l-işrîn ve mi'eteyn ve elf.

164.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

İttifâk-ârâ ile karâr-gîr olup ale'd-devâm icrâsı bi'l-cümle me'mûrlara Anadolu ve Rum ilinin üçer kollarına pey-der-pey fermânlar ısdârıyla te'kîd ve envâ'-ı ve'îdât ile teşdîd kılınmakda olan men'-i mürûr nizâmına lâyıkiyle takayyüd ve dikkat olunmayarak şöyle tezkiresiz bir mahalden bir mahalle gitmekde ve husûsuyla bir kazânın âdemine âhar kazâdan tezkire virilmekde olduğu bu def'a tahkîk-gerde-i şâhâne olup icrâ-yı emr-i fermân-ı hümâyûna dikkat cümleye vâcibe-i zimmet iken bu keyfiyet me'mûrlar taraflarından ta'ahhüdü mutazammın âdî i'lâmât ve tahrîrât takdîmiyle icrâsında tesâmüh ve rehâvet ve belki tama'-ı hâma meyl ü rağbet olunmasından neş'et eylediğinden gayri o makûle kendü kazâlarından tezkiresüz çıkanlar girü çevrilmeyerek vardığı kazâdan yedlerine tezkire i'tâsı nizâm-ı merkûmun adem-i istikrârına bâ'is olacağı zâhir ve ve buna dâ'imâ ve müstemirren

ihtimâm olunmak lazım gelerek ba'de'l-yevm mugâyir hareket idenler lede't-tahkîk o makûlelerin bilâ-emân haklarından gelineceği mukaddem ve mu'ahhar sünûh ve sudûr iden evâmîr ve tenbîhât-ı şâhâneye amel ve hareket birle herkes kendi taht-ı hükûmetinde kâ'in memur ve ma'beri lâyıkiyla sedd ü bend iderek maslahatı olmayan meçhûlü'l-ahvâl eşhâsın tezkiresiz bir vechile salıverilmemesi ve sahîh maslahatı olanların dahi kazâsından tezkire almamış ise girüye i'âde kılınması esbâbını istihsâle ihtimâm olunmak bâbında hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Erzurum ve Serasker-i cânib-i şark devletlü Mehmed Emin Rauf Paşa hazretlerine [vr.72b] ve Erzurum kâdîsına ve Anadolu'nun sol kolu yemîn ve yesârıyla nihâyetine varınca cümleye hitâben şeref-bahş-ı sahîfe-i sudûr iden fermân-ı celîlü'ş-şân, tatar-ı hazret-i Sadr-i a'zamîden Ahmed Ağa kulları yed ü vesâtatiyle mahmiyye-i Ahîsha'ya lede'l-[vürûd] vâlî-i vilâyetimiz devletlü el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin dîvân-ı müşîrânelerinde ve lâzîmü'l-huzûr müvâcehesinde feth ü kırâ'et ve sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ ber-mantûk-ı emr-i âlî husûs-ı mezbûre ale'd-devâm ihtimâm ve dikkat olunduğu pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr. Hurrîre fî evâsıt-ı şehri Cemâziye'l-âhir li-sene erba'în ve mi'eteyn ve elf.

165.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Sülâle-i celîle-i se'âdet-i şâhânenin teksîr ve temâdîsi, reşehât-ı şehâb-ı ihsân-ı bî-Sübhâniye'den me'mûl ve muntazır iken işbu bin ikiyüz kırk senesi mâh-ı saferu'l-hayrın yigirmi ikinci mübârek cum'a gicesi sulb-ı pâk-ı feyiz-nâk-ı şehriyârâneneden mânend-i âfitâb-enver Münîre sultân nâmında bir duhter-i sa'd-ahter mehd-i vücûda ziyâ-güster olup fe-hamden sümme hamden bu mevhibe-i Sübhâniyenin îfâ-yı levâzım-ı şükrü ve etrâfa neşr-i meserret ile cümlelerin hisse-yâb-ı envâ'-ı meserret kılınmaları ve tahdîs-i ni'am-ı celîle-i hazret-i Bârî buyurulmak bâbında sâdır olan fermân-ı cihân-mutâ' tatar-ı hazret-i Sadr-ı a'zamîden el-Hâc Mehmed Ağa kulları yediyle medîne-i Ahîsha'ya lede'l-vürûd ve umûmen ahâlî-i memleket müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve mazmûn-ı münîfî cümleye i'lân ve işâ'at olunup cümlesi dergâh-ı Melikü'l-Mennân'a dest ber-efrâşte-i tazarru' ve niyâz birle

imtidâd-ı eyyâm-ı ömr ü devlet-i cenâb-ı adâlet-nişân ve istizâde-i sülâle-i tâhire-i şehin-şâh-i me‘âlî- ünvân için mesâcid ve cevâmi‘ ve mecâlis-i ulemâ ve mevâkît-i mübârekelerde ed‘iyye-i hayriyye-i icâbet-âyâta mübâderet ve iştigâl kılınup bermûceb-i irâde-i seniyye îdeyn misillü top şenlikleri i‘lânıyla ahâlî-i vilâyet bi‘l-umûm sürûr u şâd-mân oldukları pâye-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Bâkiyü‘l-emr li-hazret-i men lehü‘l-emr. Hurrîre fi‘l-yevmi‘l-hâdî ve‘l-işrîn min şehri-i Cemâziye‘l-âhir li-sene erba‘în ve mi‘eteyn ve elf.

166.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma‘rûz-ı dâ‘î-i devletleridir ki,

Serhadd-i mansûre-i hâkânîden mahmiyye-i Ahîsha’nın umûm ulemâ ve sulehâ ve ocaklu ve bi‘l-cümle ahâlîleri mahfil-i kazâya cem‘ olup vâlî-i vilâyetimiz olan devletlü el-Hâc Salih Paşa bir müddetden berü ishâl-i müzmineden sâhib-i firâş iken işbu Cemaziye‘l-âhirin yigirmi beşinci günü bi-emrillâhi te‘âlâ ecel-i mev‘ûdesiyle âzim-i dâr-ı bekâ olup bersem-i âdî cümle muhallefâtı ma‘rifet-i şer‘ ve umûm ma‘rifetleriyle temhîr ve cânib-i Devlet-i aliyye‘den irâde-i seniyye zuhûruna kadar memhûren muhâfaza olunacağı der-kâr ise de, vilâyetimiz müntehâyı hudûd-ı İslâmiyye‘den olup yek-lahza muhâfizînden hulüvvü câ‘iz olmadığından bir vâlî vürûduna kadar vilâyetimizin umûr-ı muhâfazasıyla [vr.73a] mütesellimliği müşîr-i merhûm kethüdâlarının uhdesine ihâle buyurulmak husûsunu bâ-ruhsât-ı kâmile aktâr-ı şark Seraskeri vâlî-i Erzurum devletlü veliyyü‘n-ni‘am efendimizin taraf-ı devletlerine i‘lâm ve iltimâs idivir” deyü ifâde-i hasb-i me‘âl ve merâm itmeleriyle ol ki vâkı‘ hâldir hâk-i pâyi veliyyü‘n-ni‘amânelerine i‘lâm olundu. Bâkiyü‘l-emr li-hazret-i men lehü‘l-emr ve‘l-ihsânındır. Fî 25 C sene 240.

167.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma‘rûz-ı dâ‘î-i devletleridir ki,

Serhadd-i sugûr-ı hâkâniyeden mahmiyye-i Ahîsha’nın ulemâ ve eimme ve hutebâ ve ümerâ ve zü‘amâ ve erbâb-ı tîmâr ve ocaklu ağavât ve zâbitân ve ahâlî-i vilâyet kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâya cem‘ olup şöyle takrîr-i kelâm ve bast-ı ani‘l-merâm eylediler ki: “Vâlî-i vilâyetimiz el-Hâc Salih Paşa hazretleri bi-emrillâhi

te‘âlâ vefât iddüp beldemiz serhadd-i sugür-i mansûreden bulunduğu takrîbi merâsim-i hazm u ihtiyâta ri‘âyeten bir mütesellim ta‘yîn buyurulmasını isti‘câl ve bir kıt‘a i‘lâm-ı şer‘iyle keyfiyet-i hâl hâk-i pâ-yi veliyyü’n-ni‘amânelerine arz ve takdîm ve kethüdâlarının mütesellim ta‘yîn buyurulması niyâz veistirhâm olunmuş idiyse de müşârun-ileyh merhûmun ma‘iyyetinde mevcûd dîvânegân ve karakollokçu ve sâ‘ir ulûfelü etbâ‘îlerinin dört aylık mâhiyyeleri terâküm itmiş ve esnâf makûlesine düyûn-ı müteferrikası kalmış muhallefâtı ise ekall-i kalîl ve ol dahi ma‘rifet-i şer‘le temhîr olunmuş olup Der-aliyye’den irâde ta‘alluku müddete muhtâc ve ol vakte kadar askerî makûlesi tahammül ve idâreleri bir vechile mümkün olmadığından gayri dîvâne-gân ve etbâ‘-ı sâ‘ireden tüccâr tâ‘ifesi alacaklarını mütâlebe ve istîfâlarında te’diyeye kudretleri olmadığından vilâyetimizde bir nizâ‘ zuhûr ider mülâhazalarında iken merhûmü’l-mağfûr Selim Paşa-zâde Ser-bevvâbin-i Dergâh-ı âliden necâbetlü Ahmed Bey bendeleri Salih Paşa merhûm[un] hayâtında hizmetine matlûb ve me’mûren vürûd ider iken vefâtının ikinci günü belde-i Ahîsha’ya vâsıl olup vücûh ile zabt u rabta kâdir ve hall ü akde iktidârı der-kâr ve her hâlde tecrîbe ve imtihân olunmuş olduğundan mütesellimlik umûru uhde-i istîhâl ve liyâkatlarına ihâle buyurulması der-pîş ve melhûz olunan nizâ‘ın indifâ‘ına bâdî ve hengâm-ı bahâr takarrubu mülâbesesi kılâ‘-ı hâkâninin muhâfaza ve muhârese esbâbını istihsâle mü’eddî olacağı bir hâlet-i bedîhî olmağla mezîd-i merâhim-i aliyyelerinden ümîd-vâr ve mütazarrı‘-ı abîdânemizdir ki, mukaddem ref‘ olunan i‘lân-ı şer‘îe binâ’en Ağa-yı mûmâ-ileyh kullarına ihâle ve tefvîz buyurulmuş ise de serhadd-i sugür-i pâdişâhî sıyâneten tahvîl ve mîr-i mûmâ-ileyh bendelerinin uhde-i liyâkat ve istîhâllerine tevcîh ve bir kıt‘a şedidü’l-mazmûn buyuruldu-ı sâmi-i kerîmâneleri inâyet ve ihsân ve ol vechile ahâlî-i serhad kullarını ihyâ ve çerâğ buyurmaları niyâzıyla mahzar gûne arz-ı hâl-i âcizânemizi musaddık sen dahi bir kıt‘a i‘lâm idivir” deyü bi’l-iltimâs alâ-vukû‘ihî dehlîz-i inâyet-deniz-i kerîmânelerine i‘lâm olundu. Bâkiyü’l-emr men lehü’l-emr indir. Fî 27 C sene 240.

[vr.73b]

168.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Eyâlet-i Çıldır vâlîsi el-Hâc Salih Paşa hazretleri bir müddet maraz-ı ishâl ile sâhib-i firâş ve alîl olarak işbu Cemâziye'l-âhirin yigirmi beşinci şeb-i isneyn serây-ı fenâdan tayy-ı bisât-ı ikâmet ve iklîm-i bakāya alem-güşâ-yı azîmet buyurup ber-vech-i âde-i müstemirre, hazîne odaları der-akeb ma'rifet-i şer'-i şerîf ve vücûh ma'rifetleriyle temhîr olunup, Der-aliyye'den irâde-i aliyye ta'allukuna kadar hıfz u hırâset olunmakda ise de merhûm-ı müşârun-ileyhin ma'iyyetinde bulunan ulûfelü askeri ve karakollukcu ve sâ'ir hademe kullarının dört aylık mâhiyyeleri terâküm itmiş olduğundan başka esnâf makûlesine dahi düyûn-ı vâfire-i müteferrikası der-kâr ve ashâb-ı düyûn alacaklarını istîfâ refâtında cez' u fez' itmekte oldukları ve bir sabiyye kerîmesi ve haremi ve harem dâ'iresi hademeleri dahi bî-kes ve bi'l-vücûh mütehayyir ve ser-gerdân, ta'attûf ve merhamet-i tâc-dârîye muhtâc ve munhasır oldukları hasbî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olunmuşdur. Ol bâbda emr ü fermân dergâh-ı ma'delet-penâhındır. Fî gurre-i B. Sene 240

169.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha'nın ulema ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve ümerâ ve zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve ocaklu ağavât-ı serdengeçdiyân ve alemdârân ve zâbitân ve umûm ahâlî ve bây u gedâsı kulları bi'ecme'ihim mahfil-i kazâya cem' olup şöyle tazallüm-i hâl veistirhâm-ı mâ-fi'l-bâl eylediler ki: “Bundan akdem hengâm-ı şitâda Rusyalunun hudûdumuza olan memerr ve me'âbiri çâr taraftan kesret-i berf ve şiddet-i sermâ ile mesdûd ve eyyâm-ı bahâra kadar ibrâz-ı kasd u mefsedete adem-i kudreti nümûdâr ve eşkıyâ-yı A'câm'ın bu havâlîlere bir sût-i hâl ve hareketi gayr-i vukû'undan ve me'mûrîn-i sâ'irenin celb ü cem'i husûsuna vesîle-i takviyyet olacağından Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Acara mütesellimi Ahmed Bey bir mikdâr askeriyle Serasker-i aktâr-ı şark devletlü Rauf Paşa ve Hüsrev Paşa hazretleri serhadden matlûben celb ve eyyâm-ı bahâr takarrub ve me'mûrların pey-â-pey tevârüdünde mûmâ-ileyh kullarının ric'atleri iktizâ ve vâlî-i vilâyetimiz ma'iyyetine vürûd idüp sâ'ir ümerâ ve ahâlî-i vilâyetiyle rûz u leyâl hıfz u hirâset-i kılâ' ve kazâlarımıza, esbâbına ittifâk-ı ârâ bezl-i vüs' u gayret ve cân ber-dehân-ı hayret iken A'câm'ın Kars'a tecâvüz ve hasâreti vukû'unda işbu serhaddin hâlini vakt-i

şitâya kıyâs ve hatarât-ı müstelzimü'l-hasârâtı ez'af-ı ihtimâlden ihsâs ile gerek Serasker-i müşârun-ileyh ve gerek Kars muhâfızı taraflarından bi'l-ihyâc mevcûdumuz olan kazâlarımız askeri matlûb ve mütâlebelerinden ibrâm ve atvarlarına mebnî vakt ü hâl-i vilâyetimiz şitâ mevsimleri gibi olmayup eyyâm-ı bahâr hulûlünden sonra A'câm Kars'a tecâvüz ve hasâreti takrîbi hem-hudûd olan kazâlarımız ne mertebe lazimü'l-muhâfaza serhad olduğu ve Rusyalunun hudûdumuza olan memerr ve ma'beri çâr taraftan küşâde olunup kadem kadem bu cânibe semt-i hudûd başlarına ve boğazlarda mürûr-gâhlarına asker ve tedarükâtını tehiyye itmesi be-her hâl sû'-i kasd ve fesâdını müntic olduğu tecrîbe-i sâbıkamız üzre aralıkda vâkı' olan nice nice hîleler ve rûbâhiyânesinden zâhir ve müstedlel olduğuna nazaran küffâr [vr.74a] tarafında olan kılâ' ve kazâlarımızın istihkâm ve muhâfazası ve mukâbele-i düşmen gâ'ileleriyle mütehâyır ve muzdaribü'l-hâl böyle serhadden asker ihrâcı bir vechile tecvîz ve tasavvur derece-i imkânda olmadığı keyfiyyâtı bâ-mahzar ı mufassal i'lâm ve cânib-i Seraskeriye ifade ve isti'fâmıza adem-i i'tibâr ve müsâ'adelerinden mahzar ve i'lâm-ı âcizânemizi aynen der-bâr-ı aliyyeye takdîm ve bu taraftan asker me'mûlünde olduğu bu def'a vâlimiz tarafına şeref-vürûd iden emir-nâme-i seniyyeden müstebân ve husûs-ı mezbûr ahâlî-i vilâyetile lede'l-müzâkere mümkün ise bir mikdâr asker Erzurum'a ve bir mikdâr Kars'a gönderilmek emr ü tenbîhi ma'lûm-ı âcizânemiz olup cümle ümerâ-yı eyâlet ve ahâlî-i vilâyetle merreten ba'de'l-uhrâ lede'l-müzâkere mukaddem ve mu'ahhar takdîm olunan mahzar ve i'lâm-ı mülûkânemiz derûnunda derece-i tahakkukda arz ve tafsîl olunmuş ve vâlî-i vilâyetimiz keyfiyyât-ı hâl ü hey'et ve ızdırâb u hayret, vilâyetimiz rûz be-rûz tahakkuk ve tazâ'ufda iken bu günde bu serhadden kazâ-i âhara asker ve imdâd gönderilmek ez-her cihet hatar-ı azîm mûcib idüğü azhariyyetinden her ne takrîb olsa Erzurum'a veyâ Kars'a asker gömdermenin tarîk-i tecvîz ve imkânı bulunamadığı ve hasbeten lillâhi ve li-rasûlihî bu bâbda afv ve mehametle bir alay sekene-i serhad kulların kayd-ı esîr-i hayret ü ıztrâbdan i'tâk ve mukaddemki niyâzımız vech üzre Serasker-i müşârun-ileyh tarafına başka başka ve umûm ümerâ ve ahâlî-i eyâlete hitâben başka kat'ıyyü'l-müfâd bir kıt'a emr-i şerîf ısdârıyla cerîha-i cân-sûz-ı nevmîd ve me'yûsiyetimize tesliyet-bahş-ı iltiyâm ü inâyet ve merhem-resen-i merhamet ve ol vechile şevketlü kudretlü kerâmetlü mehâbetlü zıllüllâh-i fi'l-âlem efendimizin eyyâm-ı ömr ü devlet ve saltanat-ı

seniyyeleri de‘avât-ı hayriyyesine meşgûl ve mesrûr buyurulmak niyâzıyla mahzar-gûne arz-ı hâlimizi musaddık sen dahi bir kıt‘a i‘lâm idivir” deyü ibrâm ve iltimâs itmeleriyle fî nefsi’l-emr ol ki vâkı‘u’hâldir alâ-vukû‘ihî pây-e-i serîr-i â‘lâya i‘lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü’l-emr ve’l-ihsânındır. Fî 15 L sene 37.

170.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma‘rûz-ı dâ‘î-i devletleridir ki,

Eleşgird ordusunun kesb-i tefrika ile ric‘atlerinden lâzımü’l-hırâste olan mahallere ik‘âd olunmak için piyâde askere ihtiyâc mes itmek hasebiyle Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından Hartus Bey’i Mehmed Ağa başbuğuluğuyla piyâde tavsîl olunmak re’y ü irâdesini mutazammın vâlî-i vilâyetimiz tarafına şeref-vürûd iden bir kıt‘a şukka-i emr-üslûbları ber-muktezâ-yı lâzıme-i ittihâd müctemi‘ olan ümerâ ve ahâlî-i vilâyet mahzarlarında kırâ’et olunup gerek mukaddem ve gerek bu râhiye sünûhunda ma‘iyyet-i aliyyelerine cân-endâz-ı müsâra‘at ve hamiyet olmak derece-i vücûba resîde ve bu vechile dahi tahsîl-i rızâ ve ugûr-ı dîn ü devlette se‘âdet-i dâreyn mazhariyyeti isticlâbına şevk ü garâm ile mecbûliyyetimiz müştehad ise de mukaddemâ hâk-i pây-i rahîmânelerine arz u beyân olunan mahzûrât-ârâm-ı ribâ-yı âcizânemiz rûz be-rûz tazâ‘uf-nümâ-yı berûz iken irâde-i seniyye ve emr ü ifâde-i Seraskerîlerine imtisâlen Acaralar ve Maçahil umûm askerleri sahâbetinde olarak Selim Paşa-zâde Ahmed Bey kulları Husrev Paşa hazretlerinin ma‘iyyetine sevk ü isbâl olunabildikten sonra eyâletimizde vâkı‘ lâzımü’l-muhâfaza beş altı kılâ‘ın emri-i muhâfazası ve lahza be-lahza A‘câm ve Rusyalu taraflarına çeşm ü gûş-i intibâh olmak esbâbını istihsâl ve tehiyye alimellâhü te‘âlâ [vr.74b] bir nefes hâlî ve bir hatve dûr olmamız hatâyâ-yı azîm ve belâ-yı amîmi mûris idüğü ve sânallah ve ma‘âzallâh bu eyâletin bir kal‘ası dest-bürd-i istîlâ-yı düşmen olacak olsa biz değil memâlik-i mahrûse-i İslâm’a cümleden ziyâde-i gâ’ile ve hâ’ile-i müstakbihu’l-encâm olacağı delâ’il-i kaviyye ile cezm-kerdemiz olup el-yevm mevcûd ma‘iyyetimiz olan Livane beyi Süleyman Bey kulları üç yüz kadar Livane askeriyile Ardahan kal‘asına celb olunup gerek kal‘a-yı mezbûre ve gerek kılâ‘ ve re‘âyâ-yı kazâ-yı sâ’irenin hıfz u hırâseti uhdesine ihâle ve mahall-i mezkûreden bir mahall-i

sâ'ire tahrîki ne mertebe hatar-ı azîmi mûcib idüğü akdemâ A'câmın Kars'a tecâvüzünde Göle ve Penek kazâlarına dest-dırâz-ı tasallut ve hasâreti delîl-i celî olmağın Hartus beyi Mehmed Ağa kullarının piyâde askeri olmayup karağolluk ve câsûsluk hizmetine kifâyet mikdârı Terekeme atlasu ve Hartus kasabasının elli-altmış kadar ahâlîsi olup bunlar ile dahi kal'a-i mezbûre muhâfazası mümkün olamayacağı keyfiyeti derece-i vüzûhda iken bundan böyle A'câm'ın ma'âzallâh bu cânibe sû'-i kâsd ve hasâreti niyyetinde olduğu küllü yevm vürûd iden cevâsîs takrîrlerinden tahkîk olunduğundan başka küffâr tarafından dahi bu günlerde İlbeyi nâmıyla bir kefere beş yüz atlu ile Ahılkelek pîş-gâhına kadar gelüp illeriyle hırâsetine me'mûrum diyerek sûretâ izhâr-ı müsâlemette ve verâsında yine Ahılkelek hudûdunda vâkı' göl kenârına beş yüz kadar Rusya ile ser-gerdesi vürûd sayd-ı mâhî bahânesiyle hayme-endâz-ı nekbet ve Gümrü ve Gence ve ol havâlinin zehâ'ir ve askerlerini dahi pey-der-pey hudûd başlarına celb ü cem' itmekde olup beher hâl ızhâr-ı keyd ü mazarrata ferce-güzîn ü sâyis olduğu ve'l-iyâzü bi'llâh a'dâ-yı dîn ü millet bir taraftan ser-i berâverde istîlâ idecek olduğunda evkât-ı sâ'ire misillü cânib-i Devlet-i aliyye'den ve eyâlet-i sâ'ireden imdâd ü mu'âvenet olunmak ümîdinde ez-her cihet me'yûsiyetimiz îcâb eylediğinden nâşî bu hâlde hâk-i pâ-yi devletlerinde dahi ne gûne cevâba tasaddî olunacağından ve hâl-i keyfiyet-i lehîfânemizi mülâhazada bî-ser ü pâ dûçâr-ı girdâb-ı ıztırâb u hayret-i hâlet-fezâ olduğumuza lahza-i li-lahzâ-i rahm u şefkatleri ta'likine mesâğ ve bu bâbda cebr-i cebîre-i müstemâdemizle afv u inâyatları icrâ ve isbâğ buyurulmak niyâzıyla mahzar-gûne arz-ı hâlimizi arz-ı hâl-i âcizânemizi musaddık umûm ümerâ-yı eyâlet ve ahâlî-i vilâyet kulları ifâde itmeleriyle ol ki, vâkı' hâldir bi'l-iltimâs huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı hazreti âsafânelerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i Zi'l-hicce sene 37

[vr.75a]

171.

Ahîsha kal'asında mevcûd sür'at toplarına mühim ve elzem tophâne mühimmâtından noksân olan âlât ve mühimmât-ı lâzime defteridir ki, ber-vech-i âti'z-zikr beyân-şüd.

Fünye sandık: 4 adet

Mâh-tâb sandık : 6 adet

Hartuç şalı top: 100

Sünger kıyye: 4 adet

Tüylü tomar: 20 adet

Salkım çırha: 1000 adet

Kofa: 10 adet

Mâh-tâb kubûru: 10 adet

At koşumu: 25 adet

İşer yarar seng-i çakmak: 5000 adet

172.

Divân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Melâ'in-i A'câm-ı bed-fercâmın Kars hudûduna tahattî ve pâ-endâz-ı neket olup nefis-i Kars'dan mâ'adâ kazâ ve kurâsında olan fukarâ ve re'âyâsını âverde-i dest-i seby ü istirkâk ve emvâl ve mevâşîsini nehb ü igâre ve Magazberd havâlîsinde ordu-yı menhûsesini kurup ol havâlîye hem-hudûd Çıldır ve Ardahan ve Göle ve Penek taraflarına dahi sevk-i asker-i hezîmet-âsârıyla nehb ü igâre ve Çıldır Eyâleti hudûduna dahi tahattî ve tasallut idecekleri ağleb-i ihtimâl ve dâ'imâ mutarassıd-ı kemîn-gâh-ı fırsat olan Rusyalunun dahi bu vakitler fırsat-şümârıyla rıyla sû'-i kasdı der-kâr olarak hîle ve hud'asından bir lahza emniyyet gayr-i câ'iz idüğü âşikâr olmağın işbu sekene-i serhaddi fütâde-i vâdî-i ye's ü hayret ne tarafa ifâde-i hâl ve istimdâd olunacağından fikr ü endişemiz pây-mâl olmakdan sıyâneten eyâletimizde vâkî' kılâ ve bukâ'a ve top ve top-hâneler tehiyye ve istihkâmına bil-ittifâk sarf u sa'y ve iktidâr el-yevm isti'mâli ehemm ü elzem olan top-hâne mühimmâtından noksân olup vücûdu olmayup takdîm olunan bâlâ-yı i'lâm-ı dâ'iyânemde tastîr olan defterde top-hâne mühimmâtına kemâl-i ihtiyâc ile muhtâc mevkûf olduğumuz tîz elden muhtâc olduğumuz mühimmât-ı mezbûrenin vaktiyle inâyet ü ihsân ve be-irâde-i seniyye bu tarafa me'mûr ve ta'yîn nisf topçu ortasının serî'an irsâline

himem-i veliyyü'n-ni'amîleri tecvîzi mukaddem dahi niyâz ve istid'a olunmuş olmağın anların dahi ta'cîlen ve serî'an hazret-i himmet ü merhametleriyle îsâline lütf ü şefkat buyurulmak bâbında ol ki vâkı'hâldir huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı hazret-i âsafânelerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Fî 11 Ş. Sene 37

173.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Rusyalunun sûret-i müsâlemette kadem kadem gelüp hudûdumuza ikişer üçer sâ'at mahallerde vâkı' harâbe karye ve kılâ'ı ta'mîr ve şenlik itmekde olduğu ma'âzallâhi te'âlâ bağıteten nakz-ı ahd ile vilâyetimize hücûm ve bilâ- emân âverd-i zabt [u] kabzına teshîr itmek dâ'ie-i fâsidesinden muktezî idüğü niçe niçe havâlî-i beyza-i İslâm'a vâkı' olan hiyelât ve rûbâhiyânesinden meczûm ve mücerreb olduğundan eyâletimizin ahâlî ve umûm fukarâsıyla Azgur ve Hartus ve Ahılkelek ve Ardahan kal'alarının emr-i muhâfazasına mahsûru'l-evkât ve leyl ü nehâr bî-hâb u râhât olup A'câm-ı nekbet-encâmın ser-zede-i udvân u şekâvet olduğundan berü Mamervan'a kadar vâkı' kazâlarımız dahi muhâfazaya muhtâc birer [vr.75b] serhad olup beş altı mâh'dan berü mu'âvenet-i lâzime-i dâverîlerine ittikâ'en vilâyetimizin süvârî ve piyâdesiyle hıfz u hırâsetleri tedâbirine bi'l-umûm hamiyet ve ve müsâra'at üzre iken Selim Paşa-zâde Ahmed Bey bin nefer ve Livane beyi Süleyman Bey kulları bin beş yüz nefer piyâde ile be-emr-i âlî ma'iyet-i Seraskerîlerine me'mûriyetleri eger-çi işbu serhadd-i mansûre muhâfazasına kemâl-i sekte ve fütûru mûcib ve ahâlîsinin hayret ve me'yûsiyyetini müstevcib idüğü bedîhî ise de emr-i cihân-mutâ'îye teslîm ve rızâ-gerden-i ubûdiyetimize farz-ı ayn ve ayn-ı farz ve ser-mû mugâferet-i hadd-i vazîfe-i çâkeriyyetimizden dûr-â-dûr olarak vakt ü hâle nazaran ve rahm u eşfâk-ı cihân-perverîye istinâden bu def'a dahi keyfiyet-i hâl-i acz-iştimâlimiz der-bâr-ı merhamet-karâra arz ve niyâz olunmak muvâfık-ı rızâ-yı aliyye iken Der-aliyye'ye niyâz-nâmemizin takdîmi mürûr-ı eyyâm lâzım-i ind-i devletde şükr ü şikâyeti nâfiz ve her bir i'lâm ve ifâdeleri makâm-ı kabûl ve i'tibârî câ'iz ve devletlü merhametlü veliyyü'n-ni'am efendimiz bâ-ruhsat-ı kâmile-i Serasker-i aktâr-ı Şark'a sâye-endâz-ı teşrîf ve me'mûriyetleri kuvvetü'z-zahr-i emânî ve ni'am-i vesîle-i neyl-i merâhim ve enzâr-ı hüsn-i cihân-sitânımız olmak

hasebiyle işbu nevrûz hulûlünde A'câm'ın asker-i külliye ile Kars hudûduna tahattî ve eyâlet-i Çıldır'a akıncılar sevk idüp kazâ ve nevâhîlerin ser-â-pâ nehb ü igâre ve re'âyâ ve berâyâsı[n] seby ü istirkāk ile tahrîb dâ'iyesinde olduğu atvâr-ı diriyye-i sâbıkâsından müstedlel ve pey-der-pey vürûd iden cevâsîs takrîrlerinden müstebân olduğuna mebnî bu kadar kılâ' ve kazâyı şimdiden perîşân ve tahliyye itmek mümkün ise de düşmeni teşvîk ve ba'dehû bir dâhiyye-i azîmi müntic olup mîr-i me'mûrînin azîmetlerinden sonra eyâletin girü kalan celb olunabilecek askeriyle muhâfaza kaydına her ne kadar sa'y olursa ebnâ-yı zemân hâl ve tabî'atları muktezâsı bilâ-re'îs münâsib her mahalde rehâvet ile me'lûf ve işbu serhadd-i mansûrede yerlü askerinin hâl ü mîzâc ve tarîk-i sahâbet ve edâlarına aşînâ ve muktedir re'îsin adem-i vücûdu umûm bây u gedâ ve sıgâr u kibâr ve re'âyâ ve fukarâ-yı vilâyeti karîn-i ye's ü hayret ve ızdırâb-ı cân-hırâş ile mâtem-zede-gî vü zucret eylediğine nazaran her hâlde ve husûsen işbu tengnâ-yı eyyâmında işbu serhadd-i mansûrenin emr-i istihkâm ve muhâfazasına himmet ü inâyet buyurulmak umûr-ı lâzîme-i dâverîlerinden ma'dûd olduğuna lütfen ve i'tibâren muvâfık-ı rızâ-yı aliyye olarak yine mücerrebü'l-atvâr ve ma'iyetlerinde olan askerinin i'mâl ve idâresine muktedir bin nefer güzîde piyâde ile Ahmed birâderi Abdullah Bey ve bin beş yüz nefer güzîde piyâde ile Süleyman Bey'in dâmâdı Ferhad Bey kulları ma'iyet-i bâhiru'l-mefharet-i devletlerine rû-mâle ruhsat ve rızâ-yı aliyyeleri inâyet ve erzânî ve yâhûd yalnız Ahmed Bey kulları girü kalan ahâlî ve asker ile hizmet-i muhâfaza-i serhadde bulunmak için tavakkuf ve afvına rahm u şefkat-i seniyyeleri icrâ ve bu bâbda hasbeten lillâhi'l-aliyyi'n-nasîr ve şevketlü kudretlü kerâmetlü zıllullâh-i fi'l-âlem [vr.76a] efendimizin ser-i mübâreklerine sadakaten marîz-i muhtasar mesâbesinde olan umûm ahâlî-i serhad kulların mesrûr ve ihyâ ve imtidâd-ı eyyâm-ı ömr ü ikbâl ve devleti-i saltanat-ı seniyye ve istizâde-i ikbâl ü iclâl-i dâverîleri de'avâtına mahsûrû'l-enfâs ve kayd-ı esr-i me'yûsiyetinden halâs buyurulmak niyâzı gûne arz-ı hâl-i âcizânemizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî huzûr-i lâmi'u'n-nûr-ı hazreti âsafânelerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i S. Sene 37.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

An-asıl diyâr-ı küffârdan olup ber-muktazâ-yı nüvişte-i nâsiyye-i takdîr esîren dâhil-i havza-i İslâm olarak kabûl-i dîn-i Muhammedî ve vâsıl-ı ser-menzîl-i îmân-ı sermedî ile mazhar-ı nevâzişât olmuş ve hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı inâyet-nişan-ı eyâlet devletlü Ali Paşa yesserellâhü te'âla bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ hazretlerinin hizmet-i devletlerinde nâ'il-i envâ'-ı inâyet buyurulmuşken zâtında merkûz olan âsâr-ı habîse-i küfriyyet muktezâsınca târîh-i i'lâmdan mukaddem dâru'l-harbe luhûk eylemek sevdâsıyla başına tâc-ı şeytân eġnine libâs-ı katrânı alup cibilliyetinde olan habâset ve mel'ûniyyetini izhâr ve irtidâd tarîkine sülûk idüp Tiflis cânibine kadem-nihâde firâr itdiġini ve re's-i hudûd-ı küffâra dâhil olduġunu hudûd başında olan bekçi karakollar görüp hayyen ele girmesinden me'yûs ve firârını tasdik ve irtidâdını tahkîk itdikleri vech üzre şer'an lâzım gelen cezâ-yı mâ-yelikasını icrâ itdikleri Davîd nâm pelîd-i aleyhi'l-makâ'idü fi'n-nâri'l-hadîd bu vechile mürted olduġunu cemm-i gafîr ve cem'-i kesîr alâ tarîki'ş-şahâdet ihbâr itmleri lede'ş-şer'î'l-enver zâhir ve tahakkuk olan Davîd nâm-ı pelîdin üzerinde ve sâyis-hânesinde zuhûr iden eşyâsını ber-nehc-i şer'-î tahrîr ve terkîm ve ba'de ihrâci'd-düyûn sahu'l-bâkî bin üçyüz kırk dokuz guruşa bâliġ olduġunu alâ-vukû'ihî huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i M sene 36.

175.

Ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Bu def'a Enderûn Mehterbaşılık hizmetiyle vürûd iden Yusuf Aġa kullarıyla şeref-bahş-ı zuhûr ve bâdî-i meserret ve hubûrumuz olan buyuruldu-ı semr-i uslûbları kâ'im-mekâmları necâbetlü bey kullarının huzûrunda ve lâzümü'l-vücûh müvâcehesinde feth ü kırâ'et [ve] sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ emr-i şerîfiniz husûlu zeylinde bidâ'a-i vüs' ve liyâkati sarf itmek sermâye-i iftihâr-i abd-i dâ'iyânem olduġu ve ale'l-husûs başkaca şukka-i sâmîleri vürûd ve der-dest-i ta'zîm ve takbîl ve kırâ'et olunup iktizâ iden konakların tertîb ve tesviye ve tanzîm ve ta'mîr olunacak mahallerin ta'mîr ve termîmi husûslarını iş'âr buyurulmuşdı. Öteden berü vüzerâ-yı izâm karındâşlarının emr ü hizmetlerinde sıdk ü istikâmeti

sarf itmekde idüğüm der-kâr ve cenâb-ı seniyyü'l-menâkib-i müşîrîlerine ve dâ'î-i kadîm olduğum mülâbesesi her bir umûrunuz ve emriniz husûlüne dâmen-i dermiyân-ı gayret ve sadâkat itmekde ser-mû kusûr itmeyeceğimden nâşî necâbetlü kâ'im-mekâm bey kulları ile ittifâk-ı ârâ bu husûsların tanzîm ve ikmâline [vr.76b] bezl-i kudret olmakda olduğu ve gerek bersem-i âdî üç günlük ecnâs-ı me'kûlâtının çukur sancaklarına ma'rifetimiz munzam olarak tevzî' ve cem' ve tehiyyesine ikdâm ü ihtimâm olunduğu ve işbu mâh-ı Şevvâl-ı şerîfin dokuzuncu yevm-i sebt karârgahları olan Erzurum'dan kıyâm ve hareket buyurmuş olduklarını buyuruldu ve şukka-i seniyyelerinde iş'âr buyurulmuşdu. Hüdâ âlîm ve dânadır ki, nev'-i îd olduğu hâlde meserret-i uz mâya müstağrak olmuşuzdur. Hakk Sübhânehü ve te'âlâ hazretleri ugûr-ı meyâmin-i mevfûrların küşâd ve be-rehberî-i Tevfik-i ni'me'r-refik teşrîfleriyle makarr-ı hükûmetleri olan beldemizi tezyîn eyleye. Âmin. Veliyyü'n-ni'amâ dil-nüvâz efendim uhde-i âsafilerinde olan eyâlet-i mezbûrun hâkine kadem-nihâde teşrîfleri müyesser-gerde-i tevfik-i ilâhî olduğuna teşekkürümüzü hâvî ve tecdîd-i arz-ı ubûdiyetimi muhtevî mahsûs işbu arz-ı hâl-i bendegîyet-iştîmâlim tastîr ve mihmandâren kâ'im-mekâm bey kulları tarafından tisyâra ictisâr kılınan izzetlü Hâcû İbrahim Ağa kullarıyla hâk-i pâ-yi kimyâ-sâyîlerine tesyîre cür'et kılındı. İnşâ'allâhü te'âlâ keyfiyet-i sâdikânem merkûm kullarının takrîrinden dahi muhât-ı ilm-i akdes-i dâverîleri buyuruldukda hüsn-i teveccühât-ı inâyet-âyât ve telettufât-ı vezîrânelerin bu abd-i dâ'î-i müsted'îleri üzerinden bî-dirîğ buyurulmak recâ vü niyâzı bâbında ve her hâlde emr ü fermân ve lütf ü ihsân hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 9 L sene 33

176.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha ribâtında mütemekkin Horavil oğlu Evannes zimmî Frengistân tarafına gidüp üstâd bâtriklere istihdâm niçe seneler meks-i ikâmet eylediğinde akl u firâset ve zihni güşâde olmak hasebiyle her ma'rifetde mâhîr ve işde takdîm bulup ve üstad-ı kâmil bâtriklerinden her bir husûsa izn ve ruhsatları virilüp mesfûr Evannes bu tarafa avdet eylediklerinde ma'rifetlerini ibrâz ve icrâ eyledüğünde memleket ulemâsından ve ümerâsından ve ağavâtından ve umûm ahâlî-

i vilâyet tahsîn ve âferîn eylediklerine bâ'is herkes tecrîbe ve imtihân eylemiş olduğundan gûnâ-gûn marifetinde ve sanatında mâhir olup evvelâ dehândan dendân çekmede ve her a'zâda olan damarlarında kanı cereyân itdirmekte ve herkesin nabzına göre kan alup şifâlar hasıl idüp safâlar bulmuşdur. Ve naştar yerinin eseri bellü olmayup nîm sâ'atden sonra ifâkât bulmuşdur. Ve kurşun a'zânın biri yüzünden öte yüzüne çıkmış kurşunu ma'rifetini ibrâz ve iki taraftan fitiller virüp selâmet bulmuşdur. Ve kurşun döküp kemikleri lahmin içinde kırup âlet ve eczâ ile koldan ve kıldan beş on parça kırık kemükler çıkarup kolu ve kığı sağ ve teslîm olmuşdur. Ve kılıç ve kama açık yaraya gûnâ-gûn yakılar vurup ve merhem sarup bi-inâyeti'l-vehhâb ifâkat bulmuşdur. Yara ziyâdesiyle [vr.77a] tikmeye şâyeste olanı iğne ile diküp yeri düz olmuşdur. Cifesine kama ve bıçak sokulan kimselerin derisinden diküp ve merhem vurup vücûda getürmüşdür. Ve damarlar kesilen kimselerinin damar yerine sinir koyup bağlamışdır. Koldan ve kıldan çıkan ilik yerine ilik koyup üzerine et ve deri merhem ile getürmüşdür. Ve yalancık olan emrâza ilâc idüp içerusünden kemükleri ihrâc itmişdir. Bâsûriye ve nâziliye ve sâ'ir âna kıyâs emrâzlara ilâc idüp tecrîbe ve imtihân olunmuşdur. Üstadlar beynlerinde herkes tahsîn ve tecrîbe eylemişdir. Böyle olduğu takdirce memlekete lüzûmu olmak hasebiyle ehl-i İslâm hizmetkârı ve ehl-i zimmet emekdârı olup cümlelerin miyânında ser-firâz olduğundan cümlelerin ma'rifetleriyle her vilâyetde bâ-husûs bu memleketde her bir nesneden mu'âf ve müselleme cizye ve sâ'ir sâlyân ve tekâlif-i şâkkadan mu'âf ve müselleme olup mesfûr Evannes zimmî üstâd-ı kâmil olduğunu sekene-i vilâyet ihbâr ve inhâ itmeleriyle ma'lûm iken bi-kazâ'illâhi te'âlâ hılâfî zuhûr iderse kazâyâ bir sene hâ'il olmaz. Ger vilâyetimizde ve gerek sâ'ir memleketlerde ser-firâz ve üstâd-ı kâmil olmak için izn-i âlîleri erzân buyurulmak bâbında huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i Ca Sene 37.

177.

Bâ'is-i pusula-i şer'î budur ki,

Numan Efendi'nin Ude karyesinde vâkı' alâkasına isâbet iden garâmât-ı sultânîye husûsunda karye-i mezbûr ahâlîleriyle da'vâ ve ber-mûceb-i fetvâ-yı şerîf karye ahâlîsinin cümle nefis ve hasîs emvâl ve ? hisâb olunup ba'dehû intifâ'ına göre

sehm tarh olunmak iktizâ itmişken karye-i mezbûr ahâlîlerini sıyâneten beynlerine muslihûn tavassut idüp karye-i mezbûr ahâlîlerin rızâlarıyla cümle alâkasıçün senevî onar guruş ve yarımşar somar şa'îrden mâ'adâ sâlyâne ve sâ'ir nâmıyla efendi-i mûmâ-ileyhden bir pâre ve bir habbe matlûb olunmayub alâkası dahi be-her sene nısfî zirâ'at olunmak üzre karye-i mezbûr ahâlîleri i'timâd ve kanâ'at virüp kat'-ı kelâm eyledikleri mübeyyin efendi-i mûmâ-ileyh yedine işbu imzâlu sened-i şer'î ve mürâsele-i mer'î virilmiştir. Ve's-selâm. Fî gurre-i M Sene 34.

[vr.77b]

178. Serasker-i aktâr-ı Şark devletlü Rauf Mehmed Paşa hazretlerinin tarafından mütesellimlik buyuruldu sûretidir.

Şer'at-şî'âr Ahışha kâdîsı ve müftîsî fazîletlü efendiler *zîde fazlühümâ* ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Çıldır vâlisî merhûm Salih Paşa kethüdâsı olup bu def'a mütesellim nasb olunan Ali Ağa *zîde mecdühû* ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân Yeniçeri ağası ve ağavât-ı sâ'ire ve vücûh-ı memleket ve iş erleri *zîde kadrühüm inhâ* olunur ki: “Siz ki efendiler ve Yeniçeri ağası ve sâ'ir ağavât ve vücûh-ı mûmâ ileyhimsiz, Çıldır Vâlisî Salih Paşa bir müddetden berü ishâl-i müzmine ile sâhib-i firâş iken işbu Cemâziye'l-âhirin yigirmi beşinci günü irtihâl-i dâr-i bekâ idüp kâffe-i muhallefâtı ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetleriyle temhîr ve cânib-i Devlet-i aliyye'den irâde-i seniyye zuhûruna kadar muhâfaza olunacağı der-kâr ise de vilâyet-i Ahışha muntehâ-yı hudûd-i İslâmiyyeden olup bir lahza vâlisiz kalması câ'iz görülmediğinden bir vâlî ta'yîn ve vürûd idinceye kadar vilâyet-i merkûmun emr-i muhâfazasıyla mütesellimliği müşîr-i merhûmun kethüdâları uhdesine ihâle olunmak iltimâsını şâmil irsâl olunan i'lâm-ı şer'î mefhûmu ma'lûmumuz olup taraf-ı Devlet-i aliyye'den vâlî nasb u ta'yîni ile irâde-i aliyye vürûduna kadar umûr-ı vilâyeti idâre itmek üzre Ağa-yı mûmâ-ileyh iltimâsınız vechile mütesellim nasb u ta'yîn olunmağla Ağa-yı mûmâ-ileyhi müteselliminiz bilüp öteden berü olageldiği vechile umûr-ı memleketin hüsn-i idâresi husûsunda Ağa-yı mûmâ-ileyhe mütâba'at ve mu'âvenet ve sen ki Ağa-yı mûmâ-ileyhsin, sen dahi cümle ile bi'l-itifâk mütesellimlik umûrunun hüsn-i idâresi emrine mübâderet ve hılâf-ı şer' u rızâ harekât vukû'undan cümleniz mücânebet eylemeniz bâbında dîvân-ı Erzurum ve

me‘âdin-i hümâyûn ve Gümüşhane ve Malatiyye ve cânib-i Seraskerîden işbu buyuruldu tahrîr ve tesyîr olunmuşdur. Bi-mennihî te‘âlâ vüsûlünde mücebince amel ve hareket ve hılâfindan tevakkî ve mübâ‘adet eyleyesiz deyü. Fî 3 B Sene 240.

179.

Dîvân-ı adâlet-ünevân-ı Seraskerîlerine,

Mahmiyye-i Ahışa'nın umûm ulemâ ve vücûh-ı vilâyet kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâya cem‘ olup şöyle tazallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ fi'l-bâl eylediler ki: “Ahışa cebe-hânesinde noksân olan mühimmât-ı top-hâne ve edevât-ı sâ'ireyi cümlenin niyâzıyla vâlî-i vilâyetimiz merhûmu'l-mağfûr firdevs-âşiyân el-Hâc Salih Paşa hazretleri hayâtında iken bâ-i'lâm ve bâ-tahrîrât Devlet-i aliyye'den niyâz olunup müşîr-i merhûmun istid‘âsı hayyiz-i kabûl-i pâdişâhî olduğundan, “Erzurum cebe-hânesinde mevcûd olan mühimmâtıdan matlûb ve lüzûmu olan mühimmât-ı top-hâne ve edevât-ı sâ'ire virilsün” deyü şeref-rîz-i sudûr iden fermân-ı celîlü'ş-şân mantûku el-yevm Ahışa cebe-hânesinde noksân ve lüzûmu olan mühimmât-ı top-hâne ve edevât-ı sâ'ireyi defter olunup defter müfredâtı derûn-ı i'lâma melfûfen aktâr-ı şark Seraskeri deletlü inâyetlü veliyyü'n-ni‘am efendimizin hâk-i pâyi devletlerine takdîm ve ber-müceb-i defter-i müfredât cebe-hâne ve mühimmât ve edevât-ı sâ'ireyi irsâline himem ve veliyyü'n-ni‘amî tecvîz buyurulmak bâbında fi nefsi'l-emr ol ki vâkı‘ hâldir, bi'l-iltimâs huzûr-ı lâmi'ü'n-nûr-ı hazret-i âsafânelerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 25 B sene 240.

[vr.78a]

180.

Dîvân-ı adâlet-ünevân-ı Seraskerîlerine, ma‘rûz-ı dâ‘î-i devletleridir ki,

Mahmiyye-i Ahışa'nın umûm ulemâ ve vücûh-ı vilâyet kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâya cem‘ olup şöyle tazallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ fi'l-bâl eylediler ki: “Ahışa ve Azgur ve Ahılkelek ve Hartus ve Ardahan kal‘aları cebehânelerinde barut-i siyâh ve kurşun ve sâ'ir edevât-ı harbiyye ve mühimmât malzemenin derece-i

gāyetde noksân ve cins-i kurşumun aslâ vücûdu olmadığından bundan akdem ma‘rifet-i şer‘-i kavîm vâlî-i vilâyet merhûmü’l-mağfûr Salih Paşa hazretlerinin inzimâm-ı ma‘rifetiyle yoklandığı vakit, noksân cebehâne ve mühimmâtın Der-aliyye’den inâyet ve ihsân buyurulması bâ-arz u i‘lâm niyâz ve istirhâm olundukda vilâyetimiz müntehâ-yı serhadd-i sugûr ve mülâsık-ı hudûd-ı a‘dâ bulunmuş olduğundan kılâ‘-ı merkûm cebehânelerinin barut-i siyâh, kurşum ve mühimmât-ı sâ’ireden hulüvvünü tecvîz ve rü’yet buyurmayup Âsitâne-i aliyye’den inâyet ve ihsân buyurulması müddet-i medîdeye tavakkuf ideceği mahzûruna mebnî Erzurum kal‘asında lüzûm ve iktizâsından ziyâde mevcûd ve müheyyâ barut-i siyâh, kurşum ve sâ’ir mühimmât ve ecnâs-ı harbiyyeden i‘tâ ve irsâl buyurulmasına irâde-i kâti‘a-i tâc-darî ta‘alluk ve ol bâbda aktâr-ı şarkiyye Seraskeri devletlü inâyetlü merhametlü efendimiz hazretlerine şeref-yâfte-i sahîfe-i sudûr iden bir kıt‘a emr-i şerîf-i âlî-şânı ve bundan başka kılâ‘-ı merkûmede mevcûd bulunmak için Çıldır Eyâleti kazâlarından müretteb ma‘lûmetü’l-mikdâr mübâya‘anın bedeli dokuz bin guruş Erzurum Eyâleti eşkinici tîmâr ve ze‘âmet mutasarrıflarının bedel-i seferiyyelerinden i‘tâ buyurulmasına şeref-efzâ-yı sudûr iden fermân-ı celîlü’l-ünvân-ı pâdişâhî müşâr-ı merhûmun vefâtından çend rûz akdem vürûd itmiş ise de vefâtı takrîbi tahallül gâ’ilenin indifâ‘ı bu âna kadar ta‘vîkına bâdî olup el-hâletü hâzihî eyyâm-ı bahâr hulûl ve a‘dâ-yı dînin heme-ân hîle ve hud‘ası der-kâr olduğundan dakîka emniyet câ’iz olmayup zahîre ve cebe-hâne ve mühimmât-ı sâ’ire ile esbâb-ı istihkâm-ı serhaddi istihsâl derece-i vücûbda olduğundan ber-mantûk-ı evâmîr-i âlî bâ-defter-i mûmzâ cebe-hânelerinin mühimmât ve edevât-ı harbiyye noksânını ve bedel-i mübâya‘a meblağ-ı mezbûru mahallerinden inâyet ve ihsân buyurulması için bi’l-umûm âvihte-i zeyl-i inâyet-i kerîmâneleri olduğumuzu hâlâ aktar-ı şarkıyye Seraskeri devletlü merhametlü atûfetlü veliyyü’n-ni‘am efendimize i‘lâm idivir” deyü ilhâh ve ibrâm itmeleriyle bi’l-cümle niyâzları mutâbık-ı nefsü’l-emr cebe-hâne ve mühimmât ve zahîreye eşedd-i ihtiyâc olduğu vâkı‘ hâli hasbî huzûr-ı lâmi‘u’n-nûr-ı hazret-i âsafânelerine i‘lâm olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü’l-emr ve’l-ihsânındır. Fî 25 B sene 240.

	Guruş
Mirho	1429
Satlil	1429
Ardanuç	2540
Livane	2540
Keskim ve Petekrek	2540
	10480
Nâhiye-i Tavusker	1269
Penek	1269
Mamervan	2540
Oltu	2540
Göle	784
Ardahan	2540
	21425
Çıldır	475
Ahılkelek	635
Hartus	475
	23000

[vr.78b]

Bin iki yüz kırk senesi cemâziye'l-âhirin yigirmi beşinci günü eyâlet-i Çıldır vâlisi el-Hâc Salih Paşa bi-emrillâhi te'âlâ vefât idüp umûm-ı vilâyet ve ahâlî-i memleket niyâz ve iltimâslarıyla aktâr-ı şarkıyye Seraskeri devletlü Rauf Paşa hazretlerinin buyuruldu-ı sâmileriyle müşîr-i merhûmun kethüdâları atûfetlü es-Seyyid Ali Ağa mütesellim nasb olunup der-bâr-ı ma' delet-karârdan bir vâlî-i vilâyet teşrîflerine kadar kâ'im-makâm hazretleri ve müşîr-i merhûmun harem-i devletleri idâre olunmak için gerek çukur sancaklardan ve gerek havâslardan ve gerek aşâ'irden ve gerek taşra sancaklardan tahsîl olunacak me'kûlât ve masârifât-ı sâ'ire defteridir ki, ber-vech-i âti'z-zikr beyân-şüd. Fî 25 B sene 240.

Çukur sancaklarına tevzî olunan				Taşra kazâlara Acara-i Ulyâ ve Süfla			
Şa'îr	Hınta	Revgan-ı sâde	ve Maçahil kazâlarından mâ'adâsına				
Somar	Somar	Batman	tevzî olunan				
Aded	Aded	Aded			Guruş		
240	100	100			23000		

182.

Livâ-i Mirho

Guruş

1430

Bâ'is-i pusula-i şer'î budur ki,

İşbu cemâziye'l-âhirin yigirmi beşinci günü eyâlet-i Çıldır vâlisi el-Hâc Salih Paşa bi-emrillâhi te'âlâ vefât idüp der-bâr-ı ma'delet-karârdan bir vâlî-i vilâyet teşrîf idinceye kadar nasb buyurılan kâ'im-makâm-ı âlî-makâm hazretleri ve müşîr-i merhûmun harem-i devletleri idâre olunmak için umûm ma'rifet ve ma'rifeti şer'le yigirmi üç bin guruş kâ'im-makâm hazretlerine te'diyesi lâzım geldiği vechile meblağ-ı mezbûr eyâlet-i mezkûrun hâvî olduğu sancaklara alâ vechi'l-i'tidâl tevzî ve taksîm olundukda Mirho sancağına isâbet iden ber-vech-i bâlâ yalnız bin dört yüz otuz guruşdur.

183.**[vr.79a]**

Hâk-ı pây-ı dâverânelerine, ma'rûz-ı dâ'îleridir ki,

Erzurum gümrüğü merbûtâtından Ahışa gümrüğünün sene-i cedîde Mart'ı hulûl ve şart-nâmesi inâyet buyurulmak evâni mürûr itmekde olup merhûm Salih Paşa hayâtında yine sâbık mültezimleriçün tahrîr ve şart-nâmesi isticlâb-ı merâ'ıyla ber-vech-i âdi yedlerine buyuruldu i'tâ idüp itmâmına muvaffak olamadılar ise de mukâta'a-i mezkûre mültezimlerinden vülât-ı vilâyet tarafına hizmet ve cevâ'iz nâmıyla habbe-i vâhide â'id ve mu'tâd olmayup mahzâ erbâb ve istikâmetleri nazar u i'tibâriyle hasbî münâsib-kerdeleri olduğundan sâbıkâ mültezimlerinin dahi rızâ-perver ve müstekîmü'l-atvâr oldukları meşhûd olduğundan bu def'a müşîr-i merhûmun kethüdâları cânib-i devlet-i Seraskerîlerinden bâ-buyuruldu-ı âlî mütesellim nasb buyurulan ağa kullarının be-arz-ı hâl niyâzları üzre gümrük-i mezkûrun şart-nâmesi inâyet ve kemâ-kân sâbık mültezimlerinin istihkâk ve münâsib-i tâmmeleri olduğu vâkı'a mutâbık olduğu temessükleri tevkîf ve sâbıkı

misillû bir kıt'a zâbıt-nâmesi i'tâ ve inâyet buyurulmak husûsu hâk-i pâ-y-i âlîlerine i'lâm olundu. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 25 B. Sene 240

184.

Dîvân-ı adâlet-ünevân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devâm-ı ömr-i devletleridir ki,

Çıldır vâlîsi merhûmu'l-mağfûr el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin ma'iyet-i vezîrânelerinde mevcûd delîl ve hayta ve sunûf-ı sâ'ire askerinin terâküm iden dört aylık mâhiyye ulûfeleri ve mânde ta'yînâtları on beş bin iki yüz on iki buçuk guruşa bâliğ olup asker-i merkûmûnun akdemlerde esnâf makûlesinden bi'l-iktizâ istidâneleri külliyyete resîde ve te'diyesine adem-i kudret ve memleketleri olmadığından başka müşâr-ı merhûmun muhallefâtına ve gerek takâs-ı düyûnuna Devlet-i aliyye-i ebediyyü'd-devâmıdan irâde-i seniyye ta'alluku bir iki mâh müddete muhtâc olup neferât-ı mezkûre ise bir gicelik nafakalarını tedârükünden âciz ve dermânde ve borçluları küllü yevm alacaklarını matâlebe ile tazyîk ve rencîde itmekde olduklarından beynlerinde nizâ'ı mü'eddî bir hâlât-ı nâ-marziyye vukû'a gelmemesinden ihtirâzen cümle ma'rifeti ile müşâr-ı merhûmun top ve sâkiyye ve sâ'ir bâr-keş bârgîr ve katârından otuz re's bârgîr ve on beş re's mehâr katar be-heri deger-i kıymetlerinden üç kat ziyâde terakkîsi ile ulûfe ve mândelerine mahsûben takâs olunarak virilmesi vakt ü hâle nazaran istihsân görölüp vech-i meşrûh üzre râbita virilmiş olduğu devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am [vr.79b] efendimiz hazretleri aktâr-ı şarkiyyenin Serasker-i zafer-rehberi ve mufârık-ı âcizânemize sâye-güster-i merâhim-me'âseri olup kâffe-i mehâmm-ı çâkerânemizde bâb-ı inâyet-me'âb-ı kerîmâneleri merci' ve me'âb-ı lehîfânemiz olduğundan keyfiyet-i hâl huzûr-ı fâ'izu'n-nûr-ı rahîmânelerine arz u i'lâm olunmasına ittifâk-ı ârâ ilhâh ve ibrâm itmeleriyle ol ki vâkı' hâl ve mutâbık-ı nefsu'l-emrdir hâk-i pâ-y-i âlîlerine i'lâma cesâret olumuşdur. Fî selh B sene 240.

185.

Bâ'is-i mürâsele-i şer'î budur ki,

Poshov sancağı fukarâsı yol üzerinde bulunup mürûr u ubûrdan pâ-zede-i hasâr u mesârifât-ı vefireye dûçâr olduklarından başka bu def'a dahi tertîb olunan me'kûlât-dan merkûm fukarâlara i'âne olunamayup me'kûlât-ı mezkûr merhûm el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin harem-i devletlerine ve gerek kâ'im-makâm ağa hazretlerinin idâresine tahsîs olunduğundan bu def'a teşrîf ve sâye-endâz-ı iclâl buyuracak vezîr-i inâyet-semîrin âdet-i kadîmiyye tevzî' olunacak üç günlük me'kûlât-dan Poshov fukarâsı afv u safh kılınup hisselerine bir şey ve bir habbe sehm tarh olunamayacağı bâ-ma'rifet-i şer'-i şerîf ve vücûh ma'rifetleriyle yedlerine işbu mürâsele-i şer'-î i'tâ olunmuşdur. Ve's-selâm. Fî 9 Ş sene 240.

186. Erzurumî eyâlet-i Çıldır vâlisî devletlü el-Hâc Kadir-zâde Osman Paşa efendimizden mütesellimlik buyuruldusu

Hâlâ mesned-ârâ-yı şer'-i mübîn Ahîsha kadîsî fazîletlü Efendi *zîde fazluhû* ve me'zûn-ı bi'l-iftâ fekâhetlü efendi *zîde takvâhu* ve sâ'ir müderrisîn-i kirâm fazîletlü efendiler *zîde fazlühüm* ve kıdveti'l-emâcid ve'l-a'yân Yeniçeri Ağası Ser-turnâ-yı Dergâh-ı âlîden izzetlü ağa *zîde kadruhû* ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân Ser-turnayân ve Hasekiyân ve ağavât-ı alemdârân ve vücûh-ı memleket ve Alaybeyisi ve iş erleri ve söz sâhibleri *zîdet makâdiruhum* inhâ olunur ki: “Bu def'a işbu Recebü'l-ferdin yigirmi beşinci gününde vukû' bulan tevcîhât-ı celîlü'l-âyâtında avâtıf-ı aliyye-i hazret-i mülûkâne ve avârıf-ı behiyye-i cenâb-ı hüsrevânedan bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-i inâyet-makrûn rütbe-i vâlâ-i vezâretle Çıldır Eyâleti uhde-i sâdikâneme tevcîh ve ihsân-ı hümâyûn buyurulmakdan nâşî müste'înen bi'llâhi ve mütevekkilen ale'llâhi te'âlâ rehberî-i [vr.80a] tevffik-i ni'ami'r-refik-i samedânî ve be-rûhâniyyet-i hazret-i seyyid-i fahrü'l-mürselîn ile çend-rûza kadar medîne-i Erzurum'dan kıyâm u hareket ve makarr-ı hükûmetimize vüsûlümüze kadar idâre-i umûr ve mesâlih-i ibâdî rü'yet ve tesviye zımnında kâr-âhahî ve ehl-i ..? re'âyâ-perver birinin mütesellim nasbı lâ-büdd ve ehemmi-i umûr-ı müsta'celeden olmağla imdi evsâf-ı mezkûre ile muttasıf ve kâr-âmüzde iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından necâbetlü Ahmed Bey *dâme mecdühû* eyâlet-i mezbûreye mütesellim nasb ve ta'yîniyle zabt u rabt-ı memleket ve def'i ref'-i şürûr-ı mefsedet ve vedî'a-i cenâb-ı ahadiyyet olan fukarâ-i ra'iiyyet ve âsâyış-i hâl-i

zu'afâya min-küllî'l-vücûh himâyet ve sıyânet ve yek-dil ve yek-cihet husûsiyle halîfe-i rûy-ı zemîn olan şevketlü kudretlü azametlü veliyyü'n-ni'met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devletlerine ve savbımızı ve de'avât-ı hayriyye isticlâbına muvâzabet ve iştigâl eylesiniz. Ve sen ki, mütesellimimiz mîr-i mûmâ-ileyhsin, sen dahi zâtında merkûz ve mecbûl olduğun hüsn-i istikâmet me'mûliyle kâffe-i umûrunu ahkâm-ı şer'-i şerîf ve kânûn-ı kadîm-i emr-i münîfe tatbîk idüp be-heme-hâl bilâd-ı serhadd-nişînânın emniyet ve selâmetlerine bi'l-vücûh sa'y ü gayret ve zulm-i te'addî ve cevr-i ezâdan gâyetü'l-gâye hazer ve mübâ'adet eylesin. Ve siz ki, muhâtıbûn-ı mûmâ-ileyhimsiz, siz dahi mütesellimimiz mîr-i mûmâ-ileyhe bi'l-ittifâk hüsn-i mu'âşeret ü zindegânî ve mesâlih-i ibâd ve mehâmm-ı saltanat-ı seniyyenin icrâ ve tenfizine ihtimâm ve dikkat birle teşmîr-i sâk-ı gayret eylemeniz bâbında me'mûriyyeti hâvî dîvân-ı eyâlet-i Çıldır ve merhale-i Erzurum'dan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ve mefâhirü'l-emâsil ve'lakrân ()Ağa *zîde kadrühû* ile irsâl ve ba's ü tisyâr kılınmıştır. İnşâ'allâhü te'âlâ vüsûlünde gerekdir ki, ber-mûceb-i buyuruldu amel ve hareket ve hılâfından tevakkî ve mücânebet eylesünüz deyü. Fî 9 Ş sene 240.

[vr.80b]

187.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Bu evân-ı yümn-iktirânda avâtıf-ı alıyye-i şâmiletü'l-ekârim-i şâhâne ve avârıf-ı behiyye-i kâmiletü'l-mekârim-i cenâb-ı pâdişâhânedan bâ-hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn rütbe-i âliyye-i vezâretle Çıldır Eyâleti uhde-i mekârim-ade-i hazret-i veliyyü'n-ni'amîye tevcîh ve ihsân ve çend-rûz zarfında medîne-i Erzurum'dan bi'd-devleti ve'l-ikbâl kıyâm ve hareket-i vezîrîleri musammem olup teşrîf-i şerîf-i me'âlî-redîf-i veliyyü'n-ni'amîye kadar mütesellimlik umûru Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlîden necâbetlü Ahmed Bey kullarının uhdesine tefvîz buyurulduğunu şâmil mü'ekkede'l-mazmûn bir kıt'a buyuruldu-ı âlîleri şeref-efzâ-yı vürûd ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'et olunarak bi'l-umûm sem'ân ve tâ'aten merâsimini edâ iderek serhad-nişîn bây ü gedâ kullarına beşâret-i uzmâ hâsıl olarak istizâde-i eyyâm-ı ömr ü ikbâl ve istinâde-i kanâdîl-i übbehet ve iclâlleri ed'iyye-i hayriyyesine müdâvemet ve tıbk-

ı fermûde-i seniyeleri üzere mîr-i mûmâ-ileyh bendeleriyle bi'l-ittifâk umûr-ı lâzımeye î'tinâ ve dikkat ve işbu keyfiyyet cümleye mâye-i devlet ü servet olduğu teşekürünü hâvî huzûr-ı inâyet-mevfûr-i âsafânelerine i'lâm olundu. Bâkîyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî 17 Ş sene 240.

188.

Livâ-i Mirho

Guruş

1429

Bâ'is-i pusula-i şer'î budur ki,

Merhûmu'l-magfûr el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin vefât haberi bundan akdem Serasker-i cânib-i şarkîye ifâde olunmuş olup ve vâlî'-i vilâyet efendimiz ta'yîn buyuruluncaya kadar kethüdâsına mütesellimlik ihâle buyurulmuş olduğundan harem-i sâmiyyesini ve masârifât-ı lâzıme idâresiçün bâ-ma'rifet umûm kazâlara yigirmi üç bin guruş tevzî' ve pusula-i şer'î gönderilmişidi ise de bu evânde bâ-rütbe'-i vâlâ-yı vezâret Çıldır Eyâleti devletlü veliyyü'n-ni'am Osman Paşa efendimize tevcîh ve ihsân-ı hümâyûn buyurulup teşrîflerine kadar umûr-ı mütesellimlik Ser-bevvâbîni Dergâh-ı âlîden Mirlivâ-i Hartus necâbetlü Ahmed Bey hazretlerine ihâle buyurulmağla harem-i sâmiyye ve kethüdâsı ve dâ'ire-i sâ'ire ve mürûr u ubûrun masârifât-ı külliyyesi mîr-i mûmâ-ileyh tarafından idâresi lâzım gelmekle sâlifü'z-zikr mebâliğ-i mezbûr mîr-i mûmâ-ileyh hazretlerine te'diyesi lazım geldiği vechile Mirho sancağına isâbet iden ber-vech-i bâlâ yalnız bin dört yüz yigirmi dokuz guruştur.

[vr.81a]

189. Adâlet i'lâmı

Der-i-devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Bir müddetten berü gürûh-ı müzevvirîn tekessür idüp hattâ Anadolu ve Rumeli'de vâkı' kaza ve kasabât ve kurâ ahâlisinden eşirrà makûleleri mücerred

cerr-i menfa'at ve icrâ-yı garaz ve nefsanîyyet dâ'iyesiyle kizb ü hilâf irtikâb ve ihtiyâr ve ibâdullâhı ta'cîz ve ızrâr zımında Der-seâdet'e varup müzevvir da'vaları ihtilâ' iderek şunun bunun hakkında hilâf-ı inhâ ile mübâşirli fermânlar ısdâr ve yâhûd hasm hasm ittihâz eylediği bî-cürm kimesneyi Der-seâdet'e ihzâr ittürdüp lede't-terâfû' bir şey lâzım gelmeyerek mu'ârazadan men' olunmakta ve o makûlelerin hîn-i murâfa'ada da'vaları sahîh olmayup mahzâ ızrâr kasdıyla tezvîrden ibâret idüğü şer'an tahakkuk ider ise, ta'yîn ittirdikleri mübâşirlerin ücret-i mübâşiriyeleri mukaddemâ Anadolu ve Rumeli'de kâ'in mehâkim sicillâtına evâmir-i celîle-i saltanat-ı seniyye ile kayd ettirilmiş olan müdde'î-i mütemerrid nizâmı mücebine mazlûm olan müdde'â-aleyhden talep olunmayarak ber-müceb-i fetvâ-yı şerîfe ve emr-i münîf husûmet-i kâzibe iden müdde'î-i mütemerridden tahsîl birle hilâf-ı vaz' u hâlât vukû'a gelmemesi bâbında tenbîh ve te'kîdi hâvî Anadolu'nun sol kolu yemîn ve yesârıyla nihâyetine varınca vâkı' vüzerâ-yı izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm hazerâtına ve cümleye hitâben şeref efzâ-yı sahîfe-i sudûr buyurulan fermân-ı celîlü's-şân Sadr-ı'azam tatarlarından Osman Ağa kulları vesâtatiyle mahmiyye-i Ahîsha'ya lede'l-vürûd ve lâzımü'l-huzûr müvâcihesinde feth ü kira'et ve mazmûn-ı münîfi cümleye i'lân ve işâ'at olundukda sem'an ve tâ'aten merâsimini lede'l-edâ ve ba'de't-tescîli's-şer'î ber-mantûk-ı emr-i âlî amel ve harekete bi'l-cümle ta'ahhüd ve iltizâm olunduğu ol ki vâkı' haldir, alâ vukû'ihî pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 21 Ş sene 240.

190.

Huzûr-ı kâ'im-makâm-ı âlî-makâmîlerine, ma'rûz-ı dâ'ileridir ki,

Bâ-fermûde-i cihân-mutâ'-ı hazret-i Padişâhî, bundan mukaddem Kirâcıbaşı nasb olunan Gürcüoğlu Mehmed Ağa ile mukaddem menzilciliğinden hisâbı rü'yet olunup Çukur kazâlarında memleket mâlı olarak bir mikdâr saman bâkî kalup üç yüz yük saman ağa-yı mûmâ-ileyhin bakıyyesi olup teslîmi lâzım geldüğü huzûr-ı şer'ide ba'de'l-muhâsebe nümâyân olmağla mütebâkî mahallerden üç yüz yük saman tahsîli ve ağa-yı mûmâ-ileyhe teslîmi lâzım geldüğü huzûr-ı devletlerine i'lâm olundu. Bâkî emr, efendim sultanım hazretlerindir. Fî gurre-i N sene 240.

[vr.81b]**191.**

Dîvân-ı ma‘delet-erkân ve sâha-i melâyik–mekân-ı âsafânelerine, ma‘rûz-ı dâ‘î-i devletleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha’nın ulemâ ve sulehâ ve e’imme ve hutabâ ve ümerâ ve zü‘amâ ve erbâb-ı tîmâr ve ser-zağrâ ve turnâyyân-ı Dergâh-ı âlî ve serdengeçdiyân ve alemdârân ve zâbitân ve umûm-ı bâ-y u gedâsı kulları bi-ecme‘ihim mahfil-i kazâyâ cem‘ olup şöyle takrîr-i kelâm ve bast-ı ani’l-merâm eyledilerki: “Bi-hükm-i hikmet-hâne-i ³⁷³و لقد كرّمنا ve bi-te’yîd-i cedîd-i cenâb-ı Vâhibü’l-Mennân eltâf-ı aliyye-i şâhâne ve a’tâf-ı behiyye-i şehin-şâhânededen rütbe-i sâmiye-i vezâretle eyâlet-i Çıldır nâmzed-i zât-ı ferîşte-simât-ı veliyyü’n-ni‘amâneleri olup emr-i muhafazasıyla seknesinin perverişi lihâza-i rahm u âtîfeti uhde-i vezîrânelerine ihâleten tevcîh ve ihsân buyurulduğu nevidiyle hükümetgâh-ı devletlerini bi’l-yümni ve’l-iclâl veche-i teşrîf ve ikbâl buyurdıkları teşnîf-sâz-ı sem‘a-ı intizârımız olup ez-kadîm hâk-i pâ-y-i merâhim-perverîleriyle çeşm-i âşinâ-yı ülfet ve ubûdiyyet olduğumuzdan nâşî her birimiz ve bâ-y u fakîr-i serhad-nişînân-ı bernâ ve pîrimiz tebâşîr-i sabâhü’l-hayr makdem-i devletlerinden istişmâm-ı revâc-i mahz-ı hayr u bereket ile tarab-ı kunân-ı teşekkür ü meserret ve zıll-i cenâb-ı rahm u âtîfetlerinden mahmî ve müreffehü’l-bâl olmak ümniyyesiyle ale’l-umûm izdiyâd-ı ömr ü devlet ve ikbâl-i veliyyü’n-ni‘amâneleri ed ‘iyyesine dest-güşâ-yı dergâh-ı Rabbü’l-‘izzet olduğumuz beyânıyla kudûm-ı meymenet-lüzûm-ı âsafânelerine ruhsâ-yı teşekkür ve istikbâl zımında mahzar-güne arz-ı hâl-i âcizânemiz terkîmine ictirâ ve müderrisîn-i kirâmdan semâhatlü Mustafa Efendi dâ‘îleri ve ocakludan Fethullah Ağa kullarıyla hâk-i pâ-y-ı rahîmânelerine takdîme ictirâ kılındığını sen dahi bir kıt‘a i‘lâm idivir deyü bi’l-iltimas hâk-i pâ-y-ı veliyyü’n-ni‘amânelerine i‘lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazreti hazret-i men lehü’l-emr ve’l-ihsânındır. Fî 13 N sene 240.

[vr.82a]**192.**

³⁷³ Halbuki biz çömert davrandık. Kur’an-ı Kerim, İsra Suresi, Ayet, 70

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Merhûmü'l-mağfûr el-Hâc Salih Paşa hazretleri vefâtından sonra bâ-buyuruldu-ı hazret-i Seraskerî müşâr-ı merhûmun kethüdâsı necâbetlü Ali Ağa bendeleri mütesellim nasb u ik'âd olundukda lâzım gelen masârîfât ve müşârün-ileyh merhûmun harem-i sâmiyyelerini ve dâ'ire-i sâ'iresini ve umûr-ı vilâyeti idâre zımnında Çıldır Eyâleti kazâlarına ber-mu'tâd-ı kadîm bir mikdâr mebâliğ tevzî' olunup lede't-tahsîl eyâlet-i mezbûr zât-ı meliki's-sıfât-ı veliyyü'n-ni'amîlerine tevcih ve umûr-ı mütesel[imlik Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlîden necâbetlü Ahmed Bey kullarının uhdesine ihâle ve tefvîz buyuruldukda mukaddem kazâlara tevzî' olunan mebâliğ-ı ma'lûme mîr-i mûmâ-ileyhe tahvîl ve lâzım gelen masârîfât tarafından idâre olunmakda ise de kazâlardan birer özr-i bîhûde ile mübâşirler tehîdest vürûd ve mebâliğ-ı mezbûr, mezkûr kazâlarca hâlî üzere kalup ber-vech-i bâlâ tevzî' olunan mebâliğ mukaddemlerde yine ümerâ'-i vilâyet ve vücûh ma'rifetleriyle sicillâta mukayyed ve ola gelmiş ve birkaç defa tevzî' ve tahsîl ve umûr-ı vilâyet rü'yet olunmuş olup vilâyetimiz ve mütesellimleri bey kulları ve îrâd ve masârifi veliyyü'n-ni'am efendimizindir. İşbu tevzî' sicillâta mukayyed ve umûm-ı ümerâ ve vücûh ma'rifetleriyle olarak şimdiye kadar ola gelmiş ve tevzî' ve tahsîl olmuş bir mâdde-i ma'lûme olduğu hâk-i pâ-yı devletlerine irsâl olunan vilâyet vekîlleri müderrisîn-i kirâmdan Mustafa Efendi dâ'îlerinin ve Fethullah Ağa kullarının takrîrlerinden dahi muhâd-ı 'ilm-i âlem-ârâları buyuruldukda her hâlde irâde-i sâmiilerine tavakkuf ve kemâ-fi's-sâbık te'diyeleri husûsuna emr-i veliyyü'n-ni'amîleri ta'alluk buyurulması bi'l-umûm istid'âları olduğu hâk-i pâ-yı veliyyü'n-ni'amânelerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 21 N sene 240.

[vr.82b]

193.

Eyâlet-i Çıldır vâlisi devletlü Osman Paşa Efendimizden konaklar husûsunda vürûd iden buyuruldu.

Şerî'at-şî'âr Ahîsha kâdîsı fazîletlü efendi *zîde fazluhû* ve me'zûn-ı bi'l-iftâ dirâyetlü efendi *zîde takvâhu* ve sâ'ir müderrisîn-i kirâm fazîletlü efendiler *zîde fazlühüm* ve iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından kâ'im-makâmımız se'âdetlü Ahmed Bey *zîde mecdühû* ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Yeniçerileri ağası Ser-turnâ-yı Dergâh-ı âlîden izzetlü ağa *zîde kadruhû* ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân vücûh-ı vilâyet ve ağavât ve alemdârân ve ashâb-ı sahn ve iş erleri *zîde kadruhüm* inhâ olunur ki: “Seleflerimiz vüzerâ-yı izâm hazerâtlarının lenger-endâz buyurdıkları sarây-ı âlî-mekânın ve dâ'ire-i devletlerinde mevcûd sunûf-ı askerînin konaklarının iktizâ iden ta'mîr ü termîmâtı ve mefrûşâtı kâ'ide-i belde üzre râbita-bend olmuş ise de ola geldüğü vechile karargâhımız olan sarâyın ve sunûf-ı askerîmizin muktezî olan üzre cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'-i şerîf ve ta'yîn olunan Enderûn mehterbaşımız ma'rifetiyle tertîb ve tehiyye ve tanzîm ve mehterbaşımız mûmâ-ileyh yedine i'tâ olunan konak defteri mûcebince râbita-bend ve tanzîmine vüfûr-i i'tinâ ve dikkat ve bezl-i mâ-hasal-ı kudret ve kânûn-ı kadîm üzre ittifâk-ı ârâyla tertîb ve tanzîmine bi'l-vücûh sa'y u gayret ve teşmîr-i sâk-ı hamiyet eylemeniz bâbında Dîvân-ı eyâlet-i Çıldır ve merhale-i Erzurum'dan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ve Enderûn-ı mehterbaşımız fahrü'l-akrân izzetlü Mehmed Şerîf Ağa *zîde kadruhû* ile irsâl ve ba's u tesyîr kılınmıştır. Bi-mennihî te'alâ vüsûlünde gerekdir ki, ber-mûceb-i buyuruldu amel ve hareket ve hilâfından tevakkî ve mübâ'adet olunmak deyü. Fî 5 sene 240.konaklarının iktizâ iden ta'mîr ve termîm ve mefrûşâtını kâ'ide-i kadîm

[vr.83a]

194.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Serhadd-i sugûr hâkâniyeden mahmiyye-i Ahîsha muhâfazasına me'mûr yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âlîden ser-zağarî ve seksônî ve turnâyî ve hasekiyân-ı Dergâh-ı âlî ve ağavât-ı serdengeçdiyân ve zâbitân ve umûm neferât-ı yeniçeriyân kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ-fi'l-bâl eylediler ki: “Muhâfaza-i mezbûrede bulunan neferât-ı yeniçeriyân kullarına senevî tahsîs ve ta'yîn buyurulan sadaka-i padişâhî mâl-ı mevâcibimizden

otuz yedi ve otuz sekiz senelerine mahsûb nân-pâre mevâcibimizin niyâz ve isti'tâsını hâvî bir kıt'a i'lâm ve mahzârımız bundan akdem, vekîlimiz Osman Alemdâr kullarıyla takdîm-i der-bâr-ı aliyye kılınup emvâl-i mezkûreden otuz yedi senesine mahsûb mevâcibimiz Ocak-ı âmire çavuşlarından Vânî Mustafa Çavuş kullarıyla vâsıl-ı serhad ve ber-kâ'ide-i ocak sergi-i pâdişâhi ferş ile ashâb-ı esâmîye lede't-teslîm cümlemiz vâye-dâr-ı iftihâr u meserret ve imtidâd-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ve ikbâl-i saltanat-ı tâc-dârîye müvâzabet üzre ise de muhâfaza-i mezbûrede mevcûd kulları mine'l-kadîm fakr u fâka ile mecbûl ve idâre-i nefis ve ıyâllerinde eşedd-i müzâyakaya dûçâriyeti bedfidâr olmakdan nâşî bi'l-vücûh şâyeste-i enzar-ı lütf u merhamet olduklarımızdan otuz sekiz ve otuz dokuz seneleri dahi hulûl ve mürûr itmekle rahm u eşfâk-ı cenâb-ı serhad-perverîden müstahakk olduğumuz seneteyn-i mezkûreteyne mahsûb sadaka-i padişâhî nan-pâre mevâcibimiz dahi inâyet u ihsân ve ol vechile şevketlü kudretlü kerâmetlü mehâbetlü zıllullâh-i fi'l-âlem efendimizin izdiyâd-ı kuvve-i ikbâl ve ömr-i devletleriyle tevâfir-i nesl-i tâhireleri de'avât-ı hayriyyesine meşgûl ve karîn-i şâd-mânî ve mesrûr buyurulmak niyâzımızı musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs mevâcibleri kabz ve isti'tâsına vekîlleri merkûm Osman alemdâr kullarıyla der-bâr-ı ma'delet-karâra takdîm kılındığı, pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır Fî 25 N sene 240.

[vr.83b]

195. Kâ'im-mekâm devletlü Ahmed Bey'e i'lâm.

<u>Karye-i Şuvazgal</u>		<u>Ceral-i? Ulyâ karyesinde</u>			<u>Cem'an yekûn</u>	
Hinta		Hinta	Şair		Somar	Kûd
Somar	Kûd	Somar	Kûd	Kûd	11	11
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded		
7	7	4	4	7		

Huzûr-ı kâ'im-mekâm-ı âlî-mekâmîlerine ma'rûz-ı dâ'îleridir ki,

Bundan mukaddem menzil atlarına mahsûs olmak üzere çukur kazâlarına tevzî' olunan zehâ'irden Poshov sancağı kurâlarından Şuvazgal ve Ceral-i? Ulyâ karyelerinin zimmetlerinde kalan ber-vech-i bâlâ zehâ'irden Sagire'de mâh-ı Şevvâl'in guresinden âhirine varıncaya kadar bir mâh beş bârgîr teslim olunup kirâcılık itmek üzere Hasan Ağa kirâcı nasb olunup beş bârgîre ber-vech-i bâlâ on bir somar on bir kûd buğdâ[y] hizmet-kâr hakkı ve me'kûlâtı için verilmesini umûm-ı vücûh münâsib gördükleri huzûr-ı devletlerine i'lâm olundu. Bâkî emr, devletlü efendim sultanım hazretlerindedir. Fî 25 N sene 240

196.

Huzûr-ı kâ'im-mekâm-ı âlî-mekâmîlerine, ma'rûz-ı dâ'îleridir ki,

Ahılkelek sancağı beylerinin yedlerinde olan fermân-ı âlî mûcebince hayme-nişîn olan aşâ'ir ve kabâ'il umûrları rü'yeti mîr-i mûmâ-ileyhin uhdesine ihâle ve tefvîz ve mîr-i mûmâ-ileyhin re'yine ihâle irâde-i kerâmet-ifâde-i tâc-dârî ta'alluk olunmuş ise de bir müddetden berü İsmâ'ılanlu Aşîreti bazı kesânın hilâf-ı inhâlarıyla mîr-livâların yedlerinden alınmış ise de Ahılkelek kazâsı fukarâsı perişân olduğundan mîrlivâyâ medâr-ı kavî ve hüsn-i idâresi esbâb-ı istihsâl zeylinde İsmâ'ılanlu aşîreti mu'tâd-ı kadîm ve irâde-i aliyye-i tâc-dârî mantûku üzre ma'rifet şer'-i şerîf ve umûm ma'rifetleriyle aşîret-i mezbûr mîr-i mûmâ-ileyhe ihâle ve yedinde bulunmaları istisvâb ve istihsân gördüklerini huzûr-ı şerîflerine i'lâm olundu. Bâkî emr, devletlü efendim sultanım hazretlerindedir. Fî 15 N sene 240.

[vr.84a]

197. Hâfız Ali Paşa'ya

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz dâ'-î devletleridir ki,

Ahışa'nın mîrî anbârında mevzû' ma'lûmü'l-mikdâr şa'îrin revâyici üzere bey' u fûruhte olunmasını müş'ir bir kıt'a buyuruldu-ı sâmilere Ahışa mahkemesine lede'l-vürûd huzûr-ı mütesellimîde ve lâzîmü'l-vücûh müvâcehesinde feth ü kirâ'et

ve mazmûn-ı münîfî cümleye i'lân ü işâ'at olunup cümlesi sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ şa'îr-i mezbûrun bey' olunmasına mübâderet olunup yigirmi beş somarı on üçer guruşdan ve iki yüz on beş somarı on ikişer guruştan bey' olunup ve havâs kurâlara bâ-emr-i veliyyü'n-ni'amî tevzî' olunan mâl-ı hazariyyeden beş yüz elli guruş cem'an üç bin dört yüz elli beş guruş mütesellim-i veliyyü'n-ni'amî ârifetlü Rif'at Efendi kullarına teslîm olunup meblağ-ı mezbûrdan mahdûm-ı hazret-i veliyyü'n-ni'amî atûfetlü el-Hâc Ahmed Bey hazretlerinin bâ-tahvîl Ahîsha'da olan düyûnuna havâle olunan altı yüz kırk üç guruş otuz üç pâre ve hazine-dâr-ı hazret-i veliyyü'n-ni'amî se'âdetlü ağa kullarının dört kıt'a tahvîl ile düyûnuna havâle virilen bin iki yüz seksen üç buçuk guruş ifrâz ve ashâb-ı düyûna teslîm olunduktan sonra gayr-ı ez-havâle bin beş yüz doksan dokuz guruş mütesellim-i mûmâ-ileyh efendi kulları zimmetinde bâkî kalup sancakların hazariyye hizmetinden bâ-defter mütesellim kullarına in'am ve ihsân buyurılan iki bin altı yüz guruşdan bin altı yüz guruş mütesellim kullarının makbûzu olup ve ehl-i esnafın ve ahâlî-i vilâyetden ferd-i vâhidenin bir akçe ve bir habbeleri mütesellim kulları üzerinde kalmayup ve mütesellim-i mûmâ-ileyhin dahi bir kimesnede habbe-i vâhide hakkı kalmayup cümle vücûh-ı vilâyet ve sekene-i memleket her vechile hoşnûd oldukları ve mütesellim-i mûmâ-[ileyh] kulları sancaklardan nesne ahz itmediğine ilm-i dâ'iyânem lâhik olup ahâlî-i vilâyet ..? devletlü veliyyü'n-ni'am efendimizin de'avât-ı hayriyyelerine meşgûl oldukları ol ki vâkı' hâldir, huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr, men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i M sene 34.

198.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsafânelerine, ma'rûz-ı dâ'î devletleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha'nın kal'ası derûnunda vâkı' Ahmediyye dâ'iresinde medfûn merhûmü'l-mahfûr firdevs-âşiyân el-Hâc Ahmed Paşa hazretlerinin evkâfindan bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn temlîk-i sultânî olan vakf-ı Vale karyesinin ahâlileriyle haricden olan ehl-i zirâ'atın kanûn-ı kadîmleri üzre bin iki yüz otuz senesi ve otuz bir senesinin hisâbları temâmen rü'yet olunup ve otuz iki senesinin hisâbı rü'yet olunmakda iken beyenlerinde niz'â'-ı kesîre vâkı' olmağla miyânelerine müslimûn ve muslihûn tavassut idüp otuz iki senesinin hisâbları

rü'yetinde bir guruş maktû'aya iki guruş sâlyâne isâbet idüp ehl-i zirâ'at olan kimesneler dahi sâlyâne-i mezbûreye râzı olup üzerlerine edâsı lâzım gelan otuz iki senesinin sâlyânesinden [vr.84b] bir guruş maktû'aya iki guruş sâlyânelerini kabûl ve iltizâm eylediklerinden mâ'dâ karye-i mezbûrda her ne mikdâr mesârif olur ise birkaç söz bilan adamları be-her mâh Ahışa'ya gelüp ehl-i zirâ'atin iş erleri ile cümle vâridâtı ve mesârifâtlarının hisâbları rü'yet ve hisâb defterleri cümle ma'rifetiyle temhîr olunup ilâ-mâşâ'allâhü te'âlâ mâh be-mâh minvâl-i meşrûh üzre hisâbları rü'yet olundukda tarafına gadr ü himâyeden vikâye olunmak üzere huzûr-ı kethüdâ-yı hazret-i veliyyü'n-ni'amîde mün'akid olan meclis-i şer'-i enverde ahâlî-i karye ve ehl-i zirâ'at olan kimesneler bi't-tav'ı ve'r-rızâ itdikleri ikrâr ve i'tiraflarını gıbbe't-tasdîki's-şer'î virdikleri nizâm ve karârlarını kayd-ı tescîl-i şer'î ve hükm-i mer'î kılındığını alâ-vukû'ihî huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî gurre-i M sene 33.

199.

Mahmiyye-i Ahışa ve Ardahan ve Penek ve Oltu ve Mamervân ve Ardanuç kazâlarında vâkı' menzilciler ba'de't-tahıyyetü'l-vâfiyye inhâ olunur ki,

Menzil umûru öteden berü cümle umûrdan akdem ve ehemm ve elzem olduğu zâhir iken husûsan intihâ-yı serhadd-ı sugûr-ı hâkânîden bulunup der-aliyye-i ebediyyü'l-karârdan bi'l-me'mûriyye iyâb ü zihâb iden ulak ve sâ'irleri menzil bârgîrleri za'îf ve nahîf olduğundan vürûd idenler[in] avk u te'hîr etmeleri şîrâze-i nizâma muhîll olduğundan taraf-ı hazret-i veliyyü'n-ni'amîden sudûr iden bir kıt'a buyuruldu-ı şerîfden ma'lûmunuz oldukda kibel-i şer'-i kavîmden dahi işbu mürâsele-i şer'î tahrîr ve ısdâr olunmuşdur. Bi-mennihî te'âlâ vüsûlünde gerekdir ki nizâm-ı mezbûre me'mûr Ağa-yı tatarân-ı hazret-i veliyyü'n-ni'amî izzetlü Osman Ağa herkanı menzilhâneye vürûd ider ise ber mantûk-ı buyuruldu-ı sâmi tüvâna bârgîrler bend itdirülüp âmed-şüd idenleri avk u te'hîr itdirmemeniz husûsu işbu mürâsele-i şer'î irsâl olunmuşdur. Ber-vech-i muharrer keyfiyyet-i hâl ma'lûmlarınız oldukda, bâ-fermûde-i hazret-i veliyyü'n-ni'amî ve ber-mûceb-i mürâsele âmil olasız. Ve's-selâm. Fî gurre-i M sene 33.

200.

Mahmiyye-i Ahışha sükkânından olup Dergâh-ı âlî Yeniçerileri Ocağında doksan üç cemâ'atin ustası Selim Usta nâm kimesne meclis-i şer'-i enverde, merhûm Müftî-zâde Mehmed Ragıb Bey nâm kimesne mahzarında şöyle ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm eyledi ki: "Bâ-berât-ı âlî-şân ve ber-vech-i mâlikâne mutasarrıf olduğum Erzurum Gümrüğü tevâbi'âtından Pazarbaşılık ma'a-kantarcılık Ahışha mukâta'âsının nısf hissesi benim ve nısf-ı âharı hisse işbu Mehmed Râgıb Bey'in olup nısf hissem olan mukâta'a-i mezkûrun iştirâsına tâlib olunduğu vechile mukâta'a-i mezkûrun nısf hissemi hüsn-i rızâ ve ihtiyârımla müşterekim işbu Mehmed Ragıb Bey'e kasr-ı yed ü ferâgat ve bedel-i kasr-i yedi temâmen ahz u kabz eyledim. Ve yedimde olan berât-ı âlî-şânı kendüsüne teslîm eyledim" didükde gıbbe't-tasdîku'ş-şer'î yedine işbu hüccet-i şer'î virildi. Fî gurre-i M sene 36.

[vr.85a]

201. Müteveffâ Selim Paşa tarafından sudûr iden buyuruldu.

Kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Mîr-livâ-yı Ahışha Hâfız Ağa *zîde kadrihû* ve Çeribaşısı ve umûm eyâlet zü'amâ ve erbâb-ı tîmar *zîdet mekâdiruhum* inhâ olunur ki,

Bundan akdem iki yüz yigirmi yedi senesine mahsûben bâ-fermân-ı âlî tahsîli matlûb-ı Devlet-i aliyye olan bedel-i seferiyenin afvı husûsuna der-bâr-ı ma'delet-karâra takdîm kılınan arâ'izimiz li-llâhi'l-hamd te'sîr ve meblağ-ı mezbûrdan Ahılkelek binâsıçün ihâle buyurulan beş bin guruşdan mâ'adâsının emr-i şerîfile vürûd iden ağa-yı buhûrdanî kâ'im-mekâmi İsmail Ağa'nın ve mukaddemâ vürûd iden hâcegân-ı hümayûndan Behzan Efendi'nin ikrâmiyesini ve kal'a-i merkûm için ifrâz olunmuş olan beş bin guruşu cümleten ashâb-ı dirliğe tevzî' ve taksîm eylemeniz bâbında dîvân-ı Çıldır'dan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ve mühürdârımız Sâbit Efendi ile irsâl olunmuşdur. Bi-mennihî te'âlâ vüsûlünde vech-i meşrûh üzere amel ve hilâfından mübâ'adet eyleyesiz deyü. Fî 15 S sene 229.

202.

Devletlü inâyetlü merhametlü atûfetlü zevi'l-mekârimü'l-etemm veliyyü'n-ni'am amîmü'l-birr ve'l-kerem efendim sultânım hazretleri devlet-i ikbâl-i ebedî ve mecd ü iclâl-i sermedî sağ ve dâd ve tâli'-i devlet-metâli'ları ilâ-ebediyyü'l-karâr zîver-i sipihr ü dâd ü dûr ve nezd-i yek-i sâye-i hümâ-vâyelerin bu dâ'ileri farkında ber-karâr olmakdan hâlî olmamak du'âsını rûz u şebân evrâd-ı zebân-ı hâlisü'l-cinânım kılındığı ma'razında arîza-i abd-i dâ'î-i kemterleridir ki: “Mine'l-kadîm bâb-ı inâyet-me'âb-ı veliyyü'n-ni'amîlerinin dâ'î-i bî-mîrâsı olduğum hasebi rûz u leyâl bel ale't-tevâlî istizâde-i eyyâm-ı ömr ü ikbâl ve istinâde-i kanâdil-i devlet ü ibcâl-i veliyyü'n-ni'amîleriyle iştigâl üzere olarak gâ'ibâne du'â ile iktifâ olunmayarak hâk-i pây-ı âlîlerine luhûk-ı cân ü dilden azîmetim cânıma minnet ise de sinnimiz derece-i şeyhûhata resîde ve rûkûb u nüzûle adem-i iktidârımıza nümûde olup bir vech ile adem-i cesâretimden oğlum Necib Efendi kullarının sabr u arâmı meslûb ve hâk-i pây-ı kimyâ-sâyı veliyyü'n-ni'amîlerini çeşm-i intizârına tûtîyâ itmek için nezd-i âcizîden me'zûn ve sûy-ı veliyyü'n-ni'amîlerine rû-berâh azîmet itmekle mine'l-kadîm dâ'î-i tezâyüd-i eyyâm-ı ömr ü ikbâlleri olduğumuz nezd-i mürüvvet ferd-i rahîmânelerinden aşikâr olan mevâddan olmağla karîb ve ba'îd haklarımızda etvâr-ı hüsn-i teveccühleri bedîd buyurulmak niyâzı âcizâne arz-ı hâl-i çâkerânem tenmîkine cesâret ve merfû'-ı pîş-gâh-ı veliyyü'n-ni'amîleri kılındı. Bi-mennihi te'âlâ ledâ-eşrefi'l-vürûd muhât-ı ilm-i âlem-ârâ-yı veliyyü'n-ni'amîleri ne buyuruldukda haklarımızda hüsn-i enzâr-ı kimyâ-âsârları bî-dirîğ buyurulmak bâbında emr ü fermân devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am zevi'l-mekârimü'l-etemm amîmü'l-lütfi ve'l-kerem efendim sultanım hazretlerindedir. Fî gurre-i M sene 34.

[vr.85b]

203. Anadolu Kādî-askerine

Devletlü inâyetlü semâhatlü atûfetlü veliyyü'n-ni'am, amîmü'l-himem efendim sultanım hazretlerinin hâk-i pây-ı kimyâ-sâyı tûtîyâları bâ-lübb-i edeb ve ta'zîm-i takbîl ve telsîm kılınup cenâb-ı sübhân tenezzehû şânühû ani'n-noksân vücûd-ı şerîfinizi âlâm ve ekdârdan mesân ve sâye-i merâhim-vâye-i kerîmîlerini bu abd-i dâ'î-i kadîmleri hakkında kadîm ve müstedâm eyleye. Âmîn. Arîza-i senâ-farîzalarıdır ki: “Birâderlerim dâ'î-i çâkerâneleri bâb-ı inâyet-me'âb-ı rahîmîlerinin

çâr u pek-şân-ı? abd-i kadîmleri olduğu mefharetine mebnî rûzân u şebân aleyke avnû'l-müste'ân ve zât-ı âlîleri âfât ve eskâmdan mesân olması de'avâtıyla derdest-i du'â-i merfû'-ı cenâb-ı kibriyâ iken bir vakt-i eşref-karînde Ahîsha niyâbetinin altı mâhlık mürâselesi ve bu âcizlerini tavsiye zımnında vâlî-i vilâyetimiz devletlü es-Seyyid Ahmed Paşa efendimize olan mürüvvet-nâmeleri râhe-zîb-i vürûd ve cânib-i veliyyü'n-ni'amîden dahi hakk-ı âcizânemize cilveger-i sünûh iden teveccüh-i âlîleri üzere uhde-i âcizîye tefvîz ve ders ile meşgûliyetimiz der-kâr idiyse de ahkâm-ı şer'îye bi-kadri't-tâka sarf-ı makdûr olunarak bir kat dahi du'â-yı hayriyyeleri sahîha-i evrâd-ı sihr-i'tibârımız olmuştur. "Şükrü'l-mün'imi ale'l-mün'ami- aleyh" vâcib-i mefâdi ömrüm oldukça evkât-ı hamse ve ebrekelerde de'avât-ı hayriyyenize meşgûl olmak vâcibe-i zimmetimdir. Bu serhadd-i sugûr-ı pâdişâhîden bir çerâğınız olsun ve her ân efendilik niyâz iderim. Kişi yakdığı çerâğ üzere pervâne gerek. Dâ'imâ şem'-ı âmâlim fânûs-ı inâyet-me'nûslarında mahyî ve her ân hüsn-i teveccühleriyle ihyâ ve birâderlerim kulları misillü bu dâ'îlerini dahi defter-i dâ'iyâna sebt ve icrâ buyurmaları temennâsı ve teşekkür-i inâyetlerini hâvî arz-ı hâl-i çâkerânem takdîm olduğu bi-mennihî te'âlâ ma'lûm-i âlîleri buyuruldukda her halde hüsn-i teveccüh-i kerîmîleri şâyân buyurulmak bâbında ve herhalde emr ü fermân devletlü inâyetlü semâhetlü atûfetlü veliyyü'n-ni'am, amimü'l-himem efendim sultanım hazretlerininindir. Fî gurre-i Ca sene 39

204.

Devletli mürüvvetli ra'fetli aliyyetü'l-himem, kerîmetü's-şiyem efendim hazretleri cenâb-ı zînet-efzâ-yı sahn-saray-ı kevn ü mekân ve server-bahşâ-yı kulûb-ı âlemiyân zât-ı aliyyetü's-simât asamânelerin mahfaza-i samadâniyesinde saffa-i pîrâ-yı şâdî ve meserret-i firâvân eylemek de'avât-ı hayriyyesi tekrârında iken işbu Şa'bân-ı meymenet ünvânın mübârek guresi hulûlünde mahdûm-ı mekârim-i melzûmları velî ni'met-zâde efendimizin sûr-ı sürûr-kâr-ı hayr-hitânlarına mübâderet olunmak tasmîm-gerde-i niyyet-i âliyeleri idüğünden dâ'îlerini da'vet zımnında âdemleri yediyle mersûl kerem-nâmeleri vâsıl-ı dest-i senâverânem olmuştur. Bu vechile hâtıra-bende-i hüsn-i teveccüh ve tezkâr buyurdıkları cihân iftihârıma tekâtür-ı gülâb-ı sabûr u şâd-mânîye bâdî olmuştur. Cenâb-ı Hâkk, kâr-ı

hayriyyelerine [vr.86a] tevfiik-i hasenesine karîn ve nice emsâli müşâhedesiyle karîrû'l-'ayn eyleye. Âmîn. Velî ni'metâ ismet-kârâ efendim, eger-çi da'vet-i âliyelerine icâbet mûcib-i mübâhâtım ise de peder-i pîr efendimin nezd-i pîrânelerinde yek-lahzâ mufârakata rızâ ve tahammülleri olmadığı özr-i kaviiyem olmağla bu bâbda i'tizâr-ı âcizânem karîn-i lihâza-i hüsn-i kabûl buyurulmak temennâsıyla tebrîk-i sûr-i sürûrları zımnında terkîm-i du'ânâmeye mübâderet kılınmıştır. İnşâallahü te'âlâ karîn-i ilm-i iffet-nisâbları buyuruldukda ba'dezîn dahi hüsn-i teveccüh-i dâ'î-i nevâzları bî-diriğ buyurulmak mütemennâdır efendim. Fî gur-re-i M sene 38.

Bi-mennihî te'âlâ Oltu'da mesned-ârâ-yı ismet ü devlet devletlü mürüvvetlü re'fetlü aliyetü'l-himem, kerîmetü'ş-şiyem efendim hânım celîletü'ş-şân hazretlerine du'ânâmemizdir resîde-bâd. Bedûh.

205.

Ma'rûz-ı dâ'î-i devâm-ı ömr ü devletleridir ki,

Vâcibe-i zimmet-i çâkerânem ve râtibe-i uhde-i dâ'iyânem olan du'â-yı deymûmiyyet-i eyyâm-ı ömr ü devlet ve ikbâl senâ-yı ferr ü haşmet ve iclâl-i âsafâneleriyle müteveccih-i dergâh-ı hudâ-yı zü'l-celâl olarak bi'l-gudüvvi ve'l-âsâl ser-fürû-yı tezellül ve şükr üzere olduğum evândan bir vakt-i meyâmin-iktirânda tâtâr-ı sabâ-reftâr kullarıyla lütfen ve inâyeten atûfetlü mütesellim ağa kulları ve bu abd-i der-muhzîde-i dâ'î-i kadîmlerine bi-gayr-i istihkâk hüsn-i teveccühât-ı inâyet buyurulan birer kıt'a emirnâme-i ayn-ı inâyetleri ber-müfâdında ben ne hâkim? ki olam lâyıık-ı ihsân ü atâ bu nazar bana efendim yine kendü girmek ser-müfâharetimize sâye-endâz-ı nüzûl idüp mazmûn-ı inâyet-meşhûnlarında bundan akdem taraf-ı bâhirü'ş-şeref-i Sadr-ı Anadolu inâyetlü atûfetlü efendi hazretlerinden rütbe-i dâ'iyânem tâsi'adan sâdiseye terfi' olunması işâret-i âsafâneleri olmuş olduğundan sâye-i hümâ-vâye-i dâverânelerinde Kaş kazâsından yerimiz ref' ve Sinanlı kazâsına bâ-sâdisye rütbe-i dâ'iyânem terfi' ve beyne'l-akrân ve'l-emsâl kadr ü menziletim mümtâz ve ser-firâz buyurulduğunu müşârun-ileyh cânibinden iktizâ iden rûznâmçe ve mektûb-ı belâgat üslûbları esnâ-yı râhda merhale-i Ardahan'da hâk-i-pâ-yı hâcet-revâ-yı veliyyü'n-ni'amîye vâsıl ve efendi-i mûmâ-ileyh tarafından

vürûd iden tahrîrâtları cümle kerm-nâme-i hidîvânelerine leffen resîde-i dest-i ta'zîm-i dâ'iyânem oldukta, cümle vücûh-ı vilâyet ve ahâli-i memleket müvâcehesinde ve huzûr-ı meserret-mevfûr-ı mütesellimîde feth ü kırâ'et ve mazmûn-ı mekârim-meşhûnu vücûh-ı beldeye yegân yegân i'lân ve beyân olunup tahrîr buyurılan emr ü tenbîhât-ı veliyyü'n-ni'amânelerinden ez-dil ü cân memnûn u mesrûr ve şâd u handân olup cümlemiz sem'an ve tâ'aten merâsimini gûyân ve mütesellimleri atûfetlü ağa kullarıyla ittifâk-ı ârâ hıdemât-ı razıyyenin ızhârına nasb-ı nefsi-i dikkat ü ihtimâm-ı âcizânemiz masrûf ve her bir emr ü irâde-i cihân-mutâ'îlerinde gerden-dâde-i inkıyâd cümlenin vâcibe-i zimmet-i sâdikânesi ise de bu dâ'îlerinin bi'l-ihtisâs menkûbe-i rakabe-i musâdekatı olup mütesellimleri kullarıyla tesviye-i umûr-ı vilâyet ve temşiyet-i mesâlih-i fukarâ-yı memleket kazîyelerinde sarf-ı bâ-re'y-i istitâ'at ve bi-mennihî te'âlâ hudemât-ı seniyye-i bâ-hirü'l-meharet-i âsafânelerinde vüs' u iktidâr-ı âcizânemden ziyâde ve efzûn nasb-ı [vr.86b] nefsi-i i'tinâ ve dikkat bâ'is-i irtikâ-yı kader ve menziletimiz idüğünü fehm ü idrâk ve ol vecihle telef-i sermâye-i miknet ve tahsîl-i rızâ-yı yümn-irtizâ-yı hazret-i şehin-şâhîde bezl-i makdûr ve gayret ve isticlâb-ı de'avât-ı hayriyye-i cihân-sitânîye müdâvemmet ve müvâzabet üzere olduğumuz ma'lûm-ı inâyet-melzûm-ı veliyyü'n-ni'amânelerini arz u beyân ve hâk-i pâ-yı kimyâ-sâyı haydarânelerine takdîm refâtıyla ve rütbe-i dâ'iyânemin ni'am-ı celîlesinin zuhûruna et-tehaddüs şükr-i fehvâ-yı fesâhat-ihtivâsınca, ben senin abd-i kadîm ve şâkirü'l-ihsânınım demdemesi üzere tahaddüs ü teşekkür-künân devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ü ikbâl ve istizâde-i ferr ü haşmet-i iclâl-i hüdâvendîye du'â-gûyân olup lâzime-i vâcibe-i zimmet-i çâkerânem olan hizmet-i devletlerinde bezl-i makderet-i mâ-hasal ve inâyet-kârâ dîn-perverâ efendim hakkında hâssaten isticlâb-ı de'avât-ı hayriyye-i fukarâ ve zü'afâya sarf-ı miknet üzere olduğumu mübeyyin ve müşerrih işbu arz-ı hâl-i acz-iştimâl-i letâfet ü selâset-me'âl-i bendegânem tahrîr ve tâtâr-ı tûz-refât kullarıyla merfû'-ı hâk-pâ-yı itr-sâ-yı âsafâneleri kılınmış, inşa'allahü te'âlâ muhât-ı ilm-i akdes-i veliyyü'n-ni'amâneleri oldukda ümîd ve aksâ-yı me'ârib-i dâ'iyânem olan hüsn-i teveccühât-ı kerîmâneleri fark-ı abîdânemde kadîm ve beyne'l-akrân ve'l-emsâl nâ'il-i bülendim imtiyâz buyurulmak bâbında ve her halde emr ü fermân ve lütf ü ihsân-ı bî-pâyân devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am kesîrü'l-lütf ve'l-

kerem vüfûru'r-rahm ve's-şiyem dârâ-haşem senindir utârid-kalem, nâhid-i hadem hûrşîd-i ilm efendim hazretlerininindir. Fî gurre-i B sene 32.

206.

Eyâlet-i Çıldır vâlîsi devletlü Osman Paşa efendimizin tarafından buyuruldu-ı sâmi.

Şerî'at-me'âb Ahîsha kâdîsı fazîletlü efendi ve me'zûn-ı bi'l-iftâ fezâhetlü efendi ve Ahmediyye müderrisi semâhetlü efendi ve ulemâ-i sâ'ire efendiler *zîdet fezâilühum* ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlîden kâ'immakâmımız necâbetlü Ahmed Bey dâme mecdühû ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân alay beğisi ve umûm zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı *zîdet makâdirihüm* ve mefâhirü'l-emâcid ve'l-emsâl Yeniçeriler ağası Mehmed Emin Ağa *zîde mecdühû* ve kıdvetüni'l-emâsil ve'l-akrân serdengeçdi ağavâtı *zîdet makâdirihüm* ve umûm alemdâr ve zâbitânı ve iş erleri bi-ecme'ihim inhâ olunur ki; avâtıf-ı aliyye-i mülûkâne ve avârif-ı behiyye-i hüsrevânîden Çıldır Eyâleti bâ-rütbe-i vâlâ-yı vezâret uhde-i âcizâneme tevcîh ve ihsân-ı hümâyûn [vr.87a] buyurulmakdan nâşî ber-vekf-i irâde-i şâhâne Erzurum'dan nehzat ve bedreka-i Tevfik-i Cenâb-ı ni'me'r-refik perverdigârıyla alem-efrâz-ı azîmet olunarak Ardahan merhalesine vürûdumuz müyesser-gerde-i hazret-i vâhibü'l-âmâl olup inşâallahü te'âlâ ve bi-tevfikhî çend-rûz zarfında makarr-ı hükûmet-i vüzerâ belde-i Ahîsha'ya ferş-i kalîçe-i istikrâr musammem olmağla ber-vech-i âde ve rüsûm dâiremiz halkının ve sunuf-ı askeriyenin üç günlük zâd ü zahîre ve ecnâs-ı me'kûlâtın ve hayvânâtın alaf ve alîfinin evvelce tehiyye ve istihzârı kâ'ide-i kadîm ve usûl-i müstahsene-i dîrîneden olmağla gerekdir ki biz varıncaya kadar üç günlük me'kûlât ve malzeme-i sâ'irenin mihver-i lâıykı üzere hâzır ve amâde olunarak kabzına me'mûr vekîl-harcımıza teslim kılınmasına ittifâk-ı ârâ nasb-ı nefsi-ikdâm ve dikkat ve derece-i lâıykasından dûn-ı iğmâz ve tekâsül vukû'undan ihtirâz ve mücânebet eylemeniz bâbında dîvân-ı Çıldır ve merhale-i Ardahan'dan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ve kıdvetü'l-akrân silahdârımız izzetlü el-Hâc İbrahim Ağa *zîde kadrühû* ile tisyâr kılınmıştır. Bi-mennihî te'âlâ vüsûl ve keyfiyyet ma'lûmunuz oldukda ber-mu'tâd me'kûlât-ı merkûm ve alaf ve alîfin tehiyye ve istihzâr ve me'mûr-ı kabza teslim kılınmasına

bezl-i cell-i iktidâr eyleyüp sûret-i terâhî ve rehâvet zuhûrundan be-gâyet ihtirâz ve mücânebet ve ber-mûceb-i buyuruldu amel ve hareket eylesiz deyü. Fî 15 L Sene 240.

207.

Dîvân-ı adâlet-i ünân-ı Seraskerilerine ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Eyâlet-i Çıldır'ın hâvî olduğu Azgur ve Ahılkelek ve Hartus ve Ardahan kal'aları cebehânelerinde barut-ı siyâh ve kurşun vesâ'ir edevât-ı lâzîmenin derece-i gâyette noksân ve cins-i kurşunun aslâ vücûdu olmadığından bundan akdem mâ'rifet-i şer'-i kavîm ve vâlî-i vilâyet merhûmü'l-mağfûr el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin inzimâm-ı mâ'rifetleriyle yoklandığı vakit noksân cebehâne ve mühimmâtın Der-aliyye'den inâyet ve ihsân buyurulması niyâz üistirhâm olduğuna mebnî enzâr-ı rahm u âtifet-i şâhânedan kılâ'-ı mezkûrenin cebehâne ve mühimmât-ı mezbûreden hulüvvü tecvîz buyurulmadığından Âsitâne-i Alîyye'den aynen inâyet ve irsâli mürûr-ı eyyâm ve evâne muhtâç idüğü mahzûrundan Erzurum cebehânesinde mevcûd cebehâne ve mühimmât-ı sâ'ireden ihrâç ve irsâline irâde-i kâtî'a-ı hazret-i tâc-dâri ta'alluk ve ol-bâbda Erzurum'a sâye-bahş-ı iclâl aktâr-ı şarkıye seraskeri devletlü merhametlü efendimiz hazretlerine hitâben şeref-yâfte-i sahîfe-i sudûr olan bir kıt'a emr-i şerîf-i âlî-şân ve bundan başka kılâ'-ı merkûmede bulunmak için Çıldır Eyâleti kazâlarından mürettet ma'lûmetü'l-mikdâr mübâya'a zahîresinin bedeli dokuz bin guruş Erzurum Eyâleti'nin eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmârının bedel-i seferiyelerinden i'tâsı husûsu şeref efzâ-yı sudûr olan fermân-ı celîlü'l-ünvân-ı aliyye müşîr-i merhûmun vefâtından [vr.87b] çend-rûz akdemce vürûd itmiş ise de müşârun-ileyhin vefâtından tahallül iden gâ'ilenin indifâ'ı bu âna kadar ta'vîkine bâdî olup el-hâletü hâzihî eyyâm-ı bahâr hülûl ve a'dâ-yı dînin küllü yevm sû-i kâsd ve niyet-i fâsidesiyle hîle ve hud'aya der-kârını mahsûs³⁷⁴ ve mücerrebimiz olduğundan zahîre ve cebehâne ve mühimmât ile esbâb-ı istihkâm-ı serhaddi istihsâl derece-i vücûbda olmağla ber-mantûk-ı evâmîr-i aliyye bâ-defter-i mümzâ cebehâne ve mühimmât-ı sâ'ire noksânını ve bedel-i mübâya'a mebâliğ-i ma'lûmeyî mahallerinden tahsîlen ve ihrâcen i'tâ ve irsâli husûsuna rahm u âtifet-i

³⁷⁴ سوس حم

serhad-perverîleri icrâ ve ol-vech ile kılâ'-ı mezkûrenin istihkâmına lütf ü merhametleriyle umûm sekene kulların ser-â-pâ mesrûr ve ihyâ buyurulmak niyâzında oldukları alâ-vukû'ihî bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazreti men-lehü'l-emrindir. Fî 15 Za Sene 240.

208. Penbe husûsunda i'lâm

Der-i-devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Darbhâne-i âmire tarafından zabt ve idâre olunan penbe mukâta'ası mülhakâtından Çıldır Eyâleti'nin hâvî olduğu kazâlarda hâsıl ve bey' u şîrâ ve bâzâr içinde fûrûht olunan penbenin be-her kıyyesinden ma'a zam birer pâre ve rişte-i penbeden ikişer pâre ve kozalı penbeden birer akçe olarak bir resm alınmak üzere şurûtu mücebince resm-i mezbûr tahsîl ve tesbîli hâlâ Erzurum vâlîsi ve Serasker-i aktâr-ı şarkıyye devletlü Galib Mehmed Paşa hazretlerinin uhde-i devletlerine ihâle ve tevfiiz buyurulmuş olduğu ve müşârun-ileyh tarafından dahi vâlî-i vilâyetimiz atûfetlü Osman Paşa hazretlerine meb'ûs ve cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'at olunan bir kıt'a emr-i âlîden zâhir ve müstebân ve merâsim-i sem'an ve tâ'aten te'diyesinde sekene-i serhad âle'l-umûm müttefeku'l-lisân ise de eyâlet-i Çıldır kazâlarında an-asıl penbe hâsıl ve nâbit olmayup şehir ve kasabâtına dahi İran iskelesi olan Kars gibi penbe kârbânının ıyâb u zihâbı vukû' bulmayup fakat serhadd-i mezbûre fukarâsına mikdâr-ı kifâye olanı Revân'dan celb ve herkes ehl ü ıyâline harc u sarf ile envâ'-ı usret ve su'ûbete dûçâriyetlerinden ve çârsu ve pâzârda re'âyâ ve berâyânın bey' u şîrâ' ittikleri birer ikişer kıyye penbe ve rişteye resm-i mezbûre vaz' ve matlûb olursa alime'llâhü te'âlâ cümle fukarâsının tevahhuş ve inkisâr-ı kulûbleri mûcib-i zulm ü gadrden ibâre bir keyfiyet olacağından mukaddemâ lede'l-isti'fâ afv u inâyet buyurulduğu vech ile rûsûm-ı mezkûrenin afvıyla umûm-ı sekene-i serhad kulların gadr u inkisârdan vikâye ve kemâ-kân Devlet-i aliyye-i ebediyyü'l-karâr de'avât-ı hayriyyelerine meşgûl ve mesrûr buyurulmak niyâzında oldukları alâ-vukû'ihî bi'l-iltimâs pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men-lehü'l-emrindir. Fî 17 Za Sene 240.

[vr.88a]

209.

Der-i-devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Ahîsha vâlisî müteveffâ el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin vefâtı dakîkasında ma'rifet-i şer' ve vücûh-ı vilâyet ma'rifetleriyle temhîr ve hayvânâtı defter olunduktan beş gün sonra esnâfın askerîde olan alacaklarını mutâlebede tazyîk ve askerînin dahi müşîr-i merhûm tarafında olan bâ-tezkire ulûfeleri virilmek îcâb ittiğinden hayvânât-ı mezkûreden bir kıt'a mûmzâ defter mûcibi ma'lûmetü'l-aded bârgîr ve amelmânde kâtır ma'rifeti'ş-şer' ve vücûh-ı vilâyet ma'rifeti ve müşîr-i merhûmun kethüdâ ve hazinedârları ma'rifetleriyle ulûfelerine mahsûb askeriye virülüp girü kalan memhûr muhalledâtı dahi hâlâ vâlî-i vilâyetimiz atûfetlü Osman Paşa *yesserallâhü te'âlâ bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ yeşâ* hazretleri makarr-ı hükûmetlerini teşrîflerinde ma'rifet-i şer'-i kavîm ve inzımâm-ı re'y ü ma'rifeti ve ber-mûceb-i irâde-i sadâret-penâhî Serasker-i sâbık devletlü merhametlü veliyyü'n-ni'am Rauf Mehmed Paşa efendimize ihâle ve tarafından me'mûr Haftân Ağaları Bekir Ağa ma'rifet ve nezâreti ile muhalledâtı yegân yegân tahrîr ve terkîm olunup ba'dehû irâde-i seniyye üzre haml-i sakîl olan muhalledât ve hayvânâtı sûk-ı sultânîde bey' min- yezîd ile mezâd olundukta yekûn bahâları bâ-defter-i müfredât otuz beş bin yüz dokuz guruşa bâliğ olup esnâf ve tüccâr-ı sâ'ireye olan düyûnu inde'ş-şer' sâbit oldukda ma'rifet-i şer' ve umûm ma'rifetleriyle düyûn-ı müteferrikasına ve gerekse vâlî-i vilâyet müşârun-ileyh hazretlerine â'id olan beş mâhlık mâl-ı hazariyyesine mahsûben yalnız yigirmi bir bin beş yüz yetmiş bir guruş te'diye olunup sahhü'l-bâkî on üç bin beş yüz otuz sekiz guruş ve hazînesinde nakden mevcûd altun olarak beş bin sekiz yüz on dört guruş cem'an on dokuz bin üç yüz elli iki guruşu müşâr-ı merhûm kethüdâsı Ali Ağa'ya teslîm ve ol-dahi cânib-i mîrîye edâsını müte'ahhid olduğunu müş'ir yedinden bir kıt'a tahvîl ahzı müşâr-ı merhûmun nefîs-i eşyâsından aynen kethüdâlarına teslîmen gönderilen eşyâ-yı ma'lûmenin mûmzâ defteriyle fûrûhte olunan muhalledâtının defteri ve düyûn-ı müsbeste bakâyâsının defâtiri ba'de'l-imzâ ve't-temhîr Serasker-i sâbık müşârun-ileyh tarafından me'mûr Haftân ağası mûmâ-ileyh kullarına teslîmen irsâl ü tesyîr ve müşâr-ı merhûmun harem-i sâmililerine ve kethüdâsı ve tebe'a-i sâ'iresine vâlî-i vilâyetimize müşârun-ileyh Çıldır Eyâleti tevcîhine kadar vilâyet tarafından ve

tevcîhî târihiyle Ahîsha'dan azîmetlerine kadar müşârun-ileyh hazretleri tarafından ikrâm ve lâyıkı vechile ta'yînâtlarını edâ ve idârede kusûr olmayarak müreffehen isbâllerine ihtimâm olunduğu ba'de't-tescîl pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fî 15 Za Sene 240.

[vr.88b]

210.

Der-i-devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Ahîsha vâlisi müteveffâ el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin vefâtı dakîkasında ma'rifet-i şer' ve vücûh-ı vilâyet ma'rifetleriyle temhîr olunan hazînelerinde mevcûd muhallefâtı hâlâ vâlî-i vilâyetimiz devletlü atûfetlü Osman Paşa hazretleri makarr-ı hükûmetlerini teşrîflerinde ma'rifet-i şer'-i kavîm ve inzîmâm-ı re'y ü ma'rifeti ve ber-mûceb-i irâde-i Alîyye serasker-i sâbık devletlü merhametlü veliyyü'n-ni'am Rauf Mehmed Paşa efendimiz tarafından me'mûr Haftân Ağaları Bekir Ağa ma'rifet ve nezâreti ile mevcûdu yegân yegân tahrîr ve terkîm olunup ba'dehû irâde-i seniye üzere haml-i sakîl olan muhallefât ve hayvânâtı sûk-ı sultânîde bey' min-yezîd ile müzâd olundukta yekûn bahâları bâ-müfredât otuz beş bin yüz dokuz guruşa bâliğ olup esnâf ve tüccâr-ı sâ'ireye olan düyûnu inde'sş-şer' sâbit oldukda ma'rifet-i şer' ve umûm ma'rifetleriyle düyûn-ı müteferrikasına ve gerekse beş mâhlık vâlî-i vilâyet müşârun-ileyh hazretlerine âyid olan mâl-ı hazariyyesine mahsûben yalnız yigirmi bir bin beş yüz yetmiş bir guruş te'diye olunup sahhü'l-bâkî on üç bin beş yüz otuz sekiz guruş ve hazînesinde nakden mevcûd altun olarak beş bin sekiz yüz on dört guruş cem'an on dokuz bin üç yüz elli iki guruş müşâr-ı merhûm kethüdâsı Ali Ağa'ya teslîm ve ol-dahi cânib-i mîrîye edâsını müte'ahhid olduğunu müş'ir yedinden bir kıt'a tahvîl ahz müşâr-ı merhûmun hasîs³⁷⁵ ve nefis-i eşyâ ve hayvânâtı muhallefâtının defteri ve düyûn-ı müsbeve ve bakâyâsının defâtiri ba'de'l-izmâ ve't-temhîr Serasker-i sâbık müşârun-ileyh tarafından me'mûr Haftân ağası mûmâ-ileyh kullarına teslîmen irsâl ve tesyîr olunduğu ba'de't-tescîl pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Bâkîyü'l-emr men-lehü'l-emrindir. Fî 15 Za Sene 240.

³⁷⁵ س ي س خ

211.

İşbu iki yüz kırk senesinin Cemâziye'l-âhir yigirmi beşinde bi-emrillahi te'âlâ ecel-i mev'ûduyla vefât iden merhûmü'l-mağfûr el-Hâc Salih Paşa hazretlerinin mâl-ı muhallefâtı sûk-ı sultânîde bey'-i min-yezîd olunmak husûsu cânib-i saltanat-ı seniyeden sâbık Erzurum vâlîsi ve aktâr-ı şarkıyye seraskeri devletlü merhametlü veliyyü'n-ni'am Rauf Mehmed Paşa efendimiz tarafına ihâle buyurulmuş olduğuna mebnî ma'rifet-i şer' ve hâlâ vâlî-i Çıldır devletlü atûfetlü Osman Paşa efendimizin ma'rifeti ve müşârun-ileyh Rauf Paşa efendimiz Haftân Ağaları Bekir Ağa'nın ma'rifet ve nezâreleriyle sûk-ı sultânîde bey' min-yezîd olunan muhallefât-ı mezkûr esâmî ve fiyâtıyla ber-vech-i âti'z-zikr beyân olunur. Hurrîre fî-evâsıtı şehr-i Zilkâ'deti's-şerîfe li-sene erba'în ve mi'eteyn ve elf.

[vr.90a]

212.

Ardanuç ve Tâvusger i'lâmı

Der-i-devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Tersâne-i âmire Emîni atûfetlü Hüsnü Bey-zâde Ahmed Kâmil Bey bendelerinin ale'l-iştirâk mutasarrıf olduğu Çıldır Eyâleti muzâfâtından Ardanuç sancâğı Tavusger nâhiyesinde vâkı' nefsi-i Tavusger ve tevâbî'-i mukâta'asının iki yüz otuz dokuz senesinin hâsılâtı her kimin yed-i iltizâmında kalmış ise ma'rifet-i şer'-i şerîf ve bu def'a taraflarından vekîl nasb olunan Osman Ağa ma'rifetiyle lede't-tahkîk tahsîl ve tarafına îsâline ve iki yüz kırk senesinin hâsılâtı dahi vekîl-i merkûm Osman Ağa'ya emâneten zabt ve idâresine lâzım gelen müsâ'ade ve dikkat birle sene-i hitâmında mûmzâ defteriyle hâsılâtı Der-aliyyeye irsâl ve tavsîline bi'l-istid'â irâde-i aliyye ta'alluk ve ol bâbda Çıldır vâlîsi vezîr devletlü atûfetlü ve sinûr-ı celîlü'l-mevfûr Osman Paşa hazretlerine hitâben şeref-efzâ-yı sahîfe-i sudûr olan fermân-ı celîlü's-şân mücebince otuz dokuz senesinin hâsılâtı lede's-su'âl sâbıkâ Çıldır vâlîsi müteveffâ el-Hâc Salih Paşa merhûm tarafından ta'şîr ve derc olunup kıymeti yalnız bin beş guruşa bâliğ ve ol dahi zimmet-i müşârun-ileyhde terâküm itmiş olduğundan bu def'a ma'rifet-i şer'le terkîm olunan muhallefâtı sümününden

ihrâc ve mutasarrıf-ı mûmâ-ileyh tarafına müşârun-ileyh hazretlerinin inzımâm-ı himmet ü ma‘rifetleriyle ib‘âs olunup kırk senesi hâsılâtını de‘b-i kadîmi ve âdet-i müstemirresi üzere mukâta‘a-i merkûm ve tevâbî‘i karyelerinden ahz u dercine vekîl-i mûmâ-ileyh Osman Ağa‘ya müstakil buyuruldu i‘tâ ve mukâta‘a merkûm üzerine isrâ kılındığı ve sene hitâmında hâsılât ne mikdâr olur ise mûmzâ defteriyle yine ba‘s u tisyâr kılınacağı irâdelerine nasb-ı nefsi dikkat ve ikdâm olunmakda idüğü bi‘l-itimâs pâye-i serîr-i a‘lâya i‘lâm olumuşdur. Bâkiyü‘l-emr men-lehü‘l-emrindir. Fî 25 Za Sene 240.

213. Altun i‘lâmı

Der-i-devlet-mekîne arz-ı dâ‘î-i kemîneleridir ki,

Mukaddemâ irâde-i seniyye-i şâhâne ile rûmî altunun kat‘ı külliyyen terk ile ahz u i‘tâda ibâdullâha medâr-ı yûsr ü suhûlet olmak için tâmmı on iki guruş ve nısfı altı guruş ve rub‘u üç guruş fiyât ile alınup virilmek üzere râyici vaz‘ ve ismi nâm-ı sâmi-i mülûkâne ile izâfetle adlî tesmiye olunarak cedîd altun kat‘ ve i‘mâline ruhsat-ı seniyye-i husrevâne erzânî kılınup ancak mukaddemlerde mütedâvil olan rûmî altunu yigirmi beş ve İstanbul altunu sekiz ve Fındık altunu on bir ve Mısır altunu yedi ve Cezâyir ve Tunus ve Trablus altunları on iki guruş ve rûmî nısfıyyesi on iki buçuk ve rub‘u altı guruş on pâreye ve fındık rub‘iyesi üç İstanbul rub‘iyesi iki buçuk guruşa vesâ‘ir atîk ecnâs-ı nukûd dahi fiyât-ı asliyyesi üzere alunup virilmek ve fiyât-ı mukarreresinden bir akçe ziyâdeye alunup [vr. 90b] virilmesi bâbında bi‘d-defe‘ât mü‘ekkid ve müşeddîd evâmîr-i celîle-i şâhâne neşr ve irsâliyle tenbîh ve te‘kîd olunmakdan hâlî değil iken el-hâletü hâzihî nukûd-ı mezkûrun fiyâtı haddini katı fâhiş tecâvüz eylemiş olduğu der-kâr ve i‘tidâl-i revâc-ı nukûd mâddesi kâffe-i mu‘âmelâtın esâsı ve nizâm-ı mülk ü millletin mebnâsı olduğuna binâ‘en bu vech ile zuhûr iden ihlâl ü fesâd, cemî‘-i ibâdullâhın ızrârını mûcib ve mu‘âmelâtın bi‘l-küllîye su‘ûbetini müstevcib olarak men‘ ü def‘i derece-i vücûba varmış olduğundan fimâ-ba‘d tâmmı on iki ve nısfı altı ve rub‘ıyyesi üç guruşa râyic olan adlî altunıyla ufak pâreden mâ‘adâ gerek rûmî vesâ‘ir bi‘l-cümle atîk ecnâs-ı altun ve nukûd-ı sâ‘ire beyne’n-nâs ahz u i‘tâda tedâvül itmeyüp el-hâletü hâzihî i‘mâli terk vaz‘ olunmuş olan rûmî altundan elde bulunanlarının fi‘-i kadîmi olan yigirmi beş guruş

üzerine üç guruş dahi ilâve ile yigirmi sekiz guruş nisfiyesi dahi on dört guruşa vesâ'ir atfık ecnâs ve nükûd-ı sâ'ireyi dahi dirhem hisâbıyla mübâya'acılarına virilerek tebdîl ve hılâfına cesâret idenlerin cezâ-yı sezâları tertîb ve te'dîbine irâde-i aliyye ta'alluk ve ol bâbda vülât-ı izâm ve mutasarrıfın-i kirâm hazerâtına hitâben başka başka evâmir-i aliyye neşrîyle hâlâ Çıldır vâlisî vezîr devletlü atûfetlü Osman Paşa hazretlerine ve bu abd-i kadîm dâ'ilerine ve cümleye hitâben dahi şeref-bahşı sahîfe-i sūdûr iden bir kıt'a fermân-ı celîlü'ş-şân Ahışa mahkemesine lede'l-vürûd ve't-tescîl ve bi'l-cümle lâzımü'l-huzûr mevâcehelerinde feth ü kırâ'at ve mazmûn-ı münîfî cümleye i'lân ve işâ'at olundukda sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ ber-mantûk-ı emr-i âlî amel ve harekete müte'ahhid oldukları pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olunmuşdur. Bâkî emr ü fermân li-hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fî 25 Za Sene 240.

214.

Der-i-devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Bâ-emr-i âlî iki yüz on sekiz tarihinde eyâlet-i Çıldır kılâ'ının ta'mîr ve inşâdına me'mûr hacegân-ı hümâyûndan Osman Nuri Efendi'nin yed-i me'mûriyetleriyle Ahışa kal'ası derûnunda inşâ olunan anbârların üst döşeme tahtaları mürûr-ı ezmân ile çürüyüp berf ü bârâna tahammülü olamadığından anbâr-ı mezkûreye vaz' olunan zehâ'ir pey-der-pey harâb ve zâyi' olmakdan nâşî cânib-i saltanat-ı seniyyeden ta'mîr ve termîmine inâyet ve irâde buyurulmasına eşedd-i ihtiyâç ile muhtâç ve levâzımât-ı ta'mîri ind-i aliyyede cüz'ıyyâtdan olan bir on bin guruşa bâliğ olacağından mesârıf-ı lâzimesi cânib-i mîrîden lede'l-i'tâ ta'mîri vâlî-i vilâyet tarafına ihâle veyâhûd taraf-ı Devlet-i aliyye'den mi'mâr halfesi me'mûr ve ta'yîn buyurularak ne vech ile mutâbık-ı usûl-ı emr ü irâde-i Alîyye olur ise anbâr-ı mezkûrenin ta'mîr ve termîmine lütf [vr.91a] u inâyet buyurulması umûm serhadd-i mezbûre sekenesinin niyâzları olduğu pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men-lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî gurre-i Zi'l-hicce Sene 240.

215.

Der-i-devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Memâlik-i mahrûsede kâ'in sehadd-i sugûr-ı hâkânîden mahmiyye-i Ahîsha'nın muzâfâtı leb-i a'dâda vâkı' Ahılkelek kazâsı kurâları mütemekkinlerinden aksakalluları, İsmâ'il ve Kara Ali ve Deli Mehmed ve Hasan ve Derviş Mehmed ve Hüseyin vesâ'ir kazâ'-i mezbûr ahâlîleri bi-ecm'ihim hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Çıldır devletlü vezîr atûfetlü Osman Paşa *yesserallâhü te'âlâ bi'l-hayr-i mâ-yürîd ve mâ-yeşâ* hazretlerinin dîvân-ı müşîrânelerinde akd olunan meclis-i şer'-i enverde cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve istirhâm-ı mâ-fi'l-bâl eylediler ki: "Bundan akdem küffâr-ı bed-fi'âlin hücumunda perîşân ve perâkende olup âsâr-ı imâreti cem'ân yüz kadar evden ibâret ve anlarda her dirlikden münkatı', merhamete ve inâyet-i şâhâneye muhtâç iken kal'a-i mezbûrede olan muhâfızın neferâtının rûz-merre nân-ı azîzleri eyâletten derc olunan kal'a zahîresinden virilüp mâ'adâ-i sâ'ir lahm ve me'ûnetleri bizlerden mutâlebe ve teklîf olunmakda olduğı inkisâr-ı miyân-ı tahammül ve iktidârımıza bâdî ve girü kalan fukarâsının dahi perişâniyetini mûcib olduğundan ale'd-devâm Ahılkelek kal'ası muhâfazasında mukîm neferâtın hıdmet-i me'ûnetlerinden ve gerek be-her sene umûm kazâlara bâ- ma'rifet-i şer' ve umûm tevzî' olunan garâmâtdan sancağ-ı mezbûr fukarâsına isâbet iden tekâliften mu'âf ve müsellemlen olmamızı hâvî bir kıt'a fermân-ı âlî niyâzında olduğumuzu sen dahi derbâr-ı mâ'delet-karâra hasbeten lillâh i'lâm idiver" deyü iltimâs ve inhâlarına mebnî ve fi'l-hakîka sancağ-ı mezbûr fukarâsının bâ-emr-i âlî mu'af ve müsellemlen buyurulması kazâ-i mezbûrun birkaç senede şîn ve abâdânlığı müstevcib olacağı pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fî gurre-i Zi'l-hicce Sene 240.

216.

Ahîsha vâlîsi el-Hâc Salih paşa merhûmun muhallefâtı ba'de'l-kayde't-tescîl işbu defter mantûku Ahîsha Cebecibaşısı vekîli topçubaşı vekîline teslîm birle Ahîsha kal'asına vaz' olunan barut-ı siyâh ve mühimmât-ı sâ'irenin defteridir ki ber vech-i âti'z-zikr beyân-şüd. Fî gurre-i Zi'l-hicce Sene 240.

[vr.91b]

217.

Dîvân-ı adâlet ünvân-ı Seraskerîlerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Erzurum cebehânesinden i'tâ buyurulmasına irâde-i aliyye ta'allukundan nâşî inzimâm-ı re'y ve inâyet-i kerimâneleriyle bâ-defter-i isti'tâ ve niyâz olunan ma'lûmetü'l-esâmî mühimmâtdan inâyet buyurulacak edevâtın esâmîleri zîrine işâret ve eşedd-i lüzûmu olan barut-ı siyâh ve kurşum ve fişenk ecnâsından ifrâzı mümkün olmayacağı emirnâme-i seniyyelerinden tasrîh buyurulmuş olduğundan ahâlî-i serhaddât-ı mezbûr bi'l-umûm yine âvihte-i terahhüm ve şefkat-i kerîmâneleri olup kılâ'-ı merkûmeler mülâsık-ı hudûd-ı a'dâ buldukları mülâbesesi mekâyid ü mazarrât-ı udvândan bir dakika emniyet gayr-i câ'iz ve indifâ'-ı gâ'ile-i mu'âdâtları barut-ı siyâh ve kurşum ve fişenk ve eşedd-i muktezî mühimmâtın inâyet ve irsâline müsâ'ade-i aliyyeleri erzân buyurulmak niyâzında südde-i seniyyelerine i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fî 25 Zi'l-hicce Sene 240.

218. Gâlib Paşa hazretlerine.

Dîvân-ı adâlet ünvân-ı âsafilerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devletleridir ki,

Çıldır Eyâletinde vâkı' Ahışa ve Azgur ve Hartus ve Ahılkelek ve Ardahan kal'alarının dizdâr ve cebecibaşı ve topcubaşı ve umûm zâbitân ve neferâtı ve kılâ'-ı merkûmelerde sâkin sâgîr ve kebîr kulları bi-ecme'ihim mahfil-i kazâyâ cem' olup şöyle tazallüm-i hâl ve takrîr-i mâ-fi'l-bâl eylediler ki: "Kılâ'-ı merkûmelerde barut-ı siyâh ve edevât-ı harbiyyenin killeti ve cinsi ve kurşumun külliyyen nedreti der-kâ[rı]ndan bi'l-ihtiyâc der-bâr-ı mâ'delet-medârdan kadr-ı müstevfâ cebehâne ve mühimmât isti'tâ ve niyâzımızda ol vakit deryânın mevsimi olmadığından serhadd-i sugûru siyânet ve merâsim-i hazm u ihtiyâta ri'âyeten Erzurum cebehânesinden ifrâzen i'tâ buyurulmasına irâde-i aliyye ta'alluku mülâbesesi vaktiyle inâyet ve irsâl buyurulmak niyâzıyla hâlâ sâye-endâz-ı iclâl-i eyâlet-i Erzurum devletlü atûfetlü serasker-i zâfer-mevsûm efendimiz hazretlerine bundan akdem bâ-defter ve i'lâm recâ ve istirhâm olundukta inâyet buyurulacak edevâtın mikdâr ve kemmiyyetini esâmîleri zîrine işâret ve eşedd-i lüzûm ve kemâl derecelerde muhtâc olduğumuz barut-ı siyâh ve kurşumun ifrâzı mümkün olmayacağı ve elli sandık fişenk i'tâ buyurulmuş ise de beş kıt'a kal'aya vefâ itmeyeceği ve kal'alarımız hudûd-ı a'dâya mülâsık her biri üçer beşer nihâyet sekiz ve on ikişer sâ'at mesâfe a'dâ şenliğine

kurbiyyeti der-kâr ve gezend-i udvândan bir dakîka emniyetimiz olmayup ma'âzallâhi te'âlâ ale'l-gafle sû'-i kast ve tehâcüm-i menhûse zuhûr idecek olur ise def'-i gâ'ile-i mazarrat ve mukâbeleye üç gün vefâ idecek barut-ı siyâh olmadığından başka kurşumun hod vücûdu [vr.92a] olmadığından mütehayyir ve sergerdân ve bi'l-vücûh merhamet ve mürüvete muhtâç olduğumuzu hasbeten-lillâhi te'âlâ ve li-rasûlihî kılâ'-ı merkûmenin oldukca takviyyet ve istihkâm ve ahâlîlerinin kesb-i emniyet ü ârâm idecek mertebe barut ve kurşum ve fişenk ve seng-i çakmak ve mühimmât-ı sâ'ire inâyet ve irsâl buyurulmasıyla sekene-i serhaddi bi'l-umûm devâm-ı saltanat-ı seniyye-i tâc-dâri de'âvât-ı hayriyyesine iştigâliyetlerine râğbet buyurmalarını hasbî hâk-i pâ-yı hazret-i evliyâ-yı ni'amîye i'lâm idivir" deyü ibrâm ve ilhâh itmeleriyle fi-nefsi'l-emr serhadd-i mansûrenin cebehâne ve mühimmât kaziyyelerinde eşedd-i ihtiyâçları rehîn-i derece-i kemâl ve kurşumun hiç eseri olmadığı vukû'âtı huzûr-ı lâmi'ü'n-nûr-ı hazret-i veliyyün ni'amânelerine i'lâm. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men-lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 25 Zi'l-hicce Sene 240.

219. Murûr u ubûr i'lâm

Der-i-devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Men'-i mürûr nizâmı ittifâk-ı ârâ ile karâr-gîr ve istihkâm ve ale'd-devâm tekayyüd ü ihtimâm ile icrâsına ve gevşek tutanların haklarında ve va'idât-ı sâbıkanın infâzına bundan akdem irâde-i kâtibe-i cihân-dârî Anadolu ve Rumeli câniblerinde me'mûrüne peyâ-pey ferâmîn-i lâzımü'l-mutâ' isdâr ve envâ'-ı vâ'idât ile teşdîd olunmuş iken yine men'-i mürûr nizâmı gevşedildiği resîde-i sâmi'a-i kerâmet-câmi'a-i cihân-dârî olup işbu madde sâ'ir mevâdde kıyâs olunmayarak be-gâyet etrâflı ve dikkatlü tutularak ve memerr ve ma'berlerin gereği gibi sedd ü bend olunarak tezkiresiz bir ferdi salıvirilmemeye ve maslahatlı olanların tezkirelerine kemâl-i i'tinâ olunarak infâz-ı irâde-i şâhâneye nasb-ı nefsi dikkat ve ihtimâm olunmak bâbında bu def'a dahi cümle vülât-ı izâm ve hükkâm-ı sâ'ireye hitâben şeref-rîz-i sahîfe-i sūdûr iden bir kıt'a şedîdü'l-mazmûn-ı emr-i âlî Ahışa mahkemesine lede'l-vürûd hâlâ vâlî-i vilâyet devletlü Osman Paşa yesserallâhü mâ-yürîd ve mâ yeşâ' hazretlerinin huzûr-ı vezîrânelerinde ve lâzımü'l-ihzâr müvâcehelerinde kırâ'et olunup sem'an ve tâ'aa merâsimini bâ'de'l-edâ vezîr-i

müşârun-ileyh hazretlerinin ihtimâm-ı kaviiyyeleriyle husûs-ı mezbûr bu âna kadar ihtimâm ve dikkatli tutulup bir ferd tezkiresiz bir mahalle salıvirilmez idiyse de te'kîd ve teşdîd-i mazmûn-ı itâ'at makrûn reftârında memer ve ma'berlere mukaddem ve gayûr âdemler ta'yîn ve her bir kazânın ümerâsına ve hükkâmına mü'ekked buyurulduklar neşriyle dikkat-i tâm ve ikdâm-ı belîğ olunmakda olduğu pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fî gurre-i M. Sene 241.

[vr.92b]

220. Cizye i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

İki yüz kırk bir senesine mahsûben Çıldır Eyâleti'nde kâ'in ehl-i zimmet re'âyâsının üzerlerine lâzım gelen cizye-i şer'iyyelerinin cibâyeti bâ-fermân-ı âlî hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Çıldır vezîr devletlü Osman Paşa *yesserellâhü te'âlâ bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ* hazretlerinin uhde-i müşîrânelerine havâle buyurulmuş olmakdan nâşî esnâf-ı selâse i'tibâriyle cizye evrâkı bokçası memhûren mahmiyye-i Ahîsha'ya lede'l-vürûd ve müşârun-ileyh hazretlerinin huzûr-ı vezîrânelerinde sâlifü'z-zikr evrâk bokçası ma'rifet-i şer'le küşâd ve re's-i sene-i Muharrem i'tibâriyle evrâk-ı mezbûru cizye-güzâr re'âyâyâ tevzî' ve bir taraftan cibâyet olunmakda olduğu pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 15 M Sene 241.

221. Rehn husûsunda i'lâm.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha sâkinelerinden Saliha Hanım iki yüz yigirmi altı târihinde yine mahmiyye-i Ahîsha vücûhundan Ağzıaçık Mehmed Ağa'dan hasbe'l-muzâyaka iki bin dokuz yüz seksen guruş istidâne idüp kebîr sîm raht ma'a sîm kesme ve kebîr sîm şem'-dân ve güllâb-dân ve buhûr-dân ve bir sîm tas ve sîm kahve ibriği ve iki zer saç bağı incü dallı üçer topile ve bin iki yüz seksen dirhem sîm-i hâm ez'âf-muzâ'af ile rehn vaz' itmiş olup ba'de hulûl-i va'de meblağ-ı mezbûr iki bin

yedi yüz guruş te'diyye muvaffak ve kusûr iki yüz guruşun dahi îfâsıyla eşyâ-yı mezkûrelerin istihlâs kaydında iken mûmâ-ileyh Mehmed Ağa katîlen fevt olup hasîs ve nefîs terekesi zabt olunması için Çıldır vâlisî esbak merhûm es-Seyyid Ahmed Paşa tarafından me'mûr ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le lede't-terkîm eşyâ-yı mezbûre aynıyla müşârun-ileyhin hazînesine teslîm olunduğu hanım-ı mûmâ-ileyhâ ol vakit huzûr-ı şer'de isbât ve aynî eşyâsını müşâr-ı merhûmdan ahz ve istihlâs dâ'iyesinde iken azli hengâmına tesâdüf ve aynî eşyâsını ahza dest-res olamadığından mûmâ-ileyhâya gadr-i küllî olduğunu mevs[û]ku'l-keîm kimesneler kıbel-i şer'-i kavîme inhâ ve ihbârlarına binâ'en keyfiyyet-i hâl-i mağdûriyetini bâb-ı ma'delet-me'âb-ı âliye hasbî i'lâm ve hakk-ı lehîfânesinde merhamet ve âtîfet-i tâc-dârî istirhâm olunmasını ilhâh ve ibrâm itmekle ol ki vâkı' hâl ve mutâbık-ı nefsi'l-emrdir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî gurre-i M Sene 241.

[vr.93a]

222. Kayımlık senedi.

Sebeb-i tahrîr-i rakam ve bâ'is-i tehzîr-i kalem oldur ki,

Mahmiyye-i Ahîsha muzâfâtından Kovabliyan sancağında Adigün Ağası Hamûr-zâde merhûm Tâhir Bey'in oğlu bâ'is-i kitâb Ragıb Bey târîh-i kitâbdan iki mâh mukaddem ba'zı esbâba mebnî diyâr-ı gurbeti ihtiyâr idüp li-ebeveyn karındaşı Dede Bey ile iştirâk ve müşâ'an mutasarrif oldukları ze'âmet ve tîmâr ve çiftlik ve âsiyâb ve bağçe ve dekâkîn alâkalarının mûmâ-ileyh Ragıb Bey tarafına â'id olan nısf hissesi bî-sâhib ve a'sâr ve gallâtını kânûn-ı kadîmi üzre ahz u zabt ve hıfz u hırâset ider bir kimesnesi olmayup alâkasının galle ve hâsılâtı telef olacağını mevs[û]ku'l-keîm ve ehl-i hak kimesneler inhâ ve cânib-i şer'-i enverde bir mütedeyyin ve muktedir kimesnenin kayyim nasb ve alâka-i merkûmeden mîr-i mûmâ-ileyhin hissesini ahz ve kabz ve hıfz u hırâsete tenbîh-i şer'î kılınması muktezî olduğunu ihbârlarına mebnî mûmâ-ileyhin kayın pederleri hâlâ kâtib-i dîvân-ı vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Çıldır ârifetlü İbrahim Rüşdî Efendi'nin beyne'l-enâm ittikâ ve hakkâniyet ile şöhreti ma'lûm-ı hâss u âmm ve alâka-i merkûm ve tîmâr ve ze'âmet hisselerinin ahz ve irâdesine vücûh ile liyâkati der-kâr ve bir

habbesini zâyi‘ ve telef itmeyeceği nâsiye-i hâl ü etvârından zâhir ve âşikâr olduğundan başka hüsn-i hâl ve salâbetini dahi hasbî ihbâr itmeleriyle mîr-i mûmâ-ileyh azîmetinden avdet ve bi-tevfikillâhi te‘âlâ hânesine vürûduna kadar kâffe-i alâkasının hâsılâtını kânûn-ı kadîmisi üzre ahz u kabz ve hânesinde bulunan eşyâ ve tecemmülâtının hıfzına kâtib-i dîvân-ı mûmâ-ileyhi cânib-i şer‘-i enverden hâkim-i mevkı‘ sadr-küttâb *tûbâ-leh ve hüsne-me‘âb* efendi hazretleri dahi kayyim nasb u ta‘yîn idüp ol dahi kayyimlik-i mezbûru lede’l-kabûl ve hizmet-i lâzimesini kemâ-yenbagî edâya ta‘ahhüd ve iltizâm eylediği mâ-hüve’l-vâkı‘ bi’t-taleb ketb olundu. Fî gurre-i M Sene 241.

[vr.93b]

223.

	Bârgîr			Varil	Fişenk-i sandık
	Aded			Aded	Aded
	25	Livâ-i Ardahan		150	80
	10	Livâ-i Göle			
	15	Livâ-i Penek		Bârgîr	Bârgîr
	25	Livâ-i Oltu		Aded	Aded
	30	Livâ-i Şavşadlar		75	40
	25	Livâ-i Ardanuç			
	15	Livâ-i Tavusker		Ceman yekûn	
	25	Livâ-i Keskim		Bârgîr	
	15	Livâ-i Çıldır		Aded	
	15	Livâ-i Hartus		200	
	200				

Fî 23 S Sene 241

Bâ'is-i pusula-i şer'î budur ki,

Bundan akdem Der-aliyye'den bi'l-iltimâs irâde-i aliyye ta'lluk ile Erzurum cebehânesinden ifrâzen inâyet ve ihsân buyurılan yüz elli varil barut-i siyâh ve seksen aded sandık fişenk ve mühimmât-i sâ'ire Topcubaşı ve Cebecibaşı me'mûr ve nezâretleriyle Mamervan'a vârid olup ancak Ahışha kal'asına nakli için hamûle bârgîrlarine muhtâc olduğu takrîbi kadr-i kifâye kazâlara umûm ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le tevzî' ve taksîm olundukda Ardahan kazâsına yigirmi beş re's bârgîr isâbet idüp tûvânâ ve semîn olmak üzere ol mikdâr bârgîri kazâ-yi mezbûreden ihrâc ve üzerine bir söz anlar ve iş-güzâr bir âdem ta'yîn ve Mamervan kazâsından mezkûr barut-i siyâh varullarını ve ve fişenk sandıklarını tahmîl ve esnâ-yı râhda zâyî' ve telef ve vezinde noksân olmayarak temâm olmak üzere getirüp Ahışha kal'asına teslîmine vücûh ile takayyud olunamayarak esnâ-yı râhda telefî zuhûr ider ise üzerine me'mûr âdemden tazmîn olunacağını ifâde ve tefhîm iderek ihtimâm olunması lâzım-ı hâlden olduğu işbu pusula-i şer'î tahrîr ve sicill-i mahfûzaya kayd olunmuştur.

[vr.94a]

224.

Dergâh-ı felek-pâye ve bârgâh-ı gerdûn âsâya arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Sedd-i sedîd-i âhen-kilid-i serhaddât-ı hâkâniyeden eyâlet-i Çıldır'ın ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutabâ ve ümerâ ve zü'emâ ve erbâb-ı tîmâr ve ağavât-ı yeniçeriyân ve zabitân ve neferâtı ve umûm bây u gedâ-yı ahâlîleri kulları bi-ecme'ihim mahfili kazâyâ cem' olup şöyle ifâde-i hâl mâ fi'l-bâl eylediler ki: "Mine'l-âbâ ve ecdâd bây u gedâ-yı vilâyet ve re'âyâ ve berâyâ-yı eyâlet mükteseb-i ârâmiş ve emniyet ve gunûde-i pister-i refâh ve râhat olduklarımız mahz-ı âsâr-ı hüsn-i teveccühât-ı hazret-i memâlik-perverî ve feyz-i enzâr-ı lütf u âtûfât-ı cenâb-ı zillullâh-i adâlet-güsterîden nâşî idüğü rekk ve istihvân-ı kâffe-i ibâd-ı serhad-nişînânda zâyika-bahşâ-yı cezm ü yakîn olduğu en'ime-i celîlesine mazhariyetimiz şükranesiyle her hâl ve vakitte keyfiyet-i hâl-i âcizânemiz hâk-i dergâh-ı ma'delet-penâhiye arz ve takdîm olunmak memlûkiyyet muktezâsından olmağın işbu sene-i

bâhirü'l-meymenede dahi süknâ-yı serhaddi taltîfen ve terahhümen ahâlîsiyle hüsn-i iltifât ve imtizâcı mesbûk ve matbû'-ı mekârim-i yenbû'-ı mülûkâne olduğuna nazaran rütbe-i sâmiyye-i vezâret ihsânıyla bi'l-intihâb eyâlet-i mezbûr atûfetlü Osman Paşa hazretlerine tevcîh ve inâyet buyurulduğuna mebnî müşârun-ileyh hudûd-ı eyâlete pâ-nihâde-i vürûdlarında hakku'l-insâf, seciye-i halîka-i matbû'aları üzre neşr-i me'âsir-i fukarâ-perverî ve mülâtafât ve icrâ-yı lâzime-i ra'ıyyet-nevâzî ve nasfeten kavlen ve fi'len mübâderetleri cümle re'â[yâ] ve berâyânın re'ye'l-ayn meşhûdları olup eger-çi Oltu ve Penek ve Göle kazâlarında bulunan mütesellimlerin müteveffâ el-Hâc Salih Paşa imtidâd-ı nâ-mizâclığı hengâmında iğtinâm-ı fırsat ile musîbâne tavr u hareket ve fukarâya katı çok teklîf ve te'addiyâtına muhtemel ve vâlî-i vilâyetin makarr-ı hükûmete vusûlüne kadar müte'emmil olmadıklarından kazâ-yı mezkûre ahâlîlerinden ba'zıları Kars tarafına müteferrik olmuşlar idiyse de müşârun-ileyh makarr-ı vülâta vürûdlarında celb ve i'âdeleriçün mahsûs âdem gönderüp mütesellimlerinin tenbîh ve tehdîd ile te'dîb ve ta'kîlleri husûsu kendilerine ifâde ve iknâ' ve te'lîf olunduğlarında mücerred mütesellimleri azl ve tard ve ib'âd olunmadıklarınca ve bâ-husûs Selim Paşa-zâde Hüseyin Bey hânesiyle Penek kazâsından bütün bütün ihrâc ve palanka tarzında yaptığı konaklar hedm olup min-ba'd kazâ-i mezbûre nasb ve idhâl olunmamasına kanâ'at gelmedikçe girü kalanları dahi müteferrik olmak üzre kavî ve karâr ve mu'âhede ve ittifâklarından avdet ve sükûnetleri mutasavver olmadığı tahkîk olduğuna binâ'en mütesellim-i merkûm azl ve etbâ'larından mücerrebü'l-atvâr ve müstekîmü'l-âsâr mütesellimler intihâb ve nasb olduğuna hâne-hâ-yı müteferrikanın mesmû'ları ânda cümlesi be-hod ve ferîh u fahûr vatanlarına müsâra'at ve gelüp yerlü yerinde ârâm u ikâmet idüp alime'llâhü te'âlâ mukaddem ve mu'ahhar vâlî-i vilâyet tarafından gerek merkûmana [vr.94b] ve gerek kâffe-i eyâlet fukarâsına taltîf ve te'lîfden gayri mugâyir-i şer'-i şerîf ve münâff-i rızâ-yı alıyye ve kânûn-ı münîf bir mu'âmele ve bir teklîf olunmayup eyâlet-i mezbûrun umûm re'âyâ ve berâyâsı târîh-i kadîmde vüzerâ-yı selef vakitlerinde görmedikleri refâh ve râhatı müşârun-ileyh eyyâmında görüp gerek dâ'ire halkının cümle ile hüsn-i ülfet ve mu'âşeretleri ve gerek kendüsünün hâl ve umûr-ı fukarâya bi'l-müşâfehe kesb-i ittilâ'a mecbûr olup iktizâ iden de'âvî ve mesâlih-i memleketi rü'yette ser-mû şer' ü kânûndan udûl ve inhirâf göstermeyerek tahsîl-i rızâ-yı alıyyeye vücûh ile dikkat ü hamıyyet ve sagîr u kebîr

ve bâ y u fakîri ve vilâyete alâ-merâtibihim ri'âyet ve âb-ı müşfik mesâbesinde himâyet ve sıyânetleri mahzâ yümn-i a'tâf u kerem-i kerâmet-tev'em-i zıllullâh-i fi'l-âlem efendimizden ma'dûd ve teyakkun-gerdemiz olduğundan be-evlâd ü ıyâl bi's-subhi ve'l-leyâl vâcibe-i zimmet-i bendegânemiz olan şevketlü kudretlü kerâmetlü mehâbetlü rûh-i kâlib-i ümem zıllullâhi fi'l-âlem efendimizin eyne-mâ kânû ve teveccehû mansûr ve muzafferiyet ve imtidâd-ı eyyâm-ı ömr ü devlet ve izdiyâd-ı kuvve-i ikbâl ve iclâl-i saltanat-ı seniyyeleri de'avâtına ale'd-devâm serîr-endâz-ı iştigâl ve kıyâm üzre olduklarımız beyânı ve teşekkür-i hâl-i âcizânemizi hâvî mahzar-ı hakikat-me'ser-i bendegânemizi musaddık sen dahi bir kıt'a i'lâm idivir" deyü bi'l-iltimâs alâ-vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 15 R Sene 241.

225.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Zât-ı hilâfet-me'âb-i husrevâneye mevhibe-i cenâb-ı Rabb-ı izzet olan şîme-i kerîme-i şefkat ve adâlet-i lâzimesince kâffe-i fukarâ ve zîr-destân-ı zu'afânın ârâmiş-i bâl ve istirâhat-i hâlleri matlûb-ı kat'î-i mülûkâne iken sâye-i adâlet-vâye-i tâc-dârîlerinde mansıb-nişîn vüzerâ-yı izâm ve mutasarrıfîn-ı kirâm hazerâtı himâyet-i fukarâ ve sıyânetden sarf-ı nazar-ı i'tibâr ve muhdes-i martiyye nâmıyla uhdelerinde olan eyâlet ve elviyeden be-her sene Mart esnâlarında fukarâdan akçe tahsîl itmekde oldukları tebeddülât vukû'unda muhâsebe defterlerinden müstebân ve bu hâlet-i nâ-marziyye min-küllî'l-vücûh münâfi-i mizâc-ı adâlet-imtizâc-ı şâhâne olmakdan nâşî fimâ-ba'd o makûle muhdes-i martiyye nâmıyla zîr-i uhdelerinde bulunan eyâlet ve elviyeden bir akçe ve bir habbe alınmamasına akdem şeref vürûd iden tenbîh-nâme-i hazret-i sadâret-penâhî mü'ekkid Anadolu'nun sol kolu yemîn ve yesârıyla nihâyetine vârinca umûm kuzât ve nüvvâb ve a'yân ve zâbitân kullarına hitâben şeref-bahş-i sahîfe-i sudûr iden bir kıt'a fermân-ı vâcibü'l-iz'ân mahfil-i kazâ-yı Ahışa'ya lede'l-vürûd cümle müvâcehesinde feth ü kırâ'et ve mazmûn-ı ma'delet-merhûnu cümleye i'lân u işâ'at olundukda cümlesi sem'an ve tâ'an merâsimini edâ birle devâm-ı saltanat-ı tâc-dârî [vr.95a] de'avât-ı hayriyyesine zemzeme-berdân-ı muvâzabetlerinden sonra Çıldır Eyâleti'nde mukâta'a ta'bîr

olunur iltizâmâta dâ'ir bir kalem-i mâlikâne ve mukâta'ât olmayup vâlîlerimizden dahi bu âna gelinceye dek Martiyye ta'bîriyle habbe-i vâhide matlûb ve tahsîlleri mesmû' ve meşhûdumuz olmamıştır" deyü ittifâk-ı ârâ inhâ ve ihbâr ve bundan böyle dahi merhamet ve şefkat-i behiyye-i tâc-dârî cümle kibâr u sigâr ve fukarâ vü zu'afâyâ i'lâmı ile taraf-ı bâhiru's-şeref-i saltanata de'avât-ı hayriyye isticlâbı ile irâde-i seniyye-i tâc-dârînin infâz ve icrâsına kemâl mertebe i'tinâ ve dikkat olunduğu pâyeye-i serîr-i â'lâya i'lâm olunmuştur. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr. Fî 19 R Sene 241.

226. Sultân i'lâmıdır.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Sülâle-i celîle-i se'âdet-i vesîle-i şâhânenin teksîr ve temâdîsi reşehât-ı sehâb-ı ihsân-ı bî-hisâb-ı Sübhâniyyeden me'mûl ve muntazır iken iş bu bin iki yüz kırk bir senesi mâh-ı Muharremü'l-harâmın yigirmi ikinci mübârek Salı günü sulb-i pâk-ı feyz-nâk-ı şehri-yârânenen Hatice Sultan nâm şeref-ittisâmıyla mehd-ârâ-yı vücûd olan sultân-ı aliyyetü's-şân hazretlerinin tebşîri bâbında sâdır olan fermân-ı cihân-mutâ' tatarân-ı hazret-i sadâret-penâhîden İbrahim kulları yedi vesâtatıyla mahmiyye-i Ahîsha'ya lede'l-vürûd taraf-ı vâlî-i bâhirü'l-me'âlîden dîvân tertîbiyle umûmen ahâlî-i memleket müvâcehelerinde feth ü kırâ'et ve mazmûn-ı münîfi cümleye i'lân ve işâ'at olunup cümlesi dergâh-ı melikü'l-mennâna dest ber-efrâşte tazarru' recâ ve niyâz birle füzûnî-i eyyâm-ı ömr ve şevket-i hazret-i hilâfet-penâhî ve tezâ'uf-ı ömr-i şeh-zâde-gân-ı asâlet-nişân ve selâfîn-i aliyyetü's-şân hazerâtı ed'iyye-i hayriyyesini tekrâr ve izdiyâd-ı kuvvet ü nusret-i Devlet-i adâlet-nişân ve imtidâd-ı ferr u saltanat-ı zât-ı şehin-şâh-ı me'âlî-ünvân için mesâcid ve cevâmî' ve mecâlis-i ulemâ ve merâkîd-i mübârekede ed'iyye-i hayriyye icâbet-âyâta iştigâl kılınup ber-mûceb-i irâde-i seniyye üç gün top şenlikleriyle ahâlî-i memleket kulları bi'l-umûm mesrûr ve şâd-mân oldukları vâkı'-ı hâl pâyeye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr. Fî 13 Ca Sene 241.

[vr.95b]

227. Ardanuç i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Çıldır Eyâleti'nde vâkı' Ardanuç mukâta'ası Mîr-i mîrân Hasan Paşa'nın uhdesinden iki yüz yigirmi tarihinde münhal ve henüz kimesneye fûrûhte olunmamış olduğu takrîbi târîh-i merkûmdan iki yüz kırk senesine gelinceye dek mukâta'a-i mezkûre ne taraftan zabt ve ta'sîr ve hâsılâtı kimlerin zimmetinde kalmış ise hâlâ vâlî-i vilâyet devletlü Osman Paşa hazretlerinin inzimâm-ı re'y-i devletleri ve ma'rifet-i şer'-i şerîf ile îcâb idenlerden tahsîl ve serî'an Hazîne-i âmire'ye tavsîl kılınması bâbında müşârun-ileyh hazretleri teşmîr-i sâ'id-i dikkat ü ihtimâm ve mukâta'a-i merkûmeyi zâhire ihrâca her ne kadar ikdâm itdiyse de Ardanuç mukâta'ası nâmıyla sancağ-ı mezbûrede mâlikâne olmadığı ve mutasarrıfı Mîr-i mîrân Hasan Paşa kim olduğu şeyh u şâb ve müsinn ü ihtiyârlarının bir vechile ma'lûmları olmayup kazâ-yı mezbûrenin umûm kurâları eşkinci ze'âmet ve tîmârları olarak her biri berevât-ı pâdişâhî ile mutasarrıflarının yedlerinde olduğuna kazâ-yı mezbûr ahâlîlerinden başka kurb civâr kazâlardan ve medîne-i Ahîsha'nın vâsiku'l-keîm ve kâr-âgâh çok kimesneleri dahi şehâdet itmiş oldukları alâ-vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Fî 15 C Sene 241.

228. Kirâcı i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Sa'a-i fukarâ vü ra'ıyyet niyyet-i hayriyesiyle mecmû'a-i menâzil kirâya tahvîl ve yigirmişer pâre ücret-i mu'ayyenesiyle idâresi nizâmına rabt buyurulmuş olduğuna mebnî her bir menzilin altı mâh zarfında mecmû'-ı masârıfı ve ücretden hâsıl olan ve mühimme olarak verilen ne mikdâr mûmzâ defterlerinin Der-aliyye'ye irâde-i seniyyenin ta'allukuna binâ'en akdemlerde gönderilmiş defterler birbirine muvâfık olmayup siyâkına nazaran bir senelik mesârifâtı yine çokça olacağı nümûdârından nâşî zâyid masârıfın iktizâsı işbu kirâ sebebi ile menzilhânelerde ba'zı ziyâde bârgîr bulunmasından mı yâhûd memleket zâbitlerinin istedikleri mahalle ücretsiz bârgîr gönderdiklerinden mi icâb idiyor bu cümle anlaşılıp virilen nizâm ilâmâşâ'allâhü te'âlâ müstekar tutulmasına ve eyâlet-i Çıldır'da vâkı' menzilhânelerin her biri kangı kola işler ve yazlı kışlı senede kaç bârgîr ile idâre olunur ve tahsîs buyurulan yigirmibeşer pâre ücretin adem-i kifâyetinden olduğu takdîrde nasıl olmak

îcâb ider serî'an keyfiyyetini iktizâ idenlerden tahkîk ve bir sene zarfında mesârifinin îzâhı vechile defterini irsâle irâde-i seniyye [vr.96a] ta'alluk ol bâbda vâli-i vilâyet devletlü atûfetlü vezîr Osman Paşa hazretlerine şeref-vürûd iden bir kıt'a emir-nâme-i inâyet-nâmîleri mücebince müşârun-ileyh hazretleri teşmîr-i sâ'id-i dikkat ü ikdâm ve menzilhâne olan kazâların söz anlar ve iş-güzârlarını ve kirâcıbaşılar cem' ve tedkîk ve menzilhâneleri senede kaç bârgîr ne mikdâr mesârif ile idâre olunacağı ve hademe-i Devlet-i aliyye ve tatarândan ne kadarçe ücret alınmış ve in'âmâtı ne kadara bâliğ olmuş olduğunu yegân yegân mahallerinden tahkîk ve iktizâ iden mümzâ müfredât defterlerini celb ve bu tarafda dahi ma'rifet-i şer'le cümlesi aynen bir kıt'a defterde cem' ve terkîm ve mümzâ mahtûmen der-bâr-ı merhamet-karâra tesbîl kılınup bilâ-ücret kimesnenin bârgîr binmesine hadd ü cesâreti olmadığı ve kirâcıbaşılar dahi virmeyecekleri ve eyâlet-i merkûme müntehâ-yı hudûd u kenârda bulunduğundan fakat Ahîsha'ya me'mûriyetden mâ'adâ sâ'ir mahallerin menzilhâneleri gibi cevânib-i erba'aya murûr u ubûr iden ulakın adem-i vukû'undan yigirmişer pâre ücret bir vechile idâre itmeyeceği ve her ne kadar dikkat ve ihtimâm olunduysa da be-her menzilhânede sekiz bârgîrden aşağı menzil umûru idâre olunamayacağı siyâk-ı dafâtirden müstebân ve ehl-i vukûf ve mûsiku'l-kelîm kimesneler dahi inhâ ve ihbâr itmiş oldukları hasbî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emrindir. Fî 15 C Sene 241.

229. Kitâblar i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Temkîn ve istikrâr-ı asâyiş-i mülk ü millet-i dîn-i İslâm temhîd-i bünyân-ı şerî'at-ı mutahhara-i müte'essisü'l-ahkâma mevkûf eylediğine mebnî şevketlü kudretlü kerâmetlü adâletlü übbehtlü pâdişâhımız ve veliyyü'n-ni'met-i bî-minnet efendimiz hazretlerinin dâ'imâ ve müstemirran inân-ı himmet ü inâyeti ol semte ma'tûf ve zemân-ı ma'delet-iktirân-ı mülûkânelerinde cevher-kerânihâ-yı fûnûn-ı ahkâm-ı şer'î ve gevher-i yegâne mesâ'il-i nâdiretü'l-vukû'u kâffe-i bilâd ve emsâr-ı İslâm'a neşr ü tevzî' ve erbâb-ı ulûm tetebbu' ve istifâdesiyle icrâ-yı ahkâma sarf-ı zihn-i takayyud ve ihtimâm olunmasına rağbet-i kâmile ve niyet-i hulûs-ı şâmile-i husrevânîleri der-kâr ve binâ-berân Dâru't-tıba'a-i hâkânî'de nakş-ârâ-yı sahîfe-i

âsâr buyurulan kütüb-i müdevvene-i mu'teberâtdan *Siyer-i Kebîr* nâmıyla müsemmâ iki cild kitâb-ı müstetâb-ı nevâdirât-nisâbın minhâc-ı meyâmin-i vehhâclarından belde-i Ahîsha'da dahî iktibâs-ı şu'le-i istifâd reftârında dâru'l-kütüb-i medârise vaz' u sebt-i müseccel ile müftî-i vilâyet olanlar ihâle-i enzâr-ı nezâret ve tebdîlât vukû'unda selef halefine teslîm ve tesellüm ile muhâfazasına şîrâze-bend-i eczâ-yı ihtimâm u dikkat olunmasına emr-i mücerredi hâvî hâlâ vâlî-i vilâyet devletlü atûfetlü vezîr Osman Paşa hazretlerine irsâl buyurulan emirnâme-i sadâret-penâhiye sür'at-i emsâl ve ber-tıbk-ı irâde-i ma'rifet-i şer'-i şerîf ve inzimâm-ı re'y ü ma'rifet-i müşîrâneleriyle derûn-ı kal'ada vâkı' Ahmediyye Câmî'-i Şerîfi kütübhânesinde vaz'-ı sandûka muhâfaza [vr.96b] ve ilâ-mâşâ'allâhü te'âlâ tettebbu' ve istifâdede devâm-ı eyyâm-ı ömr ve saltanat-ı seniyye-i tâc-dârî ve tezâyüd-i sülâle-i tâhire-i şâh-zâde-i civân-baht-ı kâm-kârî de'avât-ı hayriyyelerine ref'-i eyâdî-i iştigâl ve muvâzabetleri bi'l-iltimâs pây-e serîr-i â'lâya hasbî i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 25 C Sene 241.

230. Cizye i'lâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Bin iki yüz kırk bir senesine mahsûben Çıldır Eyâleti'nde kâ'in ehl-i zimmet re'âyânın madrûbe-i rakabeleri olan cizye-i şer'iyyelerinin cibâyeti ber-vech-i emânet hâlâ vâlî-i vilâyet devletlü Osman Paşa hazretlerinin uhde-i vezîrânelerine bâ-fermân-ı âlî ihâle ve tefvîz buyurulmuş olduğuna mebnî sene-i mezbûrenin Muharrem'i guresinde ma'rifet-i şer'-i kavîm ve ma'rifet-i müşârun-ileyh hazretleri ve umûm ma'rifetleriyle mühürleri fekk ü güşâde ve emr ü irâde-i seniyye üzre cibâyetine ibtidâr ve derûn-ı belde hârici kazâ ve kurâlarında bir ferdi kâğıdsız kalmamak üzre ihtimâm olunarak yüz on adet a'lâ bin yüz doksan yedi evsat ve iki yüz doksan ednâ evrâkı tevzî' olunarak ma'a-zamm-ı cedîd cem'an yigirmi dört bin yüz on iki guraşa bâliğ olup kırk senesinde ber-mûceb-i fetevâ-yı şerîf ilâve buyurulmuş zamm-ı cedîdin teslîm-i Hazîne-i âmire kılınmasına mu'ahharan irâde-i aliyye ta'alluk ve ol bâbda te'kîd ve isti'câli hâvî şeref-yâfte-i sudûr iden fermân-ı âlî mûcebince esnâf-ı selâse i'tibâriyle tevzî' olunmuş evrâkın cem'an zamm-ı cedîdi yalnız altı bin iki yüz kırk sekiz guraş kapu kethüdâları tarafından teslîm-i Hazîne-i

âmire kılınacağı ve cizye-i mezkûrun kûsûr mâlı on yedi bin sekiz yüz altmış dört guruşun üç yüz on sekiz buçuk guruşu bâ-fermân-ı âlî Ahîsha humbaracı neferâtına ve yüz yetmiş yedi guruşu dahi İsmail Efendi'nin câmi'-i şerîfi hademesine ve iki bin guruşu ber-mu'tâd-ı kadîm tahsildâriyye ihrâc ve kusûr on beş bin üç yüz altmış sekiz buçuk guruşu dahi ocaklarına virildiği ve nâ-tevzî' evrâkın Derse'âdet'e irsâl ve tisyârı muktezâ-yı irâde-i seniyyeden olduğuna mebnî üç bin dokuz yüz kırk altı evrâk memhûren Der-aliyye'ye tesyîr kılınmış olduğu alâ-vukû'ihî pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Bâkiyü'l-emr li-hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır. Fî 25 C Sene 241.

231. Cizye tevzî' ilâmı.

Der-i devlet-mekîne, arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki,

Mahmiyye-i Ahîsha kal'asının cânib-i gönüllüyân-ı yemîn ve yesâr ve Azgur ve Hartus kal'alarının yerlü ocaklarının zâbitân ve neferâtı bi'ecme'ihim mahfil-i kazâya hâzirûn olup bu vechile takrîr-i kelâm eylediler ki: "Devlet-i aliyye-i dâ'imü'l-karârdan bizlere be-her sene ber-vech-i ocaklık mâl-ı mevâcibimize mukâbele ta'yîn ve irsâl buyurulan eyâlet-i Çıldır ve tevâbi'i cizyesinin işbu bin iki yüz kırk bir senesine mahsûben mu'tâd-ı kadîm üzre evrâkı [vr.97a] evrâk bokçası vâlî-i vilâyetimiz devletlü Osman Paşa hazretleri taraflarına vürûd ve ma'rifet-i şer'le güşâd ve ma'rifet-i müşîrîleriyle sarf olunan evrâk mikdârı tahsîlâtından sene-i mazbûr mevâcibimize mahsûb olarak on beş bin üç yüz altmış sekiz buçuk guruş temâmen taraflarımıza teslîm ve tevzî'-i neferât olunup devâm-i saltanat-ı hazret-i pâdişâhîye meşgûl ve müdâvim olduğumuzu Devlet-i aliyye'ye ifâde eyle" deyü iltimâs itmeleriyle ol ki vâkı' hâldir, pâye-i serîr-i â'lâya i'lâm olundu. Fî 25 C Sene 241.

232.

Dîvân-ı adâlet-ünvân-ı âsâfinelerine, ma'rûz-ı dâ'î-i devâm-ı ömr-i devletleridir ki,

Aşere-i Zi'l-hicce yevm-i nahri câme-i şekden tecrîd ve rûz-ı firûz-ı îdi tebyîn içün hilâl-i Zi'l-hiccetü's-şerîfeyi istihlâlde bi-hikmeti'llâhi te'âlâ ufk-ı semâ mugîm

ve sehhab meşmûl olduğu rü'yet-i hilâle mâni' olmuş olduğundan موي مكوموص موي³⁷⁶ hadîs-i şerîfi ve sîdkına mürâca'at ve gurre-i Ramazân-ı şerîf yevm-i sebt vukû'una mebnî îd-i edhâ dahi ol rûz-i firûzda icrâ kılınması usûl-i mesâ'il-i kaviyyü'l-esâs-i şer'iyeden ise de te'hîri müstehab olduğu fetevâ-yı münîfesine binâ'en yarınkı mübârek yevm-i ehaddir îd-i edhâ idüğü ve rûz-ı arefede ba'de'l-asr üç aded top ve yevm-i nahr duhûl-i vakt-ı salât-ı îdi işâret için bir aded top ve ba'de edâ-yı salât-ı îd sekiz aded top remy olunması usûl-i kâ'ide-i müstemirre ve örf-i belde olduğu huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı âsafilerine i'lâm olmuştur. Bâkiyü'l-emr men lehü'l-emr. Fî 9 Zi'l-hicce Sene 241.

³⁷⁶ Oruç tuttuğunuz gün bayram yapacağınız gündür.

ÖZGEÇMİŞ

Salih Değirmenci, 1980'de Ardahan'ın Posof ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Bursa'da tamamladı. 2003 yılında Uludağ Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Çeşitli eğitim kurumlarında öğretmenlik yaptı. Aralık 2006'dan itibaren İstanbul'da Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda çalışmaktadır.